

DINICU GOLESCU

SCRIERI

*Ediție îngrijită, studiu introductiv,
note, comentarii, bibliografie,
glosar și indice de*

MIRCEA ANGHELESCU

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI—1990

L. Ius. 1608232

DINICU GOLESCU ÎN VREMEA SA

Fără să fi ocupat vreodată poziții cu adevărat dominante în fruntea ierarhiei sociale, Goleștii au fost întotdeauna prezenți, în ultimele patru secole, pe scena politică a Țării Românești. Erau, se pare, buni gospodari, stringători — cum trebuia să fie cine purta grija neamului său — dar nu peste măsură și nici foarte ambițioși pentru că, deși înrudiți cu cele mai mari familii ale țării, n-au arătat niciodată veleități de domnie. Cronicile și documentele istorice au păstrat însă amintirea mai multor fapte de bravură ale unora dintre membrii familiei și mai ales a unor dovezi de loialitate care au impresionat pe istoricii din secolul trecut. Într-un aspru rechizitoriu al cortegiului de defecțiuni și tranzației care ar putea ilustra „o istorie a trădărilor boierești contra tronului român“, spune Hasdeu, în 1867, cu o implicită referire la recenta răsturnare a lui Alexandru Ioan Cuza, el găsește o singură excepție de la această tristă regulă: „Mii de documente au trecut prin mânele noastre și totuși cată să mărturisim că nu ni s-a întâmplat a da în ele decât numai peste uă singură familie boierească munteană în adevăr devotată tronului, adecă fără interes precum și fără frică, și anume doi frați Golești, vornicul Ivașcu Goleșcu și clucerul Goleșcu Albul...“¹ Istoricul găsește resortul acestei neobișnuite înălțimi morale, cu o exagerare romantică dar nu fără sprijinul faptelor, în timpuria ei desprindere de interesele înguste ale clasei pe care o reprezintă („de mult se dezlipi ea însăși cu totul de tagma privilegiului“), adică în îmbrățișarea fără rezerve a cauzei naționale.

Acestui pasaj, dintr-un articol politic în fond, îi datorăm nu numai prima caracterizare sintetică a familiei, ci și prima încercare de reconstituire a genealogiei Goleștilor, pentru că în cotidianul conservator *Țara* apare curînd o replică semnată doar cu inițialele S.G. unde, încercînd să combată afirmația generalizatoare a lui Hasdeu, preopinutul

¹ B. P. Hasdeu, *Boierii în fața tronului și boierii în fața poporului*, în *Românul* din 19 noiembrie 1867, p. 991.

său reconstituie în linii mari istoria familiei Goleșcu. Argumentele sale în disputa politică propriu-zisă nu interesează aici (autorul caută să dovedească existența unor prevaricatori și în rândul Goleștilor citind cunoscutele versuri satirice din vremea lui Caragea: „Chiriac pecetluiește,/Goleșcu golește,/Belu belește,/Caragea prilește“), dar reconstituirea complicatului arbore genealogic al familiei Goleșcu produsă cu acest prilej este prețioasă și relativ bine documentată în liniile ei generale, mai ales ținând seama de scopul pentru care a fost întocmită. Utilizând condica mănăstirii Vieroș, publicată în primul volum din *Arhiva istorică a României* cu abia doi ani în urmă de către însuși Hasdeu, autorul stabilește că Goleștii „de azi vin din Radu spătar Leurdeanu, fiul lui Matei și nepot lui Stroie Leurdeanu“, care ia numele de Goleșcu la începutul sec. al XVIII-lea². El reconstituie mai multe „filiații“ (adică generații) ale acestei familii, prima fiind aceea a clucerului Radu Goleșcu, „eroul din 1546 [care] a scăpat visteria lui Radu-Vodă Călugărul și și-a vărsat singele atât în țări străine, cât și la Fintina Țiganului, în războiul cu Stroie Pribeagul“; a doua este cea a fiilor săi, Albu clucerul, fără urmași, și a lui Ivașcu, cei doi eroi pomeniți de Hasdeu, iar a treia cea a slugerului Tudoran, „unicul fiu al lui Ivașcu vornicul“ (deducție greșită), cu care se încheie descendența acestui trunchi în linie masculină. Din cele două fete ale lui Tudoran, Vișa (aici autorul greșește iar linia descendenței) „orfană fiind, au măritat-o chiar Matei voievod Basarab cu Stroie Leurdeanu, cel ce-a avut pră și judecată la 1669 cu fiii postelnicului Constandin Cantacuzino..., iar numele de Goleșcu nu s-a mai purtat de nimeni în tot cursul acestui din urmă secol“. El va fi resuscitat în secolul al XVIII-lea de Radu, „fiu al lui Matei comisul Leurdeanu și nepot al lui Stroie vornicul Leurdeanu, [cărui] căzându-i moștenire moșia Golești, începu a purta și numele ei. Acesta fu Radu spătar Goleșcu, cel ce la 14 noiembrie 1714 (este probabil o greșeală de tipar pentru 1716 — n.n.) aduse în București catanele austriace...“ Nici el nu are însă fii, iar fiica sa Anița luă în căsătorie pe Nicolae Știrbei; fiul lor, numit tot Radu, „luă numele de Goleșcu și trăiește pînă la începutul sec. al XIX-lea, fiind și mare ban“. După autorul anonim, el face parte din „filiația I“ a noilor Golești, fiii săi Nicolae, Iordache și Dinicu constituind cea de a doua generație a lor.

Fără să cunoască acest precedent polemic, cercetările istoricilor de la începutul secolului nostru au reluat problema, unele contribuții prețioase asupra vechilor Golești aducînd Elie Nicolescu în 1901, într-un

² S. G., *D-lui redactor al ziarului „Țara“*, în *Țara*, I (1867), nr. 22, dec., p. 86—87.

articol din *Noua revistă română*, iar asupra celor mai noi, Iorga, în 1905, într-o notiță din vol. VIII al cunoscutei sale colecții de *Studii și documente*. Prima sinteză a istoriei Goleștilor o realizează Nerva Hodoș, în prefața ediției sale din „însemnarea călătoriei“ lui Dinicu Golescu, pe care o publică în 1910. Avînd acces la arhiva familiei de la conacul din Golești, unde și-a petrecut mai multe vacanțe din vremea studenției (el e de altfel singurul dintre istoricii moderni care a putut-o consulta, pentru că cele mai multe documente au fost distruse în timpul ocupației germane din 1917)³, Nerva Hodoș dă o genealogie foarte bogată și corectă în cele mai multe amănunte ale ei, pe care s-au bazat pînă recent mai toate sintezele atîngînd acest subiect. Abia în ultima vreme problema a fost reluată de regretatul istoric Constantin Dinu care a prezentat în 1975 o teză de doctorat foarte documentată cu titlul *Familia Golescu și rolul ei în istoria Țării Românești din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și pînă la mijlocul sec. al XIX-lea*; rămasă nepublicată din păcate și accesibilă doar în cîteva biblioteci, teza nu este decît un fragment dintr-o monografie completă asupra familiei, pe care nu am putut-o însă consulta.

Satul Golești, din Argeș, la cîțiva kilometri doar de Pitești, este atestat documentar încă din 1452, dar prima mențiune a unui ascendent al familiei este ulterioară: un Baldovin, pîrcălab de Golești, este pomenit în timpul lui Vlad-Vodă Călugărul, adică între 1482—1495. Fiul lui Baldovin este Ivașco, așa cum rezultă dintr-un act de la Radu de la Afumați, care întărea „jupîniței Maria a jupînului Baldovin pîrcălabul și fiului său Ivașco satele Golești.... cu Vierășul“⁴; acesta întrerupe pentru prima dată lanțul abia înfiripat al descendenței masculine a familiei, pentru că nu are decît o fiică, pe Caplea din Golești, măritată după Radu Furcă sau Furcovici care semnează în documente, după această căsătorie, ca Radu din Golești. Ca mare vistier sub Radu Paisie, Radu din Golești s-a distins în luptele cu pretendentul Laiotă Basarab de la Fîntîna Țiganului. Întrucît lupta de la Fîntîna Țiganului, cînd Radu Paisie l-a înfrînt și ucis pe Laiotă, a avut loc în mai 1544, se crede îndeobște că și întîmplarea în care se distinge Radu din Golești a avut loc tot atunci, deși domnul îi făcea boierului său o danie pentru actul de vitejie înă din 1538⁵. Se pare însă că e vorba de două evenimente distincte întîmplute în același loc; de acestea vorbește explicit un document pe care editorii săi moderni îl datează, poate eronat, tot

³ Cf. Const. Moisil, *Problema arhivelor românești*, în *Revista arhivelor*, III (1936—1937), nr. 6—8, p. 16.

⁴ Gh. C. Săvulescu, *Comuna Colibași, Colibași*, 1973, p. 196.

⁵ *Documente privind istoria României. B. Țara Românească. Veac XVI*, vol. II, București, 1951, p. 254.

Înainte de lupta din 1544, adică din 1542—1543: „iar domnia mea am miluit pe Radu vistier pentru credincioasa și dreapta slujbă ... când a fost prima luptă cu Stroie Pribeagul și ne-au învins Stroie și s-a risipit oastea ... și au fugit toți și au lăsat visteria domniei mele și au început să jefuiască visteria domniei mele și au sfârșit căruțele. Iar Radu vistier nu au lăsat visteria domniei mele, ci au scos-o cu bărbăția sa și a dres căruțele și a adus toată visteria mea la Turnu Nicolopolului ...”⁶ Actul de bravură al lui Radu din Golești, pe care genealogistul din 1867 îl plasează în 1546, trebuie deci să se fi produs și înainte de 1544, probabil chiar înainte de 1538. În 1556, Radu din Golești va fi și caimacam, „locțiitor” de domn în timpul bolii lui Pătrașcu cel Bun⁷.

Radu din Golești are trei copii cunoscuți: doi fii, Ivașco și Albu⁸, și o fiică, Neacșa, căsătorită cu postelnicul Radu din Brîncoveni. Despre cel mai mare dintre fii, Ivașco, C. Dinu crede că ar fi participat alături de tatăl său la bătălia de la Fîntîna Țiganului⁹. Faptul este puțin probabil dacă plasăm bătălia respectivă în 1544 și imposibil dacă o aducem mai devreme cu câțiva ani, pentru că Ivașco apare prima dată în documente doar în 1557, fără titlu boieresc¹⁰, iar fratele său Albu se naște după 1550. Amîndoi însă, Ivașco și Albu, luptă sub Alexandru Mircea în bătălia de la Jilîște, în aprilie 1574, când oastea moldovenească învinge și alungă pe muntenii veniți cu intenția declarată de a-l detrona pe Ion-Vodă cel Viteaz. Amîndoi frații se disting prin bravură cu acest prilej, apărîndu-și domnul; marele clucer Albu, în vîrstă de abia 23 de ani, moare în această luptă, în împrejurările evocate în inscripția de pe piatra tombală din pronaosul mănăstirii Vieroș pusă, desigur, din ordinul domnului recunoscător, căci „toți credincioșii boieri ai domniei lui l-au lăsat să-și piardă capul, și într-alt chip n-a fost, cum e martor unul Dumnezeu; iar eu n-am uitat plinea domniei lui, ci singur mi-am întors fața asupra vrăjmașului domniei lui și m-am făcut însumi pavază capului domniei lui...”¹¹ Ivașcu, rănit și el cu acest prilej, ajunge — cum spune Alexandru-Vodă într-un document — „întîiul sfetnic al domniei mele”. Când Petru Cercel ajunge domn, în 1583, Ivașco se refugiază în Transilvania cu toți ai lui; este bine primit de brașoveni, care îl întrețin cu o suită de 62 de persoane, și are mai multe

Op. cit., p. 294.

⁷ Nerva Hodoș, *Introducere* la ediția citată, p. XV.

⁸ N. Stoicescu menționează și un al treilea fiu, Vlad comisul (cf. *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 83).

⁹ C. Dinu, *Familia Goleșcu...*, p. 7.

¹⁰ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 61.

¹¹ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. 1, București, 1905, p. 145.

întrevederi cu Bathory ¹². Probabil că el uneltea împotriva noului domn căci acesta îl cere de la principele Transilvaniei în mai 1584, când este sfătuit „să iasă din țară” ¹³. Chemat în Moldova de Petru Șchiopul, el trece munții în decembrie și pe drum „a căzut moarte năprasnică asupra lui la satul Bălătești și acolo a murit. Și Petru voievod a ridicat trupul lui și l-a îngropat în mănăstirea Bistriței” ¹⁴.

Publicînd o scrisoare a lui Matei Basarab către Gh. Rakoczi, în care e vorba de Ivașco, „care fusese vornicul lui Radu Șerban”, Iorga îl numește pe acesta Ivașco Goleșcu ¹⁵, dar e vorba fără îndoială de un lapsus căci acesta este Ivașco Băleanu, fiul logofătului Pătru din Băleni și nepot al lui Ivașco Goleșcu. Ivașco Goleșcu se căsătorise în august 1568 cu Elina, fiica vistierului Udriște din Mărgineni și nepoata lui Radu de la Afumați, descendentă deci, prin Vlad Dracul și Radu cel Mare, din neamul lui Mircea cel Bătrîn” ¹⁶. Albu, la rîndul lui, fusese căsătorit cu Irina, nepoata de frate a lui Alexandru Mircea. Aceste legături nu sînt numai rezultatul ascensiunii familiei, căci Goleștii ei înșiși erau înrudiți cu Craioveștii, „au fost din Craiovești” cum spune un document citat încă de Nerva Hodoș ¹⁷, adică erau înrudiți cu Basarabii.

Familia nu se continuă însă prin fiii lui Ivașco, Tudoran și Vlad, care mor fără urmași bărbătești (Tudoran are o fiică, moartă și ea fără urmași), ci prin Neacșa, sora fraților Ivașco și Albu. Din căsătoria ei cu Radu din Brîncoveni (frate cu Danciu Brîncoveanu, deci unchiul lui Matei Basarab), Neacșa are numai o fiică, pe Maria, căsătorită și ea cu un Brîncoveanu, David din Brîncoveni. David și Maria au doi băieți, dar neamul se continuă și de această dată prin cel de al treilea copil, o fată numită Stana sau Stanca, din a cărei căsătorie cu postelnicul Fota rămîne o fiică numită Vișa, pomenită în documente — după numele moșiei de zestre probabil — ca Vișa din Golești. Ea devine a doua soție a lui Stroeie Leurdeanu, personaj binecunoscut din cronicile noastre ca fiind unul din cele două „vase rele” care l-au instigat pe Grigore Ghica să-l ucidă pe postelnicul Constantin Cantacuzino, în decembrie 1663, act care va declanșa cunoscutul conflict politic și boieresc de la sfîrșitul secolului al XVII-lea dintre Cantacuzini și Băleni. Se știe că, judecat de Divan și găsit vinovat în zilele lui Antonie din Popești, condamnat la moarte și iertat apoi, Stroeie Leurdeanu fu călugărit cu forța sub numele de Silvestru (cînd ar fi strigat, după Radu Popescu: „Nu Sile-

¹² Hurmuzaki, XI, p. 825—826.

¹³ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, București, vol. II, 1930, p. 299.

¹⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 39—40.

¹⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IX, București, 1905, p. 11.

¹⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 61.

¹⁷ Nerva Hodoș, *op. cit.*, p. XII, nota 1.

vestru, ci Mahmet!“). Din numeroșii copii ai lui Stroie, Matei Leurdeanu va moșteni numele de Goleșcu, probabil odată cu moșia (e amintit în 1680 ca fiind comis ot Golești)¹⁸. Fiul său Radu, amintit alături de tatăl său în acest document din 1680, reia numele de Goleșcu.

Radu Goleșcu este un personaj important al epocii, amestecat îndeaproape în toate evenimentele unei jumătăți de veac, din 1680 pînă la moartea sa, în 1731. A fost unul dintre credincioșii lui Brincoveanu, ruda sa, pe care de altfel el și cu Preda Brătășanu l-au convins să accepte domnia „pentru că nu era altul obștei mai plăcut decît măria-sa“, cum zice Radu Greceanu, dar și domnul l-a ținut aproape de sine, numindu-l în repetate rinduri „prea cinstitul și credinciosul boierul nostru Radu comisul Goleșcu“¹⁹ și încredințându-i misiuni delicate, în general în Transilvania, regiune unde Goleșcu însuși are interese căci făcea comerț cu Brașovul; era un bun gospodar, care sporește considerabil averea familiei prin cumpărări de moșii, case, prăvălii²⁰. Ca dovadă a favorii deosebite de care se bucura pe lângă domn, acesta poșește în casele lui Goleșcu în 1706, în timpul unei călătorii. Sub Ștefan Cantacuzino, Radu Goleșcu este vel-logofăt. Era un boier bogat și puternic, de care depindeau multe; e ușor deci de înțeles de ce noul domn Nicolae Mavrocordat caută să-l atragă în favoarea sa, numindu-l caimacam pînă la venirea lui din Moldova, alături de Matei Cantacuzino, Radu Dudescu și Șerban Bujoreanu, care se vor dovedi însă cu toții oponenți înverșunați ai fanariotului. Reprimarea cu duritate a acestei opoziții — Matei Cantacuzino și Radu Dudescu sînt tăiați în vara anului 1716 — nu duce și la dizgrația lui Radu Goleșcu, pe care domnul caută să-l cîștige cu binele. „Pe Goleșcu — zice Radu Popescu — peste seamă îl avea în dragoste și ori de ce să vrea ruga domnului, nu-i trecea în deșert rugăciunea. Așijderea domnul, cînd vrea să facă vreun lucru, măcar cît de mic, pînă nu-l întreba pe dînsul, nu-l făcea, într-atît îl iubia“. Din faptul că toate ițele împotrivirii se țeseau în fieful lui Radu Goleșcu („gazda lor era Vierășul, mănăstirea Goleșcului“), cronicarul trage concluzia — sugerată bineînțeles de domn, căci Radu Popescu este un cronicar oficial — că „Goleșcul era povățuitorul lor“ și de aici și violenta condamnare a atitudinii sale, căci boierul pactizează cu austriecii („catanele“) care ocupă Bucureștii la sfîrșitul anului 1716. După retragerea austriecilor, care contrariază speranțele boierimii antiotomane în ieșirea țării de sub umbra semilunii, Radu Goleșcu se refugiază și el la Sibiu; nu era actul izolat al unui intrigant înșelat în așteptări, căci vreo opt sute de boieri pleacă atunci de teama presiunii și a fis-

¹⁸ C. Dinu, *op. cit.*, p. 24.

¹⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. X, București, 1905, p. 197 etc.

²⁰ *Idem*, vol. XI, p. 101; C. Dinu, *op. cit.*, p. 33, 35 ș.a.

calității excesive pe care o instaurase domnul ²¹, dus împreună cu ei în prizonierat, în Transilvania. Radu Golescu nu se întoarce în țară cu cei mai mulți dintre boieri, în urma asigurărilor date de Ioan Mavrocordat, ci continuă acțiunea sa antiotomană redactând un memoriu către împăratul Carol al VI-lea în care cere continuarea luptei împotriva turcilor și eliberarea țării prin trecerea ei sub suzeranitate austriacă. Redactat în numele clerului, al boierilor și al tuturor stărilor țării („a nome del Clero, delli Boiari e stati di Valachia“) de către Golescu, Ilie Știrbei vistiierul și învățatul Ioan Avramios, traducătorul în grecește al *Pildelor filosofesti*, memoriul cere cucerirea Țării Românești, instalarea ca domn a fiului lui Șerban Cantacuzino, Gheorghe, și garantarea tuturor libertăților tradiționale ale țării („di ratificare e concedere tutte quelle libertà, dignità, leggi, privilegi e prerogative della Patria già supplicate in dieci punti dalli nostri antecedente deputati“), adăugând în două anexe o justificare de ordin economic, militar și politic a acestei acțiuni ²². Prin tratatul de la Passarowitz însă imperialii renunță la pretențiile asupra țării întregi și păstrează doar Oltenia în care se vor instala Radu Golescu și Ilie Știrbei, compromiși prin acțiunile lor împotriva suzeranității otomane. Sub administrația imperială a Olteniei, Radu Golescu va fi unul din cei patru consilieri ai lui Gh. Cantacuzino, numit în 1719, reconfirmat în 1722 dar nu și în 1726, conducerea provinciei trecând treptat în mâinile militarilor austrieci. El moare în 1731 și este înmormântat la Hurezu.

Din căsătoria fiicei sale Anița cu Nicolae, fiul vistiernicului Ilie, prietenul și tovarășul său de pribegie, rezultă un fiu, botezat Radu ca și bunicul său; acesta se naște târziu, la 3 mai 1746 după însemnarea de pe spatele portretului aflat la Golești ²³, când Oltenia se întorsese demult la trupul comun al țării. Radu Golescu va fi nu numai unul din marii boieri ai țării, spătar în 1784, clucer în 1788, vel-logofăt, în 1794, vornic în 1796, mare ban în 1800, vel-vornic de Țara de Sus în 1813, apoi din nou ban etc., ci și unul dintre cei care înțeleg noul mers al vremurilor. „Radu Golescu-Știrbei — scrie C. Dinu în teza sa — a fost unul din acei boieri care, prin activitatea sa în domeniul economic, făcea parte din categoria boierilor interesați în mod deosebit de dezvoltarea economiei capitaliste, din categoria acelor care au contribuit

²¹ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă*, București, 1971, p. 19 și urm.

²² *Documente istorice din Arhivul Vienei pentru istoria Țării Românești din dreapta Oltului pe timpul cînd se coprinse de germani*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, tom IV, 1847, p. 179—211.

²³ Nerva Hodoș, *op. cit.*, p. XXIII.

la crearea manufacturilor și la progresul comerțului”²⁴. Era un bun gospodar care făcea afaceri întinse, mai ales prin intermediul casei de negoț din Sibiu a lui Const. Hagi Pop, căruia îi oferă vite în contul unei datorii²⁵, care îi vinde mierea, ceara, finul, porumbul²⁶, procurându-i în schimb mărfuri din străinătate și chiar oameni cu diferite calificări, precum acea „bucătăriță foarte bună” de care avea nevoie pentru uzul său personal, „să facă bucate bune numai pentru mine” și anume cîte trei feluri, fripturi și prăjituri „feluri dă feluri”²⁷. O parte însemnată a creșterii averii sale revine într-adevăr unor investiții de tip capitalist: prăvălii și un han în București, pe Podul Calicilor, care aducea un bun venit²⁸, sau o fabrică de sticlărie în Dîmbovița, unde adusesse, înainte de 1800, șapte meșteri nemți²⁹. Putem deci să credem că banul nu exagera cu nimic atunci cînd, în diata amănunțită pe care o lasă în februarie 1815, afirmă cu reținută mîndrie că „din cele pîrintești nimic n-am prăpădit, încît pociu zice că le-am îndoit”.

Nu era un adversar comod și se cunosc numeroase procese pentru stăpîniri de moșii, purtate mai tot timpul lungii sale vieți. O dispută referitoare la o piatră scumpă, moștenire a băneșei Elena Ghica, bînuita a fi falsă și trimisă spre păstrare la mitropolie în 1817 pentru că moștenitoarea nu voia s-o primească³⁰, se regăsește — alături de atîtea alte amănunte autentice ale acelei vremi — în *Ciocoi vechi și noi*, unde Păturică folosește „o jalbă dată de banul R.G. către principele Caragea în pricina unei pietre mari de smarand care, fiind pusă în păstrarea unui bancher și mai în urmă la hătmănie, se schimbasese prin viclesug și se pusese alta proastă în locul ei” (Cap. XXV: *Marea hătmănie*). El fusese și dintre puținii boieri care îl sprijiniseră pe Hangerli la reintroducerea văcăritului, „pentru ca să s-arate/Cu sadacat (credință, aprobare — n.n.) la toate” față de domn, cum îl acuză direct cronica rimată a lui Zilot. Aprig la cîștig cum era, Radu Golescu avea totuși o reputație de probitate care îi face pe ploieștenii aflați în proces cu domnul să ceară să fie judecați de el³¹. Se afla în termeni amicale cu bancherul Const. Hagi Pop și încheia scrisorile către acesta cu formule neobișnuite pentru un mare boier, de pildă „sînt al dumitale ca

²⁴ C. Dinu, *op. cit.*, p. 70—71.

²⁵ D. Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români*, București, 1908, p. 231.

²⁶ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VIII, București, 1906, p. 37.

²⁷ *Idem*, p. 42.

²⁸ G. Potra, *Goleștii, mozaic documentar*, în *Studii și comunicări de etnografie și istorie*, III (1980), p. 21.

²⁹ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia țării Românești*, vol. I, București, 1958, p. 170.

³⁰ C. Dinu, *op. cit.*, p. 96.

³¹ C. Dinu, *op. cit.*, p. 91.

un frate“, iar fiul său Nicolae, ispravnic de Pitești, îi scria și el siblanului în 1799: „cunoscând prieteșugul ce ai d-ta cu d-lui taica vornecul Răducanu Golescu... nu lipsesc a mă ruga ca și amîndoi să avem tot același prieteșug bun“. Prin diata amintită, pe care o publică Nerva Hodoș în introducerea ediției sale din 1910, Radu Golescu lasă sume importante pentru binefaceri, venitul unui pod peste Argeș „să hrănească pă acei săraci... cum și trei roate de moară în apa Argeșului, la Leurdenii... iarăși pentru acești săraci să fie“, o sumă pentru boierinașii scăpătați, 1800 de taleri pentru măritatul unor fete sărace, iar alți 3950 ca „cu acești bani să se scoată după la pușcărie dupe la grosuri oameni“, desigur datornici insolvabili. Fost vornic al obștirilor și epitrop al spitalelor în 1797, epistat pentru stăvilirea ciumei în 1812, el are o parte activă în edificarea noului spital „al calicilor“, adică Filantropia, în 1815, alături de doctorul Caracaș și de banul Grigore Brîncoveanu, iar în diata sa lasă o sumă pentru întreținerea a două paturi în conacul de la Golești, „în cele doao odăi de lingă biserică“, pentru bolnavi, „și fiindcă la Pitești este doftor, peste toată vremea să să tocmească cu anul, atît pentru dohtorii, cît și pentru osteneala lui“.

Era un om cu carte. Descendenții fiului său Iordache păstrau încă, la începutul secolului nostru, manualele grecești manuscrise după care învățase el în copilărie, probabil în casă, după obiceiul vremii: o geografie, o mitologie, o aritmetică și o geometrie și, desigur, o antologie din poezii clasici elini, Hesiod, Teocrit, Bion, Moschos, Anacreon, Pindar, tragedii ș.a.³² Că nu studiase în zadar geometria se vede din faptul că, în 1798, este capabil să facă hotărnicia moșiei Ulmeni din Ilfov, a fostului domn Alexandru Ipsilanti³³, operație care cerea oarecare știință matematică. Interesul pentru științele exacte nu-i scade nici mai târziu, pentru că în 1812 subscrie pentru manualul de „fizică experimentală“ al lui Constantin Vardalah, profesor la Academia domnească din București, al cărui elev a fost și Iordache Golescu (Φυσική περιεκτική τῶν νεωτέρων εφευρέσεων). Nu era, de altfel, un gest neobișnuit. Îl găsim și printre prenumerații unor cărți morale, precum *Ușa pocăinții* a călugărului nemțean Rafail, autor al unor interesante versuri dedicatorii către mitropolitul Dositei, și tot el este cel care contribuie la publicarea hărții fiului său Iordache, în 1800; cînd, în 1817, același Iordache plănuise să publice în volum traduceri sale grecești din franceză — Bernardin de Saint-Pierre, Montesquieu ș.a. — tot marele ban se oferise să suporte cheltuielile, ca un adevărat „iubitor

³² N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Valenii de munte, 1910, p. 11—12.

³³ C. Dinu, *op. cit.*, p. 82.

de muze", dar el moare în 1818 și proiectul nu se mai realizează³⁴. Se poate chiar ca Radu Golescu să fi fost mai mult decât un simplu „iubitor de muze” și epigramele grecești care ornează cele două fîntîni aflate în cele două părți ale intrării la conacul din Golești, construite după întoarcerea din refugiul de la Brașov (plecase în 1802, de frica pazvangiilor), să-i aparțină chiar lui. Dar chiar dacă el este numai inspiratorul lor, gestul nu este mai puțin semnificativ și indică ceva din viziunea pe care banul spera s-o inspire posterității (versurile au fost traduse în românește de George Fotino în 1943):

Un om cu mare faimă și milă de cei mici,
Golescu Radu vornic m-au așezat aici.
Ca inima lui bună de oaspeți să i-o-nclnt,
Drumețului dau apa-mi ce vine din pămînt.

De cumva ți-este foame, mănîncă-aici și bea!
Fîntîna lui Golescu și-odihnă îți va da!
Și dacă vrei, mai vino; prieteni poți pohti,
Căci casa lui Avraam aici parc-ar fi.

În fine, Radu Golescu este printre boierii luminați de la începutul secolului trecut care sprijină renașterea învățămîntului românesc și înființează o școală elementară la Golești, cum face un Oteteleșanu la Benești, Bujoreanu la Cîmpina, Iordache Filipescu ș.a.³⁵ Înființată, se pare, în 1814, școala de la Golești avea ca scop „învățătura satului în limba română” și a funcționat și după moartea sa, prin grija lui Dinicu Golescu, „pînă în vremea cunoscutelor întîmplate răzvrătiri” — cum spune acesta în prospectul din 1826 — adică pînă în vremea revoluției lui Tudor Vladimirescu. Îl găsim de altfel încă dinainte printre sprijinatorii școlilor existente, epitrop al școlii Ionașcu din Slatina³⁶ care funcționa în 1803 cu trei dascăli, sau cheltuind pentru școala din Nămăiești, sat al cărui locuitori „nu au puterea de a ținea dascăl cu plată”³⁷

Radu Golescu moare la 8 octombrie 1818, puțin înainte de fuga lui Caragea. Din căsătoria cu Zoița Florescu, el ar fi avut trei băieți și o fată. Nu se cunoaște cu precizie decât data nașterii celui mai mic din-

³⁴ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 99—100.

³⁵ Gh. Pirnuță, *Contribuții la cunoașterea începuturilor învățămîntului sătesc din Țara Românească, din Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, 1966, p. 101.

³⁶ Gh. Mihai, *Aspecte privind dezvoltarea învățămîntului în jud. Olt, în Studii și comunicări de istorie și etnografie*, II (1978), p. 23.

³⁷ C. Dinu, *op. cit.*, p. 107.

tre băieți, Constandin zis Dinicu, care e notată pe spatele portretului în ulei păstrat la Golești: 7 februarie 1777. Fratele cel mare, Nicolae, care va fi cel mai mult implicat în revoluția lui Tudor Vladimirescu, se născuse prin 1772 sau 1773 ³⁸, iar Gheorghe, mijlociul, care va intra în literatură sub hipocoristicul Iordache, se născuse probabil prin 1774 sau 1775. Între cei doi frați era oricum o diferență foarte mică pentru că în catagrafia oficială a boierilor din 1829, atât Iordache, cât și Dinicu declară aceeași vîrstă, adică 53 de ani. După o însemnare pe o carte găsită la biserica din Bălcești-Gorj, una din moșiile familiei, aceea unde a murit Zoița Golescu în 1804, ar mai fi existat un fiu, Ianache vel stolnic, mort înainte de 1815 pentru că nu este amintit în diata lui Radu Golescu ³⁹. Dacă Nicolae Golescu nu pare să fi avut aplecare pentru studiu (omonimul care este înregistrat în 1812 în lista elevilor de la Academia grecească nu poate fi fiul banului Radu, care avea atunci peste patruzeci de ani și intrase în cinuri înainte de 1800), ceilalți doi vădesc o vocație culturală ieșită din comun. Amîndoi studiază la Academia grecească cu Lambru Fotiade și cu Ștefan Commitas, eleniști din partida arhaizantă a lui Corais dar profesori luminați, la curent cu ideile veacului ⁴⁰. Nu știm exact cînd au loc aceste studii și dacă au un caracter regulat, dar conținutul lor nu poate fi diferit de ceea ce se făcea pe atunci la Academia domnească, ai cărei profesori publicau în general manualele după care predau. Era în mare cinste încă învățămîntul aristotelic, logica, metafizica și etica predîndu-se după textele stagiritului sau după compilații coridaleene. Ele sînt completate sau concurate, către sfîrșitul veacului al XVIII-lea, de cărțile noului curent raționalist-sensualist: logica lui Heineccius (tradusă în grecește de Gr. Brîncoveanu) și aceea a lui Condillac (tradusă de Daniil Filippidis), iar manualul de morală al lui Veniamin din Lesbos, profesor la Academia din București, se bazează în parte pe texte din J.J. Rousseau ⁴¹, completîndu-se astfel tradiționalele exegeze ale *Eticii nicomahice* sau ale discursurilor lui Isocrat. Amîndoi frații își însușesc bine limba greacă încît o vor utiliza cu ușurință, Iordache pentru a traduce din franceză în greacă, iar Dinicu pentru a traduce din grecește în românește mai multe opere moral-didactice și — poate — pentru a-și nota primele impresii ale călătoriei sale în Occident.

³⁸ C. Dinu, *Nicolae Golescu zis „Deli-Aga“ și familia sa*, în *Studii și comunicări...*, vol. cit., p. 27.

³⁹ V. Novac, *Viața și activitatea lui Iordache și Dinicu Golescu*, ms., p. 27.

⁴⁰ Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971, p. 217.

⁴¹ *Eadem*, p. 167.

Dacă e sigur că Iordache știa bine și franțuzește, pentru că avem traducerea lui, asupra lui Dinicu părerile sînt împărțite. Din faptul că el utilizează o culegere de istorioare morale a lui Henri Lemaire — după propria sa mărturisire, în *Adunare de pilde* — în traducerea grecească a ginerelei său Al. Racoviță, s-a presupus că n-o știa deloc: „nu pare a cunoaște această limbă“ zice Călinescu, iar P. V. Haneș, care îi atribuie traducerea cărții lui Thornton *Starea de acum... a prințipaturilor Valahiei și a Moldaviei*, apărută anonim la Buda în 1826, îl creditează cu o cunoaștere aproximativă a limbii, „C. Golescu nu știa bine franțuzește, nici să vorbească, nici să scrie“; pe de altă parte, un cercetător care a publicat recent două misive ale cărturarului român adresate profesorului munchenez Tiersch, într-o franceză impecabilă, vede în acestea dovada faptului că Golescu era „un bun cunoscător al limbii franceze“, deși ele nu pot fi autografe. Bazată doar pe elemente izolate, discuția nu poate duce la vreo concluzie. În primul rînd, mențiunea lui Golescu din introducerea *Adunării de pilde* nu este o dovadă că el n-ar fi putut folosi originalul francez, ci doar că nu l-a folosit, neavîndu-l poate la îndemînă. Nu avem nici o indicație că Racoviță ar fi tradus cartea lui Lemaire în neogreacă doar pentru a-i oferi lui Dinicu Golescu un text brut, de peste trei sute de pagini, de unde acesta să-și extragă numai părțile trebuincioase lui, mai puțin de o sută de pagini în total; dimpotrivă, un efort de asemenea întindere lasă să bănuim că ginerele lui Golescu urmărirea să publice traducerea pe cont propriu. Nereușind — între alte cauze, este foarte posibil că Dinicu Golescu nu ținea să subvenționeze chiar în cadrul familiei o publicație grecească — traducerea va fi utilizată de acesta pentru a completa o lucrare deja schițată în liniile ei generale. În al doilea rînd, Dinicu Golescu mai traduce — tot după un original francez cum s-a presupus ⁴² — și culegerea de tratate ruso-turce privitoare la Țările Românești. Dacă n-ar fi știut deloc franțuzește, era și aici obligat să recurgă la un intermediar și ce l-ar fi putut opri să-l anunțe și de această dată, cum făcuse cu precedentă sa publicație? Dar chiar faptul că el utilizează în opera sa expresii și cuvinte care sînt un calc după franceză (acel „mujer cu bună viețuire“, care, într-un șir cu *dohtor*, *gerah* și *spițer* nu poate însemna decît *moașă*, calchiat după „sage-femme“) arată, tocmai prin neîndemînarea lor, că sînt produse de Dinicu Golescu ad hoc, în funcție de necesități și de posibilitățile sale; el explică în *Adunare de pilde* pe „surghiun“ prin „exil în limba franțozească...“ etc., utilizează unele neologisme într-o formă care exclude alt etimon decît cel francez (*cazernă*, *pansion*)

⁴² De către G. Bengescu, *Les Golesco*, Paris, 1922, p. 148.

și-l mai găsim în 1814 printre subscriitorii gramaticii franceze a lui St. Partzulla. Heliade Rădulescu ne informează de altfel că cei trei fii ai banului Radu Golescu „aveau învățătură de limbile elenă, latină, italiană și franceză“. Nu este imposibil, într-adevăr, ca Dinicu Golescu să fi posedat într-o măsură oarecare și italiana, dat fiind numărul relativ ridicat de italianisme din scrierile sale.

Despre cariera politică a lui Dinicu Golescu avem puține date, și nu toate sigure. S-a presupus de pildă că, foarte tânăr fiind, în 1802 sau chiar în 1800, el ar fi fost însărcinat cu o importantă misiune secretă în Apus, trimis să-l regăsească pe logofătul Dudescu, vărul său, purtător al unui memoriu către Napoleon în numele boierimii anti-otomane din Țara Românească. Din relatarea tîrzie a lui Ion Ghica se știe că, pe la începutul secolului (pentru că se pomenește ca un fapt recent ridicarea și apoi dispariția fără urme a lui Alecu Văcărescu, care survine în toamna anului 1799), un grup de mari boieri hotărâște să facă apel la tînrul consul al republicii franceze pentru a căpăta sprijinul necesar emancipării țării de sub turci și mai ales de greci: „Trebuie cu orice preț să scăpăm țara de necazurile care au dat peste dînsa, să o cotorosim de lăcustele din Fanar care nu se mai satură. Ne-am chibzuit în tot felul și iată ce am hotărît. Să se ducă vornicul Dudescu cu o hîrtie din partea țării către Bonaparte...“ Și într-adevăr, Dudescu își amănetează moșiile pentru a face rost de bani lichizi și pleacă spre Paris, de unde însă nu mai dă nici un semn boierilor neliniștiți, rămași acasă. Ei ar fi hotărît atunci să trimită un alt emisar pe urma primului și l-ar fi ales pe un tînr Golescu, zice mai tîrziu Dimitrie I. Ghica, fiul memorialistului, probabil pe baza acelorasi informații și amintiri de familie: „Une nouvelle tentative fut cependant faite: un jeune homme, nommé Golesco, fut envoyé à son tour pour tâcher de retrouver Dudesco et de savoir les intentions du gouvernement français... Cette fois, le succès couronna l'entreprise et les lettres de Golesco vinrent relever l'espoir des boyards...“⁴³ S-a presupus că mai multe vizite ale unor emisari francezi care au urmat au fost consecința acestei ambasade secrete, dar nici o dovadă documentară certificînd realitatea acestui demers n-a fost găsită, cum nici măcar pentru prezența lui Dudescu la Paris, despre care s-a păstrat doar, în familie, legenda unor cheltuieli nebunești. Fastul strălucitor care înconjura deplasările vornicului Constantin Dudescu și prodigalitățile sale cu diferite prilejuri sînt confirmate, între altele, de amintirile unui diplomat franco-rus întîlnit

⁴³ D. J. Ghica, *La France et les Principautés danubiennes de 1789 à 1815*, Paris, 1896, p. 30.

pe drum prin 1813, Auguste de Lagarde, dar ele se referă la o călătorie la Viena, nu la Paris; nici măcar o mărturie indirectă nu vine să sprijine însă aserțiunea biografului lui Dudescu, care crede că acel tânăr trimis în urma emisarului dintîi „nu poate fi altul decît Constantin (Dinicu) Golescu... care făcea acum, poate, primul său voiaj la Paris“⁴⁴. Nu numai că el nu amintește acest presupus voiaj al său în *Insemnare a călătoriei mele*, cum face pentru vizitele anterioare la Sibiu, în timpul refugiului de teama pazvangiilor, sau în Rusia, călătorie tot atît de confidențială ca și aceea în capitala Franței (unde nu avem, de altfel, nici cea mai mică indicație că ar fi ajuns vreodată), dar chiar situația sa de familie pare să excludă însăși posibilitatea unei asemenea aventuri în acea perioadă. Ca fiu preferat al banului Radu Golescu — care l-a cunoscut „mai cu multă dorire spre mine“ — cum zice acesta în diata din 1815, lăsîndu-i grija pomenirii sale odată cu domeniul titular al Goleștilor — este foarte probabil că el nu s-a emancipat decît tîrziu de tutela părintelui său, pe lîngă care a rămas, se pare, mult după ce frații săi își obținuseră o situație independentă. Îi vom găsi astfel împreună la Brașov, în 1802, fugiți din țară din cauza incursiunilor bandelor lui Pasvan-Oglu, de unde Radu Golescu semnează diferite memorii către țar. Ar fi putut pleca Dinicu Golescu într-o atît de lungă și periculoasă misiune — periculoasă mai ales pentru familia care rămînea — fără știrea și aprobarea tatălui său, care nu e amintit de Ghica în grupul boierilor aflați în acea conspirație? Este cu totul improbabil și legenda călătoriei sale la Paris nu pare a se sprijini deocamdată decît pe reputația sa de călător european, mult ulterioară.

Intrarea lui Dinicu Golescu în slujbe se produce abia după anul 1804, cînd revine împreună cu tatăl său din Transilvania, poate chiar cîțiva ani mai tîrziu, pentru că abia în 1808, la 24 iunie, îl găsim menționat într-un document oficial; el semnează acum ca ispravnic al județului Muscel o înștiințare către judecătorii cetății Brașovului despre tîlhăria comisă asupra birăului din satul Perșoiu⁴⁵. Era prima sa funcție oficială, aceeași cu care începuse cîțiva ani mai devreme și fratele său Nicolae, așa cum chiar el își amintea în *Insemnare a călătoriei mele* vorbind de cutremurul care l-a apucat „cînd m-am orînduit întîiaș dată ispravnic și am văzut pe sameș și pe condicariu viind cu sinurile pline de hîrtii, pe care toate eram dator să le văz, să le judec și să le întăresc cu iscălitura mea...“ Îl vom mai găsi menționat ca ispravnic al județului Argeș, cu rangul boieresc de stolnic, la 21

⁴⁴ Al. Alexianu, *Un bucureștean de altădată: risipitorul logofăt Dudescu*, Roma, [f.a.], p. 100—101.

⁴⁵ *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului Brașov*, vol. II, București, 1975, p. 217—218.

martie 1811, într-o scrisoare a Divanului domnesc către generalul Städter, la Sibiu; semnată, între alții, și pe Radu Golescu, misiua arăta că Dinicu Golescu „văzînd între locuitorii aceluia județ lipsă de bucate și chibzuindu-să neconținut de cînd s-au orînduit ispravnic ca să-i ajute... au hotărît, pentru că să le facă bine, după datoriia dregătoriei de ispravnic și după datoriia omenirii, ca să ostenească să cumpere însuș fînă și porumb din Transilvania... numai pentru facerea de bine a lăcuitorilor și nu prîtindirisește nici un cîștig“, cerînd cuvenita „voie să facă urmare“⁴⁶. Tot ca stolnic este menționat în 1812, în enciclopedia pedagogică a fostului său profesor Stefan Comitas, tipărită la Viena probabil cu contribuția sa materială, iar în 1814, în lista prenumerațiilor gramaticii franceze a lui Partzulla este trecut ca agă. Abia după moartea tatălui său îl vom găsi pe o treaptă superioară, vel-logofăt de Țara de Jos, semnînd împreună cu Divanul diferite acte, la 12 septembrie 1819, la 5 decembrie ș.a.⁴⁷, făcînd parte, după toate aparențele, dintre persoanele influente la curtea lui Alexandru Suțu, căci un pamflet contemporan — pe care îl cunoaștem numai în traducerea germană a agentului austriac la București — atribuie alegerea lui Ilarion în scaunul episcopal al Argeșului, în noiembrie 1820, intrigilor consulatului rusesc, vornicului Samurcaș și „celor doi infami frați Golești“, desigur Iordache și Dinicu⁴⁸.

Este neîndoielnic că Dinicu Golescu, așa cum o arată scrisoarea din 1811 citată mai sus și împotriva propriilor incriminări din *Insemnare a călătoriei mele* („căci și eu... n-am conținut luînd dări neprăvilnicite“ etc.), care au probabil un rol retoric și diplomatic, a făcut de la început parte dintre boierii de tendințe liberale, dintre cei care au înțeles că viitorul țării este indisolubil legat de reforma politică și administrativă și în primul rînd de îmbunătățirea soartei țaranului. Cu toate reticențele datorate educației și poziției sale sociale, el nu putea face parte decît dintre simpatizanții unei mișcări destinate să rupă lanțurile unei opresiuni economice de care suferea toată țara și în primul rînd clăcașul. După o perioadă de rezervă, comună mai multor boieri, el va milita se pare în favoarea unei înțelegeri cu Tudor Vladimirescu, fiind — după relatarea unui observator bine informat al evenimentelor — cel care îi iese înainte la marginea Bucureștilor, „îmbrăcat în haine de arnăut... trimis din partea tuturor boierilor să ureze lui Tudor bun sosit și să-i ceară să ocupe cit mai repede Bucureștii“.

⁴⁶ I. Cojocaru, *op. cit.*, p. 102—103.

⁴⁷ V. A. Urechea, *Istoria românilor. Ultimii domni fanarioși*, București, 1898, p. 97, 227 ș.a.

⁴⁸ *Documente privind istoria României, Răscoala din 1821*, vol. I, p. 187.

desigur de frica eteriștilor care speriaseră lumea prin jafurile și excesele făcute în Moldova. Cu acest prilej, Dinicu Golescu ar fi înmănat lui Tudor o „carte de adeverire“ în care semnatarii recunoșteau că „pornirea d-lui slugerului Tudor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință...“⁴⁹ Între semnatarii actului figurează și Dinicu Golescu care, la scurtă vreme după aceea, datorită probabil dezavuării mișcării de către marile puteri⁵⁰, pleacă și el la Brașov, împreună cu cea mai mare parte a boierilor rămași în Capitală; la 2 aprilie este menționat în catastiful poștei mergînd spre Cîmpina⁵¹.

O coerență deplină a poziției lui Dinicu Golescu față de revoluție este greu de găsit și probabil că ne lipsesc documentele care ar putea-o dezvălui. În orice caz, el nu este un adversar al mișcării, așa cum s-a pretins⁵², ba chiar, atîta vreme cît aceasta păstra șanse de reușită, cît nu coalizase împotriva ei marile puteri învecinate — căci logofătul este totuși un realist în politică — el o sprijină în felul său. Faptul că Ilarion al Argeșului, la a cărui alegere am văzut că pusese un cuvînt greu, este un intim al lui Tudor, ne oferă o indicație asupra poziției sale generale; o altă indicație poate fi găsită în opinia contemporanilor, care văd în el pe unul din „propaganții“ mișcării, și încă una este în faptul că în 1826 este implicat, prin piteșteanul Toma Brătianu, în încercarea de reînviere a mișcării lui Tudor, pe care o pornesc — cu subsidii a căror proveniență n-a putut fi stabilită — foștii căpitani de panduri Simion Mehedințeanu și Gh. Cuțui⁵³. Dar cea mai importantă confirmare a poziției lui față de revoluția lui Tudor Vladimirescu trebuie căutată nu în acte, ci în texte; dacă referirea din prospectul școlii de la Golești la „vremea cunoscutelor întimplate răzvrătiri, care au pricinuit toate feliurimile de pagube și stricăciuni“ trebuie interpretată ca o desolidarizare tîrzie dar necesară față de un eveniment compromițător, numeroasele pasaje din *Însemnare a călătoriei mele* în care protestează împotriva soartei țăranului arată un punct de plecare comun cu acțiunea lui Tudor; mijloacele preconizate sînt diferite, dar scopul ultim era același.

⁴⁹ Relatarea lui I. P. Liprandi, în *Răscoala din 1821*, vol. V (izvoare narative), București, 1962, p. 277. Faptul e confirmat de o însemnare contemporană, cf. *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV, București, 1967, p. 527.

⁵⁰ A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1971, p. 324 și urm.

⁵¹ Emil Vîrtosu, *1821. Date și fapte noi*, București, 1932, p. 74.

⁵² A. Oțetea, *op. cit.*, p. 374.

⁵³ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. V, p. 347.

La Braşov, Dinicu Golescu ia parte la toate acţiunile grupului de boieri refugiaţi: semnează memoriul către ţar din 12 iulie 1821, prin care protestează împotriva atrocităţilor ocupanţilor otomani⁵⁴, scrisoarea către Pini din 14 august 1822⁵⁵, precum şi aceea din octombrie 1822 către noul domn Grigore Ghica, prin care boierii cer ajutorul lui bănesc pentru a se putea întoarce în ţară⁵⁶, desigur un mijloc de aminare a revenirii lor într-un loc încă nesigur. Dinicu Golescu nici nu va reveni în ţară cu grupul principal al refugiaţilor, ci pleacă acum, la sfârşitul anului 1822 sau la începutul anului 1823, în Rusia, împreună cu alţi boieri, după cum îl informa agentul diplomatic austriac Kreuchely pe superiorul său: „Parmi ces boyars qui doivent être passés de la Transylvanie en Russie on compte M. Taniko (Dinicu — n.n) de Golesco et M. Aleko Philippesco, dit Vulpé...”⁵⁷ Acum, în această călătorie va fi văzut el bisericile ruseşti, despre care zice în *Însemnare a călătoriei mele* că „cine au văzut bisericile Rosiiei poate numai pentru Roma va vorbi”. Despre acest drum ignorăm totul, de la durata şi itinerarul propriu-zis, pînă la scopul şi rezultatele concrete obţinute de cel care era, fără îndoială, numai purtătorul de cuvînt al unui grup mai important. Tot ce se poate bănuî este că demersul avea o legătură cu mai vechea cerere a boierilor refugiaţi la Braşov pentru o implicare mai adîncă a Rusiei în afacerile ţării cu scopul de a o proteja de represiunea otomană, teribilă după mărturisirile contemporanilor, tinzînd după toate probabilităţile către o treptată dar deplină scoatere a ei de sub autoritatea Porţii; acest demers ar justifica şi atitudinea binevoitoare a autorităţilor ruseşti faţă de Dinicu Golescu după ocuparea ţării, în timpul războiului ruso-turc din 1828, datorită căreia el obţine, între altele, autorizaţia de apariţie a gazetei lui Heliade, *Curierul românesc* („veniră muscalii de cari era bine văzut C. Golescul” zice acesta în *Echilibru între antiteze*).

După cum arată Heliade Rădulescu cu mulţi ani mai tîrziu, „în emigrarea boierilor în Braşov, unii dintre dînşii formară o societate nouă, secretă, şi capii şi fondatorii ei fură: Nicolae Văcărescu, tatăl Mariei doamnei Bibescu, socrul acestuia, Grigore Băleanu, şi Constantin Cîmpineanu; afiliaţi pe lîngă această societate fură Ilarion al Argeşului, Constantin Golescu, I. Cîmpineanu, Emanuil Băleanu, Emanuil Florescu, R. Voinescul şi, pare-mi-se, şi bătrînul Gianî. Cei mai bătrîni cunoştea secretele politice, cei mai tineri, sau cei mai neîncercaţi încă era invitaţi spre traduceri de cărţi din limba elenică, mai

⁵⁴ *Răscoala din 1821*, vol. II, p. 229.

⁵⁵ *Idem*, vol. III, p. 133.

⁵⁶ E. Virtosu, *op. cit.*, p. 167—169.

⁵⁷ *Hurmuzaki*, vol. X, p. 211.

familiară pe atunci, și spre formarea unui dicționar român. Spre aceasta lucrase deja mai dinainte George Golescu, cum și la o gramatică română⁵⁸. Activitatea acestui grup de boieri luminați și patrioți, urmată de restaurarea domniilor pămîntene și perspectivele pe care aceasta le deschidea în fața țării, creează premisele favorabile pentru reluarea unor inițiative culturale mai vechi, cum era de pildă redeschiderea școlii de la Golești. În „înștiințarea“ publicată, la începutul anului 1826 probabil, Dinicu Golescu adaugă acestora „cea puțină călătorie ce am făcut în țări streine“ (e vorba de primele sale două călătorii), precum și „cuvintele cele povățuitoare“ ale lui Eufrosin Poteca, toate acestea lămurindu-i care sînt „acelea mijloace prin care să face omul bun creștin, bun patriot, bun orășan, bun părinte, bun tovaroși în căsătorie și toată tinerimea cîștigă bunele năravuri“, adică „luminarea și deșteptarea ce să dobîndesc prin învățatură“. Hotărînd deci să reia ctitoria școlară a tatălui său, Dinicu Golescu nu se limitează deci la un simplu act de binefacere, ci are în vedere un program etic, în care instituția educațională, școala, este numai o componentă. Așa cum arată el mai departe în înștiințare, școala este principalul instrument de educație în sens moral, vizînd „îmbrățișarea virtutei“, dar și în scop social, pregătind membri folositori, ai societății, care să aibă „vrednicia economică“, adică să fie buni gospodari și buni agricultori în primul rînd, și chiar politic, pentru că el vorbește de „unirea, dreptatea“, de depărtarea jafurilor și de „această toată dezghinare care din zi în zi ne aduce la rea dărăpănare“. Mai mult decît din prospectul lui Dinicu Golescu vom afla despre conținutul învățămîntului propriu-zis, preconizat pentru școala de la Golești, din prospectul lui Aaron Florian, cel care va fi angajat aici și va preda efectiv pînă la desființarea școlii în 1830; din acesta reiese nu numai caracterul cuprinzător și orientarea națională a „programului“ (căci se prevede un curs de istorie „despre începutul rumânilor“ și altul de „gheografia Țării Rumânești“), ci și cel aplicat, inspirat din ideea pregătirii copiilor pentru viață, căci sînt preconizate de asemenea „povățuirile spre facerea cărților și a jalbelor“, iar în „cursul filosoficesc“, adică superior, materii ca geometria, fizica și „istoria firească“, adică științele naturale. Ideea lui Dinicu Golescu despre învățămînt are la bază o concepție democratică, el este destinat tuturor celor care nu au mijloace să-și trimită copiii în străinătate, ba chiar și țăranilor iobagi, „măcar și robi“ cum se precizează în prospect. Potrivit orientării generale în iluminismul european, învăță-

⁵⁸ I. Heliade Rădulescu, *Echilibru între antiteze*, București, 1859—1869, p. 77 și urm.

mîntul trebuie să cuprindă toți copiii, deci și fetele, așa cum s-a întîmplat la Golești. Ulterior, el va dezvolta această idee pornind de la rolul determinant al femeii în creșterea și formarea tinerelor generații, căci „muma este cel dintîi dascăl al nostru, de la dînsa începem a lua cele dintîi cunoștinți, în brațele ei începem a dejuceca binele din rău. . . , într-un cuvînt, drumul care ni-l apucăm într-această viață își are începutul de la cele dintîii și fragete pasuri pe care drum muma ne îndreptează”⁵⁹. După același anunț asupra deschiderii școlii pentru fete la Belvedere, din care am citat, preconizat să se deschidă în 1830 pe proprietatea lui Dinicu Golescu din marginea Bucureștilor, învățămîntul tinerelor eleve trebuia să cuprindă și de această dată elemente practice de gospodărie, „cusuturi, croituri, economia casii“, care se vor preda „în toată această vreme de șase ani“, cît dura școlarizarea, alături de materii de cultură generală și de cele de utilitate socială ca „zugrăveala“, muzica și danșul. Față de „metoda mutuală aplicată la citire, scriere, aritmetică și dexteritățile cusutului“, tradusă în grecește după aceea a d-nei Chignon pentru uzul fetelor din familia Furnaraki în 1825 (ms. gr. 1013 la Biblioteca Acad.), față de ceea ce se considera deci necesar pe atunci pentru copilele unei familii dintr-o pătură socială mijlocie, proiectul lui Dinicu Golescu nu era numai mai bogat, ci arăta și o altă înțelegere, superioară, a problemei. Ea deschidea drumul către ideea de emancipare a femeii în societate așa cum o va expune și populariza peste cîțiva ani continuatorul pe atîtea planuri al operei lui Golescu, I. Heliade Rădulescu.

Nu știm cît de sistematică era, la început, concepția lui Dinicu Golescu despre educație și despre învățămînt în special, dar cu siguranță că era mai cuprinzătoare decît apare din lectura „prospectului“ școlii din Golești. Înțelegînd probabil de timpuriu importanța educației, a școlii, așa cum apare ea în scrierile tipărite abia în 1826, Dinicu Golescu gîndise contribuția sa în acest domeniu pe un plan mai larg decît simpla ctitorie de școli, el fiind conștient de necesitatea înzestrării acestora cu materialul didactic elementar, în primul rînd cu manuale. *Adunarea de pilde*, prima carte pe care el o tipărește la Buda în 1826, primește aprobarea cenzurii la 18 mai și apare foarte repede, în vara aceluiaș an⁶⁰; coincidența momentului cu acela al redeschiderii școlii din Golești, anunțată pentru 1 mai, nu poate fi întîmplătoare și cele două acțiuni trebuie considerate împreună, ca părți ale unui program

⁵⁹ Cf. *Curierul românesc*, nr. 43, 10 aug. 1830, p. 171—172.

⁶⁰ La 26 august 1826, Gh. Mutzu, administratorul școlilor greco-valahe din Pesta, dăruia un exemplar al ei lui Gh. Economu (dedicație manuscrisă pe un exemplar din Biblioteca Facultății de filologie din București, fost în posesia lui Gr. Tocilescu).

care se va dezvoltă — și probabil desăvârși — treptat. Contemporanii știau că *Adunarea de pilde* este un manual didactic, mai precis o carte de școală, pentru că în 1830, prin pana lui Heliade Rădulescu probabil, *Curierul românesc* scria: „D. marele logofăt C. Golescu a scris și dat la lumină cu cheltuiala sa o carte pentru cele dintîi învățături ale copiilor, în care să cuprind învățături, glume și fabule alese... care carte a împărțit-o în dar pe la școli, la copii“⁶¹. Adept al pedagogiei moderne, care recomanda învățătura progresivă, prin mijloace agreabile, admirator al scriitorului didactic german J. H. Campe, care trebuie să fie „acel numit părinte Cone“ menționat în *Insemnare a călătoriei mele*, Dinicu Golescu se gândise probabil cu mult înainte de 1826 să pună la îndemina copiilor o carte distractivă și instructivă în același timp, în care învățăturile și sfaturile practice să reiasă din textul unor istorioare, fabule și anecdote ușor de asimilat și memorat (avea dreptate căci Ispirescu, elev al unei școli mărunte din București înainte de 1840, citează în amintirile sale două maxime învățate la școală care, fără îndoială, provin de aici)⁶². Sistemul propriu-zis nu este nou pentru că asemenea cărți de „învățătură“ sînt utilizate, la noi și aiurea, cu mult înainte, atît în învățămîntul tradițional, de moștenire bizantină, cît și în cel occidental (Erasm, Guevara ș.a.), iar în primele decenii ale secolului trecut, tipăriturile cu caracter similar sînt relativ numeroase, unele traduse (*Adunare de lucruri moralicești* și fabulele lui Obradovici traduse de D. Țichindeal, în 1808 și 1814, *Cărticica năraurilor bune* a lui Campe, tradusă în 1813, *Plutarhul nou* al lui Pierre Blanchard în 1819 ș.a.), altele scrise sau compilate de autori români: *Înțelepte învățături* de I. Tincovici în 1815, *Moralnice sentințe* de N. Horga Popovici etc. Ele nu preocupă numai pe oamenii de școală, în sensul îngust al termenului, pentru că foarte tînărul Costache Negruzzi încearcă și el în acest moment o traducere din *Moraliceștile haractiruri* ale lui Dimitrie Darvar, supranumit „Campe al grecilor“, rămasă în manuscris.

Nu numai traducerea, ci și alegerea și organizarea materialului îi aparține lui Dinicu Golescu în această primă publicație a sa, pentru a nu mai vorbi de notele adăugate în subsolul paginilor. Pildele și proverbele pe care el le selectează în prima parte a antologiei provin, în mare parte, din vechea culegere de maxime orientale *Pilde filosofesti*, tradusă după originalul francez al lui Antoine Galland pe

⁶¹ În *Curierul românesc*, 1830, nr. 81, p. 339—342.

⁶² Al. Dușu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, București, 1972, p. 116, le identifică între cele din *Pilde filosofesti*; intermediarul din care le-a cunoscut Ispirescu nu poate fi însă decît cartea lui Golescu, căci reeditările tipăriturii lui Antim sînt mai vechi cu o jumătate de secol cel puțin și infinit mai rare.

vremea lui Brîncoveanu, întâi în italianește de Del Chiaro, apoi în grecește de Ioan Avramios — prietenul lui Radu Golescu — și de aici în românește de Antim Ivireanu, versiune tipărită la Tîrgoviște în 1713 și reeditată de mai multe ori pînă la începutul secolului al XIX-lea. Proveniența „orientală“ a acestor pilde, care n-a fost de altfel niciodată studiată, nici deplin demonstrată, trebuie pusă în legătură cu reputația de înțelepciune a Orientului în epoca respectivă și nu cu aceea de exotism pe care i-o vor atribui romanticii, situație similară cu aceea a sfaturilor etice date de lordul Chesterfield fiului său, traduse și ele peste puțin, în 1835, de D. Jianu, fost elev al lui Heliade. Golescu alege din *Pildele filosofesti* mai puțin de o treime și le încadrează într-un complex mai larg de maxime cu proveniența cea mai diversă, de la părinții bisericii și scrierile de cult la filosofii antichității, după o idee morală și educațională care indică — pe cît e posibil într-un asemenea domeniu greu accesibil inovărilor — o concepție proprie. Ea se încadrează în ceea ce Emile Durkheim numește pedagogia realistă, care abandonează idealul abstract al desăvîșirii omului, caracteristic Renașterii, propunîndu-și să-l pregătească pentru viață, respectiv pentru activitățile practice care îl așteaptă. Desigur, asemenea tuturor celorlalte scrieri sau culegeri cu caracter didactic ale vremii, și „pildele“ lui Dinicu Golescu propagă principiile morale de bază ale societății, respectul adevărului, cinstea, supunerea față de părinți și, în general, față de autoritatea naturală, dar adaugă acestora nuanțe care, prin recurență și formulare, marchează o etapă nouă, fie prin apelul la civism, la necesitatea respectării interesului social comun, fie printr-o nouă atitudine față de muncă, de activitatea productivă care este singurul izvor al abundenței materiale și al unei poziții sociale avantajoase; „Mai bine să aibi un meșteșug prin care să te hrănești decît să întinzi mîna cerînd milă“, „Lenevirea și somnul cel mult depărtează pe om de la dumnezeire și îi aduce și sărăcie“, „Omul cel cuminte nu să lenevește la muncă, căci simte cel dintr-însa folos“, „Cel mai drept cîștig este cel din muncă“. Nu poate fi întîmplătoare într-o asemenea culegere prezența unor pilde îndreptate împotriva fariseismului călugăresc, criticat și în *Însemnare a călătoriei*, precum „Cel ce zice că au fugit din lume îmbrăcîndu-se în haine negre și încă iubește banii, tot în lume se află, și mai rău decît întîi“, „Postul cel adevărat este depărtarea de rele“ sau „Cărnuri să mîncăm, iar pe fratele nostru nu“, cele care arată răspunderea stăpînului sau a conductorului față de supuși „Un stăpînitor ce petrece în odihnă și aleargă după dezmierdări și rabdă de a-și vedea norodul în ticăloșii, curînd va simți întunecimea cinstii lui“ sau „Nu poate a să numi împărat făr' de a avea norod, și cînd norodul este sărac, împăratul

este un nimic, căci ori o să socotească de nevrednic, ori că chiar el este hoțul norodului său“), cele lăudând binefacerile învățaturii sau ale prieteniei, virtute — lăudată și de Conachi — asupra căreia Golescu revine nu numai cu comentarii adăugate pildei respective („Nici un lucru nu mîngie pe oameni mai mult la întristarea lor decît a fi în ochi un bun și credincios prieten. Aceasta n-ar fi greșală de s-ar scrie și de o mie de ori“), ci și cu note speciale în subsol, în capitolele următoare, numind prietenia „acel sfînt sentiment“ și arătînd că „este vrednic de a lua acest nume de prieten“ numai acela „care stă de față pentru el“.

Remarcabil între atîtea îndemnuri, toate puse cu socoteală într-o selecție care-l reprezintă pe autor, este și cel care spune că „de nu te-au învățat părinții nici un meșteșug, aleargă la meșteșugul obștesc, îmbrățișează plugul și sapa“, dezvăluind o față mai puțin cercetată a pedagogiei sale sociale. Pusă în relație cu prezența textului lui Xenofon *Despre economie* în *Adunare de pilde*, această idee face cunoscut unul din punctele pozitive ale concepției lui Dinicu Golescu, constituită în mare parte, cum era și firesc în condițiile date, dintr-o critică a sistemului existent. În afara selecției de pilde și maxime din prima parte, *Adunarea de pilde* mai conține o selecție de fabule esopice, traduceri ale unor istorioare morale cu subiect antic sau modern (toate cele cuprinse în partea a treia a cărții sînt împrumutate din culegerea lui Henri Lemaire, *Les exemples célèbres ou nouveau choix de faits historiques et d'anecdotes...*, apărută la Paris într-o primă ediție în 1817) și din două traduceri complete ale unor scrieri antice: discursul către Dimonicos al lui pseudo-Isocrate și scrierea *Despre economie* a lui Xenofon. În timp însă ce textul atribuit lui Isocrate, cunoscut și citat și de Cantemir, este o operă familiară școlii grecești pînă în vremea lui Golescu, din care ne-au rămas numeroase manuscrise printre caietele de studiu ale elevilor de la Academia domnească (ms. gr. 636, 646, 657 ș.a. de la Biblioteca Academiei), și nu mai puțin învățămîntului occidental, căci găsim optsprezece ediții didactice, cu note, vocabular, indici ș.a. numai în Franța, tipărite între 1823 și 1856, textul lui Xenofon este practic ignorat în școala respectivă. Autorul face parte, desigur, dintre cei studiați aici, dar prin extrase din *Anabasis* și *Ciropedia*; nici o sursă nu indică *Despre economie* printre operele citite, traduse în neogreacă și comentate în școală, după cum cunoaștem o singură traducere neogreacă a sa — a lui Darvari, din 1796, care nu e însă originalul traducerii lui Golescu — semn indiscutabil al faptului că alegerea ei nu se datorează unei inerții didactice, ci reprezintă o opțiune conștientă. Cauza acesteia nu poate fi decît conținutul micului tratat, caracterul său de pledoarie rațională

pentru practicarea agriculturii și buna îngrijire a gospodăriei ca izvor de satisfacții materiale și spirituale pentru cetățean, și mijloc infailibil de propășire pentru patrie. Aluziv amintită încă în prospectul de la Golești („Toată grădina cu felurime de pometuri unde pot, după obicei, împreună cu dascălu, să să preumble și să și lucreze pentru însănătoșirea trupului, avind toate cîte sînt într-însa spre întrebuințarea lor...”), agricultura și economia domestică sînt văzute de Goleșcu, după toate aparențele, ca bază a vieții sănătoase și prospere a omului și a societății.

Dacă *Adunarea de pilde* este un manual ilustrat de morală practică, o carte adresată tineretului pentru a-l îndruma pe calea unei formări în spiritul virtuților fundamentale și al valorilor unei societăți active, principiile din care decurg aceste cerințe trebuiau fundamentate și explicate într-o operă de nivel superior, așa cum este prevăzut pe de altă parte și în planul de învățămînt al școlii din Golești, nu în prospectul general al lui Dinicu Goleșcu, ci în acela publicat tot atunci de Aaron Florian, respectiv în „cursul filosoficesc” unde urmau a se preda elemente de filosofie, metafizică „curată și aplicată” și morală. Această operă este cartea lui Neofit Vamva, tradusă de Goleșcu în 1827 sub titlul de *Elementuri de filosofie morală... tîlmăcite în limba românească spre folosul tinerilor români*. Retician și gramatic de tendințe arhaizante, prieten cu Corais, Vamvas — care și-a petrecut cîțiva ani buni la Paris, în epoca imperiului — este un gînditor raționalist, de esență iluministă. Cartea sa, publicată în 1818, făcînd toate concesii necesare religiei și moralei oficiale, sprijinindu-se tot timpul pe autoritatea filosofilor antici, a lui Aristotel în primul rînd, și pe aceea a scripturii, nu este mai puțin un îndreptar iluminist, în care „întîia îndatorire a omului către sine” — cităm din traducerea lui Dinicu Goleșcu — este de a fi fericit, „a-și face fericirea lui cea duhovnicească și firească” și aceasta „stă în dreapta întrebuințare a cuvîntului, adecă în luminarea lui și în lucrarea virtuții” și care proclamă că „toți [oamenii] priviți firește și în parte sînt deopotrivă. Din această deopotrivire să naște slobozenia ce să zice firească, care va să zică că tot omul, privit firește în sineși, are în parte un drept individual deosebit al său, drept care nu spînzură din voia altuia”. Bazate pe ideea rousseauistă a contractului social, a îndatoririlor reciproce între membrii comunității umane, indiferent de treapta socială pe care se află, principiile cărții lui Vamvas sprijineau fie și indirect demersul lui Dinicu Goleșcu în domeniul reformelor instituționale. În afara expunerii cu caracter mai teoretic din prima parte a cărții, Vamvas ilustrează calitățile morale necesare omului drept și luminat printr-o serie de exemple oferite de istorie și de literatură;

unele din acestea se suprapun celor existente în culegerea lui Lemaire și în alte antologii de acest tip, încît nu se poate ști dacă ele n-au fost extrase din cartea lui Vamvas și utilizate chiar în *Adunare de pilde*: pilda [417] care zice că „un stăpînitor, hotărînd de moarte pe un vinovat, au lăcrămat. Altul l-au întrebat pentru ce plînge. El au răspuns căci cît să cuvinea să hotărască după pravilă, atîta să și am milă de omenire“ figurează și la Vamvas, în capitolul *Datorii către ceilalți*, istoria franciscanului care lasă zălog indienilor cordonul ordinului său, aflată și la Vamvas, și la Lemaire, și în partea a treia din *Adunare de pilde*, cea a lui „Denie“, ocîrmuitorul Messinei, care-și asumă răspunderea alianței cu Marius pentru a-și salva concetățenii, utilizată de asemenea în cele trei texte ș.a.m.d. Oricum, cele două cărți își dezvăluie și pe această cale fondul comun și continuitatea de principiu.

Cu toate că imaginea unui Golescu transformat radical de șocul călătoriei sale în Europa nu se poate susține — aceasta este mai degrabă o poză asumată diplomatic, pentru a face mai acceptabilă orgolișilor săi cititori critica realităților din țară — este indiscutabil că periplul său are o mare importanță atît pentru cristalizarea concepțiilor sale pedagogice, sociale și culturale, cît și pentru cariera sa de scriitor căci, înfrînat de „cunoștința micșorimii mele în științe“, el n-ar fi luat condeiul în mînă decît pentru a împărtași nației sale cele văzute în străinătate și pentru a o determina să apuce pe calea progresului. O cercetare mai amănunțită, din unghiuri cît mai diverse, a „însemnării“ sale nu este de aceea inutilă, începînd chiar cu elementara încercare de a disjunge între textul pe care îl cunoaștem și realitatea efectivă a călătoriilor făcute. Din descrierea acestora, care are aparența unei înregistrări cronologice ordonate, Dinicu Golescu ar fi făcut trei drumuri spre Apus: primul în 1824, cînd ajunge pînă în Italia, trecînd prin Buda, Viena, Triest și Milano, al doilea în 1825, cînd ar fi mers la băi, în Banat, și de aici la Pesta, și al treilea „în anul 1826, călătorind iarăși din Brașov spre Bavaria și Elveția“, cînd duce cu el pe cei patru băieți, dintra care doi rămîn la München și doi la Geneva. Prima dintre aceste călătorii este și cel mai amănunțit descrisă, pe aproximativ două treimi din întinderea cărții urmînd întocmai ruta obișnuită a diligențelor vremii, notată ca atare, cu distanțele și stațiile de poștă străbătute, din Brașov, prin Făgăraș, Avrig, Sibiu, Sas-Sebeș, Beligrad (Alba-Iulia), Turda, Cluj, Oradea, Pesta, Buda, Raab, Pressburg (Pojon), Viena (oraș asupra căruia stăruiește îndelung pentru că-l admiră, dar probabil și pentru că stă aici o lună încheiată), Graz, Triest, Veneția etc. pînă la Mantua, unde notează: „pînă întru acest oraș al Italiei mi-au fost călătoria de estim“, fără să mai relateze și drumul la întoarcere, cum va face

de altfel nici pentru celelalte două călătorii, în anii următori. Încercând să determine și timpul aproximativ al trecerii călătorului prin fiecare din aceste localități, cititorul va observa cu oarecare surpriză că ceea ce părea o scurgere succesivă de detalii pe traseul linear al unor însemnări făcute în ordine cronologică este de fapt efectul unei elaborări ulterioare. Ajungând, de pildă, la Pressburg, înainte de Viena, Dinicu Golescu notează: „Aciia am avut noroc de a vedea încoronarea a măririi sale împărătesii a împăratului Austrii Franțisc al doilea, ce s-au săvârșit la anul 1825, septembrie 25...“, după care urmează, aparent cronologic, vizita la Viena, unde el ajunge însă vara, „cînd împăratul lipsea, și mai toți cei mari pe la băi și moșii, cum și neguțitorii așijderea, și nu puțini la Pojun, unde să făcea gătirea pentru încoronarea împărătesii“, adică pentru un eveniment petrecut și descris cu câteva pagini înainte. El a fost deci la Viena vara, cînd toată lumea care putea pleca, plecase „pe la băi“; cînd vizitează însă Baden, localitate balneară la cîtiva kilometri sud de Viena, notează că aici „să urmează o petrecere foarte veselă după cum am auzit, căci eu, cînd am fost, era vremea cam trecută“. Se înțelege că el a trecut prin Viena vara, la ducere, și s-a întors pe toamnă, cum rezultă și din notele despre Graz, la ieșirea din Austria, cînd era vremea secerișului, prin iulie, „iar cînd m-am întors, al ogorului“, prin septembrie, cînd ogorul se ară pentru semănăturile de toamnă. Autorul adună deci pe șirul progresiv al localităților vizitate la ducere reminiscențe și detalii care provin din momente diferite, atît la dus, cît și la întors. Mai mult, compararea cîtorva amănunte furnizate în diferite locuri în text duce la ipoteza că și ordinea călătoriilor ar putea fi intervertită de autor în descrierea sa, pentru că data notată de Dinicu Golescu la Pressburg este exactă: încoronarea împărătesii Charlotta a Austriei ca regină a Ungariei are loc într-adevăr la 25 septembrie 1825, două săptămîni după deschiderea dietei maghiare de la Pojon, ea fiind una din manifestările dorite de împăratul Francisc ca un semn al reconcilierii sale cu nobilimea maghiară, în cadrul unei operații politice mult mai largi și sinuoase, care se va încheia abia peste patru decenii, prin instituirea dualismului (de aici și fastul, și manifestările populare la care asistă călătorul român, fără să aibă de unde înțelege sensul lor mai adînc). Rezultă de aici că prima călătorie descrisă în carte ar fi în realitate cea de a doua, presupunere întărită și de indicația clară, spre sfîrșitul „însemnării“, unde Dinicu Golescu spune că „în anul 1824“ a mers „la Cluj, Pesta și Mehadia“, adică a făcut călătoria care, după ordinea relatărilor din carte și întrucît e vorba de un drum care nu s-a mai repetat, părea să fi fost făcută în anul 1825.

În ceea ce privește călătoria din 1826, sînt motive să credem că Dinicu Golescu a făcut în acest an două drumuri în Apus, nu unul. O chitanță din 27 mai 1826, semnată de Alexandru Racoviță — gine-rele și administratorul averii lui Dinicu Golescu în timpul absențelor sale din țară — arată că acesta a încasat de la Hristodulo Papa, arendașul moșiei Golești, 362 icosari de hîrtie (ceva mai mult de 25 galbeni împărătești), bani „ce au fost trimiși cu diligența la Pesta”⁶³. Faptul că banii au fost trimiși la 27 mai iar viza cenzorului imperial pe prima dintre cărțile tipărite de Golescu în acest an, *Adunare de pilde*, este din 18 mai, ne face să bănuim că el se afla acum la Pesta, ocupat cu treburile legate de intrarea cărții sale sub teascuri, pentru care trebuiau în primul rînd bani. Călătoria propriu-zisă în Apus, cînd își va duce cei patru fii la școlile din München și Geneva, nu poate începe înainte de 4/16 august 1826, cînd fostul și viitorul mare logofăt semnează la Brașov o poliță pentru considerabila sumă de 504 galbeni⁶⁴. Documentul arată că starea materială a călătorului nu era deosebit de înfloritoare, el trebuind să amăneteze trei moșii, Ștefăneștii, Priboienii și Conțeștii, pentru a încropi banii necesari drumului; condițiile favorabile ale împrumutului, acordat fără dobîndă de bancherul Belisarie Pavlidi din Brașov, se datorează probabil faptului că acesta era un vechi cunoscut al logofătului, dinainte de 1821, cînd bancherul părăsește Bucureștii de frica Eteriei și se stabilește în orașul de sub Tîmpa. Călătoria nu este însă încheiată în momentul cînd autorul depune manuscrisul cărții sale la tipografia din Buda, căci viza cenzorului G. Petrovici, pe contrapagina foii de titlu, este din 2 septembrie 1826, iar în text se notează prezența autoului la München în luna octombrie, cînd au loc expoziția și întrecerile agricultorilor locali, iar în noiembrie se găsea încă pe drum, la Viena („acuma, în 20 noiemvr., cînd mă aflu iarăși la Viena”). Abia după această dată trebuie să-și fi încheiat el descrierea celei de a treia călătorii, pe care o va depune probabil la tipografia din Buda cel mai devreme în decembrie, prevalîndu-se de viza anterioară acordată cărții în întregul ei, și care se afla, după toate probabilitățile, deja sub tipar. Această primă parte se încheia, putem presupune, cu lunga „cuvîntare deosebită” de după mențiunea călătoriei în Banat și cu pledoaria pentru participarea tuturor la activitățile obștești în folosul patriei, căci „în fericirea obștii ne vom găsi fieșcare în parte și pre a sa” (p. 176 din ediția prin-

⁶³ Arhivele Statului București, Documente istorice, pac. MDCCCLVIII, f. 42.

⁶⁴ *Idem*, f. 43. O traducere a acestui interesant document grecesc, datorată lui M. Caratașu, se află în *Manuscriptum*, nr. 2, 1989.

ceps), avînd un evident aspect conclusiv. Redactată pe baza unor note inițiale, prima parte a descrierii este un text elaborat, gîndit retoric, cu o arhitectonică anumită destinată să pledeze pentru o cauză ale cărei ultime consecințe sînt cu abilitate ascunse de ochii celor prea temători de mișcare și de progres. Partea care urmează pare oarecum diferită, mai directă, unele mențiuni de aici sînt mai fugare, enumerative, față de cele dinainte (tablourile văzute la pinacoteca din München de pildă, față de cele de la Viena), apar unele repetări, între ele cea mai semnificativă fiind tocmai încheierea, care reia aproape identic fraza citată de noi mai sus: „căci în obșteasca fericire va găsi fieșcare și pe a sa, iar în parte numai străduindu-ne, avem destule pilde...“

Fiînd în cea mai mare parte o elaborare ulterioară, un text gîndit, redactat pe baza însemnărilor fugare de pe drum, ideea că „Dinicu Golescu a scris *Insemnare a călătoriei mele în grecește*“⁶⁵ trebuie exclusă cu desăvîrșire. Bazată pe cunoscuta afirmație a autorului că a trebuit să abandoneze încercarea de a nota cele văzute „în limba națională“ și să le consemneze în grecește „căci foarte des întîmpinam vederi de lucruri ce nu le avem numite în limba națională“, interpretarea este excesivă, dincolo de ceea ce permite textul. Este foarte posibil ca Dinicu Golescu să fi utilizat limba greacă pentru notele fugare care i-au folosit ulterior la redactarea cărții, așa cum o cunoaștem astăzi, dar cartea n-a fost redactată pe drum și cu siguranță nici în grecește. Mai mult, textul nu lasă să transpară nici o urmă a însemnărilor inițiale grecești și în general comportă foarte puține grecisme într-o epocă în care acestea erau într-adevăr familiare păturii culte. Inseși exemplele pe care le dă autorul în pasajul citat, de lucruri „ce nu le avem numite în limba națională“, nu sînt desemnate prin termeni grecești, ci turcești (*şadtrvanul*, care pătrunsese însă și în neogreaca timpului și putea fi preluat de aici de autor) și romanice: *statue* și *cascade*, ambele de origine latină. În general vorbind, față de puținele grecisme întîlnite în text și limitate la domenii specifice, al comestibilelor de exemplu, care nu prea implicau „vederi de lucruri ce nu le avem numite în limba națională“ cum era puzderia de pești de pe piața Triestului, numărul neologismelor romanice este covîrșitor și se repartizează pe o arie mult mai largă, numind în orice caz, mai mult decît cuvintele grecești, lucruri și realități noi: *alee, bal, bursa, cavalerie, casernă, clavir, clup, a comuni, dux, forma(lisi), galantom, galerie, jalogii, invalid, losterie, medaluri, monetă, orangerie, populație, porto-franco, postament, soșietà, statuă, vapor, vestă* și altele, printre

⁶⁵ Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1972, p. 276.

care atît de discutatul cuvînt „romantic“, în forma obișnuită a timpului, adică *romanticesc*. Această situație ne duce mai departe și justifică o altă întrebare: nu cumva Dinicu Golescu utilizează și în această împrejurare convenția pe care, într-o ocazie cu totul similară, o folosește pentru a critica teatrul german din București și a pleda pentru teatrul în limba națională? Schema și însăși retorica anecdotei sînt aceleași: autorul este întebat de tovarășii săi de drum în ce limbă scrie (întrebare absurdă de fapt, care presupune de la început că aceștia știau că el nu scrie în românește) așa cum „englezul“ îl întebă „de știe tot acest neam limba nemțească“, el se rușinează și-și expune dilema în fața cititorului, pe care și-l aliază astfel, urmînd o largă pledoarie despre necesitatea traducerilor, a progresului în general, așa cum dincolo găsim o pledoarie în favoarea teatrului „întemeiat întii pentru națiunul lui“. Am văzut că în acea împrejurare, întilnirea cu „englezul“ este, după toate probabilitățile, un procedeu convențional pentru a introduce o critică indirectă la adresa boierilor liberali și cultivați, cei pe a căror audiență conta cartea sa; nu este cumva aceeași situație și în ceea ce privește însemnările sale, pe care pretinde că le face în grecește pentru a putea osîndi acest obicei dăunător dezvoltării limbii noastre, tot așa cum făcuse și cu pretinsele sale „luări nepravilnicite“ din tinerete? Utilizarea acestui artificiu în mai multe cazuri ne îndreptățește să o presupunem cel puțin.

Adoptînd pentru scrierea sa forma inofensivă a unui jurnal, Dinicu Golescu nu exclude numai organizarea sistematică a observațiilor sale, ci și dezvoltarea directă a programului subiacent; existent într-o formă mai precis conturată doar în domeniul moral și cultural, acesta își dezvoltă consecințele pe plan social abia prin confruntarea principiilor generale cu realitățile din țările străbătute. Observațiile, criticile și propunerile implicate în descrierea călătoriei sînt risipite pe tot parcursul cărții, disimulate fie sub forma conversației cu un străin, tovarăș de drum întimplător care pune întrebările cele mai nimerite pentru a da autorului prilej să-și dezvoltă ideile, fie sub aceea a elogiului unor stări de lucruri din a căror comparație cu cele de acasă să reiasă cu claritate superioritatea primelor. Nu lipsesc însă nici pledoariile deschise, pasajele patetice în care autorul ia direct cuvîntul pentru a apela nu numai la rațiunea, mîndria națională sau chiar la interesul cititorului, ci și la sentimentele sale omenști, semn al unei noi orientări, care pune afectivitatea pe un plan comparabil cu raționalitatea mecanicii sociale. Cartea lui Dinicu Golescu are deci o structură retorică complexă, în care diferite tipuri de procedee — aluzia, exemplul, convenția unor structuri literare consacrate precum „străinul“ sau „mărturisirea păcătoșului pocăit“ — sînt tot attea mijloace persuasive care converg în aceeași direcție. Din acest punct

de vedere, „însemnarea“ poate fi considerată ca o mică utopie expusă sub forma unei călătorii nu într-o țară cu totul inventată, ci într-una din care se rețin numai elementele necesare formării unui model utopic: societatea civilizată și activă al cărei exemplu Golescu îl propune compatrioților săi. Inversînd raportul dintre ceea ce știa și ceea ce descoperă, așa cum de altfel s-a mai remarcat ⁶⁶, autorul se instalează în „utopia“ lui ca într-un spațiu al firescului, aruncînd asupra stărilor de lucruri de acasă — situația țaranului, incuria administrativă, corupția, arhăitatea vieții economice — o privire îngrozită ca asupra unei rezervații teratologice, acum descoperită în oglinda luminoasă a „Evropei“. Este singurul punct în care cartea sa poate fi comparată cu aceea mai veche a lui Radișcev (asemănări mai substanțiale pot fi stabilite cu Karamzin însă) și cel principal în care se deosebește de toate celelalte descrieri ale călătoriilor unor compatrioți, mai vechi și mai noi. Într-o lungă perioadă începînd cu călătoria lui Vartolomei Măzăreanu la Moscova sau cu aceea a lui Barbu Știrbei la Karlsbad, în 1796—1797, care notează doar balurile, mesele („am mîncat, am băut, am fost la joc pînă s-au sfîrșit“) sau cunoștințele simandicoase („aici sînt mai mulți de opt sute prinți și prințese: am și făcut prieteșug cu mai toți“) și terminînd cu cea a rafinatului Nicolae Suțu în Apus, în 1839, Dinicu Golescu este singurul care vede în transparența imaginilor de călătorie profilul viitor al țării, care caută și vede, în lungile drumuri ale inițierii sale, numai acele detalii utile planului său de reformă și de reînnoire a structurilor patriei la diferite nivele: cultural, economic, social. Urmărind mirajul unei lumi mai bune, cum romanticii vor căuta „sînta cetate“ a iluziilor lor, Dinicu Golescu scrie totodată romanul formării unei conștiințe; de la admiratorul copiilor din Brașov, care învață „cum să-ș păzească datoriia către Dumnezeu, cum să să poarte cătră părinții lor“ și pînă la spiritul matur, care condamnă faptul că trimitem materia primă în loc s-o prelucrăm în țară, „exportarisind monedă“ spre miazănoapte, prin neguțătorii care aduc marfă de lux de la Leipzig și Paris, și spre miazăzi, „prin arende domniilor“, asistăm nu numai la procesul unui mod de viață, ci și la maturizarea treptată a „autorului“, alter-ego persuasiv al cititorului purtat cu finețe și îndemînarea unui politician consumat prin etapele unei conversiuni prin care el, Dinicu Golescu, fiul banului Radu Golescu — ctitor al școlii de la Golești și proprietar al unei manufacturi de sticlă cu meșteri nemți înainte de începutul secolului — trecuse de mult.

Dinicu Golescu este un scriitor de esență iluministă, fără îndoială, dar nu pentru că — sau nu în primul rînd pentru că — el îmbracă

⁶⁶ Mircea Iorgulescu, *Firescul ca excepție*, București, 1979, p. 28.

În forme literare o gândire socială tipic iluministă, ci întrucât această meditație asupra societății se exprimă printr-o convenție literară de tip iluminist. Secolul al XVIII-lea european descoperise posibilitatea de a discuta chestiunile politice într-o formă ficțională, mai accesibilă și mai concretă decât utopia platonice: romanul filosofic. Grefat pe substanța unei dezbateri care preocupă pătri tot mai largi ale societății, romanul filosofic al secolului luminilor extinde și împinge pe primul plan două trăsături destinate tocmai să elimine uscăciunea și generalitatea abstractă a discuției, marcând decisiv literatura epocii: el presupune implicarea meditației în concretul unei situații umane, „dramatizarea“ dezbaterii ideologice prin plasarea ei într-un cadru și într-un mediu social individualizat, și utilizarea unei forme literare descriptiv-obiective, tinzând să ducă la fuzionarea nivelului conceptual cu cel realist: scrisoarea (romanul epistolar) sau descrierea de călătorie. Între *Insemnare a călătoriei mele* și *Scrisorile persane* deosebirea nu este de procedeu, ci de semn, de cheie a înțelegerii sale: dacă Golescu călătorește ingenuu într-un peisaj care-l încântă și din elementele căruia își construiește o utopie „realistă“, Rica și Usbek traversează o lume doar aparent necunoscută, ale cărei fundamente le destabilizează printr-o privire insidios naivă, utopia lor constituindu-se într-un plan secund, printr-o proiecție negativă. Deliberarea alegerii acestei forme literare de către Golescu nu trebuie exclusă căci, în pofida declarațiilor sale de modestie („nu aș îndrăzni niciodată să apuc condeiful...“), el nu pare un scriitor fără experiență, deși dovezile directe lipsesc; fostul său profesor St. Commitas vorbise însă, în prefața „enciclopediei“ sale didactice, de cei doi frați Golești nu numai ca de doi „iubitori ai muzelor“, ci și ca de doi „capabili slujitori“ ai lor (καὶ τῶν Μουσῶν Θεράποντες ἄξιοι).

Ca document ideologic, redactată în aceeași epocă cu celelalte scrieri ale sale, sub impulsul aceluiași idei, *Insemnare a călătoriei mele* trebuie judecată și înțeleasă în perspectiva întregului, așa cum se și cuvine cu un corp de doctrină, primul cu un caracter atât de cuprinzător în cultura noastră. Modalitățile de expunere și chiar scopul imediat urmărit în fiecare din aceste scrieri sint, desigur, diferite: *Adunarea de pilde* este un breviar moral care propune un tip uman ca ideal, cu rol formativ, pedagogic, „prospectul“ școlii din Golești este un program cultural și educațional practic, iar „însemnarea“ este încercarea de materializare a tuturor acestor principii într-un model cultural, juridic și chiar social, ultimul și cel mai complet din seria întreagă. Prima se adresează tinerilor, elevilor în speță, a doua învățătorilor și factorilor de decizie în domeniul școlar, iar ultima tuturor și mai cu seamă celor de care depindea acceptarea ideilor sale, celor pe care îi cunoscuse animați de bune intenții în înjgheburile culturale de la

Braşov, din 1822 (îi şi numeşte într-o pagină urmînd descrierii Vienei, de la fraţii Clmpineni la cei doi Bibeşti care vor şi urca pe tronul ţării), şi pe care va încerca încă o dată să-i rialeze în jurul societăţii literare din 1827, una din formele practice rezultate din ideile acestei cărţi. Nu este deci de mirare că în toate aceste scrieri pot fi identificate idei şi chiar formulări asemănătoare, structuri ale unui eşafodaj unic, începînd cu simplele proverbe cu cel mai general înţeles pentru a ajunge la temele de bază ale proiectului său de reformă: critica exploatării sălbatice a ţăranului, lăsat la bunul plac al asupritorilor săi, care apare şi într-o lungă notă din *Adunare de pilde* şi în atîtea locuri din „însemnare“, faptul că tinerii nu pot învăţa de la bătrînii care nici ei n-au învăţat niciodată nimic, ci trebuie să se lumineze cum au făcut şi alte neamuri, prin şcoli, profesori anume formaţi şi tălmăciri (idei care apar şi în „însemnare“, şi în prospectul şcolii), critica luxului nebunesc şi ruinător, ideea că legea e una pentru toţi, că nu poate fi fericită şi bogată o ţară ai cărei locuitori sînt săraci, că munca şi meritul personal sînt singura bază morală pentru propăşirea individului ş.c.l. Autorul însuşi stabileşte de altfel această legătură între scrierile sale, într-o notă critică din *Adunare de pilde*, unde expune sistemul valului de jefuitori care se abat asupra ţăranului, de la zapciu şi mumbaşir la ispravnic şi vătaf, făcînd trimitere explicită la *Însemnare a călătoriei mele*, care exista deci într-o formă oarecare în acel moment („toate mai pe larg se vor arăta în altă cărticică ce în urma aceştii va veni, unde mă spovedesc chiar eu în ce chip am urmat pe acelea vremi“), sau într-un pasaj din *Însemnare a călătoriei mele* unde, după o serie de exemple cu caracter etic, spune că asemenea oameni au existat mulţi „ale căroro nume şi fapte, unile s-au dat în tipar, altele acum să tălmăcesc, pe care cine va voi, le va ceti“, trimiţînd astfel la *Adunare de pilde*, aflată sub tipar în acel moment.

Sub raportul ideilor, Dinicu Golescu este fără îndoială un iluminist, preluînd cu oarecare întîrziere principala teză a curentului european: el vede în cultură principala cale pentru progres. Prin cultură se ridică poporul, învaţă să-şi gospodărească mai bine existenţa şi să-şi apere drepturile, şi tot prin cultură se vor îmblînzi moravurile celor care-l împilă, funcţionarul va deveni eficient, judecătorul drept, iar părinţii vor putea oferi exemple benefice copiilor lor. Tot de esenţă iluministă sînt raţionalismul lui, rezerva faţă de formele exterioare ale credinţei şi mai ales condamnarea severă a monahismului, în care vede o alterare inacceptabilă a esenţei umane şi o înşelăciune, primatul dreptului natural, ideea de convenţie, de pact, ca bază a organizării sociale etc. Dar modelul cultural utopic al secolului al XVIII-lea este amendat printr-o corecţie importantă, care plasează ideile lui Dinicu Golescu în sincronie cu tendinţele momentului pe plan euro-

pean: progresul (fericirea, bunăstarea ș.a.) nu mai este considerat în perspectivă general umană, abstractă, ci în aceea națională, a Patriei, cum scrie el, cu majusculă, cultura este un fenomen național, care trebuie răspîndită în limba națională și în folosul „naționului” său. De aceea el acordă o atenție cu totul deosebită învățămîntului elementar și practic, primul pas în această direcție fiind făcut prin înființarea unei școli destinate copiilor, fără nici o discriminare privind originea lor, iar cei săraci urmează a fi ajutați material, între altele cărțile — precum *Adunare de pilde* — fiind distribuite gratuit. Al doilea pas, care are în vedere forme educaționale indirecte, merge pe același drum: teatrul, gazetele, traducerile, ideea dicționarului propus în „însemnare”, care implică ideea normării limbii și deci a unei limbi unitare. Teatrul, de pildă, pare să ocupe un loc important între instituțiile admirate de el în străinătate și pe care le examinează cu ochiul interesat al moralistului mai degrabă decît cu cel al literatorului sau al simplului amator de distracții.

Deși meșteșuguri fugitive ale problemei mai apar și în alte locuri, Dinicu Golescu discută pe larg necesitatea unui teatru în limba națională în scurtul capitol privitor la vizita sa la Vicenza, oraș mai degrabă slab populat — zice el — dar în care funcționează trei teatre („cite trele în lucrare”) datorită faptului că oamenii sînt iubitori de muzică și „vor prea mult să auză faptele cele virtuozose și istoricești ale acelor mari și vrednici de laudă oameni din vechime”. Aici, ca și în Austria își amintește el, „și cel mai sărac oroșan” merge la teatru, căci „într-aceste locuri socotesc theatrile de folositoare fiindcă ne arată pildele acelor vrednici de pomenire”. În concepția lui Dinicu Golescu, teatrul este deci o tribună morală, iar literatura dramatică este — sau trebuie să fie — vehiculul unor principii etice, incarnate în prototipurile virtuții care sînt eroii din vechime, personaje-model din acea istorie care, după formula lui Cicero, ne oferă o călăuză în viață. Golescu își continuă meditația cu o comparație privind situația teatrului în țara noastră, unde singurul teatru este frecventat de abia o sută de oameni, la o populație „poate peste o sută de mii”, pentru că spectacolele sînt în limba germană. S-a cheltuit ceva cerneală căutîndu-se care este numele real al celui englez pomenit de Golescu, autor al reflecției că „acest lucru nu numai nu l-au văzut în cîtă lume au umblat, ci nici că crede că într-altă parte vor vorbi în teatru întru altă limbă, ci întru aceea națională”⁶⁷, dar și aici, ca și în alte părți, vorbele autorului trebuie interpretate. Personajul moralizator — străinul, potrivit cunoscutei ficțiuni pe care poate Golescu nu o

⁶⁷ Gh. Bogdan-Duică, *Din vremea lui Constantin Golescu*, în *Cultura românilor*, I (1915), nr. 6, p. 327.

ignoră de vreme ce fratele său îl tradusese pe Montesquieu — este chiar autorul, care își ascunde ascuțimea observațiilor sub haina neutră a unui inocent, a cuiva „din afară“, în timp ce defectele, trăsăturile negative, reproșurile, sînt cumulate de autor sau de colectivitatea pe care el o reprezintă, nu numai, sau nu atît pentru că acesta s-ar fi temut de orice fel de represalii (altfel n-ar mai fi scris cartea), ci pentru că o asociere a acestuia la culpa generală ușurează recunoașterea ei de către cititor și inspiră mai degrabă dorința de a-i imita căința decît un reproș dur și direct. Puse cap la cap, cele două idei (teatrul ca școală a moralului și critica teatrului în altă limbă decît aceea națională) lasă loc unei singure concluzii: aceea că Golescu vede în teatrul nemțesc (sau în orice altă limbă străină) o piedică la realizarea rolului său pedagogic; înțeasă de cîtiva oameni numai, piesa își risipește în zadar mesajul „și așa nația nu poate alerga“. Dinicu Golescu nu este numai un critic timpuriu al formelor fără fond, ci și un propagandist subtil al literaturii cu conținut educativ și național, principiu mai subversiv — și mai periculos pe atunci — decît acela al simplei adecvări la realitate. El va și pune în practică ideile sale, școala de la Golești fiind un laborator al teatrului național în ciuda modicității mijloacelor și a tinereții elevilor. O dare de seamă a serbării de sfîșit de an, din martie 1830, arăta că examenul propriu-zis s-a continuat seara prin reprezentarea tragediei *Retulus* a lui Heinrich von Collin, în traducerea lui Iancu Văcărescu, desigur doar un fragment⁶⁸. În afara faptului că această alegere indică o relație mai strînsă între cei doi boieri iubitori de cultură — pentru că traducerea va fi tipărită abia în 1861 și traducătorul însuși trebuie să i-o fi dat lui Dinicu Golescu — ea este semnificativă și prin conținutul piesei, care exaltă sacrificiul cetățeanului în folosul patriei și, în general, mulțumirea de a lucra pentru binele obșteșc: „Cînd o lume, în jurul meu, prin mine cunoaște că este fericită, o, cît mi se întinde, cît mi se înalță simțirea mea!“ zice Regulus, cu o frază care poate fi pusă ca motto al întregii vieți a lui Dinicu Golescu.

Ideile sale despre școală, cultură sau traduceri nu erau însă cu totul noi în momentul apariției „însemnării“ sale. Le exprimaseră înaintea sa, oricît de sporadic, doctorul Piuariu Molnar, care militează pentru înființarea de școli românești în Transilvania și ceruse în 1789 aprobare pentru apariția unei gazete românești la Sibiu, le pune în practică Asachi la Iași, prin școala de inginerie și prin teatrul românesc de amatori, le susțin din diferite forme boierii munteni care spri-

⁶⁸ Notița din *Curierul românesc*, nr. 8, 1830, p. 29, vorbește însă — printr-o greșeală de tipar probabil — de „rola Marțiii“, în timp ce eroina piesei se numește Atilia.

jină școala lui Lazăr la București și iau parte la activitatea societății de la Brașov, din 1822. Dinicu Golescu este însă primul care adună toate aceste idei și inițiative parțiale ca într-un receptacol și le dă consistență prin formularea lor într-o operă tipărită, după cum le dă greutate prin însăși poziția socială a celui care le pune astfel în circulație. Exponent al unor tendințe culturale novatoare care nu sînt izolate în epocă, el le întemeiază pe o critică, nesistematică dar clarvăzătoare, a realității sociale contemporane, întlnindu-se în acest punct cu ideile unui contemporan despre opera căruia, după toate probabilitățile, nu știa nimic: Ionică Tăutu. În pamfletul acestuia din 1821, *Strigare norodului Moldavii către boierii pribegiți*, vom găsi aceeași critică a decăderii moravurilor boierimii care „au prifăcut ocîrmuirea în orîndă, slujbile patriei în neguțitorii, cinurile în venit și toate în jac“, încît — spune Tăutu ca și Golescu în „însemnarea“ sa — „cari logofăt mari, vornic, vistiernic, ispravnic, samiș, ocolaș, vornicel și vătăman s-au rînduit fără ca să nu-ș cumperi el slujba? și cari dintru aceștia au implinit datoriile slujbii sale fără să nu jăcuiescă, ca să pui la loc banii ce au dat?“⁶⁹ Mai radical în expresie, Ionică Tăutu va acuza direct boierimea de această stare de lucruri: „Nu s-au văzut nicăiure atîte dări fără pricină, atîte rele întrebuiințări în ivală, cumpărări de slujbele patriei, vînzări de cinuri, răli potriviri în rînduiei, prunci giudicători celor bătrîni, prădăciuni de cătră însuși păzitorii nației, lipsa de istov a pravililor, giudecăți strîmbi, hatlr, pîrtiniri și mită, piedici a științii și a învățaturii și cite altile! Vedeți pre toati aceste în pămîntul Moldavii aduse numai de boierii săi...“

Spre deosebire de toți aceștia însă, Dinicu Golescu nu este un simplu critic al realității și nici un reformator îngust, care preconizează noi instituții sau noi reglementări, mai bune, într-un domeniu limitat; el simte necesitatea unei schimbări fundamentale a întregului sistem, a întregii societăți. El este, mai ales, primul care depășește sensul general iluminist al reformei culturale dorite de toată lumea, văzînd în aceasta nu un simplu scop, ci un mijloc pentru a atinge un obiectiv mai înalt și mai concret. Cultura și învățămîntul nu sînt în sistemul său instrumentul unei generale ameliorări a moravurilor, deși sînt și aceasta, ci căile pentru realizarea progresului material, a unei reale sporiri a avuției naționale, căci el gîndește progresul țării în termeni economici. Oricît de naive, observațiile sale pragmatice asupra agriculturii, comerțului, industriei, indică în Dinicu Golescu un spirit cu adevărat modern, sensibil la marile transformări pe care

⁶⁹ Ionică Tăutu, *Scrieri social-politice*, ed. și studiu introductiv de Emil Virtosu, București, 1974, p. 81, 86 etc.

le anunță epoca. Nu critica boierimii ca instrument de opresiune, nu sălbatca exploatare a țaranului, în care el are totuși curajul să vadă un semen, un frate, nu corupția care viciază justiția, administrația, buna funcționare a statului însuși, sînt elementele cele mai surprinzătoare și mai avansate ale operei sale, deși ele au reținut cel mai mult atenția comentatorilor, ci viziunea modernă a mecanismelor sociale, faptul că el are intuiția rădăcinilor economice ale societății, legînd cu o clarviziune admirabilă progresul în toate domeniile de acela al economiei. El risipește pe parcursul *Insemnării* sale un mare număr de observații constituind un adevărat program care cuprinde, în domeniul agriculturii, necesitatea îmbunătățirilor funciare, evidența oficială a terenurilor agricole a cărei lipsă duce la interminabile și păgubitoare procese (operația de cadastrare, la ordinea zilei pe atunci în Austria, este dată ca exemplu) și cointeresarea materială a țaranului prin obligația elementară a unei corecte stabiliri și prelevări a sarcinilor sale financiare, iar în domeniul industriei și comerțului se pune în evidență necesitatea dezvoltării căilor de comunicație și transport, în special a celor ieftine (circulația pe apele navigabile și pe canale amenajate), oprirea hemoragiei de monedă și de materii prime ieftine prin crearea unei industrii naționale, care să prelucreze pe loc bogățiile naturale, ridicînd valoarea exportului și micșorînd importul, descurajarea luxului și în general a cheltuielilor depășind posibilitățile ca izvor al instabilității materiale și prin aceasta chiar a structurilor sociale, avantajul exploatării resurselor naturale locale, apele minerale și „firești fierbinți“ de pildă, pentru care boierimea pleca în străinătate etc. Golescu nu este, desigur, un creator pe acest tărîm, în sensul pe care îl dăm astăzi termenului, căci programul său este rezultatul observării unor stări de lucruri existente în alte țări. El are însă capacitatea de a selecta elementele potrivite dintr-un ansamblu general cu alte caracteristici și poate analiza independent avantajele acestora față de cele existente încă în țară, adică înfăptuiește procese teoretice în esență, care implică un anumit grad de abstractizare a problemei. Nota sa despre coasa văzută în Stiria de pildă (spre sfîrșitul traducerii din textul lui Xenofon) și înșirarea avantajelor pe care le are cositul asupra seceratului — rapiditate, de unde reducerea pierderilor și a riscului, condiții mai bune de lucru, productivitate sporită, calitate superioară a produsului, adică separarea mai lesnicioasă a spicului de tulpină — aduce, oricît ar părea de exagerat la prima vedere, prima analiză economică a unui procedeu tehnic din istoria culturii noastre.

Sigur că programul lui Dinicu Golescu nu este nici complet, nici lipsit de contradicții. El pare un adept al stabilității structurilor sociale existente de vreme ce vorbește de cele patru „sisteme“, patru stări,

respectiv boierimea, clerul, neguțătorimea și țăranii, fără a avea în vedere alte modificări ale lor decât cele rezultate din efectele învățaturii, care este o cale individuală, arătând astfel că nu era conștient de efectele necesare ale programului economic pe care îl avansa. Modelul de cetățean pe care îl impune apoi textul lui Xenofon despre „iconomie“, tradus programatic, este unul deja revolut, de „gentleman farmer“, de stăpîn autoritar, deși luminat, similar unui rege sau conducător militar pe un plan mai larg⁷⁰; acceptabil în parte datorită idealului de viață activă, în aer liber, presupunînd cooperarea în cadrul unei societăți deschise de într-ajutorare, specifică agriculturului, care dezvoltă spiritul civic și patriotismul, modelul acestui cetățean, sprijinit indirect și în *Insemnare a călătoriei mele*, este opus de Xenofon meșteșugarului, care lucrează în aerul închis și rău mirositor al atelierului său, fiindu-și suficient sieși și deci a-social, contraziind astfel ideea dezvoltării unei industrii și a comerțului. Pe de altă parte, critica luxului, pe care o întreprinde Golescu în mai multe rînduri, nu este neapărat o revendicare democratică; dimpotrivă, prin spargerea tabuurilor instituite de interdicțiile privind îmbrăcămintea, trăsurile, „aparatură“ de viață în general, și totodată ca izvor a numeroase industrii și activități artistice, ceea ce se înțelege îndeobște prin „lux“ era un instrument de egalizare socială — nu numai aparentă — de eradicare a barierelor de clasă, bineînțeles între clasele avute, între vechea boierime și burghezia care se ridica (de aici cunoscuta interdicție din vremea lui Caragea ca soțiile de negustor să se îmbrace în alb, culoare rezervată familiei domnitoare, de aici repetate interdicție a costumului european, care nu marca suficient diferențele de clasă și de rang). De aceea, critica luxului este una din armele partidei tradiționale, ale „nobilimii“ care, constatînd diminuarea situației sale materiale printr-un fenomen de transfer datorat ponderii tot mai importante a averilor de proveniență burgheză (comerț, industrie), așa cum constată și Golescu de altfel, își vedea aemnițat și statutul social în formele sale cele mai simple și mai vizibile. În această înfruntare, care a fost cu deosebire acută în Occident, critica luxului și elogiul agriculturii merg împreună și ele caracterizează nobilimea proprietară de pămînturi, cu privirea întoarsă spre trecut⁷¹, poziție ilustrată literar printr-o operă foarte citită la noi în acea epocă: *Les Aventures de Télémaque* a lui Fénelon. Este adevărat că Dinicu Golescu nu apasă asupra corupției moravurilor pe care o aduce luxul, ci a efectelor sale

⁷⁰ Leo Strauss, *Xenophon's Socratic Discourse. An Interpretation of the 'Oeconomicus'*, Ithaca and London, 1970, p. 115—116.

⁷¹ R. Galliani, *L'ideologie de la noblesse dans le débat sur le luxe, in Études sur le XVIIIe siècle*, éd. par R. Mortier et M. Hasquin, vol. XI (1984), p. 53.

economice dezastruoase, el criticînd de fapt obișnuința de a trăi din credit, care pulverizează averile și aduce instabilitate economică, dar instrumentul utilizat în acest scop este ambiguu. Dinicu Golescu nu este însă un gînditor sistematic și ceea ce am numit „sistemul“ său rezultă doar din îmbinarea unor observații mai mult sau mai puțin izolate, risipite pe tot parcursul scrierilor sale și inspirate în bună parte din elemente disparate ale unei civilizații, diversă și contradictorie ea însăși.

Perspectiva economică ce dublează viziunea sa culturală asupra societății și viitorului său este confirmată de faptul că principala operă pe care Dinicu Golescu o realizează după publicațiile din anul 1826 este o „hartă statistică“ a țării, un inventar de mare amănunțime al resurselor umane și materiale ale ei, așa cum reiese dintr-un anunț publicat în *Curierul românesc* cu scopul de a strînge prenumerații: „Neconținutele și obicinuitele ostenele ale m. logofăt C. Golescu asupra întinderii cunoștințelor între compatrioții săi au ajuns în sfîrșit la margine cu săvîrșirea unei harte statistice a Țării Rumânești care cuprinde în sine toate județele cu mărcile lor, orașele, plaiurile și schelile, atît despre munți, cît și despre Dunăre, carantinele, oboarele de schimb, potecile, polcovnicile, căpităniile, satele, ludele, familiile, preoți, diaconi, boieri, feciori de boieri, neamurile, postelniceii, asi-doși, companiști, mazili, ruptași, brășlași, scutelnici, poslușnici, slujitori, ostași, panduri, streini, țigani, armeni, ovrei, mănăstirile, metoacele, schiturile cele pămîntești cum și cele închinete, bălțile, heleșteele, herăstraiele, morile, pivele, rîurile, girlele, pîraele, bălciurile, tîrgurile de săptămnă, mineralele, producturile fieșcăruia județ“⁷². Lăsînd la o parte inestimabilul tezaur de informații istorice pierdut odată cu harta, care nu s-a publicat pentru că numai două luni mai tîrziu Golescu murea — de ciumă probabil — la București, trebuie să apreciem cît de convins va fi fost atuorul de necesitatea acestui inventar statistic pentru a depune uriașa cantitate de muncă presupusă de realizarea lui, chiar dacă el nu era cu totul lipsit de unele precedente (o schiță a organizării administrative cu unele date se găsește de pildă în *Istoria Daciei* a lui Dionisie Fotino din 1818). Chiar necunoscînd nimic altceva despre această operă decît anunțul respectiv, pare evident că această hartă indică o altă etapă, un alt nivel al gîndirii și al preocupărilor lui Dinicu Golescu, cu atît mai mult cu cît ea cuprindea — zice aceeași înștiințare — și „o prescurtare a istoriei patriii noastre începînd cu 200 de ani înaintea Mîntuitorului, pînă în zilele noastre“ și „o hartă geografică a Țării Rumânești“. Din aceeași sursă știm că Golescu mai tradusese și „regulamentul soșietății filantropice a da-

⁷² Înștiințare, în *Curierul românesc*, II (1830), nr. 42, p. 168.

melor din Pesta" și se pare că realizase și o nouă ediție, augmentată, a *Adunării de tractaturi*, prima culegere publicată de documente istorice privind trecutul nostru, al cărei text n-a fost doar utilizat și reprodus de mai multe ori (Iordache Mălinescu îl copiază peste cîțiva ani, adăugîndu-i textul tratatului din 1829 într-un manuscris aflat azi la Biblioteca Academiei, ms. 1175, iar în 1842 se republică o parte a broșurii în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*), ci a servit și ca model pentru alte întreprinderi similare, colecția lui G. Rucăreanu de pildă, începută tot în paginile gazetei lui G. Bariț. Se conturează astfel, pe lângă continuarea și adîncirea preocupărilor sale legate de învățămînt (școala de la Golești, școala de fete de la Belvedere, poate și o societate de sprijin după modelul celei pestane), două direcții asupra cărora și-a concentrat atenția în ultimii ani de viață: geografia economică a țării — ca formă aplicată a economiei politice — și istoria patriei. Din nefericire, roadele acestor preocupări din ultimii ani n-au mai ajuns pînă la contemporanii săi și cu atît mai puțin pînă la noi.

Marele interes pe care scrierile lui Dinicu Golescu îl prezintă pentru istoria spiritului public și în general pentru aceea a gîndirii românești într-o epocă de dificilă tranziție a lăsat însă în umbră latura așa-zis artistică a operei, inclusiv preocuparea pentru studiul limbii sale, despre care s-a remarcat, în cel mai bun caz, că utilizează un număr relativ ridicat de neologisme, fără însă ca ele să devină supărătoare pentru că însăși descrierea unor realități necunoscute la noi o reclama. Scrierile sale avînd însă o intenționalitate declarată, căutînd să convingă pe cititor de adevărul unor idei și de necesitatea unor acțiuni, este de la sine înțeles că ele vor utiliza — fie și fără conștiința faptului — o serie de procedee retorice și că limba lor va reflecta această situație. Adresîndu-se unui mare număr de cititori, cu un statut intelectual incert și în orice caz divers, autorul caută în chip firesc să utilizeze o limbă simplă, modelată în mare măsură după caracteristicile limbii vorbite și ale stilului conversațional. Oralitatea adresării este întreținută mai cu seamă prin procedee stilistice, fie prin exclamații, invocații, adresări directe („O! Cum im aduc aminte...“, „... a-i răspunde și ce? Adevărul?“, „Dar ce m-am întins întru zadar?“), fie prin expresii specifice vorbirii libere în care apar caracteristice *verbe dicendi*: zic, vorbesc, povestesc ș.c.l.: „îm este rușine să le povestesc“, „sînt silit să mă spovedesc“, „am zis pentru nedreptele dări“, „acum iarăși mai zic“, „și ce, vorbesc întru zadar?“, „cum pociu zice“, „cînd zic zidire mare“ etc. Oralitatea stilului este sprijinită de utilizarea în text a unor metafore caracteristice limbajului familiar și universului rustic, în egală măsură al țaranului ca și al boierului: despre armurile dintr-un muzeu apreciază că „ar trebui o hunicică căruță să le încarce“, în portul Triest lămflele și portocalele se aruncă

„parcă descarcă care cu fin într-o șiră“, „tot omul rămîne înlemnit“, „broaște de copii“, „folos măcar cît bobul de mei“, „fierbe lumea“ ș.a. Aceleiași elementare obligații de accesibilitate, de circumscriere într-un univers cunoscut, i se datorează după toate probabilitățile și moderația sa în utilizarea neologismelor, pe care le completează cu note în subsol sau cu perifraze explicative la acei termeni imposibil de echivalat printr-un singur cuvînt (*ailvaghan*, *invalid*, *statue*, *sedie*, *vapor* în primul caz, *ascensor*, *politehnică*, *observator astronomic* în cel de al doilea, pentru care se oferă formulele „pat cu meșteșug pe care șazănd omul, cu repeziciune îl suie deasupra“, „școală de învățătura meșteșugurilor“ sau „lăcuință de profesor cu toate feliurile de ochianuri ce caută la mișcările comiților, planiților“), și tot ei i se datorează probabil și caracterul precumpănit românesc al neologismelor sale, amintit mai sus, căci tendința de renunțare la grecisme și turcisme era generală acum, și nu numai în vocabular, ci în toată viața culturală a țării, deschiderea școlii lui Lazăr și migrația elevilor de la Academia domnească spre acesta fiind numai cel mai spectaculos element al unui proces mult mai larg.

Preocuparea pentru transparența textului, pentru accesibilitatea lui și pentru păstrarea cititorului într-un cadru expresiv familiar, destinat să compenseze și să atenueze noutatea ideilor expuse, nu înseamnă că autorul cedează obișnuințelor lingvistice locale, particularităților, că limba sa prezintă caracteristicile vorbirii populare. Dimpotrivă, sînt numeroase exemplele care dovedesc grija sa față de caracterul cultivat, „literar“, al limbii utilizate. Nicăieri nu se observă mai bine această trăsătură ca în ampla erată pe care el o atașează *Adunării de pilde*, unde nu sînt cuprinse numai cîteva zeci de îndreptări ale pronunției originale, alterate de culegătorii transilvăneni ai textului (el corectează astfel pe *tomnii* în *toamnei*, pe *răci* și *jălești* în *reci* și *jelești*, pe *înțeleji*, *baji* și *marjine* în *înțelegi*, *bagi* și *marginine*, pe *mîne*, *cline*, *pline* în *mîine*, *cline*, *pline* ș.a.m.d.), ci și modificări la care recurge din dorința evidentă de a pune un cuvînt mai „literar“ în locul unuia familiar sau popular (înlocuiește astfel pe *floncănitoriu* cu *flecariu*, pe *îmburdoșată* cu *îngrecată*, pe *tochiși* cu *leneși*, pe *dibaci* cu *meșter*) sau măcar pentru a renunța la o formă simțită ca populară, neîngrijită sau ieșită din uz în favoarea alteia, a aceluiași cuvînt, dar mai proprie sau mai literară (schimbă pe *ierbi* în *ierburi*, pe *iasă* în *iese*, pe *maimuci* în *maimuțe*, *povață* în *păvățuire*, *nime* în *nimeni*, *ajutoarele* în *ajutorințele* etc.).

Principial demonstrative și participative, scrierile sale sînt dominate de un fond de afectivitate conținută. Aceasta determină două atitudini stilistice fundamentale care revin frecvent: duioșia, ca formă a simpatiei înțelegătoare, și ironia, ca instrument al negației, al opo-

ziției și al discreditării. Ironia sa poate fi directă, izvorînd dintr-o comparație deschisă, ai cărei termeni sînt presupuși ca acceptabili pentru interlocutor, cum e cazul cochetelor noastre pe care le-ai putea crede „milioniste“ după cum se îmbracă față de vienezze, deși „sînt destul de sărace, căci toată marfa să ia pe răboj“, sau acoperită, implicită, cînd ascuțișul ei vizează obiective mai delicate, de pildă cînd li numește „profesori de asemenea învățători“ sau „profesori care învața pe domni cum să-și facă aceste meșteșugiri“ pe jefuitorii nemilostivi ai țaranului, „care în puțini ani au cumpărat moșii, au zidit palaturi, făr' de a moșteni avuții părintești“. „O! Acesta este de rîs“ spune el despre boierii care iau lefuri grase sub cuvînt că ar sluji norodului, după ce arată lipsa desăvîrșită de învățătură (anaforalele de pe jălbi li se par acestora „scrise în limba armenească“), numind prin antifrază „milostivii domni“ pe cei care sărăcesc țara, „sfinția lor“ pe călugării care trăiesc în corupție, sau „fericire“ viața obișnuită a boierimii, trăind la oraș, fără grija avuției lor care se prăpădește pe mîna vechililor, în așteptarea unei slujbe sau „întru o amețeală de gîndiri, cum toți să domnim“.

Ironia este numai unul dintre numeroasele procedee retorice care dau *Insemnării* lui Dinicu Golescu o puternică coloratură polemică. Stilistic vorbind, mai tot textul ei este dominat de structuri ale opoziției, ale adversității, între care antiteza este una dintre cele mai izbitoare. Cartea însăși are la bază o antiteză, este concepută ca o comparație antitetică între utopia civilizației apusene, idilice și fără umbre, așa cum o vede călătorul nostru, și rămînerea în urmă a Principatelor. Dar asemenea antiteze apar aproape pe fiecare pagină în capitolele dedicate meditației sale cu caracter social și cultural: „În bibliotecile ce am văzut poate cinevaș să încarce cară de cărți... *Iar la noi* nu s-au văzut o astfelu de carte...“ (cu un *iar* adversativ caracteristic), „Plină este Evropa... de asemenea cărți... *Iar noi*, ca să ne cunoaștem țara bine, trebuie...“, „ocrotitorul celui mic și neputincios este chiar pravila... , *iar nu* ca pe la noi...“, „acest sătean dă după starea lui... , *iar nu* ca pe la noi, unde...“ În general, retorica opoziției ocupă un loc proeminent în carte și o dovadă este avalanșa de conjuncții adversative chemate să introducă numeroasele propoziții explicative, angajate parcă într-un continuu proces de înfruntare: „Acele neconținute glasuri și strigări ale norodului... făcea pe fieșcare să să cutremure. *Dar* eu, carele mi-am adus aminte...“, „Acele vederi, auziri și gîndiri mi-au stăpînit toate simțirile, *iar nu* vederea strălucirii lucrurilor împărătești“, „Aș fi cuvîntat și pentru frumusețea bisericii, *dar* cine au văzut bisericile Rosii...“, „Biserica cea mai vestită decît toate este a Sfîntului Ștefan... , *dar* după ce

am văzut biserica de la Milan...“, „Casele... sînt puține, dar sînt foarte nalte...“, „...s-ar cuveni să nu mai aibă cinevaș loc... Dar și aceasta este...“ etc. etc.

Cartea are o structură stilistă complicată în chip deliberat, cu multe corelative și incidente, care dau amplitudine și demnitate intelectuală frazei, și cu o argumentație savantă, ținînd de retorica persuasiunii; ea utilizează invocații solemne, întrebări retorice, dezvoltări gradate ale argumentului, survenite într-o desfășurare ostentativ logică, precum și chiar prima frază a introducerii *Cătră cititor*, care cuprinde în acest cadru limitat o îmbinare luxuriantă de procedee evident intenționale: o analogie („De este slobod aceluia..., slobod au fost și mie...“), o sugestie metaforică (patria este casa mai mare), o deducție logică implicînd condamnarea morală (casa sau patria „la care cine nu gîndește... poate n-are nici casă“), depășită și aceasta prin supralicitare, prin epuizarea lanțului de concluzii logice („poate n-are nici casă, și de are, o lasă“). Acest tip de dezvoltări gradate, în care fiecare segment introduce în chip necesar pe următorul, dă textului o anumită tensiune, un dramatism care înlănțuie și-și subordonează pe cititor, obligat să urmeze și să accepte inevitabil consecuența logică și deci concluzia autorului: „Dar cum puteam, ochi avînd, să nu văz, văzînd, să nu iau aminte, luînd aminte, să nu asemăn, asemănînd, să nu judec binele și să nu pohtesc a-l face arătat compatrioților miei?“ Dramatism și vigoare dă uneori textului și topica folosită, în care subiectul logic sau mai bine zis subiectul sentimental este adesea scos în vedetă, începîndu-se fraza cu el: „Binele l-au învățat oamenii întii...“, „Plină este Evropa...“, „Piața are cincisprezece...“ „Vreme este, fraților...“, „Aciia cum ajunge omul...“, „Aceștii grădini frumusețea peste puțință este de a putea cinevaș să-i facă descriere...“ ș.c.l. „Foarte puțin preocupat de frumusețea frazei“ cum zice Al. Philippide undeva, Golescu a fost într-adevăr, dar „destul de neglijent (deși precis) în stil“ cu siguranță că nu. El este un mare stilist, un autor cu o surprinzătoare maturitate a construcției retorice; în slujba obiectivului urmărit, acela de a înduioșa, interesa, convinge pe cititor în favoarea ideilor sale noi și generoase, el pune o multitudine de procedee, rafinate și diverse. E surprinzător că pînă astăzi li s-a dat atît de puțină importanță.

Un registru larg îl arată scriitorul și în manifestarea sensibilității, care merge de la mărturia lacrimii ca simbol al participării („nu am putut să-m opresc lacrăma“, „nu crez că nu i să va muia inima“), pînă la neașteptata sa vibrație în fața peisajului natural. Oricît ar părea de ciudat la un personaj îmbrăcată în anterior și giubea, Dinicu Golescu dovedește un suflet romantic în fața frumuseții naturale, el nu poate concepe ca vederea unei priveliști frumoase să lase pe

cineva nemîșcat, căci acela, „după puterea sau mulțumirea simțirii sufletului, negreșit una din trei trebuie să i se întîmple: sau întristat fiind... poate să se bucure, sau vesel fiind... poate să se întristeze, sau deși nu va fi fost stăpînit nici de întristare, nici de bucurie, una dintru amîndoaă trebuie să-l coprinză: scăpare de a avea este peste putință“. Caracterul rudimentar al terminologiei sale nu trebuie să deruteze, căci logofătul expune aici esența unei teme care a revoluționat literatura europeană: legătura dintre starea de spirit a omului sensibil și natura în mijlocul căreia el pășește. Fără să ajungă la rafinamentul unei justificări psihologice, el observă că o grădină ordonată, împodobită, văzută într-o perspectivă solară, inspiră privitorului „o mare mirare, dar veselă, bucuroasă și de desfătare“, în timp ce un peisaj sălbatic, anarhic și umbros („o întunecoasă pădure întocmai ca noaptea, cu felurimi de figuri și șăderi ascunse“) pricinuiesc „întristăciuni și gînduri amestecate“, adică inspiră melancolie. Tema revine de mai multe ori, subliniind parcă importanța ei pentru autor, dar și surpriza în fața unei descoperiri probabil personale, căci experiența lecturilor sale nu pare a fi ajuns pînă la preromantici, chiar dacă una din cărțile citite de el, *Les exemples célèbres* a lui H. Lemaire, conținea și citeva scrisori din *Nouvelle Heloise* a lui Rousseau. Mai departe, la Laxenburg, el vorbește de „fireasca frumusețe“ a locurilor (peisaj natural cu apă curgătoare), distinctă de aceea a peisajului îngrijit de mîna omului, „bez frumusețările cele prin omenească strădanie“, de „fireștile podoabe“ ale piesajului la Kahlenberg, „păduri cu drumuri printr-însele, iar pe dealurile cele goale, cînd este soare și să strîng sumă de dobitoace sălbatice, nu e mai frumos lucru decît a le vedea cinevaș cum stau pîlcuri-pîlcuri...“, de grădina din München cu o „curte rătundă, cu heleșteul la mijloc și șadrivanu, cu palat și celelante 10 case“ care „aduc o mare plăcere la ochii privitorilor“ și, într-un moment cînd Scavinschi ironizează de pe poziția unui clasicizant burlesc „romanticeasca priveală“ a peisajului agrementat bucolic cu „prostata în buciium a păstorilor cîntare“, Dinicu Golescu — căruia buciiumul și fluierașul ciobanului îi „aduc lacrăma“ — vorbește emoționat de „o plimbare... foarte frumoasă și romanticească“, adică de un loc de promenadă într-o pădure unde o cascadă face apa să cadă de la înălțime cu mare zgomot.

Sensibilitatea călătorului la pesiajul romantic, deși incapabil încă să-și explice emoția, se întîlnește însă cu o structură principal clasică, nu pentru că este a unui moralist sau a unui spirit constructiv, practic, opus reveriei, ci pentru că aparține unei naturi echilibrate, educate la școala rațională a post-aristotelismului, care determină principalele sale reacții în fața lumii și a operei de artă în special. Posibila estetică implicată în notele de drum ale lui Dinicu Golescu n-a fost încă cer-

ceată. Problema însăși pare absurdă la prima vedere și Călinescu putea să zică acum o jumătate de secol, rezumând o opinie comună: „Ca privitor de lucruri de artă și de frumuseți, Golescu este însă, nici vorbă, un primitiv, cu cât inferior rafinatului Cantemir! El are înțelegerea țaranului care merge la blci, sperietura de tot ce e mare și cu « meșteșug ». Măsura lui estetică este stinjenul. . . ” Aparent, citatele pe care criticul le decupează în *Istoria literaturii* ar confirma brutala sentință. Este însă vorba de o confuzie, pentru că Golescu nu admiră estetic mărimea pieții din Pesta, „a căreia ocolihu tot gîndesc că va fi aproape de 800 stinjeni“, nici alcătuirea ingenioasă din cuțite și săbii care configurează pajura imperială la muzeul din Viena, ci își manifestă interesul pentru formele vizibile, deci exterioare, ale unei situații neobișnuite din punctul său de vedere; un călător mai experimentat și mai educat artisticeste decât el, James Boswell de pildă, nu se rușinează să noteze în Germania lucruri din aceeași categorie, spațiile mari („the streets wide, long and straight. The palace is grand“), cabinetele de curiozități și curiozitățile înseși („an exceeding large burning glass which burns a foot under water“, „several curious pieces“, o colecție de tabachere de prizat „and many of them very rich with diamonds“ etc.) sau să vorbească de lucruri materiale în legătură cu o pictură a lui Salvador Rosa („Rosa lived here three years to paint this picture for which I was told he had 1.300 ducats“). Meditația lui Golescu asupra Veneției nu denotă lipsă de gust, ci alt gust decât cel comun. Ajuns pe pământul pe care-l numește, ca și Miron Costin cu un secol și jumătate în urmă, „raiul cel pămîntesc, Italia“, Dinicu Golescu înseamnă în caietul său impresii fruste asupra celor văzute la Veneția, fără reverența exagerată cu care un privitor mai experimentat ar fi privit un loc atât de celebru: „Casele pe afară nu sînt frumos împodobite, după obiceiul arhitectonicesc de acum, ci în felurimi de făpturi din vechime, care frumusețea ș-au pierdut-o; dar urmele să cunosc. Să cunoaște că au fost acest oraș un ce deosibit, să cunoaște că au lăcuit într-însul oameni mari și că odată au dat pravilă în toată Evropa. . . ” Lui Călinescu, acest pasaj îi inspiră un comentariu drastic: „orașului se părea (grozăvie a naivității!) fără aspect arhitectonicesc“. De fapt, naivitatea — reală — a călătorului îl ferește de poncife și el nu face decât să însemne aici, decurgînd dintr-o observație personală, prima expresie la noi a unui motiv dus la celebritate de Eminescu: „s-a stins viața falnicei Veneții“, căci el vorbește foarte clar de frumusețea pierdută a orașului care odinioară făcea lege în toată lumea, și mai departe îl asemuiește „cu un om trecut de 100 ani pe carele. . . l-au lăsat toate puterile“. Dar chiar și secvența inițială, la care se raportează ironia criticului, nu este decât o inofensivă discriminare istorică: clădirile orașului nu sînt în stil modern („după obiceiul arhitectonicesc

de acum“), ci vechi, cu statui și stucaturi „care frumusețea ș-au pierdut-o“, adică sînt roase de timp, și-au alterat fața. Era o constatare banală, pe care o va face, peste alte două decenii, și un călător livresc precum Taine: „Timpul și-a pus haina cenușie și decolorată peste toate aceste clădiri vechi“.

Golescu admiră meșteșugul în sens de $\tau\epsilon\chi\nu\acute{\epsilon}$, de *ars*, dibăcia unită cu minuția din care rezultă capodopere de răbdare și măiestrie, cum a văzut de pildă în dantelăria domului din Milano, cu „turnuri de marmură mai cu deosebire săpate și toate săpăturile florilor mai învoalte“ decît la catedrala Sf. Ștefan din Viena, cu care îl compară. Meșteșugul nu exclude, ci presupune neobișnuitul, invenția, însă în sens de ingeniozitate, ca în palatul dogilor din Veneția, zidire al cărei „meșteșug, frumusețea și neobicinuita podoabă pe vremea de acuma sînt vrednice de vedere, mai virtos o scară boltită, a căriia boltă este de lespezi de marmură, cu mulțime de mici statue și felurimi de flori și ștocaturi arhitectonicești“. Meșteșugul apoi, sau măiestria, perfecțiunea tehnică a artistului adică, se verifică în desăvîrșirea detaliului; acest criteriu, consecință a principiului de *imitatio* care se suprapune peste o viziune egală asupra lumii, se aplică și peisajului natural cîteodată, pentru acesta supremul omagiu pîrînd a fi acela de a semăna cu artificialitatea, și „o nespusă frumoasă vedere“ din virful unui turn este comparată aprobator cu un produs al maximei reducții și minuțiozității, cu o hartă: „căci să vede toată grădina, toate învirtiturile ce face apa cea mare, cum și canalurile, ostrovul, palatul, mulțime de sate, cîmpii, pe care toate le vede parcă ar fi o hartă supt picioare“. Caracteristică privirii sale asupra peisajului este perspectiva exterioară, faptul că el se plasează de obicei în afara lui, pe o poziție privilegiată care marchează adesea nu numai distanța față de obiect (în sens spațial), ci și o anumită simetrie a organizării lui, cum este, la Triest, dealul de pe care admiră priveliștea („vedere nespusă de frumoasă“) împărțind tabloul în două figuri geometrice ale căror unghiuri de fugă se întîlnesc în ochiul privitorului, „neisprăvita și nemărginita mare“ și acea „frumusețe a orașului“, cu portul, corăbiile și „broaștele de copii“ care se joacă pe ele, sau la Veneția, unde digul „pardosit tot cu lespezi de piatră“ pe care se plimbă călătorul împarte tabloul în două, „avînd la mîna stîngă împreunate șiruri de case, iar la mîna dreaptă marginea mării, cu multe corăbii și luntrii“. Dacă Golescu simte uneori natura ca un romantic și se lasă pătruns de farmecul ei melancolic, el o vede de obicei ca un clasic, ca pe un tablou în care trebuie să-și fixeze puncte geometrice de sprijin. El a văzut și numeroase tablouri în muzeele vizitate și faptul că a notat multe din ele arată că le-a dat importanță. Este foarte adevărat că el urmărește mai ales semnificația morală a picturilor, iar comenta-

riul este limitat de insuficiența vocabularului și de propriul său ideal estetic, care pare a fi veridicitatea, „asemuirea“. Operele pe care le remarcă el nu sînt însă oarecari. C. Stere, care a avut primul ideea de a încerca să identifice pinzele indicate de Dinicu Golescu doar după subiect, a stabilit că în multe cazuri era vorba de maeștri, „Ra-fail cel vestit“ sau Rubens — apreciat se pare pentru caracterul dramatic al compoziției — iar în altele de opere ale unor artiști notabili, Samuel Hoogstraeten, elev al lui Rembrandt, sau Gottfried Schalken, din școala lui Gérard Dov.⁷³

Este Dinicu Golescu, în perspectiva rapidă schițată aici, un „primitiv“, un barbar mișcîndu-se cu sîngăcie într-o lume ale cărei frumuseți nu le înțelege? E adevărat că el vine dintr-un alt orizont, dintr-un colț mai fierbinte al Europei și dintr-o cultură cu alte caracteristici, și deci criteriile, gustul și elementele sale principale de interese sînt, și ele, altele; dar ele nu sînt incompatibile. Golescu nu se consideră într-o poziție inferioară față de acest univers al artei și nici nu este, pentru că instrumentele sale, deși diferite, nu sînt incongruente cu ceea ce vedea aici. Ca un adevărat elev al Academiei domnești, unde aristotelismul a rămas religia necontestată pînă în vremea lui Heliade Rădulescu, Dinicu Golescu este un zelator al mimesisului, apreciază formele după unicul criteriu al veridicității, al „asemănării“, iar arta după înălțimea și limpezimea moralei pe care o propune. Ca și Goethe, el este un clasic prin instinct ca și prin educație, un clasic al formelor trecute prin hieratismul bizantin, desigur, apreciînd detaliul și „meșteșugul“, un clasic al frumosului determinat etic, în care omul înobilează natura. Nu primitivism trebuie să vedem în cumpănirea gospodărească cu care apreciază el muzee, clădiri și peisaje însuflețite de prezența activă a umanității, ci un neo-clasicism ad hoc, fundamentat pe libertatea critică cu care omul modern tinde spre echilibru între forme și volume, între etic și estetic, între el și natură.

*

În afara scrierilor publicate și a celor anunțate în *Curierul românesc*, pierdute probabil pentru totdeauna, i s-au mai atribuit lui Dinicu Golescu în decursul timpului încă trei texte: traducerea părții referitoare la Principate din cartea lui Thomas Thornton, *The Present State of Turkey... together with the Geographical, Political and Civil State of the Principalities of Moldavia and Walachia*, Londra, 1807 (făcută însă după versiunea franceză din 1812) și mai cu seamă

⁷³ C. Stere, *În literatură*, Iași, 1921, p. 18—19.

prefața care o însoțește, un pamflet manuscris cu caracter lingvistic datînd din anii 1821—1822, și o broșură publicată în anul 1830 care conține un hrisov al lui Matei Basarab despre mănăstirile închinete. Cea mai veche și cea mai puțin discutată dintre aceste atribuiri este aceea a scrierii filologice. Prezentînd în 1901 situația învățămîntului de după anul 1824 din Țara Românească, N. Iorga pomeneste între scrierile epocii o *Cuotnare asupra limbii românești* al cărui autor e „poate Dinu Golescu”⁷⁴, fără să insiste asupra acesteia și nici asupra motivelor atribuirii sale, întrucît chestiunea depășea oricum cadrul lucrării respective. Ipoteza, care n-a mai fost reluată de Iorga în vre-unul din numeroasele totuși pasaje din cărți ulterioare unde discută opera lui Dinicu Golescu, a fost abia în ultimii ani examinată de N. A. Ursu, care publică și textul respectiv, o pledoarie pentru dezvoltarea armonioasă și naturală a limbii române, pentru utilizarea moderată a neologismelor acolo unde se simte nevoia lor, ridicîndu-se însă împotriva maniei transilvănenilor de a folosi cuvinte noi în locul celor deja existente (*heroe* pentru *viteaz*, *sclavă* pentru *robă*, *venerație* pentru *cinste*, *nobil* pentru *de neam bun* ș.c.l.), necunoscute celor de dincoace de munți, „carii cunoaște lipiciurile limbii și frumusețile ei”. Analizînd particularitățile lingvistice ale textului și raportîndu-le la cele ale scrierilor lui Dinicu Golescu, N. A. Ursu este în măsură să infirme atribuirea făcută de Iorga⁷⁵. Scrierea denotă de altfel un autor modest, cu un orizont cultural mai limitat, mare inamic al grecilor și oarecum al transilvănenilor, cărora le recunoaște însă că „pre cît îi ajută limba, s-osteneste, lucrează și cheltuiește pentru strălucirea neamului”, trăsături care nu i se prea potrivesc lui Dinicu Golescu. Interesantă și plasîndu-se în direcția acțiunii acestuia prin apelul la valorile culturii naționale (se ironizează obiceiul de a merge la teatrul nemțesc sau italianesc, fără a cunoaște limba), scrierea nu-i aparține însă.

Paternitatea lui Dinicu Golescu asupra traducerii *Starea de acum din oblăduirea gheograficească, orășenească și politicească a Prințipurilor Valahiei și a Moldaviei...* de Thomas Thornton englezul, iar acum tălmăciută în limba românească și dată la tipariu spre cunoștința neamurilor acestor doao Prințipaturi de un roman poftitoriu de îndreptarea neravurilor neamului romanesc și a sa luminare, apărută la Buda în același an — 1826 — cu cărțile sale a fost afirmată întii, ca o simplă

⁷⁴ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, București, 1901, p. 528.

⁷⁵ N. A. Ursu, *O disertație necunoscută de la 1822 privitoare la limba română literară*, în *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1969, p. 161.

posibilitate, de Pompiliu Eliade când, prezentînd activitatea sa în general, se întreba: „N'est-ce pas lui aussi le traducteur anonyme d'une relation de voyage très sévère à l'égard de la Valachie, due à la plume de l'Anglais Thornton et qui est précédée d'une préface encore plus sévère, en roumain?“⁷⁶. Dar el nu respingea din principiu nici posibilitatea unei alte soluții, spunînd mai departe: „Il se peut après tout, en dépit de toutes les apparences logiques, que le courageux traducteur ne fût point le boyar Golescu, mais bien un autre“⁷⁷. Discutată și de Iorga, în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, care relevă în prefață unele incompatibilități cu ideile lui Goleșcu și înclină mai degrabă către paternitatea lui Eufrosin Poteca, ipoteza lansată de P. Eliade este îmbrățișată fără rezerve de P. V. Haneș și expusă întîi în prefața ediției sale din 1915 a „însemnării“ lui Goleșcu, și apoi, cu argumente numeroase și dezordonate într-o teză de doctorat din 1920, publicată sub titlul *Un călător englez despre români. O scriere englezească despre Principatele Române tradusă în românește de Constantin Goleșcu*. Acesta identifică numeroase similitudini între atitudinea lui Dinicu Goleșcu și cea exprimată de traducător în prefața sa, privitoare la împotrivirea boierilor față de luminarea norodului pentru a nu permite emanciparea lui, la vinovăția clerului, ignorant, corupt și nedemn să-și păstorească turma, la căile de urmat pentru redresarea generală a situației țării (critica luxului, a exploatării țărănimii, a vițiilor, cărora le opune elogiul învățaturii, al economiei, al comerțului), „sinceritatea în mărturisirea păcatelor“ sau „potrivirea unor idei de amănunt“ cum ar fi remarcă despre marele număr al cărților de călătorie scrise de străini și lipsa lor la noi, sau afirmația ambilor că scriu numai ce au văzut, iar nu din pizmă. Haneș mai găsește apropieri între Goleșcu și autorul necunoscut în faptul că amîndoi știu prost franțuzește și că nu fac mare caz de originea romană a poporului nostru (Goleșcu „face o singură dată aluziune la originea noastră latină și numai în treacăt, ca despre un lucru fără însemnătate“⁷⁸), iar alte indicații oferite în prefața anonimului nu sînt operante pentru că s-ar potrivi atît lui Dinicu Goleșcu, cît și lui Poteca, de pildă aceea unde autorul necunoscut zice că este „român din strămoși, moși și părinți născuți neaoși români“ sau că „tălmăcesc din alte limbi, care nici părinții mei nu le-au cunoscut, fiind cutrupiți de adîncul întunec“. Combătută încă de la prezentarea ei de către Gh. Bogdan-Duică, care o găsea inconsistentă, teza lui P.V. Haneș

⁷⁶ Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie au XIXe siècle*, Paris, vol. I, 1905, p. 219.

⁷⁷ *Idem*, p. 315.

⁷⁸ P. V. Haneș, *op. cit.*, p. 58.

privind paternitatea lui Golescu a fost tacit acceptată de mai toți istoricii literari, în lipsa unei cercetări mai ample care s-o infirme în toată pădurea de argumente invocate, cu și fără temeii.

Pusă în felul în care a fost tot timpul discutată, pe terenul alunecos al asemănarilor generale, problema nu poate fi rezolvată. Toate similitudinile de idei sau chiar de formulări, reale sau închipuite, între prefață și unul sau altul dintre autorii prezumați sînt inoperante pentru că ele nu pot particulariza un singur scriitor al vremii și numai pe acela, excluzînd categoric pe ceilalți, chiar dacă numai unul dintre aceștia le-a exprimat efectiv și ceilalți nu; ideile și chiar frazele circulă în epocă, trădează o mentalitate și o atitudine comună, și nici critica luxului, nici lauda învățaturii nu sînt caracteristice doar lui Golescu. Argumentele lui Haneș nu sînt apoi corect extrase din texte, căci de pildă Dinicu Golescu nu amintește doar o singură dată în *Însemnare a călătoriei* originea noastră romană, ci măcar de două ori (al doilea pasaj este citat chiar de Haneș, dar în altă parte a cărții sale), el nu critică clerul în întregimea lui, ca Poteca, ci numai monahismul ca formă goală, deturnînd de la adevărata ei menire o instituție destinată să ajute pe nevoiaș și pe bolnav, nu critică nici boierimea în ansamblu, ci numai uneltele ei, slujbașii care se îmbogățesc luînd „dări neprăvilnicite“, considerînd că, dacă ar trăi la țară și ar vedea suferințele țăranului, boierul nu l-ar putea lăsa în trista lui stare etc. Unele indicații din prefața traducerii, cea referitoare la originea pur românească a autorului sau la părinții care nu știau limbi străine, amintite mai sus, nu sînt nici ele ușor de acceptat pentru Dinicu Golescu, care are totuși și greci printre „strămoși“, soția lui Radu Golescu, „consilierul imperial“, fiind Maria Lazaro, fiica grecului Apostol Lazaro, iar despre tatăl său, banul Radu Golescu, nu știm pozitiv că nu cunoștea franceza; era, în orice caz, un boier cultivat, despre care un fiu iubitor cum era Dinicu n-ar fi putut pretinde că era cotropit „de adîncul întuneric“.

Redusă la elementele care pot fi strict verificate, situația se prezintă astfel: ideile din prefață și însăși inițiativa traducerii sînt compatibile în mare parte cu ideile lui Golescu, dar nu în întregimea lor (mai ales cele de amănunt: antipatia față de Gr. Ghica, atitudinea severă față de cler și boierime), unele referiri la persoana celui care scrie nu se potrivesc cu situația lui Dinicu Golescu și nu e plauzibil să fi fost întrebuițate de el (părinți cufundați în întuneric, strămoși neași români), iar o serie de trăsături lingvistice și stilistice nu i se potrivesc acestuia (la termenii regionali semnalăți de Iorga, precum *a ulma*, *a spărgăului* ș.a., adăugăm că prefața se încheie cu un „Amin“ niciodată folosit de Dinicu Golescu, dar frecvent în prefețele lui Poteca). Mărginindu-ne la aceste elemente, puțin numeroase dar certe,

ipoteza lansată acum o jumătate de veac de cunoscutul bibliograf G. Bengescu, el însuși urmaș al Goleștilor, nu pare cu totul imposibilă; el presupune că „marele logofăt încurajă pe vreunul dintre compatrioții săi — poate Eufrosin Poteca, unul din primii bursieri români trimiși la Paris, pe care îl proteja și-l iubea mult — să traducă lucrarea lui Thornton și l-a ajutat să o tipărească la Buda”⁷⁹. În orice caz, apariția traducerii la Buda, în aceeași perioadă și în aceeași tipografie unde s-au tipărit celelalte cărți ale lui Goleșcu, ne permite să bănuim și o posibilă încurajare din partea acestuia, și poate chiar contribuția sa materială în publicarea unei cărți de a cărei realizare n-ar fi fost străin. Fără să-i aparțină, traducerea și prefața se pot subsuma inițiativelor sale.

În fine, relativ recent, i s-au mai atribuit lui Dinicu Golescu nu numai inițiativa, ci chiar și textul broșurii publicate în februarie 1830 conținând un hrisov al lui Matei Basarab din 1640 în care, luând act de deturnarea multor averi mănăstirești din țară în favoarea unor lăcașuri din alte părți prin acțiunea unor ierarhi străini de origine, „cînd se întimplă de stătură a fi mitropoliți și domnitori țării oameni streini noao, nu cu legea sfîntă, ci cu neamul, cu limba și năravurile cele rele, adecă greci“, el interzice „a le supune dajnice altor mănăstiri duprin țara grecească“. Găsind o însemnare a pamfletarului pașoptist Dimitrie Ciocîrdia, care spune că această broșură „s-au dat la lumină prin tipărirea la 20 februarie 1830, după punerea la cale a răposatului fericit boier Dinicu Golescu, aflîndu-se pe atuncea logofăt mare de Țara de Sus“, M. N. Rusu deduce că hrisovul este o mistificație în spirit romantic și textul i-ar aparține lui Dinicu Golescu, el fiind „primul pamflet-parabolă“ din literatura noastră, iar acel Ghica Poenaru, condicar al Divanului (consemnat în foaia de titlu a broșurii că a suportat cheltuiala tiparului), deși ar fi o persoană reală, „reprezintă doar o formulă de acoperire a adevăratului autor al redactării hrisovului: Dinicu Golescu, ale cărui intenții reformatoare ajunseseră să fie stăvilite de cele ale Regulamentului organic“⁸⁰.

Împinsă astfel dincolo de ceea ce însemnarea lui Ciocîrdia — foarte prețioasă — spune efectiv, ipoteza respectivă nu poate fi reținută. Hrisovul — care a fost de altfel retipărit într-o altă broșură, în 1889 — a fost cunoscut și utilizat, direct sau indirect, de mai toți marii noștri istorici, de la Xenopol, Tocilescu și Iorga la ultimul monografist al lui Matei Basarab, N. Stoicescu; toți l-au considerat autentic. Formulele

⁷⁹ G. Bengescu, *Les Goleșcu*, Paris, 1922, p. 150.

⁸⁰ M. N. Rusu, *O tipăritură necunoscută a lui Dinicu Golescu*, în *Amfiteatru*, XII (1977), nr. 2, p. 414.

uzuale, membrii Divanului care sînt numiți, împrejurările de politică internă înseși în care se încadrează acest hrisov — căci Matei Basarab urcă pe tron după o serie de domni favorabili grupului de boieri greci nou veniți în țară, mai pricepuți și mai neîndurători în spolierea ei — atestă autenticitatea documentului; el este, de altfel, citat aproape în întregime în hrisovul lui Constantin Șerban din 14 mai 1657, publicat acum mai bine de o sută de ani ⁸¹, care îl întărește. Mai mult, nota editorului de atunci arată că „originalul hrisovului lui Matei Basarab s-a trimis acum la arhivă de către d. ministrul Cultelor. El are tot aceeași coprire, de aceea nu l-am publicat“. După acest text, care diferă în mai multe amănunte stilistice de cel imprimat în broșura din 1830 întrucît este vorba de versiuni diferite ale originalului slavon, el a fost recent retipărit într-o culegere de documente aflate la Arhivele Statului ⁸².

Dacă nu-i putem atribui lui Dinicu Golescu începuturile „falsului romantic“ în literatura noastră, care va apărea abia la generația următoare, odată cu mistificațiile inofensive ale prozei lui Alecu Russo și Gr. Alexandrescu, iar în istorie prin cunoscutul „izvod al lui Clănău“, însemnarea lui D. Ciocîrdia îl plasează însă la începutul altui șir important, acela al oamenilor politici și al patrioților din secolul trecut care au militat pentru reintrarea unei considerabile avuții naționale în patrimoniul țării: în proprietatea mănăstirilor închinat se găsea ceva mai mult de un sfert din totalul terenului arabil ! Nu avem încă un studiu de sinteză asupra acestei complicate chestiuni. Se știe destul de vag că, înainte de demersurile lui Costache Negri și D. Ralet din 1855, cînd delegații noștri s-au opus și au reușit să obțină sistarea discuțiilor începute la Constantinopol cu privire la averea mănăstirilor închinat, întrucît era vorba de o problemă pur internă a țării, și de rezolvarea definitivă pe care o dă Cuza acestui litigiu prin secularizarea tuturor averilor mănăstirești, autohtone și închinat, în decembrie 1863, cu votul aproape unanim al Camerei, a existat o întreagă activitate pregătitoare, mai mult sau mai puțin subterană. În această preistorie, înainte chiar de definitivarea și intrarea în vigoare a Regulamentului organic, unde articolul 416 atingea vechea rană a averii mănăstirilor închinat, al căror venit a fost deturnat prin abuz de la împlinirea binefacerilor stipulate de vechii cititori (școli, spitale, ajutoare pentru săraci), trebuie deci plasată și acțiunea lui Dinicu Golescu. El era, de altfel, cel mai indicat să o întreprindă, nu numai prin patri-

⁸¹ Petre Teulescu, *Documente istorice*, I, București, 1860, p. 28 și urm. Nota la p. 34.

⁸² *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. V, București, 1985, p. 111—113 (doc. nr. 233).

otismul și înțelepciunea sa politică, ci și prin buna cunoaștere a chestiunii, căci încă din 1819 fusese însărcinat de către Alex. Suțu, împreună cu spătarul Iacovache Rizu, „pentru a lua socoteala mănăstirilor străine, la toate, și a arăta fieșcare mănăstire ce venit are și egumenul care este și de când este“, iar concluziile sale din 25 octombrie 1819 sugerează foarte bine ce încheiere putuse marele logofăt să tragă din cercetarea sa: „Am văzut și starea mănăstirilor ce sînt închinete la locuri străine, rău chivernisite și încă unele dintr-însele au ajuns de și-au înstrăinat și moșii și alte acareturi“⁸³. Căutînd să reia această problemă de interes vital pentru țară, în condițiile oferite de discuția generală asupra corpului de legi care se va institui apoi sub forma cunoscută a Regulamentului organic și desigur nu fără legătură cu firmanul Porții din 1827, care restituia egumenilor greci administrația mănăstirilor închinete (ei fuseseră îndepărtați în 1822, în urma Eteriei), Dinicu Golescu a considerat oportun să retipărească vechiul hrisov al lui Matei Basarab pentru a arăta contemporanilor ce cale trebuie urmată, iar autorității suzerane de partea cui este dreptul. Nevrînd să-și asume deschis această publicație, Dinicu Golescu a cerut probabil serdarului Gheorghe Poenaru, condicar al Divanului și în această calitate subaltern apropiat al său (acel Ghica Poenaru din foaia de titlu a broșurii este, desigur, o greșeală de tipar pentru Gheorghe Poenaru, căci nu puteau exista concomitent doi serdari cu același nume de familie și cu aceeași funcție la Divan), să-și asume formal răspunderea pentru o acțiune avînd toate șansele să dispacă autorității țariste, grijulie față de orice atingere a privilegiilor călugărilor greci, și să piardă astfel bunăvoința lor, pe care — cum am văzut de pildă la aprobarea pentru apariția gazetei lui Heliade — conta pentru punerea în lucrare a marilor sale idealuri.

În timpul domniei lui Grigore Ghica, cu care nu pare să fi fost în relații prea bune, Dinicu Golescu nu ocupă nici o funcție oficială și „arhondologia“ primului domn pămîntean de după epoca fanariotă nu-l menționează nici măcar o singură dată între cei 505 boieri mari sau mici miluiți cu diferite slujbe pînă în aprilie 1828 cînd, în urma reizbucnirii războiului ruso-turc, țara intră în regim de ocupație⁸⁴. Rămăsese doar fost mare logofăt, „biv-vel-logofăt“, cum îl numește un act din 10 iunie 1827 după funcția avută sub Alexandru Suțu⁸⁵.

⁸³ V. A. Urechea, *Istoria românilor. Ultimii domni fanarioți*, București, 1898, p. 40.

⁸⁴ Arhondologia este publicată de I. C. Filitti, *Cercetări și documente privitoare la istoria Principatelor Române*, București, 1935, p. 84 și urm.

⁸⁵ G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1821—1848*, București, 1975, p. 279.

Era ocupat acum, după revenirea din ultima sa călătorie în Occident, cu încercările de a transpune în practică unele din reformele preconizate în *Insemnare a călătoriei mele* și mai ales de a le câștiga o bază socială mai largă. În acest scop, cu ajutorul lui Heliade Rădulescu, el fondează o societate literară de tipul celei înființate în timpul exilului — de la Brașov. Faptele ne sînt cunoscute tot din relatarea lui Heliade: „La înturnarea din călătoriile sale din Europa a repositului Constantin Golescu, nu întîrziarăm de a ne cunoaște. La emigrarea boierilor din țară eram prea june; la renturnarea Golescului eram și eu deja în bărbăție. Eu succedeam lui Lazăr, Golescu își căuta un soț. Din ideile noastre puse la un loc și din neputința de a se pune în lucrare ieși necesitatea de a se forma o nouă societate secretă. Statutele și principiile ei le așezai eu, în anul 1827“. Înțelegînd această afirmație în sensul că Heliade le-a dat o formă scrisă, este limpede că „principiile“ societății sînt, cea mai mare parte dacă nu în totalitate, cele pe care Golescu le risipise în paginile „însemnării“ sale. Cele opt puncte enumerate de Heliade au în vedere transformarea școlii de la Sf. Sava în colegiu și înființarea altuia similar, la Craiova; crearea de școli normale în fiecare capitală de județ și de școli primare în fiecare sat; „fondarea de jurnale sau gazete în limba română“; abolirea monopolului tipografic, „încurajarea spre traducțiuni în limba patriei și tipărirea acestora“, înființarea „unui teatru național“ și, în fine, „stăruirea spre ieșirea din regimul fanariot prin reforme înțelepte sau reînnoirea primelor instituțiuni ale țării“. Membri ai acestei societăți au fost atrași „mai toți boierii din Capitală, cum și cîtetei frați ai domnitoriului Grigoriu Ghica, adică Mihalache, Alexandru și Constantin“. La adunările societății, care se țîn în casele lui Dinicu Golescu de pe Podul Mogoșoaii, s-au citit fragmente din gramatica lui Heliade (faptul este confirmat și în prefața gramaticii, tipărită în 1828) și traducerile sale din Lamartine (*Disperația, Lacul, Provedința la om ș.a.*) și din Boileau. Pentru propagarea acelorasi scopuri, Heliade îl atrage și pe profesorul Stanciu Căpățineanu, împreună cu care pleacă la Golești, în toamna anului 1827.

Războiul ruso-turc, survenit în primăvara anului următor, schimbă însă situația în bună măsură. După intrarea armatelor țariste în Principate și plecarea domnului Grigore Ghica din București, Dinicu Golescu — privit favorabil de noua autoritate și favorabil ei, la rîndul său, așa cum erau mai toți boierii liberali, care vedeau în suzeranitatea otomană principala piedică în calea progresului și modernizării — este chemat să joace un rol important pe prima scenă politică a vremii și intră în noul Divan săvîrșitor ca mare logofăt al Țării de Sus. După descrierea furnizată de D. Fotino în *Istoria Daciei*, marele logofăt al Țării de Sus era „capul cancelariei domnului. Prin el se dau toate

decretele despre administrarea țării, cărțile de judecată ale împri-
nașilor, anaforalele, hrisoavele, cărțile de scuteală și celelalte. Acesta
clasifică procesele ce au a se înfățișa domnului, el apostilează petițiunile
ce se adresează domnului, el este epitrop general al domnului în toate
pricinile bisericești“ etc. Este de la sine înțeles că funcțiunea sa, cea
mai importantă din Divan, devenea încă mai importantă în condițiile
războiului și ale retragerii domnului din scaun. În calitatea sa oficială
Dinicu Golescu este ținut să îndeplinească anumite acte formale pre-
tinse de împrejurări. Astfel, el este cel care vorbește de ziua țarului,
la 25 decembrie 1829, aducînd un omagiu celor care apăreau tuturor
ca liberatori ai creștinătății, anunțînd că „o epohă de fericire începe
a se revărsa înaintea ochilor moldovoromânilor“⁸⁶ și tot el înmînează
generalului Geissmar, în februarie 1830, „o sabie foarte împodobită
ce s-au făcut prin contribuirea boierilor“, răsplătînd faptele sale de
arme ce „au oprit de departe toate nenorocirile ce vin grămadă după
războiu“⁸⁷. Dinicu Golescu se ocupa personal și de nevoile armatei,
căci în vara anului 1829 era dus în țară pentru supravegherea transpor-
turilor și rechiziția carelor trebuincioase, de unde se întorcea bolnav
de friguri⁸⁸.

Acest tribut plătit împrejurărilor îi permite însă să transpună în
practică o parte din dezideratele reformelor urmărite. La prima vedere,
realizările înfăptuite într-un interval atît de scurt și de agitat, deși
importante, par oarecum întîmplătoare. Privite însă în perspectiva
celor spuse în *Insemnare a călătoriei mele* și a celor opt puncte ale „prin-
cipelor“ Societății literare din 1827, ele se dovedesc a fi părți ale unui
plan preexistent, maturizat prin confruntarea cu situația din alte
țări și pus în practică în mod progresiv, cu un simț al realităților abso-
lut necesar în condițiile date. Cum se știe, la sfîrșitul anului 1828, Dinicu
Golescu obține de la autoritățile temporare îngăduința de a publica
o gazetă în limba română, apărută la 8/20 aprilie 1829 sub numele de
Curierul românesc. Cum Heliade se afla în acel moment încă la Sibiu,
supraveghînd tipărirea gramaticii sale, e posibil ca Dinicu Golescu
să fi contribuit și la redactarea prospectului gazetei, care apare înainte
de revenirea în București a viitorului redactor. Se ocupa și de chestiuni
legate de unificarea scrisului și de eliminarea grecismelor din voca-
bular, pe linia unei mai vechi atitudini observată în paginile *Insemnării
călătoriei*, căci la 9 februarie 1829 trimitea logofetei instrucțiuni în

⁸⁶ Un fragment din cuvîntarea rostită cu acest prilej e publicat
în *Curierul românesc*, I (1829), nr. 79, 27 dec., p. 315—316.

⁸⁷ Cf. *Curierul românesc*, I (1830), nr. 91, 4 febr., p. 379.

⁸⁸ Cf. *Curierul românesc*, I (1829), nr. 38, 19 aug., p. 166.

acest sens; intrucît pînă acum, observă el, „din rea obicinuință să scria în limba rumânească cu slove aruncate pã deasupra, urmare necuviincioasă în vreme ce toate națiile scriu cu slovele în rînd“, se dă dispoziție ca „de acum înainte, toate anaforalile ce sã vor face de la acel departament sã sã scrie în rîndu, fãrã de aruncãturi pã deasupra și fãrã de a amesteca într-insele și cuvinte grecești“⁸⁹. Școala și chestiunile legate în general de educație ocupau în continuare un loc important în activitatea sa, și am vãzut mai înainte cã în august 1830 anunța deschiderea unui „institut pentru creșterea fetelor“ unde, în afara învãțaturilor practice menționate, urma sã li se preda elevelor cursuri de istorie, mitologie, geografie, aritmeticã, retoricã, poezie și nu mai puțin de trei limbi strãine: franceza, germana și italiana. Sprijinea de asemenea, în lumina principiilor Societãții literare, traducerile cu caracter moral-educativ și-l vom gãsi în lista prenumerațiilor la traducerile enunțate de Stanciu Cãpățineanu înscris „la cîte una din toate“ cele enumerate, *Contractul social* al lui Rousseau, *Zadig* al lui Voltaire, *Iconomia vieții sau moral curat* etc.⁹⁰, adicã opere înscriindu-se, poate nu întimplãtor, în cadrele propriului sãu program cultural. Tot acum face parte dintr-o comisie însărcinată cu examinarea și tipãrirea altei opere edificatoare în sens etic, *Manualul dreptcredinciosului hristian* al lui Alexandru Sturdza, care va fi tradus și publicat în 1832 de Eufrosin Poteca⁹¹. Însã cea mai importantã participare a sa la un proiect destinat sã dea viață uneia din vechile revendicãri, cuprinsã în *Insemnare* și în programul societãții literare, este aceea la comitetul instituit în vara anului 1830 pentru ridicarea unui teatru „dupã scopul celor europenești“ prin subscripție publicã, „de la cel mai mare boier pînã la cel mai de jos neguțãtor“. Alcãtuirea acestui comitet, din care face parte alãturi de Iancu Vãcãrescu și de aga C. Cantacuzino, era primul pas cãtre realizarea visatului teatru național sau, așã cum spune anunțul anonim din gazeta lui Heliade, „încredințeazã pã oricine cã în scurtã vreme va alcãtui și o companie românească și vom dobîndi un teatru național, școala cea dintii a gustului, a moralului și a formãrii obiceiurilor“⁹².

Lucru de mirare pentru un boier cumpãnit în trebuințele sale, care moștenise o avere considerabilã și ocupa una din funcțiile cele mai importante ale țãrii, Dinicu Golescu este strimtorat bãnește în

⁸⁹ Textul adresei a fost publicat de Emil Vîrtosu, *Paleografia romãno-chirilicã*, București, 1968, p. 306.

⁹⁰ Lista traducerilor și a prenumerațiilor în *Biblioteca desfãtãtoare și plinã de învãțãturã*, Sibiu, 1830.

⁹¹ I. Bianu, *O comisiune literarã de boieri mari la 1830*, în *Convorbiri literare*, L (1916), nr. 4, p. 390—395.

⁹² În *Curierul romãnesc*, II (1830), nr. 38, 24 iul., p. 149.

această perioadă. S-au păstrat numeroase polițe ale sale dintre 1828 —1830 pentru sume variind între 1 000 de lei și 300 de galbeni⁹³ și datoriile rămăseseră descoperite la moartea sa, pentru că fiul său Alexandru scria în 1836: „et quand même pour le bien public il se serait endetté davantage et que j'eusse été forcé de retourner dans mon pays, encore j'aurais approuvé sa conduite“⁹⁴. Călătoriile, tiparul cărților sale, școlile și celelalte binefaceri costaseră desigur sume importante și el nu era omul care să ia cu o mână ceea ce dăduse cu cealaltă căzând în păcatul corupției, pe care-l înfierase cu atita durere în scrierile sale. Dimpotrivă, în figura gânditoare a logofătului, așa cum i-o creionează Heliade („fruntea ta cea posomorită pe care se zugrăvea trufia ta cea mărinimoasă totdeauna era gânditoare și plină de umbre mărețe, buza ta cea tristă arareori zimbea“), trebuie să vedem nu numai un spirit luminat și un suflet generos, ci mai ales o mare conștiință, un om de o integritate morală neobișnuită într-o vreme în care principiile erau mult mai elastice și obișnuința privilegiului altera inevitabil mai toate bunele intenții. Nu e de mirare deci că nici după moarte nu i s-au putut contesta actele de justiție din timpul vieții, cum se întâmpla atât de des pe atunci, și judecata sa din iunie 1830, în care dă hotărîrea împotriva unei rude apropiate, clucereasa Elenca Dudescu, nu poate fi decît confirmată de instanța de apel a Înaltului Divan din sept. 1832.⁹⁵

Intrat într-o zodie a înfăptuirilor după ce își conturase o concepție asupra marilor schimbări necesare într-o țară în care erau atâtea lucruri de schimbat, Dinicu Golescu pare să intruchipeze pentru o clipă visul platonice al gânditorului devenit conducător, sau oricum factor decisiv într-o formulă tranzitorie de guvernămînt, care îngăduia destule speranțe în materializarea mai vechilor sale proiecte. Din nefericire speranța n-a durat și cariera de realizator al reformelor preconizate s-a întrerupt nedrept de timpuriu: la 5 octombrie 1830, *Curierul românesc* anunța cu tristețe că „astăzi de dimineață, sunetul clopotului ne-au vestit moartea cea păgubitoare a d. marelui logofăt C. Golescu!“.

În cuvîntarea „nepregătită“ pe care o ține la mormînt, Heliade caracterizează tocmai această dramatică întrerupere a unui început plin de făgăduințe: „am pierdut un patriot și fiii săi un bun tată, care va fi vecinica lor fală. Moartea ni l-au răpit în vîrsta cea mai coaptă și bărbătească, atunci cînd i se deschidea drumul faptelor sale“, într-o viață în care vîrsta maturității, „zilele cele de vară ale vieții sale“ fuseseră

⁹³ Arhivele Statului, Documente istorice, MDCCCVIII/60—71.

⁹⁴ G. Fotino, *Boierii Golești*, vol. II, București, 1939, p. 32.

⁹⁵ *Înaltul Divan. Inventar arhivistic*, București, 1958, p. 54.

ocupate cu „osteneli nenumărate întru alcătuirea și tălmăcirea cărților, darea lor la lumină, împărțirea lor în dar, călătorii bătătoare de seamă”⁹⁶. Murise unul din marii luminători și binefăcători ai neamului și contemporanii își dădeau bine seama că pierderea era de neînlocuit, căci așa spun versurile stîngace ale lui Gheorghian Hagi Toma Peșacov sau Pedestrășescu, traducător al Divanului, scrise sub imperiul tristului eveniment:

Iată cel învederat patriot adevărat,
Care simte pe pămînt și vorbește cu cuvînt!
Cine dar mai bine-ar ști cele bune a pohti?
Sau cine l-ar covîrși binele d-al săvîrși? etc.⁹⁷

Posteritatea imediată n-a fost însă prea generoasă cu Dinicu Golescu. Exemplul său de patriotism și dezinteresare a rămas, desigur, în familie, și el i-a călăuzit pe cei patru fii ai săi într-o viață dedicată acelorasi idealuri. Cel mai tînăr dintre aceștia, Alexandru, o spune explicit cînd avea numai nouăsprezece ani, într-o scrisoare către fratele său Nicolae din care am citat mai sus: „Je suis fier d'être le fils de Dinico Golesco... Mon esprit me ramène à mon père. Je le vois, il pleure sa patrie, mais, content de lui-même, il me montre fièrement ses traces que je dois suivre. Oui! Noble et généreux père, je tâcherai de t'imiter; je veux être haï par les boyards, ces vils flatteurs, et je veux être chéri aimé par ces pauvres et vertueux paysans...”⁹⁸ Însă opera lui Dinicu Golescu nu pare să fi avut, atunci, tot răsunetul pe care îl merita. Heliade Rădulescu, cel mai direct urmaș al său în linie intelectuală, datorîndu-i măcar în parte poziția de pe care începe o carieră strălucită în epocă, își recunoaște tirziu datoria față de el, abia în *Echilibru între antiteză*, și fără vibrația cu care vorbește de Lazăr Bariț, care îi reproduce în 1842 o parte din culegerea de tratate în paginile *Foii pentru minte*, pare că l-ar fi avut ca model al primelor sale însemnări de călătorie, în 1836⁹⁸. Îl va mai aminti, fără să-l fi cunoscut direct — căci îl numește Radu Golescu și pomenește doar de călătoria în Germania — și Kogăniceanu, într-o schiță a literaturii române din 1839, rămasă de altfel nepublicată⁹⁹. Dar *Lepturariul* lui Aron Pumnul din 1862—1864, care menționează și cele mai obscure nume de publiciști ale vremii,

⁹⁶ Cuvîntul lui Heliade apare în *Curierul românesc*, II (1830), nr. 60, 9 oct., p. 239—240.

⁹⁷ E. Vîrtosu, *Un oltean despre Dinicu Golescu*, în *Arhivele Olteniei*, XVI (1937), nr. 89—91, p. 180.

⁹⁸ G. Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române...*, vol. II, Cluj-Napoca, 1978, p. 135.

⁹⁹ A fost publicată în *Documente și manuscrise literare*, vol. II, București, 1969, pl. 213 și urm.

nu-l pomeniște, nu-l cunoaște nici V. Gr. Pop, în *Conspectul* său din 1875, și nici Lambrior nu-l include în cartea sa de citire din 1882. Articolele lui Tocilescu, din 1876, și Gaster, din 1885, nu reușesc nici ele să trezească interesul publicului, ba nici măcar pe al specialiștilor, și va trebui să așteptăm începutul veacului nostru, cu cercetarea lui Pompiliu Eliade asupra spiritului public din Principate în secolul al XIX-lea, pentru a vedea prima dată discutată opera și contribuția sa generală la profundele mutații petrecute în epocă, el fiind numit de autor, cu exagerare explicabilă, „primul român modern“. Însă evenimentul care aduce cu adevărat schimbarea necesară de optică este reeditarea „însemnării“ sale în 1910, de către Nerva Hodoș, și surpriza manifestată atunci de specialiști ne dă de fapt măsura ignorării sale în cursul unui veac aproape întreg, trecut de la prima apariție a cărților sale. Reeditată de atunci de mai multe ori și inclusă în manualele școlare, această carte i-a stabilit lui Dinicu Golescu un loc al său în ansamblu unei epoci de tranziție, săracă în personalități, pe care o domină nu numai prin primatul ei într-un gen care se va bucura ulterior de multă popularitate, ci mai ales prin afirmarea unei concepții cuprinzătoare și coerente despre cultură, progres și societate. Slaba cunoaștere a celorlalte opere ale sale a făcut greu sau chiar imposibil de observat această structură. Era de mult timpul ca, prin reeditarea întregii sale opere, să se restituie figurii sale perspectiva cea adevărată.

MIRCEA ANGHELESCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față cuprinde — integral sau în fragmente reprezentative — marea majoritate a scrierilor rămase de la Dinicu Golescu, plecînd de la principiul că ele nu sînt numai importante pentru cunoașterea activității sale literare, culturale și chiar politice, ci și reprezentative pentru o întregă direcție care capătă consistență în primele decenii ale secolului trecut, aceea a predecesorilor generației lui Heliade Rădulescu, care i-a deschis drumul și despre care știm destul de puține lucruri. Am inclus deci în acest volum de scrieri opera sa principală, bine cunoscută și relativ des reeditată, *Insemnare a călătoriei mele*, precum și traducerile sale, despre care s-a vorbit prea puțin în istoria culturii noastre, desigur din cauza dificultății de acces la textul lor în primul rînd: *Adunarea de pilde*, publicată la Buda în același an cu descrierea călătoriei în Apus, de care se leagă prin meditația cu caracter etic și prin caracterul patriotic, umanist, al viziunii sale, precum și — fragmentar de această dată — traducerea opusculului moral al lui Neofit Vamvas, apărută în anul următor la București ca parte integrantă a programului său educativ-didactic. Acestor opere mai importante, tipărite și cunoscute încă în timpul vieții sale, cuprinse într-o primă secțiune a ediției noastre, le-am adăugat mai multe materiale mărunte dar de interes încontestabil, care luminează diferite aspecte ale ideilor și activității lui Dinicu Golescu: prospectul școlii de la Golești (și alte cîteva materiale legate de aceasta), testamentul său și cîteva din puținele scrisori păstrate de la el (acestea din urmă incluse în capitolul de *Note și comentarii*, întrucît numărul lor redus nu justifica o secțiune specială de corespondență), precum și un fragment semnificativ din *Adunare de tractaturi* din 1826 (în același capitol de *Note și comentarii*) adică mai toate documentele originale care servesc, într-un fel sau altul, la completarea profilului intelectual, moral și artistic al acestui încă prea puțin cunoscut precursor al epocii moderne în țara noastră. Cu excepția *Insemnării*

de călătorie, toate aceste texte sînt pentru prima oară adunate între copertele unei ediții.

Am lăsat în afara volumului traducerea parțială a cărții lui Thomas Thornton, apărută anonim la Buda în 1826 sub titlul *Starea de acum din oblăduirea gheograficească, orășenească și politicească a prințipurilor Valahiei și a Moldaviei...*, atribuită lui Golescu de P. V. Haneș în 1920 dar fără dovezi hotărîtoare; n-am inclus aici nici acea *Cuvîntare asupra limbii românești* pe care Iorga i-o atribuia lui Golescu în 1901, pentru că N. A. Ursu a infirmat convingător paternitatea acestuia¹. Textelor lui Dinicu Golescu, cuprinse în corpul ediției și în *Aneza* dedicată materialelor mărunte, le urmează un capitol de „note și comentarii“, unde au fost concentrate informațiile privind condițiile redactării sau apariției fiecărei scrieri, lămuririle necesare înțelegerii textului (de ordin istorico-literar, filologic, precum și traducerea citatelor grecești), datele despre eventualele ecouri ale acestor scrieri, despre publicarea sau reeditarea lor. În final, am adăugat acestora o bibliografie a scrierilor lui și despre Dinicu Golescu, un mic glosar de termeni și un indice toponomastic, putînd funcționa totodată și ca glosar al numelor geografice din text.

Opera lui Dinicu Golescu are o istorie postumă surprinzător de redusă pentru un autor de anvergura sa: singură *Insemnare a călătorii mele* a fost reeditată de cîteva ori, și aceasta numai după 1910, cînd ediția lui Nerva Hodoș o impune atenției. În 1910 însă, principiile unei ediții filologice moderne nu erau încă bine definite — celebrul articol al lui Demostene Russo este abia din 1912 — și nici necesitatea respectării depline a autenticității textului nu era atît de evidentă ca astăzi, astfel încît această primă republicare a *Insemnării*, mai mult decît meritorie nu numai prin bogăția datelor istorice pe care le pune în circulație prefața, ci chiar prin grija de a nu ciunti sau deforma textul, este depășită prin simpla absență a principiilor filologice care ar fi trebuit să-i determine opțiunile; acestei cauze i se datorează involuntare alterări ale foneticii textului original (*ridică* în loc de *rădică*, *către* în loc de *cătră*, *strînse* în loc de *strinse* etc.), neutilizarea corespunzătoare a punctuației pentru a face mai explicit un text cu o topică dificilă ș.a. Reprodus în ediția următoare, a lui P.V. Haneș, din 1915, textul stabilit de N. Hodoș este modificat prin unele omisiuni și prin regularizări inacceptabile: *orășani* în loc de *oroșani*, *cari/care*, *celor/acelor*, *sunt/sînt*, *străini/streini* etc. Aceeași situație se prezintă în cazul edițiilor interbelice, toate derivate din ediția lui Nerva Hodoș.

¹ N. A. Ursu, *O disertație necunoscută de la 1822 privitoare la limba română literară*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. I, București, 1969, p. 155 și urm.

O nouă ediție a *Insemnării* lui Dinicu Golescu a dat abia Perpessicius în 1952, în seria veche a „Bibliotecii pentru toți”. Superioară în multe privințe edițiilor aflate atunci în circulație, aceasta este consecvență unui principiu pe care cunoscutul istoric literar l-a aplicat și marii sale ediții eminesciene: el literarizează forma textului, îndepărtînd fonetismele regionale și inconsecvențele care caracterizează nu numai textul propriu-zis al ediției princeps, ci și limba autorului însuși. Nici ediția lui Gh. Popp, apărută în 1964, tot în cadrul „Bibliotecii pentru toți” deși își propune o mai atentă respectare a limbii operei, nu renunță cu totul la intervenții (*aducătorul* pentru *aducătorul*, *orice* pentru *orce*, *Cantacuzino* pentru *Cantacozino* ș.a.) și este grevată de câteva neglijențe care alterează textul, cîteodată chiar prin omisiuni. Superioară, din punct de vedere filologic, este ediția din 1963, realizată de Gh. Pienescu în „Biblioteca școlarului”; ea adaugă textului un „indice de nume geografice”, foarte util, pe care l-am pus la contribuție în indicele toponomastic de la sfîrșitul ediției de față.

Avînd a face cu o multitudine de scrieri, manuscrise în cîteva cazuri, dar mai ales cu tipărituri executate în diferite locuri și la date diferite, ediția noastră nu își propune să ofere cititorului imaginea cît mai exactă a limbii autorului, ceea ce ar fi presupus intervenția noastră unificatoare cel puțin în unele cazuri, ci — așa cum de altfel recomandă filologii înșiși¹ — imaginea cît mai exactă a limbii fiecărui text. De altfel, credem că nici nu s-ar putea vorbi de o limbă anume a scriitorului, în înțelesul modern pe care filologii și stilisticienii îl dau acestui cuvînt. Dinicu Golescu n-a fost un filolog, nici un scriitor propriu-zis („înfrenat de cunoștința micșorării mele . . . nu aș fi îndrăznit niciodată să apuc condeiful”), ci un intelectual obișnuit al vremii sale, căruia exercițiul practic al scrisului — și știm din propria sa mărturisire cît de dificil i-a fost acesta — i-a pus unele probleme, inclusiv de ordin filologic și stilistic; în general, acestea au fost rezolvate pe loc, în funcție de intuiția și de gustul său, mai degrabă decît sub imperiul unor principii bine stabilite. Că Dinicu Golescu meditează uneori asupra scrisului, asupra valorii stilistice a cuvintelor, se vede nu numai din adnotările lui ocazionale asupra unor termeni inexistenți pe atunci în limbă², ci și din bogata erată pe care o atașează la *Adunare de pilde*, căci aceasta este încărcată nu numai cu îndreptarea obișnuitelor greșeli de tipar, ci și cu înlocuiri de termeni, autorul pre-

¹ Ion Gheție și Al. Mareș, *Introducere în filologia românească*, București, 1974, p. 174.

² Aurel Nicolescu, *Observații asupra neologismelor din „Insemnare a călătoriei mele” a lui D. Golescu*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea*, vol. II, București, 1958, p. 6—7.

ferind în ultima clipă (deci cu o motivație subiectivă foarte puternică) neologisme care îi sună mai bine decât cuvintele uzuale, sau termeni pe care îi consideră mai literari, mai exacti sau mai expresivi decât cei folosiți într-o primă instanță, din puterea obișnuinței. El schimbă astfel pe *leat* cu *an* și pe *neamuri* cu *noblețe*, sau schimbă chiar un neologism (simțit poate ca mai vechi ? sau pentru a elimina confuzia posibilă cu verbul omofon ?) cu un alt neologism, adică pe *ducă* cu *dux*, după cum înlocuiește cuvinte simțite probabil ca neliterare, precum *floncănitor* și *tochiți*, cu *flecariu*, respectiv cu *leneși*. La fel, pentru motive mai greu de precizat, sau poate pentru mai multe dintre motivele avute de noi în vedere, schimbă pe *imburdoșată* cu *ingrecată*, pe *dibaci* cu *meșter*, pe *orednicesc* cu *orednic*, pe *învățare* cu *învățătură* etc. În fine, pentru motive foarte clare de această dată, adică pentru a îndepărta fonetismele și chiar cuvintele de origine grecească, atunci când acest lucru era posibil, el schimbă pe *Antigonos* cu *Antigon*, pe *Andipatru* cu *Antipatru*, *disenderie* în *disenterie* și *maimuci* în *maimușe*, sau le explică — nu numai pe cele de origine grecească — prin dublete, în general de origine latină: *elciu* | *sol*, *țar* | *împărat*, *Zefs* | *Iupiter*, *Elef-terie* | *Izbăvitorul* ș.a.m.d.

Acestei erate — singurul caz când o operă a lui Dinicu Golescu este însoțită de o asemenea listă de îndreptări — i-am acordat de altfel toată atenția, nu numai pentru că ea restaurează în multe locuri textul alterat de culegători, dar și pentru că ea ne transmite astfel o opțiune fermă a autorului în materie de limbă, a cărei importanță trece uneori de simpla corectură formală. Într-adevăr, corectînd ceea ce erau nu numai greșeli de culegere, ci și influențe ale fonetismului ardelenesc al zețarilor, pe care le observă și le respinge, Dinicu Golescu ne oferă un material destul de substanțial pentru a ne putea înfățișa în linii mari propriul său sistem lingvistic (fonetic și lexical în primul rînd), care păstrează mai toate caracteristicile graiului muntenesc al acelei vremi. Acest material ne este de mare ajutor în stabilirea normelor de transcriere a textelor sale în general și în special a *Adunării de pilde*, la care se referă în chip nemijlocit.

În cele paisprezece pagini ale eratei adăugate acestui volum se cuprind un număr de aproximativ 350 de îndreptări, ceea ce, raportat la cele 416 pagini mici de text, denotă o grijă neobișnuită din partea autorului pentru păstrarea propriilor trăsături lingvistice și respingerea unor interferențe străine. Între acestea se pot clasifica cel puțin trei mari categorii de corecturi/modificări. Prima ar putea fi aceea a greșelilor de tipar propriu-zise, corectate ca atare (*dar* în loc de *da*, *de ce* în loc de *duce*, *să mă* în loc de *sămă*, *obștească* în loc de *oștească* ș.a.); odată efectuată corectura respectivă, aceste cazuri nu mai prezintă

interes pentru editor. A doua categorie de modificări este alcătuită din schimbări de cuvinte care reflectă o opțiune stilistică ulterioară a autorului, pe care le-am amintit mai sus și care s-au operat și ele la locul potrivit: *leat* cu *an*, *floncănitor* cu *flecariu* și celelalte. Fără efect asupra altor termeni, sau chiar asupra aceluiași cuvinte plasate în altă parte decât în aceea concret indicată în erată, această categorie dovedește că Goleșcu căuta mereu expresia sau cuvântul cel mai propriu, mai exact și mai „literar“ în același timp, fapt care este afirmat și direct, într-un pasaj din *Insemnare a călătoriei mele* relevat de A. Nicolescu, unde autorul arată că pentru găsirea termenilor adecvați „ar fi trebuit să zăbovesc ceasuri, socotindu-mă de unde s-ar cuveni să le întrebuițez“. În fine, a treia categorie este formată din corecturile care restituie forma originală a cuvântului, deformată de culegător din cauza acțiunii inconștiente a unui sistem lingvistic diferit. Cele mai multe dintre acestea sînt fonetisme ardelenesti; ca și în cazul fonetismelor grecești, ele sînt respinse de autor: *meșteșujesc* — *meșteșugesc*, *toamni* — *toamnei*, *dojăni* — *dojeni*, *jărtfi* — *jertfi*, *marturi* — *martori*, *preateni* — *prieteni* (прѣтєнї — прїєтєнї). etc. Multe dintre aceste îndreptări revin în textul eratei, cele care corectează pe *j* în *ğ* de pildă (*marjine* — *marginе*, *ajunje* — *ajunge*, *baji* — *bagi*, *înțeleje* — *înțelege*).

În trei cazuri însă, repetarea aceluiași tip de greșeală de tipar (de deformare fonetică) îl face pe autor să indice *expressis verbis* că această îndreptare acționează asupra tuturor cazurilor similare care vor surveni mai departe în text. Prima din cele trei semnalări se referă la terminația pronumelui demonstrativ, a doua restituie fonetismul *măntenesc* — *ti* — în locul pronunției transilvănene cu *-i-* (*ctine*, *pline* în loc de *ctne*, *ptne* ș.a.), iar a treia, după ce corectează în mai multe rînduri scrierea cu *ќ* în mijlocul cuvântului, în loc de *г*, revine cu o normă generală în acest sens. Dar iată cele trei formulări:

(1) „Pă unde să află: *гчєл*, *гчєшќ*, să pune: *гчєїл*, *гчєшїл*“;

(2) „Iar pă unde să află *мжнє*, *пжнє*, *кжнє*, să pune *мжїнє*, *пжїнє*, *кжїнє*“;

Cîteva pagini mai jos, după ce sînt corectate un număr de opt greșeli de același fel, Dinicu Goleșcu face o altă „insemnare“ cu caracter generalizator:

(3) „Pă unde să află: *гчќєтќ*, *гчќлќ*, *врќємќ*, *дєќєрќ*, *лєќнќ*, *мєќєрќ*, și alte multe asemenea cuvinte cu *ќ* la mijloc, în loc de *г* să punе *г*, adică: *гчєєтг*, *гчєлг*, *врєємг*, *дєєрєг*, *лєєнєг*, *мєєєрєг*, ș.a.m.d.“

Deși, oricît de des ar fi revenit o anumită corectură în această erată, n-am considerat-o niciodată decât strict individual și n-am extins-o asupra altor locuri, chiar în condiții perfect identice, în aceste trei cazuri nu puteam face altfel decât să urmăim indicația foarte clară a autorului. Am

unificat deci întotdeauna în textul respectiv formele de sub (1) și (2), scriind *aceiia, aceștia*, respectiv *mine, pline, ctine*. În ceea ce privește recomandările de sub (3), ele se referă în chip evident la cazurile în care culegătorul transilvănean a cules **ѣ** sub influența pronunției sale dialektale, adică ă deschis, în cuvinte ca *acestea, cele, îngrijește* ș.c.l. În cazurile în care **ѣ** marchează diftongul *-ea-*, în cuvinte ca *dreaptă, treabă, umezeală* etc., am păstrat, desigur, valoarea slovei respective.

În general, am abordat textul cu intenția de a păstra pe cât e cu putință particularitățile pronunțării autorului și — acolo unde interpretarea ei putea fi arbitrară — chiar ale grafiei sale; am respectat deci toate inconsecvențele și alternanțele de tipul *meu/ mieu, sineș/ sineși, aș/ă/ așită, aș (da)/ ași (da), școală/ scoală, să/ se, rădică/ rădică* ș.c.l. Din același motiv am păstrat grafiile cu *ă* în cuvinte ca *până, rădică, sănt, câștig*, alternând cu cele, mai numeroase, cu *ı* (*pnă* etc.), echivalând întotdeauna semnul chirilic **ѣ** cu *ă*, deși e posibil ca uneori el să fi avut alte valori; la fel pentru formele *chiemați, chieltuiește* (scrise КНЕ —) ș.a.

Am conservat pe *-u* și *-iu* final în toate împrejurările în care apar, în cuvinte ca *ajutoriu, flecariu, temeiu, întiu, supărătoriu* ș.a., alternând și ele cu forme în *-or*: *stăpînitor, ajutor* etc.

Am transcris cu *th* litera grecească θ pe care Dinicu Golescu o utilizează nu numai în nume proprii grecești, ci și în cuvinte de origine grecească precum *teatru, amfiteatru, bibliotică*, pentru că este posibil ca autorul, om de cultură elenă, să fi pronunțat cuvintele respective grecește.

În cuvintele care încep cu grafemul chirilic **ѣ** am transcris *tn-*, *tm-* sau *t-* după cum impune pronunția reală (*ıntuneric*, dar *împărat*, de *pildă*).

Am scris pretutindeni -z- în interiorul cuvintelor, potrivit normelor curente, indiferent dacă textul original consemnează grafia cu *-s-* sau cu *-z-* (*dezbrăcat, îndrăzni* ș.a., care sînt scrise în cărțile lui Golescu cînd *dezbrăcat*, cînd *desbrăcat*), dar am păstrat pe *z* inițial în toate cazurile cînd textul oferă această grafie (*zmaragd, zmintit* etc.) pentru că ele pot reflecta, și probabil reflectă, o pronunție reală.

Am eliminat consoanele duble fără justificare (*innainte, Vienna*), precum și grafiile incorecte care apar sporadic în text, de tipul *noștrii, voștrii*, considerîndu-le simple greșeli de tipar; am corectat tacit, de asemenea, acele greșeli evidente de tipar care au scăpat autorului, nefiind trecute în erata din *Adunare de pilde*, de exemplu *spe* în loc de *spre* („s-au apucat spe ajutoriu . . .“).

Finalul pluralilor articulate și al formelor de genitiv-dativ, scrise de Golescu cu doi *i* (*Austrii, patrii, fii* ș.a.) a fost scris cu trei *i*, potri-

vit normei curente; de asemenea, am introdus un *i*, înainte de *e* în cuvinte ca *muiere*, *miezul*, *piept*, *străduiesc*, scrise de autor *muere* (dar și *Μῆσαρε*), *mezul*, *pept* etc.

Punctuația a fost revizuită în acele cazuri în care textul putea fi astfel clarificat și am introdus, în puținele locuri în care a fost necesar, completări ale unor prescurtări: *Ferdinand al doilea* pentru „*Ferdinand al R*“ sau *Socrate* și *Sholasticul* în loc de *Soc.* și *Sh.*, cum apar în text, pentru economie de culegere, după ce persoanele respective au fost numite o dată.

*

Ediția de față a fost realizată în cadrul planului de cercetare al Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu“; sînt îndatorat directorului său, prof. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, care a acceptat înscrierea sa în şirul edițiilor critice aflate în curs de elaborare la Institut. De asemenea, îmi face plăcere să amintesc aici numele mai multor colegi care mi-au acordat un concurs prețios la realizarea ediției de față: I. Gheție, șeful colectivului de filologie de la Institutul de lingvistică, cu care am discutat în mai multe rînduri principiile de transcriere a textului, Constant Georgescu și Dan Slușanschi, de la Facultatea de Filologie, precum și M. Caratașu, de la Biblioteca Academiei, care m-au ajutat să lămuresc cîteva chestiuni legate de traducerea textelor grecești și latine; V. Novac, directorul complexului muzeal Golești, și Gh. Parussi, șef de serviciu la Biblioteca Academiei, cu concursul cărora am putut îmbogăți documentarea lucrării. Sînt îndatorat, de asemenea, lui Breon Mitchell, profesor la Indiana University, Bloomington, S.U.A., care mi-a procurat fotocopia cărții lui Lemaire, una din sursele încă neexplorate ale *Adunării de pilde*, altfel mie inaccesibilă. Tuturor le mulțumesc aici încă o dată.

M.A.

ÎNSEMNĂRÈ
Ă CĂLĂTORIÎ MELE
Constandin Radovici
din Golești
făcută
în anul 1824, 1825, 1826

Însemnare a călătoriei ce am făcut eu, Constandin Golescu, coprinzătoare de cite orașe am văzut, și într-însele orice vrednic de însemnare, cum și prin sate sau pre drumuri orice deosibit lucru am văzut.

Așijderea și deosibirea neamurilor și a semănăturilor, cum și apele, și poștele, și orice obicei și faptă bună am văzut, spre folosul nației mele am însemnat, arătînd și urmările cele rele ce cunosc că să urma în patria noastră, carele nelipsind, hotărit, nici noi cinste, nici norodul fericire nu putem dobindi.

CĂTRĂ CITITOR

De este slobod aceluia ce, umblind prin casele altora, să văză și să gindească la a sa, slobod au fost și mie, în toată călătoria ce să coprinde întru această cărticică, să gindesc nu la casa, ci la patria mea, la care cine nu gindește, nici face pentru dinsa orice bine, poate n-are nici casă, și de are, o lasă.

Și de este sădită firește în om pohta a avea orice lucru bun vede la altu și, făr' de a-l hrăpi de la acela, să să si-lească, de nu îl are, să-l ciștige, iar de îl are rău, să-l prefacă în bun, nu poate nimeni, drept judecînd, să mă dojenească, căci în toate pasurile mele nu am putut după orice vedere să nu im întorc către dinsa ochii minții.

Pre aceste vederi și gîndirile ce im ațița în suflet întîmpinarea lor am socotit ca prin tipar să le comunesc doriiilor miei compatrioți, îmboldit spre aceasta mai mult de rușine. Căci, în bibliothicile ce am văzut, poate cinevaș să încarce cară de cărți coprinzătoare de călătorii făcute de evropei nu numai prin India și prin China și prin alte țări și ostroave mai depărtate și puțin cunoscute, ci încă și prin țările cele mai apropiete. Iar la noi nu s-au văzut o acest feliu de carte, nici de aceea carii au putut să scrie și mai multe, și mai bine.

Înfrenat de cunoștința micșoririi mele în științe și ascultări întru învățături, nu aș fi îndrăznit niciodată să apuc condeiu. Dar cum puteam, ochi avînd, să nu văz, văzînd, să nu iau aminte, luînd aminte, să nu aseamăn, aseamînd, să nu

judec binele și să nu pohtesc a-l face arătat compatrioților miei? Și cum puteam să nu însămnez cele văzute, deaca în toată călătoria, și în privirea lucrurilor — celea mai multe vrednice de văzut — întovărășit de mulți oameni dintr-alte neamuri, îi vedeam pre toți însemnind și culegind binele, ca să-l facă cunoscut celor de un neam cu ei?

Binele l-au învățat oamenii întâi unii de la alții, neamurile mai pre urmă unul de la altul, precum vedem în istorii: că elinii, prin călătorii la Eghipet, au tras de acolo luminările științelor, multe din meșteșuguri, și romanilor, strămoșilor noștri, înmulțite le-au comunicat. Iar aceștia în toată Evropa cea luminată le-au răvărsat, și aceasta, din zi în zi sporindu-le, însutit roditoare le-au făcut. Și își fericeste noroadele prin comunicația binelui adunat din călătoriile ce fac neamurile unile prin țările altora și publicarisindu-le prin cărți.

Plină este Evropa, precum de altele, așa și de asemenea cărți. Nici un unghiu, cel mai nebăgat în seamă, de pământ, nici o țară, nici un oraș, nici un sat nu este necunoscut la nici un evropeu; ajunge să știe citi. Iar noi, ca să ne cunoaștem țara bine, trebuie să cîștigăm această cunoștință din citirea a vreunii cărți scrise de evropeu. Mulțime de istorii ale Țării Românești să află în Evropa, scrise în limbele ei, și în limba românească, dar tot de streini; iar de vreun pămîntean al aceștii țări făcută, nu să pomeneste. Acum dar, cînd și domnia este incredințată pe mîini de otcîrmuitor și domn pămîntean, măriia-sa Grigorie v[oie]v[o]ld Ghica, cînd și școale naționale s-au așăzat, cînd și filosofia în limba românească a vorbi acuma întâi s-au început prin părintele ieromonahul Efrasim Poteca, profesorul filosofiei, ale căruia ostrdii ne dau foarte bune nădejdi, cînd mulți din nobila tinerime a patriii noastre, după ce ș-au săvîrșit cursul învățăturilor în Evropa cea luminată, în patrie s-au întors, prin care putem să dobîndim și multe tălmăciri de cărți în limba națională, și mijloace spre folosul luminii, podoabă și bunelor orînduiei a patriii noastre, vremea este a ne deștepta, ca niște bune gazde care, cînd ies din casele lor, adună pe seama lor și a casnicilor lor. Așa și noi: adunînd binele, care din citiri de cărți bune și folositoare, care din călătorii, care din întîlniri și adunări cu oameni de neamuri luminate, să-l împărtășim compatrioților noștri și să-l sădim în pămîntul nostru, spre rodire înmulțită, ca să cîștigăm și noi de la următorii noștri mulțumirile ce le aud moșii și strămoșii, citi, sau de la sine au aflat, sau de la alții au luat și ne-au lăsat vreun bine.

Căci iată, fericim pre izvoditorii cărții românești, părintele Chiril, în al șaptelea veac, și întemeiate în Valahia de vvd. Vlad Dracu la 1439, după Sinodul de la Florentia; pre aducătorul tipografii, Mateiu Basaraba vvd.; pre așezătorii de școale, Nicolae vvd. Mavrocordat și Constandin vvd. Mavrocordat, carele au alcătuit școale: elinească, italinească, turcească, slovenească și românească, și pre cei întâi talmăcitori ai *Evanghelii* și *Bibliii*, iar Matei Basaraba, în anul 1654, și pre ziditorii și zăstrătorii de spitaluri, spătarul Mihai Cantacozino, și pre întâiul izvoditor al grămăticiei, Ioan Văcărescu, și întâiul aducător al săminții porumbului, iar Constandin Mavrocordat. Și pre alți începători și săditori de orce bine, și iubitori de om, și folositori de obște, care, cu cit de puțini sint la număr, cu atit și lauda lor este mai mare, și vina noastră, a următorilor în neam și neurmătorilor în fapte, este mai neiertată și netăgăduită.

CRONȘTATD, CE-I ZIC ROMĂNEȘTE BRAȘOV

Acest oraș este în ținutul Sibenbirghen, în județul Birsii, mic și cetățuit, dar indestul lăcuit, avind peste doaăzeci de mii lăcuitori, căci este aproape de hotarale prințipatului Valahii, și negoțul să află în mare lucrare. Acesta să otcirmuiește, cu ale sale deosibite pravile și obiceiuri, supt stăpînirea austriecească. Și cind jăluitorii nu să odihnesc după hotăririle maghistratului alcătuit de nația săsească, pornesc jalba lor la Sibii, și de acolo, nemulțumindu-să, la Cluj, și de acolo iarăș, de nu să vor odihni, la Viena, de unde să dă cea de săvirșit hotărire.

Pămîntul acestui județ este cel mai mult cam pietros, de aceea sint siliți a-l ingrășa cu gunoiu în toți anii, și în cele mai multe părți a nu semăna locul de estim și la anu viitor. Dar această pagubă ce le aduce acest pămînt o implinesc cu vrednicia lor; fiindcă această nație săsească este foarte muncitoare, căci bez munca cîmpului, care o fac la vreme și cu multă sirguintă și bună chibzuire, cite lucruri sint a le săvirși în curțile lor, cum melițatul, bătutul snopilor de griu, orz, ovăș și alte asemenea lucruri, să scoală noaptea cu lumină de le săvirșesc. Și în scurt, un strein, cum va intra în satele

lor, numai dupe cele ce vede cunoaște a lor vrednicie și că au pravili drepte, spre fericirea nații.

Căci va vedea în toate satele case de zid cu cite trei și patru odăi, geamuri pe la ferestre, jalogii văpsite, și într-insele paturi, lăviți, mese, lăzi, scaune, toate văpsite, oglinzi, chipuri, ceasornice, rinduri de așternuturi destule, și de masă cu prisos, și oricîte vase spre gătirea bucatelor și întrebuințarea mesii, toate le au cu prisos, pă cît socotesc că le-ar trebui peste tot anul, și în veci îmbrăcați curat; iar sas cu picior gol nu să va învrednici nimeni să vază.

Pe la satele lor au foarte bună orinduială, spre podoabă, buna viețuire și învățătura copiilor, căci toți copiii trebuie să învețe carte, încit să poată citi și a scrie, și cele trebuincioase trei socoteli, adunarea, înmulțirea și scăderea. Și preoții lor sînt datori o dată pe săptămînă, duminica, la doao ceasuri dupe prînz, să cuvinteze către toți copiii satului ce sînt în vîrstă de zece ani și pînă să însoară: cum să-ș păzească datoriia către Dumnezeu, cum să să poarte către părinții lor, către cei mai bătrîni și către toți setenii, și la datoriile către stăpînire, și cum să cuvine să le fie petrecerea bună și cinstită, și la vremea lucrului de a fi foarte silitori, încit treaba de astăz niciodată să nu o lase pentru mîine; căci a doua zi, sau alta poate i să va întîmpla, sau vremea îi va sta împotriva; și aceasta de într-o zi lenevire poate să-l facă lipsit peste tot anul. Și pe care, după multa auzire a povățuirii lor, îl va dovedi neascultător și neurmător povățuirilor, îl și pedepsesc; și pedeapsa este gloabă la cutiia satului, ce au spre faceri de bine, de la zece creițari și pînă la un fiurin hîrtie. Și pentru necuviincioasa urmare a aceluia tînăr, trebuie să fie mărturie, care să să dea în fața adunării și a părinților lui, căci nici acei zece creițari nu să dau după voia preotului sau a altui cuivaș, ci după dreptate, și căci aceasta să socotește o mare rușine în familia celui greșit.

Dintr-aceste bune îngrijiri ale acestui neam, judece fieș-cine că un neam așa iubitor de muncă, așa binecrescut, bine învățat în datoriile sale, bine prăvilnicit în dreptățile sale, bine minat pe calea fericirii, nu poate să nu ajungă la sfîrșitul spre care tot omul privește.

Și de voiu voi să fac descriere pentru toate bunele orinduieli ale orașului Brașov, cum pentru preoții bisericilor, cum sînt împodobiți cu toate cele cuviincioase unui preot; cum orinduiala școalelor, unde nu este copil, măcar de șălar, măcar de ștregar, a nu merge spre cîștigarea luminii, și

mulțime alte bune chibzuri și urmări, spre odihnă și folosul aceștii nații, mi-ar fi trebuit vreme și hirtie, mai virtos în vreme ce am să cuvintez pentru multe orașe.

Semănăturile ale tot județului Birsii este cel mai dintii griul, apoi porumbul, ovăzul, rișca, săcara, cartoflii, orzul, mazerea, linteaa, fasoleaa, meiul; iar bobul și dovlecii pentru vite. Poamele sint cireșele, vișnile, perile, merile, prunele, nucile.

Din Brașov și pînă în Făgăraș sint poște trei: Vlădeni, Șarcaia și Făgărașul; să trece apa Ghimbășălu și Birsaa.

FĂGĂRAȘ

Oraș mic, cu o cetate foarte mică, în județul Făgărașului. Are un pod peste apa Oltului; lungul poate fi ca de optzeci stînjini, latul de trei, lucrat cu mare meșteșug, întemeiat numai la căpătîie și la mijloc într-o zidire țeapănă, iar celalant tot spînzurat cu mare meșteșug arhitectonicesc*, închis de amîndoaă părțile și învălit. Un asemenea pod în toată stăpinirea austriecească nu am mai văzut, iar foarte mici și cu asemenea meșteșug lucrate sint multe.

Semănăturile oareșce încep a să schimba, fiind porumbul cel mai mult, apoi griul și celalante. Iară rișca și săcara să imputînează, și din poame iarăș prunile să înmulțesc.

Din Făgăraș pînă în Sibii, poște trei: Uța, Ghirezau și Sibiu. Să trece riul Făgărașului pe pod de piatră, iar mergînd spre Mureș-Vașarhei sau Mediiăș, să trece girlla Oltului pe acest pod ce mai sus am numit.

AVRIC

Aceasta este moșia a baronului Brukental, carele are o grădină din cele dintii ce am văzut, întru care are seturi** foarte frumoase, scări de piatră mari pe acele seturi, havu-

* Arhitecton este cel mai mare peste meșterii zidării, căruia noi fi zicem meimarbașaa. Dar învățat la academie, și cu știință de toate aceste lucruri.

** Seturi să cheamă un deal săpat ca o scară, și în loc de treaptă îngustă sint late de stînjini puțini sau mulți; și alții, spre a nu cădea pămîntul, zidesc cu zid, alții cu brazdă. Aceste le numesc seturi.

zuri cu șadrivanuri*, apă curgătoare care curge prin multe locuri ale grădinii, din care fac și un frumos cataract **, lângă care este și o odăiță, pe din afară căptușită cu coajă de copaci, asemenea și acoperită, iar înăuntru foarte frumos împodobită. Copaci roditori, atît din cei din partea locului, cît și mulțime streini, care trebuiesc iarna să să puie în florărie, cum și feliurimi de flori, asemenea pămîntești și streine, și alee *** de copaci foarte nalți și tunși drept, întocmai ca zidul, păduriță foarte întunecoasă, și alte multe înfrumsețări cu mare cheltuială și muncă săvîrșite. Și toate acestea acuma sînt destul scăzute din ceea ce era mai nainte cu doazeci și patru ani, cînd întiaș dată am văzut. De acia puțin mai înainte, spre Sibiu, să trece apa Oltului cu pod mișcător.

ERMANȘTAD. SIBIUL

Și acest oraș este în cetate, și tot în ținutul Sibenbirghen, în județul saxilor, lăcuit de destui domni și neguțători, căci și acia este negoțul mare, fiind iar cu apropiere de hotarele prințipatului Valahii. Lăcuiitorii să urcă pînă la 16 000, și într-acest oraș au toate chipurile de bune îngrijiri, spre buna orînduială, spre odihnă, spre podoabă și spre înlesnirea învățaturii și spre toate urmările carele aduc pe om la fericire. Acia lăcuiăște și comandiru ostășăsc, a căruia stăpînire să întinde peste tot Ardealu, cum și vistieriu iarăș al tot Ardealului. Și pe tot anul o dată să string la poliția universitate cite un sinator din toate magistraturile, și săvîrșesc pricinile cele nesăvîrșite în județele lor. La poarta acestii cetăți fofez nu sînt, din porunca împăratului Iosiv al doilea, carele viind în partea locului și mergînd la hotarul Ciinenilor, unde văzînd cît au fost de anevoie a trece cu siluire o oaste vrăjmășească cînd ar fi fost o cît de puțină adevărată împotrivire, întorcîndu-să la Sibiu, au poruncit ca toate fofezile porților să să

* Heleşteu foarte mic, zidit împrejur cu piatră sau cu cărămidă, din care cu meșteșug să aruncă apa în sus.

** O apă care de la un loc nalt cade jos cu repeziciune.

*** Alee să cheamă un drum cu copaci pe amîndoaă părțile sădiți, sau aproape, sau mai departe, sau scurți, sau mai nalți.

strice, ca un lucru nefolositor; căci acel vrăjmaș care au putut să aibă întru nimic acel firesc loc, indestul întemeiat, decît o cetate ce are într-însa lăcuitori, porțile le are întru nimic cînd să va apropiia de acel oraș. Și acia are baronul Brukental o mare casă, întru care are vivliothică cu cărți deosebite și strinsoare de cadre vrednice de vedere, și multe lucruri din vechime și destule bucăți de metaluri cu pămîntul lor nelucrat.

Semănăturile și poamele sînt asemenea.

Din Sibii și pînă în orașul Sas-Sebeș sînt poște trei: Săcele, Raismark și Sas-Sebeș. Să trece apa Sibiu, aproape de orașul Sibiului.

MILEMBAH. SAS-SEBEȘ

Și acest oraș este tot în ținutul Sibenbirghen, în județul saxilor, oraș mic, lăcuit de domni și neguțători, și meșteri spre trebuința oroșanilor.

De acia și pînă în Beligrad, o poștă.

CARLSBURG. BELIGRAD

Și aceasta este cetate tot în ținutul Sibenbirghen, în județul unguresc, dar cetate adevărat deosebit frumoasă și vrednică de vedere, prenoită din zilele lui Carol al VI-lea. La poartă, mai virtos la cea de al doilea, sînt statue * vrednice de vedere și de însemnare. Înăuntru ocîrmuiește ghenearal ostășesc, au strinsoare de arme și fabrică unde să lucrează moneta crontalilor, țfanțihi și galbeni.

De acia și pînă la Cluj, poște șase: Teviuș, Natenet, Felvinț, Torda, Banuabic și Cluju. Aci aproape curge apa Mureșu.

* Trup de om lucrat, sau de marmură, sau de aramă, sau de orce alt metal.

TORDA

Acesta este un oraş mic, tot în ţinutul Sibenbirghen, în judeţul unguresc. În cîmpii acestui oraş Turda sînt acele trei mari movili din vremile vechi făcute; acolo s-au omorît preaslăvitul domn Mihai-vodă Viteazul, în bătaia ce au avut cu Austria.

CLAUZENBURG. CLUJU

Acesta este cel dintîi oraş din Sibenbirghen, în judeţul unguresc, unde este şi scaunul guberniîi, întru care ocîrmuieşte exelenţia-sa guvernator baronul Iojika. Într-acest oraş sînt case frumoase şi mari; dar printr-acestea sînt şi proaste, cu un învăliş din vechime, foarte urît, avînd straşna scoasă afară din zidiri peste doaăsprezece palme, care lucru foarte mult supără frumuseţa oraşului; uliţile iarăş frumoase, căci sînt foarte late — o asemenea lăţime într-alte oraşe n-am văzut — iar pardosala tot cu pietre rătăunde, ca în Sibii şi în Braşov.

Aciaia lăcuiesc mulţi domni unguri de neam mare, care au moşii prinprejur, unii cu apropiere şi alţii cu depărtare; şi bez cei ce sînt în slujbă, toţi ceilanţi vara o petrec pe la moşii, iar iarna să string în Cluj. Acest neam de oameni este foarte iubitor de streini; mesile lor sînt bogate şi slobode, şi cu bucurie primesc pe fieşcare, mai virtos pe aceia care cu îndrăzneală intră în casele lor, căci nu să prea îndatorează de politica cea multă şi mincinoasă. Iar norodul unguresc nu este fericit. Sînt îmbrăcaţi prost, au lăcuiţă proaste şi făr' de multă avere. Negoţul într-acest oraş este mic, căci nu este schelă, nici drum mare de trecerea neguţătorilor, ci tot negoţul este pe seama trebuinţii oroşanilor, şi aciaia cu deosebire să urmează toate cele spre bună orînduiala urmări, mai virtos mărimea şcoalelor. Sămănăturile cele mai multe sînt: grîul, porumbu, ovăzul; poamele sînt tot acelea; oareşce încep viile pe unde sînt dealuri, şi pepeni negri şi galbeni. Unul din veniturile cele bune este şi vinzarea cailor, căci cei mai mulţi domni din toată Ungaria au erghelii la cîmpuri şi grajduri foarte mari pe la moşiile lor; şi scot soiuri de cai foarte buni şi frumoşi. Chiar eu am

văzut cal de preț, cinci și șasă mii fiurini hirtie; dar și cum-pără armăsari străini, ca de preț doazeci-triizeci mii fiurini. Mai mult să vind acești cai spre întrebuințarea ostașilor, din toată stăpînirea Austrii, în Valahia și în Moldavia, și în alte locuri mai dăpărtate.

Norodul să urcă pînă la 14 000. Apa Someșul curge pe lingă Cluj. În tot ținutul Sibenbirghen sînt băi de aur, argint, aramă, ocne de sare, ape metalicești.

Din Cluj și pînă în Oradia-Mare, poște zece: Andrașhaza, Bogart, Kispetri, Nireș, Fekete-to, Barot, Elești, Mezo-Telek, Balenți și Grosvardain.

GROSVARDAIN. ORADIA-MARE

Oraș măricel, cu o cetate mică, în ținutul Ungarii. Într-acest oraș și între Cluj, la satul Niereș, este hotarul Ungarii de către Sibenbirghen, ce-i zic latinește Transilvania și românește Ardeal. Lăcuiitorii: domni și neguțători puțini, căci și acest loc nu e de negoț, ci iar numai cit este pe seama trebuinții oroșanilor. Într-acest oraș sînt și trei biserici frumoase: una a papistașilor, alta a uniților, a treia a neuniților. Curge apa Chiorioș.

De la Oradia-Mare și pînă la Peșta, pe drumul cel mai de drept, nu pe drumul poștii, sînt unsprezece oroșele și sate în cîmpii Ungarii, pe unde este și acea groaznică pustă, adecă locul tot nisipos, unde carul abia să mișcă, aibă măcar doazeci de cai. Numele acestor sate sînt acestea: Kereti, Uifalu, Barad, Karțog, Kisuisal, Terimsamikloș, Solnou, unde să trece apa Tisa, Ambon, Țiglet, Pilet, Ulu. Pînă a trece aceste sate, nu vede călătoriul alt decît ceriu și pămînt, întocmai parcă ar fi pă mare, și ori în ce loc să va afla vede în cite patru părți loc ca și de zece ceasuri, căci deal sau copăcel nu să vede decît numai în sate. Cînd iese călătorul dintr-un sat vede pe cel din nainte sat parcă ar fi drum de un ceas, dar tot trebuie să călătorească cel puțin cinci ceasuri pînă va ajunge; pe asemenea drumuri călătorind omul, și pe mare, curînd trebuie să îmbătrînească. Toate aceste cîmpuri sînt sămănate cu griu, ovăz și porumb, și livezi de fin.

Un asemenea loc de ar fi în țara noastră, nu numai nu l-ar sămăna, ci ar fugi de el, ca de cel mai mare vrăjmaș.

Și cu toate acestea, sămănăturile Ungarii hrănesc și alte țări. Lăcuiitorii sînt proști și făr' de nici o învățătură, urit și soioș îmbrăcați, căci unii lucrează pe an 104 de zile, iar cei din Ardeal, ce să hrănesc de stăpînul moșiii, 198. Unii lucrează și mai puțin, după tocmirile ce au prin legături cu stăpînii, și acestea zile sînt bez zilele ce lucrează în trebuințarea împărăției, cum la forșpanurile, adecă la trecerile ofițierilor ostășăști, și la facerea și dregerea drumurilor, care zile toate stringîndu-le cinevaș și alăturînd duminicile și sărbătorile împărătești, și de să va întîmpla omul peste an bolnav cituș de puține zile, nu știu de le vor mai rămînea zile să muncească pe seama lor. Și cu toate acestea, sînt mai fericiți decît românii noștri, care lucrează numai 12 zile pe an. Acum judece fieșcare care pot fi pricinile de a fi mai în bună stare aceia care muncesc altora peste 200 zile pă an de cei ce lucrează numai 12, decît numai căci nu-i lipsește din auzul urechii, de cum să naște și pină moare, cuvintele „ado bani“, cu felurimi de mijloace prefăcute, în auzire numai drepte.

PEȘTA

Oraș al Ungarii, frumos și vrednic de vedere pentru mulțimea lucrurilor ce are spre învățatura oamenilor, podoaba orașului și odihna norodului. Are zidiri foarte mari spre întrebuințarea școalelor, unde poate cine va voi să asculte tot cursul a tuturor învățăturilor, cum și a dohtorii, odăi cu bucăți despărțite din trupul omului în multe felurimi tăiate, și aceste toate făcute de ceară, întocmai și făr' de nici o deosibire din cele adevărate; cum și copii adevărați, în vase mari de sticlă puși în spirturi, care s-au născut pocți, și alții cîte doi lipiți, și alte multe asemenea, toate pentru învățatura dohtorii. Și capitalu a tuturor acestor școale este atît de mare, încît dă venit pe tot anul aproape de patru sute mii fiurini, și toți acești bani să cheltuiesc pe fieșcare an numai pe seama învățăturii. Această Peșta nu poate să să potrivească nici cu Craiova, atît la venituri, cît și la toate, și are un așa mare venit pentru învățătură, încît nu numai nici în vis nu l-au văzut ai noștri, ci de multe ori stăpînitorii au stricat și acele mici școale, dinadins ca să nu să deștepte norodul, și dintr-acele puține venituri iarăș au luat, și l-au

întrebuințat în alte lucruri, nu spre folosul patriii. Altă zidire iar cu multe odăi pline de cărți, și cele mai multe vechi, în limba ungurească, latinească, nemțească, romanească, elinească și franțuzească; o sală mare, plină cu felurimi de monete strinse, din vechime și pînă acuma, streine și ungu-rești, din începutul stăpînirii Ungarii și pînă cînd cu legături s-au închinat Austriii, cum și felurimi de arme turcești, în multe feluri și cu mare deosebire de cele de acum, cum și alte multe asemenea lucruri, pentru care ar fi trebuit vreme multă spre a le însemna.

Așijderea și semnul ostășesc a lui Bonaparte, uliu cel poleit, pe care l-au luat ungurii în bătaie, biruitori fiind. Cum și toate felurimile de metaluri, cu pămîntul lor, precum și piei de toate neamurile dobitoacelor ce să află în toată Ungaria, atît cele de pre pămînt, cît și cele din pămînt, cele zburătoare și cele de mare, unile în spirturi băgate, și altele așa de frumos umplute, încît nici o deosebire de cele vii nu au. Multe bucăți împietrite, de lemn, de pămînt, din picătura apii, carele să fac cu înmulțirea anilor, și o mumie* și alte multe oase de la dobitoace foarte mari.

Are șasă piețe, din care una este atît de mare, încît în nici un alt oraș al Austriii asemenea nu să află; a căruia ocolișu tot gîndesc că va fi aproape de 800 stînjini, după numărul pașilor ce am făcut la o parte din patru părți. Aciia fac și soldații mustra cea obicinuită, unde adesea vine și cel al doilea după împărat, măria sa palatinul, ce lăcuiește în Buda, carele este mai mare ocîrmuitor ostășesc peste toate oștirile Ungarii, așijderea și ocîrmuitoriu politicesc, dimpreună cu alți șasă senatori. O deosebită cazarmă (zidită de vrednicul de pomenire împăratul Iosiv al doilea) împrejur coprinde ca stînjini șase sute, întru care sînt peste una mie odăi, unde lăcuiesc numai tunari, și înăuntru, împrejurul curții, sînt peste doao sute cincizeci tunuri și mulțime de ghiulele. La patru colțuri, patru porți, cu deosibite incunjurări de zid, unde sînt iar odăi și grajdiuri pentru caii cei trebuincioși la acestea tunuri. Alte doaa cazarne, din care una iarăș este lucru vrednic de a-l vedea omul, care sînt pentru soldați; și alta iarăș cu 800 de odăi, ce este pentru invaliți**.

* Trup de om, întreg, nezmintit, carnea, pielea niagră¹ și uscată pe oase.

¹ Scris așa: Ниагръ (n. ed.).

** Soldați slutiți și bătrîni, care la războaie nu merg, ci sînt pentru trebuința orașului.

Are un theatru mare, adecă casă de comedie, foarte mare și frumos, întru care poate încăpea peste trei mii de oameni, iar în ștena * încape ostași călăreți cu tunuri dinpreună.

Cele mai multe case din tot orașul sint mari și frumoase, lucrute tot cu arhitectură, din care unile dau venit și peste cincizeci mii fiurini hîrtie pe an.

O zidire de baie atita deosibită, încit nu numai eu nu am văzut alta asemenea, ci am auzit și pe alții care au umblat prin țări asemenea zicind că nu au văzut o așa frumusețe și curățanie, care este într-acestaș chip: o zidire mare în patru colțuri, de jur împrejur odăi, și în fieșcare odaie cite o baie și cite doaa, unile de lemn, altele de aramă; să plătește pentru o îmbăitură de la treizeci de creițari pină la o sută doaozeci, și aceste locuri, cele mai scumpe, sint împodobite întocmai ca casele celor mai mari și bogăți domni, cu canapele și scaune îmbrăcate cu stofă, oglinzi mari din tavan pină în pardoseală, și așternute cu covoare de cele scumpe, și hainele de îmbăiat foarte bune și curate, încit și baia întru care o să între omul o îmbracă peste tot cu o pînză suptire, și apoi lasă apa. Deasupra acestor odăi de jos unde sint băile, alte odăi, destul de frumoase și împodobite; toată curtea este o grădină foarte frumos întocmită, avind la mijloc un havuz cu șadirvan (s-au zis că havuzul este un loc mic zidit, cu apă într-însul, și șadirvanu este o aruncătură de apă în sus, pe care o fac în multe feliuri) împrejur, pină la odăi, loze cu brazdă, și printr-insele flori și copaci, și drumurile așternute cu pietricele albe, nu mai mari decit mazerea, întocmai parcă le-ar fi ales cite una, una. Trei lucruri adună pe oameni la această baie: întii, curățania băilor și a hainelor, al doilea, frumusețea podoabii odăilor, și al treilea, acea mică grădină, unde mulți vin numai pentru plimbare, făr' de a să îmbăia.

Negoțul este în mare lucrare, căci este trecerea tutulor mărfurilor ce vin din Viena, din Lipsia și din alte locuri și trec pentru prințipatul Valahîii, Moldovii și în Țara Turcească. Și dintr-acestea țări iarăș duc la Viena și mai nainte mărfurile, cum pieile de vită, lina, ceara, și alte multe, unile cu carăle și altele pe Dunăre. Aș fi cuvîntat și pentru frumusețea bisericii, dar cine au văzut bisericile Rosiîi poate numai pentru

* Locul întru care stau comedienii și îș arată istoriile sau jocurile ce vor să facă.

Roma va vorbi. Norodul să urcă pină la 35 000; oştirile—doaosprezece. Semănăturile, tot acelea: griul, ovăzul, secarea și porumbul, lipsind rișca cu totul; iar poamele și legumile, asemenea, tot acelea, și mai multe. Are și destule fiachere, adecă carite și caleșci, care stau de dimineța și pină seara prin pieți, și oricare, unde voiește să meargă, în oraș și afară, sau cu apropiere sau cu depărtare, tocmește și își împlinește trebuința.

OFEN. BUDA

Acest oraș este scaunul al Ungarii, unde este și cetate întru care lăcuiește preainălțatul palatinul, pentru care zic că este om cu foarte bună voință asupra omenirii. Și spre mărturie zic că nu s-au întimplat vreun întrebunțat făcându-ș arătarea a nu să folosi la nevoința lui. Este cel mai mare din cei șapte dintru a căroră hotărîre spînzură toată ocîrmuirea Ungarii; după acești șapte sint alți doisprezece, și după aceștia alți una sută, din care unii șad la Buda și alții în Peșta. Aciia lăcuiește un episcop neunit, de biserica Răsăritului. Din susul orașului și din jos sint băi metalicești, firești fierbinți. Pre un munte destul de nalt este o casă de observație astronomicască*, unde lăcuiește profesor. De aciiia mai întii estimp au văzut comitul ce s-au arătat. Printr-aceste doaa orașe curge apa Dunării, pe care le împreună un pod făcut pe luntre, carele dă venit pe tot anul 60 mii fiurini hîrtie la Buda, și 60 la Peșta. Foarte frumoasă vedere este de a vedea cinevaș din orașul Budii pe orașul Peștii, cum și din Peșta pe Buda. Mai virtos pe pod este o plimbare minunată, căci să văd amîndoaă orașele, cum și mulțime de luntre mari neguțătoresți, și mici, din sus și din josu podului, precum și sumă de trecători neconteniți de la un oraș la altul, și călători. Aciia, spre sară, este cea mai frumoasă plimbare care poate fi spre a petrece cinevaș cu mulțumita lui. Lăcuiitori sint aproape la 20 000, iar ostași cincî. Sămănăturile tot acelea, asemenea și poamele; iar viile de tot întemeiate, avînd dealuri necurmuate.

* Lăcuință de profesor, cu toate felurimile de ochianuri, ce caută la mișcările comiților, planitelor.

Lăcuiitorii acestor doaă orașe sînt foarte blinzi, și stăpni-rea liniștită; nu să aud gilcevuri, nu să vād bătăi, nu necin- stesc pe streinii care nu-i supără, nu să vād în tot minutul rădicări pe la închisori, cum am vādut în alte orașe, unde poliția este mai iute și tot oamenii fac rele mai multe. Dar acești oroșani parcă au dascăl pe liniștita viețuire a vienezi- lor, căci acolo cea mai dintii grijă și datorie a fieșcăruia a- ceasta este: a nu aduce altuia cituș de puțină supărare.

Din Buda pînă în Naidorf sînt poște trei: Vereșvar, Dorog și Naidorf.

NAIDORF

Și acesta este un oraș mic, tot în ținutul Ungarii, în Țara de Sus, căci dincoace de Dunăre să cheamă Țeara de Jos. De acia înaintea, ca de o poștă drum, sînt tot case necurmate, unde șād pietrari care lucrează foarte frumos, și toată piatra cită am vādut-o în lucrare avea fața mahonului, adecă puțin- tel mai închisă decit fața lemnului tisa. Sămănăturile și poamele asemenea.

De acia și pînă în orașul Raab, poște cinci: Nermeli, Cumorin, Eși, Gheniu și Raab.

RAAB

Acest oraș este mare, tot în ținutul Ungarii, în Țara de Sus. Curge printr-insul gîrla Raab, pe care cu meșteșug o măresc și o micșoresc, fiindcă acia să lucrează luntri mari pentru mărfuri, și cînd vreuna este gata, umflă apa șanțului și li dă drumul la matcă. Pe acia aproape curge și Dunărea, unde intră apa Raab, și împotriva orașului este un ostrov, care îl incunjoară doaă despărțituri ale Dunării, pe care sînt sate și semănături.

De acia pînă în Viselburg, poște doaă: Hohstras și Visel- burg.

VISELBURG

Oraș mic, tot în ținutul Ungarii, în Țara de Sus. Pe acest drum este o casă de economie a lui prinț Carol, unde au multe vite, cum și vacile cele negre și cele roșii, pentru care zic că dau lapte de cinci ori mai mult decit celelalte. Și alte multe vite, unde fieșcare neam are deosibit grajd cu deosibite curți, alee și livezi, toate vrednice de vedere.

De aciia pînă în Ainburg, poște trei: Raghendorf, Chittes și Aghenburg.

AGHENBURG

Și acest oraș mic, tot în ținutul Ungarii, în Țara de Sus. Aci aproape are grafu Țuțen o grădină foarte mare, cu deosibite lucruri.

PREZBURG. POJONU

Oraș mare și frumos, în marginea Dunării, și cu toate cele spre odihnă și podoabă orinduieli. Aciia în vechime au fost scaunul împărăției Ungarii, aciia și pînă astăzi să păstrează toate acele semne ale stăpînirii. Aciia am avut noroc de a vedea încoronăția a mării-sale împărătesii a împăratului Austrii, Franțisc al doilea, ce s-au săvîrșit la anul 1825, septembrie 25, lucru adevărat vrednic de vedere și însemnare. Nu zic aceasta căci m-am speriiat de luminoasele lucruri împărătești, nici de mărirea podoabii ungarilor celor de mare neam și bogați, ci căci, cu toate că eram neimpărțășit de dreptățile aceștii stăpîniri, ca un strein, dar tot nu am putut să-m opresc lacrăma care mi s-au pricinuit de mulțimea glăsuirii și strigării a norodului, ce cu toată a lor sufletească mulțumire-i ura fensicire, cuvintînd: „Treiască împărăteasa noastră !“

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Aceste neconținute glasuri și strigări ale norodului și ale multora lacrimi de bucurie făcea pe fieșcare să să cutremure. Dar eu, carele mi-am adus aminte că pe la noi, la acest feliu de paradie, unii înjură, alții scupă, și muierile blestemă; căci nu numai nu au pricină pentru care din tot sufletul să ureze bine stăpîntorilor, ci împotriva.

Foarte mic lucru este, și fără de mulțumire sufletească, fără de laudă și cinste, de a stăpîni un om măcar multe împărății cu a sa numai tiranicească putere și prăpădenia norodului. Și iarăși, mare fericire, mulțumire sufletească, laudă și cinste este cînd un stăpîntor este incredințat că acel puțin norod pe care el îl otcircumiește, că îl iubește, și de aceea nu are nici pricină a să teme de al său norod, ci în veci este pîntre ei, fără de nici o pază. Mai virtos cum îl simpte, din toate părțile îi strigă: „Vivat!“ Aceste vederi, auziri și gîndiri mi-au stăpînit toate simțirile, iar nu vederea strălucirii lucrurilor împărătești. Din toate ulițele, ferestrele, ușile și duprin vălișul caselor (căci multe case dezvăliseră ca să încapă lumea) isă acest feliu de strigări, încît gîndea cinevaș că să cutremură pămîntul din răsunetul glasului al norodului. La care împărăteasa era silită de bunăvoință (căci pe la noi, cînd un mic să închină celui mare, acela-i răspunde numai cu o căutare a coadii ochiului) să răspundă cu o neconținută mulțumire, cu plecarea de cap în toate părțile, a cării veselie pentru cinstea norodului, obrazul cel vesel o mărturisea.

Din toate părțile Ungarii, au fost strînși cei mai de neam și mai bogați unguri, cum și din toate orașele, deputați * din toate orașele, și alți mulți, și din cei mici, cum și Viena mai deșărtată. Aceștia toți, foarte împodobîți cu hainele naționale și paradia curții, s-au dus și, luînd pe împărăteasa de acasă, au dus-o la biserică, unde, după obiceiuita săvîrșire a slujbii, i-au pus coroana Ungarii pe umere (căci în cap să pune numai cînd chiar împărăteasa stăpînește). Și la întoarcere avea o altă coroană, mai mică și obiceiuită, iar coroana Ungarii o aducea în urma împărătesii, într-o carită deșchisă, patru inși — doi din partea bisericească și doi din

* Vechili care trimit duprin orașe din partea norodului la scaunul otcircuirii.

partea politicească — pe o pernă de fir, fiind fieşcare de un colţ al perinii. Aşijderea, alte şase carite deschise cu cocoane ale curţii. Podoaba atit a cailor ungureşti, cit şi telegarilor i a caritelor, şi a fiecăruia rind de paradie, este de prisos a prelungi, căci eu voiesc să arăt numai mulţimea mulţumirii ce au cercat sufletul acei împărătesei pentru cinstea şi dragostea ce i-au arătat norodul, şi a norodului către stăpînire mulţumire şi dragoste, şi ticăloşia a lăcutorului Valahii.

Din Prezburg pînă în Viena, poşte cinci, unde la cea dintii este şi hotarul Ungarii de cătră Austria: Ainburg, Rieghelzбург, Fişamend, Şvehat şi Viena. Din Prezburg spre Viena mergînd, este un drum ca de doao ceasuri şi mai mult, cu zid de piatră pe amîndoao părţile, carele pe la unele locuri este mai nalt decit faţa pămîntului mai mult şi decit doi stinjini, şi cu alee, lucru vrednic de vedere.

VIENA. BECIUL

Acest oraş este scaunul împărăţiei Austrii, unde împărăteşte preainălţatul aftocrator* Franţiscul al doilea, de la 1792, iulie în 14. Acestui oraş darurile sint nepomenite (nu zic podoaba zidurilor sau alte infrumusiţări, căci este foarte veche, ci zic orînduiala ocîrmuirii cea minunată şi cele dupe împrejurul oraşului podoabe), cum grădinile, ce sint unile împrejurul Vienii, şi altele cu depărtare de un ceas şi doaa, pe care trebuie cinevaş să le umble destulă vreme, să le vază de multe ori şi cu băgare de seamă, ca pe urmă necontenit să poată povesti lucruri vrednice de a le spune.

Nu este mai folositor lucru decit a privi cinevaş cu mare băgare de seamă mijloacele cu care stăpînirea ş-au adus pe tot norodul, mari şi mici, la o aşa bună orînduială şi liniştită vieţuire, încit toţi petrec ca nişte fraţi, şi mai virtos a vedea cinevaş blindeta celor mari ce arată către cei mici. Şi a acelor de tot proşti vieţuire iar este vrednică de pildă, căci peste putinţă este într-un aşa mult norod să vază omul doi oroşani gilcevindu-să sau ocărîndu-să, fiindcă pe aceştia îi ridică poliţiia, pe care întii îi ceartă pentru a lor necuviincioasă urmare, cu care aduc desfăimare la tot oraşul, apoi le cerce-

* Tituluş împărătesc: din sineş împărat.

tează pricina care pot avea. Și cum într-un așa mic oraș, pe lângă mulțimea norodului, s-ar cuveni să nu mai aibă cinevaș loc să umble de mulțimea carălor ce ar trebui să între și să iasă cărind cele trebuincioase spre hrana acestor orășeni, și pentru zidirile cele noăă ce să fac și, după vreme, dresurile caselor. Dar și aceasta este într-o așa bună orinduală, încât rar să vede car. Numai acele cu lemne cară sint siliți să le descarge înaintea prăvăliilor, unde nu au curți, iar celelalte tot au vreme hotărîtă foarte de dimineață, între noapte și între zi, ș-apoi, cînd oroșanii încep a umbla, carăle sint de mult ieșite afară, și drumurile toate udate și măturate de cei orinduiți. Un lucru și numai este supărător: praful cel mult din pietre carele să pricinuieste din neconținutul umblet al caleștilor, cu toate că nu stau din udat și măturat.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Bez aceasta supărare nu mai este alta, ci numai obștească viețuire veselă și fericită, care să pricinuieste din dreptele hotăriri pravilnicești, ce nu își au puterea urmărilor numai către cei mici, ci și către cei mari, și nu numai către cei săraci, ci și către cei bogați. Și așa fieșcare, după a sa avere și agoniseală, răspunde și dreptul împăratului, iar nu cel mare și bogat nimic, căci îl ocolește puterea, și cel mic și sărac să dea tot, orice are, făr' de a mai rămînea și pe seama lui, ca unul ce el au muncit, și așa în veci să muncească, neconținut să dea, și lui nimic să nu-i rămîie, ci, cum am zis, plătesc toți după starea care au. Căci ocrotitorul celui mic și neputincios este chiar pravila cea dreaptă legiuită care, făr' de deosibire, în veac să urmează, iar nu ca pe la noi, unde îmi trebuie hîrtie de voiu voi să însir numele acelor trântăroși și cu picioarele goale, sau streini sau pămînteni, care, făr' de avere de o sută lei, au ajuns în puțini ani milionști cu palaturi* și cu moșii, întocmai ca familiile ce le agonisesc în vreme de două-trei sute ani, și nu ajută nici patria, nici trebuințele orașului, cu nici un mijloc, măcar să dea din averea lui dintr-o mie una, ci strîng numai din averea norodului, făr' de a să folosi

* Case împărătești.

și norodul de la ei. Și în scurt, după acelea care știu, cînd chiar eu am fost în slujbele patriii, zic că toți acești mulți speculanți, stăpînirea cu toți cei din prinprejuru-i, și făr' de deosibire toate treptele dregătorilor, de la mare pînă la cel mai mic, neconținut și făr' de milostivire, zleiesc toată sudoarea norodului, făr' de a pricinui nici unul acestui neam, acestor frați, folos măcar cît bobul de meu. În sate, casele sătenilor, adecă a acelor proști birnici, sînt de zid, întocmai ca pe la noi prin orașe casele boierilor, iar orînduielele cele bune ale acestor sate nici că să pomenesc pe la noi în orașe, căci acele sate au theatre, doctori, gerahi, spițeri, școale, preoți vrednici de preoție, și toate săvirșite prin îngrijirea stăpînirii; apoi și în casele lor averea mai cu prisos, dupe cum am arătat în satelē săsești; și acest sătean dă după starea lui, adecă 50 sau 100 fiurini, iar milionistii vienezi și din alte orașe dau 50 sau o sută de mii; iar nu ca la noi, unde făr' de deosibire toți caută numai din spinarea rumânului, din care pricină le sînt și spinările goale, făr' de a face și lui un cît de mic ajutor și bine.

Mult m-am depărtat din descrierea Vienii, dar mult mi s-au și amărit sufletul văzînd adevărata fericire a altor neamuri.

Casele cele din cetatea Vienii sînt puține, numai peste o mie trei sute, dar sînt foarte nalte, cite șapte și opt rînduri; și pe unde sînt ulițele foarte strimpte, nici că vād soare în veci. La acest feliu de locuri lucrează și zioa cu lumînarea.

Numărul a lăcuitoților, atît a celor din cetatea Vienii, cît și din 32 mahalale ce sînt împrejur-u-i, trece peste doao sute mii.

Biserica cea mai vestită decît toate este a Sfîntului Ștefan, care este lucrată cu mare meșteșug arhitectonicesc, pentru care multe însemnasem, dar după ce am văzut biserica de la Milan, lucrată cu asemenea arhitectură, însă cu mai deosibită podoabă și meșteșug, ca să nu scriu de doaa ori tot acelea lucruri, le-am rădicat.

Piațe* are cincisprezece, din care cele mai deosibite sînt: a împăratului Iosif al doilea, căriia i-au dat aceasta numire pentru cînste și aducere-aminte, împodobită fiind și cu statua împăratului, făcută de aramă, de doao ori mai mare

* Loc larg, făr' de a lăsa să zidească nimeni pe el nici o zidire, fiind pentru întrebuițarea tutulor oroșanilor, pe care locuri vînd pîne, poame, verdețuri, legumi și asemenea lucruri.

decît un stat de om, îmbrăcat cu haine românești, și în cap cu cunună de dafin, călare pe un cal iar de aramă, cu potrivită mărime, pusă în mijlocul pieții pe un mare temeiu zidit de piatră; piața a Sfîntului Ștefan, unde este această vestită biserică, ce mai sus am zis; piața Sfintei Troiți, care are în mijloc un stîlp de marmură, nalt ca de zece stînjini, care fiind făcut în trei colțuri, din trei părți curge și apă în zgghiaburi mari de marmură, și de la cursul apii și pînă în vîrf sînt multe chipuri, tot de marmură, din care unile închipuiesc Cina cea de taină, altele pe Sfîntul Duh, altele zidirea celui dintîi om, și altele familia lui Noe ce au scăpat din potop.

Vrednic de pedeapsă este cel ce va fi venit la Viena și nu va fi văzut acea mare zidire întru care este strînsoare de arme; căci aci nu are a vedea cinevaș numai aceea ce numirea cuvîntului însemnează, adecă că sînt arme multe strînse, ci aceea ce mintea omului nu poate socoti, și de aceea vederea numai îl va mulțumi. Împrejurul aceștii curți, pe lîngă zidul caselor, poate sînt peste cinci sute tunuri, mari și mici, obicinuite și deosibite, cum și pive, cu care aruncă cumbaralile.

Toată fața zidului despre curte, înșiruită cu un lanț de fier, gros ca pe mîna și lung mai mult de o sută stînjini, luat de la turci în războiu, cu care vrea să închiză Dunărea dintr-o margine și pînă în alta, spre a nu putea trece vasele. Iar într-aceea mare zidire sînt odăi închipuite și săli mari cu stîlpi, toate numai de arme, făr' de a să vedea nici o bucățică de zid, cum și acei stîlpi tot de arme înșirate, unile din veacul de acuma și altele din vechime, care sînt și cele mai multe și au mare deosibire din cele de acuma, unile pămîntești și altele streine, cite au luat de la începutul Austrii de la cite războaie au cîștigat. Apoi mulțime steaguri și feliurimi de semne ostășăști: paveze, feliurimi de sulți din vechime, coifuri de cap, tunuri mici și multe feliuri, mulțime și feliurimi haine de fier, din creștetul capului și pînă în degetele picioarelor, care să indoiesc numai la încheieturile trupului omnesc. Și acestea toate ale acelor romani care au fost numiți și mai mari otcirmuitori ostășești. Puști, pistoale, săbii, iatagane și alte feliurimi de mult număr; cu aceste toate închipuite odăi și săli, întocmai parcă ar fi o zugrăveală. Pînă și chiar semnul austriacesc, zgripsorul cu doao capete, pe un tavan de sală mare, întocmai parcă ar fi zugrăvit; și acesta tot este alcătuit numai de arme, cu așa meșteșug așa-zate, încît pînă a nu veni cinevaș tocmai supt el, crede că este zugrăvit; și din cele ce țiu minte, penile aripilor sînt

alcătuite din săbii, iar fulgii pieptului din cuțite mai mici. Îndestul cunosc că într-un zădar mă silesc, căci cetitorul nu va putea rămânea mulțumit de aceste descrieri, neputînd să socotească cum o așa alcătuire cu arme ar putea închipui un zgripsor întocmai zugrăvit; de aceea am și zis că acela ce nu va merge să vadă acest minunat lucru este vrednic de pedeapsă.

Așijderea și altă zidire destul de mare, ce o numesc cabinet firesc*, întru care au pieile celor mai multe dobitoace dumestnice și sălbatice, și jigăanii, cum și cele ce pot trăi în apă și pe uscat, și cele tîrătoare, cele zburătoare, cele din mare, cele din ape curgătoare și cele ce să închid în cojile lor. Această vedere este nesățioasă, căci fieșcare om abia vede dintr-o mie una, din care sînt lui cunoscute. Și mai virtos cînd vede feliurimea și nespusa frumusețe a păsărilor, din care unile sînt foarte mari, și altele iarăș numai ca lăcusta și, cu toată micșorimea, are fețe mai multe și mai poleite decît a păunului, pe care zic că le bălsămuiesc și le poartă în urechi cu mai multă mulțumire decît sculele. Așijderea și multe bucăți de mărgean, bucăți împietrite și multe alte lucruri, pe care anevoie poate cinevaș a le ținea minte.

La biserica Avgustinilor este mormîntul arhiducesii Cristinii, soția lui Albert, stăpînitorul Saxonii, făcut de vrednicul de laudă și pomenire, scobitorul de piatră Canova. Acest mormînt închipuiește o piramidă** zidită de marmură, într-a căruia virf se vede icoana a Cristinii. La stînga este o statuă, care în mină ține o ghirlantă de dafin. Și iarăș în stînga, aproape de ușa mormîntului, altă statuă, ce închipuiește Fericirea, care ține în mină un vas ce are înlăuntru cenușa inimii a Cristinii. Înaintea aceștii statue și înapoi, doă statue de copile mici, carele într-o mină țin făclii aprinsă, iar într-acelealante țin cite un căpătii din o ghirlantă *** de flori, a căroră celelante doă căpătii să țin dintr-acel vas. Mai în urma acestora este o altă statuă, ce să numește Facerea de bine, care trage de mină pe o altă statuă, ce închipuiește Bătrînețea, carele bătrîn, de ceialantă mină să ajută de un tînăr. În dreapta ușii piramidii zace un leu, și în gru-

* Casă în care au strîns lucruri firești, cum acestea care să cuprind.

** O zidire în trei colțuri.

*** O legătură cu încovrigături sau flori împreunate, sau de panglice, sau de orice alt.

mazu lui, răzămată, o statuă cu aripi ce inchipuiește Vestea. Toate aceste lucruri de marmură și în mărimea trupului omenesc. Pentru care acest lucru a lui Canova zic că au fâgăduit englezii șaptezeci mii galbeni și nu au dat-o, fiind fâgăduită.

Are cinci theatre: două în cetate și trei afară; unul în ulița Viden, altul în Leopoldstadt, și al treilea în Iosefstadt.

O altă mare zidire, unde au strinsoare de mulțime și felurimi monede antici, foarte vechi, și alte asemenea de mult preț, statue de marmură de persoane vechi vrednice de aducere-aminte, cum și alte de aramă, mici, și mulțime, felurimi de cuțite din vechime, și coifuri, vase foarte vechi, un lighean lucrat cu pietre scumpe, și alte multe lucruri, în odăi pline.

O altă mare zidire, ce o numesc Școala a multora meșteșuguri, unde au toate uneltele ce le întrebunțează la cite meșteșuguri pînă acum sînt cunoscute, cum și cea dintîi bucată ce au lucrat toată fabrica; așijderea și toate instrumenturile mathematicești.

Altă zidire, unde să lucrează fabrica de farfurii, felurimi de fețe, cu flori, cu chipuri și poleite, lucru adevărat vrednic de vedere. Și cite alte multe lucruri sînt mai vrednice de vedere decît acestea care am văzut, pe care nu am avut vreme întru o lună de zile, cît am șăzut în Viena, vrînd să bag seama mai mult la alte întocmiri, ce caută spre buna pază, podoabă, odihna obștii, și în scurt spre toate fericirile, cum este: îngrijirea pentru facerea drumurilor, apoi udatul și măturatul neconținut, felinarele care luminează de cum însărează și pînă să face zioă în toată Viena, în toate ulițele ce sînt afară din cetate și în toată grădina ce este împrejurul Vienii, ce o numesc Clasi. Apoi întocmirea și împărțirea popoarelor ce are poliția spre a îngriji pentru siguranța norodului, pentru întîmplătoarele gilcevuri, de a le despărți pînă a nu ajunge într-o așa supărare încît să nu-i poată a-i folosi; de a avea în fieșcare popor un dohtar, un gerah, un spițer și o muiere cu bună viețuire, spre îngrijirea săracilor, și mai mult a celor care să sirguiesc cu munca spre hrana lor, dar nu pot a ș-o agonisi, sau căci au familie mare, sau din alte pricini, care îngrijesc după ponturile ce le-au dat poliția. Cum și slujitori care îngrijesc pentru toată siguranța, odihna și buna orînduială a tot orașului, și iarăș pentru fieșcare deosibit, orînduiți cu deosibite ponturi.

Cum și o casă de lucru, unde string pe toți săracii, ciungii, șchiopii, orbii și leneșii pe care li pun de lucrează la feliurimi de meșteșuguri, nelăsându-i să umble pe drumuri despoiați, cerind milă, căci stăpînirea este mai mult datoare de a îngriji pentru aceștia decît fieșcare alt oroșan de a-i ajuta cu cite o para. Și iată că au îngrijit cu acest mijloc spre a-i îmbrăca, a-i încălța și a-i hrăni, și ei a munci; și nu numai pe acest feliu de oameni li string la această școală de învățatura meșteșugurilor, ci pe cîți găsesc prin oraș făr' de stăpîni sau făr' de nici o muncă, ci numai petrec viață leneșă și blestemată, din care pricină peste puțină vreme vor fi siliți de a să apropii sau la hoție, sau la alte rele urmări. Și care dintr-aceștia, după vreme, învățînd vreun meșteșug și făcînd dovadă cu a sa bună viețuire că să va apuca să să străduiască în munca acelu meșteșug ce au învățat, cu care să să poată hrăni, i să dă slobozenie.

Cum și multime de fiacăre, adecă carite, calești, căruță și alte feliurimi mai proaste, stau prin piețe, ca și aceia care nu au putere să ție calești și să hrănească în veci cai, întimplindu-se trebuință, să poată a ș-o împlini.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Și bez poșta cea mare și obicinuită este poșta a orașului, ce-i zic mică, prin care oricine nu are slugă, sau sluga nu știe să meargă acolo unde va să-l trimeață, sau că este străin și nu știe lăcuința aceluia pe care va să-l întilnească, dă fieșcare scrisoare la această mică poștă, sau amanet, și în puține ceasuri iș va avea răspunsul.

Cît ar fi de trebuincioasă pe la noi această supt-politie-poștă, ca să nu mai tremure cei ce vin la răspunsuri prin săli și prin tinzi și să vie și de doaăzeci de ori pentr-o treabă; și să nu mai auză trimișii: „Vino mîine la cutare vreme“, cînd, viind, boieru au fost de mult plecat (nu mă dojeni, frate cititorule, unde găsești întocmai adevărul, ci adastă pînă vei găsi vreo mincinoasă arătare sau vreo urmare care să urmează și în alte părți de lume deșteptată, pentru care nu să cuvine să mă ciudesc, căci să urmează și de noi, și atunci singur te rog să mă dojenești).

La aceste poște, în ceasuri hotărîte, de trei ori pă zi să dau scrisori, și de trei ori să iau răspunsuri, pentru care scrisoare, de este să să dea în oraș, să plătește patru creițari, iar de este a să trimită afară, drum ca de doao ceasuri, șasă creițari.

[FACERI DE BINE]

Și cite alte multe lucruri, ce să împart în trei faceri de bine, spre ușurința scăpătaților, spre paza sănătății norodului și spre luminarea omenirii, cum sint veniturile ce au orînduite spre faceri de bine, întru care să cuprînde:

1. Școala ce-i zic cea pentru săraci, la care nu numai merg de învață un ce prin care să poată a să hrăni, ci le dau și bani pentru hrana vieții, avîndu-i în trei stări împărțiți. Și toți îngrijitorii ai aceștii case să numesc părinții săracilor. O! Va fi om în lume să nu simță cea mai mare bucurie cînd să va învrednici această slujbă, ce-l numește părintele săracilor? O! Ce dulce slujbă! O! Cît de mult bate la ureche această auzire!

2. Alt mijloc de ajutor pentru cei mai de treabă și cu familii grele: aceia adesea să cercetează și să ajută sau la boale, sau la ușurarea soțiilor lor, sau la plata chirii caselor unde lăcuiesc, sau la cumpăratul lemnului de foc celor trebuincioase peste tot anul. Acest chip de ajutoare este cu mult mai cuvincios decît lefile ce să dau de la cutiia obștilor, căci acei bani luîndu-i în mină sau bărbatul ce are vreun rău nărav, cheltuie lnic, jucător de cărți, sau nevastă-sa, de va fi iubeață de panglicuțe, în zioa ce-i primesc îi și cheltuiesc, făr' de a simți toată familia acel ajutor.

3. Alt mijloc de ajutoriu la oamenii ce au mai puțină trebuință, căci și pe aceia nu-i lasă lipsiți de ajutor, ci au case de împrumutare, de unde pe unii împrumută cu dobîndă mică și pe alții făr' de dobîndă, după stare și trebuință.

4. Casă pentru copiii ce să lapadă de maicile lor pentru oricare cuvînt.

5. Casă pentru copiii sirimani pe care, după ce-i hrănesc, îi învață și meșteșuguri, prin care să poată a să hrăni, cum și carte; și care dintr-înșii să vor cunoaște că au cuget de mai multă învățătură, îi trimit la școlăle cele mari.

6. Casă de unde să dă lefi la slugile care au slujit ani 25, însă nu acești toți ani la un stăpîn, dar nici la mulți, ci la doi sau trei. Acelora li să dă cite o sută cincizeci fiurini, ca un chip de cinste și ajutor, făcîndu-se dovadă că trebuie să fie oameni buni, de vreme ce au putut sluji 10—15 ani la un stăpîn; și celui bun trebuie să i se facă răsplătire, spre pilda celui rău.

7. Casă cu venituri pentru măritișul fetelor sărace.

8. Adunare de cocoane, adevărat vrednice de laudă, care să chibzuiesc și pun în lucrare orice vor socoti că poate fi spre folosul obștii. Lucru ce pe la noi bărbații nici în vis nu-l văd, în alte părți muierile îl săvîrșesc.

[SPITALURI]

Cea de al doilea parte ce am zis că este pentru îngrijirea sănătății oroșanilor este mulțimea spitalurilor, ce au cu deosebită mărime și curățanie, încît fieșcare stare de om poate rămînea mulțumit, din care:

1. Spitalul cel obștesc.
2. Spitalul săracilor.
3. Spitalul cel ce este spre a învia pe cei după părere morți.
4. Spitalul mănăstirii călugăriților elizavetine.
5. Iar spitalul obștesc.
6. Spitalul mănăstirii Frății de milă.
7. Spitalul pentru preoții mireni.
8. Spitalul pentru aceia ce au boale nelecuite.
9. Spitalul pentru ovrei.
10. Spitalul pentru robi.
11. Spitalul al acelor muieri care sînt silite de a naște făr' de a le ști nimenea și făr' de a le cunoaște. Oricare, de orice stare, cînd își cunoaște ceasul, sau zioa sau noaptea, mergînd la poartă și trăgînd un clopoțel, într-acei minut o și primesc, dîndu-i odaie cu toate cele trebuincioase, și slujnică, și la vreme dohtor, moașă, dohtorii și hrană în cită vreme să va afla acia. Și pentru toate acestea, are să dea pe toată zioa 90 creițari și o scrisoare pecetluită în mîna celui întliu îngrijitor, unde să scrie: care îi sînt părinții a u cele mai de aproape rude, ca cînd din nenorocire i să va

întimpla din facere să i să pricinuiască moarte, să știe la cine să arate pierderea ei. Iar neîntimplindu-să această nenorocire, își ia înapoi acea carte pecetluită și merge cu copilul unde va voi. Iar care va pofti să-și lase copilul acolo, lasă și 40 de fiurini în hîrtie, și dintr-acești bani îl hrănesc, îl îmbracă și îl învață carte; din care mulți pot ieși oameni mari, după a lor vrednicie și noroc, căci toată învățătura cea bună li să dă. Și acestea muieri pot a intra cu mască la obraz, și de cite ori le vizitarisește dohtorul sau moașa, iar poate fi cu mască, cu toate că nu este nici o trebuință, căci nici împăratul nu să va invrednici să aplece de la ei un ce, fiind jurați și încercați. Și aceasta facere de bine este tot a lui Iosiv al doilea, carele au judecat că va fi mare păcat de a nu scăpa din moarte pe acei prunci ce pe tot anul pot fi hotărîți morții, din pricina fricii sau a rușinii maicilor lor, al căroră păcat are a-l judeca dumnezeirea, cum și chiar păcatul al acelui otcircuitor căruia, fiindu-i prin putință cu acest mijloc să scape din pierzanie pe acei prunci, și nu va voi.

12. Spitalul nebunilor, pe carii n-am avut noroc să-i văz, căci nu mi-au dat voie dohtorul, cerindu-m destulă iertăciune, pricinuind că sint îmbrăcat cu haine turcești, și cum mă vor vedea, toți să vor turbura atît, încît spitalul să va amesteca. Pentru care, adevărat mi-au părut foarte rău, dar nu căci nu i-am văzut, ci de ciudă, pentru ce numai nebunii să nu poată suferi de a vedea turc, iar cei înțelepți și luminate neamuri în învățături și în cunoștința dreptăților omenirii își pun trupurile înaintea gloanțelor grecești, ca întii ei să le poprească.

[ȘCOALE]

Iar cea de al treilea îngrijire spre folosul luminii sint mulțimea școalelor, din care:

1. Școala ce au pentru învățătura bunelor viețuiri a copiilor.

2. Școala pentru surzi și muți, pe care îi învață cele trebuincioase asupra datoriei legii, cum și limba nemțească și socoteala, unde îi hrănesc și îi îmbracă.

3. Școala pentru copiii cei orbi.

4. Școală pentru învățătura a bunii creșteri.

5. Școală unde să învață tot cursul învățaturii preoțești și călugărești.

6. Școalele cele mari și obștești.

7. Școală unde să învață neguțătoria și iconomia.

8. Școala împărătesii Mariii Tereziii, unde învață fiii nobleții, întâiu iubirea de omenire, al doilea învățatura filosoficească și politicească, al treilea limbile cele mai trebuincioase, și al patrulea, cum să cade un fiu de bun neam să știe să încalce bine, să poarte arma și să joace.

9. Academia pentru învățatura dohtorilor, a împăratului Iosif al II-lea.

10. Școală pentru învățatura fetelor, unde învață legea, socoteala, istoria firească, gheografia, limba nemțească și franțozească, și toate lucrurile cite sint trebuincioase unii fămei.

11. Școală pentru fetele ce au părinți ofițieri scăpătați.

12. Școală pentru fetele cele de mai mare neam care, după ce învață celelalte trebuincioase, învață acia limbă și jocuri.

13. Școală pentru toate fetele oroșanilor, unde învață cele trebuincioase învățături.

14. Școală unde să învață cum să să tămăduiască boalele vitelor.

15. Casa științii pentru aceia care să nasc, mor și să însoară.

16. Însoțire iconomicească, unde să string cei de mai mare neam și aceia care au moșii sau orice alt chip de venit, și să socotesc pentru orice lucru folositor, cum pentru iconomie, pentru depărtarea de lux* și înmulțirea veniturilor moșiiilor.

* Într-acest cuvânt, lux, să coprind toate feliurimile de cheltuieli, cele de prisos, cum și cheltuiala cea mai mare decît veniturile. Apoi urmează și pofța nu numai de a face orice vede la altul, ci și mai scump, nemaiscotînd de i să cuvine sau nu și de are venit pe cît are acela pe care el vasă-l întreacă cu podoaba. Din care pricină, iată, sărăciia de stingerea de familie ne-au călcat, în hula gurii lumii am căzut, și condeie streine ne-au zugrăvit. Ce ne vom folosi cînd noi între noi vom voi să le ținem ascunse și vom crede că nu sint știute, în vreme ce toate neamurile le cetesc, fiind scrise de aceia ce ne pizmuiesc? Mai bine să le cunoaștem, să le mărturisim, ca prin strașnică hotărîre să ne îndreptăm, depărtînd aceste focuri și pîrjoale din patria noastră, căci luxul și luarea cea făr' de dreptate ne-au stins din fața pămîntului rădicîndu-ne din toată lumea cea mai puțină cînte ce poate avea orice nație.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

O ! Ce mare și neadormită îngrijire au otcirmuitoarii de prin alte țări spre toată închipuirea fericirilor neamurilor omeneste ! Cite felurimi de ajutoare pentru cei scăpătați, și cite iarăș pentru alții, de a nu ajunge în scăpătăciune ! Cite spitaluri pentru oricare treaptă de om vrednice ! Cite mulțimi de școale, prin care să străduiesc a-ș deștepta norodul, a-l aduce la adevărată cunoștință, prin care poate zice că are deosebire de un dobitoc necuvîntător. O, cit s-au înălțat iubirea de omenire ! Căci cea dintii învățătură a tinerimii nobleții aceasta este, iar pe la noi aceasta învățătură nu s-au pomenit, adecă de a auzi tinerimea sau de la preot, sau de la profesorul școalelor, cum să poarte stăpînitorul către norodul lui, pe care trebuie să-l vadă întocmai ca pe niște fii ai lui, îngrijind pentru ei cum ciobanii pentru oi, ce le paște și le adapă pentru mulțumita folosului ce de la ele dobîndește. Asemenea și stăpînitorul, pentru căci tot norodul să străduiește muncind spre a-i da avere și cinste, este dator pentru acestea să aibă către turma lui dragoste și îngrijire spre folos, mai virtos fiindcă turma lui nu este de dobitoace necuvîntătoare, ci cuvîntătoare și tocmai deopotrivă-i; căci nu va găsi nimeni vreo deosebire între cenușa din trupul împăratului și dintr-a săracului.

Cum, de la cine și cînd au auzit norodul cum să cuvîne să poarte către stăpînitor și în toate datorile lui, sau toți cei mari către cei mici, și cei mici către cei mari, sau bogații către săraci, și săracii către bogați, milostivi sau nemilostivi, cum și părinții către fii, și fiii către părinți, iar zic: cine, cînd și de la cine le-au auzit, în vreme ce toate lucrurile cele bune să ațiță în om sau din auzirea cuvîntării preotului, sau a profesorilor, sau a teatrurilor, care pînă acum toate au lipsit ? Și de vor lipsi și de acum înainte, tot așa vom fi, căci noi, cei bătrîni, neștiind nimic de tot pe lingă alții dintr-alte părți ale lumii, cu neștiința vom intra în pămînt. Și copiii noștri, neavînd de la cine să înveță și a să îndrepta, asemenea ca noi vor și urma, de nu și mai rău; căci învederat lucru este că noi am rămas în urma tuturilor neamurilor, în vreme ce în anii cei vechi au fost începere de deșteptare prin mulți care au dus la lumină, alții tălmăcind, cărți, cum și grămatica, tipografia, școale, spitaluri, care să coprind la întiaș¹

¹ Scris: АТНАШ (n.ed.).

cuvîntare. Și în loc să să înmulțească cu cursul anilor, nu numai nu s-au înmulțit, ci nici acelea nu au stat în ființa lor, și mai virtos cea spre mai mare pagubă și rușine este, căci s-au și împuținat, cum școalele care, cu cuvînt de mai bună prefacere, s-au stricat în anii trecuți, spre a nu să lumina neamul, pentru care aș fi pus condeiu asupra streinilor, de nu aș ști că aceia au avut ajutoare de la pămînteni. Cum și spitalurile pentru ciumă, care mai s-au dărăpănat, și toate lucrurile s-au răsipit, dîndu-se veniturile mănăstirești, ce era pentru întrebuințările spitalului, în stăpînirea călugărilor, spre dobîndirea și folosul lor. O! Cine poate zice că așa este plăcut dumnezeirii? În loc să să folosească obștea, să să îmbogățească trei persoane călugărești: una de la Anadol, alta de la America, și alta de la Bagdat. Și fie măcar și pămîntean, ce folos pot aduce patriii, cînd acestea au ajuns să să vinză și să să cumpere ca o marfă, făr' de a să mai păzi acele hotărîte orînduiei de titor, ce s-au străduit și au cheltuit spre folosul obștii, iar nu spre a sta călugării răstornați în colțurile odăilor, îmbrăcați în haine scumpe, cu șaluri de mult preț încinși și, fie măcar și căldură, cu cîte doaa blane de miluri și de samururi îmbrăcați, în desfrînări și în desfătări petrecînd? Cine poate zice că, aceste persoane mulțumindu-să din veniturile mănăstirilor, iar nu toată patria, nu vor judeca chiar sfinția-lor că nu este cu cuviință, și de-i vor întreba cinevaș vor răspunde că au găsit un norod orb și de aceia s-au strîns unul peste altul?

Vă rog, sfințiților!—căci vorbesc pentru folosul patriii mele, pentru deșteptarea, pentru luminarea, pentru înfrumusețarea, și în scurt: pentru fericirea ei, și chiar pă mine mă dojenesc pentru cea până acum necuviincioasă viețuire și nedrepte luări de bani din patrie—nu mă blestemați, căci eu personale nu am nici o pricină cu nici unul, și pe fieșcare pe cît i să cuvine mă închin și cinstesc, și mai virtos vă rog să mă blagosloviți, și vă încredințez că oricare, cît de interesat pe seama lui, de ar fi văzut cum am văzut în Viena și aproape de Veneția mănăstire armenească, ar fi scris mai mult decît mine pentru acest urit mijloc călugăresc ce să urmează în patria mea. Măcar și de nu ar fi fost fiu al acești patrii, tot ar fi ajuns în mare pocăință și ar fi scris mai multe. Căci acei ce să îmbracă în negru și să numesc călugări nu să închid în mănăstire, hrănindu-se din sudoarea fratelui lui, care are nevastă și copii și plătește multe biruri, ci chiar el,

după ce muncește pe seama lui, muncește și pentru de a putea să facă mănăstirea altora bine, căci aceste mănăstiri au spitaturi înăuntru, și nu numai numire de spital, ca pe la noi, ci lucru adevărat, întemeiat și plăcut Dumnezeuului. Și oricîți călugări mai mulți sint, atît și folosul mai mare este, fiindcă unii muncesc spre a aduce venit, și alții din mănăstire slujesc bolnavilor, măturîndu-le și scoțîndu-le udul afară, și toate celelalte slujbe, și avînd fieșcare atîți bolnavi în grija lui, încît ticălosul de călugăr somnul și-l face moțîind. Și pă cel mai mare dintre ei văzînd, nu îndrezești să-i săruti mina, ci adevărat urma piciorului. Și fieșcare ajunge într-o așa simțire de pocăintă, încît și cămașa dupe el să ș-o dea la o așa mănăstire. Cum și întru o mănăstire ce este într-un ostrov aproape de Veneția, de legea armenească, cu mari cheltuieli au adus profesori franțozi, nemți; și stringînd și tinerime multă, după învățatură de șapte-opt ani, alții care au cîștigat învățatură mai multă au început la tălmăcirii dintr-aceste limbi în limba lor națională; și alții mai tineri ș-au urmat învățatura alți șapte-opt ani, și pe urmă au dat de știre în toate orașele unde sint armeni că, de au trebuință de dascăli și de profesori și de cărți noao tălmăcite, spre lumina națiunii, acolo să înștiințeze și vor dobîndi. Cînd au și vrut să plătească acelor streini procopsiți oameni, nemaivînd trebuință (căci în vreme de 15—16 ani au dobîndit mulți destulă putere), dar ei văzînd rivna lor și deosibitele virtute ale acestor călugări, nu au vrut să fugă, ci au hotărît, cită viață vor mai avea, să slujească acestor cuvioși oameni fără de nici o plată. Aceste vederi, fraților, m-au silit să scriu, iar nu că am vreo vrăjmășie personale cu toți călugării patriii mele.

Am întilnit și în Veneția călugăr de ai noștri, care au umblat în destule mănăstiri de ale noastre, ș-apoi văzînd și acest feliu de mănăstiri pe cum scriu, nu era destoinic, aducîndu-ș aminte și vorbind, să nu blesteme necuviincioasele urmări a acelor de mănăstiri stăpînitori, cînd chiar și el au fost odată unul de aceia și chiar el să scribea aducîndu-ș aminte de faptele lui. Așa, fraților, și eu scriu, nu cu vrăjmășie, căci nu pociu avea cu toți vrăjmășie, ci cu lacrimi, și mă jur pe ceea ce-m este mai scump că cu lacrimă; și voi scrie fiind încredințat că în anii cei mai vechi au fost în trupurile moșilor noștri singe romanesc, au avut fapte virtuoașe; iar de la o vreme s-au ațîțat luxul și scirboasa diplomatică, care n-au fost spre vreun temei al nostru sau folos al patriii.

Vreme este, fraților, de a să da o bună orînduială întii la clirosul bisericesc, căci nesuferit lucru este de [a] vedea cinevaș preoți prin circiumi, îmbrăcați în cămăși numai și cu opinci, cu carăle la tîrgul de afară, cu chereștiile de vînzare și cărînd nisip și cărămidă, făr' de nici o știință de datoriiile legii lui și făr' de nici o cunoștință de cuvioasele urmări. Cum și acele venituri mănăstirești, păcat este și rușine să nu să întrebuițeze spre pomenirea acelora ce le-au făcut, unele ajutînd la feliurimi de școale, la plată de mulțime de dascăli ce trebuiesc la toate județele, nu plătîndu-le cîte 5—6 sute de lei pe an, mai puțin decît plata vizitiilor, ci după cît să cuvine unuia ce nu poate a mai face altă speculație, ci numai a căuta spre folosul luminii. Și altele, iarăș, spre ajutoriiul spitalurilor, spre întemeierea și mulțirea lor; și altele, iarăș, spre plata dohtorilor, gerahilor, ce trebuie să fie în fieșcare județ, cum și ajutor pentru o însoțire de 7—8 oameni, învățați în limbi streine, ca să tălmăcească cărți trebuincioase în limba națională. Și cel mai mare ajutor spre a tipări cărțile ce mulți din nou pot scrie, sau tălmăcesc cărți folositoare națiii, și mijloc nu au de a le tipări. Cum și ajutor de a să trimitte tineri în țări streine, spre învățatura dohtorii, ca, cu vremea, aceia să învețe pe alții în patria noastră, deșchizindu-să academie. Căci am zis că Peșta, care are toate aceste, nu poate a să sāmui nici cu Craiova, necum cu tot prințipatul Valahiii, fiindcă nu e scaun Ungarii, ci un județ al Ungarii. Și multe alte spre fericirea și lauda națiii, care sînt atît de lesne încît, cînd stăpînirea să va uni cu boierimea, și boierimea cu stăpînirea, pot pe toată luna să puie în lucrare un ce folositor patriii.

Iar lăcașul împărătesc pe afară nu are vreo deosibită podoabă, căci este zidire veche; dar darul lui este foarte mare, căci este o zidire în patru colțuri, ca masa, avîndu-ș curtea la mijloc, cu patru porți în patru părți ale zidirii, prin care slobod trece norodul în veci, măcar și la miezul nopții; nici că poate cinevaș a găsi un ceas cînd nu fierbe lumea și caritile printr-acele porți, socotindu-să curtea împărătească ca o piață slobodă. Și acestea negreșit urmează într-acest chip, căci nu are trebuință de a să împrejura cu ziduri, nici cînd să culcă a să închide cu lacate multe, fiindcă cunoaște întru adevăr iubirea norodului și a tuturilor celor deobște pămînteni și streini, căci sîngur să simpte că-i sînt urmările către norod, întocmai ca ale unui părinte către

fii. Și mai virtos, că cînd norodul nu-l va iubi, acele lacăte să pot socoti ca niște nodături de panglice.

Acești oțelmuitori evropenești adevărat făr' de plăcere trebuie să iasă la plimbări, căci nu le rămîne minut de a-ș arunca ochii la vreo vedere de un ce, fiind siliți făr' de conținere să mulțamească norodului și cu plecarea capului, și cu pălăria în mînă, la închinăciunea și strigarea norodului de „vivat“ ! La doaa vremi are numai o scăpare: cînd este cald, căci își ține pălăria supt mînă, și cînd mînă singur caii. Dar ticălosul gît tot trebuie neconținut să să plece.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

O ! Ce deosebire de la noi; ne plecăm pînă ne dă capul de pămînt și rămînem foarte mulțumiți cînd numai cu coada ochiului să vor uita către noi, căci trupurile nu le mișcă, parcă sint de ceară și le tem să-nu să frîngă. Iar cînd ne vor zîmbi a rîde, atunci cu mare bucurie trebuie să povestim către familie și către oamenii casii.

Iar podoaba cea dinăuntru lăcașului împărătesc este destul de frumoasă și cu bună plăcere închipuită, atît odăile împăratului și ale împărătesii, cele spre lăcuință, cum și acele care au spre priimirea acelor care vin spre închinăciune la zile mari. Și mai cu deosebire vreo cîteva odăi și o sală mare, foarte frumos împodobită cu stîlpi de marmură și cu multe policandre de argint, mari și frumoase, unde dau baluri sau priimesc deosebite persoane.

Pînă acia am însemnat lucrurile cele deosebite ale orașului pe care eu am văzut, și buna îngrijire a stăpînirii pentru fericirea norodului, mijloacele care am cuvîntat; dar fiindcă tot omul după muncă, alții de ceasuri, și alții de zile, trebuie să să mișce spre însănătoșirea trupului și depărtarea gîndului ce dărapănă pe om, au avut stăpînirea și această grijă de a face grădini, spre veselii și buna petrecere a norodului, din care una este aceasta:

CLASI

Aceasta este o plimbare frumoasă, împodobită cu felii-rimi de alee și lumină cu felinare, de cum înserează pînă la zioă. Care grădină încunjoară toată Viena, și la o parte este lostărie, unde sînt mulțime de meșcioare și scaune, unile supt învălișuri și altele descoperite, și dau toate felii-rimile de băuturi cum: cafea, lemonade, ponciu, înghețată, lapte de migdale și ciubucile slobode. Printr-acele alee au și multe lăviți de șădere. La această plimbare, bez că și zioa sînt mulți, dar seara nu poate fi mai multă frumusețe și mulțumire decît a merge cinevaș de a-ș petrece ceasurile într-acea luminată grădină, cu mulțimea oamenilor. Și s-au întimplat seara să fiu acolo, și de mulțimea norodului să nu mai merg unde voiam, ci unde mulțimea mă ducea; fiind silit să mă trag foarte departe, ca numai cu vederea, făr' de a mă mai mișca, să-i privesc pe toți; unde era destui oameni mari și bogați și deosibite dame, dar cea mai mare parte era a norodului, și mai totdeauna trei părți sînt din norod, și a patra din nobleți, din care un strein nu poate cunoaște care este din noblețe și care din norod, sau pe bogat din sărac; căci nu sînt cei mari îmbrăcați în firuri, și damele pline de scule, ci toți îmbrăcați cu haine numai curate.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Muierea cea proastă, cu haină de zece fiurini, de stambă curată și croită frumos; și doamna cea din noblețe și bogată, cu rochie sau de maldehi, sau de croază, sau de percal, curate și croite pe trup frumos, făr' de a avea pe rochiile cutiia lui Bucur, cu toate fețele de panglice, care sînt de preț de 50 — 60 de fiurini. Cine vor vedea pe acele de mai mare neam dame din Viena și pe ale noastre, pe cele de al treilea mînă, vor socoti pe vienezze de sărace, și pe acestea ale noastre, stăpînite de lux, milioniste. Iar adevărul este cu totul împotrivă; căci acelea au destul, dar luxul și hainele împetrițate nu le plac. Iar ale noastre sînt destul de sărace, căci toată marfa să ia pe răboj, pînă începea a-ș pune moșiile la mezat, dar sînt stăpînite groaznic de lux. Mai bucuroase sînt acasă

să le moară copiii de foame decît să iasă la plimbare făr' de a avea pe rochie alte o sută de bucățele de felurimi cusute, ce le zic garnituri, carele este o îndoită cheltuială.

Au strigat bietul Efrosin la paradie, nu silit din vreo vrăjmășie, ci din iubirea către nația lui, că stofele în toată Evropa le port comedienii; dar cine ș-au apropiat auzul, după auz judecata, și după judecată hotărîrea care au făcut ?

Această grădină este făcută de Iosiv al doilea, al căruia trup s-au făcut cenușă, iar numele lui des să pomenește de norod.

FOLCS—GARTEN

Și această grădină este cu felurimi de înfrumusețări și iar luminată, și cu apropiere de cea din sus zisă. Are o zidire în făptura lunii cînd este de 10 zile, împodobită cu policandre și pe amîndoao mărginile destule meșcioare și scaune, unde dau iarăș toate felurimile de băuturi, bez ciubucile, care nu sint slobode. Tot într-această grădină este și o altă zidire, ce o numesc lăcașul al lui Thiseu, unde îi este și statua.

PARADAIS — GARTEN

Și această grădină, dinpreună cu celelalte doao, tot slobode pentru obște, împreună cu cea mai de sus. Și aciia iarăș este altă zidire, unde iar dau toate felurimile de băuturi, și ciubucul iar este slobod. Întru aceste doao grădini și aceea care încunjoară toată Viena, zic că au fost zi cînd s-au aflat peste 80 000 de oameni.

PRATER

Această plimbare ce să numește Prater este departe de Viena ca o jumătate ceas. Această iarăș are o frumusețe deosibită, căci poate vedea cinevaș mii de caleșci, carite și droșci,

sute călăreți și iar mii pe jos. Este o alea prea mare de castani sălbatici, foarte nalți și tunși întocmai ca zidul drept; la dreapta aceștia, altă alea, pentru călăreți, și la stînga iarăș alta, pentru cei ce să plimbă pe jos. Lungimea acestor trei alee poate va fi peste o mie stînjini. Și cum va intra cinevaș, la mîna dreaptă este lăcașul al lui Areos. Acolo poate vedea priivitorul, în cadre, toată puterea ostășească a Austriii, atît cea de pe uscat, cît și cea de pe mare. Mai nainte, tot la mîna dreaptă, altă zidire, ce să numește *Țircus Ghimnasticus**.

De acia și pînă să isprăvește aleea, și încă mai nainte, este o cimpie mare și frumoasă, cu copaci, unde poate vedea omul turme de căprioare, cerbi și iepuri care trec pe sub calești făr' de nici o șfială. La mîna stîngă a aceștii alee, multe lostării și birturi, și bererii, și școale unde învață cum să înoate. Și toate acestea zidiri ce dau băaturile au împrejurul copaciloii mii de mese și scaune, pe la care fieșcare șade și își împlinește pofta. Doao lucruri deosibite vedea omul la această plimbare: mărimea grădinii, care este încunjurată de Dunăre, și mulțimea obștii și a caleșcilor. Și acia zic că au fost zi cînd s-au aflat peste o sută mii oameni.

Adevărat, altul anevoie va crede, iar eu mai lesne, după cîți am văzut, cînd împăratul lipsea — și mai toți cei mari — pe la băi și moșii; cum și neguțătorii așijderea, și nu puțini la Pojun, unde să făcea gătirea pentru încoronăția împărătesii.

Această grădină mai nainte era slobodă numai pentru calești, și aceasta la zile hotărite, iar nu și pentru obștea norodului; iar împăratul Iosif al doilea, carele au împărățit de la anul 1780, noiembrie 29, și pînă în anul 1788, ce și acela mult să străduia spre a-ș mulțumi obștea, au lăsat-o slobodă pentru tot norodul, de cînd s-au înfrumusețat și mai mult.

BELVEDERE

Ce să tălmăcește: Frumoasă-Vedere

Această grădină este întocmai după numirea ei, căci nu este numai grădina destul de frumoasă, ci sint într-însa și lucruri de mare preț și vrednice de vedere. Acia, cum ajunge

* Locul unde să învață călăriia, o zidire rătundă, așternută cu nisip mărunt, ca, cînd vor cădea călăreții, să nu pătimizească.

omul, intră într-o mare casă cu multe odăi, și toate pline cu lucruri din vechime, și lucruri scumpe, din care cele ce am putut însemna sînt acestea: o icoană mare de cinci stînjini lungu și trei latu, întru care să coprinde Cina cea de taină a milostivului Is. Hs. cu 12 apostoli, închipuiți în trupuri mari, și acest tot lucru nu este zugrăvit, ci lucrat tot mozaic. Scumpătatea acestui minunat lucru lesne poate a să socoti, în vreme ce asemenea lucru este lucrat pe tabacheri, sau cite o istorie, sau cite un chip de om sau de dobitoc, și să vind cite una mie sau doaă de lei.

În odaia dintîi sînt arme turcești noao și mai multe vechi, cu mare deosibire din cele de acum, cum am mai zis, șele, steaguri, coifuri, din care una avea în vîrf un cocoș de aur, tuiuri și alte multe semne ostășești. Și pe opt cai de lemn, întocmai ca caili cei firești, îmbrăcați cu haine de fier, opt numiți ostași, îmbrăcați chiar cu acelea a lor haine de fier, din vîrfu capului și pînă în degetele picioarelor. Un trup de om iar de lemn, asămuit întocmai cu acel viteaz, trupul de doao ori mai mare, mai gros decît un obicinuit trup de om, îmbrăcat chiar cu acelea haine de fier și arme care purta cînd să afla în războiu, pentru care haine și arme ar trebui o bunicică căruță ca să să încarce. În trei odăi unde sînt acești noao ostași, împrejurul zidurilor odăilor, sînt peste 120 jățuri, întru care sînt rînduri de îmbrăcăminte tot de fier, pe care poate cinevaș să cunoască că nu sînt intrupați numai din găurile ochilor, căci numai atît loc este unde nu e fier, iar încolo este peste tot fier și întocmai ca trupul omului, mișcîndu-se din toate încheieturile. Altă odaie cu mari cadre, unde poate vedea cinevaș tot neamul împărătesc, de cînd s-au început această împărăție și pînă acum. Șase statue de aramă, din care una este a Marii Terezii, alta a prințipului Rudolf, și celelalte, de patru otcirmuitori ostășești dintr-o vreme. Apoi multe odăi cu bucăți de pămînt cu metalurile lor, cum am mai zis; apoi iarăși bucăți de mărgean foarte mari și în felurimi, zmaragduri, diamanturi și alte pietri; o bucată de zmaragd cît o nucă mare, și asupră-i lucrat ceasornic. Alte patru odăi, cu dolapuri împrejurate, pline de deosibite antici, și multe daruri trimise de la împărății, cum și de la papa, doao coroane și o cruce. Și multe vase vrednice de vedere, și o masă ca o jumătate de stînjîn, peste tot lucrată cu peruzele în argint, a căriia nu este atît scumpătatea, cît este frumusețea. Alte odăi, cu mulțime de organe în multe feluri, din vremea cea veche, ce iar nu se asemuiesc cu cele de acum, decît numai

buciumu și fluierașul ciobanului (care aduc lacrăma). Vase multe de cristal, porțolane de China și o cusetură cu mărgăritar foarte deosibită, și alte mii de lucruri ce nu le-am însemnat.

De la această zidire, ca vreo 400 stinjini mai nainte în grădină, altă zidire mare, și în odăi multe mii de icoane și cadre mici și mari, noaă și din vechime, zugrăvite de cei mai numiți zugravi, și a fieșcăruia cea cu mai mare meșteșug lucrată, din care este una, icoana mironosiții Mariii Magdalini. La această vedere, tot omul rămâne înlemnit. Așijderea este și a unui zugrav taică-său și maică-sa, zugrăviți chiar de el. La aceste doao cadre, cei mai meșteri zugravi de acuma, tot uitându-să, își zmintesc ochii, căci oricât să va uita omul tot fuge fără mulțumirea lui. O altă mare cadră, întru care să arată întristarea a unii întregi familii pentru fiul ce să pornește la războiu. Pe această cadră puțin o văd și nu lăcrimează. Taică-său și maică-sa, mai departe stînd, plîng frîngîndu-și miinile; nevastă-sa, toată plină de lacrimi, cutremurîndu-să îl stringe de mînă. Împrejurul lor copiii, din care cei mari întristați, și cei mici, din necunoștință, nesupărați. Iar ostașul, ca unul ce este hotărit la această slujbă pentru patrie, stringîndu-ș mina nevasti-si, cu capul întors întru altă parte, își face pasul plecării. Altă cadră așijderea mare, unde să arată bucuria a altii familii pentru fiul ce s-au întors acasă de la războiu, și acestea cu toate sămuirile bucuriiei. Și fiindcă sînt puse amîndoao întru o odaie, și întrind să vede întii cea tristă, cu adevăr toți ciți o văd să întristează foarte, încit cei mai slabi și lăcrămează. Apoi, întorcîndu-se către cea veselă cadră, negreșit trebuie să să bucore, căci atîta sînt de mult semuite cu patima întristării și a bucuriiei omenesti. Altă cadră, o fereastră zugrăvită cu fofezele deșchise și un cap de om scos pe fereastră să uită afară. Această cadră, de nu ar fi în odaie unde sînt mulțime de cadre, ci ar fi potrivită la o fereastră de casă, nu numai orice trecător îl va socoti de viu și i să va inchina, ci adevărat chiar zugravii ar păți această înșălăciune. Căci cu toate că fieșcare vede vedea cadra cu pervazuri de lemn, și tot unii întreabă să nu cumva să fie cap adevărat bălsămuit și denadins cu vreun mijloc potrivit acolo, și de le-ar fi slobod, a și pipăi cu mîna. Și alte multe.

De la acest lăcaș împărătesc și pînă la celalant, locul ce am zis, de 400 stinjini, este o grădină foarte frumoasă, cîmpie făr' de copaci, numai feliiurimi de loze, din brazdă făcute, și printr-insele ca vreo 50 statue de marmură și ca vreo 40 posta-

menturi*, tot de marmură, și asupra acestora sînt oale mari de flori, iar de marmură. La dreapta și la stînga aceștii grădini este iar grădina mare, numai cu copaci, cu alee tunse, cu dumbrăvi luminoase; alte locuri de tot întunecoase, din mulțimea și împreunarea copacilor, și alte alee cu copaci nalți și deosibiți.

ȘENBRUN

Fîntîna cea frumoasă

A aceștii grădini frumusețea, peste puțință este de a putea cinevaș să-i facă descriere fără de greșală. Atit numai pociu zice: că un om care întiaș dată va intra, după puterea sau mulțimea simțirii sufletului, negreșit una din trei trebuie să i să întimple, adecă: că sau întristat fiind și intrînd într-însa, poate să se bucure; sau, vesel fiind, cînd au intrat poate să să întristeze, sau, deși nu va fi fost stăpînit nici de întristare, nici de bucurie, una dintru amîndoaă trebuie să-l coprinză; scăpare de a avea este peste puțință. Un boier foarte vrednic de smerire mi-au zis că mai mulțumit este să fie grădinar la această grădină decit ban în ticăloasă Țara Românească. Cit de mult mi-au plăcut aceasta!

Din Viena și pină la aceasta grădină este drum ca de 1 ceas cu piciorul, și tot acest drum cu alee de plopi mari și cu șpaler**.

Acia este un mare lăcaș împărătesc și cu mulțime odăi împrejurul zidului curții, unde zic că incape 10 000 oaste, cu toate ale lor trebuincioase.

Pe supt acest lăcaș împărătesc trece norodul slobod intru această grădină, unde vede un ochiu de grădină limpede, fără de copaci, numai cu loze și cu flori, lungul peste 20 stînjini și latul pe jumătate. La isprăvitul acestor doao sute stînjini, unde să începe cam deal, un havuz împrejurat cu zid de piatră, mare ca de 50 stînjini lungul și 30 latul, plin de felurimi de pește, din care cel mai mult ca fața argintului, și roșii ca para

* Un temeiu sau de zid, sau de piatră, asupra căruia pun o statuă sau o oală mare de flori, căci asemenea lucruri, ce sînt spre podoaba grădinilor, nu le pun niciodată pe pămînt.

** Copăcei mici, împreunați și tunși ca păretele, sau de trandafiri, sau de orice alt mărunt soi.

focului. Din sus, la marginea acestui havuz, o zidire de piatră, asupra căreia doi cai de mare, a căroră mărime este îndoită decît cel firesc cal de pe uscat; asupra acestora, călări, doă Nireide*, și acestea de doao ori mai mari decît trupul unui muieri, și prinprejurul lor multe alte dobitoace, și toate acestea de piatră. Dintru această zidire drept înainte, încet-încet, să face deal destul de nalt, și tot limpede, făr'de copaci, asupra căruia este un foișor mare, și tot de piatră, și deasupra învălit drept cu lespezi și cu stilpi mulți, frumoși și toți de piatră, și cu scări de doao părți, la ale căroră începere sînt 4 mari postamenturi, care au asupră-le 4 statue: trupurile lor, de doă ori mai nalte decît un nalt om, îmbrăcați cu toate acele vechi haine ostășesti din vremea romanilor și impresurați de multe dobitoace sălbatice, cum și leul tocmai în mărimea lui. Și toate acestea tot de piatră. Într-acest foișor este și un pat cu meșteșug, pe care șăzînd omul, cu răpeziciune îl suie deasupra învălișului, unde are o vedere minunată; văzînd toată grădina această limpede ce am zis, și împotrivă lăcașul împărătesc, și celelante grădini pentru care mai nainte voiu vorbi, și toată Viena, cu mărimea cîmpiiilor. La dreapta și la stînga acestui limpede ochi de grădină sînt multe postamenturi cu statue, tot de deosibiți oameni din vremea romanilor.

La spatele acestor statue, copaci foarte nalți, deși și tunși. Acest ochiu de grădină curat, cu aceste statue la doao părți, și la spatele lor aceste doă înălțate zidiri de copaci, la un cap palatul împărătesc, prin care intră lumea, la celalant cap, pe munte, pridvorul, la mijloc havuzul cu celelante feliurimi de loze, pricinuiesc privitoriului o mare mirare, dar veselă, bucuroasă și de desfătare (căci am zis că sînt locuri care pricinuiesc și intristare). La dreapta a toatii aceștii lungimi de grădină, altfeliu de grădină, cu mai multă mărime, dar tot de copaci, cu feliurimi de alee, unele iar de copaci mari, tunși ca zidu; altele boltite, de tot întunecoase, și altele cu copaci mari, rari și, de la un feliu de alea pînă la alta, feliurimi de grădini, în multe chipuri făcute și cu mare socoteală. Căci la o parte uitîndu-să cinevaș, vede intru acea cîmpîndere de copaci o bucată de grădină mare, limpede și slobodă la vedere, cu feliurimi înfrumusețări de loze, care pricinuiesc veselie; și întorcîndu-să la cealantă parte, intristarea și posomorirea trebuie să-l coprinză, căci să află intru o

* Eghiptenii, elinii și romanii credea că în mare sînt aceste dumnezeoaice, Nireide.

Intunecoasă pădure întocmai ca noapte, cu felurimi de figuri și șăderi ascunse, și alte lucruri care toate aduc întristăciuni și gânduri amestecate.

Tot aciia, la mina dreaptă, este o casă rătundă, a căriia împrejurarea zidului curții are multe porți, ale cărora fofezile sînt de fier, prin care mergînd să găsec mici lăcuințe de dobitoace sălbatice, unde sînt: fildeșu, oi cu coade late, urs alb de tot, și altul foarte negru, de la Indiia, cerbi, tigris, căprioari, și alt neam, mai mic decît cerbul și mai mare decît căprioara, care au pîntre rămurile coarnelor o împreunare de pele neagră, întocmai ca la talpa gîștii; castorh, crocodil și felurimi de păsări. Și iarăși, tot la mina dreaptă, o pădure mare, închisă cu zebrele de fier, unde sînt iar dobitoace sălbatice, de acelea care nu smîntește una pe alta, multe și slobode, unde și vinează cei ce voiesc din familia împărătească. La mina stîngă, asemenea, mare grădină tot cu copaci, cu alte închipuiri și deosebiri, unde este și o fîntînă cu apă minunată, de la care au și luat numirea această grădină: Fîntina cea frumoasă. Iarăș la mina stîngă, o zidire ce-i zic Poarta Athinii, lucrată cu acest feliu de meșteșug încît gîndește omul că este o zidire de mii de ani; căci la unele locuri sînt bucăți din zidire de tot dărîmate și alte părți numai dezlipite, și alte bucăți dezlipite și pe niște colțuri sprijinite. În mijlocul zidirii, o apă stătătoare, multe pietri căzute, negre și verzi, cum să fac de mulțimea anilor cînd stau în apă necurgătoare, ierburi crescute pe zid și într-acea apă, și alte multe semne ce mărturisesc vechimea zidirii, în vreme ce sînt într-adîns așa făcute.

Aceasta este grădină împărătească, ce s-au făcut și să ține cu mare cheltuială, și cu toate acestea este slobodă pentru tot norodul. Și împăratul, și familia înălțimii-sale să bucură mai mult stînd pe ferestre și privind cum norodul să vesălește într-însa. Toți zic că această grădină este cea dintii în Austriia.

LAXENBURG

Și aceasta este moșie împărătească, iarăș cu palat și cu grădină care, bez frumusețările cele prin omenească strădanie săvîrșite, are și firească frumusețe, un rîu mare ce curge

printr-însa, din care scot și multe canale cu apă, ce să împart prin mai multe părți ale grădinii. Și chiar apa cea mare își are înfrumusețările ei, căci la unele locuri este îngustă și curge printre doi munți de piatră, și la un loc cade de sus în jos, unde face mare zgomot; apoi la alte locuri să lățește foarte mult, unde sînt și peste doaăzeci luntrii, din care în unele încap și 30 de oameni. Apoi un ostrov împodobit cu o pădurice, și în grădină alee, cîmpii, dumbrăvi și un pod umblător pentru trecerea acelor ce vor să treacă la cea din împotriva grădină, unde iarăș sînt deosibite lucruri, pe care trebuie cinevaș negreșit să le vază, căci nevăzîndu-le, iar îi lipsește știința de deosibite lucruri. Acolo este o cetate mică, întru care sînt lucruri întocmai ca la Belvedere, adecă lucruri din vechime, strînsoare de arme, avuție împărătească, coifuri, multe semne ostășești, haine de fier și călăreți iarăș mai vestiți. Adevărat, sînt mai puține decît la Belvedere, dar toate sînt mai vrednice de însemnare, fiind întru toate mai deosibite decît acelea. Așijderea și vreo citeva odăi pentru lăcuința împărătească, a căroră podoabă iarăș este deosibită, nu atît pentru cheltuiala cea mare, ci căci este o podoabă din veacul cel vechiu, adecă de al XIV-lea veac, care are o mare deosibire de cele de acum.

Tot întru această cetate este un turn foarte nalt, cu 170 trepte. Din virful acestui turn este o nespusă frumoasă vedere, căci să vede toată grădina, toate învirtiturile ce face apa cea mare, cum și canalele, ostrovul, palatul, mulțime de sate, cîmpii, pe care toate le vede parcă ar fi o hartă supt picioare. În virful acestui turn este o odaie ce are la mijloc o gaură cît încap omul, răspunsă de aciaa pînă jos la pămînt, unde este temnița. Într-acea odaie zic că să săvîrșea judecățile acelora ce-i hotărea de moarte, și după ce le făcea cunoscută hotărîrea prăvilii, legîndu-l cu un lanț, îl cobora printr-acea gaură pînă în fundul temniții, ce este destul de întunecoasă și înfricoșată; unde și acuma au un ticălos legat cu lanțuri de miini și picioare, cu cea față de om mai mort și cu o haină neagră și putredă, la care cînd să va apropiia cinevaș, cu mare minie își trîntește miinile cele lănțuite. Pentru care tot priutorul îndestul să cutremură, dar și curînd să odihnește, căci în grab' îi spun că acel trup nu este de om, ci de lemn, și cu meșteșug săvîrșește toate acestea.

Și aceasta este grădină împărătească, iar cu deosibite înfrumusețări, pe care toate le tac, de vreme ce am scris pe cele de la Șenbrun. Aciia este un numit birt, pentru care zic că asemenea întru alte țări nu să află; nu pentru mulțimea și deosibita argintărie ce au, nici pentru podoaba odăilor, care este întocmai ca la palaturile împărătești, ci pentru deosibitele lucruri de mâncare, ce în veci acolo să află, unde și un sărac prinzește și să sature, plătind un fiurin; dar și un bogat, de va voi, poate plăti numai pe seama lui și o sută de fiurini, căci au lucruri streine și scumpe. De multe ori, chiar în Viena să întâmplă să lipsească lucruri streine, iar acolo mergind găsește și acelea lucruri ce nu crede că va putea fi. Și cu toate că este mai departe decât un ceas din Viena, dar totdeauna prinzesc sumă de oameni acolo; căci cei mici, mergând spre plimbarea grădinii și găsind mâncare ieftină, rămân de prinzesc. Așijderea cei bogați pămînteni și streini, miliorzii, miliuniștii, ce vor să-ș mulțumească băgarea de seamă cerind așa lucruri streine, numără suta de fiurini, sau mai puțin, sau mai mult, după lucrurile ce va cere. Zic că s-au întâmplat într-o zi să ia birtașul pînă la douăzeci mii fiurini.

DORNBAH

Moșie întreagă, și toată făcută grădină, a lui prinț Sfarțenberg, cu munți goli și cu păduri, cu văi, cu ape, și în alte părți iarăș feliorimi de alee, postamenturi cu statue. Pe acei munți goli poate vedea cinevaș și turme de dobitoace sălbatice. Aciia sînt și colivii mari, în mulțime de stînjini, cu multe despărțiri, și fieșcare despărțire cu odaia ei, unde au păsările ce să numesc fazani, și nu numai de un feliu, ci de mai multe. Această grădină cu piciorul anevoie să incunjoară, de aceea are și drumuri de calești, cum mi s-au întâmplat să văz pe alții.

CALENBERG ȘI LEOPOLDBERG

Moșia a lui Lihtenștain, unde sînt doi munți foarte nalți; deasupra sînt zidiri de case, din care una este împodobită după obiceiul chinezesc și turcesc. De la un munte și pînă la altul, și peste tot locul împrejur, sînt păduri cu drumuri printr-insele; iar pe dealurile cele goale, cînd este soare și să string sumă de dobitoace sălbatice, nu e mai frumos lucru decît a le vedea cinevaș cum stau pîlcuri-pîlcuri, fieșcare neam deosibit, din care unile stau lungite, altele să joacă. Pe la poalele acestor munți curge apa Dunării, și stînd cinevaș în virf, vede citetrela despărțituri ale Dunării, ce să deosibesc, și a fieșcăriua ocolișurile și sumă de luntrii, unile suind și altele coborînd, și tot orașul Vienii, cum și mulțime de sate; așijderea toate dealurile cu viile și feliturimea sămănăturilor peste cîmpuri. Și cel mai vrednic de auzire este că să vede chiar Prezburgul, care este departe de aciaa 5 poști. Apoi judece fieșcare ce deosibită frumuseță poate fi de a vedea toate acestea firești podoabe. Și cu toată osteneala ce fieșcare cercă pînă a să sui, dar nici unul cu a sa mulțumită nu lasă aceasta vedere, mai virtos toți milorzii și oricare streini bucuros aciaa aleargă.

BADEN

Aciaa sînt ape metalicești, unde sînt mulțime de băi în multe zidiri, și printr-aceste zidiri de băi, și mai depărtat, multe alte case mari, și făr' de greșală pociu zice, un oraș mare. Aciaa, la vremea băilor să string și mulți streini, unde să urmează o petrecanie foarte veselă, după cum am auzit; căci cînd eu am fost, era vremea cam trecută.

Cel mai frumos loc este unde are palatul arhiduxul Carol, fratele împăratului, unde este o zidire nu numai destul de frumoasă, ci și împrejurată de o grădină cu bun gust făcută.

ELENATAL

De la Baden mai nainte ca o jumătate de ceas este o plimbare, împodobită cu firească infrumusețare, ce o numesc Elenatal, adecă Pădurea Elenii. Aciaa sînt doi munți prin-

care curge un riu micșor, munții cu păduri și cu drumulețe de picior, și în virful lor doao cetăți, întru care zic că lăcuia doi frați, unul într-o cetate și altul în alta; dar, din nenorocire, avea războiu între ei pentru acea Elena. Din nenorocire am zis, căci nu au judecat ticăloșii că niciodată nu ar fi cîștigat inima ei acela care în bătaie ar fi biruit, ci în veci cîștigătorul ar fi fost acela pe care ea mai dinainte ar fi hotărît. Căci ce s-ar fi folosit acela care în războiu ar fi biruit, cînd ea nu l-ar fi voit? Așadar, din nenorocire și fără de dreptate, pre aceștia pe care firea i-au unit, patima i-au despărțit. Acestea sînt grădinile care am văzut, întru care să vesălesc toți deopotrivă, și pociu zice că mai mult norodul, căci are mai puține griji.

Împrejurul Vienii și în tot ținutul Austrii, sămănăturile sînt tot acelea, numai porumbul să imputinează, și rișca iarăș începe a să înmulți. Poamele iarăș sînt tot acelea, numai mai multe, și soiurile mai bune, iar vinul mai prost decît al Ungariii. Soiul cailor și al boilor: nu sînt suptiri și ușori ca cei ungurești, ci mai groși. Trag mai încet, dar suferă și la drum, și la povară mai grea. Oamenii sînt vrednici și toți, în toate lucrurile lor, temeinici și regulați. Numai văzînd cinevaș sămănăturile lor pe cîmpuri sau strînse, sau nestrînse, sau cînd ară, îi hotăraște că sînt foarte muncitori și hotărîți de a săvirși toate lucrurile cu temeu și cu orînduială. Căci îi va vedea arînd numai cu doi cai, dar foarte mari și frumoși; arătura foarte dreaptă, și sămănătura lineă pe urma plugului; plugul tot de fier, pînă și roatele nu au nici bucățică de lemn. Și văzîndu-i cinevaș cum sînt de bine și curat îmbrăcați la vremea muncii, iarăș îi hotărește că sînt fericiți, avînd cel mai prost și lenș birnic toate cite să cuvine să aibă o bună gazdă, îmbrăcat curat și el, și nevasta, și copiii. Picior gol peste putîntă este de a vedea, măcar aibă și 10 copii; toți cu cizme în picioare trebuie să fie. Iar aceia care sînt mai deșteptați, neleneși și vrednici, au și stare de avere bună, cum starea unui cărbunar lăcuintor la Baden, pe care sînt silit să-i fac descrierea, ca să afle fieșcine ce va să zică un cărbunar ce lăcuiește întru un loc unde prăvilile ajută pe fieșce om de a face stare, fie numai vrednic.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Un dohtor neamț cunoscut mie, aflîndu-să la Baden cu șăderea în casa acestui cărbunar, după vreo citeva zile l-au

pohtit la grădina lui, ce au avut departe ca jumătate de ceas, unde mergînd au găsit o grădiniță frumoasă, o casă de zid cu vreo 5—6 odăi jos, cum și deasupra lor, și o moară care trebuie să să fi făcut cu vreo cîteva mii fiurini. Apoi și ospătîndu-l, și văzînd, bez mîncarea, tacîmul mesii, nu ca de un cărbunar, ci ca de un om cu avere, au fost silit să-l întrebe că: „Numai făcînd cărbuni și vinzîndu-i în Viena ai făcut această stare?” El i-au răspuns că așa, și că pentru ce să miră, căci un om, muncind 40 de ani (fiînd el de 65) și plătînd împăratului cu orînduială, adevă nu mai mult după cît să cuvîne după averea lui, întru atîția ani muncind, cum să nu facă stare? Și că puține zile sînt de cînd au numărat 20000 de ¹ fiurini spre cumpărarea unui acaret pentru fiul său cel mare.

Vedeți, fraților! Fericirea oamenilor celor proști, acestea mă silesc să arăt pricinile pentru care birnicul Țării Românești, care lăcuiește într-acei bogat și frumos pămînt, este într-o sărăcie și într-o ticăloșie atît de mare, încît un strein este peste puțină să crează această proastă stare. Și că pentru banii de bir s-au urmat și pedepse, ca să dea ceea ce nu are și atîți cîți nu poate agonisi. O! Să cutremurăm mintea omului cînd își va aduce aminte că făptura dumnezeirii, omenirea, frații noștri, au fost cîte 10 așternuți pe pămînt cu ochii în soare, și o birnă mare și grea pusă pe pîntecile lor, ca mușcîndu-i muștele și țîntării, nici să poată a să feri. Aceasta de nu s-au urmat de nimenea, împungă-mă pre mine cugetul căci scriu o minciună; iar de au săvîrșit-o un român cătră frații lui români, numai ca să să întoarcă cu bani mulți strînși, arătîndu-să cu slujbă către stăpînitor, acela, citînd și aducîndu-și aminte, împungă-l pe el cugetul, și de acum înainte părăsească-să de acelea urmări; căci condeile nu vor mai fi uscate, și asemenea urmări nu vor mai fi cunoscute numai duhovnicilor și suferite de pătimiși, ci condeil și da în velegul obștii atît urmările cele spre folosul neamului, cît și cele spre prăpădenia lui. Alți creștini. tot pentru dare de bani, au fost spînzurați cu capu în jos, și alți iarăș închiși în coșare de vite, unde le-au dat fum și alte multe asemenea pedepsi, pe care cine va voi să afle vremea întru care s-au urmat și obrazile care au avut așa multă bunăvoință spre slujbe și bun cuget, cerceteze slujbașii de peste Olt, pe care vor avea temere de Dumnezeu.

¹ În text: 20 000 de mii (n. ed.).

Aceste nedrepte urmări și nepomenite peste tot pământul i-au adus pe ticăloșii lăcuttori întru așa stare încît, întrînd cinevaș într-acele locuri unde să numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămăntăturile omului pentru hrana familiei lui, și, în scurt, nimic, ci numai niște odăi în pământ, ce le zic bordeie, unde întrînd cinevaș nu are a vedea alt decît o gaură numai în pământ, încît poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrii, și un coș de nuiele scos afară din fața pământului și lipit cu balegă. Și după sobă, încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape, fugînd cum va simți că au venit cinevaș la ușă-i; căci știe că nu poate fi alt decît un trimis spre împlinire de bani. Și el neavînd să dea, ori o să-l bată, ori o să-l lege și o să-l ducă să-l vinză, pentru un an, doi și mai mulți, sau la un boierenaș, sau la un arendaș, sau la oricine să va găsi, ca el să-i slujească acei ani, și banii ce să dau pentru slujba acelor ani să ia pentru birul lui (iarăș zic că, adevărat, milostivul Dumnezeu este foarte răbdător). Ce era dator această făptură dumnezeiască să și robească ca să dea și ce nu are domnului?

Și apoi întrînd cinevaș întru acele bordeie ale lor, peste putîntă era de a găsi pe trupurile lor și în casă lucru de zece lei; căci și căldarea cu care o să-și facă mămăliga nu o are fieșcine, ci sînt 5—6 tovarăș pe una. Și cînd aceștia, din norocire, prindea de veste cînd vinea în satul lor zapciu, pocovnicu, căpitanu, mumbașir isprăvnicesc, mumbașir domnesc, fugea atît ei cît și muierile lor, și copiii care putea fugi, prin păduri și pe munți, întocmai ca dobitoacele cele sălbatice cînd le gonesc vînătorii cu clinii, căci știa că, prinzîndu-i, nu mai este altă vorbă decît cerere de bani, și ei, neavînd bani, vor lua gîrbaciuri pe spinare. Nu crez că cel mai rău tiran stăpînitor, văzînd chiar cu ochii lui pe această făptură dumnezeiască, pe acest deopotrivă cu el om, fugînd pe munți și prin păduri cu picioarele goale pînă în genunche și cu mîinile pînă în cot, negre și pirlite, și haina care o au pe ei numai din bucățele, iar copiii de tot despoiați, nu crez că nu i să va muia inima, cît de sălbatic și rău va fi, și va mai cere bani de la o așa stare de oameni. Ci pricina este căci domnii și noi, boierii, nu-i vedem pe aceștia niciodată, ci li vād numai aceia care merg să-i siluiască, să-i pedepsească și să îplinească, care au suflete otrăvite și fără nici o cunoștință de datoriile către omenire.

Pe acest feliu de oameni trimitea stăpînirile spre împlinirea rămășițurilor (acest feliu de numiri obicinuiesc cînd vor să stringă din țară bani făr' de nici o dreptate), căci mai nainte trimit pe alții care, prefăcîndu-se că sînt trimiși pentru dreptate, adecă ca să cerceteze pe ispravnici, sameși, zapcii, de au urmat drept la împlinirile dăjdiilor, string de pe la lăcuitori răvașele zapciilor, de doao-trei daturi de bani. Apoi, peste o lună de zile, să trimete mumbașirul după rămășițuri, care împlinesc tot acei bani ce au dat lăcuitorii o dată. Și profesori de asemenea învățături sînt aceia care în puțini ani au cumpărat moșii, au zidit palaturi, făr' de a moșteni avuții părintești și făr' de a fi cunoscute neguțătorii prin care au putut ciștiga doao-trei milioane. Și carele din compatrioți, cunoscînd numai pre cei despre bălți lăcuitori, care au oareșce stare, va zice că nu am bunăștiință a țării, aceleia îi voi răspunde că nu ne face cinste să înșiruim pricinile pentru care unile sate și unii din scutelnici și poslujnici oareșce să bălăbănesc în lume. Și mai virtos că, cum toate sînt făr' de orinduială, și aceasta este asemenea: căci am cunoscut sat cu o sută de case pe o jumătate lude. Dar această nu au fost facere de bine a stăpînirii, după cuviința analoghii a tuturor satelor, ci și aceasta este o destulă nedreptate, căci ludele cîte s-ar fi convenit să ție aceste 100 case¹ s-au presărat pe alte sate, ale boierilor celor neputincioși și ale boierinașilor, ca să fie foarte ușoare acele sate ale profesorilor care învăța pe domni cum să-și facă aceste meșteșugiri.

Dar ce m-am întins întru zadar? Toate aceste rele urmări ale lor ș-au luat îndemnare din cele făr' de cuvînt iraturi ale boieriilor noastre, căci au văzut că un boieriu ce lua spătăriiia băga în casă-i o mare sumă vînzînd pocovnicii, căpitării și alte asemenea iraturi care, ca niște speculanți neguțători ce ș-au numărat banii, căuta să ia de la norod îndoit. Așijderea vedea și pe vistieriul că vindea ispravnicii, sameșii, pină și zapclicuri, și aceștea toți iarăș trebuia să ia o asemenea sumă. Și adăogînd toate celelalte iraturi ale tuturor boieriilor, să urcă la o necrezută sumă. Apoi, cu care dreptate acest norod au fost dator să ne dea o asemenea sumă?

O! Ce amărită viață al acestui norod ce lăcuiește pe acest bogat pămînt! O! Ce agoniseală nedreaptă cu numire de

¹În text: o 100 case (n. ed.).

iraturi ale boierilor! Nelegiuită și vrednică este de blesteme, căci aceasta ne-au învrăjbit, această stă împotriva unirii, împotriva frăției, împotriva tuturor celor bune cugete; aceasta ne-au și sărăcit, vînzarea zic a tuturor iraturilor, de la cea dintîi treaptă pînă la cea mai din urmă, a căror iraturi vînzarea să urcă la o destulă sumă, apoi cumpărătorii, sau îndoit, sau întreit împlinesc, după cum îi vor lăsa cugetul. Această împreună sumă, de va socoti-o unul care au umblat prin țară și îi sînt cunoscute toate urmările slujbașilor, o va găsi-o că apropie birul cel drept de peste tot anul al tuturor lăcuiitorilor Țării Românești; căci cumpărătorii polcovniciei Craiovei, armășii, polcovniciei Cernetului, tretii divanului Craiovei, izbășia divanului, toți vătășii de plaiuri, toți condicarii, toate judecătoriiile, toți polcovnicii și căpitanii, toți calemgiii și sameșul vistierii, isprăvnicii, sameșiile și zapclicurile, dorobanția, ceaușia, pocovnicii, acestea, zic, toate vînzîndu-se, cine poate zice că cumpărătorii nu iau din toată țara pe tot anul o sumă foarte mare și făr' de nici o dreptate; căci în toată lumea toți cei ce slujesc patriii iau numai leafa, și cel ce face vreo deosebită slujbă sau vreo jărtfă pentru patrie i să dă deosibit cinste, cum sînt cavaleriile, ce toată Evropa le împarte.

Și aceste slujbi pe la locurile cele luminate să urmează cu orînduală foarte bună, căci toți după ce ies de pe la școale îi orînduiesc întîi în cele mai mici slujbe, și acolo, după ce slujește trei ani și practicesc destul, îi urcă la alta, și de acolo după trei ani iarăș la alta, și așa, cînd să află la cea mai naltă treaptă, știe toate orînduiele și prăvilile și îi este capul indestulat de toate științele. Iar nu ca la noi unde, neștiind nici cît știu acei mai mici și proști logofetei ai Divanului și ai Vistierii, și unii deloc nu știu nici cartea românească, și numai căci sîntem fii din noblețe, domnii, fiindcă au trebuință de părinții noștri, după o boierie sau doao, ne fac boieri ai Divanului, urcîndu-ne la cea dintîi treaptă.

Acești boieri mulți ani iscălesc orice anaforale le vor da calemgiii, ale boierilor cu care sînt însărcinați, căci, de vor lua anaforalele în mină să le cetească și să le îndrepteze, li să vor părea că sînt scrise în limba armenească; și patria este datoare să plătească la asemenea oameni leafă și irat deosibit, căci slujește norodului! (O! Aceasta este de ris.) Din care pricină, cite lucruri să întîmplă ce nu ne aduc cinste îmi este rușine să și le povestesc; destul să zic că

mulți feciori de boieri din treapta de al doilea și al treilea sint muritori de foame, căci cei ce au apucat o dată să între în slujbele condicărilor, sameșiilor, calemgiilor Divanului i a Vistierii, aceia sint pînă mor; și aceasta nu să urmează, căci așa ne este obiceiul sau pravila, fiindcă toate dregătoriile, de la cea mai mare și pînă la cea mai mică, să schimbă pe tot anul. Nici nu este această urmare ca o cinste; ca o răsplătire pentru căci să poartă acel calemgiu cu dreptate, și de aceia i să cuvine a fi 40 de ani într-o slujbă, ci pricina este căci unii din vistieri și logofeți, dintru a căroră hotăriri și urmări spînzură toate pricinile al tot norodului printîpatului Valahiei, nu știu de a inchipui o anafora. Apoi, cum va schimba pe calemgiul cel vechiu și cum va orindui un alt, tinăr, întru aceasta slujbă? Și poate la alții nu să va fi întimplat așa, poate vor fi intrat în boierii adăpați de toate științele, iar mie întocmai mi s-au întimplat; cînd m-am orinduit întiaș dată ispravnic și am văzut pe sameș și pe condicariu viind cu sinurile pline de hirtii, pe care toate eram dator să le văz, să le judec și să le întăresc tu iscălitura mea, m-au apucat cutremurul. Iar cînd a doa zi am văzut 20 de moșneni cu sănurile pline de hrisoave, de cîte doao și trei sute de ani, și am fost silit să caut pe cel dintii moș, apoi să cercetez dintr-insul cite părți s-au făcut și fieșcare jeluitor din care să trage și să hotărască fieșcăruia cît i să cuvine să stăpînească, pentru aceste gîndiri am rămas înlemnit, blestemîndu-mi ceasul în care am primit această dregătorie, fiindcă am cunoscut că ispravnicul trebuie să aibă multe științi, neavînd nici o deosibire de un domn, căci cum domnu are pe vistier în toată țara, așa și ispravnicul are pe sameș peste tot județul lui; cum are pe ispravnici, ispravnicul are pe zapcii; cum pe logofătul-cel-mare, ispravnicul are pe condicar, și cum pe boierii divaniți, ispravnicul are pe judecător; și în locul spătarului, pe pocovnic și căpitani; cum și în locul vornicilor, pe vâtași de plaiuri, orinduială sfință și foarte frumoasă cînd s-ar urma toate cu dreptate și cînd noi, fără de deosibire, cei mici și fiii nobleții, am lua dregătoriile de la cea mai de jos treaptă, și fieșcare după așa învățătură și cunoștință s-ar sui pînă la cea mai din sus; atunci adevărat ne-am mîndri pentru darurile cele cu sudoarea noastră ciștigate, iar nu pentru metalul pămîntului din care ne facem anterie de fir, nici pentru părul camilii cu care ne încingem, nici pentru pielea samurului și a risului, pentru care și de ris am rămas.

O! cum im aduc aminte și cum sint silit să mă spovedesc că sint foarte greșit! Căci eu nu numai nu am făcut nici un bine cît de mic patriii spre mulțumire căci au hrănit, au îmbogățit, au cinstit pe părinții miei, moși și strămoși, ci de la cea dintîi dregătorie și pînă la cea din urmă, n-am conținut luînd luări neprăvilnicite de la acest norod, care nu-ș are nici hrana din toate zilele. Aceste toate văzînd că nu să mai urmează într-altă lume, mă împunge cugetul și zic că fericit va fi acel compatriot care să va simți că nu au urmat ca mine, căci nu-l va împunge cugetul.

Am zis pentru nedreptele dări ale norodului cu cuvînt de iraturi că să urcă la o mare sumă. Acum iarăș mai zic că mai este și altul asemenea condeiu năpăstuiitor norodului ce să urcă la o asemenea sumă: vînzarea, zic, a husmeturilor, cu împlinirea cumpărătorilor, cea cu feliurimi de mijloace năpăstuitoare. Zic vînzarea dijmăritului, oieritului, vinăriciului, ocnilor, vorniciilor, tutunăritului, trecătoarea vitelor și a zaherelii (care era o foarte rea urmare a stăpînirii, căci de nu e slobod lăcuitorilor să să neguțătorească cu vînzarea zaherelii pe care chiar ei, cu a lor muncă, o face, cum va fi slobod stăpînirii să vînză aceasta slobozenie la obrazele care va voi și să tragă acest negoț al tot norodului numai pe seama sa și pe seama acelora ce va voi?)

Dar eu gîndesc că toți frații compatrioți, sau asemenea de vor fi urmat rău ca mine, sau bine, vremea este ca toți de obște, de la cel mai mare și pînă la cel mai mic, să hotărîm ca să ne dezbrăcăm de această streină haină și să ne îmbrăcăm cu haina milostivirii, a unirii și a virtuții, hotărînd fieșcare să slujească patriii după cum slujesc în toată Evropa. Și în locul lipsirii acestor cîștiguri, puie-să gonirea lenevirii, strădaniia prin acareturile fieșcăruia, depărtarea de lux și îmbrățișarea iconomii. Și atunci și noi, fieșcine, vom cîștiga adevărată cinste și fericire, și norodul peste puțini ani negreșit va ajunge întru acea stare întru care să află noroadele a ceilanți Evropii, cum și în lumina cea cuviincioasă va ajunge cînd vom lua pildă de la alte neamuri și vom înmulți veniturile școalelor și cînd să va hotări să să facă din fiii nobleții ce cunosc limbi streine o cît de mică soțietă, spre a face tălmăciri din cărți streine folositoare în limba națională. Al acestui lucru mare folos, și de nu ne, vom învrednici chiar noi a-l simți, a-l vedea învederat, negreșit îl vor cunoaște următorii noștri, căci săvîrșire va

lua, și bună, după cum zic, căci începerea a fieșcăruia lucru este înjumătățirea isprăvitului. Nu cumva sint puțini aceia care știu limbi streine? Din care fieșcine în soroc de un an, cind va hotări, nu va putea tălmăci o cărticică, o istorie cit de mică? Nu ar putea, împărțindu-se între dumnealor cite o slovă, doao, să ne aducă lexicoane, adunîndu-să des și spuind unul altuia socoteala sa, și chipzuindu-să toți dinpreună, și făcînd cuvinte noao care ne vor lipsi? Și ce, vorbesc într-un zădar? O soțietă de 10 oameni poate face mare lucru, în vreme ce nu sint 10 numai, ci sint mulți, din care cine va ști mai mult va scrie mai mult și mai bine, și cel ce va ști puțin va scrie puțin și mai prost; și acela, pentru a sa puțină știință, sfiială nu trebuie să aibă, căci norodul nu va răsplăti numai multa știință, ci și buna voință, buna cugetare, ce va avea fieșcare după a sa putere să slujească patriii. Căci și cel ce va aduce folos ei un bulgăre de aur, și cel ce va aduce numai cit un grăunț de meu tot trebuie să fie cinstiți, mai mult decît cei ce în urmă vor scrie, ca niște începători al acestui sfint lucru și ca niște înlesnitori la cei din urmă.

Eu, plecînd din Brașov, am început să scriu celea ce vedem în limba națională, și nu după zile multe, ci după puține, am fost silit să scriu în limba grecească, căci foarte des întimpinam vederi de lucruri ce nu le avem numite în limba națională, cum: șadirvanul, statue, cascade și altele, pentru care ar fi trebuit să zăbovesc ceasuri, socotindu-mă de unde s-ar cuveni să le întrebuițez; și așa am fost silit să las limba națională și să încep grecește. Și aceasta nu făr' de a încerca rușine, căci toți tovarășii drumăși scriia fieșcare în limba sa cea națională; și scriînd și eu, m-au întreat de este aceasta scrisoare în limba națională? Și de nevoie am spus că este grecească, mai poftorînd că în patria noastră toți fiii nobleții obicinuiesc mai mult în limba grecească să scrie. Dar întru acest veac, cind stăpinirea s-au încredințat la domn pămîntean, cătră carele cu îndrăzneală toți putem alerga ca cătră un părinte, arătînd fieșcine orice bine au putut chibzui, și cind toți sintem siliți de a îmbrățișa toate urmările spre folosul și luminarea patriii, nu mai trebuie zăbavă, ci numaidecît îmbrățișarea luminii bine e să se puie în urmare, pentru care sint mulți foarte destoinici, ca să lucreze fieștecare după a sa putință pentru folosul patriii și cinstea familiilor dumnealor, cum dumnealui Nicolae Obedeanu, frații Cîmpineni, Nicolae Filipescu, Iancu Văcă-

rescu, Iordache Golescu, frații Mihalache și Alecu Ghiculeștii, frații Mihalache și Costache Corneștii, Manolache Florescu, Alecache Vilara, frații Ștefan, Costache și Iancu Bălăceani, frații Constandin, Șerban și Grigorie Grădiștenii, Nestor, Alexandru Nicolau Filipescu, Alecu Filipescu, frații Băleni, frații Bibești, Grigorie Obedeanu, Iordache Crețeanu și cîți mulți sînt care nu îmi vor fi venit în gînd.

Dintru atîți mulți frați compatrioți, cum pociu zice că nu să va putea aduna vro soțietate, din care cei mai cu putere tălmăcind și alții prescriind să îplinească lipsa cea mare ce avem de cărți? Și bez această soțietă, mai este trebuință și de alta, care să să chipzuiască cum să gonească pre vrășmașul patriii noastre și izvoditoriul sărăcii și stîngerii noastre, carele este luxul, și cum în locu-i să se întemeieze iconomia, vrednicia și munca pămîntului, cu deschiderea negoțului, care îmbogățește toate împărățiile. De vorbesc, fraților, rău, dojeniți-mă; de vorbesc bine, puneți în lucrare, aruncați, trîniți pizmuirile și împreunați-vă; cădeți la picioarele otcir-muitoriului, cereți toate feliurimile de ajutoare spre scotocire și săvirșire de bune lucruri și folositoare patriii, căci negreșit să va veseli și măriia-sa de asemenea urmări, vă va ajuta și vă va cinsti pentru virtutile dumneavoastră, socotind că, săvirșindu-se asemenea lucruri în zilele mării-sale, va cîștiga vecinică laudă și pomenire.

Apoi iarăș nu puțină pricină de mari cheltuieli, și mai virtos stingere este necontenitele prigoniri pentru hotarele moșilor, care în alte părți am văzut-o într-o foarte bună orînduială, avînd fieșcare om condică de toate moșiile hotărîte gheometricește și întărite de stăpînire; și bez condicile ce sînt la mîinile fieșcăruia stăpîn, toate sînt trecute și în condica Divanului, ca cînd vreunul, din orice nenorocoasă întîmplare, îș va pierde sinetul, pagubă nu poate încerca, nici cheltuială mai multă decît a-ș prescrie din condica a Divanului. Adevărat că acest lucru să va socoti de fieșcine că este cu anevoie și pricinuitor de mari cheltuieli; dar socotească-să și cheltuielile ce prin necontenitele judecăți să urmează în toate veacurile, necurmate, și năpăstuirile ce să întîmplă, și să vor alege înzecite; iar prin acea bună orînduială nu mai rămîne mijloc de a să amesteca într-aceste pricinii totdeauna și necontenit zapcii, judecătorii duprin județe, hotarnicii, departamentarii, vorniceii, portarii, din care pociu zice că cei mai mulți, căci nu au nici o știință, în loc să facă alegere și îndreptare jeluitorilor, fac mai rea nedreptate, și cu amestecăturile lor pricinuiesc

Divanului și stăpînirii o zadarnică împiedicare la adevăratele hotărîri ce sînt datori să facă, pricinuind și prigonitorilor înzecite cheltuieli, alergînd din judecător în judecător. Iar orînduindu-se trei boieri din treapta cea dintîi, 6 de al doilea, și alți 6 de al treilea treaptă care pot avea oareșce știință de învățatură, aceștia în soroc numai de un an pot a să face buni gheometri și gheografi, căroră, hotărîndu-li-se bun venit și bună plată de la doao-trei mănăstiri (ale căroră prisoasele veniturilor le mistuiesc călugării, care au lăsat lumea și nu mai au trebuință de bani, decît numai de o haină proastă și piinea cea de toate zilele, pe care trebuie singur cu strădania trupului lui să ș-o dobîndească), vor face bună orînduială.

Așijderea un deosibit și mare folos este și școalele ce sînt spre învățatura preoților, căci aceștea nu învață numai cele ce trebuie a ști pe seama clirului bisericesc, ci încă mai învață că întii ei trebuie să aibă năravuri foarte bune, să fie blînzi în cuvîntare și în urmare și smeriți la vedere și în faptă, căci a lor datorie este de a da bună pildă în satele ce să află așăzați.

Sînt mulți boieri și cocoane care au fost pe la ospățuri, chemați de preoți de pe la satele dinprejurul Brașovului; aduceți-vă aminte cu ce feliu de oameni ați vorbit; întoarceți-vă ochii și la preoții noștri și lăcrămați, hotărînd că mai bine este acele venituri minăstirești să se întrebunțeze chiar spre învățatura preoților, îmbrățișînd adevărata virtute, facerea de bine, iubirea către turmele ce li să incredințează, întru adevăr pătîmind, întocmai ca o maică pentru copiii ei. Căci toți acești preoți, după cum am mai cuvîntat, sînt siliți să cuvinteze către toți copiii satului, din mica nevirstnicie și pînă la zioa căsătoriii: cum li să cuvîne să-ș poarte datorile cele către împărat, cum și către părinți, cu mare supunere și ascultare și cu grijă, încît niciodată să nule pricinuiască cea mai puțină mihnire; să fie plecați către toți sătenii cei mai bătrîni și făr' de deosibire; să aducă închinăciune fieșcăruia ce întilnește și să fie foarte muncitor, gonînd lenevirea, căci viața trîndavă este scirboasă și lui Dumnezeu, și oamenilor. Aceștea sînt datori preoții în toată săptămîna într-o zi să cuvinteze către toți copiii satului, bez slujba preoțească, iar nu ca aceia care așă cuvintează în biserică, încît nici ei nu pricep ce zic, nici norodul care ascultă. Căci din cuvîntarea lui, fieșcare tînăr, ascultînd-o aproape de 15 ani, ciștigă mare folos, fiindcă cel din fire rău năravit și leneș tot trebuie să să prefacă în bine cît de puțin; iar cel bun mai mult să împodobeste. Iată dar că

cel dintii și mai temeinic folos al omenirii îl răvârsă preoții. O! Cât aș fi voit aceste folositoare urmări, ce aduc lumină și fericire norodului, să le povestesc nu de 2—3 ori, ci de ar fi fost cu puțință și de o sută.

Aceste paze și urmări de datoriile clirului bisericesc, aceste fapte bune ale otcirmuitorilor și ale fiilor nobleții, ce caută și îndreptează pre norod spre fericire și cu toate mijloacele înfrumusețează toate orașele și satele, cum și drumurile, și fericirea și odihna care am văzut că are și cel mai prost om, m-au silit de a lua această îndrăzneală, să descriu cele bune ce am văzut, să însemnez cele ce rău să urma în patria noastră, și să chem pe frații compatrioți la o soțietă, cum am văzut, care să silește a depărta relile și a îmbrățișa binele și la tălmămiciri de cărți. Și așa, în puțină vreme, această maică patrie să va bucura, căci cei adevărați fii ai ei vor începe să să arate că au virtute și că au cunoscut datoriile lor către ea. Căci oamenii mărturisesc și zic că patria este un pământ pe carele toți lăcuiorii se interisarisesc a-l păzi și nimeni nu va să-l părăsească, pentru căci nimenea nu-ș lasă norocirea, și mai virtos acele pământuri în care streinii iș caută loc de scăpare. Acest pământ este o maică care iș iubește pre toți fiii, care nu-i deosibește, fără numai într-atita încit ei vor să să deosibească. Aceasta este o hrănitoare, care iș dă laptele cu atita bucurie cu cit el este primit. Aceasta este o maică care binevoiește să să afle între toți copiii săi, din care unii pot fi mai bogăți, și alții de mijloc, dar pe nici unul nu pofteste să fie sărac, fie măcar mari, măcar mici, nici că voiește să fie vreunul împilat cu necazuri. De aceea, și întru împărțirea sa cea nepotrivită, tot păzește un feliu de potrivire, deșchizind tutulor calea către bogăție și cătră cinste, la care pot fi chemați pentru ale lor bune năravuri; nici că suferă bucuroasă vreun rău în familia sa, fără numai pre acelea pe care nu poate să le poprească, adecă boala bătrînețelor și moartea.

Pentru aceasta dar patrie trebuie să ne sirguim, căci toată norocirea și toată slava cea adevărată a unui bun patriot aceasta este. Pre această patrie, Licurgu, Solon, Miltiad, Themistoclis, Aristid o avea mai presus decit toate lucrurile lumii.

Unul dintr-aceștia, într-un sfat adunat ca să gindească pentru un războiu al patriii, văzind toiagul a lui Evriad rădicat asupra lui, au zis numai aceste cuvinte: „Lovește-mă, dar și ascultă-mă“. Aristidis, în vreme ce avea supt otcirmuirea

lui toate puterile și banii athineilor, nu au lăsat avere nici pentru îngroparea lui.

Această patrie au făcut pe o muiere spartiată să zică către fiul său: „Mergi, fiule, într-armedă-te pentru patrie, și te întoarce sau dinpreună cu pavăza ta, sau asupra ei!”

Această patrie au făcut pe Brutul cel Mare să taie capul fiului său. Galerius Publicola numai au numit numele patriii și fără de zăbavă au întors inimele Sinatului către norod.

Cu numele patriii, Meninius Agrippa au făcut pre norod de a să întoarce de la Muntele cel Sfint în brațile republicii. În puterea aceștii numiri de patrie, Veturia au dezarmat pre Curiolan. Manlius Camilu, Schipionu au biruit pre vrăjmași numai cu numele romanesc.

„Dar în care colț de pământ să află astăz această patrie? și unde îi sînt lăcuiitorii?” aprins de rîvnă, au zis acel numit părinte Cone. Am făcut în multe locuri cercări asupra supușilor de toată brazda. Oroșenilor am zis: „Dar cunoașteți patriia?” Omul din norod au plîns; boierul judecător au zbircit sprîncenile, păzînd o tăcere întunecată; ostașul au blestemat; curtezanu mi-au fluierat, și priimitoriu veniturilor oțermuitorului m-au întrebat: „Arendă este această numire de patrie, sau ce este?” Iar cit pentru cei bisericăști care, precum Anaxagora arată ceriu cu virful degetului cînd îi întrebă cinevaș de patrie, nu este nici o mirare deaca ei nu slăvesc nici o patrie. Și așa, neavînd cinevaș patrie, adevărat că să și împușinează numărul datoriiilor. Și atunci vom avea vreme de a aștepta să călătorim pre mare în voia noastră, după ce să va liniști, urmînd împotriva faptei marelui Pombie, carele fiind silit să călătorească pe mare pentru trebuincioasa slujbă a patriii și întîmplîndu-să vreme foarte împotriva, prietenii îl sfătuia să nu călătorească în vreme de un așa mare vifor, el le-au zis: „Este de mare trebuință să călătoresc, dar nu este și de mare trebuință să trăiesc”. Și nu numai acești oameni au urmat și au vorbit așa pentru omenire, ci și alții mulți, ale căroro nume și fapte, unile s-au dat în tipar, altele acum să talmăcesc, pe care cine va voi le va ceti. De ris lucru este să vază cinevaș că stăpînii pe dobitoace din nașterea lor cu mare îngrijire le caută cum să le învețe a umbla și a sta frumos și de a avea la vreme mîncarea și adăparea și toată odihna; iar pe oamenii ce Dumnezeuul i-au făcut, și cu chiar icoana lui sâmuîndu-i i-au cîstit, și pentru ei pătîmind, din moarte i-au scăpat, să-i vază, zic, că-i lasă rătăciți, în căile neștiinții, în petrecanie mai rea decît dobitoacele cele necuvîntătoare,

în ohtări și în lacrimi, fără de a avea nici o îngrijire pentru ei, Milostivul Dumnezeu întoarce și vederea cea tămăduitoare către acest norod, prefăcînd inimile cele rele în milostivire, pe cele nesătioase de ciștigul banilor în darnice, și pe cele stăpînite de rele năravuri în virtute.

De la Viena și pînă la Trieste sînt aceste mai la vale însemnate stații, la care nu am putut face mai multă băgare de seamă, căci și cînd m-am dus, și cînd m-am întors, am călătorit tot cu ailvagen*, care zioa, noaptea, neconținut umblă, stînd numai la locurile hotărîte pentru prînz și cină.

* Aceasta este o carită de poștă, indoit mai lungă decît cele obi-cinuite, cu 4 uși, și la mijloc despărțită, întru care intră 8 călători. În locul vizitiului, supt un deosibit acoperiș, întocmai ca coșul ca. leșcii, șade conductorul (adecă îngrijitorul), întovărășit încă de un călătoru; dinapoiul caritii, alți doi călători, avînd șădere foarte odihnită. Cei ce șăd în carită și cei ce șăde cu conductorul (unde șădeam mai bucuros), plătește tot omul doi fiurini în hirtie pentru fieșcare poște; iar cei dinapoi, mai puțin; și tot omul poate a avea greutate de haine sau marfă de 50 funți fără de a plăti deosibit. Iar de va avea mai multă greutate, pentru acel prisos să plătește deosibit. Și aceste lucruri ale tuturor călătorilor să pornesc cu o zi mai înainte, prin deosibit car, dîndur-să fieșcăruia țidulă pentru lada sa, lipindu-se și pe ladă altă asemenea însemnare. Și care voiește poate să-ș prețuiască toate hainele sale sau marfa, și suma de bani să coprinde în țidulă, ca pierzîndu-să lucrurile, li răspunde poșta acel preț. Și cum vor ajunge la acel hotărît loc unde călătoresc, fieșcime, cu acea țidulă, își ia amanetul de la poștă, care ajunge mai înainte cu 6 ceasuri. Fieșcăruia cînd pleacă i să mai dă o hirtie tipărită, întru care să coprinde pravila cum trebuie să viețuiască în cită vreme să află în ailvagen cu acea tovărășie, cum am zice, de are vreunul nărav rău, toată zioa și toată noaptea să nu lase ciubucul din gură, și dacă tovărășia să supără pentru aceasta, este silit să-l mai rărească. Așijderea și la șădere trebuie să să schimbe; cei ce șăd înainte să șază dindărăpt, și cei dindărăpt să șază dinainte, ca toți deopotrivă să să mulțumească sau să pătimească. Și alte multe porunci asemenea pentru învoirea tuturor, pe care trebuie să le urmeze, fie înlăuntru, măcar om de treaptă înaltă, măcar prost, căci plata este totuna. Și de multe ori să întimplă în ailvagen și dame deosibite, care ar putea să ia deosibit mic ailvagen, dar tot merg cu acest mare, ca să încerce și acest feliu de călătorie, și tot sînt silite să să schimbe la șădere, fie iarăș măcar dama de neam și tovărășii cit de proști. Această carită are numai trei adăstări hotărîte: dimineața o jumătate de ceas pentru băutul cafelii, la prînz un ceas, și seara asemenea, pentru mîncare. Și cînd călătorește drum de trei zile, a doa noapte stă patru ceasuri pentru somn. Aceste locuri unde stă sînt știute, hotărîte cu poșta, și atita știu ceasul și minutul cînd este să sosească ailvagen, încît în minutul ce călătorii să coboară și intră în odaia birtului, cafeaoa¹ și laptele trebuie să fie negreșit pus pe masă. Și la vremea prînzului iarăș, întrînd în odaie, să găsește castrenu cu supă pe masă. Iar schimbatu cailor pe la poște este atit de

¹Scris: *кафеа* (n.ed.).

Din Viena am mers la Naidorf, post.....	2
Gusendorf	1
Naestadt, p.	1
Naichirhen, p.	1
Scoltvein, p.	1 1/2
Martşcalg, între care este hotarul Austrii de căt-re Stiria, p.....	1
Criencalg în Stiria, p.	1
Mărţov, p	1
Bruch, oraş destul de mare şi împodobit cu frumoase zidiri, p.....	1
Retelştain, p.	1
Pegau, p.	1

curind, încit abia sîmpte călătorii c-au stătut carita, şi caii în clipă sînt scoşi, şi alţii înhămaţi, căci şi aceştia ştiu zioa, ceasul şi minutul întru care o să să aple aîlvaghen la fieşcare poşte, şi ei sînt gata. Şi conductorul călătoreşte cu ceasornicul în mină, şi de să va întimpla pentru oricare pricină să adaste în drum, în urmă are să gonească atît de tare, încit la hotărîta vreme trebuie să să aple în poşte. Nu este mai frumos lucru decît a călători cinevaş cu acest mijloc, căci drumul ce-l poate face în noao zile călătorind cu chirigiu, sau cu fiacăr, sau cu caii lui, cu acest aîlvaghen călătoreşte în doao zile şi trei nopţi; şi bez ciştigul cheltuielii de celelante 6 zile, apoi şi pe la birturi pentru mîncare plătesc cu mult mai puţin decît cînd vor intra în birtul cu alt mijloc de călătorie, căci fiindcă prînzesc tot pe la acelea birturi, de aceea este şi tocmît cu birtaşii, denadins de a să plăti mai ieftin. Şi de va voi cinevaş să ia deosibit aîlvaghen pe seama lui, carita, numai de patru inşi, cu doi cai (căci cea mare este cu patru), poate lua, dar plăteşte pentru patru persoane şi călătoreşte dinpreună cu carita cea mare, căci într-alt chip nu are acele ciştiguri, fiindcă să numeşte că merge cu obicinuita poşte, cu care merge cum va şi stă unde şi cît voieşte; dar nu are acea mulţumire a tovărăşii şi a cunoştinţii ce face cu mulţi voiajori, cum mi s-au întimplat la întoarcerea de la Trieste la Viena, să fim 7 neamuri în carita cea mare: englezi, nemţi, franţozi, italieni, moldoveni, grec şi eu românul, de la care multe află şi învaţă, tot dintr-acelea ce fieşcare n-au ştiut, şi mai virtos cînd bagă cinevaş seama la obiceiurile naţionaliceşti; căci pe unul aude vorbind toată zioa, nemandînd altuia vreme de vorbă; pe altul vede uitîndu-să la acela, şi, făr' de a-i răspunde, îi arată că să miră de el; şi pe altul iarăş vorbind 4 cuvinte numai în toată vremea zilei şi nopţii; şi pe altul iarăş că este cu foarte bună voie şi vorbeşte cu fieşcine cu destulă umilinţă; şi pe altul căutînd către toţi, mîndru şi cu nebagare de seamă; şi altul toate aceste întimplări judecîndu-le şi spunîndu-mi-le. Iar băgătorul de samă, ca un mai neînvăţat decît toţi, mirîndu-să.

[GRAȚ]

Graț, cel dintâi oraș al Stiriii, carele să otcircumiește prin guvernator, cu toate cele spre fericire bune orînduiei și prăvălii. Oraș destul de mare și împodobit foarte cu zidiri frumoase, cu piețe mari, drumuri largi. Trece printr-acest oraș gîrla Mur, asupra căruia au un pod, carele de amîndoa părțile este astupat și deasupra învălit, pe care sînt și prăvălii. Negustori și domni într-însul sînt destui. Și acest neam, muncitor; și cînd m-am dus, fiind vremea secerișului, iar cînd m-am întors, al ogorului, am văzut cîmpurile pline de muncitori, care era așa de frumos îmbrăcați, încît putea zice cinevaș că sînt gata de bal, iar nu de muncă: căci toți avea în cap pălării mari, legate cu o panglică lată și cu colțurile atîrnate, îmbrăcați cu spențuri de postav roșu, cu pantalonii negri, numai pînă în genunche, din îngenunche pînă jos ciorapi de bumbac și cizme scurte, pușin mai sus de glezne, legate ca cele soldățești.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Cînd am văzut acele cîmpuri roșind și negrind, și căpătîile panglicilor falfăind în vînt, n-au fost cu puțință să nu-m aduc aminte cînd am fost și eu în cîmp, la seceriș și la coasă, cu doao-trei sute oameni, zic: să nu-m aduc aminte de ticăloșiia lăcuitoarelor Țării Românești, de goliciunea și trențerătura hainelor și, mai virtos, cum era de peste Olt, trebuia să fie și negri, pîrliți, întocmai ca unile dobitoace ce ies rău din iarnă, slabe și zbîrlite.

Locul lor este pietros, și semănăturile iarăș să prefac, fiind cel mai mult porumbul, apoi griul și celelante. Suișuri și coborișuri, și munți cu păduri sînt destule.

Din Graț am mers în:	
Calțdorf, oraș p.	1 1/2
Lembrih, p.	1
Herenhauzen, p.	1
Marburg, oraș mare, prin care curge gîrla Drau, p. 1	

Faistriți, p.	1 1/2
Ganovici, p.	1
Sil, oraș prin care curge apa Son, p.	1 1/2
Santpeter, p.	1
Franț, p.	1
Ozvad, sat în ținutul Iliriii, p.	1
Podpest, p.	1

Laibah, cel dintii oraș al Iliriii, prin care curge gîrla Lai, iar pe aproape de oraș curge gîrla Sava. Acest nume de oraș nu-l vom uita atît noi, nepoții, cit și copiii și strenepoții toți, căci acia s-au hotărît jugul tiranicesc al creștinilor, care din nenorocire lăcuiesc pe Evropa turcească; p. 1 1/2

Oberlaibah, p.	1 1/2
Loitște, p.	1
Plamina, p.	1
Adelzberg, p.	1
Prevald, p.	1 1/2
Sessena, p.	1 1/2
Triești, p.	1

Aceste toate locuri sint dealuri și coborișuri, și toate o lespede de piatră ca marmura albă; și tot acest loc este sădit cu copaci și vii, și bez că a fieșcăruia stăpănire este, în loc de gard, ocolit cu pietre strinse și făcute ca un zid, numai grămădite, făr' de var, apoi au și multe movile de pietre strinse, fieșcare din locul său. Pe acest feliu de locuri lăcuiesc și să hrănesc oameni care nu numai sint îmbrăcați și au orice trebuie unui casnic, ci au și averi de bani.

TRIEȘTI

Acesta este acel numit oraș, în golful Mării Adriatice, schelă vestită, a căruia frumusețe este pomenită. Casele sint mai toate foarte frumoase, lucrate cu arhitectură, și toate în linie. Pardoseala uliților nu crez că va mai fi în altă parte. Frumusețea lor și temeinicia sint vrednice de vedere, căci sint foarte late, drepte, și cele mai multe să taie cruciș, pardosite cu lespezi de piatră mari, din care unile sint și de cîte un stinjin. Pe amindoo părțile casilor, loc osibit cu stilpi

de piatră, late ca de un stinjin, pentru cei ce umblă pe jos, și toată pardoseala cu săpături foarte mărunte, ca să nu alunece nici vitele, nici oamenii. La alte părți, după ploaie nu să îndeamnă omul să iasă afară, iar acia nu e mai frumos lucru decit a umbla cinevaș pe acele drumuri, și această podoabă nu e numai la 5 sau 10 ulițe, ci în toate cîte să coprind în oraș.

Streinii, cele mai multe ceasuri le petrec într-acele incrușișate uliți, căci pe acolo stînd, vede în 4 părți frumusețea uliților, liniile caselor, mărginile mării pline de corăbii, dealurile cu grădini și cu vii. Și, în scurt, este lucru de mirare; nu folosește auzirea descrierii, este trebuință de vedere. Pe aceste toate drumuri vede omu un norod neconținut alergînd și, bez pămîntenii, sînt și mulți streini, din toate părțile, fiind mare schelă cu porto franco*. Neguțitorii au doao mari zidiri de case, ce le numesc Locanta și Borsa, unde de doao ori pã zi, înaintea prînzului și după prînz, să string nu numai toți neguțătorii, ci și cîți au treabă cu dumnealor, căci oricare, ori cu cine, orice treabă are, acia să întîlnesc. Și pã lingă acestia care au trebi, să string și alții, îndoiti și întreiți, pentru petrecerea de vreme prin citire de gazeturi, jocuri de cărți, băuturi de cafele și ciubuce. Iar la zidirea ce o numesc Locanta, care are și o podoabă de palat împărătesc, fac deosibite adunări în chip de baluri sau clupuri; dar la aceste adunări numerg slobod oricine, ci numai acelea familii ce sînt scrise pentru această adunare, ce plătesc pe tot anul un ce hotărît, unde nu priimesc numai ovrei și turc, cu toate că acolo sînt ovrei care au doo și trei milioane. Pe tot streinul îl priimesc în soroc de doo luni, însă făcîndu-să cunoscut într-acea adunare de unul dintr-acei pămînteni tovarăși, și după doo luni nu e poprit de a nu mai merge, ci trebuie să plătească.

Toate mărginile mării, ce sînt spre oraș, și canalurile ce intră în oraș sînt pline de corăbii, care au într-insele mărfuri, și stau pînă le vind, unii cu rîdicata, și alții cu mărunțișul; numărul acestor corăbii să urcă pînă la 800. O corabie din cele ce să numesc curiere, pe toată zioa pleacă din Trieste la Veneția, și de acolo iarăș vine alta în Trieste, cu oameni și cu mărfuri; iar din alte părți mai depărtate, pe toată săptămîna vin doao corăbii, și din Trieste iară alte doao să pornesc. Vapo-

* Slobodă vînzare de toate felurimile mărfurilor din toate părțile.

rul* într-o săptămână de doo ori merge la Veneția și să întoarcă iară cu oameni și cu mărfuri. Totdeauna are în vapor, bez marfă și bez corăbierii, de la 40 și pînă la 60 călători, iar mai rar să întimplă și pînă la 100; apoi socotească-să ce neconținută călătorie de mulțimea oamenilor! Poșta pleacă în toate zilele în ținutul Austrii, iar în toate zile alta vine; iar la împărățiile cele streine, de doao ori pe săptămână pornește și sosește.

Are un theatru foarte mare și frumos, întru care încape peste 3500 oameni. S-au întimplat seară cînd au fost în theatru peste 2000, și înfățișarea au fost atîta de simțitoare, încît n-au fost 100 oameni aceia pe care nu i-am văzut ștergîndu-și lacrămile.

Așijderea și școală, cu toate orinduilele cele folositoare. Și doao biserici pravoslavnice, cu orinduială cituș de puțin neschimbată, încît tot pravoslavnicul rămîne mulțumit.

* Vaporul este o corabie care merge pe mare cu un meșteșug de foc ce este în camara corăbii, iar afară să vede numai un coș de fier, lung ca de 4 stînjini, prin care iese fumul, și doo roate mari de fier, întocmai ca roatele de la mori, ce umblă în apă, una de o parte, afară din corabie, și alta de ceilantă parte, într-o osie de fier, care este mai naltă decît fața apii de șase palme; roatele întră în apă o parte, și 3 părți rămîn afară. Această osie cu roatele, întorcîndu-să foarte iute, gonește corabiia atît de tare, încît simpte trupul omului cum corabiia sparge marea și roatele lasă în urmă doo coade de spumă lungi. Și cum or pune în cuptor un lemn mai mult, să duduie toată corabiia. Înăuntru, unde este acel meșteșug, nu lasă pe nimeni să bage seama, dar după oareșce băgare de seamă ce am putut face, este un cuptor zidit în cămara corăbii, care are un coș de fier drept în sus, prin care iase fumul; la spatele cuptoriului, împotriva gurii, un alt coș de fier, care este scos din cuptor înspre mehanica ce au, prin care iese căldură cu abureală, întocmai ca la cazanul care scoate rachiul, la care la fund îi arde focul, și capacul strînge lacrăma de abureală. Așa acel abur al coșului mișcă cea dintii roată, unde sînt poate întreite decît la un ceasornic, și cea din urmă roată, prin dinții ei și prin dinții ce sînt pe osie de fier, sucește osia dinpreună cu roatele. Și căci aburul este care face cea dintii mișcare a roatii, de aceea cînd dau foc mai mult, prisosindu-să aburul, silește toate roatele și să cutremură toată corabia. Și bez acest meșteșug, are și catarturi cu pinze, ca cînd este vîntul spre locul unde va să meargă, întinde pinzele și mai slăbește iușeala roatelor, împutînînd focul. De la Trieste și pînă la Veneția sînt 80 miluri, pe care le ia în 10 miluri, adecă 20 de ceasuri; și pleacă totdeauna, sau de la un loc sau de la altul, după ce să aprind luminările.

Cînd am mers de la Trieste la Veneția, călătorînd cu vaporul, am mers în 8 miluri; iar cînd m-am întors, vrînd să aflu și drumul ce fac celelante corăbii, am intrat în corabie; dar mi-am blestemat ceasul întru care am hotărît să am acea băgare de seamă, căci am călătorit pînă la Trieste 40 de ceasuri, și într-această toată vreme nici am mîncat, nici am dormit, ci numai am vărsat și am plîns ca un copil mic.

Toate cele spre hrana vieții trebuincioase sînt cu îndestulare și ieftine, iar carnea și piinea scumpă. Toate feliurimile de verdețuri și de legumi sînt cu îndestulare; așijderea și poamele, cum mere, pere, cireșe, vișne, prune, nuci, alune, gutui, pepeni verzi i galbeni, struguri, zmochine, caise, zarzăre, pierseci, scorușe, moșmule, lămii, rodii, iar portocalile 20 de un sfanțih; și toate celelante ieftine, căci și cite nu le face locul, ci să aduc din alte părți, prin mare, să aduc ieftine. Cînd descarcă lămiile și portocalele din corăbii, parcă descarcă cară cu fin într-o șiră; cum și feliurimea și mulțimea peștelui este nesocotită, din care: sardele, pește roșu, șhilopsar, licurini, heli, midii, stridii, raci, căride, scoici, ahivade, ctenii, supii, cracatiță, scatharii, melanurii, rufi, mumgrii, palamide, gufari, pețude, chefali, xifii, barbuni, scorpionii, scumbrii, zmaridii, salahii, calamaruri, paguromane, pagurii, țaganii, petalide, zvrducle, pine, stacoji.

Ca să intre cinevaș în orașul Trieste trebuie să pogoare un deal în vreme ca de un ceas, și cînd urcă, peste doao. Dintr-acest deal este o vedere nespūsă de frumoasă, căci după ce vede dintr-o așa nălțime neisprăvita și nemărginita mare, lucru pentru care cu dreptate să cutremură omul cel neobiciuit, apoi vede și acea¹ frumusețe a orașului, ce este mai pe jumătate împrejurat de corăbii; și pe corăbieri urcîndu-se pe catarturi și coborîndu-se cu mare îndrăzneală, fieșcare cu deosibite haine naționalicești îmbrăcați, și pe broaștele de copii, care toată corabia trebuie să aibă, aruncîndu-se dupe catarturile corăbiilor în fundul mării. Toată marea, cît o coprinde vederea ochilor, plină de pinze carele au pe la luntriile cele mari și cele mici, ce neconțin merg, vin, dupe la împrejuratele sate și altele, pescărind; și mai virtos înspre sară, cînd toate ulițele orașului sînt luminate prin felinare mari, și vede omul tot orașul și toată marea parcă este aprinsă, și în scurt, sînt toate podoabele, toate lucrurile cele despre mîncare și viețuire slobodă și cu bună orinduială, oameni din toate părțile lumii, loc de negoț, loc unde tot omul, carele din orice pricină nu mai găsește mulțumire să trăiască unde va fi trăit, acolo meargă ca să-ș găsească mulțumire. De aciia nu e departe nici raiul cel pămîntesc, adecă Italia, nici Viena, unde trebuie să trăiască tot omul care are avere, căci liniștita viețuire și de obște bune năravuri, anevoie le va găsi cinevaș în multe locuri.

¹ Scris 442A (n. ed.).

VENETIIA

Oraș mare, vechiu, zidit de ani o mie și trei sute; și tot orașul în mare, avînd în loc de ulițe 530 canale, și în loc de cără și calești mulțime de luntre, a căroră lungimea este 5 stînjini, și lățimea la mijloc de un stînjin, unde au și un acoperiș întocmai ca coșul de carită, pe care cînd vor îl ridică. Aceste luntre, cînd au să meargă afară din oraș, ridică și pinze; carele, fiind foarte multe, stau pe la multe locuri, și care, unde voiește să meargă, tocmește și își împlinește trebuința, întocmai cum sînt pe la alte orașe fiacările. Asupra acestor canale sînt 360 poduri de piatră, boltite, pe supt care trec slobod luntrele.

Casele pe afară nu sînt frumos împodobite, după obiceiul arhitectonicesc de acuma, ci în feliurimi de făpturi din vechime, care frumusețea ș-au pierdut-o; dar urmele să cunosc. Să cunoaște că au fost acest oraș un ce deosibit, să cunoaște că au lăcuit într-însul oameni mari și că odată au dat pravilă în toată Evropa. Aci vede cinevaș feliurime de isvoade de zidiri, vede mulțime statue, încît poate zice omul că fieșcare casă este o bucată de antică, pentru care aleargă oamenii prin țări, spre a le găsi și a le vedea în odăi; dar toate acestea au plecat spre o așa dărăpănare, încît poate sămui acest oraș cu un om trecut de 100 ani pe carele, după ce l-au lăsat toate puterile și să află întru așa proastă stare, stă lingă el și un tînăr voinic și frumos, carele privește cum, din zi în zi, să dea bătrînului brînci în ripă. Dar cu toate acestea, cum am mai zis, din cele ce vede, fieșcine poate judeca că au fost odată vreme cînd n-au mai fost alt oraș mai frumos, mai în putere și mai luminos. Căci la fieșcare pas ce face omul, vede lucruri ce au fost săvirșite cu mari cheltuieli, cum Piața Sfîntului Marcu, care este destul de mare, a căriia trei părți sînt tot zidiri de case, unde pe acea vreme lăcuia toți dușii care era cei mai mari ai sinatului. Aceste trei părți de zidiri își au fețile despre piață pe stîlpi, în rîndul cel de jos; între odăi și între stîlpi, sînt ulițe slobode, de picior, late de doi stînjini, pardosite cu lespezi de piatră. În toate odăile de jos ce să coprind întru acestea trei părți ale pieții sînt prăvălii care vînd mărfurile cele mai scumpe, și mulțime de lostării — de nu va fi minciună, cum mi-au spus, că sînt peste sută — unde dau toate feliurimile de băuturi, avînd înaintea ușilor meșcioare și scaune. Acea piață și acele trei ulițe sînt pline de oameni,

de șazători și trecători, unde citesc gazeturi, dau și priimesc scrisori, și oricare își săvîrșește orice treabă, și mai virtos seara, cînd sînt toate acestea locuri luminoase, avînd, bez felinarele orașului, și fieșcare prăvălie și lostărie cîte doao-trei lumînări. La cea de a patrulea parte și cap pieții este biserica Sfîntului Marcu; și înaintea ușilor bisericii sînt trei stîlpi foarte nalți, care mărturisesc biruința cînd au stăpînit venețianii Chipru, Criti și Moreia. La stînga, într-o zidire naltă, un ceasornic; deasupra ceasornicului este a scobitură în zid, întru care este Maica Precesta întrupată și poleită cu aur. La dreapta și la stînga, doao uși, iarăș poleite, și de la una pînă la alta balcon de fier. În zioa sărbătorii Înălțării, după ce bate ceasul dintii, să deșchide ușa cea din dreapta, din care iese un inger, iarăș întrupat și tot poleit, și prin balcon mergînd pînă înaintea Maichii Precistii, unde stă, și după ce să pleacă, ridică o trîmbiță, cu care strigă de 3 ori; apoi, iarăș plecîndu-să, merge spre ușa din stînga, unde apropiindu-să, să deșchide și întră ingerul. Atunci, din ușa cea din dreapta, ies acei trei vrăjitori, iar întrupați și poleiți, cu darurile ce aduc către Maica Precista, care, iarăș stînd și plecîndu-să, urmează după inger, și intrînd prin ușa de-a stînga, să și închid amîndoao. Acest lucru să urmează din zioa sărbătorii 15 zile, de cîte ori bat ceasurile; și apoi, la viitorii ani, iar la acea sărbătoare urmează așijderea, iar în ceialantă vreme rămîne numai ceasornicul în lucrare. Și tocmai în virful aceștii zidiri făr' de invăliș este clopotul ceasornicului, unde, de amîndoao părțile, stau doi draci mari de aramă, care țin cio-cane în mină și bat ceasurile. Iar la dreapta este o clopotniță mai naltă de 25 stînjini. Cum și ale bisericii, de mirare luminoase lucruri, le sfîrșesc numai cu o descriere, adecă: că toți sfîntii și toate cîte să obicinuiesc de a să zugrăvi întru o biserică, în loc de a fi zugrăvite, sînt lucrute toate mozaic, cum și locul ce rămîne de la un sfînt și pînă la altul, iarăș mozaic poleit în aur. Și pardoseala bisericii, cu bucăți de pietrii mari și mărunte făcute flori, ca un chip de mozaic. Și pe afară biserica, numai turnul iarăș lucrat mozaic. Și deasupra ușii cei de la mijloc sînt patru cai tornați dintr-o amestecătură de metaluri, ce pînă în zioa de astăzi nu pot afla oamenii acele materialuri din care s-au făcut. Fața le este foarte pușin verde, împătrită decit verdele albastru, și inzecită ca aurul, dar aceste fețe nu deosibite, ci amestecate, cum să vede fața unelor bucăți de maldehi, ce sînt în doao fețe.

La căpătiiul aceştii mari pieţi, la mina dreaptă, să împreună un cap de altă piaţă, al căruia celalant cap să isprăveşte în marginea mării. La dreapta aceştii pieţi, iar sînt mari zidiri cu stîlpi şi cu uliţe între odăi, carele să ţin tot una de zidirile pieţii cei mari. Iar la stînga este o mare zidire unde pe acea veche vreme lăcuia cel mai mare doju, otcirmuitoriul Veneţiei, şi acuma au bibliotică şi alte multe lucruri de mare preţ. A aceştii zidiri meşteşugul, frumuseţea şi neobicinuita podoabă pe vremea de acuma sînt vrednice de vedere, mai virtos o scară boltită, a căriia boltă este de lespezi de marmură, cu mulţime mici statue şi felurimi-de flori şi ştocaturi arhitectoniceşti, toate de marmură şi așa atîrnate, încît socoteşte omul că o să cază; şi toate acelea scosuri lucrute în aur. Întru o sală mare, pe un pat, pus jeţul doji, şi împrejurul a toată săli, 3 rînduri de jeţuri pentru acei duchi, şi pentru oamenii cei streini ce să trimetea de la alte împărăţii să vorbească pentru pricinile ce avea între ei. Păreţii aceştii săli, împodobiţi cu cadre mari de trei şi patru stînjini, întru care să coprindea acele trimise persoane şi toată ţerimoniia ce să coprindea de persoanele cele pămînteşti. Altă sală, cu multe lucruri din vechime, foarte scumpe, cum multe statue de marmură de deosibite persoane, din care cele ce am însemnat sînt: statua lui Odiseiu, a Chivellii, a Athanaliii, a Artemidii, a Afroditi, hrăpirea lui Ganimid, împreunarea lui Zefs cu Lida, înjunghiere de vită spre jărtfă, şi alte multe tot de marmură. Cadre întru care să arată mii de oameni, cum războiul ce s-au făcut la Nafpactu, unde s-au socotit împotriva unui om 35, cum am zice la 1000: 35000; şi căci cei puţini s-au hotărit ca negreşit sau să cîştige bătaia, sau nici unul să nu scape cu viaţă, de aceea cei puţini au cîştigat; iar cei mulţi s-au biruit, ca nişte oameni trimişi în silă. Cum şi o icoană întru care să coprinde raiul; şi întru alta, robirea Moreii, pe care o au zugrăvită în chip de muiare legată cu lanţuri, şi otcirmuitoriul ostăşesc o dă în mina şi stăpînirea Veneţiei, fiind şi ea zugrăvită iar în chip muierec, stînd în jeţul împărătesc, şi alte multe asemenea zugrăveli. Apoi alte odăi cu cărţi, din care cele mai deosibite sînt manuscripturi.

Dintru această de al doilea piaţă să împreună un drum lung ca de un ceas, şi foarte lat, pe la unile locuri şi de 10 stînjini, pardosit tot cu lespezi de piatră, avînd la mina stîngă împreunate zidiri de case, iar la mina dreaptă marginea mării, cu multe corăbii şi luntrii. La sfîrşitul acestui drum este o grădină foarte frumoasă, slobodă pentru toată obşte

oraşului, unde zic că au fost o mănăstire cu mulţi călugări, pe care văzîndu-i Bonaparte, i-au întrebat ce lucru muncesc spre folosul obştii. Şi sfinţia lor răspunzînd că nici o mesărie nu au, ci numai sînt rugători cătră Dumnezeu, au poruncit de a-i goni pe toţi, să meargă spre muncă, şi acel loc să rămîie pe seama oraşului, ca să-ş răverse bunătatea la toată obştea. S-au întimplat zi cînd am văzut tot acest drum, cu amîndoa pieţele ce să împreună, plin de oameni, lanţ ţiindu-se unul după altul; şi la intoarcere, fiind noapte, şi mai frumos, fiind tot drumul luminat, şi toate acele prăvălii, în lungimea acelu drum, deschise şi luminate. Iar întru acea mare piaţă nu mai mergea nimeni unde vrea, ci unde norodul îl îmbrincea, unde cînta şi muzica cea ostăşească, şi tot acel lanţ de oameni aciia să îmbulzea.

Are şi o tarsana foarte mare, unde să lucrează corăbii, luntrii, din nou, şi altele vechi să preface; unde zic că să află în lucru, zi cu zi, peste 500 oameni. Aci lăcuiesc şi mulţi ostaşi. Sînt şi multe odăi, cu adunare de arme şi de multe alte lucruri din vechime, cum şi în Viena, unde să află şi chiar coiful acelu numit Atilla. Acest oraş, fiind tot zidit în mare, nu are nici un loc de a da cele trebuincioase spre hrana oroşanilor, dar nu numai că nu lipseşte nimic din cele ce sînt printr-alte oraşe, ci pociu zice că sînt şi mai cu prisos decît într-alte părţi, aducîndu-să cu înlesnire de prin prejuratele sate toate feliurimile de verdeţuri, legumi, poame, păsări, care după ce să vînd în multe locuri hotărîte, umblă şi mulţi oameni pe drumuri cu coşuri pline, pînă şi cu găini, raţe, gîşte, toate jumulte, strigîndu-le pe dinaintea ferestrilor, nelipsind nici una din cîte am numit la Trieşti, şi mai virtos şi cu prisos, căci norodul este mai mult decît la Trieşti, ajungînd în număr de o sută mii.

De la Veneţia şi pînă la Fuzina, marginea pămîntului spre Italia, este cale pe mare de un ceas.

PADUA

Acesta este oraş al lombardo-veneticii Italii, lăcuit de mai puţini oameni decît ar coprinde oraşul, căci prin pieţe este iarbă crescută. Iar drumul din Fuzina şi pînă aciia şi spre toate satele Italiii este lucru vrednic de vedere, şi att

Incit nu poate cinevaş crede pină a nu vedea. Căci după ce este aşazătă piatra pe drum întocmai ca masa, apoi şi de amindoa părţile sint şanţuri cu apă curgătoare, pe lingă care sint alee de copaci mari, şi la unele locuri îndoite şi cu spaler, lucru ce abia poate cinevaş a-l vedea prin grădini făcute cu multe cheltuieli. Apoi, bez frumuseţea drumurilor, pe amindoa părţile de drum sint locurile de semănături, şi fieşcare muncitor iş are locul inchipuit întocmai ca o grădină, hotărit în 4 colţuri şi împrejurat cu şanţ prin care curge apă şi, cînd cunoaşte că semănăturile au trebuinţă de udătură, nu aşteaptă întimplătoarea ploaie, ci închide şanţul de la vale prin stavila ce fieşcare are, şi apa, umflindu-să, să răvarsă peste toate semănăturile, şi cînd nu mai are trebuinţă iş ridică stavila. Pe lingă aceste şanţuri ce imprejoară locul fieşcăruia, sint alee de copaci, şi așa să țin lanţ loc de loc, deosibindu-să locul unuia de al altuia cu acelea şanţuri şi alee. De aceea zic că în Italia nu trebuie omul să călătorească cu poşte, ci cu piciorul; căci preste toate locurile nu are alt a vedea decit grădini cu aceste alee şi imprejurate cu şanţuri, şi acele mari girle din care trag apa pe şanţuri, şi apropiindu-se de satele lor au a vedea, bez toate celalante poame, şi rodii, smochini, lămii, portocali. Iar pentru inchipuirea sămănăturilor ce fieşcare are întru acel ochiu de loc, mai nainte voiu cuvînta. Apoi va vedea călătorul şi case mari de zid, cu statue şi cu balcoane de fier şi alte multe podobe.

Acest oraş Padua este zidit de ani 1700, şi pină a nu să zidi Veneţia, acia era scaunul otormuirii. Şi căci să asuprea prea mult de craiul Atilla, s-au zidit Veneţia şi s-au tras stăpinirea acolo.

Sămănăturile cele mai multe este porumbul, carele să seamănă de doao ori într-un an. Cînd m-am aflat în Italia în luna lui avgust, cel dinti era cules, iar cel de al doilea începuse a face ştulete. Apoi griul, ovăsul, orezul şi toate celelante, cum şi toate feliurimile de poame ce am cuvîntat la Triesti, dar cu mare deosibire la dulceaţa şi mirosul lor.

VITENŢIA

Oraş tot în acea lombardo-veneticească Italie, cu zidiri iară vechi şi cu 3 theatre. Şi după ce sint cite trele în lucrare, de multe ori dau cite o bucată şi de 10 ori; şi aceasta nu să

urmează căci este orașul prea mult lăcuit, ci mai virtos împotriva; ci căci acest neam este foarte iubitoriu de muzică și vor prea mult să auză faptele cele virtuozose și iroicești ale acelor mari și vrednici de laudă oameni din vechime, și cel mai sărac oroșan trebuie să meargă cu nevasta și cu copiii. Cum am văzut și la satele Austrii, birnici cu nevasta și cu copiii la theatru, căci într-aceste locuri socotesc theatrele de foloșitoare, fiindcă ne arată pildele acelor vrednici de pomenire.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Această orinduială nu să urmează ca pe la noi, unde este un theatru în toată Țara Românească, în orașul București, în scaunul otcircuirii, ce are norod poate peste o sută de mii, și de multe ori într-acest și numai theatru abiiia sînt 100 oameni. Și aceasta micșorare să pricinuieste căci în națiunea românească vorbesc în theatru limba nemțească, parcă ar fi silit acest norod de a ști toți limba nemțească. Și pentru această urmare am pățit o destulă rușine în Viena, căci întimplindu-mă la o adunare unde era și un englez carele, din Țarigrad viind, au trecut prin București și văzindu-mă cu îmbrăcăminte turcească au cercetat de unde sînt. Și după ce au aflat că sînt din București, au început să spuie că, cînd au fost în București, cu mare rîvnă au alergat la theatru, ca să auză arătarea în limba națională; unde auzind că vorbesc în limba nemțească, au întrebat pe aceia cu care venise (care știia rîvna lui, dar denadins nu i-au spus că la theatru vorbesc în limba nemțească) de știea cest tot neam limbă nemțească. Apoi, aflînd că din cîți să află în theatru numai a zecea parte pot pricepe, au zis că acest lucru nu numai nu l-au văzut în cîtă lume au umblat, ci nici că crede că într-altă parte vor vorbi în theatru întru altă limbă, ci nu întru aceea națională. Căci a fieșcării țară theatru este întemeiat întii pentru națiunea lui, apoi să întimplă de vin și alte trupuri streine. După aceasta au început să întrebe de nu are acest națiune limbă și scrisoare naționalicească. Care aceste vorbe negreșit toate le făcuse în București cu aceia de care au fost întovărășit; ci acii au deșchis această vorbă numai ca să mă bucur eu auzind cum vorbește frumos pentru națiunea mea. Judece acum fieșcine cît am fost de strîmtorat de a-i răspunde,

și ce? Adevărul? Ar fi fost spre defăimarea nații mele. O minciună prefăcută? N-am putut, căci era mulți care nu numai știu cele ce să urmează, ci parcă au condice și de viețuirea fieșcăruia. Și de au zis altul că în Țara Românească mulți știu limba nemțească, iar nu m-au ajutat, căci i s-au împotrivit, zicându-i că 200 neguțători și 20 boieri ce știu această limbă nu pot ținea theatru și ceilanți, nepricepind, nu pot găsi plăcere, și așa nația nu poate alerga. Și că de ar fi vorbit în theatru în limba națională, după lumea ce el au văzut în București, și 4 theatre ar fi puține. Apoi întorcându-mă la Sibii, mi-au spus și un prieten de mirarea și risul acestui englez, iar asupra teatrului și cu alte multe prisosiri. Acuma nu am ce alt mai mult zice decît că cel ce nu are mîndrie națională rămîie nesupărat.

VERONA

Și pînă la acest oraș, drumul tot așa infrumusețat este, încît streinul călător trebuie să vorbească întîi pentru drumuri, apoi pentru orașe. Acest oraș este destul de frumos și atît de mare încît are trebuință de lăcuiitori, iar nu lăcuiitorii de noao zidiri. Tot omul pe drumuri trebuie să se bucure, iar în orașe intrînd, să să întristeze; căci din cele ce vede judecă mărimea intru care să afla intru acei vechi ani. Are trei theatre, dar cel mai vrednic de însemnare este cel ce să numește Amfitheatru*, căci deși au fost în alte locuri amfitheatre mai mari decît acesta, dar s-au stricat, nemairămîind altul în ființă ca acesta peste toată lumea. Nici că este acuma în lucrare, căci acele din vechime jocuri nu le mai fac; și mai virtos că, ca să să umple acest amfitheatru de oameni, trebuie să vie acuma privitori din alte trei-patru orașe. Și dintru această numai mărime, să cunoaște că pînă a nu ajunge acest oraș în scădere va fi avut populație peste o sută mii sufl., și acum poate nu vor fi nici doazeci mii. Zidirea acestui amfitheatru este toată de zid, în forma oului, și toate lăvițile de bolovani de piatră, trei palme latul și doo naltul, așăzate pe acea zidire. Și a celui dintîi rînd de lăviți dupe pămînt, totocolișu este de 100 stîn-

* O zidire rătundă cu lăviți de pe care să poată vedea tot omul la mijloc.

jini. Asupra aceştii lavițe, alta mai îndărăpt și mai naltă, iar doo palme naltul și trei latul. Și asupra aceştii de al doilea, alta, și tot asemenea urmînd, lărgindu-să îndărăpt și urcîndu-se pînă să implinesc 44 de lăviți de jur împrejur, toate de lespezi de piatră mari, cum am zis. Iar ocolișul cel din urmă, și mai nalt, este de stînjini 400. Pe aceste toate lăviți încap treizeci de mii oameni, a căroră urcușul este prin 40 scări. Iar pentru cei ce făcea jocurile sînt doao porți mari boltite pe supt această zidire, una împotriva altia, la capetele amfiteatrului (căci am zis că are forma oului). Jocurile era acestea: sărituri, alergături cite doi împreună, aruncături de pietri, bătăi cu pumnii și luptări; și care din jucători ciștiga, avea loc hotărit de cinste în vileag, unde să și urca. Iar care să biruia, ca un rușinat fugea supt bolta acelor porți. Aciia și cînd avea vreun om hotărit de moarte, aducea întru acel mijloc al amfiteatrului o jigănie, pe care o împrejura cu un mare balcon de fier, unde băga și pe acel om și să lupta; și de putea să o omoare, își dobîndea slobozeniia; iar de nu, să făcea jărtfă a acei jigăanii.

Curge printr-acest oraș girla Ladis. Numărul oroșanilor ajunge pînă la 20 000. De aciia, doao ceasuri înainte, este un oraș mic, ce să numește Castelnuovo, și de aciia iarăș înainte ca doao ceasuri este o cetate, prin care curge un rîu ce vine dintr-o baltă foarte mare, anume Garda, a căria marginea nu s-ar vedea de nu ar fi munți de piatră foarte nalti.

Tot drumul de la această cetate, înspre Brestîia, merge pe marginea acestii bălți.

BRESTÎIA

Și acest oraș este destul de mare, și tot în lombardo-venetica Italiia. Are cișmele foarte frumoase, cu feliurimi de statue și zgheaburi mari de marmură, unde curge apa.

Popul: 25 000.

MILANU

Acest frumos oraș, ce au luat numire de Parisul cel nou, poate să se sfădească cu toate orașele ce pînă acuma am numit pentru întirea frumuseții, atît pentru clima lui cea dulce și potrivită, cît și pentru frumusețea cea de oameni alcătuită. A cării cetăți încunjurarea este aproape de zece mii stînjini. Este căpetenia a tuturor orașelor din lombardo-venetica Italia și scaunul ducii, unde locuiește otcirmuitorul Renial, carele întemeiază toate cele spre podoabă. Gîrla Ada curge pe aproape. Aci au stătut episcop sfîntul Amvrosie, arhiepiscopul Mediolanului. Este o biserică a cării mărimea, podoaba, meșteșugul arhitectonicesc, statuile ce sînt împrejurul a toată zidiri, turnurile și florile, și toate acestea de marmură, sînt lucruri vrednice de mirare. Cînd începe cinevaș să cuvînteze pentru raritatea Vienii ce să coprind în zidiri trebuie să numească întii biserica Sfîntului Ștefan; dar aceasta a Milanului este mai presus, și la mărime, și la meșteșugul lucrului, și toate acelea turnuri de marmură mai cu deosebire săpate, și toate săpăturile florilor mai învoalte, și cu un prisos foarte deosebit. Căci are toată fața zidirii de pe afară peste 700 statue de marmură, mai mari decît trupul omului, împrejurul a toate zidiri de jos pînă în streșină, care stau pe niște polițe, iar de marmură, scoase afară din zidire numai cît coprind picioarele; și pîntre aceste statue, alte bucăți de marmură întru care sînt săpate felurimi de flori, și atît puțin apropiete de zidire și așa de mult scoase afară și atîrnate, încît socotește cinevaș că trebuie să cază. Și în scurt, toată această mărime de zidire, a cării împrejurarea este ca de 240 stînjini, este toată de marmură.

Are 5 theatre, din care unul nu numai este cel dintii în tot țînutul Austrii, ci să socotește cu cele dintii și din alte țări. Are o plimbare ca la Prater, pe zidul cetății, mai nalt decît cealaltă față a pămîntului, pe la unele locuri și de doi stînjini, și toată aceasta nălțime și lățime să coprind în doazidiri. Și cu toate că la vremea cînd am fost lipsea cei mai mulți din noblețe și din neguțătorii cei mari, pe la moșii, pe la băi, pe la sate, căci aceasta în toate părțile să urmează, cum și la Viena cînd mă aflam, bez poliția și neguțătorii prăvăliași, puținii era din ceilanți, lipsind mai toți cei mari:

ministrii, boierii, neguțătorii și chiar împăratul și împărăteasa, toți pe afară, și din cei ce rămăseseră în Viena, cei mai mulți pleca simbătă seara și să întorcea luni de dimineață.

[CUVÎNTARE DEOSEBITĂ]

Iar noi numai ne naștem și putrezim în oraș, așteptând mila stăpînirii, cite cinci și zece ani, sau pînă ne va veni rîndul, sau pînă cînd să va milostivi stăpînirea, sau pînă vom ajunge întru acea vîrstă la care ni să cuvine să dobîndim acea boierie care o cerem cu doozeci de ani mai nainte, sau pînă cînd vom afla mijlocul prin care putem a o dobîndi. Și cu acest mijloc trăind, pierdem viața împărătească, viața veselă, viața odihnită, cea țărănească, căci atunci am trăi dintru al nostru, atunci nu am avea lipsă niciodată. Pociu zice că cei cu mai multe moșii că ar strînge și bogăție și, lipsindu-ne acelea fumuri și politicești gîndiri, cum să urmăm sau împotriva stăpînirii, sau spre folosu-i (iar acum, întru o ameteală de gînduri, cum toți să domnim), și dobîndind aerul cel curat, am fi mai sănătoși, am avea putere și sînge mai curat, am gîndi mai bine, și trăind între norod, ne-am obicinui de a-l iubi și a ni să face milă de ei. Și apoi, cînd om fi chemați de stăpînire ca să ne orînduiască în slujbele țării, negreșit vom vorbi pentru norod mai des bine și, în scurt, cu nici unul nu să va întîmpla ceea ce acum ni să întîmplă, de moștenim moșii părintești și peste pușini ani le și vindem făr' de a ști în care parte de loc au fost. Și unii le pierd făr' de a li să întîmpla pagube în neguțătorii, făr' de a înmulți venituri la alte moșii printr-acele datorii, făr' de a bate măcar un cuiu la o ulucă a casii, făr' de a trăi în bișugare de argintării, mese mari și slobode, giuvaeruri și alte deosibite podoabe ale casii, făr' de a face la scăpătați deosibite milostenii, ci numai împodobindu-ne ca nici un bărbat din toată Evropa. Această fericire cîștigăm noi trăind tot în oraș.

Și cum zic că, cu toate că lipsea cei mai mulți și mai mari pe la moșii, tot era peste doao mii caleșci și carite, și cele mai multe carite de 4 oameni, deșchise deasupra, și aproape de zece mii pe jos, și călăreți. Și o sută soldați olani, călări,

împărțiți în toată acea lungime a plimbării, spre a să păzi buna orînduială.

Și acia au neguțătorii o mare zidire și frumos împodobită ce o numesc iarăș locanta, unde dau și baluri între dumnealor, și cînd sînt mulți strînși, să urcă și pînă la număr de doao mii oameni, unde au și dat bal tot orașul prea înălțatului împărat într-această vară, cînd au șezut la Milan. Dintru această casă iese întru o grădină mică, unde streinul, bez grădina, vede împotrivă și un munte foarte mare, asupra căruia sînt copaci, și printre ei drumuri de picior, ripe, scorbori, peșteră, un fuișor chinezesc și mulți stîlpi de piatră la sfîrșitul muntelui, asupra căroră este galerie spre plimbare. Aceasta văzînd fieșcare, iș silește pasurile, ca să înceapă a să sui pe acea frumoasă galerie și pe munte; și cînd să apropie ca de doi stînjini, atunci cunoaște că nu este munte în ființă, ci un zid foarte nalt zugrăvit, în ființă numai fiind peșteră, cînd nu mai rămîne alt decît a vorbi pentru acel mare meșteșug al zugravului. Ulițile orașului sînt foarte late, pe care le udă și le mătură în toate zilele înaintea vremii plimbării. La o biserică au 6 clopote, pe care trăgîndu-le, fac o armonie mai dulce decît auzul unii muzici. Populația norodului să urcă peste una sută doaozeci și cinci mii, bez streinii, care sînt peste cincisprezece mii. Mulți din voiajorii ce să întimplă să vie o dată în Milan rămîn pentru mulți ani. Unii imputinează zilele ce au hotărit pentru alte locuri și zăbovesc aci mai mult. Alții merg de iș ridică familiile și vin acia, unde viețuiesc ani. De aceea, în toată vremea să află oameni mari de prin alte împărății. Cum mi-au spus, sînt și prinprejurul orașului, cu depărtare de un ceas și doao, foarte frumoase plimbări.

Întorcîndu-mă la Trieste, unde făceam băi în mare, între alții ce să scălda s-au întimplat și un neamț, carele, întrebîndu-mă de unde sînt și pe unde am umblat, și spuindu-i, cînd au auzit că numesc și numele Milanului, ca un nebun au sărit de m-au îmbrățișat, strigînd: „A! Milanu, Milanu!“, și acesta neamț fiind și om ca de 60 ani, la care este foarte anevoie de a fi așa lesne furios. Apoi spunîndu-i că, din nenorocire, numai o zi și jumătate am șazut în Milan, puțin au fost să mă scuipe. Așa este Milanul de frumos, încît bătrînul neamț, căci șazuse în anul trecut 3 luni de zile, cuvîntînd numele Milanului și coprinsese neastîmpărare.

PAVIA

Acest oraş au fost scaun ducatului Lombardiei. Aciia sînt cele mai bune şcoale, universitate, din toate cite sînt în Italia cea lombardo-veneticească, unde vin tinerii şi dintru alte ţări spre învăţătură. Şi aici, cum mai în toate oraşele, este o apă mică curgătoare, pe care cu meşteşug, prin închidere de porţi ca cu o stavilă, o măresc şi o micşoresc, unde şi cînd au trebuinţă Şi cu acest mijloc umblă pe acea apă, ce nu este nici cît a patra parte din Dimboviţa, luntrii neguţetoreşti încărcate ca un munte. Acest meşteşug foarte mult este înmulţit în ţinutul Austriei; şi nu căci au avut fireşte ajutorul apelor, multe şi mari fiind, ci căci pe cele mici de tot cu acest meşteşug le-au întrebuinţat, şi pe cele mari cu canale le-au împreunat. Şi după ce să fac cele mai multe transporturi în ţinutul ei prin luntrii, apoi şi tocmai de la Trieste începînd, mulţime de mărfuri cărîndule cu cară puţin drum numai, pînă în gîrla Sava, de aici le transportarîsc, tot cu luntrii, pînă în Viena, Peştă, Beligrad, Roşava, Vidin, Nicopoli, Şistov, Silistra, Hirşova şi Galaţi, făcîndu-să socoteală că cu acest mijloc este o înlesnire foarte mare, căci o marfă ce s-ar cuveni să o încarce cinevaş în 200 cară ca să o ducă pîn' la un loc hotărit, pentru care s-ar cuveni să plătească chiria trei mii fiorini, ducînd această marfă cu corabie neguţătorească, ce umblă pe aceste girle, nu plăteşte nici 500. Un neguţitor vienez bătrîn mi-au spus că din Viena de 16 ori au dus marfă la Moldova prin Dunăre şi că de ar fi fost silit să meargă pe uscat nu s-ar fi dus nici de cinci ori.

CREMONA

Acest oraş este pe gîrla ce să numeşte Po, care să sămuieşte cu un adevărat scăpătat neguţetor şi ca un neam pierdut, pentru care zic oamenii că odată au fost mare şi tare.

Iar drumurile şi semănăturile, peste toate locurile, sînt lucruri atît de mirare, încît de nu ar fi fost făr' de orînduială, de multe ori aş fi cuvîntat tot pentru ele.

MANTUA

Acest oraș este cel mai vechiu nu numai din toate orașele Italiei, ci și de multe alte orașe ale altora împărății; mărunți fiind decât Roma cu 430 de ani, decât Veneția cu 1 708 și mai înainte de întruparea milostivului nostru domn Is. Hs. cu ani 1182. Este oraș mare; populația are puțină. Și aici sunt școli, dar nu ca cele de la Pavia. Oraș în cetate, și cea mai țepănă de câte am văzut, având 3 părți ale cetății oculte de o baltă curgătoare, și a patra parte, cea fără de apă, este foarte întemeiată.

Peste tot locul al lombardo-veneticii Italiei ce am umblat, locurile de semănături toate sunt, cum am zis, cvadrate, adecă în 4 colțuri, despărțite unul de altul cu șanțuri, pe care curg ape, și cu feliurimi de alee. Întru acelea ochiuri de locuri, cei ce au vii au vița sădită printre sămănături într-acestaș chip: fieșcine, în locul lui, are rînduri de copaci neroditori, întocmai alee, pe sfoară puși, sădiți unul de altul departe de doi stînjini în lungime, iar în lățime de cinci, într-o care își au sămănăturile; iar în rîndul copacilor, în fieșcare mijloc, câte o viță sădită, groasă ca mîna, naltă ca un stat de om, de unde să deosibește patru capete spre un copaci, și alte 4 spre celalalt, a cărora lungime este de doi și trei stînjini, împresurînd copaciul capetele de viță ce vin de la amîndouă părțile, încît nu să mai vede frunza copaciului, ci tot copaciul împodobit cu struguri negri (albi fiind foarte puțini, pociu zice noaptea părți negru și una alb). Acum judece fieșcine că ce feliu de grădină vede călătoriul peste toate cîmpurile Italiei deaca tot omul trebuie să-și aibă locul cvadrat, împrejurat cu șanț și alee, și apoi într-insele acele rînduri de vițe pe copaci, și celelalte rămase locuri între vițe, grîne, porumburi și toate feliurile sămănăturilor! Această vedere de amîndouă părțile drumului, cit coprînde ochii, aduce pe călători la o mirare, băgare de seamă și mulțumire atîta, încît cînd aleargă poșta să simpte că să află într-o nemulțumire, întocmai parcă ar pierde un lucru ce-l are în mîna, pierzînd băgarea de seamă.

Carăle ce cară mărfuri nu sunt cu patru roate, nici cu oiște la mijloc, unde să inhame doi cai, ci numai cu două roate, și un cal între doi craci, întocmai ca sacoa de apă; numai atîta de mari, țepăne și gros în lemne lucrate, încît încarcă peste două mii de oca; și caii îi înșiră câte unul înain-

tea altuia, dar mari și frumoși. Iar carăle ce umblă prinprejurul satelor sînt cu cîte 4 roate și cu boi, mari, frumoși, bălțați. Prețul mîinii cei dintîi de doi boi este 700 sfațîhi. Și la cele mai multe cară, boii nu trag în grumaz, ci în coarne, cu ham de piele. Italienii cei nobili și neguțitorii sînt vrednici de iubire, căci sînt oameni slobozi și galantomi și împodobîți cu adevărate daruri de noblețe; iar cei proști sînt rău nărăviți, cam cerșitori și nemulțumitori, căroră și de le va da cinevaș 3 sfațîhi pentru ce au tocmît, mulțumire nu va auzi, ci tot va mai cere.

Pînă intru acest oraș al Italiei mi-au fost călătoria de estim; iar călătoria ce am făcut iar în Transilvania, Ungaria și Banat să coprind mai la vale.

Din Brașov mergînd la Peșta prin Arad, este tot acel drum, prin Sibii, și pînă la Sas-Sebeș. Apoi de aciia să schimbă drumul prin Oisțea, Deva, oraș mic, Leșinic, Dobra, oraș mic. De aciia puțin mai nainte să trece gîrla Murășul, apoi în satul Toc, Zama, unde mai nainte este hotarul Transilvaniei de către Ungaria, în județul Aradului, Sovîrșita, Varadia, Radna — aciia este o biserică mică, ce zic că este întocmai după făptura bisericii de la Roma — Păuliș, aciia să face vinul Ausbruch. Apoi de aciia în Arad, care este oraș măricel, cu o piață foarte mare, unde este și varmediia, adevăcă isprăvnicat, pe lîngă care curge gîrla Maroș. De aciia în satu Batani, de unde abătînd mai nainte, puțin la mîna dreaptă, este satul Mezö-Hegheș, intru care sînt zidiri împărătești, cu grajduri foarte mari, avînd acolo multe prăsili de erghelii. Apoi în satul Aroșhaza, Senteș. De aciia mai înainte să trece gîrla Tisa, intru care intră gîrla Maroș; apoi în satul Ciongrad, Alpar, Țiglet, Haromroza, Pileș. Aciia este moșia a grafului, castel Beleznai, pe carele l-au omorit fiul său, trăgînd de doao ori cu pușca în taică-său, cu cuvînt că să purta cu răutate către supușii lui. Și dumnealui, ca un om ce nu-i lipsea nici un dar, au hotărît să îndrepteze pe taică-său omorîndu-l; pe carele, prinzîndu-l stăpînirea, l-au ridicat la închisoare, de unde scăpînd, nu au fugit intr-alte părți, ci s-au dus iar la acea moșie unde au omorit pe taică-său; de unde iarăși prinzîndu-l și judecîndu-l, l-au hotărît pravila de moarte, și așa, la Peșta, în vileagul obștii, i-au tăiat capul.

De aciia în satul Uliu, și apoi în Peșta. De la Arad și pînă la Peșta locul este asemenea nisipos cum este pe drumul Clujului, de la Oradia-Mare pînă în Peșta. Și sămănăturile

asemenea, tot acelea; cum și oamenii cei proști, tot cu acea îmbrăcăminte.

Din Brașov iarăș mergînd la Peșta pe drumul cel mare al poștii, este prin Sibii, Sas-Sebeș, Deva, Dobra, unde să trece hotarul Transilvaniei de către Bănat, Țoțed, Cosova, Făged, Boșur, Lugoș, oraș mic, prin care curge gîrla Temeș. Apoi în satul Chittetău, Recaș și Temeșvar, carele este un oraș mic în cetate, dar vrednic de descriere pentru frumusețea caselor, uliților și a curățeniii. Căci toate casele sînt mai deopotrivă, iar nu pîntre cele mari, mici de tot, care aduc urăciune la vedere; ulițile destul de late și toate linie drepte și încrucișate, unde ori la care încrucișare va șădea omul, vede isprăvitul uliții și a liniii caselor, pînă în marginea orașului. Cum și o mare piață, întru care la zile hotărite, de doao ori pe săptămînă, cîntă muzica ostășească, ce este în număr de 60 persoane, și multe alte podoabe. Curge pe aproape gîrla Bega, din care este scos și canal ce ocolește toată cetatea, și căci pricinuia stricare aerului celui curat, au poprit apa și au făcut acele șanțuri, frumoase grădini. Aci lăcuiește ghegeneral ostășesc, exelenția-sa Șneler, care este foarte iubit de toți, căci este un om blind și cuminte. Numărul oroșanilor să urcă pînă la 10 000.

Să împarte acest ținut al Banatului în patru județe: Ilirii, Seghedinului, Crasna și în Milităreasca Graniță, ce cade împotriva prințipatului Valahii și Serviii. Semănăturile cele mai multe, și mai peste toate locurile, este porumbul, celalante mai puține. Așijderea și din pometuri, cele mai multe prunele¹, întocmai ca și pe la noi.

[CUVÎNTARE DEOSEBITĂ]

Iar lăcutorii, neoași rumâni, făr' de nici o deosibire și în vorbă, și în port; atîta numai, căci să socotesc cu ai noștri care sînt în cea mai bună stare și căci, după călărimea Ungarii, cea mai bună și credincioasă oaste sînt români, și mai virtos oștirile călărești, ce sînt îmbrăcate în haine husărești, cu cai supt ei de 1 000 lei și mai mult. Pe aceștea văzîndu-i un neoaș român, trebuie să să bucure

¹ Scris: prunele (*n. ed.*).

și să să întristeze. La aceasta am și mărturie pe dumnealui fratele Manolache Băleanu și fratele Iancu Bălăceanu și cocoana Elenca, sora dumnealui, cind am fost cu toții la Mehadiia și cerind spre paza drumului doi ostași, ne-au dat otcirmuitorul ostășăsc român doi husari români, să păzască pe noi românii. O, ce bucurie și întristare ne-au coprins ! Bucurie căci am văzut din neamul nostru așa voinici ostași, bine îmbrăcați, bine învățați și bine îndemnați în calea fericirii și a cinstitii. Și întristare iarăș, căci văzind fericirea acestora, mindriia naționalicească, ne-am adus aminte și de vrednicii de milă ai noștri frați români, ce odată au fost vestiți.

De acia am mers în Becicherec, Comlos, Mocrin, Caniza, unde să trece gîrla Tisa, Orgaci și Seghedin, pe lingă care curge gîrla Seghedin, unde este hotarul Banatului despre Ungaria. Acest oraș este mare, avînd și otcirmuire ostășească supt gheeneral; și lingă școala copiilor soldățăști au o zidire întemeiată, întru care este un chip de temniță, avînd odăi multe, zidite și deosibite într-un mal, întocmai ca niște peștere, și fieșcare gaură, foarte întunecoasă și umedă, cu deosibite uși și cu pază de soldați pentru oamenii cei de neam ce fac răutăți. Pentru care trebuie să viețuiască întru acele peșteri 5, 10 și 20 de ani, după vină, și care va avea noroc să trăiască acei hotărîți ani, li să dă slobozenie. Dar crez că foarte puțini vor putea scăpa cu viață, căci cind am fost acolo s-au întîmplat duminică, și am văzut pe toți scoțîndu-i la biserică, ce este în coprinsul zidirii temniții, și pe toți i-am văzut cu așa fețe, încît nu ar fi putut cinevaș să hotărască că ar putea avea vreunul viață de un an sau doi, în vreme ce fieșcare avea să mai șază cîte 8 și 10 ani.

De acia în Gesmar, Chiștelec, Peter, Felega, Paca, Chichemet, Laius, Orcheni, Inas, Ocsa, Sorocsar și Peșta. Din Seghedin și pînă la Peșta, acest tot drum, iar este tot pămîntul nisipos. Și arăturile tot asemenea, cum și lăcuiitorii, cum am zis că este pe celelante doao drumuri, al Aradului și al Clujului, căci aceasta este tot o vină de pămînt în toată lungimea Ungarii, pe care le numesc românește cîmpurile Ungarii, și ungurește pustă.

Și iarăș, din Brașov mergînd la Mehadiia, drumul cel mai bun este tot al poștii, și merge iarăș prin Sibii, Sas, Sebeș, Deva, Dobra și pînă în Lugoș. Apoi de acia cîrmeste la mina stîngă către satul Sacol, Caransebeș, Slatina, Ghere-

gova, Corniia și Mehadiia, ce este în ținutul Banatului, în Milităriceasca Graniță.

[MEHADIA]

Aciiia sînt felurimi de ape metalicești, firește fierbinte, cu deosibită fierbințală una de către alta, din care una este atît de fierbinte, încît peste puțină este omul de a-ș ținea trupul supt cursul apii, măcar pînă a număra cît de curînd de la una pîn' la cinci. De aceea și au un maț de piele, pe care țindu-l neputinciosul în mină îl trece foarte repede peste acea parte de trup ce pătîmește. Sînt zidiri destule pentru întrebuițarea celor ce vin spre cîștigarea sănătății; mai virtos o zidire foarte mare și frumoasă, ce s-au săvîrșit în anul 1824 cu cheltuială împărătească, care, bez celelante trebuincioase, are numai odăi peste una sută patruzeci. Aciiia sînt și toate cele trebuincioase, cum dohtori, spițarie, gerahi, birt, unde poate minca cei ce nu vor să-ș gătească deosibit, căci și la aceasta este înlesnire, fiindcă aduc toate cele trebuincioase spre hrană de prin satele ce sînt împrejur. Este și otcirmuitor ostășesc. Acia am văzut ofițier atît de prăpădit, încît în pătură l-au luat din caleașcă și l-au dus în odaie, avîndu-ș mîinile și picioarele zgircite de tot; și în 16 zile l-am văzut drept și pe picioare, cu o nespusă bucurie în fața obrazului !

[CUVÎNTARE DEOSEBITĂ]

O ! Ce nemărginită facere de bine săvîrșesc acei otcirmuitori ce au durere de inimă de pătîmașele noroade ! O ! Cît să cuvîne într-un adevăr să-i numească noroadele adevărați părinți ! Oare cîți oameni, pe tot anul, să coprînd de o așa mare bucurie, întocmai ca un mort cînd ar învia, căci poate mulți ș-ar voi mai mult moartea decît o viață sluită ? Cîte asemenea ape sînt și în patriia noastră, dar toate în întunerecul pămîntului; căci chiar noi pînă acum nu ne-am luminat ca să aducem la lumină asemenea lucruri folositoare obștii, prin care să să folosească și cei scăpătați pătîmași ce nu au mijloace de a călători în țări streine spre dobîndirea sănătății, rămîind acest cîștig de folos numai pe seama bogaților, care sînt foarte puțini pe lîngă pătîmașii săraci.

De la Mehadia, drum ca de 3 ceasuri, este un oraș mic ce să numește Orsova, în marginea Dunării, unde este hotarul Austrii de către prințipatul Valahiii și al Serviii.

Și în satul Slatina, ce mai sus am numit, este apă metali-cească, din care beau și fac și băi. Din Brașov iarăș călătorind tot întru acel an spre Maroșvașarheliu și pe la alte moșii de domni unguri, am trecut prin Martonfalva, ce este în ținutul Sibenbirghen, în județul Secler, Oladifalu, Micloșvar, Sent-Demeter și Maroșvașarheli, oraș mare, pe lingă care curge apa Murășului. Aci este Tabla cea Crăiască, a căriia otcirmuitoriul este prezident; aciiia lăcuiesc și mulți domni de neam mare. Acest oraș este în ținutul Sibenbirghen, în județul unguresc. Lăcuiitorii cei mai mulți sint unguri, și români puținei. De aciiia, în satul Radnot, Șezburg, Seghișoara, oraș mare în județul Saxen, Elisabetștad, oraș mări-cel, unde sint lăcuiitorii toți armeni, trăind cu ale lor obiceiuri și pravili, toate hărăzite și întemeiete de stăpinirea Austrii, după a lor rugăciune. Apoi în Mediaș, iar măricel și frumos oraș.

[CUVÎNTARE DEOSEBITĂ]

În cea de al doilea an călătorie, mai cu denadinsul luind seama la cea în tot chipul obștească fericire, ce vedeam la toate treptele boierești și bresle neguțitorești, cum și la obștea norodului, mă aflam în mare mirare, neștiind cum să poate tot într-o vreme să fie toți bogați, unii mai mult, și alții mai puțin. Și pricina pentru care nu mă puteam a mă dumeri au fost căci eu, fiind rău obicinuit și coprins de științe care sint împotriva prăvililor omenești, judecam că de a fi bogați cei ce poartă papuci, trebuie să fie săraci cei ce poartă opinci.

Într-asemena, zic, judecați aflindu-mă și văzind pe toți sfetnicii, neguțitorii și prăvăliiașii bogați, așteptam să văd pe norod sărac; din care pricină am și fost silit să cercetez felurimi de oameni ca să aflu acest mie necunoscut mijloc. Și de la toți am luat răspuns că aceasta este cea de acuma mai mare politicească chibzuire a otcirmuitorilor Evropii, de a îndemna și a îndrepta pe tot lăcuiitorul spre drumul fericirilor, hotărind că: în oricare parte de loc va fi bogăția numai la câteva persoane numărate, acel loc este hotărît

sărac, dinpreună chiar și cu acei bogați, și că atunci este bogăția statornică, când toți deobște sînt fericiți, și că a celui prea bogat bogăție să instatornicează cu cea puțină a celui mai mic. Așadar, dintr-aceste auziri, destul m-am dumerit la această pricină. Dar ce folos ? Căci m-au amețit iară alte strimbe judecăți, fiindcă vedeam mulțime domni mari și mici afindu-să nu numai toți în slujbă, ci cei ce nu s-au abătut din datoriile lor fiind în slujbă și cite 40 ani, și mai virtos după 3 și 4 ani urcîndu-să fieșcare în mai naltă treaptă. Și știind că pe la noi, cu toate că să schimbă pe tot anul drăgătorile, dar tot așteaptă cite 10 la una, și din boiere-nașii județelor, mulți să nasc și mor făr' de a cunoaște ce e slujba patriii, aceste științe îmi sta împotriva celor pe aici văzute, la care iarăș am luat răspuns că această urmare a Evropii este foarte cu cuvînt și firească. Căci tot tinărul, după ce își săvîrșește cursul învățăturilor, trebuie să intre în slujbă, dar la cea mai de jos treaptă ; și slujind ani mulți, din vreme în vreme trebuie să să suie la mai înalte trepte, căci firește bătrînii mor, și aceștia după dinșii să urcă, și în locul acestora, alții mai mici urmează. Și spre mai multă încredințare, m-au întrebat pe care sfetnic împărătesc cunosc eu că au ajuns în cea mai înaltă treaptă făr' de a sluji întii la cea mai mică. Și că poate mie nu mi se pare această urmare că este cuviincioasă, fiind obicinuit să văz oameni făr' de nici o știință, învățătură și dar, și făr' de nici o slujbă cătră patrie, într-o clipă urcați la cea mai înaltă treaptă, ci numai prin dare de bani, cum și pre cei mai slăviți, în nalte trepte și bogați, ca un trăsnet aruncați jos și săraci, făr' de nici o greșală și judecată, ci numai căci au conținut darea de bani, și că de aceea nu este nici slava, nici bogăția temeinică. După aceste auziri, aducîndu-mi aminte și chiar eu pe cîți am cunoscut nalți și bogați și în puțină vreme scăpătați, n-am mai făcut nici o întrebare, ci am început a face o băgare de seamă în vreme de 30 de ani, de cînd am putut ținea minte, la această nenumărată sudoare și dare de bani al acestui norod rumânesc, că doar voiu găsi unde s-au cufundat. Și căutînd întii la mulțimea domnilor ce au fost intru acești ani și uitîndu-mă în toate părțile, întrebînd și cercetînd pre mulți prieteni, nu găsăsc nici un feliu de fericire la nici o familie, nemitrebuind să o caut la nepoți sau fii, și cheltuite pe namestii, moșii sau alte averi, căci toți să află în nepomenită sărăcie, despărțiți și răspîndiți toți în toate părțile, făr' de nici o judecată și invederată vină. Așadar, negăsind stră-

dania ¹ norodului înființată în averea domnilor, am fost silit să o caut și în familiile noastre, și aducându-mi aminte de stările boierești, puterea și cinstea ce avea într-acei vechi ani, nu găsesc familiile mai bogate, ci mai sărace, și unile de tot prăpădite, căci pe acelea vremi toți neguțitorii să împrumuta de pe la casele boierești, avind fieșcare boierii cîte unul și doi pe carii îi iubea și îi ajuta; acuma boierii sîntem datori pe la neguțitori. Atunci toate casele boierești avea toate cele trebuincioase de pe la moșii, cum zahereaoa, vinurile, verdețurile, păsări, și pe toată zioa să da merticuri, jimblă, vin și mîncare la familii ce le era rușine să ceară milă, iar acum trăim toți pe rãboj. Atunci casele boierești, celor mari, era pline de boieri de al doilea și al treilea treaptă, așteptînd toți ajutoare prin feliurimi de mijloace, și mai virtos prin husmeturi, căci toate husmeturile să cumpăra de boieri, și mai virtos de multe ori li să da în credință, lucru ce pe vremea aceasta nu să pomenește; și așa toți acești mici, ajutîndu-să de cei mari, îi iubea și îi cinstea, și boierii printr-acestea să imputernicea și să înmărea.

Iar acum, acei mici nu ne mai iubesc, ci numai ne lingușesc, căci de la o vreme încoace, adevărat, își fac intereurile tot prin noi, dar prin dare de bani; și așa noi rămîind singuri, întocmai ca o pasere făr' de aripe, își bat joc și copiii de noi. Familiile sînt tot acelea, dar cel bogat, sărac, și cel cinstit, ocărit, cum și din cei mici, deși și-au făcut unii stări, amestecîndu-și intereurile dumnealor cu ale domnilor, dar avînd tot acel temeiu al nedreptății și al necinstii, nu au nici o satornicie, pentru care pricină sînt mulți cinstiți, vrednici, dar muritori de foame, căci prin aceste daruri nu pot a să folosi.

Așadar, negăsind strădania norodului întemeiată nici în averea domnilor, nici într-a noastră, am fost silit să o caut și în sistema negustorească, pentru care și luînd vorbă cu 2 bătrîni neguțitori, mi-au zis să nu bag sama la cei de acuma, care nu țin cîte o calească, ci 2—3, nici cîte o păreche telegari, ci 3—4, și tot ungurești, și podoaba cocoanelor dumnealor este numai prin giuvaeruri, ci să mă întorc oareșce la cei din anii trecuți, care tot nu era prea mult dați la lux. păzînd oareșcare orînduială negustorească, și iară nu puteam vedea, nu nepoți, ci nici măcar fii care să stăpînească acele părintești strădanii; și, mai virtos, cei mai mulți nici în toți anii

¹ Scris: *strudania* (n. ed.).

vieții dumnealor n-au trăit în fericire, ci curînd s-au îmbogățit, și mai curînd s-au mufluzit, păgubind și alte multe case. Pe care nu pociu zice că i-au sărăcit altcevaș, decît iar luxul și ne buna orînduială, ce curge între noi toți. Și luînd seama bine la toți cei ce cu neguțiul să specularisesc, unul și numai să vede statornic în averile sale. Și, negreșit, cuvîntul nu poate fi altul decît că nu s-au stăpînit de nici un lux, din început și pînă acuma, carele este dumnealui vistierul Hagi-Moscul. (Să nu socotească cinevaș că laud această persoană ca pe un prieten, căci singur poate mărtuisi că, de cînd cunosc lumea și pînă acuma, n-am avut între noi cituș de puțin prieteșug. Ci îl numesc căci mă făgăduiesc să scriu adevărul, și căci nu scriu numai pentru îndreptarea noastră, ci și a clirului bisericesc și a sistemii neguțetorești, cum și a tot norodului, fiindcă aceste 4 sisteme de oameni sînt înclinate, și cînd una cu alta nu să va îndrepta și nu să va ajuta, peste puțină este de a ciștiga toți de obște folos statornic.)

Așadar, fraților ! Negăsînd strădania acestui norod la nici o treaptă de om întemeiată, ci numai de la unul pînă la altul preumblată, din care pricină în puțini ani ajunge cel bogat sărac, și cel slăvit necîstit, sînt silit să zic că, fiindcă toate urmările ne sînt întemeiate în nedreptate și în ne orînduială bună, de aceia preaputernica dumnezeire nu mai pedepsește la al 7-lea neam, ci chiar pe noi însuși, cu pierdere de cinste și de averi și, în scurt, cu prefacere aceii de astăzi veselie mine în tristare.

Deci dar, luînd toți seama osîndii înnu care ne aflăm, trebuie să ne înnuțernicim și să judecăm care sînt datoriiile unui bun patriot, vrednic de laudă oroșan, iubitor de fii părinte, și care sînt acele urmări ce înnuțornicează temeiriile caselor noastre, cum și care sînt acele ce dezrădăcinează toate fericirile noastre; și așa, toți de obște, depărtînd de la noi cele rele fapte și îmbrățișînd pe cele bune (a cărora cel dintii pas este unirea spre obștescul folos), să ridicăm mtini rugătoare către milostivul părintele ceresc, să ne îndrepteze spre drumul fericirilor, și să cerem tot chipul de ajutor de la preînălțatul nostru domn, ca de la un părinte și ca de la un mădular neamului rumânesc, ca să putem urma cele mai nainte zisă foloase către nație, căci, cum am mai zis: în fericirea obștii ne vom găsi fieșcare în parte și pre a sa.

Iar în anul 1826, călătorînd iarăși din Brașov spre Bava-ria și Elveția, am mers tot pe drumul Timișvarului, Peșta

și Viena, pe care drum cele ce am văzut s-au și descris. Iar din Viena călătorind spre Minhen, care este scaunul crâii Bavariei, am văzut toate lucrurile mai deosibite. Căci după ce vede călătoriul un loc ce firea l-au împodobit cu multe chipuri ce aduc ochilor mulțumire, apoi și cu a lăcuiților strădanie, nu puțin s-au prisosit frumusețea cu felurimi de mijloace. Aci vede omul adese dealuri, din care unele sînt cu păduri, și altele ochiuri limpede sămănate; și întocmirea pădurilor iarăș nu sînt precum firea numai le-au odrăslit, ci le au curățate, bine îngrijite și cu drumuri curate, pe care nu greșaste cinevaș de le va și numi grădini. Precum și locurile de sămănătură sînt cu o așa orînduială, încît trebuie un strein să stea și să le ia sama, căci are a vedea o așa împărțire și orînduială, întocmai parcă ar fi de ingineriu întocmite.

Și iarăș, unde firea copaci nu au odrăslit, oamenii, cu felurimi de meșteșuguri și munci, păduri întregi au sădit. Apoi și în călătorie de o poștă, ce să socotește una cu alta 3 ceasuri, poate vedea cinevaș 5—6 sate numai pe drum, iar pe alătura poate și îndoite vedea. Cum și fieșcare stație de poștă trebuie să fie negreșit oraș. Aceasta dar desime cine nu poate a o judeca că să adună din dreapta și pîrinteasca otcîrmuire și că rărimea lăcuiților ce sînt în partea locurilor noastre, cu toate că este acel blagoslovit pămînt, că să pricinuiască din streina, nesuferita și vrăjmășeasca otcîrmuire ? Și pre toate acestea sate de pre aici, de le va și numi cinevaș orașe, nu greșeste; căci casele sînt cum mai nainte voiu cuvînta, și la care sat vor fi curți boierești, acele sînt întocmai ca niște palaturi împărătești.

Lăcuiții sînt cu stare bună, foarte muncitori, cu purtare bună și regulați.

Sămănăturile sînt: griul, ovăsul, secară, orzul, pe care nu îl dau la vite, ci îl fac bere; rișcă, porumb puțin, cartofi; broșbe și rădichi multe, varză, gulii, sfecele, morcovi și alte verdețuri i legumi indetule, cum și toate felurimile de poame.

Vitele sînt mari și de o grăsimie necrezută; și aceasta curge iarăși din buna orînduială, după cum mai nainte să va cunoaște.

Călătoria mi-au fost prin Burchersdorf, ce este stație, poște 1, oraș. Sigartschirhen p.1, oraș. Persling p.1 1/2, oraș. Sant Pelten p. 1, oraș mare, are o biserică, a căriia mărime și zugrăveala dinăuntru este un lucru foarte deosebit; pină a nu intra în oraș, să trece girla Trasin pe pod stătător. Merc

p. 1 1/2, oraș întru care, pe o stană de piatră foarte înaltă, este o mare și minunată zidire cu minăstire, unde sînt mulți călugări, care să străduiesc spre ușurința scăpătaților. Chemelbah p. 1 1/2, oraș. Într-aceste 2 orașe să trece girla Erlav pe pod stătător. Amșteten p. 1 1/2, sat mare; Stremberg p. 1 1/2, sat mare; Ens p. 1, oraș unde să trece girla Ens pe pod stătător. Linț p. 1 1/2, oraș mare. Întră aceste 2 orașe să trece girla Traum, pe pod stătător, frumos și teminic.

Acest oraș Linț este unul dintr-acele mai frumoase ce am văzut, pentru multe daruri ce are, fiind și pe marginea Dunării, care puțin mai nainte de oraș nu curge pe loc șeț, ci pintră 2 munți, ce sînt împodobiți din fire cu felurimi de păduri ce să coboară pînă în marginea Dunării, unde sînt și drumurile de amîndoa părțile, pe care este cea mai frumoasă plimbare a oroșanilor. Căci acei munți cu păduri și cu curgerea Dunării pintră ei aduc ochilor atita mulțumire, încît să întristează omul cînd să depărtează de Linț. Aciia sînt și fabrici împărătești, unde să lucrează pinzale ce să numesc de Linț.

Eferding p. 1 1/2, oraș; Baierbach p. 1 1/2, oraș; Sighardin p. 1. oraș; Șarding p.1., oraș mare, în marginea girlii Inn, ce să trece pe pod stătător, unde și este hotarul Austrii de cătră Bavaria.

De aciia, întrînd în hotarele crăii Bavarii și puțin călătorînd, numaidecît s-au cunoscut dreapta și dulcea oblaudire, fericirea, fireasca slobozenie a norodului și îndrăzneala cea fără de obrăznicie, ci numai pe cît să cuvine la omenire.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Toți lăcuiitorii, pînă și cel mai sărac, sînt îmbrăcați curat; cîrpit sau desculț nu să vede, măcar bărbat, măcar nevastă, măcar copil. Am zis că au firească slobozenie și îndrăzneală fără de obrăznicie; căci cînd să întîlnesc cu altul, sau de treaptă mare, sau deopotrivă, numaidecît îi dau închinăciune cu pălăriile, sau deopotrivă, numaidecît îi dau închi-

năciune cu pălăriile în mână. Și de le va face cinevaș orice întrebare, îi răspund cu îndrăzneală, dar cu un mijloc așa de politețit și dulce, încît întrebătorul rămîne foarte mulțumit. Dintr-aceasta a lor urmare ce au cătră tot omul, să cunoaște că sînt politețiti și luminați prin învățatură, știindu-și fieșcare datoriia sa, și de aceea de bunăvoie să poartă bine cu fieșcine. Iar la noi, lăcuitorii, din multa jăguire ce au avut și neluminare, nu-și cunoaște nici datoria cătră altul, aducînd închinăciune numai aceluia de care să teme, cum stăpînului său, zapciului, ispravnicului, de-l va cunoaște, iar cătră oricare om nu-ș scoate căciula, fie măcar de cea mai mare treaptă. Cum mi s-au întimplat chiar mie să mă întîlnesc cu mulți lăcuitori cu căruțe pe drumuri, și nici unul nici căciula ș-au scos, nici drumul jumătate mi-au lăsat, în vreme ce văzîndu-mă cu barbă m-au cunoscut că sînt de treapta Divanului. Iar mai tînăr fiind, dar ispravnic și împrejurat de slujitori, atunci întîlnîndu-mă au căzut la pămînt cu capetele goale, ca niște vinovați de moarte ce ar fi așteptat scăparea de la mine. Cum și chiar supușii miei, mie îmi dau închinăciune, iar altuia, fie și mai mare, și mai bătrîn, căci nu are trebuință de acela, nu-i dă închinăciune. Din care să adună că neînvățatura și înjuguirea prostiește pre om, făcîndu-l și rău. Și de aceea cu dreptate să uită asupra fieșcăruiia cu vrăjmășie, socotînd că poate și acesta va veni vreme să-i facă vreun rău — căci bine n-au văzut de la nime — sau că și acela îi va cere cevaș, căci lui nime nu-i dă nimic, nici măcar o învățatură, nici un ajutor, nici o îndreptare în datoriile lui, ci trăiaște ca un dobitoc sălbatic. Cum și cei ce sînt oareșce de mai înaltă treaptă decît prostii țerani obicinuiesc către treapta cea mai mare să se arate cu o nespusă și necuviincioasă lingușire, iar către cel mai mic, răstit și îngînfat, vrînd numaidecît să-i arate că este mai mare decît acela. O ! Cît ne-am folosi toți de obște cînd și lingușirea cătră cei mai mari măcar oareșce s-ar mai împuțina, de nu va fi mijloc cu totul să lipsească ! Și răsteala cătră cei mai mici, măcar de s-ar înjumătăți, căci atunci s-ar mai cunoaște bunul din rău, prietenul din vrășmaș, și curatul din prefăcut. Care aceste toate prefaceri să vădesc cînd vreunul ce este în naltă treaptă scade din putere-i, fiindcă atunci acea mincinoasă plecăciune și prefăcut prieteșug și, în scurt, lingușirea ce să arata cătră cel mai mare sau bogat, și numai în vremea ce avea trebuință de acela, să preface în răutate, obrăznicie și necunoștință. Acestea

toate nu fac mărturie de om slobod, luminat și cinstit, căci aceia ce să poartă cu acea firească slobozenie, ce mai sus am cuvîntat, să arată în toată vremea tot cu un mijloc cătră toți, cinstind pe fieșcare pe cît să cuvine.

Din Șarding am mers la Minhen, prin cele mai de la vale stații: Malhing p. 1 1/2, oraș; Lendorf p. 1 oraș; Malctle p. 1, oraș; Altenting p. 1 1/2, oraș; Mildorf, orașel, unde să trece girla Tirs; Amfing p. 1 1/2, oraș; Haag p. 1 1/2, oraș; Hohenlinghen p. 1, oraș; Pasdorf p.1, oraș, și Minhen p.1.

[MINHEN]

Acesta este scaunul al crăiiei Bavariei, intru care sint multe lucruri vrednice de vedere și de însemnare, dar eu am însemnat numai cele de la vale, căci am luat seama mai mult la mijlocul cel blind și părintesc al otclrmuitorilor și la necurmata grijă cum să-și fericească noroadele ce stăpînesc.

Acest craiu de acum al Bavariei, anume Ludovic, mult să silește spre faceri de bine; are mare bun cuget pentru noroadele creștinești ce să află în nedreptăți. Și cu toate că nu are nici o înclinare și este foarte depărtat, dar după cît poate, tot ajută. Nu este mai mare bucurie decît de a-l vedea cinevaș cum umblă prin norodul său, prin oraș, prin grădini și la theatru, întocmai ca fieșcare oroșan, și îmbrăcat cu nici un chip de lux, ci cu foarte obicinuite haine ca să dea bună pildă la ceialanți. În cite adunări obștești l-am văzut, n-au avut nici o bucățică de semn sau formă împărătească, unde era alți mulți scump îmbrăcați și impodobiți. Mai virtos la o litanie, ce să face pe tot anul o dată cînd să duce mai tot orașul de il ia de la palat și merg la biserică, de unde, săvirșindu-să slujba, il preumblă pre multe ulițe, pină il duce iarăș la palat aflindu-se în mijlocul norodului pe jos, iar nu în carită cu 6 telegari, impresurat de intrarmați. Mai naintea acestii litanii este o sărbătoare ce să sărbătuiască 15 zile, în luna lui octomvrie, cînd craiul este dator în toate aceste zile să iasă afară la un loc hotărit, cu mulți din ministrii săi și mai tot orașul. Acolo este obiceiul să se stringă duprin sate și orașe lăcuitorii cu care vite au mai mari, mai grase și mai frumoase, cu pluguri meșteșugarițe spre ușurință,

sau cu oricare alt meșteșug va fi izvodit din capul său și oricarele va fi lucrat vreo noao bucată de vreun pînzet sau va fi făcut vreo mecanică spre vreo înlesnire; toți aceștia, cu acelea frumoase vite sau meșteșuguri, trebuie să treacă pe la acel loc unde craiul stă cu ministrii săi și iau daruri de la stăpînitor pentru căci s-au silit să scoată soiu de vite bune sau căci le-au îngrijit, cum și cei ce au izvodit un ce spre folosul obștii. După aceștia vin sumă de oameni călăreți, ce aleargă cu o fugă grozavnică, și care întrece pe alții, iarăș iau dar de la craiu. Și cel ce estimp au întrecut pe toți au fost un copil ca de 14 ani. După aceasta urmare și săvîrșire, să face acea litanie, ca un chip de mulțumire a norodului către craiu.

Aceste sint, fraților, mijloacele cu care zic că oblăduitorii îndemnează pe norod spre îmbunătățiri ale tuturor lucrurilor ce aduc fericire și podoabă. Care va fi acela ce nu va lăcrăma lacrăma de bucurie la o așa vedere, pentru o așa împreunare a oblăduitoriului cu norodul său? Craiul pe norod miluiește și cinstește pentru o a lui bună urmare. Norodul pe craiu iubește și cu a sa bunăvoie i să supune. Craiul, cu aceste mici daruri și cinsti, îndemnează pe norod să-și îngrijească vitele și toate lucrurile să le întemeieze și să le înfrumusețeze. Norodul, supundu-să, își îmbogățește patria, pricinuind și craiului laudă și mărire.

[BIBLIOTECA]

Din cite am văzut întru acest oraș, cel mai vrednic de vedere și atît de deosibit lucru, încît pociu zice că în puține locuri să va mai afla, este o mare zidire, coprinzătoare de 52 săli și odăi, întru care au o minunată bibliotecă de cărți deosibite și în toate limbile, în număr peste 400 000 de tomuri, din care 12 000 sint numai manuscripturi din vremea ce încă tiparul nu să izvodisă, și dintră aceste peste 6 000 sint grecești, dintră care 1 060 sint numai tomuri ale lui Aristotel. Apoi socotească-să ce comoară de cărți scumpă este aceasta. Iar celelante manuscripturi, pină la împlinirea de 12 000, sint în limba latinească, cea veche nemțască, ovreiască, turcească, arăpească, persienească și eghiptienească. Și din

toată această mare sumă de cărți, cele ce au arătat orinduitul om sînt aceste:

— *Iliada* lui Omir, toată tipărită cu slove mari, și în fieștecare foaie la începerea istoriei este și cadra aceii istorii, care este prescrisă după originalul cel mai vechi ce se află într-acei frumos oraș Milan, pentru care am cuvîntat în călătoria de al doilea an;

— Cartea lui Theocrit, ce să numește *Idilien*, manuscrisă de la anul 1395;

— *Lexicon* latinesc, manuscript pre memvrană de la anul 1158;

— Cartea care s-au găsit din vremea ce s-au descoperit Iraclia și Pombia, întru care cite slove s-au putut bine cunoaște s-au tipărit cu slove negre, iar cite nu s-au putut desluși și s-au chipzuit de cei mai învățați că s-ar cuveni a să pune cutare cuvînt sau slovă, acele s-au tipărit cu slove roșii; iar unde au lipsit multe cuvinte și nu au putut nimica chipzui, acolo este loc lăsat;

— Istoria firească de toate felurimile ale neamurilor dobitocești ce sînt pe pămînt și în pămînt, zburătoare și în apă, tipărită cu slove de aur;

— Hartă gheograficească, cea mai dintii ce s-au tipărit în orașul Boloniii al Italiei, mai înainte de ani 385;

— Biblia manuscrisă latinește pe memvrană.

Cabinet firesc, unde au dobitoace, metaluri, impietriri, mărgeanuri, pocituri ale firii, 5 mumii, felurimi de haine vechi de 100 și 1 000 de ani, dupre la alte neamuri și de oameni numiți, și alte multe lucruri asemenea, precum s-au mai zis pentru cabinetul firesc al Vienii.

[ICOANE ȘI CADRE]

O mare zidire, întru care este adunare peste 10 000 icoane și cadre, din care unele sînt noao, și altele foarte vechi, zugrăvite de cei mai vestiți la meșteșugul zugrăviii, din care cele ce mi s-au părut mai deosebite în asemuire am însemnat:

— Icoana sfîntului Iosif, ce ține în brațe trupul milostivului nostru domn Is. Hs.;

— Nartîs cel frumos, ce singur s-au drăgostit de sineș;

— Dux Carol al Bavariei, călare și otclîrmuind reghimentul său;

— Thiseiu, carele, lăsînd singură pe Ariadna în ostrovul Naxu, stă gata de a pleca;

— Apunerea soarelui, ce să vede după dărămăturile palatului împărătesc de la Roma;

— Maria Magdalena;

— Un copil ce să silește, suflînd, să stingă o luminare ce o ține o fată în mînă, și ea rîde pentru zădarnica muncă a copilului;

— Iarăș Maria Magdalena, cînd să află cufundată în pocăință;

— Seneca, cînd singur să omoară în baie, slobozîndu-și sîngele din vinele mîinilor și ale picioarelor, căci așa au vrut ucenicul lui, Neron Tiranul, să se omoare negreșit, cu orice moarte își va alege;

— Arhanghelu Mihail aruncînd jos pre răzvrătitorii înger;

— Toată ceata îngerească, aruncîndu-să dinaintea jeluțului preaputernicului Dumnezeu în iad;

— Războiul amazoanelor;

— Biruința lui Thisei ce au făcut-o asupra Palestrii, împărătesii amazoanelor, săvirșind-o la podul de peste girla Fermodon;

— Don Ferdinand, fratele lui Filip al IV-lea, craiu al Ispaniiei;

— Avraam, stînd gata să jertfească pre fiul său Isaac, și ingerul îl poprește;

— Rafail cel vestit;

— Fecioara Maică, țîind în brațe pre Is. Hs.;

— Moartea pruncilor celor nevinovați și împotrivirea maicilor, ce s-au urmat în vremea lui Irod;

— Is. Hs. priimînd cu blîndețe pe pocăita păcătoasă.

Toate aceste icoane și cadre au o așa asemănare, unile în bucurie, altele în tristare, cum și în mînie i în bătaie, după cum am zis pentru maicile ce s-au împotrivit, trăgînd pe copiii lor din mîinile vrășmașilor, și mai vîrtos aceea cu lumina ce să munceste copilul să o stingă, atît le este asămuirea, încît stau la fieșcare cite 30—40 de privitori, vreme destulă, făr' de a-i lăsa inima să se mute și la altă vedere. Mult m-aș fi întins asupra mirării acestor asămuii, dar mi-au fost teamă să nu se supere cititorii. Iar cînd vreunul în urma acestii citiri ar vedea aceste zugrăveli, cum și cele de la Viena, ce sînt la Belvedere, atuncea aș fi încredințat că ar zice că am scris puțin asupra asămuiii.

Altă zidire, iarăş cu cadre, dar nu şi vechi, ci numai noao, zugrăvite de cei mai vestiţi zugravi de acuma, din care iarăş cele ce am însemnat sint: cadra acelu de acum crai al Bavarrii, Ludovic I, i a crăiasii, cum şi a altora din familia Curţii, unde au şi felurimi de statue de marmură şi mari tapiserii de China.

[GRĂDINILE]

Grădina Curţii, care despre o parte are palatul crăiesc, despre alta o casernă mare, înaintea căriia în toate zilele să face mustra soldaţilor, cîştigînd plimbarea grădinii şi această vedere; şi la celelalte 2 părţi sint namestii mari pe stilpi, unde sint cadrele ce am numit mai sus. Această toată plimbare are numai copaci mulţi şi mari, printr-înşii aşternut nisip, şi pe la locuri cu brazdă şi lăviţi de şedere. La mijloc, un foisor rătund, unde dau băuturi; la 4 colţuri, 4 havuzuri. Dintr-această grădină trec într-alta, ce o numesc grădină englezească. Această este atît de mare, încît măcar cel mai obicinuit om la umbrel nu va putea într-o zi să o împrejure. Să împlimbă printr-înşa cu caritele şi călări, avînd drumuri slobode şi pentru cară, ce mai de drept vor să treacă la alte state, şi cu toată această slobozenie, tot este o grădină din cele dintii. Curg printr-înşa rîuri curgătoare, peste care sint felurimi de poduri şi fuişoare. Are alee în multe felurimi, cum şi spalaturi, păduri şi alte multe podoabe, unde este şi palatul prinţului Carol, fratele craiului.

Altă grădină crăiască, pe care cu dreptate o numesc Nimfenburg, adecă Lăcaşul Zinelor, care este departe de oraşul Minhen cale de un ceas mergînd cu cai, şi tot acest drum este frumos lucrat cu alee de tei şi plopi. Trei mari podoabe are această grădină; girle, grădină şi palat, care despre o parte are grădină şi despre alta curte, ce este foarte mare şi rătundă avînd, bez palatul, a căruia ocolişul este peste 400 stînjini, şi alte 10 case în ocolişul curţii, deosibite una de alta şi împreunate cu zidurile curţii. În mijlocul aceştii mari curţi şi namestii, un mic heleşteu, în mijlocul căruia este o moviliţă de bolovani de piatră, dintr-a căriia mijloc să aruncă drept în sus apă naltă ca de 5 stînjini şi grosul

ca pe mână. Dintr-aceasta apă umplându-să heleșteul, să mai face o girliță, ce este pe marginea drumului, a căruia lungime ține ca o jumătate de ceas, și lățimea ca de 10 stinjeni. Această curte rătundă, cu heleșteul la mijloc și șadrivanu, cu palat și celelalte 10 case, aduc o mare plăcere la ochii privitorilor și pociu zice că o asemenea curte nu am mai văzut. Iar grădina are tot cam o formă cu cea de la Șeenbrun, avînd înaintea palatului un mare ochiu de grădină, fără de copaci, ci numai așternut cu brazdă și felurimi de flori; și la mijlocul acestui loc, un havuz mare cu șadrivan, avînd iară o aruncătură de apă, asemenea naltă și groasă cu cea din curte. De amîndoao părțile aceii grădini cu flori numai, sînt vreo citeva postamenturi deasupra cărora au statue de marmură; apoi, de cite trele părți, să întind grădini cu copaci intru o mărime nespusă și iarăș cu felurimi de alee, unile întunecoase, altele luminoase, cum și spaleruri și alte multe figuri prin copaci formalisite, și pe alocurea felurimi de foișoare, cum și case întregi, pe alocurea mobilate cu mare gust, i orangerie cu sumă de flori și copaci deosibiți streini; și prin toată această mărime de grădină sînt și multe canaluri cu apă curgătoare, lată de 5—10 stinjeni, și altele sînt întregi girle, din care să fac și heleștee, unde au și luntri pentru plimbare. Aceste multe ocolșuri de canaluri și girle, unde au și felurimi de poduri asupră-le, pricinuesc cea mai mare frumuseță și mulțumire privitorilor. Dintr-un alt izvor, iarăș să aruncă apa, curgînd în toate părțile întocmai ca o umbrelă, din care mai la vale iarăș să fac multe figuri, unde sînt și 3 statue de marmură scobite chiar de acel vestit Canova. Și cite alte multe felurimi de înfrumusețări mai sînt ! La acest palat ș-au dat sfîrșitul Maximilian Iosif craiul, părintele acestui de acum craiu, cu un sfîrșit foarte odihnit, întocmai ca iubitorul de Dumnezeu episcopul nostru, răposatul intru fericire Iosif Argeșiu, carele, după ce ș-au făcut închinăciunea către milostivul Dumnezeu, adormind, nu s-au mai deșteptat.

Grădina cerbilor, unde poate fi peste 150 capete de vite sălbatiche și de multe feluri.

Grădina cu toate buruienile cite sînt trebuincioase la meșteșugul doftorilor, și alte multe grădini pe care, nevăzîndu-le, nu am putut a le scrie.

[ȘCOALE, SPITALURI ȘI ALTELE]

Cabinet de miniaturi, unde au felurimi și minunate mici chipuri lucrate pe fildeș și pe alte metale.

O altă zidire, întru care au adunare de multe lucruri de mare preț, cum mulțime de antici, mari bucăți de mărgearuri și toate felurimile de metale. Și alte multe dulapuri, pline cu asemenea lucruri;

Altă zidire, iar cu adunare de multe monede, medaluri și alte măruntaie, tot din vechime;

I altă zidire, întru care au obștească adunare de toate uneltele a tutulor meșteșugurilor;

Ipat altă, întru care este crăiască adunare de cadre lucrate cu mina, fără de fețe, cum și miniaturi pe zmalț în fildeș săpate, și mozaicuri;

Ipat altă, întru care au adunare de lucruri firești și instrumenturi matematicești;

Fabrică de toate instrumentele matematicești;

Fabrică de porțelanuri;

Școală unde învață damele cele de mai de înaltă treaptă meșteșugul opticesc;

Iar școală, unde să învață săpatul pietrilor;

Lițeu cel mare, unde dă învățare în limba elinească acel vestit profesor din toată Evropa, anume Thirsie, om de neam saxon, învățat, blajin și foarte iubitoriu de omenire, pentru care daruri este și sfetnic al curții crăiești;

Școala ce să numește gimnasium;

Școala unde să învață pajii crăiești;

Școala de cadeți;

Școala ce-i zic Institutul, unde mi-am și lăsat 2 fii, pe Radul și Alexandru;

Școală a practiceștii învățături de doftori;

Școala de gerahi;

Școala de moașe;

Școala crăiască pentru buna creștere a tinerilor;

Școală pentru copiii garnisonilor și ai invaliților, adecă ai bătrânilor și ai răniților, și pentru cei ce nu mai pot lucra pentru vericare pricină;

Școala obștească, ce este de o mărime nespusă;

Școale de învățături în parte;

Școală filosoficească.

Și, bez acestea, mai sînt și alte școale, dar eu nici vreme am mai avut a le afla, nici am putut a mai alerga, aflîndu-mă tot bolnav din Geneva și pînă m-am întors acasă:

Academia științelor;

Academia crăiască a meșteșugului zograficesc;

Creștere de copii lăpădați și sirmani;

Casă de a împrumuta pe scăpătați în multe chipuri;

Spitalul al craiului Iosif;

Spitalul ce-i zic al Sfîntului Duh;

Spitalul ostășesc;

și spitaturi iară mai sînt alte.

O mare zidire întru care string pe toți cei scăpătați, și spre fericire îi îndemnează și îi îndreptează prin învățături de meșteșuguri, cum am cuvîntat și la Viena.

Bez 2 theatre obicinuite și unul al palatului, dar slobod și obștii, mai este și altul, ce-l numesc crăiesc, dar iarăși slobod, care pentru mărimea și podoaba ce are să numără cu cele dintii și numite duprin aceste țări. Bez toate aceste obștii și spre podoaba orașului, pe care, nevăzîndu-le, nu le-am scris.

Iar din orașul Minhen călătorînd spre Elveția, am trecut prin stațiile cele mai de la vale: Pfaffenofen p. 1, oraș; Ining p. 1, sat mare; Landberg p. 1 1/2, oraș mare în cetate, din care ieșînd să trece gîrla Leh pe pod stătător, foarte țeapăn și frumos — într-aceste 2 stații ajunge capul bălții ce să numește Ammerzee — Buhloe p. 1, oraș; Caufberer p. 1 1/2, oraș; Oberghingburg p. 1, sat mare; Chempten p. 1, oraș mare în cetate, unde să și trece gîrla Iller, din care au făcut un cataract foarte minunat, lung ca de 40 stînjini, cu 3 seturi, pardosite cu podine și foarte drept cum pănite, încît să aruncă apa peste toată lungimea, tot la o măsură, din set în set, care vedere nu e puțin minunată. Apoi în Isni, orașel; Banghei p. 1 1/2, oraș; Retenbah p. 1 1/3, oraș; Lindau p. 2, oraș cu cetate în ostrovul ce este în balta Boden, unde este și hotarul Bavarii de cătră Elveția.

În tot acest ținut al Bavarii, sămănăturile sînt cele ce mai înapoi am cuvîntat; și pădurile toate de brazi și molifti, încît și pe locurile cele șețe, în loc de mărăcini și tufe, sînt numai brazi; fiindcă tot pămîntul este pietros și cel mai bun, nisipos, de aceea și altfel de copaci nu odrăslește. Toate chereștiilele de casă și lemnele de foc, cunoscut lucru

iaste că sînt tot de brad. Vitele sînt mari, și mai mult caî decît boi întrebuițează la toate lucrurile cîmpului și la transporturi; și din boii cei mai mulți sînt sau negri luciu, sau castanii, și bălțați negri cu alb, și castanii iară cu alb. Și zic că acest neam de vaci dau lapte de 5 ori mai mult decît celelante. Grajdurile, ce au pe la toate satele, sînt vrednice de vedere, căci sînt pardosite cu temei și cu orinduială, de a putea să fie tot curate, avînd și fîntină într-insele curgătoare. Iaslele sînt și de piatră, grătarurile și de fer, și toată vita deosebită cu stilpi și cu scinduri. Într-aceste grajduri au vacile legate cu lanțuri de 2 părți.

Clima acestui loc nu este mai călduroasă decît a noastră, dar fiindcă lucrează pămîntul bine și îl ajută cu multe chipuri, mai nu rămîne loc pe care nu îl samănă de 2 ori într-un an, și pe cele mai multe le samănă cu sămînță de trifoi și de alte feliurimi fin bun carele, crescînd numai ca de 2 palme, îl cosesc. Și aceasta negreșit o fac, căci lăcuiitorii sînt mulți și locul strîmt. Dintr-aceasta a lor strîmtorare și pe un loc pietros să face dovada că au dreaptă oblăduire.

Portul naționalicesc este pălărie mică, cămașă curată, veste sau spențer, pantaloni pînă în genunche, ciorapi lungi, albi sau albaștri, lucrați preste tot cu găurele și flori, pantofi cu cătăramă desupra. Iar cum nu este plugar, ci oroșan, dogar, cizmar, fierar, aceștea toți poartă ca tot nobl, avînd deosebire numai prețul materiilor; iar într-alt chip, sînt împreună cu cea mai naltă nobilită și chiar cu craiul, la theatre, la implimbări obștești și la grădini, destul numai să fie curat îmbrăcat și să se poarte bine, lucru care îl vede omul la toți de obște.

[CUVÎNTARE DEOSEBITĂ]

Iar cît pentru starea norodului, din cele mai de la vale scrisă poate fieșcare să judece. Coborîndu-mă la un sat să intru în birt, am văzut aproape o cășcioară decît toate celelante mai împodobită și curată, zugrăvită, cu geamuri mari, cu jealogii și o poartă foarte frumos lucrată, și întrebînd pe sluga birtului cine lăcuiăște într-acea casă, mi-au spus că un sătean.

Atunci, coprinzîndu-mă mirare, m-am îndemnat și m-am suit să văz cele dinăuntru, unde întîmpinînd pe gazdă i-am

spus curat că sint călător strein și că frumusețea și curățenia casii m-au îndemnat să mă sui ca să văz și cele dinăuntru; atunci, sâteanul cu mare bucurie m-au îndreptat întâi în doao odăi, unde avea numai paturi cu așternuturi, scaune, mese, cadre și harta patriii lui; apoi m-au îndreptat în alte 3 odăi, unde era tot polițe, deasupra cărora avea toate felurimile de vase, din fieșcare mai multe decit ar fi putut fi trebuincioase unii bune și bogate gazde; și din toate arăt numai un feli, că avea peste 50 năstrăpi de apă, din care ca vreo 30 era de sticlă, și celalante de pămînt alb, și toate cu fundurile și capacele de cusitori, după cum pe acolo să obicinuieste. Atunci l-am întrebat pentru ce din fieșcare feli are o așa mulțime. El mi-au răspuns că, ca niște lucruri totdeauna trebuincioase casii, le-au cumpărat la vreme de tîrg, căci să vind cu prețul jumătate, și apoi nu mai are grije multă vreme. Acum judece fieșcine stările oamenilor proști de prin aceste locuri; și acest feli de stări au văzut mulți frați compatrioți care au intrat în Austria și au umblat prin satele săsești. Apoi, iarăș mai întrebîndu-l cum au agonisit o așa îndestulată stare, cu ce meserie neguțitorindu-să, el mi-au răspuns cu puține cuvinte că lucrînd în toate zilele de preste an, în cele bune la cîmp, și în cele rele la lucrurile casii, și plătînd craiului al 11-lea parte din agoniseala lui, pentru care și mulțumește milostivului Dumnezeu.

Această baltă Boden este imprejurată de 5 stăpiniri: de a Bavarii, Virtemberg, Baden, Elveția și Tirol, a căriia lungimea este ca de 20 ceasuri și lățimea ca de 6. Și ca să nu trec această baltă în lățimea ei, fiind și vîntul impotrivă, m-am lăsat tocmai la capul despre Constanț, unde este balta mai îngustă. Și trecînd prin stăpinirea crăii Virtemberg și Baden și mergînd tot pre marginea baltii, am văzut o nespusă frumuseță; căci pe tot acest drum să țîn lanț casele, avînd despre o parte de drum vii, și despre altă, grădini pină în marginea apii. Și viile, în toate aceste ținuturi, au o foarte bună orînduială la sădirea lor, fiind în toate părțile pe linie foarte dreaptă pusă, și închisoarea fieșcării vii, atît de cătră vecini, cit și de cătră drum, este tot cu spaleruri. Această vedere de vii, case, grădini, și peste toată balta mulțime de luntrii cu pinze este o frumuseță deosebită.

Din Lindau călătorînd prin cele mai de la vale sate și orașe ale Crăii Virtemberg și marelui dux de Baden, carele

nefiind pe drumul poştii cel mare nu însemnau staţii şi poşte, ci numai numele satelor şi ale oraşelor, care sînt acestea: Eşa, Enzesvailier, Cresbor, Nollenbarc, Beznau, Ghi-zenvailier, Oberdorf, Erischirhen şi Fridrihsafen, oraş frumos în marginea bălţii, avînd şi o linie de case noao, foarte frumoase, afară din oraş, pe malul bălţii, a căroro podoabă şi frumuseţa este deosebit lucru; căci bez arhitectura a toatii liniii caselor, dobîndeşte vederea mare mulţumire, din pricina bălţii, grădinilor şi a viilor.

Apoi, de acia, în satul Ofen, Manţel, Fişbah, Imanştat (într-aceste 2 sate este hotarul Virtemberg de cătră Baden), Ripen, Haagnau, Steten şi Merţburg, oraş iară în marginea bălţii, de unde intrînd în luntre mare cu pinze am trecut în 2 ceasuri la oraşul Constanţ. Printr-această baltă curge gîrla Rinul, ce izvoreşte din munţii Alpi ai Elveţiei şi petrecînd prin baltă şi ieşînd face hotarul Elveţiei de către Baden, şi iarăş al Baden de cătră Franţia, şi apoi tocmai laolantă intră în mare; care gîrlă să şi trece intrînd în oraşul Constanţ pe un pod stătător, foarte temeinic, avînd împreunat cu podul şi namestii de fabrice cu feliurimi de mori şi herăstraie de scinduri. Acest oraş este destul de frumos şi în cetate foarte temeinică, prisosindu-să frumuseţea cu vederea Rinului şi a bălţii. De acia mai nainte să începe hotarul Elveţiei, în care intrînd şi mergînd drept spre Genefa am trecut prin 9 cantoane, din 22 ce are. Cantonul să poate socoti ca un judeţ, cu atita numai deosebire: că fieşcare canton îş are obiceiurile şi prăvilile lui, care să potrivesc cu foloasele locului, făr' de a avea putere de a să amesteca un canton la stăpinirea altuia; cu toate că în cantonul Bern lăcuiesc toţi elcii cei streini, şi poate a să numi cel dintii oraş.

Fieşcare canton îş taie monedă, avînd deosebire marca unuia de a altuia.

În toată Elveţia, nobl şi prost nu este, ci toţi sînt fraţi compatrioţi. Pe următorii orînduitelor slujbe ale fieşcăruia canton îl orînduiesc deputaţii ai fieşcăruia sat, care sînt datori a sluji în soroc de trei ani. Toţi lăcuiitorii sînt ostaşi, şi la vreme de trebuinţă fieşcare trebuie să slugească, iar în vreme de pace numai pentru buna orînduală slujesc cu rînd. Din Constanţ am intrat în cantonul Tiurgau, al căruia lăcuiitorii sînt suflete 79.300, şi am trecut prin Frauenfeld p. 1 1/2, oraş mic, dar foarte frumos, fiind oamenii cu totul daţi la podoaba caselor şi înfrumuseţarea grădinilor. Casa poştii este un lucru deosebit, şi grădina ei aşijderea, cu

toate că este mică, dar este vrednică de a primi măcar pe oricare om într-însa, căci are ce vedea. Și oricare altă casă a orașului au avut loc măcar numai de 5 stînjeni, îl are făcut grădină, prin care dă miros și aer curat orașului; căci într-acele mici locuri (care sînt foarte multe) au movilițe, asupra cărora sînt sădite toate felurimile de flori cele cu miros; și printr-acestea, copaci streini și alții tunși în felurimi de forme, la care poate ședea cinevaș vreme destulă să le bage seamă, și tot bucuros nu să va depărta. Toate casele orașului sînt lucrute cu arhitectura cea noao, zugrăvite și cu felurimi de podoabe; dar din toate, cum am zis, este de mirare casa și grădina poștii. Căci cum să apropie călătoria de oraș, pe aceasta o vede mai întliu, mare și împodobită, și cu deosebite lucruri în grădină, pentru care și socotește că este a vreunui prinț și foarte bogat. Apoi, viind împotriva porții și cetind cele scrisă, află că este poștă.

[CUVÎNTĂRI DEOSEBITE]

Atunci, ce rămîne să facă unul ca mine decît aducîndu-mi aminte că în patria mea, din pricina nestatorniciei, nici un feliu de podoabă nu poate sta în ființă, zic, ce rămîne să facă alt decît a ofta? Căci cele ce lucrăm muncind în 10 ani, numai într-o zi le pierdem, lăsîndu-ne patria și fugind prin țări streine. Împărații Evropii să bucură cînd văd acest feliu de casă și cînd supușii lor zidesc, sădesc și infrumusețează orașele și satele, iar ai noștri să bucură cînd nu ne rămîne cărămidă peste cărămidă. Cînd voi vrea să blestem pe cel mai mare vrăjmaș al meu, e destul de voi zice: „Să-i fie într-un zădar lucrurile sale!“ Numai a zecea parte din cite chiar minile mele au lucrat, și numai într-acele rele zile întru care tot omul sta închis la căldură, și acum la cele mai multe sădiri nici locurile nu să cunosc. Și cînd voi să însemnez prăpădenia a toații Țării Românești ce au încercat-o în cincî rînduri, în soroc de 26 de ani, trebuie să fac un tom întreg, coprinzătoriu numai de acele obștești stingeri ale țării.

Din Frauenfeld am mers în Islicon, unde sînt multe fabrici, întru care să lucrează stambe. Aciia este și hotarul

cantonului Tiurgau de către c. Zurich, ce are lăcuitori suf. 182.100, apoi în Vintetur, p. 1 1/2, oraș mare și iarăș împodobit cu multe case bune și grădini frumoase. În Tess, unde să trece gîrla Tess, din care iarăș fac un cataract ca cele ce am mai numit.

Printr-aceste numai puține orașe călătorind, încredințaz pe cititori că nu am putut răbda de a merge pînă la Geneva, sau Lozana, sau Bern, ce sînt orașe mari, și apoi să fac descriere. Căci într-aceasta scurtă călătorie mi s-au făcut destulă deslușire de toate chipurile fericirilor ale aceștii nații. Negreșit, acel Gulielm Tel, carele au dezrobît pe acest neam și i-au dat o așa începere de bună oțcirmuire, sfînt nu va fi, iar într-acei mai mari făcători de bine din lume trebuie a să număra. La cel mai de nimic sat, anume Grihdorf, innoptînd, am găzduit la birt, unde întrînd un sătean în odaia ce eram ne-au întrebat de este priimit să stea cu noi de vorbă pentru petrecerea de vreme. Carele, după multe vorbe și întrebări ce i-am făcut pentru obiceiurile și prăvilile lor, după ce ne-au dat să pricepem că vorbește franțozește, nemțește și italienește, au început și ellinica, zicînd trei-patru rînduri din Xenofon și vreo doao stihuri din Omir. Și întrebîndu-l unde au învățat ellinica mi-au răspuns că în toate satele lor trebuie să fie școală în limba națională, și care din școlari să îndulcește la învățături, merge la școalele duprin orașe, unde sînt învățăturile mai nalte și în multe limbi; și la acele școale poate fieșcare a ciștiga învățatură după cită rivnă va avea. Apoi au venit copila birtașului, ca de 10 ani, și ne-au cîntat cu claviuș și cu glasul, și alții ce să silea în tot chipul să ne odihnească. Și alte multe ce abea le vede cinevaș, și foarte rar în orașele noastre, le-am văzut intru acest sătucean, pe care harta nici că îl are, pentru micșorarea lui. Dar întocmai parcă și firea au vrut să slugească acestii nații, căci în alte părți anevoie să văd alți copaci decît brazi, iar în Elveția, de toate felurile, ca la blagoslovitul pămînt al Valahiei. Și cîmpurile, pe la cele mai multe locuri, au un așezămînt foarte frumos, fiind întocmai ca albia, unde în sus de amîndoao părțile au viile, mai la vale au livezi cu pometuri, și la mijloc sămănăturile, între care este și drumul. Cum și unde s-au întimplat cîte o ripă sau cea mai mică nepotrivire a locului, ei pe tot anul cîte puțin au săpat de sus și au aruncat în groapă pînă au oblit și au infrumusețat locul ce au fost urît și nefolositor. Asemenea lucruri am văzut

chiar în călătoria mea, și întrebând pre muncitori pentru ce să străduiesc la acel colț fără de folos, mi-au răspuns că această muncă o face întru această vreme, când nu au lucru trebuincios, și că acest loc oblindu-să, îi va folosi, și că sînt datori un loc urît să-l facă frumos, când va fi prin puțință. Acum judece fieșcare cît acest loc și neam sînt în cele mai nalte fericiri, încît au vreme și ripele să le oblească. Apoi și semnele ce au pe drumuri pentru înlesnirea călătorilor sînt mai deosebite decît în celelalte ținuturi, căci le au întocmite în toate satele, intrînd și ieșînd, pe care scriu pentru fieșcare drum la care loc merge; așîderea și la răs_pintiile ce pe drumuri sînt, cum și la tot ceasul, alți stîlpi cu însemnare de cite ceasuri mai sînt pînă la cel dinainte oraș. Și oriunde este vale mare, unde trebuie călătorul să-ș împiedice roata, iarăș este stîlp cu o roată zugrăvită și pusă pe piedecă, scriind că negreșit trebuie să împiedece. Pe aceste drumuri, numai acela poate pierde drumul care nu va fi știind nici o limbă evropenească. Și cite alte multe podoabe și fericiri obștești sînt, pe care nu le cunosc, din pricina grabnicii mele treceri!

Din Tess am mers în satul Valizelee, unde puțin mai nainte să trece riul Tlat pe pod stătător, lung de 12 st., închis de amîndoao părțile și învălit cu țigle. Și această toată greutate spîzură numai în meșteșug, căci este întemeiat numai la căpătîie, făr' de a mai avea vrun stîlp în apă în toată lungimea. Și în Zurich p. 2, oraș mare în cetate și foarte frumos, căruia îi mărește frumusețea curgerea printr-insul de trei girle, din care cea dintîi este gîrla Limat, ce să trece pe un pod stătător foarte minunat. Apoi la mijlocul orașului curge balta Zurich, a căriia lungime îi este ca de 12 ceasuri și lățimea ca de 2. Această baltă, îngustîndu-să la capul despre oraș, curge prin mijlocul orașului și să trece pe un pod atît de lung, lat și țeapăn, încît acîia este cea mai mare piață a orașului, unde șed mii de oameni, cumpărători și vînzători de toate felurimile, cum: legumi, poame, păsări, pline, toate verdețurile, pescării și orce lucruri obicinuesc de aduc în piețe spre vînzare. Și, bez această mulțime de oameni și lucruri, sînt și vreo citeva prăvălii cu mărfuri, tot asupra acestui pod. Și la ceealantă margine de oraș curge gîrla Geele, ce să trece iarăș pe un pod stătător și bine lucrat, și fiindcă aceste 2 girle sînt mari, au și deosebite canale. Și în scurt, acest oraș este unul din cele dintîi ale Elveții.

[CUVINTĂRI DEOSEBITE]

De acia am mers în satul Alsteten, unde iarăș mi s-au întâmplat o vrednică de scris întâmplare. Coborînd la birt m-au întrebat un om de unde venim. Eu spuindu-i că de la Kronștat, el au prisosit: că de la Kronștatul din Transilvania, ce să hotărăște cu Valahia? (căci este Kronștat și în Rosia și trebuia să-i fac deosebire). Eu, văzînd că are știință geograficească, am întrebat pe birtaș ce om este. El mi-au răspuns că este țaran plugar și că au venit căci astăzi este zioa gazeturilor și că să string unii de le cetesc; și că de vrem să le cetim, să intrăm în odaia obștii, unde intrînd am găsit alți trei-patru ca acela, cu foi de gazeturi în mîni. Atunci m-au coprins gîndurile văzînd că țeranii Elvețiii, vrînd să știe ce curge în lume, să string și cetesc gazeturi. Și cel ce m-au întrebat de unde viu mi-au făcut destulă dovadă că sau au cetit geografie, sau că de multe ori s-au uitat pe hartă. O! Ce întristată aducere-aminte! Căci în anul 1824, mergînd la Cluj, Peșta și Mehadia, cu dumnealui fratele logofătul Manolache Băleanul, au primit o scrisoare de la cinstita canțelaria Logofețiii cei mari, asupra căriia adresul era: „Cătră dumnealui... la Mehadia, în ținutul Transilvaniei...” Din care să cunoaște că nici unul din canțelariști nu au știut că Mehadia nu este în ținutul Transilvaniei, cu toate că este și aproape de hotarele Valahiei, iar elvetul plugar și peste patru împărății departe au știut care unde este și cu care loc să hotărăște.

Apoi am mers în satul Dieticon, unde să isprăvește hotarul cantonului Zurich, și începe al c. Argau, care co-prinde lăcuitori 144.400 suflete, unde să trece gîrla Riten; Baden, p. 1 $\frac{1}{2}$, oraș măricel în cetate, lingă marginea gîrlii Limat; Melinghen p. 1 $\frac{1}{2}$, oraș încungiurat cu cetate unde să trece gîrla Reuss, pe pod stătător, mare și frumos; Lințburg, p. 1 $\frac{1}{2}$, oraș unde este mare fabrică de pinzeturi, unde să isprăvește cantonul Argau și să începe a lui Bern, care are lăcuitori 294 500 suflete; Călehberg, p. 1, unde să trece gîrla Gros; Papirmile, adecă moară de hîrtie.

[BERN]

De acia și plîná la Bern, cale ca de un ceas, să începe un drum frumos, cu deosebite spaleruri și alee, unde este

și plimbarea oroșanilor, avînd la mîna stîngă un deal foarte nalt și lung, drept oblit și brezduit. Și la dreapta de drum este aleaoa pentru plimbare, care alea și deal ține pînă a intra în oraș. Întru care intrînd, să trece girla Aar pe un pod de piatră foarte temeinic și frumos, avînd pe amîndoao părțile, în loc de parmacllc, balcoane de her, a căruia lungimea este ca de 30 st. Acest oraș Bern, pentru vreo cîteva lucruri deosebite ce are, poate a să socoti ca un scaun al Elvețiii. Aciia lăcuiesc și toți elciiii curților streine. Este zidit pe o movilă foarte mare și naltă, care movilă puțin loc rămîne de nu să ocolește de girla Aar, rămăind movila cu orașul întocmai ca un ostrov, avînd nălțime peste 50 st., socotindu-să din lumina apii pînă în cel mai nalt loc al orașului, însă linie dreaptă în sus, iar nu strimbă, căci așa poate fi și 150. La acest mai nalt loc al orașului este un turn cu ceasornic, ce are o mecanică prin care bate sferurile o statuă mică de om, și alte 8 statue să întorc împrejur. Iar în virful clopotniții bate ceasurile o statuă mare, ca cel mai mare trup de om, îmbrăcat cu haine de her, cele vechi romanești.

O plimbare de zioa și noaptea, fiindcă o luminează cu felinare, foarte frumoasă și romanticească. Aceasta are copaci mulți și mari, în rînd sădiți, și ramurile toate împreunate, apoi desupra tunși drept, văzîndu-să întocmai ca un învăliș verde; așijderea și pe dedesupt, nalt ca 2 st., iar tunși, văzîndu-să peste tot ca un tavan verde. Aceasta este în muchea dealului, unde pe jos este curgerea girlii, din care au cataract făcut, lungu ca de 30 st., ce înmulțește frumusețea plimbării cu vederea cataractului și cu auzirea zgomotului. Și toată această nălțime este întemeiată cu un zid de piatră; și poate fi din lumina apii și pînă în virf, la această plimbare, ca 35 st. nălțime. Dintr-această nălțime, la anul 1654, mai 25, cînd într-acest loc nu era plimbare, ci loc unde tinerimea învață călăriia, au căzut tocmai jos cu calul dimpreună un propoveduitor, anume Teobold Vaindepfen, și nu au murit, ci numai ș-au frînt un picior, și doftorindu-l, au mai trăit încă 6 ani, tot propoveduînd. Această întimplare stă scrisă întru o piatră ce este zidită tocmai în locul întimplării.

O biserică catedrală, adecă sobor, ce are o lucrare deosebită atît înăuntru, cit și pe afară. Intratul este prin trei uși, și la cea din mijloc, și mai mare, este împrejuru-i sumă de trupuri mici de marmură, scoase afară din fața zidului;

și toate din istoriile bisericești, lucrute cu mare meșteșug. Turnul are o atita nalțime și lățime, încit sint înăuntru multe lăcașuri de oameni. Au noao clopote pe care, trăgindu-le cu meșteșug, nu fac numai sunete de clopote mari sau mici, ci fac o armonie foarte plăcută urechilor, dinpreună jalnică și grozavnică.

Pe marginea girlii este o acest feli de zidire, încit ochii mei văzindu-o am hotărit că este vreun palat, pentru a sa mărima și frumoasă lucrare ce are pe din afară; iar înăuntru sint mori.

Din cele deosebite lucruri este și ulița cea mare pe care să urcă omul la mijlocul orașului, căci este lată ca de 10 st., și prin mijloc curge un riuleț de apă pe șanț de piatră, avind și ulițele bine pardosite, și zidirile de amîndoao părțile în linie. Și bez că ulița este atita de lată, apoi și de amîndoao părțile sint zidirile pe stilpi cu bolte, rămîind din stilpi și pînă la ușile prăvăliilor loc de 1 st. și jumătate, care loc este pardosit cu lespezi de piatră, prin care umblă toți cei pe jos, căci sint apururea curate și neploate. Orașul este tot luminat.

Magazie de tot feliul arme și tunuri, și vreo citeva trupuri îmbrăcate cu acele haine de her romanești, dintră care unul este Berthold al V-lea, dux de Geringhen, cel ce întliaș dată au zidit orașul Bern, în anul 1191. Așijderea și trupul aceluia ce au putrezit, iar numele în veci îi va fi nemuritor, adecă al lui Gulielm Tel, cel ce au fost pricina de au ajuns Elveția întră această mare fericire. Mulți împărați și crai mor dimpreună cu numele mării lor, iar al acestor făcători de bine obștești în veci le rămîne numele nemuritoare.

Cum și o mărima de zidire ce poate osteni pe cel mai sprinten tînăr, de va voi să o preumbe, unde au creșterea de copii sirmani, cu o orînduială foarte bună. Această facere de bine de la nici un oraș mare nu lipsește.

Altă zidire mare, unde au foarte adînc în pămînt pivniță, și deasupra magazia orașului. Cînd zic zidire mare, să nu socotească cititorul că este ocolișul zidirii de 100 st., ci 4—5.

[BIRTURILE]

Dar birturile ce sint pe la sate și orașe, cum le voi lăsa făr' de a nu cuvînta pentru mărima zidirilor, podoaba

odăilor și curățenia așternuturilor, ce sînt toate în paturi lucrute frumos, de lemn de mahon sau de nuc, pe roate de aramă și acoperite cu felurimi de perdele, unile de maldehi, altele de percal, atîrnate pe felurimi de lemne poleite, și în scurt: întocmai ca paturile acelor dame ce firește sînt curate și au bani și gust. Și asemenea paturi nu au la un birt 3—4, ci 10—20, apoi mai proaste au întreite. Călătorul, măcar vara, măcar iarna, este foarte odihnit pentru îmbunătățirea drumurilor și odihna lăcașurilor. De a sta un călător sau chiriaș mărfurilor măcar un sfert pentru răutatea drumurilor, aceasta este peste putință să se întimple în toate aceste părți de locuri ce am umblat, bez în pusta Ungarii. Iar pe la noi am stat de multe ori, și cu poșta călătorind, nămolit în tină, de cu sara plină a doa zi dimineața; cum și de multe ori am dormit pe scindură în odaia circiumii, cu destul calabalic de copii. Nu doar că și pe la noi nu s-ar fi putut face asemenea drumuri, și mai cu înlesnire, cum și birturi cu asemenea bune orînduiei, dar din doao pricini, cum am mai zis, nu s-au făcut. Din care, cea dintîiu este nestatornicia; căci în vreme de 24 ani, de 4 ori ne-am lăsat casele și tot avutul fugind în străinătate, și cînd ne-am întors, am găsit toate desființate. Iar cea de al doilea este căci, cînd să făcea chipzuirii și tocmeli de a să lucra vreun ce obștesc, în socoteala contracciilor întiaș condeiu cu meșteșugire să trecea banii ce trebuia să se dea la domnie dar, ca să primească domnul să se facă acel bun lucru, în loc și de la sine să fi jertfit o mică sumă de bani și toate chipurile de ajutoare, ca să poată a să slăvi, căci în zilele otcircuirii mării sale s-au întemeiat un ce folositor. Iar în crăiia Bavarii să străduiesc cum să facă drumurile țării de fer, cu un așa meșteșug folositor, încît o greutate de încărcătură ce abia o ar trage 16 cai, să o tragă foarte ușor numai 2. Care meșteșug să și probăluiește chiar în grădina împărătească de la Nimfenburg, unde am și mișcat 4 împreunate căruțe și încărcate cu bolovani de piatră, trăgînd numai cu o mină foarte puțin, căci de aș fi tras cu toată puterea aș fi fost silit să alerg, întrebunțîndu-mi puterea ca se le popresc.

Din Bern călătorind spre Geneva, am trecut prin Chemene, unde să trece gîrla Zam pe pod stătător, frumos și temeinic; Bibere, unde este hotarul cantonului Bern, de cătră c. Freiburg, ce are lăcuitori 67.800 suflete; Morat p. 1½, oraș, lîngă balta Morat, a crăiia lungime este ca de

6 ceasuri, și lățimea 2, intru care intră gîrla Broie. Apoi la piramida ce însemnează bătaia ce au cîștigat nația în anul 1476, care este naltă ca de 9 st., latul; grosul, jos, ca de 1 st., și, sus, mai puțin de jumătate în fieșcare parte, toată lucrată cu lespezi de piatră întregi, așezate una peste alta. De aciia în Avangi p. 1, oraș; Enniet, unde sînt băi; Lusenț, hotarul cantonului Freiburg de cătră c. Vod, a căruia lăcuitori sînt 144.500 suflete. Aci să trece și gîrla Broie, pe pod de piatră boltit; Mudon p. 1 ¹/₂, oraș, și Losana, p. 2.

[LOSANA]

Oraș mare, în marginea bălții Genevii, căriia îi zic și Lemán, avînd lungime 30 ceasuri, și lățime 8. Pe această baltă, bez alte multe luntrii mari și mici cu pînze, sînt și 3 vaporuri, și toate umblă din oraș în oraș cu oameni călători și mărfuri. Și într-acest oraș nu sînt puține lucruri spre buna orînduială, adevărată luminare și, în scurt, obștească fericire. De aciia și pînă la vestitul oraș Geneva, tot drumul e pe marginea bălții, cu alee, spaleruri, vii, grădini, cu felurimi de foișoare și case domnești, pentru care și este cel mai frumos drum, întocmai ca în Italia. Din Losana am mers prin Vadi, Prevereghe — într-aceste doao sate să trece riul Renoe — Morghes p. 1, oraș; apoi pe lingă 3 cetățui, Duli, și iar Duli, și Pranghins; Nion, p. 1, oraș; Copet, oraș în cetate, unde este și hotarul cantonului Vod de cătră c. Genevii, ce are lăcuitori 41 700 s[uj]f[lete]; Verigon, p. 1, oraș, și Geneva, p. 1.

[GENEVA]

Acest oraș este destul de mare, dar casele cele mai multe sînt foarte vechi, avînd puține lucrute cu arhitectura cea noao. Este pus tocmai în colțul bălții, intru care, bez alte gîrle și riuri ce intră, cea mai mare este gîrla Ron, care, ieșînd din baltă, curge prin mijlocul orașului în lățime ca de 60 st., și după ce intră în oraș, puțin mai la vale să împarte de un ostrov, pe care sînt zidiri orășenești; și la începerea zidirilor, la capul din susul apii, este o mașină vestită, prin care urcă apa aproape de 30 st., împărțînd-o

la toate fintinile oraşului. Căci toate oraşele din Bern şi pînă la Geneva sînt tot pe locuri nalte, iar nu şeţe sau în văi.

Intr-acest oraş este acel turn ce s-au zidit chiar de Iulie Chesar, aşisderea şi casa întru care s-au născut Ioan Iacov Russo şi, spre cinste-i, au o tablă mare, scrisă cu slove de aur, atîrnată desupra uşii ce este în uliţă, şi spre ţinere-i de minte au şi dat uliţii aceia numire: Uliţa lui Russo, unde oricînd va merge cinevaş, trebuie să găsească strein căutînd la tablă şi scriînd scrisele. Iată cum noroadele răsplătesc celor buni şi folositori cu vecinică slavă căci, în cită vreme va fi acea uliţă în fiinţă-i, oamenii tot vor alerga să-i vază lăcaşul întru care s-au născut, cu care să măreşte şi să înmulţeşte slava lui.

Este o soţietă de oameni învăţaţi, ce totdeauna să chipzuiesc spre descoperirea şi înlesnirea meşteşugurilor şi măcar pentru orcare nou ce va putea fi spre folosul obştii.

Au o mare bibliothică obştească, aşisderea şi un observatorium.

Cum şi cabinet firesc, după cum la alte părţi am cuvîntat.

Precum şi adunare de lucruri din vechime, cum iarăş la alte oraşe am însemnat.

Şcoală obştească pentru învăţarea zugrăvelii.

Şcoală pentru scobitul în piatră şi într-alte metaluri.

[UNIVERSITATE]

Şcoală universitate pentru tot cursul învăţăturilor, unde am şi lăsat pe Ştefan i Nicolae, fiii mei, spre învăţatură. Şi fiindcă într-acest an am umblat numai pentru această trebuinţă, de aceea am cercetat toate chipurile ce au pe la universităţi, instituturi şi pansioane, şi îndrăznesc să zic cătră părinţii ce voiesc să-ş trimiţă copiii în ţări streine spre învăţaturi de carte şi bune năravuri să nu să mai înşale trimiţîndu-i în vîrstă de 20—22 ani cu îngrijitori tocmiţi, cum este obiceiul la noi, căci pentru multe pricini greşesc, ci să-i trimiţă în instituturile împărăteşti, crăieşti sau naţionaleşti, ce sînt mai în toate stăpinirile, cînd sînt în vîrstă de 8 ani, făr' de nici o sfială şi făr' de nici o grije. Căci la aceste instituturi sînt dascăli pentru toate limbile cele mai

trebuincioase și obicinuite, cum: franțozește, nemțește, elinește, latinește și italienește; așijderea și dascăli de joc, de zugrăvit, de muzică și de a-ș învăța trupul cu oareșce strădanie, și cea mai dintli: de a ciștiga tinerimea bune năravuri, avînd orînduieli cu acest fel¹ de mijloace, încît peste puțină este de a putea un copil să ia rele năravuri. Un copil de 8 ani ce va intra într-un institut, cînd va fi de ani 15, va fi destoinic să dea răspuns la întrebarea măcar oricăruia profesor asupra grămăticii, ritoricii, poeziii, aritmeticii, istoriii în parte, gheografii, învățaturii credinții; din filosofie, asupra loghicii, metafizicii, moralului; algebrii, gheometriii, istoriii a toată lumea, istoriii firești, fizicii, astronomiii, antichitatele și esteticii, mai rămîindu-i destui cinci ani pînă la 20 de va voi să să facă un bun praviliaș sau ostaș, sau doftor, sau matematic, sau politicoș, sau neguțetor. Și atunci, avînd temeiu învățăturilor și cu ale bunelor năravuri, poate, care va voi și va avea mijlocul cheltuielii, să călătorească și într-alte împărății. Căci și această vedere de felurimea obiceiurilor a fieșcăruia nație nu este mică școală măcar pentru orcare om. Și iarăș, zice că nu pot avea părinții nici o grije fiindcă li vor trimite în vîrsta copilării; căci într-aceste mari lăcașuri sînt orînduieli și odihne, cu mult mai presus decît chiar pre la casele noastre. Căci, bez învățatorii dascăli, ce sînt încercați la învățăturile lor și bune năravuri, și pentru acele toate îngrijiri sînt directori, iconomi, doctori, slugi încercate, odăi foarte curate, așternuturile așijderea, învățătura, hrana și somnul cu orînduială, cum și slobozenia prin grădină spre jocuri la vreme hotărită. Și nu poate cinevaș zice că aceste îngrijiri și bune orînduieli că să păzesc numai la fiii acelor de trepte nalte sau la ai pămîntenilor numai; căci la aceste instituturi, fiu măcar de prinț, măcar de noblețe, măcar de cel mai prost om, toți într-un feliu învață, să hrănesc și un feliu de îmbrăcăminte au; deosebire este numai la șederea mesii, căci pun pe cei mai silitori la învățatură și la virtute mîșsus, și pe cei împotrivă de tot la vale. Așijderea și profesorii care obicinuesc de au case mari cu grădini, prin orașe, dar mai mult pe la țară, care țin și alți trei-patru dascăli și primesc cîte 30—40—50 copii la pansion, adecă cu tocmeală pentru învățaturi, buna creștere și hrană. Nici acestia nu-ș primesc de vîrstă mai mare, ci mai virtos îi primesc mai

¹ Scris: *фран* (n. ed.).

lesne de 5 ani decît de 10, zicînd că, cu cît sînt mai mici cu atîta mai multă înlesnire au de a să plămădi după ale lor învățături, ce le dau spre buna creștere. Iar noi li trimitem într-o așa vîrstă, în care nu numai sînt plămădiți, ci și copți destul, cu virtuțile oamenilor casii.

La aceste instituturi și pansioane am văzut mulți copii în vîrstă de 6 și 7 ani, de la Englitera, de la America și Franția, și chiar dintr-aceste orașe, copii de părinți bogați, milionisti, și alții de trepte nalte. Nu cumvaș pe la acele locuri și crăii nu au asemenea învățături, și mai bune? Nu cumvaș acei părinți bogați n-ar putea ținea în casă-le dascăli? Dar să cunoaște că așa au găsit-o că este mai spre folos: Austria să-i trimeată la Bavaria, și Bavaria la Austria; și asemenea, fieșcare ținut la altul, cum am văzut chiar din Paris franțoz în Pesta, și din Brașov în Padua, și din Elveția în Bavaria. Și în scurt, orcare părinte va voi să trimită copilul în alte țări, trimită-l la aceste instituturi și pansioane cînd este în vîrstă de 8 ani ca, cînd va fi în vîrstă de 20 ani, să se bucure atît părintele, cît și chiar tinărul de dobîndirea a bunei creșteri și a învățaturii. Eu, de nu aș fi alergat atît de mult și ajutat și de tovarășii ce am avut în călătorie, și poci zice și oareșcare noroc găsînd pe un pămîntean cu deosebită rîvnă de a slugi și a folosi omenirea și a-m primi copiii chiar în casa lui, mărturisindu-mi alți vechi prieteni, ce s-au întîmplat să-i găsesc în Geneva, ale aceluî oroșan bune năravuri și rîvnă, poate m-aș fi întors cu copiii cei mari înapoi. O asemenea îndemnare nu aș fi îndrăznit niciodată să o fac, de ar fi fost numai cu a mea judecată; ci căci s-au întîmplat prin orașele prin care și pe la care să trimit copii de ai noștri, să întîlnesc dascăli învățați și vestiți de ai noștri și profesori streini, cum și scrisori am văzut ale unora cătră alții, care toți adevărat îndemnează și povățuiesc ca negreșit tinerimea să alerge în streinătate spre cîștigarea învățăturilor și a virtutii, dar la vremea cea cuviincioasă și cu mijloacele cel mai bune, dîndu-și pentru toate cuvîntul. Aceste toate auziri și vederi m-au silit să fac cunoscut fraților compatrioți adevărul asupra acestui folos, zicînd că părinții nu să cuvine să mai aibă altă grijă decît, de la vîrsta carea copilul începe a vorbi, să înceapă a-i învăța în limba națională a citi și a scrie, deșteptîndu-i spre datoriiile catehismului legii, și oareșce învățatură într-acea streină limbă prin care socotește că să va cuveni să auză tot cursul învățăturilor. Poate cinevaș

va zice că plină la vârsta de 8 ani ce va putea copilul învăța? La aceasta răspunz că acest folos stă în mina meșteșugului dascălului și a părinților îndemnare și mijloc, căci eu destul m-am rușinat când am văzut în pansioane copii de 8—9 ani să știe ce n-au știut ai mei de 20 de ani să vorbească, zic, trei limbi slobod, și să aibă știință de catehismul bisericesc atît, cît peste puțință ar fi fost să crez de nu aș fi auzit, cum și mare propășire la toată începerea învățaturii.

Din Geneva pornind înapoi, nu am urmat tot acel drum, ci ca să văz mai multe locuri în ținutul Elvețiii, și acel vestit cataract al Renului și ca să intru mai mult în ducatul Baden și în crăiia Vitemberg, am schimbat drumul din stația Morat, mergînd prin Arberg p. 1 ¹/₂, oraș, unde să trece gîrla Aar; Bioren, p. 1, oraș în marginea gîrlii Aar, unde este și hotarul cantonului Bern de cătră c. Solotur, a căruia lăcuiorii sint 47.800 suf.; Solotur, p. 1, oraș mare, prin care curge gîrla Aar prin mijloc, avînd poduri pentru comunicația oroșanilor; Vitlisba, oraș în cetate; Dermihle, cetate; Olten, p. 2, oraș în marginea gîrlii Aar, ce să trece pe pod stătător; Agrau, p. 1, oraș intru care să lucrează fabrici de pînze; Vildeg, unde este fabrică de stambe.

[CUVÎNTARE DEOSEBITĂ]

Această mulțime de fabrici sint în toate ținuturile evronești, căci cu aceste fabrici fieșcare stăpînire își folosește norodul; de aceea fac și felurimi de ajutoare acelor ce întemeiază fabrici, iar nu împotrivă, să le ia domnii bani pentru căci au fabrici.

Mare pagubă este la o țară de a-ș scoate tot materialu nefabricarisit, vinzîndu-l în alte țări cu un prost preț, și apoi să-l cumpere iarăș cu preț de 30 ori mai mult! Mare pagubă este cînd o țară în veci cumpără toate lucrurile duprin alte țări, și acele nu cumpără nici un lucru fabricarisit dintr-aceasta, cum este în ticăloasă patria noastră, care are în lung 2 hotare, unul despre miazăzi, și altul despre miazănoapte, și pe amîndoa în veci să exportarisește monedă, neinportarisîndu-să pe nici un hotar, măcar un ban. Și prin cel despre miazănoapte exportarisesec neguți-

torii, prin mărfurile de la Lipsia și Paris, iar prin cel despre
miazăzi milostivii domni, prin arendele domniilor.

O, preputernice părinte al tuturor noroadelor! Niciodată
nu o să se ridice deasupra neamului românesc acest nor
întunecos, plin de răutăți și chinuri? O! preabunule stă-
pîne! Nu o să fim izbăviți odată de toate nevoile? Nu o să
ne învrednicim să vedem o rază de lumină care să ne îndrep-
teze spre obștească fericire? Dar ce zic? Rază? Iată întragă
lumină s-au arătat, de cătră preaindurătorul Dumnezeu
trimisă, prin preaputernicul protector și apărătoriu al patriii
noastre carele așteaptă de la noi numai o mică și ușoară
urmare — unirea, zic — cea spre fericirea obștii, căci, după
aceasta, vin toate fericirile; iar fără de aceasta, nici un bine
în lume nu să întemeiază; și căci în obșteasca fericire va
găsi fieșcare și pe a sa, iar în parte numai străduindu-ne,
avem destule pilde; că ne-am pierdut slava, starea și cinstea,
ajungnd și în hula lumii. Unirea spre folosul obștii ne feri-
cește, unirea slăvește, unirea întemeiază tot binele. După
aceasta alergind, fraților, să o îmbrățișăm, ca prin fapte
să ne cunoaștem că am vrut, dar n-am putut să slugim
patriii!

Din Vildeg am mers în satul Absburg, unde sint băi.
Bruc, p. 1 ¹/₂, oraș mare, în margine girlii Aar. De aciia
puțin mai înainte să trece girla Reius, pe pod stătător, și
Baden, p. 1 ¹/₂, unde să trece girla Limat. Aceste 3 mari
girle Aar, Reius și Limat să împreună la un loc, puțin
mai înainte de satul Vening și de acolo merg împreunate
până să varsă în Rin, lângă satul Coplend. Apoi în Caisers-
tul, p. 1, oraș frumos în marginea Rinului, unde este hotarul
Elvețiii de cătră ducatul Baden, trecindu-să Rinul pe pod
stătător, foarte mare și țeapăn, unde aproape de capul
podului cel despre Baden este un turn de cetățuie zidit
din vremea romanilor. De aciia în Naesteten, pentru vederea
acelui vrednic de mirare cataract al Rinului, pentru care
aleargă oameni din toată părțile lumii, și mai virtos fran-
țozi și englezi. Am zis minunată, căci nici cu condeiul, nici
cu zugrăveală poate cineva să-i facă arătare și descriere,
înclt cel ce îl va vedea zugrăvit sau îi va citi descrierea
să poată a-l petrece cu simțirea, întocmai cum cînd l-ar
vedea cu ochii.

[CATARACTUL RINULUI]

Cale ca de un ceas departe, începe a să auzi un zgomot cu o oareșcare duduială, ce să pricinuiască din repede aruncătură a Rinului; dar aceasta este nimic pe lângă mira-re și sfiiala cu plăcere ce coprinde pe om cînd vine lângă aruncătură-i și împotriva-i, și vede că dintr-o nalțime ca de 10 st. și lățime 35 să aruncă apa jos, fiind strimtorată din partea dreaptă de un munte de piatră, asupra căruia este zidită o cetățuie, și în veci toată zidirea să cutremură; și din stînga, de alt munte mare, pe care sint 4 fabrici de tabac, arpăcaș, făină și de fier, unde, aruncînd acea piatră din care să face fierul și fierbînd mai cu mult zor decît la fabrica de sticlă, să face un material curgător, din care torn și lucrează orce felurimi voiesc. Printr-acești 2 munți curgînd gîrla Rinului în lățimea ce am zis, și avînd tocmai la muchea mării unde cade apa alte 2 colțuri de piatră, ce ies din lumina apii ca de 3 st., să desparte curgerea în trei limbi, tocmai în locul repeziciunii și căderii, unde strimtorîndu-să curgerea apii, ia o iuțea grozavnică și necrezută la cel ce nu au văzut-o; acia să pricinuiască acel înfricoșat zgomot, și jos, în căderea apii, nemaivăzîndu-să curgere de gîrlă, ci în toată lățimea o albă spumă, ca zăpada umflată, și prin repeziciune aruncată foarte departe. Și de jos, iară din pricina loviturii în apă cu așa iuțea, să ridică un nor întrupat de acele mărunte stropituri peste toată acea lățime, stînd în veci acel nor în văzduh, predînd totdeauna alte stropuri pe cele ce cad. Și această priveală iarăș își are vremea, căci este de 10 ori mai presus de a o vedea cinevaș spre sară, cînd lovesc razele soarelui în tot cataractul; din care pricină să prevede și să cunoaște cît de mare și nalt este acel nor pricinuit de stropituri, și acea spumă, ce este pe la locuri groasă și pe la alte supțire, petrecîndu-o iarăș razele soarelui, face o vedere pe care eu n-am putere de a o descrie. Cum și frumusețea și plăcerea este nespusă cînd va vedea-o cinevaș noaptea, iarăș cînd luna va fi luminoasă și va lovi împotriva cataractului; atunci crez că nu să va găsi om care cu mulțumita sa să poată a să depărta de această vedere.

La anul 1805, în vremea verii, cînd gîrla au fost mai mică, au îndrăznit unul de s-au dus cu o cruce și au pus-o în vîrfurile unui colț de piatră dintră acele doao ce am zis. Și

estim vara, iarăş în vremea micşorării girlii, din cîti au mers acolo, o franţoază au îndrăznit de s-au dus la cea mai de aproape stană de piatră. De a merge pînă la acele 2 pietri cînd apa este mică (căci cînd va fi puţin măricică, adevă mai în sus de genunche, de a merge nu e lucru omenesc), nu are trebuinţă de vro deosebită putere, ci de neconţenită îndrăzneală, căci cînd aceasta va pierde-o, puterea nu îl va folosi, fiindcă într-o clipă va fi aruncat în ripă, nemaicunoscîndu-să nici bucăţică di trupu-i, căci fieşcare lovitură de o stropitură să socoteşte ca de un glonţ. Şi iarăş zic că este într-un zădar să mă silesc de a-i face întocmai cunoscută acea priveală.

De acia am mers în Şafhausen, p. 1 $\frac{1}{2}$, oraş mare şi scaun al cantonului, al căruia lăcuiitori sint 26 000 suf. Aceste 9 cantoane prin care am trecut au

suflete.....	1 028 100
iar cealante 14	755 700
Adunîndu-să suflete peste tot..	1 783 800

Aceştia lăcuiesc pe un loc mai mult pietros şi indoit munţi decît cîmp, şi mai mic de jumătate decît Ţara Rumânească. Acum judece fieşcine: cînd această naţie ce lăcuieşte pe un aşa roditor pămînt ar avea o dreaptă oţcircuire, cit s-ar conveni să-i fie populaţia ?

Apoi am mers în Bisenghen, Darfinghen, Randec, Gotinghen, Riedern, Singhen, Stetighen, Nentighen şi Stocau, p. 1, oraş; Iberlinghen p. 1, oraş în marginea bălţii Boden; Merburg oraş mare, în marginea bălţii; Mardorf p. 1 $\frac{1}{2}$ oraş; Ebah, Stadel, Altausen: într-aceste 2 sate este hotarul ducatului Baden de cătră crăia Vitemberg. Vederea acestii micşori stăpîniri ce nu cuprinde mai mult loc decît acele 5 judeţe de preste Olt, şi nu-i lipseşte nici un feliu de fericire din cîte am văzut pe la cele mai mari împărăţii şi crăii, această vedere, zic, mai mult m-au îndemnat să insemnez toate cîte vād şi să am temeinică nădejde că patria noastră poate cu mult mai mult a să ferici, fiindu-i ţinutul mai mare, şi pămîntul din fire bogat.

Vitele ale acestui ţinut sint mari şi bine îngrijite. Sămănturile tot acelea, aşijderea şi poamele. Culesul viilor la cite patru aceste ţinuturi — Elveţia, Baden, Vitemberg şi Bavaria — să începe de la 5 pînă la 10 octomvr; iar fătăciunea oilor în toate aceste ţinuturi este cu o deosebită bună ordinaială, căci de primăvara, de cînd încep a făta, şi pînă acuma, în 20 noemvr., cînd mă aflu iarăş în Viena, neconţenit am văzut peste cîmpuri oi cu miei fătăţi de fieşcare zi. Aceasta

nu este urmare a firii dobitoacelor, ci meșteșugirea sătenilor, și pentru folosul lor și mulțumirea aceloră ce voi voi să aibă carne de miel totdeauna, Portul este întocmai ca în Elveția, adică: pălărie, roc (o haină pînă la genunche), veste, cămașă, pantaloni lungi, cizme; iar muierile în cap au ca un chip de căiță cu pervaz lat pentru soare, cămașă, rochie și un spențer negru, ce are împreunat și o legătură de gît, rămîind mincile cămășii și pieptul afară din spențer, scrobită cu scrobeală albastră. Iar cele ce sînt prin orașe sînt îmbrăcate ca fieșcare damă din noblețe. Școale nu au numai prin orașe, ci negreșit prin toate satele. Pămîntul din natură este sărac, fiind iarăș cam pietros și nisipos, dar necontenita îngrijire îl preface în roditor. Cum și în crăiia Vittemberg întrînd, asemenea am văzut toate urmîndu-să spre fericire obștească și podoaba locului; și locul oareșce mai bun, căci am văzut nu numai brazi, ci și alte felurimi de copaci, și din toate să cunoștea că pămîntul este mai dumestic, nefiînd și dealuri necontenite.

Și fiindcă în vremea ce mă aflam pe aceste locuri era în 10-lea octomvr., n-am putut vedea peste cîmpuri alte sămănături decît cartofi, varză, broșbe, ridichi, gulii, sfecele; și din poame: mere, pere și prune, cum și finul cel sămănat. Dar după potriveala climii și după locurile cele încă neogorite, și cunoștea că au toate sămănăturile cele din vecinătate, prisosindu-să după a mea părere munca pămîntului, că este mai mult adusă la desăvirșire. Iar locurile prin care am călătorit sînt aceste: Taldorf, Oberțel, Oterlorh, Ravensburg, p. 1, oraș; Aelighecraih, Altdorf, cetățuie într-un loc foarte nalt, de unde zic că să vede Strasburg, ce este hotar al Franții de cătră ducatul Baden, pe gîrla Rinului; Vaingarten, Banefurt, Steclin, Bertaite, Forst, Aintiren, Arnah, Rineldingen, Sfinghen, Burțah, p. 1, oraș; Baiers, Frauenlot, orașel; Dreherg, Antrah. Într-aceste 2 sate este hotarul Vittemberg de cătră Bavaria. Și am mers prin Fertofen, Ilerfeld, Folcherțofen, Menipghen, p. 1, oraș mare, Unghe-rausen, Erchaim, Obercamlah, Oberauerbah, Mindelhaim p. 1, oraș mare; Chirhdorf, Viderghetingen și Buhloe, p. 1, oraș. Aciia am dat în drumul cel mare, care s-au scris mai nainte. Iar de la Minhen călătorind spre Viena, m-am abătut numai la orașul Pasau, pentru frumusețea ce am auzit că are; căci este tocmai în colțul ce face gîrla Inn unde intră în Dunăre, care, fiindcă este mai iute decît curgerea Dunării, taie Dunărea decurmeziș pînă la malul cel din potrivă. De

acii întorcându-mă drept în Viena, și nemaiavînd ce alta a scrie despre călătorie, am gîndit că trebuie să mă socotesc ca un vinovat cînd nu voiu isprăvi cuvîntînd și de al doilea oară viețuirea cea liniștită a vienezilor, frumusețea a multelor plimbări de prin prejurul Vienii și cea de pururea luminație, de cu sara pînă zio, ce este în toată grădina ce împrejură cetatea Viena.

Și căci nădejdea este nedespărțită de tot omul ce să află încă pre pămînt, aceasta nădejde avînd și eu, mă bucur nădăjduind că negreșit va veni vreme întru care Patria mea, nu zic în puțini ani, să se sămuiască întocmai cu orașele cele mari ce am văzut, ci măcar pasul cel dintîi să se facă, ce aduce toate noroadele spre fericire, carele pas este unul și numai unirea, spre folosul obștii, ce de multe ori am cuvîntat.

ADUNARE DE PILDE

bisericești și filosofești,
de întâmplări vrednice de mirare, de bune
gândiri și bune neravuri,
de fapte istoricești și anecdote
tălmăcite de pre limba grecească în cea
romanească
de

Constantin din Golești
deosibită în trei părți și dată în tipar

IUBITE CETITORIULE,

Cartea ce ții în mână, adunată din zilele celor mai învățați sfinți părinți și mai vestiți filosofi, dată în tipariu grecește, am văzut-o de demult tălmăcită și tipărită în limba noastră, supt titlul *Pildele filosofesti*. Știind însă micșorimea ei și rărimea în care au ajuns această carte (din pricinile care au rărit și tot binele în neamul nostru și au amorțit precum puterile cele sufletești și cele trupești ale neamului, așa și tipografia, făcătoarea de bine a omenirii și izvoditoarea înlesnirii cei mai îndemănate spre răvărsarea luminilor între națiile cele poliite), acum alegînd din toate cele mai cuviincioase spre folosul învățaturii copiilor, de iznoavă o am tălmăcit de pre limba grecească în strămoșasca mea romanească, mai sporind și altele tot spre folosul învățaturii celor de mai mare vîrstă copii, tălmăcindu-le tot de pre limba grecească, din cărțile dascălului meu, chirie Ștefan Comita, ce și sfinția sa are adunate de la alți mai vechi scriitori, și așezate pentru întrebuițarea învățaturii, ca niște cetiri scurte ce pot face plăcere și folos prin pildele lor, căstigarea bunelor năravuri, cum și alte învățături din cartea franțozului anume M. H. Lemeru, ce o numește *Luminoasă pildă sau noao adunare de fapte istoricești și anecdote*, foarte vrednice de a împodobi mintea tinerimii, care săvîrșăște fericirea și slava omului ce trăiește în adunarea politicească, tălmăcită în limba grecească de dumnealui Alexandru Racoviță, ginere-mieu, și de mine tălmăcită în limba romanească, cu oareșcare alegere de cele mai trebuincioase în viața omului.

Aceste toate date în tipariu ca să le aduc dar celor de un neam cu mine, nu pentru de a-m arăta puterea condeiu-lui, căci im cunosc ușurimea, ci ca să nu lipsască cu totul o carte atît de folositoare nu numai spre învățatura copiilor, ci de ar fi cu putință și tot omul, de orice vîrstă și stare, și de orice treaptă, să nu o aibă depărtată, fiind aducătoare aminte pentru toate datorii omului, de cum să naște și

plină călătorește dintr-aceasta viață, adevărat de a-și cunoaște datoriile către dumnezeire, către sineși și către omenire, și ca să-mi arăt și eu, precum im este prin putință, osîrdia în binele obștească ce-l așteaptă neamul din înțeleptele măsuri ce întrebuițază ocîrmuirea spre rîsipirea luminilor prin așezarea de scoale, la care ocîrmuiește chir Efrosin Poteca ieromonahul, profesorul filosofiei.

Primește dar cu dragoste, o cetitoriule ! și căutînd nu la micșorimea, ci la coprirea ei cea folositoare și la rivna mea, roagă-te dinpreună cu mine tatălui luminilor să le răverse și în patria noastră cea acoperită de norul cel întunecos al neînvățaturii, ca să putem și noi, cei rămași în urma tuturor națiilor, zăbind lumina cea adevărată, să fim fiii luminii și, slăvind pre cela ce ne-au arătat-o, să vedem pacea pe pămîntul nostru și bună voire între oameni.

PARTEA ÎNTII

- [1] Mie im este teamă de Dumnezeu. Și de acela care nu să teme de Dumnezeu.
- [2] Mai anevoie este de a cunoaște cinevaș pe sineș cînd nu cunoaște mai întli pe ziditorul său.
- [3] Să pierde acel om ale căruia pofta biruiesc judecata cea dreaptă.
- [4] Viața omului este întocmai ca un somn din care niciodată nu ne deșteptăm, decit numai într-acelea ceasuri întru care sintem aproape de a călători dintr-această viață.
- [5] Nu este sirman acela care nu are părinte, ci acela care nu are minte și învățătură.
- [6] De a lipsi de la un om judecata bună este mai rău decit a fi sărac.
- [7] Acela care nu știe nimic trebuie să tacă ca să nu-ș mărturisască neștiința.
- [8] Iscusința și deșteptarea este cel mai bogat cîștig.
- [9] Mulți prieteni cîștigă omul cu vorba dulce.
- [10] Omul, cît mai puțină minte are, atît mai lesne este de a fi mîndru și pizmuitor.
- [11] De a face cinevaș răsplătire acelora ce-l supără nu este semn de om cu mare suflet.
- [12] Nebunul își are limba în buze, iar înțeleptul limba în inimă.
- [13] Cînd te vezi mai sus decit vrăjmașul tău, mulțamește lui Dumnezeu, iar nu o lua asupra-ți.
- [14] Cînd ești vesel, nu să cuvine să mai răsplătești aceluia ce te pizmuieste, căci indestul este lui că te vede vesel.
- [15] Nu este mai mare boală decit lipsirea minții.
- [16] Cel ce sfătuiește pe altul de față cu alții, mai mult îl ocărește.
- [17] Cel ce vorbește puțin face dovadă că este mai mult înțelept decit nebun.

[18] Cel plecat mai curind își dobîndește rivna, decît cel arțăgos și mîndru.

[19] Cît folos va ieși din florile ce le vei sădi în gunoiu, atît și din binele ce-l vei face unui om rău și neînvățat.

[20] Cînd sufletul este aproape de a ieși din trup, ce te folosește de a muri sau în jețul împărătesc, sau pe pămînt !

[21] Să luăm pildă din urmările cele bune ale moșilor și strămoșilor noștri și să urmăm și noi bine ca să să mulțeamă fericirea obștii.

[22] Nu fi leneș spre a face altuia bine ca să nu simți și tu această amărăciune.

[23] Cum primești dar sau ajutorință, fă și tu altuia.

[24] Nu să cade cinevaș să să mire de acei oameni carii, cere cînd lucruri ce nu li să cuvin, cad în nenorociri nenădăjduite, căci aceia ce să silesc să saie deodată multe trepte, mai lesne este de a-ș frînge piciorul.

[25] Norocul și mărirea au între sineși o mare legătură, încît cel ce nu are noroc nu poate avea nici mărirea.

[26] Rar dobîndește omul ceea ce pofteste cînd îl silește dobîndirea.

[27] Omule, pentru ce mă dojenești pentru păcatul meu, cînd și tu nu ești drept, și cînd amîndoi avem un judecător ?

[28] Omule, pentru ce răutatea mea o cunoști și te silești să mă îndreptezi, iar pe a ta nici vei să o cunoști ?

[29] Cel ce cu multele glumi iese afară din orînduială este peste putință să nu fie scirbit și neînfîntat de oameni.

[30] Cel ce va voi să să numească adevărat om trebuie să păzască cinci hotărîri neclintite: 1. să fie neschimbat măcar la orice întîmplare; 2. cînd să află în mărirea, atunci să fie mai plecat și gata spre a face bine; 3. să nu tăgăduiască pricinile pentru care îl dojenește, ca să-ș arate puterea sufletului său; 4. să arate că nu are alt gînd decît spre dobîndirea mării și cinstii lui; 5. că și de nu este învățat, dar barim să iubească învățăturile și științele.

[31] Cel ce biruiește să să mulțeamă în biruința sa, iar pe cel biruit să ierte.

[32] Omul, cînd să află în vreo treaptă mare, așa trebuie să să poarte cu oamenii încît să nu-i fie rușine cînd va lipsi dintr-acea treaptă.

[33] Slobod om este acela care nu pofteste multe lucruri, și iarăș, rob este acela care le pofteste și le nădăjduiește.

[34] Învăță ceea ce ai de a învăța pînă a nu te însura.

- [35] De vei avea atitea daruri cît fire de păr vei avea în capu-ți, tot nu te vei folosi cînd norocul îți va sta împotrivă.
- [36] Fii în veci drept și nemitarnic, măcar de ai și pierde viața pentru aceste doao mari daruri.
- [37] Nu împrumuta cît* trăiești și să nu-ți faci dușmani.
- [38] Cel ce poruncește supușilor cu mindrie curînd va ciștiga stăpîn care îi va porunci cu mai mare mindrie.
- [39] Nu poate niminea a să lăuda că este de bun neam cînd nu va avea fapte bune.
- [40] Nu este alta mai mare greșală prin care omul să urăște de toată lumea decît mindria.
- [41] Mărturisirea scumpului este singurătatea întru care în veci viețuiește.
- [42] Nu este mai prost în lume ca acela care crede pe acei ce făgăduiesc lesne și să jură mai lesne.
- [43] Trebuie să ascuți cuvintele celor mici oameni, căci numai cu ale celor mari, curînd vei pătimi.
- [44] Nebunul din vorbă să cunoaște.
- [45] Nu răsplăti făr' de bucurie binele ce altul ți-au făcut.
- [46] Mai bine să aibi un meșteșug prin care să te hrănești decît să întinzi mina cerînd milă.
- [47] Scumpul bogat într-această viață trăiește ca un sărac, iar în zioa cea înfricoșată a judecării va da cuvînt ca un bogat.
- [48] Cea mai mare bogăție ce trebuie părinții să lase copiilor este învățătura: a bunii viețuiri și a științelor.
- [49] Drept frate trebuie să cunoaștem pe acela care la nevoie ne ajută și cu averea sa, iar nu pe cel din singe carele la năcaz te lasă.
- [50] Sînt și prieteni carii sînt cei mai dintii iscoditori faptelor noastre, nu doară ca să ne îndrepteze, ci ca mai curînd la obște să le vădească.
- [51] Cel ce zice că au fugit din lume, îmbrăcîndu-să în haine negre, și încă iubește banii, tot în lume să află, și mai rău decît întii.
- [52] Dintre oameni, acela este mai cu minte care cătră toți este mai blînd.
- [53] Trupul să hrănește cu hrana mîncării, iar sufletul cu faptele cele bune.
- [54] Lucrul cel bun care astăzi poți să-l săvîrșești nu îl lăsa pentru mîine.
- [55] Doao lucruri mărturisesc mincinos: multele făgăduieli și nelncntenitele pricinuirii.

* În text: că (n. ed.).

- [56] Îndemnează pe rude și pe prieteni de a vă întâlni foarte des, dar nu-i îndemna ca să și lăcuiți la un loc, iar pe muierea ce o iubești nu o lăsa de aproape-ți cituș de puțin, căci o pierzi și de te va iubi; cum nu te va vedea puțină vreme, i s-au spălat dragostea.
- [57] Prietenul cel bun să cunoaște din stătornicie ce are aș ținea cuvântul.
- [58] Fugi de prieteșugul nebunului căci, deși va avea gând să-ți facă vreun bine, urma va fi spre mare belea și pagubă.
- [59] Aducerea aminte de fericirile tineretelor nu pricinuieste alt decît mari amărăciuni.
- [60] Beția este poarta prin care intră omul în toate scribitele blestemății.
- [61] Nici un lucru nu mîngie pe oameni mai mult la întristarea lor decît a fi în ochi un bun și credincios prieten (aceasta n-ar fi greșală de s-ar scrie și de o mie de ori).
- [62] Cînd ne lipsește bogăția ne mîhnim, și, după ce o dobîndim, mai rău ne întristăm. Și cu dreptate, căci tocmai atunci sintem mai lipsiți de toate plăcerile și mai depărtați de toate datoriile omenirii.
- [63] Iubirea de argint este vecinică pedeapsă a bogatului și într-această viață și într-acea viitoare.
- [64] Bogatul scump este mai sărac decît săracul darnic.
- [65] Doao feluri de oameni nu să mulțămesc în veci: cei ce să muncesc să afle meșteșugurile și cei ce string bogății.
- [66] Omul cel neînvățat este ca un trup făr' de suflet.
- [67] Omul cel făr' de învățătură și simțire este plin de mîndrie.
- [68] Cel ce să grăbește să căiește, căci cele bune numai cu răbdarea să dobîndesc.
- [69] Mare trebuință are de povață acela care povățuiește pe mîndri, căci cit de lesne este să albească pe arap, atît și să dea ascultare unui mîndru.
- [70] Cei ce pizmuiesc în veci nu au odihnă, cum și mincinoșii rușine.
- [71] Păzește-te de omul cel mare după ce îl vei înșala. Și de cel nebun după ce îl vei face prieten. Și de cel înțelept după ce îl vei înșela. Și de cel rău, după ce-i vei arăta că nu îl bagi în samă. Și de cel bogat după ce-i vei pricinui vreo pagubă.
- [72] Unul, intrînd în casa zavistnicului și văzîndu-l foarte trist, au zis: acestuia sau în casă-i i s-au întîmplat vreun mare rău, sau la vreun vecin mare bine.

- [73] Un stăpînitor mult trebuie să aibă teamă de blestemele unui om amărit.
- [74] Un blajin stăpîn niciodată nu rămîne căit pentru a sa bunătate.
- [75] Aibi răbdare, căci cu aceasta să săvîrșești orice.
- [76] Toate vrăjmășiile să pot împrieteni, iar a zavistnicului în veci merge spre înmulțire.
- [77] Pentru tăcere niciodată căire nu poate fi.
- [78] Mai bine să-ți petreci ceasurile singur decît întru adunare rea.
- [79] Un bogat scump să asămuieste cu un flămînd orb ce-ș are pîinea înaintea ochilor și nu și-o ia spre trebuințare.
- [80] Norodul pre stăpînitorul ce-l iubește nu îl pierde făr' de multă vărsare de sînge.
- [81] Mincinosul nimic altă nu dobîndește decît rușine, necinste și în veci necrezămînt.
- [82] O minciună ce caută spre vreo împăciuire sau spre vreun alt folos este cu mult mai bună decît adevărul care poate pricinui vrăjmășii și războaie.
- [83] Nici unul nu face mai îndestulă mărturie de a sa prostime decît cel ce începe a vorbi pînă a nu-ș săvîrși altu cuvîntarea ce mai înainte începuse.
- [84] Mulți sînt iubitori de a face bine, dar mai mulți sînt aceiia carii au mijloc și nu vor.
- [85] Cei ce sîlesc a arăta pe alții greșiți sînt ei mai mult greșiți, înaintea dumnezeirii și omenirii.
- [86] Bogățiile sînt pentru odihna acelor carii le au și de a pricinui și la alți neputincioși odihnă, iar nu numai a să sili a le înmulți.
- [87] Nu este cuvîntos lucru de a da cinevaș altora numai nădejdi, și în faptă să nu facă nimic.
- [88] Doao feliuri de oameni să străduiesc într-un zădar: cei ce string bogății făr' de a să bucura de ele și cei ce învață de la învățătoriu a căroro fapte nu să asămuiesc cu învățăturile lor.
- [89] Cel ce îți face cunoscute urmările altora fii încredințat că și pe ale tale le va face cunoscute la alții.
- [90] Mai multă trebuință au împărații de sfaturile celor învățați și cu bune daruri decît aceiia de folosul împărătesc.
- [91] Chiar acela ce-ți face lingușituri în sineș te urește și pe la alții te vorbește de rău.
- [92] Lenevirea și somnul cel mult depărtează pe om de la dumnezeire și îi aduce și sărăcie.

- [93] Fă bine de voiești să-l aștepți și de la altul.
- [94] Nu-ți arăta toată taina către prieteni, căci poate vreunul cu vreme să-ți fie dușman: nici dușmanului nu-i face toate relele, căci poate cu vreme iarăși să-l dobîndești prieten.
- [95] Nebuniia cea mare începe din nebunie și să săvîrșește în pocăință.
- [96] Dușmanul cel cu minte este mai poftit decât prietenul cel nebun; cel ce să împrieteneste cu dușmanii prietenului său trebuie să supere pe al său prieten.
- [97] Mai bine să fii sărac decît să te îmbogățești din sudoarea săracului.
- [98] Cum dracul nu are nici o putere asupra celor buni, ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu, atîta și domnul asupra celor săraci.
- [99] Trei feluri de oameni nu pot scoate nici un bine de la alte trei feluri: 1. cel blajin și dulce de la cel varvar și făr' de obraz; 2. cel bun de la cel rău; 3. cel înțelept de la cel nebun. Iar carele va avea pe citetrelle, obrăznicie, răutate și nebunie, trebuie să fie cu pietrii gonit din orice soțietate.
- [100] Omul să cunoaște din vorba sa, cum și nuca cea sacă din ușurința sa.
- [101] Cel înțelept cînd tace mai mult spune decît cel nebun cînd vorbește.
- [102] Darul înțeleptului mai mult cînd stă împotriva nebunului.
- [103] Nu este mai anevoie lucru decît a cunoaște cinevaș pe sineși.
- [104] Rușinosul de multe ori nu dobîndește ceea ce pofteste, dar în veci este lăudat și iubit. Iar obraznicul, adevărat, mai lesne să folosește, dar este scirbit și uricios.
- [105] Pe sărac nu-l mai întreba de este acest an roditor, căci pentru el sint toți neroditori, nici nu-l întreba cum să află, cînd nu ai socoteală să-l ajuți.
- [106] Bun mijloc are acela care, cînd să află în adunări de oameni mai mari decît el, de nu vorbește împotriva nici unuia.
- [107] Cei buni sint veseli, măcar fie și săraci, iar cei răi sint amărîți, măcar fie și în biușugul lor.
- [108] Omul cel cuminte să cunoaște din șase ale lui urmări, căci: 1. nu să minie făr' de pricină; 2. nu vorbește cuvînte de nimic; 3. nu să încrede la orice feliu de om; 4. nu să schimbă foarte lesne unde nu e trebuința de a să schimba.

5. nu se amestecă într-acele ce nu i să cade; 6. și că știe pe prieten să-l deosibească din vrăjmaș.

[109] Într-un zădar așteptăm aceste cinci urmări de la cinci oameni: dar de la sărac, slujbă de la leneșul, ajutoriu de la vrăjmaș, sfat folositor de la zavistnic și adevărată și vecinică dragoste de la muiere; căci astăzi te spală cu lacrimi și mline nu suferă să te vază, astăzi să jură că fără de tine nu poate trăi nici un ceas și mline te ocărește a nu te întâmpina, astăzi este vrednică a te face să-ți pierzi viața pentru ea și mline te face să te scîrbești de tot neamul muieresc.

[110] Cel ce merge des la cei învederați oameni răi fac nedreptate chiar cinstii lor, căci și de nu va păzi ceea ce zice, că adunarea rea vatămă obiceiuri bune și că, de vei lăcui cu șchiopul, șchiopezi, dar tot o să suferă judecata ce o fac pentru cei ce văd întrînd în circiume, căci nu zic că merg acolo ca să să închine, ci ca să bea vin.

[111] Mai fericit este săracul care are sfîrșit bun decît domnul care moare în hulă și blestemul lumii.

[112] Această viață este întocmai ca o călătorie care trebuie să aibă sfîrșit, așadar să cuvine a ne fi urmările bune și foloșitoare, ca cei ce vor veni în urma noastră să poată zice cevaș bine pentru noi, pentru căci am făcut bine pentru ei.

[113] Un împărat ce nu are bunătate și milostivire este întocmai ca un izvor ce ș-au pierdut apa și lumea aleargă în zădar de a-ș potoli setea.

[114] Un singur ostaș omoară alții o sută cu a sa sabie, iar cu înțelepciunea și meșteșugul poate să prăpădească o oaste întregă.

[115] Cei ce fac foarte mari pasuri spre dobîndirea de cinsti cu bogății este ca o neșuțatorie pe mare, a căruia cîștig adevărat este mult, dar și paguba este pierdere de viață.

[116] Omul cel rău trebuie să să socotească între cei morți, fie și viu; iar cei buni între cei vii, fie și morți, căci în veci va fi vorbă pentru ale lui bune fapte, și așa să află în adunările viilor, mort fiind, iar pe rău trebuie să-l socotim între morți, ca să nu i să dea putere, căci rău va face.

[117] Mai bine este să moară omul cu slavă decît să trăiască batjocorit.

[118] Dragostea oamenilor celor mari, vremea cea călduroasă din toiu iernii, bucuria dușmanilor, vorbele cele dulci ale muierilor sînt patru lucruri la care nu trebuie omul cuminte să puie temei, căci va fi căit.

[119] Nici vorbă, nici un feli de petrecanie cu nebunul să nu aibi, căci el nu să rușinează de nimica.

[120] Să întâmplă o slugă să fie mai vrednic de cinste decât stăpînul său.

[121] Treaba de astăzi nu o lăsa pe mline.

[122] Nu pierde prieten vechi pentru căștigarea de alt nou, căci îți va ieși cu amar.

[123] Ceea ce te silești să săvârșești pentru sine-ți nu o spune mai nainte nimenuia, căci și de o vei săvîrși nu mai are nici o haznă, căci lumea au știut-o, și iarăși, nesăvîrșindu-o, te vei rușina, căci au știut strădania ta pentru acea cîștigare.

[124] Nu să cade să ne batem joc pentru cei săraci și prost îmbrăcați, căci și albina, proastă fiind între jivine, dar oleul său dă miere îmbiușugată.

[125] Fă binele, căci răsplătitorul nu piere.

[126] Este foarte anevoie să faci înțelept pe un nesocotit și neînvățat, căci nesocotința sa îl face să creadă că știe mai mult decât toți.

[127] Caută bine, fă deosebire de oameni cinstiți și de lingușitori, căci cîți îți intră în casă nu sînt toți prieteni ai tăi, ci și ai mesii, carii, cum vor simți că să împutinează avuția ta, te lasă și mai întii încep a te vorbi de rău, căci îți cunosc greșalele.

[128] Scumpul este vrednic de blestem, căci este dușmanul săracilor.

[129] Prietenii ce caută numai la al lor folos să aseamănă cu clinii de la măcelării, că iubesc oasele, iară nu pe cei ce le aruncă.

De a ajunge cinevaș la trepte mari de cinste nu trebuie să fie numai de mare neam, ci fie de orice stare, numai să aibă minte, omenire și vrednicie, ca să nu necinstească acea treaptă, sâmuind numai ca un dobitoc uricios și împodobit frumos.

[130] Fiecare primește cu măsura cu care au măsurat.

[131] De a căștiga cinevaș dragostea domnului căruia slujește trebuie să păzească cinci urmări: 1. să slujască cu credință în slujba ce i s-au încredințat; 2. minia să și-o întoarcă în blîndețe; 3. să nu să stăpînească de iubirea nedreptii averi; 4. să să depărteze cu totul de mîndrie; 5. să nu să supere prea lesne la cele împotriva întâmplări.

[132] Slujbele împăraților sînt largi ca marea, pe care alții să îmbogățesc și alții să potopesc.

- [133] Fie-ți teamă de acela ce să teme de tine, adecă: de cei deopotrivă-ți și de cei mai mici, căci pe cel mare supărînd, sau nu-ți bagă seama, sau nu are trebuință de a te supăra, avînd în veci vreme, și așa poate te trece răsplătirea. Iar ceilalți, cum vor găsi vreme, nici minută nu-ți lasă a te trece.
- [134] Păzește-te de împrietenirea împăraților și a domnilor și fii cu mare grijă întocmai ca pe un lemn foarte uscat de a nu-l pune pe lingă foc. Căci ei au toate mijloacele să te suie foarte sus, dar cînd te vor pogori, nu mai ești bun de nimic.
- [135] După răbdare să așteaptă bucurie.
- [136] Petrecerea de vreme cea fără treabă pricinuește blestemății.
- [137] Arată ale tale bune fapte și cuviincioasă viețuire, iar nu te întemeia la cel părintesc bun, cheamă mărturisit de ale lor bune fapte. Nu amesteca pe cei morți cu cei vii; aceiia după ale lor bune urmări își vor lua plata de la dumnezeire și de la oameni, cu laudă și în veci va rămînea buna pomenire a numelor lor, de vor fi fost vrednici de aceasta, iar tu te vei judeca de omenire după ale tale fapte, căci cum nu te pedepsește nimeni într-această lume pentru greșalele părintești, așa nici pentru darurile lor nu te vor lăuda, lipsindu-ți faptele cele bune.
- [138] Sînt deopotrivă nenorociți și împărații și supușii, cînd cei vrednici și cinstiți sînt nebăgați în seamă, iar cei blestemați ocîrmuiesc cele dintîi dregătorii.
- [139] Răspunde cu mijloc dulce aceluia ce-ți fac vreo rugăciune, cînd nu vei avea mijloc să-i ajuți.
- [140] Prietenii tăi și frații îți sînt aceiia carii la nevoie te ajută.
- [141] Cel mai mare și de mult preț cîștig este de a cîștiga omului credincios prieten.
- [142] Nu trebuie să aibi nădejde la cei lăudăroși și umflați în blane, care cînd vorbesc parcă sînt epitropii lui Dumnezeu, căci destul este umflată și doba și zgomot face mare, dar într-însa este numai vînt.
- [143] Nu trebuie să te temi de aceiia de care te păzești, ci de aceiia pe carii îi socotești că sînt ai tăi.
- [144] Cum patima vătămarea rinzei cahexiii nu poate a să prefacă într-o săvîrșită sănătate, așa și cel cunoscut de toți într-o toate blestemat nu poate a să mai îndrepta.
- [145] De a cinsti cineva pe cei răi, blestemați și nemulțămitori este întocmai parcă ar sămăna în patria lui ghimpi și ar purta în sinu-i șarpi.

- [146] Omul de bun neam și cu bune daruri de nimic nu să sfiște, cum leu, carele cu toate că să află în lanțuri, dar tot să uită ca un voinic și mîndru.
- [147] Un stăpănitor drept judecător este icoana dumnezeirii pe pămînt.
- [148] Slujbele ce va face cinevaș cătră cei mari, nedrepti și făr' de frică de Dumnezeu, să aseamănă cu marea, unde cit mai mult să va depărta omul de margine, atît este și în primejdie mai mare.
- [149] Cel mai mare vrăjmaș al omului este pîntecele.
- [150] Viața aceștii lumi este întocmai ca o jucărie copilărească, și pentru fieșcare om nu mai mult temei decît ca un ou în mîină de copil.
- [151] Cei mai răi oameni sînt aceiia carii nu iartă.
- [152] Iubirea de multă avere este o boală foarte primejdioasă, fiindcă chinuiește și pe suflet, și pe inimă. Și atît este de stricăcioasă, încît fieșcare să depărtează de aceiia carii pătînesc acest fel de boală.
- [153] Nobleța nu poate fi în desăvirșire deaca nu vor adeveri faptele cele bune.
- [154] În veci vorbește adevărul, cu toate că vei pătîmi pentru aceasta.
- [155] De vei vrea să nu-ți afle taina vrăjmașul, nu o spune altuia.
- [156] Patru lucruri multănesc foarte vederea ochilor: un loc împodobit cu felurimi de flori, o apă curgătoare, o muiere frumoasă, credincioasă și neprefăcută, și de a avea aproape pe cel credincios prieten.
- [157] Cinci lucruri sînt nefolositoare cînd nu pot fi însoțite de alte cinci: făgăduială făr' de săvirșire, bogăția cînd stă închisă, învățătura făr' de bune năravuri, milosteniia făr' de bun cuget, și viața făr' de sănătate.
- [158] Trei lucruri împuținează viața omului: iubirea de argint, poftele și iubirea de sineși.
- [159] Cel de bun neam ce trăiește făr' de nici o dregătorie nu trebuie să-l socotim în rîndul viilor, căci nu are mijloc să-și arate darurile.
- [160] Cînd norodul să năpăstuieste de oameni domnești sau boierești și nu pot a jălui din pricina celor de prinprejurul lor, ce-i depărtează, asămuiește întocmai ca omul cel insețosat care aleargă la acea mare gîrlă Nilu și, cînd vrînd să bea, vede un crocodil, și acea numai vedere îi rădică toată setea.

- [161] Bucatele sînt hrana trupului, iar vorbele cele bune hrana sufletului.
- [162] Mai lesne poate cinevaș a suferi să vază pe un om care face cele mai rele fapte decît pe săracul mindru.
- [163] Rău lucru este cînd omul poate să facă altuia un bine, de care acela are trebuință, și nu voiește.
- [164] Cînd vreunul îți spune greșelile, nu te mânia asupra-i, ci te mihnește căci le ai; mai virtos acelaia să cuvine să-i multămești.
- [165] Cuvintele cele ce aduc primejdie sînt mai vătămătoare decît o bucată otrăvită.
- [166] Șase lucruri sînt la care omul cel cuminte să nu puie temeiu: la cuvintele mincinosului, căci poate face altuia rău făr' de dreptate; la prieteșugul celor răi, căci va urma mai multe nedreptăți; la dragostea muierilor, căci se stinge de orice pricină; la laudele lingușitorului, căci acela mai mult îl defăimează; la bogățiile și bunătățile aceștii lumi, căci să pierd curînd; la făgăduielile celor mari căci le săvîrșesc.
- [167] De poștești să te cinstească, cinstește și tu pe alții.
- [168] De voiești de toți să fii primit, potrivește-ți portul și vorba după a lor voință.
- [169] Nu ride făr' de pricină de rîs, căci acel rîs are trei frați gemeni: pe nebun, pe neghiob și pe tine.
- [170] Băgarea de seamă la vorbă și la port între adunări este un dar de cele mari.
- [171] Glumește cu cei deopotrivă-ți.
- [172] Mărirea împăraților să cunoaște dintr-ale lor bune fapte.
- [173] Chieltuielele cele mari aduc sărăcii.
- [174] Păzește-te cit vei putea să nu împrumuți prietenu, iar de vei socoti că negreșit este trebuință, socotește acei bani dăruiți, necerîndu-i niciodată.
- [175] Mîngăierea intristatului este vederea prietenului.
- [176] Prietenul, cînd să va face vrăjmaș, peste putință este de a mai fi cum au fost.
- [177] Trebuie de tot să te desfaci de prieteșugul acelor prieteni ce curînd și făr' de pricină să mânia, de voiești să aibi odihnă, iar într-alt chip în veci vei fi turburat și mai mult decît cînd ai trăi cu o muier reă.
- [178] Cinstește pe taică-tău și pe maica-ta, ca să te cinstească și pe tine fiii tăi și lumea.
- [179] Păzește-te de acel prieten pe care îl cunoști adevărat că iubește pe vreun vrăjmaș al tău, că, de va fi acel om cinstit,

ar putea să judece că la doi vrăjmași un al treilea nu poate fi prieten și, ori la unul, ori la altul, fiind lipit mai mult, ne-
grișit unuia o să facă nedreptate.

[180] Dar de un dram de aur cătră rudă scăpătată este ca o
sută la streini.

[181] Nu face prieteșug cu un om care din rea nărvire caută
numai spre al său folos, căci acela nu cunoaște puterea și
darul prieteșugului, ci numai folosul câștigului său.

[182] Cât vei putea păzește-te a nu te învrăjmași cu cei mai
mari ai tăi.

[183] La doi oameni nu te încrede lesne, la un mare vrăjmaș
și la un prefăcut prieten.

[184] Mare nedreptate să face aceluia ce, prietenul său, pină
au fost deopotrivă cu el, i-a fost prieten; iar după ce norocul
l-au înălțat, e rușine să-și urmeze prieteșugul. Decât aceasta
mai mare năpăstuire nu este alta.

[185] Cine nu are prieteni strein este, măcar oriunde să va
afla.

[186] Nu te întinde spre dobândirea treaptii de slujbă ce nu ți
să cade, căci acest feliu de sărituri să fac numai cu dări de
bani, și mai de multe ori scăderea calcă în pasu-ți, încit nici
îți dă vreme să te bucuri de acea înălțare. Această nepotri-
vită plăcere au stat pricină la unii să-și piarză averea, care
urmare, conosită fiind de obște, nu poate a-i aduce nici o
cinste. Alții ș-au pierdut și acea cinste ce mai înainte au avut,
căci, câștigând înălțare de trepte, li s-au înmulțit și obrăznicia,
pentru care stăpînirile au fost silite să-i necinstească cu
bătăi, cu surghiun lăcuiți și cu morți, după mărimea obrăz-
niciei; greșala fiind nesuferită, atât părinte pe fiu, și fiu pe
părinte nu poate suferi.

[187] Să pierde cinstea cea prin bani câștigată.

[188] Călătoriile prin țări streine îți aduc noao științe, bune
năravuri, și-ți deschid drum de bogăție.

[189] Tăcerea este un bun învăliș supt care să ascunde cel
neînvățat.

[190] Cea mai supărătoare rană este aceea care o deschide
prietenul.

[191] Cine chieluiește mai mult decit ciștigă aleargă spre
sărăcie.

[192] Cum apa, cu toate că este albă, nu poate să albească
o haină de feliu neagră, așa și aceste povățuiri de oameni
sfînți, de oameni mari, nu pot preface pe cel din fire rău.

- [193] Mult să întunerecează și să micșorește lumea cînd ne-ghiobii și cei neinvățați au dispută întră ei.
- [194] Cel ce nu are măcar un prieten în partea de loc ce lăcuiește, curînd să călătorească în pustie.
- [195] Nu fi des la un loc cu cei răi, căci una din doao vei să pați: sau că vei să te înoroiești în faptele lor, sau că din lume vei să-ți pierzi acea dulce vedere.
- [196] Cea mai întii fericire este sănătatea.
- [197] Nu împrumuta pe cel ce voiești să-l aibi prieten.
- [198] Cel ce pătimește mai puțin trăiește mai mult.
- [199] Ferește-te cît vei putea de judecăți, căci acestea sint ca un foc foarte mare care, cînd te va împrejura, nu mai ai scăpare.
- [200] Tiraniceasca ocîrmuire a împăraților este mai nesuferită decît a noroadelor, căci aceea nu are nici o deosebire de pirjolul ce va da omul unii păduri, care arde și uscat și verde, și bătrîn și tînăr, a căruia folosul din urmă este cenușa.
- [201] Cînd faci bine, îți va veni bine deopotrivă, iar cînd faci rău, așteaptă mai mare rău.
- [202] Dragostea bogății este un lucru mai iute și mai tiranicesc decît setea.
- [203] Cine este om slobod și voiește să petreacă în odihnă, trebuie să păzească doao lucruri: 1. să nu să însoare, măcar de-i va da nevastă chiar fată de împărat, și al doilea, să nu să împrumute, măcar de i-ar pune sorocul plății la al doilea înviere.
- [204] Cel ce va face bine la nemulțămitor mult să va căi.
- [205] De multe ori vrînd omul să înșale pe altul, să află chiar el înșelat.
- [206] Cît omul slujește la un domn mai multă vreme și primește multe daruri, atît mai mult și primejdia îi este mai mare, și căderea făr' de nădejde de sculare.
- [207] Pe unul ce toată lumea îl uraște, nu te sili într-un zădar să-l împrietenești, dîndu-i dreptăți, căci un gard de tot căzut de o proptea numai nu poate a să înțepeni, ci și aceea să va doborî. Apoi și cu dreptul este să dea fieșcare crezămînt mai mult lumii împotriva aceluia, decît la cele de cătră el arătate, spre îndreptarea lui.
- [208] Mai bine să mori cu cinste decît să trăiești batjocorit.
- [209] Cel ce tăgăduiește darul nu mai este vrednic de dar; cei bătrîni nu au trebuință de mai mari boale, îndestul fiindu-le bătrînețele.

- [210] Cel ce vorbește cu îndrăzneală și de față face dovadă că vorbește drept.
- [211] O greșită urmare este care nu poate a să tăgădui: de a milui cinevaș pe bogat.
- [212] Nu trebuie să te întemeiezi în prieteșugul celor mari, căci din cea mai mică pricină ce vei da își schimbă cugetul.
- [213] Omul să face fericit nu numai cu dragostea unui credincios prieten.
- [214] Nu te bucura pentru lingușirile ce-ți fac vrăjmașii, nici pentru laudele ce-ți spun lingușitorii, căci cei dintii îți întind curse, iar cei de al doilea au ochii tot la avuția ta.
- [215] Când vrăjmașii tăi au între ei gilcevuri, atunci trăiește cu odihnă, iar cum îi vei vedea iarăși împreunați, atunci păzește-te.
- [216] Cel ce singur să sfătuieste în veci greșaste.
- [217] Cel ce nu face bine în vremea fericirii lui puțină fericire și laudă va avea în toată viața lui.
- [218] Când norocul nu te ajută, nu sili prea mult dobândirea aceluia lucru ce poțtești, căci mai mult intirzioasă va fi dobândirea.
- [219] De ciștigă cinevaș o mărire ce pe toți supără, ori căci prieten va fi avut, îl pierde, și alți adevărați prieteni nu mai poate ciștiga, numai lingușitori. Și făr' de prieteni adevărați este ticăloasă și amărită viață.
- [220] Nu să cade să-ți fie rușine de a întreba pentru un lucru ce nu știi, căci avind acest nărav apururea vei ști nimic.
- [221] Din toate boalele, cea mai primejdioasă și vrăjmașă este neindestularea, căci nu este nici o doctorie ca să poată a o tămădui.
- [222] Anevoie lucru este de a suferi să să poruncească de altul acela care rău s-au obicinuit, numai el să poruncească la alții, cum și de a trăi în nevoinți, fiind rău învățat, numai în desfătăciuni și pe moale.
- [223] Milioane de supărări de va face un domn norodului său, nu i să va face în grabă răsplătire, iar cum va supăra pe altul mai mare decit el, îndată o răsplătește.
- [224] Nu răsplăti slugilor pentru orice greșală, și cu răutate, căci și tu greșești și adese te rogi de stăpînul tuturor pentru iertarea greșalelor.
- [225] Împărații sint numai ca să păzească pravilele, legile ce li s-au încredințat; și pravilele cele bine păzite ca să înmulțească cinstea acelor împărați.

- [226] Nu poate a să numi împărat făr' de a avea norod, și când norodul este sărac, împăratul este un nimic, căci ori o să socotească de nevrednic, ori că chiar el este hoțul norodului său, sau de face legile în vedere sau pe ascuns, din oricare pricină va fi sărăcia norodului său, tot nu i să cade împărăția.
- [227] Pizmuitoriul este în veci minios și asupra acelora ce nimic nu i-au greșit.
- [228] În orice treaptă de cinste te vei afla, fii plecat și blind și vei fi mai folosit decit a fi mindru și aspru în limbă.
- [229] Ori în ce casă sau adunare vei intra, fii stăpîn pe ochi-ți și pe limbă-ți.
- [230] Mai nainte pină a nu vorbi, socotește și ce îți vor răspunde ascultătorii.
- [231] Prieteșugul cel întemeiat numai spre al său folos este întocmai ca sămînța ce să aruncă nu spre folosul pasărilor, ci spre al vînătorului.
- [232] Nu face prieteni pe oamenii care nu au nici un dar.
- [233] Împărății, căci sînt mai mari decit toți, să cuvine și faptele cele bune să fie mai mari și mai multe decit ale celor mici.
- [234] Fugi cit vei putea de omul cel rău, cel mindru, cel neînvățat, cel nebun, cel scump și cel clevetitor.
- [235] Cel ce face milostenii mari este aproape de Dumnezeu și de omenire și departe de focul iadului.
- [236] Doao lucruri aduc întristare: de a vedea pe prieten mîhnit și pe vrășmaș vesel.
- [237] Vrășmășia între rude este mai rea decit mușcătura scorpiei, căci acea durere mai puțin ține, iar a rudelor cînd să va începe, numai moartea o potolește.
- [238] Vara poftim la iarnă și, după ce o vedem, făr' de zăbavă ne și scirbim. Așadar să adeverează că omul nu să mulțamește niciodată.
- [239] Mai de multe ori să cinstesc cei nevrednici de cinste, iar cei vrednici, depărtați și necunoscuți, cum și în mare, la fund, stă mîrgăritariul și mărgeanul, iar în față toate mortăciunile.
- [240] Nu este lucru de mirare că numai vinul are putere de face pe scump giuvert, darnic.
- [241] Lumea aceasta este întocmai ca birturile cu doao porți, unde intră călătorii de mîncă, beau, dorm, să scoală și ies pe ceealaltă poartă. Cel ce sosește în birt nu știe pe cel ce au plecat, cum și acesta pe cel ce va sosi după plecarea lui; iar cînd vreunul din cei ce au fost au îndatorat pe birtaș,

pe slugi, pe cei acolo aflați, cu orice mijloc, sint siliți în adunările cele vecinice ale birtului să vorbească pentru facerea de bine a celui ce au călătorit din birt.

[242] Cel ce nu are pe cît îi trebuie este întocmai ca o pasăre fără de aripi și ca o corabie fără de pinze.

[243] Voința Dumnezeului strică voințele oamenilor.

[244] Ia pildă de la nenorocirile altora ca să nu ia alții de la ale tale.

[245] Nu-ți închide ușa la cei ce vor să între, nu-ți trage piinea de la cei ce vor să mănince.

[246] Binele ce-l faci către vecinul tău îl faci către Dumnezeu.

[247] Cu toate că vrăjmașul tău îți să pare ca o furnică, tu să-l socotești ca un cerb de mare. Ele sint adevărat mici, dar, înfrățindu-să, fac un mare mușuroiu.

[248] La nenorocirile ce-ți vin din schimbările vremilor, fii țăpăn spre răbdarea lor și neclintit din cugetele cele bune, căci noaptea ne arată una, și pînă la răsăritul soarelui un al doilea să ivește, și pînă la împlinirea de doazeci și patru de ceasuri vezi pe cel mare mic, și pe cel mic mare; pe cel bogat smerit, și pe cel smerit sus, pe cel lipsit de cap, cu cap, și pe cel cu cap, fără cap.

[249] Măcar și o sută de hoți fie, pe săracul despoiat nu pot a-l mai despoia.

[250] Lucrurile cu cît sint mai cu anevoie spre dobîndire, atîta mai poftitoare ni să fac.

[251] Cel ce caută prieteni fără de a avea nici o greșală, în veci rămîne fără de nici un prieten.

[252] Din cele ce pățim trebuie să ne îndreptăm.

[253] Ascunde de vrăjmașii tăi toate cîte voiești să faci căci, nesăvîrșindu-le, ei își vor bate joc de tine.

[254] Nebunul, cu nebunia lui, săvîrșăște ceea ce și înțeleptul face după multe judecăți cuviincioase; atît numai deosebire este că lumea nu pune nici ochii, nici urechea la ale nebunului săvîrșiri.

[255] Nădejdea este un tovărăș poftitor și cu toate că mai de multe ori nu ne îndreptează spre dobîndirea poftelor, dar noao tot ne place să nu o gonim de lingă noi.

[256] Cel ce stringe mărgeanul să bagă în fundul mării; așa și cel ce-i place mărirea, multe nopți petrece fără de somn.

[257] Cînd vezi pe sărac la poarta bogatului, plîngi pentru nenorocirea lui, căci i s-au făcut zioa pe la ușile oamenilor, dar întristează-te și pentru neodihna bogatului, căci toată noaptea au numărat și au socotit. Iar cînd vei vedea pe bogat

la poarta săracului, bucură-te, căci săracul nu mai are trebuință; bucură-te și pentru bogat, căci i s-au imputinat grija și pofta banilor și au început a-și aduce aminte că sînt săraci în lume.

[258] Prietenul ce face lingușături nu este de mult preț.

[259] Iar cătră strein este trebuincioasă minciuna, căci cu adevărul mai rău pătimeste.

[260] Mai supărătoriu lucru este de a sluji la un bolnav decît a fi bolnav.

[261] Cel mai vrednic bărbat nu este destoinic a mulțemi pe bolnav nici cît cea mai leneșe muiere.

[262] Mare dar are omul cel ce este statornic, neclintit ca un turn țeapăn de zid, și de nimic este cel ce să întoarce lesne ca vîntul.

[263] Vorba cea dulce pune coroană ocîrmuitorului, și cea proastă și nepotrivită îl adevărează că este din proști.

[264] Cel ce are vorbe dulci mărturisește că are bune năravuri și luminoase daruri.

[265] Cel ce să jură foarte lesne adevărează că este mincinos.

[266]. Cei negreșiți vorbesc cu îndrăzneală, dar nu și cu obrăznicie.

[267] Acela pe care oamenii nu-l pizmuesc cituși de puțin, acela nu are nici un dar.

[268] Cînd doi să gilcevesc, cel mai imputinat la vorbă este cel mai cuminte.

[269] Fugi de acele adunări ce obicinuesc să vorbească de rău pe toți.

[270] Judecățile între prieteni îndreptează prieteșugul cel adevărat, iar cel mincinos mai rău le ațiță.

[271] De a da învățatură omului celui rău este întocmai parcă ai da sabie în mîna nebunului.

[272] Curtezanii cei înțelepți slujesc cu mare plăcere, căci știu că numai așa vor dobîndi ceea ce poftesc.

[273] Un stăpînitor ce petrece în odihnă și aleargă după dezmierdări și rabdă de a-și vedea norodul în ticăloșii curînd va simți întunecimea cinstii lui.

[274] Nădejdea ne lipsește numai în zioa de moarte.

[275] Judecătorul cel făr' de nici o știință de pravile, cum vede vreun învățat că îl apropie, schimbă judecata în alte vorbe trecătoare de vreme.

[276] Frumșeța, în orice obraz de stare proastă și săracă să va inchipui, are acest dar de a trage ochii oamenilor spre sine.

- [277] Nu să cuvine să ne lăudăm în bogăția și mintea noastră, ci să mulțămim milostivului Dumnezeu căci ne-au ajutat de am câștigat înțelepciune și năravuri bune.
- [278] Fugi cit vei putea de cei răi, căci aceasta este patimă omenească, de a să prefăce din bun, rău; și mai lesne, decît din rău, bun, cum focul, pentru o așa frumoasă lumină, în cenușă.
- [279] Fericit lucru este de a câștiga omul dragostea unii frumoase neveste, căci seamănă întocmai ca umbra, care umblă în veci cu omul. Mergînd înainte, o vezi în ochi-ți, întorcîndu-te înapoi o vezi că calcă în urmă-ți.
- [280] Vei să biruiști pe mîndru și să-l faci să turbeze de necaz ? Nu-l băga în seamă și citeodată aruncă-i o vorbă laudăroasă, dar așa, încît să o cunoască că e bătaie de joc. Aceasta va fi mai rău decît a da cu sabia într-insul.
- [281] Nu lua pe nimenea în bătaie de joc, fie cit de mic, căci vremea poate pe tine să te coboare și pe acela să-l rădice.
- [282] În cită vreme norocul te ajută și pe alții stăpînești, poartă-te frumos, cu omenie, căci nu știi cînd te vor lăsa și cînd vei urma aceluia ce te ve chema.
- [283] Somnul îngrașe trupul, dar slăbește mintea.
- [284] Mai bine multă minte și vorbă puțină.
- [285] Nu poate fi nimeni atît de învățat încît să creadă că altul nu poate ști un ce mai mult.
- [286] Norocul vine cu fiară în picioare și fuge cu poșta.
- [287] Nu este mai amar lucru între prieteni decît pierderea a unuia din prieteni.
- [288] Nu vorbi în adunări vorbe necinstite, și de auzi pe alții vorbindu-le, nu-i răspunde, parcă n-ai fi auzit.
- [289] Vîntul ațîță focul, și cuvintele vrajba.
- [290] Nu te teme de cîinele ce latră, ci de cel ce tace; așa și de omul cel rău și tăcut înfricoșază-te.
- [291] Tot una este de a bea omul otravă dintr-un vas de aur și de a lua învățătură de la un neadevărat prieten și vrăjmaș.
- [292] Unde sint multe pravile, acolo și multă nedreptate.
- [293] Vremea este cel mai bun învățător.
- [294] Mai mult să folosește cel cuminte de la cel nebun decît nebunul de la cel cuminte.
- [295] Cel ce are bunătate și rușine rar face rău.
- [296] Cea mai mare greutate ce ține pămîntul este omul cel neînvățat, rău, nebun și mîndru.

[297] Mincinoasă dragoste este aceea ce cu vreme să impunează, căci pe cea adevărată nici moartea nu poate a o pune la uitare.

[298] Mare lucru este și vrednic de laudă de a să învrednici un om de mică treaptă împărat; dar este și o adevărată băgare de seamă, că cei mari domni și împărați să mulțumesc în stăpînirile lor ce s-au aflat, iar cel de tot mic, ajungînd împărat, nu să mulțamește, de unde nu stăpînea nici pe sineș, cu stăpînirea de zece milioane, ci tot caută să facă și pe alți împărați supuși lui. Iată lăcomiia și nemulțămirea omenească; așadar milostiva dumnezeire cum poate a ne mai mulțami ?

[299] O căutare simțitoare a frumoasei muieri este o hotărîtă prăpădire a unui nenorocos bărbat.

[300] Voiești să cunoști pe un prieten de este adevărat? Cearcă-l la vreun necazu-ți. Răspunde: Am cercat, ticălosul, și nu numai nu m-au ajutat, ci mai rău m-au cufundat, în vreme ce eu l-am ajutat cînd el au fost scăpătat, și după ce s-au înălțat, pe mine m-au supărat.

[301] Omule ! Pentru ce răutățile și greșelile altora le vezi, și pe ale tale nu ?

[302] Săracă patrie este aceea care are mulți neînvățați și ticăloși, căci acolo adese iau dregătoriile cei bogăți, fie măcar și hoți, și cei blestemați, care să înalță cu mult mai mult decît cei virtuoși și învățați.

[303] Mare fericire este în orașele întru care orașenii petrec cu dragoste și unire.

[304] Mai blagocestiv este cel ce nu face nici o nedreptate decît cel ce miluiește.

[305] Cum neghina este boala grîului, așa și vrăjmașii a prieteșugului.

[306] Nu trebuie să aștepti vreme ca să te îndreptezi, căci zioa de mîine nu știi ce va aduce.

[307] Cele ce prietenii ne sfătuiesc, fie și prin ocări, să cade să le primim cu mulțămire.

[308] Postul cel adevărat este depărtarea de rele.

[309] Cărnuri să mîncăm, iar pe fratele nostru nu.

[310] Pizmașul mai de multe ori oftează pentru binele vecinului decît pentru răul ce lui i s-au întîmplat.

[311] Leul, hrînindu-să, să dumestnicește, iar zavistnicul, prin facere de bine, să face mai zavistnic.

[312] Cel ce are minte copilărească trebuie să tacă ca un mort.

- [313] Toate cele trecute mi să par mai plăcute.
- [314] Cea într-ascunsă facere de rău este cu mult mai supărătoare decît cea de faţă.
- [315] Cel ce din fire s-au născut bun bunătaţi face.
- [316] Credinţa numai ţine pe cel neţinut.
- [317] Credinţa numai înţelege pe cel nevăzut.
- [318] Credinţa numai te apropie de cel neapropiat, pe cît să cuvine.
- [319] Toată mulţimea răutăţilor prin dragoste să goneşte.
- [320] Cel ce te-au zămislit îţi va da şi trebuincioasele.
- [321] De la ceea ce-ţi lipseşte frica şi ruşinea, limba şi gura-ţi este neînfrinată.
- [322] Cînd în tinereţe nu vei munci, la bătrîneţe nu te vei odihni.
- [323] Toţi cei cu bună judecată iubesc pacea.
- [324] Schimbarea domnilor este veselii numai a nebunilor.
- [325] Toţi cei buni vor să facă bine.
- [326] De a să uita unul cu obrăznicie, cu fruntea ridicată, mişcîndu-şi sprincenile, umblînd şovăit şi la nici o ocară să nu să ruşineze, sînt semne de suflet rău şi spurcat.
- [327] Cînd milostivirea de Dumnezeu au pogorit pre pămînt şi s-au înduplecat să să şi intrupească, dar pe omul cel milostiv, cum să nu poată să-l suie în ceriu ?
- [328] Măcar de ai face mii de faceri de bine, făr' de milostivire nu te apropii de împărăţia ceriului.
- [329] Cel mai bun doftor la boală este mila cătră săracii.
- [330] Să pierde pînă în urmă cea bogăţie din care săracii nu au împărtăşire.
- [331] Prăpădeniia omului este limba, cînd aleargă înaintea socotelii.
- [322] Cînd oraşul sau satul să vede, într-un zadar căzneşti pe oameni să-ţi fie călăuzi.
- [333] Mai lesne să învaţă răul decît să înmulţasc faptele bune.
- [334] Aleargă la porţile învăţaţilor, iar nu la ale bogăţilor.
- [335] Facerea de bine nu e primită cînd nu să face bine.
- [336] Începerea tuturor urmărilor tale să fie de la Dumnezeu, şi sfîrşitul iar la Dumnezeu.
- [337] Cînd puţin peste puţin vei pune şi vei face aceasta des, să va face o mare grămadă.
- [338] Mai bine e de a cîştiga puţin cu dreptate decît mult cu strîmbătate.
- [339] Decît a vorbi orice nu ţi să cade, mai bine taci.

- [340] Cel ce îți va întinde cursă, întâiu piciorul lui să va prinde.
- [341] Cel ce iubește nedreptatea nu-și iubeaște sufletul.
- [342] Când miluiești pe cel scăpătat, negreșit prin taină fă-ți urmarea.
- [343] Cum voiești să-ți faci altul, așa și tu fă cătră altul.
- [344] Vai de acel judecător ce va preface dreptul în nedreptate, pentru bani.
- [345] Mai bine să ne întristăm când facem răul, iar nu când îl pățim.
- [346] De multe ori la un mic și sărac găsești un ce carele de la acel mare și bogat lipsește.
- [347] Cel de la prieten dar, și de va fi mic, să-l primim drept mare.
- [348] Nu poștește săracul atât de mult la cele lui trebuincioase, cât bogatul poștește și la cele de prisos.
- [349] Faptele vin după cuget, cum și umbra după trup.
- [350] Boala prieteșugului este începerea lingușirii.
- [351] Cu moarte să răsplătesc cei ce vorbesc de rău pe părinții lor.
- [352] Într-un zadar te bucuri când eu te laud, căci mine pociu să te vorbesc de rău; ci mai bine să aibi fapte bune, ca, și void, să nu am pricină.
- [353] Cel ce au primit faceri de bine și răsplătește rele nu va avea odihnă, nelipsindu-i relele din lăcașul lui.
- [354] Nu judeca pe altul când faptele tale sînt asemenea.
- [355] Nu rîde între cei ce plîng.
- [356] Nu ținea ceea ce nu ai primit, iară de ai primit, nu tăgădui, ci mulțamește.
- [357] Cel ce să simte că s-au suit în treaptă ce nu i să cădea păzească-să să nu cază.
- [358] Nu te birui de rău, ci biruiește răul cu binele.
- [359] Cel ce samănă puțin, puțin și seceră.
- [360] Prietenul credincios este un mare folos, și cel ce îl va dobîndi cîștig mare va însoți.
- [361] Nici un lucru mai mare nu este în lume cu care să poți schimba un prieten bun.
- [362] Prin bani, toate să săvirșesc.
- [363] Când bogatul vorbește, lumea amuțește.
- [364] Când vei fi mare, atât fii și mai plecat.
- [365] Stăpînitorul cel neînvățat își prăpădește norodul.
- [366] Cît plîngi pe mort, căci ș-au pierdut viața, atîta plînge și pe nebun, căci ș-au pierdut înțelepciunea.

- [367] Darul ce-ți va da altul păzește-l ca lumina ochiului.
[368] De ai cuvînt, îndreptează-te, iar de nu, astupă-ți gura.
[369] Multe răutăți facem cînd trăim făr' de nici o lucrare.
[370] Mîndria să scîrbește de blîndețe.
[371] Nu-ți avea mina lungă la primire și scurtă la dare.
[372] Cel ce este rău pentru sineși cum poate fi bun cătră altul ?
[373] Apropie-ți urechea cătră sărac și răspunde-i dulce.
[374] Nu sîmăna nedreptăți, că le vei secera inzecite.
[375] Cel ce apucă în mină smoală să va minji, și cel ce va trăi cu mîndru lui va sîmui.
[376] Cel ce sapă groapa altuia intîiu el va cădea într-însa.
[377] Cînd te afli judecător, într-un feliu judecă și pe prieten, și pe strein.
[378] Mulțamește-te mai mult la masa prietenului tău, fie cît de proastă, decît la a vrăjmașului, fie cît de luminoasă, falnică.
[379] Cînd vei găsi roiul de miere, cît să cade mîncîncă, nu cumva mîncînd foarte mult să verși, pierzînd pentru mult și acel puțin ce ar fi putut rămînea în trupu-ți.
[380] Cum pe haină o strică molia și pe lemn viermele, așa și întristarea prăpădește inima omului.
[381] Cînd frații să ajută, sînt ca o cetate țeapănă și înaltă.
[382] Nu-ți închide urechile, nu-ți întoarce fața, nu fi nebăgător de seamă la rugăciunile săracului și la cererile celui mai mic, căci întocmai așa vei păți de la Dumnezeu.
[383] Nu dojeni pe cel rău, căci te va uri, ci dojenește pe cel bun și învățat, căci va fi mulțămit.
[384] Limba cea moale fărîmă oase.
[385] Mai bun este prietenul cel de aproape decît fratele cel de departe.
[386] De a iubi pe vrăjmașul tău este lucru dumnezeiesc; de a iubi pe cel ce te iubește este lucru omenesc, iar de a dușmăni pe cel ce te iubește, acesta este numai de jigani.
[387] Multă mîngăiere găsim în cuvintele acelora ce pătinesc asemenea cu noi.
[388] Prietenul este un suflet în doao trupuri.
[389] Bun de prieten este acela ce poate să să potrivească cu tine.
[390] Cel ce își face diata în vremea bolii sale să aseamănă cu ocîrmuitorul corăbîii ce-ș face gătirea după ce începe furtuna.

- [391] Cel ce au întrebat de ce oamenii iubesc tot ce este frumos și-au luat răspuns că această întrebare este de om orb.
- [392] Cel ce nu știe să tacă când trebuie nu știe nici să vorbească.
- [393] Unul, văzînd pe un tînar împodobindu-să în oglindă, i-au zis: „Nu știi că este rușine, de vreme ce firea te au făcut bărbat, tu să te faci muiere ?“
- [394] Deosibirea celor învățați de cătră cei neînvățați este întocmai ca viii între morți.
- [395] Pe Aristotel l-au întrebat unde își are bogăția ? El au arătat pe prieteni.
- [396] Tot acesta, întrebîndu-să care împărat este mai bun, au răspuns că cel ce face daruri la prieteni, și pe vrăjmași tot prin daruri îi face prieteni. Scriitorul întreabă: „dar cu obrazniciei și nemulțămătorii cum vom face ?“
- [397] Un împărat, trecînd, au văzut pe Dioghen dormind într-un vas. El, deșteptîndu-să, au răspuns: „Nu voi vas plin cu minte, ci o picătură de noroc, căci făr' de acesta mintea este în veci săracă și necunoscută“.
- [398] Un blestemat ce era în dragostea unui domn cuminte l-au îndemnat ca să ia mai mult bir din oraș și sate. Împăratul i-au răspuns că uraște și pe grădinarul care taie verdețurile din rădăcină, iar blestematul au rămas tot ca un blestemat.
- [399] Unul, văzînd pe altul că-și văpsește barba, i-au zis: „de poți, văpsește-ți mai întii genunchele“.
- [400] Tot stăpînitorul trebuie să nu uite trei lucruri: întiiu, că stăpînește oameni ca și el; doi, că trebuie după pravilă să-i stăpînească; și al treilea: să judece că poate nu va fi stăpînitor în toată viața lui.
- [401] Copiii trebuie să învețe acele lucruri ce să cuvine să urmeze cînd vor fi bărbați.
- [402] Atunci un oraș aleargă spre prăpădenia sa, cînd nu să deosibesc cei răi din cei buni orășeni.
- [403] Pe un filosof l-au întrebat ce este sărbătoarea. El au răspuns: „Semn de lenevie, tovarășul sărăcii, poftă de prisos spre mîncare și băutură.“
- [404] Altul, auzînd că un om rău îl laudă, au zis că: „Negreșit trebuie să fi făcut eu vreo răutate ca să fiu lui plăcut“.
- [405] Apolonia sfătuînd au zis: „Copiii voștri au lipsă de părinți, tinerii de bătrîni, nevestele de bărbați, bărbații de

stăpînitori, stăpînitorii de pravile, pravilele de filosofi, filosofi de Dumnezeu, Dumnezeu de lege; în vreme ce voi toate acestea le urîți, cum mai așteptați: cei mici, fericiri, și cei mari, laude ?“

[406] Stăpinul, carele pentru orice greșală a slugii să minie foarte și făr' de deosebire, nu-i mai lasă vreme să cunoască și el cînd greșaste greșală mare și cînd mică.

[407] De a fi un om sărac nu este rușine, ci este rușine cînd este sărac din fapte blestemate*.

[408] Fericită viață petrece cel ce nu cercetează pricinile altora.

[409] Aristidis, ce era mare vrăjmaș a lui Themistocli, trimițîndu-să de patrie amîndoi soli la altă stăpinire, au zis că: „Vrăjmașia noastră să cuvine să rămîie în hotarele noastre pînă vom săvîrși slujba patriii, apoi la întoarcere, de vom voi, iarăș vom găsi-o.“

[410] Aristip, întîlnindu-să cu o muiere foarte frumoasă și mică, au zis: „Acest frumos lucru, adevărat, mic este, dar pricinuatoriu de mari și multe rele“.

[411] Unul ocăra pe altul. Cel ocărit își măsura pasurile, cel ce ocăra l-au întrebă pentru ce aleargă. El au răspuns: „Căci tu ești slobod a mă ocări și eu slobod a nu vrea să te ascult.“

[412] Pe Aristip l-au întrebă ce deosebire este între un învățat și neînvățat. El au zis: „Aibi pe amîndoi la vreo nevoie-ți și vei cunoaște deosebirea.“

[413] Aristip au zis că cei bogați, care tremură cînd scot paraua, seamănă cu măgarii care în spinare ridică lucru de mult preț, iar mîncarea le este foarte proastă.

[414] Viața omului seamănă cu teatrul, unde mai de multe ori cei mai de nimic cuprind locul cel mai bun.

[415] Urit trebuie să fie omul cel cu doao fețe.

[416] Pe Via l-au întrebă un stăpînitor care sfătuitor este mai bun. El au răspuns: „Vremea și cel ce-ți zice să faci bine.“

[417] Un stăpînitor, hotărînd de moarte pe un vinovat, au lăcrămat. Altul l-au întrebă pentru ce plînge. El au răspuns: „Căci cît să cuvinea să hotărască după pravilă, atîta să și am milă de omenire.“

[418] L-au întrebă care moarte este mai rea. El au răspuns că aceea pe care o hotărăște pravilele.

* În text: blestemat (n. ed.).

- [419] Găsind un cuțit în drum, au zis: „Cine te-au răpus sau pe cine tu ai răpus?”
- [420] Aflindu-să unul în corabie cu oameni fără de temere de Dumnezeu și întâmplându-să furtună, ei să ruga de Dumnezeu pentru scăpare; acela le-au zis: „Tăceți, fraților, să nu ne afle că sintem aici, căci el știe că voi numai la nevoie îl chemați.”
- [421] Cel ce au găsit bun ginere au cîștigat un fiu, iar de a dat peste rău, au pierdut și pe fie-sa.
- [422] De a nu putea cinevaș să ajute pe prietenul este semn de neavere, iar de a nu vrea este semn de mai mare răutate, scumpătate și om de nimic.
- [423] Un om rău, cînd va lua stăpînire în mină-i, prăpădește lumea.
- [424] Cuțitul are meșteșug să taie, iar prădarea să desparte pe prieteni.
- [425] În oglindă să vede fața obrazului, iar în vorbe cugetul sufletului.
- [426] O mică facere de bine cătră om și la vreme trebuie să o socotească de foarte mare.
- [427] Mai bine dă* puțin decît să te făgăduiești mult și să nu faci nimic.
- [428] Nesuferit lucru este a să stăpîni un om bun și cu daruri de un rău și blestemat.
- [429] Nu hotări judecată pînă nu vei auzi cuvintele de la amîndoa părțile.
- [430] Unul au spus către prietenul său că „Cutare foarte rău te-au ocărit înaintea mea“. El i-au zis: „Prietene! Nu m-au ocărit acela, ci chiar tu, căci de n-ar fi fost el încredințat că bucuros ascuți, n-ar fi îndrăznit.”
- [431] Cel ce să gătește spre stăpînirea altora, trebuie mai întîiu să învețe de a să stăpîni pe sineși.
- [432] Sufletul orașelor sint pravilele și, cum trupul fără de suflet amorțește, așa și orașul fără de pravile să topește.
- [433] Ocîrmuitoriul cel cuminte trebuie să-și întemeieze portul lui cătră toți oamenii de a fi într-acel chip încît și lipsind din ocîrmuire să poată petrece liniștit și iubit.
- [434] La o desfătare, un tînăr vorbea fără de contenire. Altul au zis că: „De te-ai fi socotit pentru cite ai vorbit, nu le-ai fi vorbit, căci Dumnezeu ne-au dat doao urechi și o gură,

* În text: de (*n. ed.*).

ca să auzim îndoit de cît vorbim, iar tu vorbești înzecit pe cît auzi; de aceea trebuie să-ți fie cuvintele de nimic.“

[435] Tot acesta au zis că deosebirea lingușitorului de corb este căci cel dintîiu mîncă oameni vii, iar cel de al doilea morți.

[436] Văzînd pe un bogat scump ducîndu-l la groapă, au zis: „Acest ticălos bogat, și cît au fost în lumină, tot în întunerec s-au aflat, și acum dintr-această întunerecime ce să află nu mai are nădejde vreodată să să lumineze, și aceasta numai ca să să bucure alții de avuția lui.“

[437] Unul, văzînd pe Dimosten că își petrece ceasurile cu un om rău, i-au zis: „Nu-ți este milă de acele ceasuri ce le petreci cu acel om?“ El au răspuns că: „Decît toți doftorii, acela e mai vrednic de laudă, carele să hotărăște să însănătoșeze vreun bolnav pe care toți doftorii l-au lăsat ca un hotărît de moarte.“

[438] Dioghen, văzînd pe un tînăr frumos și bine făcut într-o adunare și auzîndu-l vorbind foarte necuviincioase, au zis: „Urit lucru este să văză cineva dintr-o teacă scumpă și frumoasă scoțînd un cuțit de nemica.“

[439] Tot pe el au întreat: pentru ce aurul are față galbînicioasă? El au răspuns: „Căci pătimește, avînd mulți vrăjmași.“

[440] Iarăși pe el l-au întreat: care din dobitoace mușcă mai rău? El au zis că, din cele sălbatice, defăimătorul, iar din cele domestnice, lingușitorul.

[441] Cel ce să silește a stăpîni mulți curînd din stăpîn ajunge slugă.

[442] Ceasul prînzului este la cel bogat cînd voiește, la cel sărac cînd are.

[443] Cîștigurile cele nedrepte aduc bucurii mici și scurte și întristări mari și lungi.

[444] Cum întimplătoarele nenorociri prin prieteni să fac suferite, așa și bogățiile făr' de prieteni nu au nici un dar.

[445] Un stăpînitor, cît mai mult își va face pe prietenii lui fericiți, atît și el mai mult să întemeiază.

[446] Epaminonda, văzînd un mare trup de oaste făr' de un ocîrmuitor, au zis: „O, ce mare jiganie făr' de cap!“

[447] Nu te apăra de a face mici daruri, căci la cele mai mari vei fi cu totul împotrivor.

[448] Cînd vreun vrăjmaș îți cere o facere de bine, fă-i-o făr' de zăbavă, dar tot bagă-i seama, căci nu are deosebire de un cîne strein.

- [449] Anevoie lucru este de a judeca cinevaș pe prieten.
- [450] Cînd te afli în fericire, lesne găsești prieten, iar împotrivă, anevoie, și te mulțamește să nu pierzi și pe cei ce ai avut.
- [451] Cînd îți alegi doftor sau prieten, nu hotărî pre cel mai prefăcut în vorbă, ci pe cel adevărat folositoriu.
- [452] Silește-te ca pe fiii tăi să-i faci mai mult învățați.
- [453] Omul, în mînie aflîndu-să, își descopere gîndul.
- [454] O iarbă au zis vrăjmașului grădinar că: „Și de mă vei minca din rădăcină, eu tot o să cresc.“
- [455] Un domn au zis către frații lui că: „De vă veți purta cătră mine ca cătră un domn, mă voi purta și eu cum să cuvine cătră frați. Iar de vă veți purta ca cătră un frate, atunci eu mă voi purta cătră voi ca un domn.“
- [456] Tot omul ce în veci bagă seamă cercetînd faptele altora mai multă vreme este bolnav decît sănătos.
- [457] Un hoț, prinzîndu-să de păgubași, avînd și lucrurile ce furasă asupra-și, în grab' le-au dat zicînd: „Iartă-mă, căci n-am știut că sînt ale tale“. Păgubașul i-au răspuns: „Dar ai știut că nici ale tale nu sînt?“
- [458] Cînd doi să gilcevesc, cel ce nu să împotrivește mult este cel mai cuminte.
- [459] Omul cel rău, cînd ia putere de stăpînire, atunci i să cunoaște răutatea mai bine, căci are unde a o întinde.
- [460] Nu te teme de a spune adevărul, măcar că la pușintei vei fi plăcut.
- [461] Lucrurile cele bune cu mare nevoie să săvirșesc.
- [462] Netămăduită facere de rău este aceea ce-ți veni de la prieten.
- [463] Ocîrmuitorul de oaste, ce n-au fost întliu soldat, multă supărare și păgubi aduce oastei pe care el o cîrmuiește. De aceia și zic că acel egumen este vredinc, ce din chelar au ajuns egumen, și că acel boier este bun judecător și are știință de ale patriii lucruri, care ajunge la treapta cea mai de sus începînd de la cea mai de jos.
- [464] Nu este fericit cel ce are bogății, ci cel ce nu are întristări.
- [465] Tot omul, măcar cit de prost, îi place să vază lumina.
- [466] Selefcoș, care au făcut pravilile ale locronilor, au zis că pravila este ca țesătura paianjenului, unde, căzînd musca sau țîntarul, să prinde, iar albina și viespea, spărgîndu-o, scapă. Așa și în pravilă, cel mic și sărac, de să va prinde, nu

are scăpare; iar cel bogat și iute în limbă desputernicează hotăririle și să apără.

[467] Tot acesta au zis că acel orășan este bun, care socotește mai de mare preț și mai cuviincios dreptatea și binele obștesc decît al său în parte.

[468] Zinodotul au zis: „Cine au cercat focul dragostii și l-au pus supt izvor de apă, socotind că, prin multă curgere de apă să va stinge acel foc, neștiind că de va avea adevărate simțiri de om, numai moartea poate acel foc pricinuit de nedreptate să-l stingă.“

[469] Zinon au zis: „Nu alergați la oameni ce sînt din orașe mari, ci la cei ce sînt vrednici de mari orașe.“

[470] Tot acesta, văzînd pe un tînăr bogat că căra pe lingușitori acasă-i i-au zis: „Tînărule, iată, îți dăruiesc singurătatea,“ făcîndu-i cunoscut cu aceasta că lingușitorii, după ce-i vor isprăvi bogăția, îl vor lăsa singur.

[471] Pe altu, văzînd că își cheltuiește avuția fără de orînduială și în fapte rele, l-au tînjit pentru aceasta rea urmare. Acela i-au răspuns că cheltuiește numai avuția ce este de prisos. Atunci iarăși i-au zis că acest răspuns seamănă întocmai cu al bucătarului, pe care întrebîndu-l pentru ce face bucatele foarte sîrate, și el au răspuns căci are de prisos^e

[472] Anevoie să oprește un om neînvățat cînd să va porna la un ce.

[473] Mîndria este depărtarea învățaturii, pe mîndru Dumnezeu îl gonește, stăpînitorii îl necinstesc, norodul îl scirbește, și chiar părinții care l-au născut.

[474] Anevoie lucru este de a cunoaște omul pe sine și iarăși lesne de a învăța pe altul.

[475] Themistoclis, vrînd să-ș vinză casa, au poruncit la strigarea întîiu să arate că are buni vecini, apoi în urmă să spuie prețul.

[476] Cum cel legat de picioare lesne nu poate alerga, așa și cel ce stringe la bogății în raiu nu poate intra.

[477] Theotecton au zis: „Eu cinstesc și numesc de bun neam numai pe aceia cari au și bune daruri, iar nu și pe cei din buni părinți născuți și în blestemății tăvăliți.“

[478] Pe Theocrit l-au întreat: „Ce este bogatul?“ El au zis că: „Este episcopul bogății de a chibzui cum și la ce să cheltuiască, iar nu stăpîn; căci vedem că, cînd călătorește dintru această viață, merge gol și bogăția o lasă la alții.“

[479] Caută, întocmai ca într-o oglindă, faptele tale, ca pe

cele bune mai mult să le îmbunezi și să le înmulțești, iar pe cele rele să le acoperi, prefăcîndu-le în bune.

[480] Theano, vrînd să-și îmbrace haina, i s-au văzut cotul. Un galant i-au zis: „Frumos este cotul.“ Ea i-au răspuns că acesta nu este cotul tîrgului.

[481] Tot aceasta au zis că o muiere, de a fi lăudată, trebuie să fie vrednică la ale casii trebi și curată în pat.

[482] Dearida ascuțindu-și sabiia, altul l-au întrebă de este tăietura iute. El au răspuns că mai iute este prădarea decît tăietura sabiiei.

[483] Silește-te cît vei putea de a face prieteșugurile îndelungate, iar vrăjmășiile scurte.

[484] Theocrit, întrebă fiind de un birfitor flecar, unde mîine te voi vedea, i-au zis: „Unde eu nu te voi vedea.“

[485] Un poetic de nimic au întrebă pe Theocrit care din stihurile lui sînt bine potrivite. El i-au răspuns că cele ce nu sînt scrise.

[486] Theofrast, vîzînd pe un tînăr la o adunare de masă că petrece cu mare tăcere, i-au zis: „De taci căci nu ai învățatură, adevărat ești învățat. Iar de ai învățatură și taci, ca un neînvățat faci.“

[487] Oamenii cei răi nu să bucură atîta de mult cînd ei dobîndesc vreun bine, cît cînd pătînesc alții.

[488] Împăratul Lisimah au înfricoșat pe Theofrast zicîndu-i că o să-l omoare. El i-au răspuns că poate păți acest lucru, căci n-au știut că nu are putere împărătească, ci numai otrăvitoare.

[489] Omul vrăjmaș este mare rău și, de ți să va întîmpla vecin, ești prăpădit, căci nu poți avea altă izbăvire decît numai cînd moartea pe unul din amîndoi va lua.

[490] Sărăciile ce din pricina altora ți să vor pricinui, negreșit să vor întoarce asupra capetelor lor.

[491] Judecata cea nedreaptă este pricinuitoare de multe rele.

[492] Isocrat au zis că acel stăpînitor este mai rău decît toți care nu poate să stăpînească întîliu pe sineși.

[493] Cît nu aștepti să auzi vorbă de la un mort, atît nu aștepta și dar de la un scump.

[494] Cel ce are trup frumos și suflet urît este întocmai ca o corabie bună cu ocîrmuitor nemeșter.

[495] Un judecător au făcut lui Isocrat o nedreptate și, de cîte ori să întîlnea, cît putea să abătea de el. Isocrat, în-

- colțindu-l odată, i-au zis: „Nu fugi tu de mine, ci eu de tine, căci tu ești cel rău.“
- [496] Puterea la omul cel bun și cuminte este folositoare, iar la cel rău și fără de minte este pricinuitoare de mari rele.
- [497] Așa te poartă cătră părinții tăi cum poștești să să poarte fiii tăi cătră tine.
- [498] Nu te împrieteni lesne, iar după ce te vei împrieteni, fii neclintit.
- [499] Mulți din prietenii tăi să intristează de nenorocirile tale, iar după ce te văd mai fericit decât atunci, te pizmuiesc.
- [500] Celor buni fă-le bine, fie-ți și spre nici un bine, căci nu te vei căi.
- [501] Sau a face bine unui om rău, sau a ținea în cuib un ciine strein, tot una este.
- [502] Deopotrivă fie-ți scirbă de lingușitori și de înșălători, căci amîndoi fac mari nedreptăți acelora ce, înșălîndu-să, vor da lor crezămînt.
- [503] Începerea prieteșugului este lauda, iar a vrăjmășirii vorbirea de rău.
- [504] Socotește-te îndelungat, apoi pune în lucrare cu grabă.
- [505] Cel ce intru ale sale rău să chibzuiește, cum pentru streini bine să va socoti ?
- [506] Cînd te afli în stăpinire, nu avea pe lingă tine oameni răi, nici le arăta că rămii mulțămît la sfaturile lor cele rele, căci și tu multe rele vei face, și ei cite vor face, cu dreptate toate asupra-ți să vor socoti.
- [507] Nu-ți lăsa limba să meargă înaintea gîndului.
- [508] Fă prieteni nu pe aceiia cu care ai putea să petreci mulțămît în desfătări, ci pe aceia cu care ai putea să faci lucruri bune.
- [509] Nu socoti prieten credincios pe cel ce-ți laudă toate faptele și cuvintele, ci pe cel ce te oprește de la cele necuviincioase.
- [510] Cînd ai stăpinire în mină-ți, nu da obraznicului obraz, că fără de zăbavă caută să incalece pe grumazu-ți.
- [511] Prin cinste să cîștigă banii, iar nu cu bani cinstea, și cel ce să va înălța la trepte prin bani nu va întîrziia de a face cunoscut orășenilor că fără de dreptate s-au înălțat.
- [512] Mai bine să pierzi mulți bani spre cîștigarea unui prieten, decât un prieten spre cîștigarea de bani.
- [513] Nu fac banii pe prieteni, ci prietenul banii.
- [514] Cum pe albină nu o crești pentru acul ce ține, ci o iu-

bești pentru mierea ce-ți dă, așa și pre prieten nu-l urî cînd
ți să împotrivese, ci, căci te iubește, iubește-l.

[515] Arată-te cam nebun cînd lucrurile și vremea așa te
întrebuințează.

[516] Cînd vei osteni în orice faptă, cere ajutoriu de la oameni
cu cinste.

[517] Nu-ți fie rușine să înveți cele ce n-ai știut, ci întreabă
și mai mult te vei folosi.

[518] Între adunări de chibzuri nu te sili a vorbi întii, căci
după ce vor vorbi alții mai nainte, atunci poți face mai cu-
viincioasă chibzuire.

[519] Ceea ce nu voiești să auzi nici să o vorbești, și ceea ce
nu voiești să vorbești nici să o ascuți, căci mari primejdii
aduc urechile și gura.

[520] Îndrăzneala cea făr' de măsură să numește nebunie,
căci singură își aduce primejdiia și fieșcare aducă-și aminte
cîți pătimiși cunoaște dintru această obraznică îndrăzneală.

[521] Cînd tu ești stăpînitor, fii foarte blind, iar cînd ești
supt stăpîn, fii mărăș.

[522] De nu ai fost niciodată supt stăpînirea altuia, nu te
îmbrinci de a stăpîni pe alții, căci făr' de zăbavă te vei cu-
noaște că ești nulă singură; și în loc să ocîrmuiești pe alții,
te vei afla că tu te ocîrmuiești de cei mai mici ai tăi, ce te-au
împresurat.

[523] Unul au zis lui Aleostrat, care era beat: „Nu ți-i rușine
să te îmbeți?” El i-au răspuns: „Dar ție nu ți-i rușine să
sfătuiesti un om beat?”

[524] Chiru, văzînd pe prietenii lui veseli împodobîți, le-au
zis: „Mare veselie am, căci vă văz pe voi așa.”

[525] Laconii, văzînd pe niște frați gilcevindu-să între ei,
au globit pe tatăl lor, căci îi lasă să petreacă cu vrăjmășie.

[526] Pe un lacon l-au întreat ce meșteșug știe; el au răs-
puns că știe să fie om slobod.

[527] Pe o fată latină săracă au întreat ce zestre are pentru
măritat; ea au răspuns că zestrea mea este a patriii mele.

[528] Pe vreo cîțiva laconi i-au întilnit niște călători și le-au
zis: norocoși sinteți, căci nu v-ați întilnit cu hoții ce acuma
trecură. Ei le-au răspuns că norocul au fost al hoților.

[529] Pe un lacon l-au întreat pentru ce-ș are barba așa
de lungă? El au zis ca să-și vază barba cea albă des și să
nu facă lucruri nevrednice la o barbă albă.

[530] O latină, pornindu-și copilu la războiu, i-au dat pavăza
în mînă, zicîndu-i: „Fiule! Ori să-m aduci această pavăză,

sau pe ea să te aducă.“ Era obiceiul ca cei ce să omora în război, spre cinste, îl aducea deasupra pavezii lui, și cel ce să întorcea acasă viu trebuia să-și aibă pavăza, că, neavându-o, pătimea rușine. De aceea i-au poruncit că, sau să se întoarcă avându-o, sau să-l aducă mort pe ea, iar fără de ea, acasă să nu se mai întoarcă.

[531] Când iubești lucruri ce nu să cuvin, anevoie de a mai iubi cele ce să cuvin.

[532] Pe o latină au întrebat-o de s-au apropiat de bărbat. Ea au răspuns: „Eu niciodată, dar bărbatul de mine.“

[533] Pe alta, ce o cumpărasă unul, întrebându-o ce meșteșug știe, ea au zis: știe să fie credincioasă.

[534] Pe o latină au întrebat-o unul de va fi bună de o va cumpăra. Ea au răspuns că, și cumpărându-o, și necumpărându-o, ea tot bună este dator să fie.

[535] Pe un lacon l-au întrebat pentru ce merge la război, schiop fiind? El au răspuns: „Căci n-am socoteală să fug din bătaie!“

[536] Leonida, mergând la război cu puțini ostași, i-au zis altul că foarte puțină oaste are. El au răspuns: „Adevărat, dar să socotesc de mulți, căci merg de voia lor, iar nu siliți, ca ai vrăjmașului meu, și de aceia merg cu puțini.“

[537] Darul cel tîrziu nu are putere de dar.

[538] Omul cel rău este ca o oală găurită, întru care într-un zadar torni, măcar fie apă de mare preț.

[539] Nici un lucru în omenire nu este nepriceput, căci acel lucru pentru care tu te miri la alții este de ris.

[540] Cel ce face lingușiri prietenului ce din întimplările vremii s-au înălțat nu este prieten al prietenului, ci al acei vremi ce l-au îmbogățit.

[541] Un obicei vechiu anevoie să desface în puțină vreme.

[542] Nu gîndi rău omului celui bun.

[543] Cel ce nu să rușinează nici să teme.

[544] Omul cel bun mulți izbăvește.

[545] Cel ce face fapte bune este om slobod, și cel ce dujmănește este împotriva.

[546] Cel ce să înșală lesne de prefăcăturile și pradele altora sau că este și el om rău, sau că de tot are minte de copil.

[547] Mare dobîndire este cînd câștigă omul și slugă credincioasă.

[548] De voiești să vorbești bine, întîiu învață să auzi bine.

[549] Mironida au poruncit să iasă athineii în cîmpul războiului, împotriva biotiilor. Cînd și apropiindu-să ceasul,

unii din ofițeri i-au zis că încă plină acuma nu s-au strîns toți; Mironida le-au răspuns că aceia ce au hotărîre să se bată bine sînt veniți. Și începînd războiul, au și cîștigat.

[550] Un surd, avînd pricină cu alt surd, să judeca la un judecătoriu mai surd decît ei. Cel dintîiu cerea chiria casii pe cinci luni, cel de al doilea au răspuns că făina noaptea s-au măcinat, judecătorul uitîndu-să la ei le-au zis: „Pentru ce vă sfădiți? Ea mumă vă este, amîndoi sînteți datori să o hrăniți“. Aceasta să sămuieste cu doi oameni proști, din norod și neînvățați, carii să judecă la un judecătoriu al Divanului, mai neînvățat decît ei, ce nici pravili au cetit, nici obiceiuri cunoaște, și aceștia atît să vor folosi de acest judecător, cît surzii de surdul.

[551] Un doftor să lăuda zicînd că mare putere are. Nicocleu i-au zis: „Ai dreptate să te lauzi, căci nu te-au tras nimeni la judecată pentru suma de oameni ce-ai omorit.“

[552] Xanthu cel învățat, vîzînd pe un bărbat stînd împotriva unii muieri frumoase, i-au zis: „Ticălosule! Cu cîtă mare primejdie te silești să-ți cumperi o mică mulțămire!“

[553] Xenofon au zis că focul arde numai pe cel ce îl ia în mină, iar omul cel rău și pe cel ce stă destul de departe.

[554] Mai bine să rabdă ticăloșiile și nenorocirile toate decît mindriia bogatului.

[555] Palada au zis că numai slova *r*'l deosibește pe *koraka* din *kolaka*, adecă pe corb din lingușitoriu.

[556] Ascunde-ți nenorocirile, ca să nu să bucure vrăjmașii tăi.

[557] Pe Pitacos supărîndu-l altul, și el avînd toată puterea să-l pedepsească, l-au iertat zicînd că de a pedepsi este mai lesne decît a ierta, și că pedeapsa să asămuieste cu firea jigăniilor, iar iertarea este semn de blîndețe.

[558] Cel ce n-au slujit nu va fi stăpîn vrednic de laudă.

[559] Cei ce vorbesc chiar împotriva născătorilor și hrănitorilor lor nu au nici o deosebire de căteii ce-i cumpără omul și-i hrănește, care încep întîiu să latre pe stăpîn.

[560] Pămîntul își dă rodul pe tot anul, iar prietenul cel bun pe tot ceasul.

[561] Greșiți sînt aceia ce-ș aleg prieteni pe cei bogați, cum și chiar bogații sînt greșiți pentru a lor priimire.

[562] Sau nemulțămitorului să-i faci bine, sau mortului să-i vorbești, nu are deosebire.

[563] Plutarh au zis că este cuvîntare ce zice: nu da copilului cuțit. Iar eu zic: nu da copilului bogăție, și celui rău și neînvățat stăpînire.

- [564] Streinii să rătăcească în drumuri, iar cei nel învățați în faptele lor.
- [565] Cel ce este blind cătră oamenii casii lui este și cătră toată omenirea.
- [566] Norocirile ce vin la oamenii fără de adevărat meritată* vrednicie este întocmai ca vijăliile care aduc furtunile ce prăpădesc corăbiile, căci și acești oameni pricinuesc destule stingeri la mulți. Urmarea norocirii la acești să asămăuește întocmai ca la aceiia ce iau cununi de izbindă fără de a merge în bătaie (Plutarh).
- [567] Tot acesta ruga pe tineri trei lucruri să aibă: în gând minte, în limbă tăcere, și în fața roșată.
- [568] Minia naște greșăliile cum beția ocările.
- [569] Oricit mai mult vei folosi pe prietenii tăi, atît mai mult ție îți vei face bine.
- [570] Cei ce nu pedepsesc pe cei răi vor să năpăstuiască pe cei buni.
- [571] Omul cel drept poate trăi fără de grijă în tot locul.
- [572] Nu spune puțin cu vorbe multe, ci cu puține spune multe.
- [573] Pe Pitagora l-au întrebato pentru căci au măritat pe fie-sa cu cel mai mare vrăjmaș a lui. El au răspuns căci cu alt mijloc n-ar fi putut să-i facă mai mare și vecinică răsplătire.
- [574] În vreme ce Xenofon făcea jertfă cătră Dumnezeu, au venit unul și i-au spus că fiul său au murit; el și-au scos cununa din cap și își urma jertfa (cununa cînd să poartă în cap este semn de veselie), apoi în urmă spuindu-i că au murit căstîgînd războiul, iar și-au pus cununa în cap.
- [575] Simonides au zis că: „De multe ori m-am căit căci am vorbit, și vorbe folositoare, iar pentru tăcere niciodată nu m-am căit.“
- [576] Tot de el s-au rugat unul să-i facă un cuvînt lăudăros și îi va mulțami prin cuvînt, iar nu prin monetă; el i-au răspuns că are doao lăzi, și întru una își pune cele prin grai mulțămiri, și într-acealaltă, cele prin bani mulțămiri, și că, la orice trebuință sau nevoie a lui, de la cea dintîiu nu au găsit nici un ajutor, iar într-acea de al doilea, destul.
- [577] Skiluros, ce au avut optzeci de copii parte bărbătească, cînd au fost să moară, i-au chiebat și le-au dat o legătură de optzeci de nuiele suptiri, poruncindu-le să le fringă, și

* În text: merită (n. ed.).

neputînd nici unul, le-au zis: „Aşa şi voi, fiilor, veţi fi ţeapeni cît veţi fi împreunaţi, iar despărţindu-vă, veţi fi foarte neputincioşi şi căiţi.“

[578] Solon au zis că acele oraşe vor fi fericite, care să vor supune ocîrmuitorului, şi ocîrmuitorul urmează întocmai după pravilă. Şi iar au mai zis că acele vor fi şi luminoase şi fericite, în care bărbaţii cei buni, cinstiţi şi învăţaţi să vor cinsti, iar cei împotriva să vor depărta; şi că unde împotriva să va urma, în loc de fericire şi lumină va fi ticăloşie şi întunericime. Ca pe la noi.

[579] Tot acesta au zis că şi dreptatea între un norod de a să putea păzi trebuie toţi deopotrivă să să minie pentru o nedreptate ce altul au păţit, iar nu numai acela să-i simţă amărăciunea. Iar cînd patima norodului boierul o socoteşte ca o floare, să necinsteşte de toate neamurile.

[580] Nu striga împotriva părinţilor tăi că ai dreptăţi, căci dreptatea îţi va fi moartea.

[581] De vei şti cum să cuvine să te porţi cătră cei mai mici, vei şti cum şi cătră cei mai mari.

[582] Cît în războaie fierul are multă putere, atita şi în oraşe cuvîntul cel bun şi drept.

[583] Cuvîntul omului este icoană faptelor sale, şi faptele iarăş icoana sufletului său.

[584] Nu cere lucruri prea mari şi mai sus de starea ta, căci o întristare negreşit îţi vor aduce. Căci sau neciştigîndu-lă tu te vei intrista, sau dobîndindu-le pe alţii vei supăra, şi aceea multora supărare tot rău capului tău va aduce.

[585] Tot sărişul să deoache şi cel ce îl cearcă să întemeiază în făgăduielile prietenilor lui, nesocotînd că, cînd va da de nevoie, toţi îl lasă, din care alţii nici pe la poartă-i nu mai trec, alţii pot şi jura că nu-l cunosc. Din care pricină cel cu pofta sărişului rămîne în primejdie. Aceaste amîndoa rele haractiruri prea mult s-au înmulţit.

[586] Omul cel ce are rea fire şi nărvire fapte bune în veci nu va urma.

[587] Socrat, văzînd un bogat neomenit, i-au zis: „Iată şi chipul cel de aur.“

[588] Tot el au zis că dobitocul cel mai frumos este omul cel împodobit cu bunătate şi învăţătură.

[589] Unul l-au ocărit, zicîndu-i că este foarte varvar. El i-au zis: „Adevărat, eu în cuvinte, şi tu în fapte“.

[590] Oamenii cei buni să întristează cînd văd pe cei răi în fericiri, căci a lor răutate nu la puşini va face rău.

[591] Tinerii adese să să uite în oglindă ca, de să vor vedea frumoși, să să silească de a fi și vrednici frumșeții, căci un trup frumos, făcut cu rele năravuri, este vrednic de a-l plînge omul. Și iarăși de să vor vedea urîți, prin învățatură și bune urmări să-ș acopere urăciunea.

[592] Tot Socrate, văzînd porțile cetății din Corinth foarte țeapăn închise, au zis: „Nu cumva acia lăcuiesc numai muieri?”

[593] Un prieten i-au zis că „Tare te-au ocărit!” El i-au răspuns, zicîndu-i: „Lasă-l să mă și bată cînd nu-i sînt în față!”

[594] Omul cel viclean și rău, ca plasa ce-i ascunsă, carele numai cînd ia putere în mîna, atunci să cunoaște, nemaiputînd a-și ascunde răutatea, căci atunci lesne necinstește pe altul, lesne bate, lesne face toate răutățile. Și după aceste, cei înțelepți îi așteaptă căderea.

[595] Nu-ți avea limba aspră, căci îți prăpădește capul.

[596] Vinătorii prind iepuri cu cîinii și oamenii pe cei nebuni îi cîștigă prieteni cu lauda ce le fac în față, pentru care cei cu minte să supără.

[597] Cum bolnavului nu-i folosește patul cel poleit cu aur, așa și omului celui nebun și rău fericirea înălțării.

[598] Tot una să socotește: de a mai da bogatului și de a turna un vas cu apă în mare.

[599] Bogăția scumpilor către omenire este întocmai ca lumina soarelui cătră tot omul după ce apune.

[600] Înaintea bolnavilor trebuie să stea doftorii și înaintea mîhniților prietenii.

[601] Timon, uritorul de oameni, au fost întrebat pentru ce urăște pe toți oamenii. El au răspuns că pe cei răi cu dreptate îi urăște, iar pe cei buni căci nu urășc și ei toți pe cei răi; și așa, atunci ar fi siliți să să îndrepteze.

[602] Țepene garduri trebuie să tragem împotriva nedreptilor la începerea nedreptăților, căci de se va întemeia a lor răutate și să va învechi, nu mai este scăpare, ci tocmai ca o boală ce să leagă de trupul omului.

[603] Din doao pricini oamenii nu fac nedreptăți: ori de frică, ori din bun cuget.

[604] Nu tot omul ce nu face nedreptate este drept, ci cel ce poate și nu voiește, căci mulți cunoaștem carii, fiind în treaptă mică, n-au urmat rău, apoi înălțîndu-să, le-au fost cea dintîiu urmare prin care au vrut să-și facă cunoscut sufletul cel întunecos și singele cel omorit.

[605] Lui Filip împăratul aducându-i într-o zi multe știri de izbînde, au zis: „O, noroace ! într-atîtea lucruri bune, ado și o mică nenorocire !“

[606] Într-adunare, un tînăr să lăuda că este învățat căci au vorbit cu mulți învățați. Altul i-au zis: „Mai folosit ești, tînărule, decît mine, căci și eu am vorbit cu mulți bogați, dar tot sărac sînt !“

[607] Cel neînvățat între cei învățați trebuie să tacă cum și cel nebeat între cei beți.

[608] De mare folos este învățătura la cel ce are și bune năravuri.

[609] Cum soarele este lumină la cei ce au ochi, așa și învățătura la cei din fire buni.

[610] Faptele cele bune, și de să vor umbri de vrăjmășie, dar peste puțină vreme iar vor ieși la lumină.

[611] Adevăratei stăpîniri să cuvine de a orîndui epitropi la copii sirimani, dar mai întîliu îngrijire să cuvine spre a orîndui epitropi pentru bărbații cei făr' de minte, ce-și petrec viața în rele năravuri, din care pricină își vînd și averile părintești, pe care să cuvine de a să socoti și ei, ca niște epitropi, iar nu volnici de a le vinde, avînd copii; la acest feli* de oameni sînt trebuincioși epitropii, căci avînd averea copiilor, dau și rea pildă tinerilor.

[612] Chieltuindu-ți averea la cele ce nu să cade, puțin vei avea pentru cele ce să cade.

[613] De cei iertare pentru cele de tine greșite, iartă și tu pe cei cătră tine greșiți, căci numai a primi de la omenire, făr' de a și da, nu este primit.

[614] Cei obicinuiți la nedreptăți trebuie să să pedepsească ca să să scape omenirea de această nedreptate.

[615] Așa trebuie să fii cătră cei mai mici, cum voiești să fie cătră tine cei mai mari, căci cum li vei asculta, așa te vor asculta; cu ce ochi cătră ei vei căuta, cu aceia te și vor vedea. Așadar să ne apropiem de milostiv cu milostivire, să și primim asemenea cum facem.

[616] De vei judeca tu pe alții rău, rău te va judeca și pe tine dumnezeirea, căci să iartă numai păcatele cele făcute în sineși și pentru sineși, iar nu și cele cătră omenire.

[617] Nu bate banița la măsurătoare, căci rău te vor bate dracii.

[618] Plătește celuia ce ți-au slujit și nu supăra pe cel sărac.

* Scris: 𐌱𐌿𐌰𐌸 (n. ed.).

[619] Săracului dă-i cînd îți cere orice poți, iar nu îl orîndui să vie mîine, căci după ce tu nu îl ajuți, apoi iai de la el și ceea ce mîine de la altul ar fi putut cîștiga.

[620] Dintru aceea ce milostivul Dumnezeu ți-au dat, dă și tu altora, căci cu acest mijloc să va înmulți ceea ce ai primit.

[621] Aurule! vrăjmașule celor săraci din omenire, pricinuitoarele tuturor nedreptăților, rău învățător la cei ce te au, tu răstorni orașe și cetăți, tu prefaci binele în rău, prefacă-ți fața în negru! Blestemul necăjitului și năpăstuitului sărac: „Tu împuținezi viața tuturor oamenilor! Tu pre cei buni îi prefaci în răi! Tu stăpînești pe stăpînii noștri, făcându-i pre ei să-și piarză toată mila cea cuviincioasă cătră omenire! Tu mișci* toate cugetele rele asupra noroadelor, tu, hojiile, tu, vrăjmășiile, tu, pricinuitoarele și de morți!

[622] Trei porniri sînt neoprite: apa, focul și pornirea norodului; și cel ce au furat, și cel care au primit și care au iscodit, toți hoji sînt.

[623] Tot omul care nu are meșteșug, nici o slujbă prin care să-ș agonisească hrana vieții, lesne să apropie de rele urmări și hoji.

[624] Mai lesne primește sfat de la bună slugă, decît de la mai mare și rău.

[625] Mai bună este oastea de cerbi, avînd ocîrmuitor leu, decît oaste de lei, și ocîrmuitorul cerb.

[626] Cel ce să gîndește mai nainte, apoi pune în lucrare, ajunge la săvîrșirea gîndului.

[627] Cel ce are bună judecată, oricît va dobîndi, păstrează și înmulțește.

[628] La desfătări, paharul cel dintîiu este pentru a fieștecărui trebuință; cel de al doilea, pentru prieteni; cel de al treilea, pentru desfătare; și cel de al patrulea, pentru beție și ocări.

[629] Boala ce este iute mai lesne să tămăduiește decît cea ușoară și îndelungată.

[630] Nu vorbi de rău pe vecinii tăi, căci te vor auzi și, fără de a să plînge ei de tine, tu văzîndu-i te vei rușina și te vei întrista.

[631] Nu obicinui între adunări să zici că pe cutare vei ocări, pe altul vei bate, aceluia vei face bine, căci este semn de om de nimic.

* Scris: *мшчѣ* (n. ed.).

[632] Aleargă la nevoița prietinelor des, iar la fericirile lor mai rar; căci nu te au trebuință, însă de nu vei avea tu de ei trebuință.

[633] Mai bine te mulțamește cu câștigul cel puțin și drept, decît cu cel mult și strîmb, căci pe cel dintliu îl vei păstra, neaducîndu-ți nici o mîhnire; iar pe cel de al doilea, ca o streină avere îl vei pierde pentru care te vor și pizmui, căci ai luat sau al lor lucru, sau ce altora li sã cuvinea; din care pricină nu aștepta numai pierderea acelor nedrepte luate, ci și alte răsplătiri mai rele prin pierzare de cinste și nevederea adevăratei lumini.

[634] Cel ce are putere trebuie să fie blind, ca cei mici mai mult să-l iubească decît să le fie frică de el, căci iubirea ne apropie de omenire, iar frica de jigăniile cele rele.

[635] Cînd vorbești pentru orice, nu-ți mișca mîinile și trupul, nici te vîrl asupra aceluia cu care vorbești.

[636] Pentru un nenorocit nu rîde, nici te bucura, fie-ți și vrăjmaș, căci zioa de mîine nu știi ce-ți va aduce, nefiind norocirea și nenorocirea împironite.

[637] Darul firesc la om nu intră în cercetare și judecată, iar cel dobîndit de om din buna sa cugetare este vrednic de laudă.

[638] Toată lumea este patrie aceluia ce are bun suflet.

[639] De ai bani, hrănește multe trupuri, zidește, înfrumsățează multe locuri și fii încredințat că numele tău să va grăi spre bine.

[640] Cea dintliu pricină a patimilor este căutarea ochilor.

[641] La oricîți ai fi putut să faci bine și nu ai făcut, la toți aceia ai făcut nedreptate.

[642] De multe ori, din neștiință, norodul ș-au ales pe cel mai rău ocîrmuitoriu; și vina este tot a ocîrmuitorilor, căci nu ș-au luminat norodul.

[643] De a fi sărac nu e rușine, ci de a nu răbda sărăcia.

[644] La cea dintliu nedreptate ce face omul, tot are oareșce rușine și frică; cea de al doilea dobîndește obrăznicie, apoi după aceasta ajunge să nu să mai veselească într-acea zi întru care nu i-au prins cursa nimic.

[645] Nu-ți lăsa limba lesne să flencănească, ca să nu te plimbi des pe la mănăstiri, cum ochiul ce în veci va să să uite în soare pierde și lumina ce o are.

[646] Bogăția sufletului este sărăcia trupului, căci cînd cel din urmă să îmbogățește, cel dintli sărăcește.

[647] Din toate câștigurile, numai câștigul al bunelor fapte nu să poate pierde.

- [648] Nu trebuie omul să dea vreme după vreme pre la pocăința sa, căci poate îl va găsi ceasul cel din urmă rău urmînd.
- [649] Cum putem să ne facem răi, așa și buni.
- [650] Căștigarea bunului cuvînt este anevoie.
- [651] Lenevoșii caută numai spre folosul lor.
- [652] Folosul ce face omul cătră altul să întoarcă către el înmulțit.
- [653] Postul cel adevărat nu e schimbarea mîncării, ci depărtarea de fapte rele.
- [654] Cine au zis, unde stă scris să nu mîncăm carne de vită, în vreme ce noi mîncăm carnea fraților noștri, sugem singele ce adapă și hrănește trupurile omenirii? Aceasta nu voiește dumnezeirea, aceasta topește pe oclrmuitori, aceasta aduce negură și scădere* cinstii omului.
- [655] Pe cîine, hrănindu-l, îl faci păzitoriu tău, pe leu, doftorindu-i rana cea din ghimpe, l-ai cîștigat mintuitoriu, iar pe cel rău și vrăjmaș, folosindu-l, mai rău să sălbătăcează.
- [656] Mîngăierea a fieșcăruia întristare este vorba cea dulce a omului.
- [657] Nu este copil acela care are ani puțini; ci acela care încă nu ș-au întemeiat puterea sufletească.
- [658] Cei ce au ani destui și urmările le sînt de copii, nerușinindu-să de a lor neînvățare, chieltuindu-și averea, împodobindu-să mai mult decît muierile, și stau mereu în urmări de rele cugetări, din tot orașul trebuiesc gonîți, căci aceștia dau rea pildă la toată tinerimea; aceștia întemeiază la copiii ai tot orașului cele dintii trebuincioase temeuri putrede și neluminoase.
- [659] Cel ce poștește la streine va pierde și pe ale sale.
- [660] Cel ce nu să satură niciodată de căștiguri nu poate zice că-i sînt căștigurile drepte.
- [661] Orice ai sămănat, aceeaș vei săcera. Amărăciune ai sămănat? Amărăciuni înmulțite primește! Fapte rele? Împotrivă-ți așteaptă-le! Căștiguri prin nedreptele judecăți? Așteaptă-ți răsturnarea temeliilor casii tale! Nu ai miluit? Nu aștepta milă! Te-ai scribit de sărac? Să va scribi de tine cel ce pătimeste pentru săraci.
- [662] Cînd ai frică de Dumnezeu, în zadar împotrivorii tăi îți gîndesc rău.
- [663] N-ai muncit în tinerețe, pătimeste în bătrînețe.
- [664] Doftori patimilor noastre este milostivirea cătră săraci.

* În text: șădere (n. ed.) .

- [665] Să risipește acea bogăție din care sărăcimea nu să ajuttă
- [666] Mai bine să fii tînăr, sărac și zmerit, decît bătrîn, domn și tăvălit în necuviincioase locuri și fapte.
- [667] Căci cînd pătimești, nu te deznădăjdui, nici cînd ești în fericire nu crede că nu poți fi împilat de nenorocire.
- [668] Cît vei putea să cari apă cu ciurul, atîta și să scoți răutatea din om, care de mulți ani într-insul s-au incuibat.
- [669] Fericîți cei blinzi, căci aceștia vor stăpîni pămîntul.
- [670] Fericîți cei milostivi, căci ei să vor milui.
- [671] Fericîți cei curați la inimă, căci ei vor vedea pre Dumnezeu.
- [672] Fericîți cei goniți pentru dreptate, căci ei vor vedea împărăția ceriului.
- [673] Evanghelistul: cel ce știe poruncile mele și le păzește, acela mă și iubește.
- [674] Evanghelistul: De mă iubiți, păziți poruncile mele.
- [675] Vorbește cele ce să cad și cînd să cuvin, și pentru ce trebuie, și nu vei auzi cele ce nu să cad.
- [676] Urit lucru e să fie omul măreț cînd faptele ti sint mici.
- [677] Postul, lenevia și sărbătorile voastre le uraște sufletul meu (Isaia).
- [678] Vai celui fără de lege! După faptele lui i să va răsplăti, căci un lucru în silă nu poate fi vecinic.
- [679] Stăpînirile și boierile nu este alta decît o negură întunecoasă ce vă oprește de a cunoaște adevărul.
- [680] Lege primită lui Dumnezeu de a îngriji pentru copiii sirimani și a ajuta văduvile cele necăjite.
- [681] Isiodor Piliotu zice: Deris lucru este să vază cineva că oamenii cei mari pentru dobitoace au mare îngrijire, cum pentru cai, din nașterea lor cu mare îngrijare îi caută, cum să umble frumos, la vreme hrana și adăparea, curat îmbrăcați și toate odihnille. Iar pe oameni, ce Dumnezeu făcîndu-i i-au sămuit și chiar cu icoana lui și pentru ei au pătimit și din moarte i-au scăpat, îi lasă rătăciți în căi necuviincioase, în negura neștiinții și fără de a avea nici o îngrijire pentru binele lor.
- [682] Dumnezeu ș-au pus sufletul pentru noi și noi sintem datori să-l punem pentru frații noștri.
- [683] Cel ce va iubi pe fratele lui, va cunoaște lumina și va rămînea într-însa, destul ne iubește, căci în toată viața lui muncește, ne dă noao tot pînă să zleiește, pentru care cuvînt, cu ce dreptate, nu știu.

- [684] De va zice cineva că pe Dumnezeu iubește, iar pe frațele lui nu, mincinos este.
- [685] Cel ce face bine în Dumnezeu va fi, iar cel ce va face rău, nu-l va vedea.
- [686] Lemnele ce ațîță focul de foc să vor topi, iar bogăția ce hrănește pe lingușitori de ei să va prăpădi.
- [687] Vrăjmașul iepurelui este cîinele, și al prietenului lingușitoriul.
- [688] Mai bine este să te mulțamești hrănindu-te numai cu pline și sare și să fii în odihnă, decît cu bucate multe și scumpe, petrecînd cu grijă și neastîmpărare.
- [689] Atunci ucenicii aleargă spre bune urmări cînd au pildă faptele învățătorilor.
- [690] Vremea întru care să cuvine să ne întristăm nu e cînd avem necazuri, ci cînd noi altora pricinuim.
- [691] Cînd omul își va da toată averea pentru cîștig de înălțare la trepte, de unde va mai avea să dea și pentru cîștigul ceii adevărate înălțări, pe care nimeni nu poate a ne-o mai lua?
- [692] Cînd vezi pe vrăjmașul tău căzut în mîinile tale, nu te mai socoti cum să-l pedepsești, ci, de pătimește, cum să-l și odihnești.
- [693] Dumnezeu nu să depărtează atîta de aceiia care fac răutățile, ci de aceiia care, [după ce] le fac, nici să îmboldesc de cugetul lor.
- [694] Nu este toată căderea atît de nesuferită, ci aceea care, cînd te va trînti, nu te vei mai scula.
- [695] Mai bine cineva să-ș pîarză lumina soarelui decît pe prieteni, căci sînt mulți care vād soarele și trăiesc în întunericime, iar cel ce are prietini niciodată nu să va măhni atîta încît să zică că ș-au pierdut lumina.
- [696] De multe ori prin urechi nu poț auzi cele mai de aproape cuvinte, iar prin prieteni poate toate cele trebuincioase să-ți fie cunoscute.
- [697] Cînd nu ai fi scump, nu cumva în locu lui Dumnezeu să slujești dracului.
- [698] Bindecuvîntarea părinților voștri vă întemeiază temeliile casilor.
- [699] Nici un drac, drac fiind, nu pizmuiește pe draci, iar tu, om fiind, pizmuiești pe omenire, făptura dumnezeirii. Și cum mai aștepți iertare?
- [700] Omul cel cuminte nu să lenevește la muncă, căci simte cel dintr-ânsa folos.

[701] Viețuirile celor mai mari, cele bune și vrednice de laudă, multă bună pildă aduc celor mici.

[702] Nici un prieten, nici un frate nu socotești, nu urmați dinpreună la ale voastre folosuri, ci fieșcare deosibit în parte; de aceia nu sinteți bogăți și țapeni.

[703] Cel ce are fapte bune este mai folositoriu decit acela care are numai cuvinte bune, căci cei dintii, tăcînd, folosește, iar cel de al doilea numai zgomot face; dar de să vor împreuna amîndoi, atunci rădică o statuă a toatei filosofii.

[704] Urmează-ți cuvîntarea; dar cuvîntînd, urmează și cuvintelor tale.

[705] Meșteșugirea cea mare a celui cu rea fire este cămara tuturilor răutăților și comoara obrăznicilor.

[706] Cînd ți să întîmplă vreo prefacere din nenorocire, cum din mărire în micșorime, din bogăție în sărăcie, atunci caută cu mintea la toți aceiia ce te impresura ca niște prieteni, căci aceasta este vremea de a cunoaște pe cei cinstiți și adevărați prieteni, fiindcă tocma atunci îi vezi sufletul ca într-o oglindă, atunci să ia masca de pe obrazu-i și cunoști pe cel ce au fost adevărat prieten și pe cel ce era lingușitoriu; atunci, toată adunarea smeriților rămîne ocărită, cînd să cunoaște fieșcare cum au fost și în ce s-au prefăcut, cum pe cel ce îl vedeai îmbrăcat cu haina blîndețelor îl vezi rău și nebăgîndu-te în seamă, cel ce-ți era bun voitriu și te sfătuia cum și de unde să te folosești, care o făcea ca un om bun și cu frica lui Dumnezeu, îl găsești vrăjmaș păgubitoriu. Apoi cînd și într-o așa întîmplare nu vei fi destoinic a le face deosibire, nici că să mai aștepti altă fericire.

[707] Viețuirea cea făr' de nici o muncă este muma sărăcii și sora hoții.

[708] Aleargă la adunările celor plecați și blînzi, că te vei folosi, de nu cu altă mai mult, că le vei sămui.

[709] Dumnezeu toate ni le-au dat îndoite, cum doi ochi, doao urechi, doao miini, doao picioare, iar suflet unul, ca cînd vom pierde vreuna dintr-acelea să avem alta spre a ne sluji; dar cînd, prin faceri de rele și nemilostivire, vom pierde sufletul, cu ce vom mai învia?

[710] Cum vei vedea pe prieten că nu-ți vorbește curat, ci ca un lingușitoriu, crede că l-ai pierdut.

[711] Firesc lucru este că cele peste măsură faceri de bine cătră un blestemat nu numai că nu îl aduce la mulțămire, ci îi dă și îndrăzneală de a cugeta rău împotriva făcătorului de bine.

- [712] Cinstește pe taică-tău și pe maică-ta ca să te binecuvîntează și să te ferecești.
- [713] De veți face rău copiilor sirmani, asupra voastră vor ieși răsplătirile, rămîndu-vă ale voastre neveste văduve și copiii sirmani.
- [714] Nu primi daruri căci acestea orbesc pe om și supără cuvintele cele bune.
- [715] Bucură-te cînd faci faptă bună, dar nu te lăuda, să nu pați ca corabia ce să potopește în liman fiind.
- [716] Părul capului cel alb îți mărturisește cea peste puțină vreme călătorie.
- [717] Cînd frate-tău să întristează pentru lipsa hranei și tu nu simți neodihnă, mult te-ai dăpărtat de cea spre dumnezeire cale.
- [718] Nu sînt drepti cei ce fac pravilele și cei ce le cetesc numai, ci aceia care le urmează.
- [719] Nu povățui pe altul spre ceea ce tu nu faci.
- [720] Să cuvine să te bucuri pentru bucuriile altora și să te întristezi pentru întristările altora, ca și aceia asemenea să urmeze la ale tale întîmplări.
- [721] Cînd vrăjmașul tău pătîmește de foame și de sete, află-te lîngă el cu cele trebuincioase.
- [722] Nu lua în bătaie de joc pe frate-tău.
- [723] Nu judeca slugă streină.
- [724] Cel ce să fălește pentru înalta treaptă întru care să află, păzească-să de nezăbavnica cădere.
- [725] Aflîndu-te în urmare de fapte bune, nu te osteni.
- [726] Datori sînt cei în putere să ridice neputințele celor neputincioși.
- [727] Nu te birui de rău, ci biruiește-l tu cu binele.
- [728] Nu vă înșalați crezînd că veți putea să înșalați pe Dumnezeu.
- [729] Dragostea cătră omenire acopere multe păcate.
- [730] Mai bine este să nu știi drumul dreptăților decît, știindu-l, să-l prefaci.
- [731] Cum apa stinge focul, așa și milosteniia păcatele.
- [732] Nu vor lipsi pedepsele dumnezeirii din casele acelora ce fac jurăminte mincinoase și dintr-acelora ce clevetesc pe alții, căci aceștia sînt pricinuitori de multe rele.
- [733] Nu te sfădi cu om limbosnic, nu grămădi lemne pe focul lui.
- [734] Ai auzit taina altuia: mori cu ea în trupu-ți.

- [735] Omul ce nu primește sfat de la altul este întocma ca corabiia fără de corăbieri.
- [736] Nu te imputernici în băutura vinului, căci acesta pre mulți au prăpădit.
- [737] Buzele cele drepte acopere dujmăniia.
- [738] Mai bine aleargă la casele ce au mîhniri decît la cele cu desfătări.
- [739] Bogatul își înmulțește prietenii, și săracul îi pierde; sărăcească bogatul, și atunci să vor alege lingușitorii, iar nu prietenii.
- [740] Pentru trei pricini să cutremură pămîntul, iar pe cea de a patrulea nici că poate a o suferi: cînd mindrul ajunge domn, și cel fără de minte bogat.
- [741] Pe Aristotel l-au întrebat care lucru să învechește mai curînd. El au răspuns că darul.
- [742] Tot pe el, întrebîndu-l ce folos au găsit în filosofie, au zis că de a urma fără de poruncă acele ce alții le urmează numai de frica pravililor.
- [743] Depărtează-te de acel rău om care nu să rușinează, nu să căiește citu-i de puțin de urmările sale.
- [744] Pithia, fiica lui Aristotel, întrebată fiind care față este mai frumoasă, ea au răspuns că aceiia care să pricinuieste din rușine în obrazul oamenilor celor slobozi.
- [745] Alexandru, văzînd pe un om foarte fricos care avea tot numele lui, i-au zis: „Frate! Ori numele schimbă-ți-l, ori mijlocul cu care te porți!”
- [746] Alexandru, umplînd o strachină de oase, au trimis-o lui Dioghen, ce-i zicea oamenii că trăiește viață clinească. Dioghen, priimindu-o, i-au respuns că, adevărat, bucata este clinească, dar nu e și dar împărătesc.
- [747] Tot el, aflîndu-se în războiu, cînd prietenii l-au rugat noaptea să lovească pe dușmani, el au răspuns că nu este lucru împărătesc de a fura biruința.
- [748] Sluga cea cu minte va stăpîni pe stăpîniile cei fără de minte.
- [749] Învățătura la omul cel rău este ca o armă în mina hoțului.
- [750] Cel ce suie prețul bucatelor este blestemat de norod, iar cel ce îl împarte este binecuvîntat de Dumnezeu.
- [751] Un tînr frumos la față și urît în fapte au zis lui Aristotel că, de ar ști că-l urăsc orășanii ca pre el, s-ar spînzura. Aristotel i-au răspuns că: „Și eu m-aș* spînzura cînd aș* ști că

* În text: *Маш*, respectiv *аш* (n. ed.).

orășanii mă iubesc tot pentru pricina pentru care pot a te iubi.“

[752] Agathoclis, fecior fiind de cărămidariu, după ce au stăpinit Sichelia și s-au urcat în scaunul împărăției, obiceiua de pune la masă lângă paharele cele poleite și vase de lut pe care, arătându-le tinerilor, le zicea că: „Acesta mi-au fost meșteșugul și iată în ce treaptă mă aflu, numai prin sirguință și voinicie.“

[753] Împăratul Alexandru, mergînd cu oastea pe locuri unde apă nu să afla și cînd era supărat foarte de sete, i-au adus puțină apă în coif. El, arătîndu-o ostașilor, le-au zis: „Bucurați-vă că, iată, au început să vă vadă apa!“ și au vărsat-o, nevrînd numai el singur să-și potolească setea. Atunci, toată ostimea lachedemoniilor bătîndu-i în palme cu mare mulțămire pentru a lui răbdare, l-au rugat să-și înceapă drumul.

[754] Aghisilau au zis că, de voiește un judecătoriu să judece drept, trebuie să nu cunoască pe nici unul din cei ce judecă.

[755] Tot el, fiind întrebat de are multă oaste, au răspuns că foarte puțină, dar foarte multă și să va părea cînd vei vedea-o bătîndu-se.

[756] Unul un zis lui Eshin: cum așa tace, fiind ucenic a lui Socrat? El au răspuns: „Căci n-am învățat de la Socrat numai să vorbesc“.

[757] Esop au zis că tot omul poartă doi saci, unul la spate și altul în față, și în cel de la spate pune greșalele sale, iar în cel de dinainte ale streinilor.

[758] Cel ce nu dă lesne crezămînt la cei ce în toată vorba să jură, acela negreșit nu obiceiuește a să jura.

[759] Pe Anaharsi l-au întrebat cum să facă cinevaș să nu cază în beție? El au răspuns că aceasta este foarte lesne, numai văzînd uriciunile beților.

[760] Tot acesta, aflînd că grosimea corăbii este numai de patru degete, au zis că numai atîta sînt oamenii departe de moarte.

[761] Andagoras, cetînd înaintea biotiilor cartea Thivaidii și căci nici unul nu-i băga seama, au închis-o zicîndu-le: „Cu dreptate vă chemați biotii, căci aveți urechi de vită.“

[762] Mai bine cu puțini buni să te împotrivești la toți cei răi, decît cu răi împotriva celor buni.

[763] Viața celui bogat i să pare scurtă, iar celui sărac lungă.

[764] Aristidis cel drept, ocărîndu-să de un bogat, i-au zis: „Mie sărăcia nu-mi pricinuieste nici un rău, iar ție bogăția nu puține turburări și vrăjmășii“.

[765] Amianu au zis că mai lesne va face gândacul miere și țînțaru lapte decît omul cel rău, fratele scorpiului, a face bine.

[766] În Lachedemoniia au mers un elciu (sol), om bătrîn și mîndru, ce își văpsea și barba, carele stînd față au spus acelea ce au fost poruncit; atunci, sculîndu-să Arhidamos, au zis că: „Acest trimis nici o vorbă zdravănu nu poate să ne cuvinteze căci el nu-și are numai sufletul care este ascuns, împresurat de minciuni, ci și capul cel în vedere să muncește să-l prefacă.“

[767] Tot Arhidamos, văzînd chiar pe fiul său bătîndu-să împotriva athineilor cu mare nebăgare de seamă, făr' de cituși de puțină frică, i-au zis: „Fiule! Sau puterea prisosește-ți-o, sau mai doboară-ți din iuțea.“

[768] Gorghia leondinul au fost întreat ce feliu de dietă au păzit și au ajuns la așa adînci bătrînețe? El au răspuns că niciodată nu s-au silit de a face nici un lucru spre plăcere.

[769] Pe Dimadi l-au întreat unul cum să facă ca să să îmbogățească? El au zis că împutîndu-și poftele și înmulțîndu-și strădaniile.

[770] Tot acesta, rob fiind, și văzînd pe împăratul Filip că nu să purta cum să cuvine unui împărat, i-au zis: „Împărate! Norocul ți-au dat fața lui Agamemnon! Tu nu te rușinezi urmînd faptele Thersitului?“ Atunci, împăratul cunoscînd dreapta și multa a lui îndrăzneală, l-au slobozit.

[771] Dimocrat au zis că lumea aceasta este întocma cu un theatru și viața omului ca o bucată de istorie ce o dau în theatru unde mergi, vezi și curînd fugi.

[772] Dimocrit, trimițîndu-se sol la Athina cătră Filip, au vorbit cu îndrăzneală. Filip, supărîndu-se, i-au zis: „Nu te temi că-ți voi tăia capul?“ El i-au răspuns că „nu, căci deși tu îmi vei rădica acest cap (care odată tot va fi muritoriu), patria mea îmi va ridica alt cap, nemuritoriu“.

[773] În oglindă să vede numai ce vei pune împotriva, iar în vorbe cugetul cel ce este ascuns.

[774] Cînd judeci, nu te minia și cînd hotărâști de moarte, nu zîmbi a rîde.

[775] Scribă să-ți fie de omul cel rău cînd îl vei vedea să să amestecă în vorbele celor buni, și să nu-l suferi și să-i dai peste nas, căci tăcînd, te socotește dobitoc și pe sineș de deșteptat; și acest feliu de oameni nu trebuie să fie lăsați de a să bucura, măcar în orice rea cugetare.

[776] Dioghen, văzînd pe slugile lui Anaximenis cărînd multe vase scumpe, au zis: „Nu este ruşine să aibă acest feliu de lucruri, în vreme ce el nu are chiar pe sineşi?”

[777] Învăţătura aduce la cei tineri năravuri bune, la cei săraci mijloc de hrană şi la cei bogaţi podoabă.

[778] Dioghen, văzînd pe un copil ce bea apă din palme, ş-au spart cana zicînd: „Acest băiat m-au biruit în puţinarea celor netrebuincioase”; aşijderea ş-au frînt şi lingura, văzînd pe altul că mănîncă lîntea cu coji de pîine încovrigată.

[779] Tot el au fost întreat pentru ce oamenii miluiesc pe şchiopi şi pe orbi, iar pe filosofi nu? El au răspuns: „Căci sînt bine încredinţaţi că şchiopi şi orbi pot ajunge, iar filosofi nu.”

[780] Un chel au ocărit pe Dioghen. El i-au zis: „Eu pe tine nu te ocărăsc, iar pe păr îl laud, căci n-au vrut să crească într-un aşa cap ca al tău.”

[781] Un vînzătoriu l-au vorbit de rău. El i-au zis: „Mă bucur căci te-am cîştigat vrăjmaş fiindcă tu nu vinzi pe vrăjmaşi, ci pe prieteni.”

[782] Altul l-au ocărit pentru sărăciia lui. El i-au răspuns că: „N-am văzut pe nime în spînzurătoare pentru sărăcie, iar ca pe tine, răi, pre mulţi.”

[783] Cel ce este vrăjmaş omenirii de la nime să nu aştepte dragoste.

[784] Tot omul la ceasul morţii îş aduce aminte de cele rele fapte care au făcut şi să căieşte; iar cît este în viaţă, i să pare că nici un rău nu face.

[785] Bucuria cea făr' de măsură aduce întristare şi pofta cea prea mare necontenită durere.

[786] Către domni sau boieri nu îndrăzni să le faci cunoscute greşalele lor, căci dintr-aceasta ei nu numai că nu vor să să folosească, îndreptându-să, ci îţi vor face şi rău; aceasta îţi este iertată să o urmezi numai către cel adevărat prieten al tău.

[787] Acel stăpînitoriu de orice treaptă, care primeşte arătările şi sfaturile altora, îşi va îndrepta urmările şi va fi şi de Dumnezeu iubit, şi de oameni iubit şi lăudat.

[788] Mîndru şi nebun este care niciodată nu primeşte treapta de slujbă ce îi dau stăpînitorii, cerînd apurarea tot cu prisos, din care pricină sînt în veci păgubaşi, în vreme ce s-ar cuveni să judece că, de vreme ce la doi şi trei stăpînitori

au cerut și la fieșcare de multe ori, și n-au dobîndit, că nu i să cade, și în tot chipul este spre pagubă.

[789] Rău lucru este de a să depărta omul de drumul cel adevărat.

[790] Un om ce gîndea că mărimea și omenia stă în podoaba hainelor, după ce s-au împodobit foarte frumos și au șezut răsturnat și măreț, au întreat pe altul de au mai văzut o așa podoabă. Căla i-au răspuns că au văzut multe și mai frumoase și mai virtos nu cumpărate, ci firești, cum pe un cocoș fasian și alte multe.

[791] Un stăpînitoriu au zis că cel ce va voi să pedepsească pe vinovat, fără de frică de păcat, trebuie să aibă aproape pravila și mila. Altul i-au zis: „De-ți este această slujbă așa cu anevoie, pentru ce nu te lepezi de ea?” Acela i-au răspuns: „Căci la noi slujbele nu sînt cu cîștiguri, pentru care să să învrăjbească oamenii, ci este datorie de a sluji patriii și pînă a nu veni rîndul altuia, nu pociu a avea scăpare.”

[792] Pe Andisthen l-au întreat Socrat ce să facă ca să fie om bun? El i-au răspuns că: „Cînd vei putea să afli de la alții, care cunosc că acele lucruri ce le socotești drept bune, că adevărat sînt daruri folositoare, așa cînd vei cerceta, vei fi om bun.”

[793] Alexandru au stat înaintea lui Dioghen și i-au zis: „Nu-ți este frică de mine?” Dioghen i-au zis: „Spune-mi întiu tu ce lucru ești, bun sau rău?” El i-au răspuns că bun. „Așadar, i-au zis, de bun lucru pentru ce să mă tem?”

[794] Un om rău au scris asupra porții casii sale că nici un rău să nu între în casă-i. Dioghen l-au întreat: „Dar stăpînul casii pe unde va intra?”

[795] Dionisie cel stoicos, căzînd rob în războiul de la Heroinea, l-au adus înaintea împăratului Filip, carele l-au întreat: „Cine ești tu?” El au răspuns că: „Sînt băgătoriu de seamă răutăților tale”. Atunci împăratul l-au dezrobit.

[796] Împăratul Alexandru au trimis o scrisoare la Athina, cătră un ocîrmuitoriu ostășesc, unde fiind față Dioghen, au zis: „Un ticălos, de la ticălos, cătră ticălos, aduce scrisoare ticăloasă”.

[797] Dioghen, văzînd pe niște egumeni ce ducea pe unul, care le furase un pahar, le-au zis: „Hoții cei mari au prins pe cel mic”.

[798] Tot Dioghen, văzînd pe un tînăr că arunca cu pietri la semn, într-o spînzurătoare, i-au zis: „Nu conteni și curînd acolo te vei sui“.

[799] Tot el, văzînd pe unul din cunoscuții lui chieltuindu-se mult și străduindu-se la o grădină, i-au zis: „Sau tu curînd vei pierde-o, sau ea pe tine te va pierde“.

[800] Isiod au zis că lauda unui om, pe care tot norodul o glăsuiește, anevoie să uită.

[801] Unde lipsește păunul, și ceuca să pare pasere frumoasă.

[802] Cea dintîiu pricină de a să obicinui omul lesne a să jura este dragostea, căci muierile, după ce chiar ele nu sînt vrednice de nici un crezămînt, să și prefac că nu dau bărbaților crezămînt; ei, nerozi (proști), și ticăloși, nemaiavînd alt mijloc spre a le încredința, aleargă la jurăminte.

[803] Cît vei putea scirbește cuvintele cele mîngăitoare ale lingușitorilor, căci ei să străduiesc cu mare neastîmpărare să depărteze dreptele sufletești gînduri și adevărul, sau lăudînd pe cele nevrednice de laudă lucruri, sau defăimînd pe cele mai bune.

[804] Pe Iamblihul l-au întrebat care dobitoc este mai viclean? El au răspuns că „Acela care pînă acuma nu ne este cunoscut“.

[805] Ipothon au zis: „De vreme ce nu știi să vorbești nici un cuvînt bun, nu te scirbi auzînd pe altul, ci căiește-te de neștiința ta și pe acela laudă-l pentru știința sa, căci într-alt chip singur mărturisești că pizmuirea te îmbrîncește la această nedreptate.“

[806] La Isocrat au mers unul prea flecar și l-au întrebat ce-i cere să-l învețe? El i-au spus că voiește indoit preț după cît ia de la ceialalți ucenici, căci pe aceia îi învață numai cum să vorbească „iar pe tine trebuie să te învîț și cum să taci“.

[807] Nu jura niciodată, mai virtos pentru pricină de bani, căci și drept de vei jura, tot alții vor zice că pentru un folos ai jurat.

[808] Nu te împrieteni lesne ca să nu fii silit și lesne să te desprietenezi; dar de-ți este acesta obiceiul tău, lesne să-i îmbrățișezi și să-i săruți și lesne să-i îmbrîncești și să-i scuiți, nu îndrăzni să te lauzi că cunoști puterea prieteșugului.

[809] Din cele ce ție s-au întîmplat, învață-te să judeci bine ca să pați mai puține supărări.

[810] În toate lucrurile tale nu te socoti numai pentru începerea lor, ci mai virtos pentru al lor sfîrșit.

[811] Cât ești în treaptă mai naltă, atîta mai mult ești datoriu de a face și mai multe bune fapte; căci celui mic și prost i se iartă mai lesne greșalele, cum celui beat, căci greșește din beție, și celui mic și prost, din neștiința datoriiilor lui. Iar tu trebuie să faci mărturie că pricina înălțării nu-ți este alta ci cunoștința datoriiilor tale și urmarea lor.

[812] Arată-te mare în cunoștința lucrurilor și blind în hotărîrea pedepselor.

[813] Cîstește nu pe cei în nalte trepte, ci pe cei lăudați pentru ale lor bune fapte.

[814] Dă mare îndrăzneală celor buni și învățați, ca, cînd vei avea îndoială pentru urmările tale, să aibi buni învăța-tori.

[815] Bagă seamă bine, fă deosibire curată de cei meșteșugareți lingușitori și de cei ce adevărat te iubesc, ca să nu dai mai multă putere la cei răi decît la cei buni.

[816] Cu asemenea pedeapsă pedepsește, mai virtos și cu prisos pe cei ce mincinos pirăsc decît pe cei adevărați greșiți.

[817] Nu crede că sînt adevărate acele cînsti și laude ce în față ți le fac sau de temere, sau ca niște lingușitori; ci cercetează și află pe acele care le hotărăsc cînd sînt numai ei între ei, pentru a căroră aflare ai trebuință de cel adevărat prieten.

[818] În toate neamurile pildele să împart, înmulțindu-să în norod, din faptele celor mari, iar nu cei mari dintru a celor mici; așadar unde norodul este nelnvățat și rău închipuit, așa trebuie să fie și căpeteniile lor.

[819] Sirguiește de a lăsa copiilor tăi bună învățătură și cunoștința datoriiilor cătră patrie, iar nu numai bogăție, căci aceasta este supusă pierzării, iar cele bune daruri sînt nemuritoare.

[820] Obicinuieste-te să vorbești des pentru fapte bune, ca să începi să și le urmezi, căci în tot lucrul, cuvîntul este întiul mergătoriu și fapta după el.

[821] Nu socoti învățați pe cei ce să sfădesc cu mare neastîmpărare pentru nimic, ci pe aceiia care, în puține cuvinte, îți arată știința lor.

[822] Aceiia care își petrec viața în lucruri de nimic nu pot a-ți da povață la lucruri mari.

[823] Nu te împotrivi, nici nu da pricină celor obraznici, căci ei, necunoscînd rușinea, lesne îți vor face rușine.

- [824] Darul ce-l vei face cătră om mulțămitoriu nu este muritoriu.
- [825] Prietenul care fuge de prieten întristat nu este vrednic de a-l vedea cînd este bucurat.
- [826] Nesuferit este acela care nu știe nimic și crede că știe mult.
- [827] Pe Cleomen l-au tînjit un prieten, căci este prea fricos. El au răspuns că: „Adevărat, de aceea am pățit și mai puține rușini“.
- [828] Tot el au zis că: „Deosibirea celor neînvățați de cătră dobitoace le este numai făptura“.
- [829] Themistie, fiind dascăl foarte învățat, împăratul Iulianu l-au făcut boier; el ș-au făcut cuvint chiar pentru sineși, zicînd: „Tu, cel ce erai în mărire înaltă, ca într-o căruță de aur, ai poftit a fi în căruță de argint, rușine nesuferită căci, cînd erai într-aceea de jos treaptă, erai mult mai vrednic de cinste, iar acum, că te-ai suit, te-ai făcut mai de nimic. Așadar, poftim, suie-te jos, căci te-ai coborît sus“.
- [830] Nu să cuvine stăpînirea acelora care nu știu chiar pe sineși să să stăpînească.
- [831] Platon au zis că „Multe [ne]dreptăți și necuviincioase urmări să fac de acei stăpînitori care gîndesc în sineși că sint drepți, în vreme ce nu sint.“
- [832] Plutarh au zis că: „Cum pentru un cal ce nu este frumos făcut, fie cît de mult împodobit, [nu] zicem că este și frumos, așa și pentru un om, fie cît de bogat sau în blane umflat, nu putem a zice că este și învățat sau că are suflet de adevărat bărbat“.
- [833]. Cei ce îngrijesc de a căștiga laudă în bune fapte nu pot fi oameni răi.
- [834] Cum umbra urmează după cel ce umblă, așa și pizmuirea în urma acelora ce iubesc cinstea.
- [835] Mare dar are acel bărbat care poate să-și stăpînească mîniia.
- [836] Pe Polidor l-au întreat cum spartiații s-au învățat a să bate așa voinicește. El au răspuns: „Neavînd frică de cei mai mari ai lor, ci rușine“.
- [837] Fă pe ai tăi mai mult să să rușineze decît să să infri-coșeze, căci rușinea le aduce smerenie, iar frica urăciune, și atunci nu are nici o deosibire de a trăi într-o casă cu vrăjmașii tăi.
- [838] Nu te sili în zadar să-ți acoperi greșalele cu cuvinte, ci spală-le cu bune fapte.

[839] Piru, mergînd împotriva lachedemonilor, foarte să înfricoșă de Herchilida. Unul din bătrîni au zis: „Dacă acesta ce ne înfricoșază este Dumnezeu, noi nu trebuie să ne temem, căci nu facem nici o nedreptate, iar de este om, spuneți-i că vorbește cu bărbați“.

[840] Sextu au zis că: „De a răbda nenorocirile este semn de bărbat învățat; și de a sta cu pieptul pentru prieten este semn de om cu temei; iar de a petrece cu toți într-un felu este semn de om de nimica“.

[841] Răutatea cea lăudată nesuferită să face.

[842] Limba cea dreaptă multă putere are.

[843] Faptă de om bun este de a folosi pe cei ce slujesc.

[844] La cei bătrîni puțin loc prind minciunile.

[845] Cei ce jură și să prind, în zădar vorbesc; mai bine să tacă.

[846] Mai multă putere au bunele judecăți ale capului decît puterea mîinilor.

[847] Și de îți este trupul rob, dar capul fie-ți slobod.

[848] Cele întîmplătoare de ani mulți și bătrînețele sînt mari dascalii.

[849] Nu te lua după cuvintele acelor care trăiesc cu nădejdi.

[850] În orașe, unde frica și rușinea nu sînt întemeiate, puțin loc prind pravilile, cum oștirile nu pot a să ocîrmui bine cînd vor lipsi acestea, și bărbatul care are mare trup tot să crează că puțin rău poate să-l supuie, cum și rădăcina mică răstoarnă carul mare.

[851] Acela care are oareșcare frică, adevărat că să rușinează, dar știe să-și păzească mîntuirea.

[852] Câștigurile cele nedrepte dureri vor aduce.

[853] Sofoclis zice: „Nu primesc pe prieten ce-și arată dragostea numai în cuvinte“.

[854] Drept lucru este numai adevărul.

[855] Bărbatul ce face bune fapte trebuie să aibă bună răsplătire.

[856] Foarte mult îngrijești cînd te afli în fericiri.

[857] Foarte bine te păzește cînd petreci bine, căci atunci toți cei răi, pizmuindu-te, îți întînd cursele; iar cînd ești în nenorociri, nimic nu îngriji, căci atunci nime nu-ți bagă seama.

[858] Cum te-ai purtat m-am și purtat; de nu ai făcut rău, nu aș fi putut să-ți fac rău.

[859] Mică izbîndă, mică cinste.

[860] Mică muncă, mic folos.

[861] Stratonic, văzînd pe un tînăr care da la semn cu săgeata și foarte strîmb căuta, s-au dus și au stătut tocma în semn, zicînd că „aici sînt mai făr' de grijă“.

[862] Sinesie zice că un rău nărav ce-l are un om, nedîndu-l alții pe față, nu numai că la el mai mult să încuibează, ci și alții după el vor urma și mai virtos cînd acela va lua putere și răul îl va mări.

[863] Plata bunelor fapte este lauda, iar al răului pira, iar acela care din pizmă nu curmă ale sale blestemății, singur mărturisește că nu i-au mai rămas nici picătură de rușine. Întocma ca acela pe care l-au trecut călare pe măgariu pe toate ulițele, pe unul ca acesta nici să să mai cerce cinevași a-l apropia la datoriile cele adevărate, decît numai tinerimea să să păzască de el ca de foc.

[864] Firea cea rea nu hrănește bun nărav.

[865] Fericirea este o poftă necăită.

[866] Fericiți sînt aceia care au buni creieri, bune cuvinte și bune fapte.

[867] Ce lucru vrednic de laudă ar fi bogăția cînd ar putea să fie la un loc cu mulțămirea sufletului; acuma, căci aceste doao bune lucruri au luat carte de despărțire, trăiesc vrăjmășește una cătră alta.

[868] Un om rău, avînd vrăjmășie cătră alt om bun, i-au zis: „Eu negreșit pier de nu te voiu omori“. Cel bun i-au răspuns: „Și eu pier dacă nu te voiu face prieten“.

[869] Socrat sfătuiește să ne păzim de acele bucate de care, sătuli fiind, tot ne înșală de a mai mînca; așijderea și de băuturi, căci aceste ne scurtează viața și noi sîntem datori de a fi vrăjmași acelor lucruri ce ne împuținează zilele.

[870] Tot el, văzînd pe un bogat neînvățat, au zis: „Iată și dobitocul cel de aur“.

[871] Nu obicinui să vorbești mîndru, căci aceasta de multe ori îți va lua capul.

[872] Ferește-te de îmbrătoșarea și sărutarea celui rău.

[873] Cînd gura celui învățat să deschide, bagă sama la cuvintele lui.

[874] Oamenii cu minte sînt aceia carii nu să înșală lesne spre greșeli.

[875] Cel fricos nu să cuvine să poarte arme, căci vor fi împotriva lui, cum și nebunul care va avea bogăție.

[876] Aceia trăiesc viață odihnită care să mulțămesc și cu puțin și nu cercetează lucruri streine.

- [877] Cînd norocul îngrijaște pentru tine, atunci nu mai îngriji pentru nimic, căci el toate ți le aduce, și acelea pentru care ai fi putut jura că nici prin gînd nu ți-au trecut; apoi, cînd vei vedea că te lasă, păzește-te tare că te dă de ripă.
- [878] Aceia carii au frați și să muncesc a cîștiga alți prieteni sînt tocma ca aceia care pămîntul lor îl lasă la alții și ei aleargă la locuri streine să semene.
- [879] Cît vei putea, depărtează-te de aceia care nu au drepte judecări și bună viețuire, căci nu au nici o deosebire de focul ce te calcă fără de veste.
- [880] De a păți omul este o învățătură mult mai naltă decît a asculta.
- [881] Teme-te nu de voința judecătorului, ci de hotărîrea pravilii.
- [882] Mîntea și sănătatea sînt doao bune cîștiguri.
- [883] De nu aș fi muncit, acuma nu m-aș fi odihnit.
- [884] Cel mai drept cîștig este cel din muncă.
- [885] Oricîte mii de stînjini de pămînt vei cîștiga, trebuință vei avea numai de trei sau patru.
- [886] Foarte trebuincioasă este învățătura cărții, împreună fiind și cu cîștigarea minții.
- [887] Nu lua întru nimic rana bolnavului cum și înfricoșarea nebunului.
- [888] Numai cei cu bune daruri sînt vrednici de a ocîrmi folosințele omenirii.
- [889] Înțelepciunea este începerea tuturor faptelor bune.
- [890] Cel învățat este om slobod și vrednic de a stăpîni, aibă măcar asupra capului său mii de stăpîni.
- [891] De a-și iubi omul cinstea lui este bun semn, cum și împotriva — rău.
- [892] Firește, omului nu-i place a să supune altuia, decît numai cînd într-aceasta va cunoaște folos prin faptă și faceri de bine.
- [893] Stăpînitorii care în toată vremea nu mai gîndesc altă, ci numai pentru al lor folos, trei pagube vor cerca: dintîiu, că nu vor fi iertați de milostivul Dumnezeu; cea de al doilea, că îi vor împunge (bate) cugetul, căci n-au făcut nici un bine norodului; și cel de al treilea, căci au dat rea pildă tuturor supușilor lor.
- [894] Perii capului cei albi, cînd taci, pot aduce ceva; iar neștiind și vorbind, mai rău te vor defăima.

- [895] Firminu au zis că, de multe ori, și prietenul cel prefăcut, printr-ale sale bune urmări, știe frumos să-ți întinză cursa.
- [896] Fochilindu au zis că greu cuvint vei da cătră Dumnezei pentru ale tale nedrepte judecăți.
- [897] Făr' de zăbavă întinde-ți mîna cătră acela care îți cere ajutor.
- [898] Cînd bați, bagă seama la lovitură, căci de multe ori numai o palmă au omorît om.
- [899] Locul de bătaie este numai spinarea.
- [900] Mîncă, bea, vorbește, dar toate cu măsură.
- [901] Cei ce dau crezămînd în vise, remuri, cărți, bobi și în mătuși mulți ani pierd din anii vieții făr' de nici un folos.
- [902] De nu te-au învățat părinții nici un meșteșug, aleargă la meșteșugul obșteșc, îmbrățișează plugul și sapa.
- [903] Cel ce are bună judecată nu să stăpînește de mindrie; iar cel ce s-au stăpînit ș-au pierdut lumea toată.
- [904] În toată vremea și în toate locurile, orice este bun să primește și să cinstește.
- [905] Anevoie trăiesc aceia carii nu știu nimic a face în lume; și, deși găsesc o lume atît de oarbă și neghioabă încît aceștia să-și găsească loc, dar tot vor trăi făr' de nici o cinste.
- [906] O, neam ticălos de oameni muritori! O, cit nu avem deosibire de o umbră! O, cit nu ne aducem aminte că toată fața pămîntului este numai cenușa trupurilor! O, cit nu credem că omul pentru om este datoriu, ci noi ne scîrbim, îl batjocorim, nu îl ajutăm, nu îl învățăm, destul îl năpăstuiim prin judecăți nedrepte, prin vrăjmășii, prin vînzări și prin nemilostivire, și pe cine? Pe făptura dumnezeirii, care din milostivire l-au și cinstit cu chipul său; noi pe acesta îl sărăcim, luîndu-i chiar hrana din gură!
- [907] Nici la bătrîni, nici la tineri paguba nu aduce de a ști a-și păzi gura și a vrea să învețe ceea ce nu știe.
- [908] Nu pizmui pe cei mai buni decît tine, ci urmează faptelor lor.
- [909] Din cele ce ai pățit, învață-te să pătîmești dimpreună cu alții, la ale lor patîmi, ca și aceia la altele să fie asemenea simțitori.
- [910] Haril au zis că acel oraș trebuie să fie fericit, intru care cei mai mulți și făr' de gilcevuri să străduiesc spre fapte bune.

- [911] Lui Hrisip i-au zis un prieten că „oamenii te ocărăsc“. El au răspuns că: „Faptele mele ori îi vor dovedi minci-noși, ori vor mărturisi dimpreună cu ei“.
- [912] Tot lui au zis un alt prieten că „Pentru ce nu mergi tu la Ariston, unde mulți să strîng?“ El au răspuns: „Căci de aș fi băgat seama la cei mulți, iar nu la cei deosebiți, n-aș fi învățat filosofia“.
- [913] Anevoie este a găsi casă fără de a avea deosibite ne-
cazuri.
- [914] Voia lui Dumnezeu este de a să ferici tot omul.
- [915] Deopotrivă viețuirea între oameni aduce împreună
dragoste.
- [916] Nu iubi lucruri nevrednice de iubire, căci nu vei mai
putea să iubești pe cele vrednice.
- [917] Cum vinul, așa și somnul strică mintea.
- [918] Rău vei vorbi, rău vei auzi.
- [919] Turburată apă altuia vei da — cu mai turburată tu
te vei adăpa.
- [920] De-ți vei petrece viața cu cei neomeniți, rușinat vei
fi între cei omeniți.
- [921] Cel ce blînd vorbește bune fapte își gătește; iar cel
împotrivă, rău, scăpare nu va avea de rău.
- [922] De vorbești ceea ce nu gîndești, vei auzi acelea ce
urâști.
- [923] De ai gîndi mult, nu ai vorbi mult, căci mult vorbești,
puțin gîndești.
- [924] De nu te-ai fi silit spre dobîndirea aceluia ce nu ți să
cad, de mult ai fi dobîndit acelea ce ți să cad.
- [925] De ai trecut prin drumurile sărăciilor și te-ai întemeiat
în învățatură, vei dobîndi bune și vei fi nesupărat de rele.
- [926] Cel ce gonește adevărul și îmbrățișază minciuna de
amîndoa va fi căit.
- [927] Așijderea și acela care, în adunări, nu găsește plăcere
în vorbele cele cinstite, ci birfește acelea care nici în gînd
nu să cuvine a le avea.
- [928] Lui Dioghen i-au zis unul că nu are minte; el i-au
răspuns că: „Aceasta nu este adevărat, iar că a mea minte
cu a ta nu să asemuiesc, aceasta este foarte adevărată“.
- [929] Tot pe el, cînd vrea să-l vinză ca pe un rob, l-au între-
bat pristavul care meșteșug știe. El au răspuns că știe să
stăpînească oamenii. Pristavul, rîzînd, au zis că: „Adevărat,
mare meșteșug vinzi, dar cine își va cumpăra stăpîn?“

- [930] Cratis sâmuia pe cei făr' de minte cu sfredelu care, făr' de silă, nimic nu face din cele cuviincioase.
- [931] Aristotel sâmuia pe cei ce pierd vremea în lucruri netrebuincioase cu aceia care să silesc a arăta lumina soarelui prin luminare *.
- [932] Un tinăr i-au zis că mare lucru este de a dobîndi omul ceea ce pofteste. Menedos i-au răspuns că: „Mai mare este de a nu pofti acele care nu să cad“.
- [933] Platon au zis că oamenii cei buni nu au trebuință de viață lungă, ci de luminoasă.
- [934] O muiere laconă, văzînd pe fiul său foarte mîhnit, căci făcuse o greșală cînd făcea mustra, i-au zis: „Nu te mîhni, fiule, căci tot pasul tău mărturisește buna ta judecată și voință.“
- [935] Alexandru împăratul, înfricoșînd pe Anaharsis, i-au zis că va să-l spînzure. El au răspuns, zicîndu-i: „Înfricoșază pe aceștia ai voștri oameni, iar nu pe mine, căci eu tot una am de voi putezi, sau în pămînt, sau pe pămînt, sau mai sus decît pămîntul“.
- [936] Leonida, auzînd că săgețile perșilor sînt atîta de multe în bătaie încît fac umbră, au zis: „Bucurați-vă, căci o să ne batem supt umbră!“
- [937] Aghis împăratul au zis lachedemonilor că „Niciodată să nu întrebați pentru oastea vrăjmașască cită este, ci numai unde este, și întrebînd alții pentru a voastră, să-i spuneți: puțini, dar foarte destui pentru vrăjmași!“
- [938] Socrat au zis că iubitorii de bani gonesc cîștigurile cele nedrepte, și pe cei buni și adevărați prieteni îi depărtează, căci nu le plac sfaturile lor.
- [939] Un om prost, găsînd vreme, au dat jalbă cătră împăratul Antipatru. El i-au răspuns că nu are vreme. Țăranul i-au zis: „Dacă nu ai vreme să cauți jălbile, nu împărăți!“
- [940] Dimocratis, văzînd pe unul că-l ducea doisprezece oameni ai stăpînirii pentru pricină de mică hoție, i-au zis: „Prostule! pentru ce ai furat așa lucru de nimic și n-ai furat mult, ca să dai și lor și să fii și tu cu ei dimpreună, spre tragerea altora!“
- [941] Chifisidor au zis că fieșcare mai lesne chieltuiește avutul ce-l găsește de la părinți, decît acela ce-l cîștigă cu sudoarea lui.

* Scris: luminare (n. ed.).

[942] Sostrat au zis că aceia să cuvin să să orinduiască în slujbele patriii, care din copilărie bine au învățat datoriile lor, și după ce au ajuns în virstă bărbătească, n-au făcut nici o rea mărturie a virstii lor.

[943] Împăratul Filip au zis că tot stăpînitoriul, și chiar împăratul, foarte des trebuie să-și aducă aminte că, om fiind, s-au învrednicit de stăpînire asemuită cu a dumnezeirii, ca să aibă în veci bun cuget spre a urma fapte bune după voia lui Dumnezeu, și ca să vorbească cu oamenii ca un om, iar nu să să orbească de mîndrie și să să iuțească în răutăți.

[944] Împăratul Dionisie au zis către Aristip: „Că nu m-am folosit nimic de la tine!“ Aristip i-au răspuns: „Adevărat zici, căci de te-ai fi folosit, nu ai fi următoriu tirăniiii“.

[945] Filosoful Antisthen au zis că mai suferit este gîdea decît domnul, căci gîdea din poruncă taie pe cei vinovați, iar domnul și pe cei nevinovați, sau pentru al lor interes, sau căci nu să apropie la voințele lor cele nedrepte.

[946] Aghisilae, împăratul Lachedemoniiei, au zis că tot ocîrmuitoriul ostășesc trebuie să păzească trei lucruri: îndrăzneala cătră vrăjmași, dragoste cătră supuși și bună gîndire la întimplătoarele vremi.

[947] Pe Epaminonda l-au întreat un prieten pentru ce nu să insoară, să cîștige și copii. El au răspuns: „Ca să nu cîștige și lenevire spre a muri pentru patrie, cînd va fi trebuință“.

Intrebarea lui Omir pentru pește

Bărbați pescari din Arcadia, avem cevaș?

Răspuns pentru păduchi: Cîți am prins, i-am aruncat; iar cîți nu, îi avem.

Acela care să află în Megara nu este și în Athina. În Megara om să află, așadar în Athina om nu să află.

Orice vei vorbi, prin gură-ți va ieși care ai vorbit, care din gură ți-au ieșit.

Orice lucru nu l-ai lăpădat trebuie să-l aibi; coarne nu ai lăpădat, coarne trebuie să aibi.

PARTEA AL DOILEA

[PILDE ȘI FABULE]

- [1] Un sholastic, vrînd să-și vînză casa și ca să dea oame-
nilor oareșcare știință de făptura casii, au luat o bucată
de cărămidă și, strigînd spre vînzare, arăta și bucată de
cărămidă.
- [2] Un sholastic, vrînd să afle de-i șade bine cînd doarme,
culcîndu-să și închizîndu-și ochii, să uita în oglindă.
- [3] Unui sholastic i-au spus un neguțătoriu că „apa răvăr-
sindu-se, ți-au cuprins toate sămănăturile“. El i-au zis:
„Și ce iese dintr-aceasta?“
- [4] Un sholastic, întîlnindu-să cu un dohtor, i-au zis: „Iartă-
mă și nu mă dojeni, căci de multă vreme nu m-am bolnăvit“.
- [5] Un sholastic, aflînd că corbul trăiește doao sute de ani,
au cumpărat un corb și îl hrănea spre dovadă.
- [6] Un sholastic întîlnindu-să cu un prieten, i-au zis: „Frate!
Văzîndu-te în vis, ți-am dat închinăciune“. Acela i-au răs-
puns: „Iartă-mă căci nu ți-am băgat seama cînd mi-ai
dat închinăciune“.
- [7] Un sholastic, vrînd să prinză un șoarece ce-i rodea des
cărțile, au luat o bucată de carne în gură și sta în drumul
șoarecelui.
- [8] Un sholastic, cumpărînd o casă și intrînd pe poartă,
întreba pe cei ce era împrejurii de-i șede bine aceasta casă.
- [9] Un sholastic avînd cunoștință cu doi frați, din care unul
murise, și întîlnindu-să pe drum cu cel ce trăia, i-au zis:
„Tu ai murit, sau frate-tău?“
- [10] Un sholastic, vrînd să înoate, peste puțină vreme s-au
și înecat, jurîndu-să că nici în palme nu va mai lua apă
pînă nu să va învăța să înoate bine.
- [11] Un sholastic, vrînd să treacă un rîu mare, au intrat
în pod călare. Alt călătoriu l-au întrebat pentru ce face acest
lucru. El i-au răspuns: „Fiindcă să grăbește“.
- [12] Un sholastic, văzînd mulțime de vrăbii pe un copaciu,
s-au apropiat foarte încet și pe ascuns s-au așternut la

- rădăcina copaciului, cu sînul desfăcut, și au mișcat copaciul, ca să cază vrăbiile în sînu-i.
- [13] A unui sholastic: Murindu-i copilul și văzînd multă lume strînsă, au zis că-i este rușine să scoată un mort mic într-atîta multă lume.
- [14] Un sholastic cumpărase un cal. Altul, aflîndu-să acia, au căutat dinții calului. Sholasticul i-au zis: „Ce-i cauți dinții, nu vezi că umblă și mîncă?”
- [15] Un sholastic, fiind pe mare și apucîndu-i furtuna, văzînd că toți pun mîna pe cîte ceva cu nădejde de scăpare, au îmbrățoșat și el o anghiră.
- [16] Un sholastic, mergînd la un prieten al său bolnav și întrebîndu-l cum să află, căci bolnavul nu i-au răspuns, aflîndu-să în stare foarte rea, i-au zis foarte năcăjit: „Am nădejde că și eu mă voi bolnăvi cînd tu, întrebîndu-mă, și eu nu-ți voi răspunde.”
- [17] Un sholastic, avînd lipsă de cheltuială, au început să-și vînză cărțile și curînd cătră taică-său i-au scris: „Bucură-te, al meu părinte, căci pe mine acuma cărțile mă hrănesc!”
- [18] Un sholastic, întîlnindu-să cu un dohtor, s-au ascuns după un zid. Altul, văzîndu-l, l-au întreat pentru care pricină s-au ascuns. El i-au zis: „Căci este multă vreme de cînd nu m-am bolnăvit, de aceea îmi este rușine să mă întîlnesc cu dohtorul.”
- [19] Un sholastic, văzînd noaptea, în vis, că au călcat într-un cuiu și pîrîndu-să că îl doare piciorul, l-au și legat; altul, asemenea ca el, aflînd pricina i-au zis: „Pentru ce dormi noaptea făr' de cizme în picioare?”
- [20] Un sholastic, aflîndu-să în corabie și apucîndu-l furtună în mare, văzînd că nu mai este scăpare de viață, au cerut hîrtie ca să-și scrie diiata și, văzînd pe robii lui că să jelea de frica morții, le-au zis: „Nu vă temeți, căci printr-această diiată vreau să vă dezrobesc.”
- [21] Un sholastic, întîmplîndu-să cu altul sholastic, i-au zis: „Eu am aflat că ai murit”. Acela au zis: „Dar nu mă vezi?” El iar i-au zis: „Și ce iese din vedere, cînd acela care mi-au spus că ai murit este om mult mai vrednic de credință decît tîne?”
- [22] Un sholastic, vrînd să-și învețe calul să nu mînce mult, i-au dat atît de puțină harnă încît au și murit. El au zis că: „Mare lucru am păgubit, căci tocma cînd învățase să nu mînce mult, atunci au murit!”

[23] Un fiu de sholastic, ce să trimetea de taică-său în războiu, să făgăduia că-i va aduce un cap de vrăjmaș. Taică-său i-au zis: „Fiule! Eu îți ursesc și fără de cap să vii, numai să te văz sănătos și să mă bucur“.

[24] Un om au scris cătră un prieten al său, sholastic ce să afla în Elada, ca să-i cumpere cărți. El, lenevindu-să, nu au cumpărat și după vreme, întâlnindu-să cu acel prieten, i-au zis: „Frate! Scrisoarea care mi-ai trimis-o pentru de a-ți cumpăra cărți, nu am primit-o!“

[25] Un sholastic, mergînd la moșia sa și vrînd să bea apă, au întrebat pe slugile sale de este acea apă din puț bună de beut. Slugile i-au spus că și părinții lui tot de acolo au beut apă. Atunci le-au zis: „Și cum, așa mare gîturi au avut, încît să poată bea apă din fundul puțului?“

[26] Un sholastic, avînd o bute cu vin și vrînd să nu o supere sluga, au pecetluit-o la vreaună. Sluga, abătînd un cerc și făcînd gaură pe dedesupt, își împlinea trebuința. Sholasticul, văzînd că lipsește vinul, s-au mirat, căci pecetea nu era stricată. Un prieten i-au zis: „Caută pe dedesupt“. Sholasticul i-au răspuns, zicîndu-i: „Prostule! Vinul nu lipsește de jos, ci de desupra“.

[27] Un sholastic, un chel și un bărbieriu, călătorind dinpreună, au hotărît ca noaptea fieșcare să păzească cite patru ceasuri. Și fiind ceasurile cele dintîiu ale bărbierului, vrînd să glumească, în vreme cînd sholasticul durmea, i-au ras capul; apoi, împlinindu-să ceasurile bărbierului, l-au și sculat pe sholastic să păzească. El, amețit fiind de somn și scărpinîndu-să în cap, simțînd că-i lipsește părul, au zis cătră bărbieriu: „Ce dobitoc ești tu, în loc să mă deștepți pe mine, ai deșteptat pe chel!“

[28] Patru tovarăși, călătorind dinpreună, au găzduit la un birtaș de unde, vrînd să plece fără de a plăti, au început să să sfădească între ei. Sluga birtașului, văzîndu-i, i-au întrebat pentru ce se sfădesc. Ei au răspuns: „Căci fieșcare va să plătească unul pentru toți“. Și așa au hotărît să lege ochii și pe care va pune mina, acela să plătească. Ei, încet ieșînd afară, au și plecat. Birtașul intrînd îndată, sluga numai-decît l-au apucat, zicîndu-i că „tu să plătești!“ Birtașul, cunoscînd această jucărie, au răspuns: „Adevărat eu voi plăti, dar din simbria ta!“

[29] Un lup, văzînd pe ciobani în tirla lor că mînca o oaie, au zis: „Ce turburare ar fi fost între voi de așa fi făcut eu acest lucru!“

[30] O leenă, dojenindu-să de vulpe căci naște numai cîte un puiu, au răspuns că „adevărat, cite unul nasc, dar nasc leu!“

Pilda: Că lucrul bun nu stă în mult, ci în virtute.

[31] Un copil de muncitoriu își frigea melci și, auzindu-i că sfîrșia, au zis: „O, ce dobitoace rele! Casele voastre ard și voi cîntați!“

Pilda: Că orice lucru să face fără de vreme este defăimat.⁽¹⁾

[32] Copaciul rodii și mărul să gilcevea pentru frumseța lor. Mărăcinile, care era aci pe un gard, auzind, le-au zis: „Destul, fraților, pînă cînd să ne sfădim?“

Pilda: Că întră sfădirile celor mari, cu știință și cu înțelepciune, și cei de nimic vrednici vor să să arate că fac și ei ceva să amestecă fără de folos.

[33] Iepurii, deșchizînd războiu împotriva vulturilor, au rugat pe vulpi să le fie spre ajutoriu. Vulpile le-au răspuns că: „V-am ajuta de nu v-am ști cine sînteți și cu cine vă bateți!“

Pilda: Că cei ce să gilcevesc cu cei mai mari ai lor rușine își aduc.

[34] O capră, stînd într-un foișor și văzînd un lup, au început să-și bată joc de el și a-l ocări. Lupul i-au zis: „Nu mă ocărești tu, ci locul pe care te afli!“

Pilda: Că de multe ori locul și vremea dă obraznicie celor neputincioși; este împotriva celor mai mari.

[35] Un corb, bolnav fiind, au zis cătră maica sa: „Nu plînge, ci roagă pe Dumnezeu!“ Mă-sa au răspuns, zicîndu-i: „O, fiule! Cum Dumnezeu te va ajuta, în vreme ce n-au rămas carne neciupită de tine?“

Pilda: Că cei ce au mulți vrăjmași nu numai că nu gășesc prieteni la trebuință, ci chiar și de părinți să dojenesc.

[36] O vulpe, văzînd niște struguri spînzurați și, după multele sărituri, tot neputînd a-i ajunge, ostenindu-să, au zis că: „Încă nu sînt copti!“

Pilda împilează pe cei ce din neputință nu-și câștigă voința și să silesc prin minciuni să-și acopere răutatea.⁽²⁾

[37] Un cărbunariu ruga pe un albitor de pînză să lăcuiască dinpreună; albitoriul au zis că: „Nu pociu, frate, să fac acest lucru, temîndu-mă nu cumva ceea ce eu voi nălbi tu le vei înnegri!“

Pilda: Că tot lucrul nepotrivit este neîmprietenit.

[38] Un leu, auzind o broască tare strigînd, socotind că va fi vreun mare dobitoc, s-au dus spre glasul ei, apoi, văzînd-o, au călcat-o.

Pilda: Că pînă a nu vedea, numai din auzire să nu dăm crezămînt.

[39] Un cerb, fugînd de vînători, au intrat într-o peșteră unde, fiind un leu, s-au și prins de el. Cerbul, dîndu-și sfirșitu, au zis: „Ticălosul eu! De oameni am fugit și am dat peste cea mai rea jiganie“.

Pilda: Că mulți, fugînd de primejdii mici, dau peste mai mari.

[40] O scroafă și o cățea să gilcevea pentru nașterea lor. Cățea au zis că, din toate dobitoacele de pre pămînt, ea naște mai lesne. Scroafa au răspuns: „Dar adu-ți aminte că naști cățai fără de ochi!“

Pilda: Că lucrul cel bun nu stă în grabnica săvîrșire, ci cînd este desăvîrșit bun.

[41] O rîndurea să gilcevea cu o cioacă pentru frumseța lor. Cioaca au zis cătră rîndurea că „A ta frumsețe numai vara este, iar trupul meu rabdă și iarna“.

Pilda: Că puterea trupului este mai bună decît frumseța.

[42] Întru o cămară vîrsîndu-să miere, muștile s-au lipit spre mîncare, de unde, nemaiputînd să-și dezlipească picioarele și să zboare, murind zicea: „Ticăloasele noi! Căci pentru puțină mîncare ne pierdem viața!“

Pilda: Că lăcomia este pricinuitoare de mari și rele patimi.

[43] O găină, găsinde oao de șarpe, cu îngrijire le-au clocit și au scos și pui. O rîndurea, vîzîndu-o, i-au zis: „Ce de nimica ești, cum hrănești tu acești pui care, mărîndu-să, întîiu de la tine vor să înceapă nedreptățile.“

Pilda: Răutatea nu să îmbunează, măcar prin oricîte faceri de bine.

[44] Un pescariu ce știa să cînte cu fluieru, luîndu-și fluieru și undițele, au mers la marginea mării, unde întîiu au început a cînta, apoi, vîzînd că nimic nu prinde, ș-au lăsat fluieru și s-au apropiat de undiță și numaidecît au prins peștii pe care cu cîntecu n-au putut să-i prinză.

Pilda: Că meșteșugurile fac răsplătiri, dar prin cuviincioase lucruri.

[45] Rîma, ieșînd pe fața pămîntului, zicea cătră celelalte dobitoace că este dohtor foarte meșter. Vulpea i-au zis: „Cînd pe alții dohtorești, cum nu dohtorești pe tine însuși, șchioapă fiind“.

Pilda: Că tot cuvîntul este într-un zădar cînd nu-ș are întemeiere adevărată.

[46] Un om ce avea o găină care oua * oaă de aur, socotind că într-însa va avea mult aur, au tăiat-o și, găsindu-o ca toate găinile, au cunoscut că, pentru nădejde de mai mare bogăție, au pierdut și acel puțin.

Pilda: Că trebuie să ne mulțămim și cu micile dobândiri ce avem, depărtându-ne de lăcomii.

[47] Doi cocoși, împreunându-să, să bătea, din care cel biruit, virându-să supt un pat, s-au ascuns, iar cel biruitoriu, zburînd pe casă, striga cu mare glas de bucuriia biruinței. Un vultur, văzîndu-l, l-au luat în ghiară.

Pilda: Că întemeierea izbîndește nemîndriia.

[48] Un ciocîrlan, prinzîndu-să în laț și jelîndu-să, au zis: „Vai eu, ticăloasă pasere! N-am luat al nimănuia nici aurul, nici argintul, nici alt lucru scump, ci numai pentru un bob de sămîntă în pierzu viața.“

Pilda: Că de multe ori omul, pentru mic câștig, cade în primejdie mare.

[49] În vreme ce pasările au vrut să-și facă împărat, păunul au cerut pentru frumseța lui pe el să-l facă împărat. Și cînd toate pasările îl primisără, cea mai mică păsărică au zis: „Cînd tu, fiind împărat și vulturul ne va goni, cu care putere ne vei ocroti?“

Pilda: Că boieri trebuie să-i aleagă pe aceia care au minte și voinicie, iar nu frumsețe.

[50] O pisică, intrînd în prăvăliia unui fierariu și găsinđ o pilă, au început să o lingă. Limba zgîriîndu-să, s-au sîngerat; ea, socotînd că acest folos este din pilă, au lins pînă ș-au prăpădit limba.

Pilda: Că mulți, sfădîndu-să, chiar lor aduc supărări.

[51] Unul, cumpărînd un arap și socotind că este așa negru din lenevirea celui dintîiu stăpîn, după ce l-au dus acasă, în toate chipurile l-au spălat, dar fața să-i schimbe n-au putut, iar cu multa frecătură, boală i-au adus.

Pildă: Că firea rămîne cum din început au fost.

[52] O muiere văduvă, avînd o găină care pe toată zioa îi oua cîte un ou și socotind că, dîndu-i mai mult orz, îi va da de doao ori pe zi, au hrănit-o prea mult; găina, îngrășîndu-să, nici o dată pe zi n-au mai oat.

Pilda: Că cei ce pohtesc mult pierd și cel puțin care au.

* Scris: oa (n. ed.).

[53] Vreo cîteva gişte şi cocori să hrănea tot pe o livadie unde, viind vînătorii, cocorii, mai uşori fiind, curînd au zburat; iar giştele, grele fiind, le-au prins.

Pilda: Că şi în primejdiile oraşelor, cei săraci mai lesne fug, iar cei bogaţi, prinzîndu-să, să robesc.

[54] Un purece sărînd au stat pe piciorul unui om. El au chemat pe Dumnezeu spre ajutoriu, şi purecele sărînd într-altă parte, el au zis: „O, Dumnezeul meu! cînd nu mi-ai fost spre ajutori în războiul purecelui, cum îmi vei fi la mai mari necazuri?”

Pilda: Că nu să cuvîne să cerem ajutoriu dumnezeiesc la lucruri de nimic, ci la adevărate nevoi.

[55] O broască festoasă s-au rugat de vultur să o înveţe să zboare. Vulturul i-au zis că aceasta este împotriva firii. Ea încă mai cu prisos s-au rugat. Vulturul au luat-o în unghii şi, zburînd foarte înalt, au lăsat-o. Broasca, căzînd pe piatră, s-au prăpădit.

Pilda: Că mulţi, neascultînd pe cei mai cu minte, singuri s-au supărat.

[56] Un corb, lipsit fiind de hrană, cum au văzut un şarpe dormind într-un loc cu soare, zburînd asupra-i l-au luat în ghiară; iar şarpele, întorcîndu-şi capu, l-au muşcat de moarte. Atunci corbul, murînd, au zis: „Ce mare găsire spre hrană găsisesem, din care acum şi pieiu“.

Pilda: Pentru aceia care, pentru mari dobîndiri, să viră în primejdii.

[57] Un vultur sta asupra unii pietri, vrînd să vineze un iepure. Un vînătoriu au dat într-însul cu săgeata şi virful săgeţii au intrat în trupu-i, iar coada cu penele au venit tocma împotriva ochilor. El, văzîndu-le, au zis: „Şi aceasta este al doilea şi mai mare mîhnire, să văz că moriu chiar din penile mele!“

Pilda: Că rău lucru este cînd pătîmeşte cineva chiar de la ai săi.

[58] În vreme de iarnă, cînd toate semînţile cîmpului era acoperite cu zăpadă, furnicile, avînd semînţă strînsă, să hrănea; iar un greiere, lipsindu-i hrana, au cerut de la furnici. Furnicile i-au zis: „Pentru ce astă-vară nu ţi-ai strîns hrană pentru iarnă?“ El au răspuns căci n-au avut vreme, fiindcă toată vara au cîntat foarte frumos; ele, rizînd, i-au zis: „Deacă vara ai cîntat frumos, acuma joacă mai frumos!“

Pilda: Că nu să cuvîne, cînd sîntem tineri, să petrecem în lenevire, ca să nu avem lipsă la bătrîneţe.

[59] Un tânăr în vremea secerișului au tocmit un măgar să-l ducă de la un sat la alt sat, apoi pe la amiazi, când soarele ardea foarte, atît stăpînul, cît și cărăușul vrea să să umbrească în umbra măgariului, din care pricină să gilcevea amîndoi, zicînd cărăușul că au tocmit numai pe măgariu, iar nu și umbra măgariului, și stăpînul că au tocmit să aibă toată stăpînirea.

Pilda: Că mulți pentru lucru de nimic să învrăjbesc și să gilcevesc.

[60] Un măgariu, îmbrăcîndu-să cu pielea leului, îi punea pe goană pe toți, în toate părțile. Cum au suflat un vînt și au căzut pielea de pe el și s-au cunoscut, atunci toți îl gonea bătîndu-l cu ciomage.

Pilda: Că nu să cade, prost fiind și sărac, să te iei după cei bogați, nu cumva vreodată, înșăliindu-te, să te primejduiești.

[61] O doică foarte să supăra pentru plînsul copilului și, văzînd că astîmpărare nu are, îl înfricoșă că, de nu va tăcea, îl va da la lup; un lup, viînd aci aproape și auzînd vorba, aștepta, și urmare după cuvînt n-au văzut. Peste puțin, copilul au adormit și lupul nici acest vînat n-au cîștigat și mai virtos au pierdut și pe acela care, căutînd, ar fi putut dobîndi.

Pilda: Că nedejdea cea făr' de nici un cuvînt de dobîndire nu trebuie să ne stăpînească.

[62] O porumbiță, ce să hrănea de unul pentru prăsilă într-o porumbărie, să fălea pentru căci naște des. Cioaca, auzîndu-o, i-au zis: „Nu te mai lăuda, prietenă, pentru acest lucru, căci oricît mai mulți vei naște, atît și mai multe întristări aduni!“

Pilda: Că oamenii cei robi cît mai mulți copii fac, atît și mai mulți săraci sînt.

[63] Doao broaște, după ce s-au uscat balta întru care lăcuia, își căuta loc; și apropiîndu-se de un puț adînc, unde văzînd și apa, una au zis: „Să sărim făr' de zăbavă“, iar cealaltă i-au răspuns, zicînd: „Dar de să va usca și aceasta apă, cum vom mai ieși dintru așa adîncime?“

Pilda: Că făr' de socoteală, nimic nu trebuie să facă omul.

[64] Un bătrîn, după ce ș-au tăiat lemne, ducîndu-le în spinare mult drum și ostenîndu-să foarte, le-au răzămat la un loc și chema moartea. Ea, numaidecît arătîndu-să, l-au întrebat ce este chemarea; bătrînul, înfricoșîndu-să, i-au zis să-i ajute de a ridica greotatea.

Pilda: Că tot omul, fie măcar cît de sărac, tot îi place viața.

[65] O vulpe și un crocodil să gilcevea pentru neam, și după ce crocodilul au vorbit, foarte mindru, pentru cea de mulți ani mărire a moșilor și strămoșilor săi, vulpea i-au zis: „Prietene! și de nu le vei spune tu, te cunoști numai de pe piele că ești de mulți ani tîrșit!”

Pilda: Lucrurile dau pe față pe minciñoși.

[66] O vulpe ce nu mai văzuse leu, întimplîndu-să să întâlnească întiaș dată, puțin au fost să moară de frică. Apoi, al doilea oară iarăși văzîndu-l, tot s-au înfricoșat, dar mai puțin, iar al treilea oară atîta au luat îndrăzneală, încît au vrut și să se apropie ca să-i vorbească.

Pilda: Că și cele mai groaznice și spărioase lucruri, obiceiul ne înlesnează a le apropia.

[67] Un pescariu, după ce multă vreme s-au străduit neprinzînd nimica, mîniîndu-să, să gătea să fugă cînd un pește mare, thinos, gonindu-să de cel mai mare decît toți peștii, au sărit în luntrea pescarilor. Ei, luîndu-l, au plecat cu mulțămire.

Pilda: Că de multe ori aceea care cu meșteșugul nu putem cîștiga, norocul ni-l dăruiește.

[68] Un cîine, sărînd într-o bucătărie cînd bucătariul să afla în trebuințele lui, au luat o inimă din cărnuri și au fugit. Bucătariul, întorcîndu-să și văzîndu-l, i-au zis: „Trebuie să știi, prietene, că de acum înainte mă voiu păzi de tine, căci tu nu mi-ai luat inima, ci mi-ai dat!”

Pilda: Că de multe ori patimile ni să fac învățături.

[69] Un lup mușcat de mulți cîini, aflîndu-să în rea stare, gema și fiind lipsit și de hrană, cum au văzut o oaie, au rugat-o să-i aducă apă din riul ce acia aproape curgea, zicînd că „de-m vei aduce apă, hrană îmi voi găsi eu!” Oaia i-au răspuns că „dacă eu voiu aduce apă, tu mă vei face și hrana ta”.

Pilda: Că omul cel rău prin violenții pîndește.

[70] Un măgariu, îmbrăcîndu-să cu piele de leu, înfricoșă pe celelalte dobitoace și, văzînd o vulpe, să cerca și pe ea să o sparie. Ea, fiindcă-l auzise strigînd, i-au zis: „Fii încredințat că și eu m-aș fi spăriat de nu te-aș fi auzit zberînd ca un măgariu!”

Pilda: Că cei ce pe din afară să par că sînt ceva, lipsindu-le învățătura, să mărturisesc chiar din a lor nepotrivită vorbă.

[71] Un carchin, ieșînd din mare, s-au suit pe un locșor spre hrană. O vulpe flămîndă, cum l-au văzut apropiîndu-să, l-au și apucat; el, cunoscînd că o să fie hrana vulpei, au zis:

„Cu dreptate pătimesc căci eu, dobitoc fiind de mare, ce-am căutat să ies pe uscat?”

Pilda: Că cei ce lasă ale lor obicinuite lucruri și să apucă de cele ce nu li să cuvine cu dreptate sărăcesc.

[72] Un porc mistreț, stînd pe un copaciu căzut, își ascutea dinții. O vulpe, văzînd aceasta, i-au zis: „Pentru ce faci acest lucru, neavînd acum nici o trebuință?” El au răspuns că „Nu o fac făr' de cuvînt, căci nu să cade să-i ascuț tocmai atunci cînd voiu vedea primejdiia, ci mai virtos atunci să fiu gata de a-i pune în lucrare.”

Pilda: Că să cuvine să fim îngrijitori mai nainte de primejdie.

[73] Un cîine, avînd o bucată de carne în gură, trecea pe o punte și, văzînd în apă umbra lui, au socotit că este alt cîine cu carne în gură; și așa, lăsînd pe aceea care o avea și alergînd ca să ia și pe cealaltă, au pierdut pe amîndoao, căci ceea ce s-au părut nu era, ceea care au avut, lăsînd-o, au luat-o apa.

Pilda: Că aceia care din lăcomie pohtesc a avea prea mult pierd și aceea care au.

[74] Un măgariu sălbatic, văzînd pe un alt măgariu dumestic la un loc cu destul soare, apropiîndu-să de el, îl fericea pentru curățâniia trupului și îmbieșugarea (berichet) hrăniî. Mai pe urmă, văzîndu-l foarte greu împovărat și pe cărăuș mergînd în urma lui și cu un lemn bătîndu-l, au zis: „De acum înainte nu te mai fericesc, căci văz că nu ai bunătățile fericii făr' de pătimire de rău.”

Pilda: că nu trebuie să alergăm după căștigurile cele primejdioase și cu chinuri.

[75] O vulpe, intrînd în casa unui actor și căutînd prin toate vasele, au găsit o mască pe care, luîndu-o în unghii, au zis: „O, ce cap frumos și creieri într-însul nu are!”

Pilda: Că așa și mulți din oameni sînt la vedere măreți și în suflet proști.

[76] Un măgariu ce avea rană în spinare și păștea într-un cîmp, un corb i-au șăzut pe spinare-i și li zgriia rana. Măgariul au început a geme și a alerga. Stăpînul lui ce sta de departe, văzînd aceasta, au ris. Un lup trecătoriu au zis: „Ticăloșii noi, căci pe noi cum ne vād, ne goneșc, iar acestui corb li și ride!”

Pilda: Că oamenii cei răi numai arătîndu-se sînt și cunoscuți.

[77] Un porumb foarte săcetos, văzînd un vas de apă zugrăvit și socotînd că este adevărat, au zburat cu mare iușeală

inct, lovindu-se de acel lemn zugrăvit, și-au zdrobit aripile și au căzut pe pământ pe unde, trecând un călătoriu, l-au și luat.

Pilda: Că oamenii aceia care urmează lucruri cu mare poftă și fără de socoteală întâmpină mari primejdii.

[78] Castorul este un dobitoc cu patru picioare care trăiește mai multă vreme în bălți, ale căruia boase zic că sînt trebuincioase spre dohtorii. Așadar acest dobitoc, cînd să gonește de oameni, cunoscînd pricina pentru care vor să-l prinză, și le rupe singur și, aruncîndu-le către ei, își dobîndește scăparea.

Pilda: Că așa și oamenii cei cu minte pentru a lor izbăvire pentru nimic au banii.

[79] Un dohtor care dohtorea pe un bolnav, după ce au murit omul, zicea cătră aceia care îl ducea la groapă că „Acesta om, de n-ar fi mai băut vin și de ar fi pus glistiruri, nu ar fi murit“. Unul dintr-aceia au zis: „Prietene! Întru zădar zici acum aceste cuvinte, cînd nu mai poate fi nici un folos, ci ar fi trebuit să le sfătuiști cînd putea să le urmeze“.

Pilda: Că povăturile și ajutorințele care să fac la vreme sînt folositoare; iar cele fără de vreme sînt într-un zădar.

[80] Șoarecele de pământ, care nu are ochi, au zis cătră maică-sa că vede un copaciu dud, apoi iarăș au mai zis că simte miros de tămleie, și al treilea, că aude un sunet de o bucățică de aramă. Atunci, maică-sa i-au zis: „Fiule! Tocma acuma aflu că nu ai lipsă numai de vedere, ci și de auzu și de miros“.

Pilda: Că aceia care din mîndrie să făgăduiesc lucru peste putințele lor, aceia rămîn ocărțiți.

[81] Un cerbuleț au zis cătră taică-său: „Pentru ce tu, fiind mai mare și mai iute la fugă decît ciinii, și coarne avînd destul de mari spre împotrivire, pentru ce ai așa frică de cini?“ Cerbul, rîzînd, i-au zis: „Adevărate sînt acestea toate, fiule, dar eu atîta numai știu, că, cum auz ciinii lătrînd, nu știu cum mă puiu pe fugă!“

Pilda: Că cei care din fire sînt fricoși, prin nici o povăture de cuvînt, nu pot a să face îndrăzneți.

[82] O muiere fermecătoare ce să făgăduia că poate să întâmpineze urgiile dumnezăiești, și cu acest feliu de înșălături își făcea căștiguri. Unii, pîrîndu-o pentru a ei nelegiuire și hotărîndu-să de moarte, o trăgea; altul, văzîndu-o, i-au

zis: „Tu, care te făgăduiai să oprești urgiile dumnezeiești, cum acuma nu poți să întorci nici a oamenilor voință?”

Pilda: Că mulți să făgăduiesc lucruri mari când nu pot să săvârșească nici mici.

[83] Un lup, înecându-se cu un os, căuta să găsească pe cinevaș spre a-l tămădui; și în vreme ce toate dobitoacele să depărta de el, numai cocorul au îndrăznit de s-au tocmit, apoi, băgându-și capul în gîtul lupului, i-au scos osul. După aceasta, cerîndu-și plata, lupul i-au răspuns că: „Destulă plată aceasta îți este de a-ți scoate capul nevătămat din gura lupului!”

Pilda: Că așa și oamenii cei răi, după ce să izbăvesc de alții, fac aceluia și nedreptăți.

[84] Trestia să gilcevea cu stejarul, carele să fălea pentru tăria lui, căci rabdă în toate vînturile, iar trestia să încovoaie de orice puțin vînt. După puțină vreme, întîmplîndu-se vijălie, stejarul, ca un lemn mereu, din rădăcină s-au dărămat, iar trestia, înmlădiindu-să, n-au pățit nimic.

Pilda: Că cel ce rabdă la întîmplările vremii își va dobîndi izbăvire.

[85] Niște hoți, intrînd întru o casă și negăsînd alt nimic decît un cocoș, luîndu-l, au fugit; cocoșul, văzînd că i să apropie moartea, s-au rugat de ei să-l sloboază, zicînd că este trebuincios oamenilor, căci strigă noaptea și-i scoală la lucru. Ei i-au răspuns: „Mai virtos pentru aceasta trebuie să te omorîm, căci deștepți pe oameni și nu ne dai noao vreme de furat“.

Pilda: Că acele lucruri care, la oamenii cei buni aduc folos și fericire, la cei răi sînt împotrivă.

[86] Zefs (Iupiter), avînd nuntă, au chemat la ospăț pe toate dobitoacele și fiindcă numai broasca țestoasă n-au venit și neștiînd pricina, au întreat-o: „Pentru care pricină numai tu nu te-ai aflat la ospăț?” Ea au răspuns: „Căci casa mea im este cel mai bun prieten și cel mai poftitoriu lucru“. Zefs, necăjindu-să, au osîndit-o să-ș poarte casa în spinare.

Pilda: Mulți sînt care să multănesc mai bine să petreacă casele lor cu puțin, decît pe la alții cu mult.

[87] Un trîmbițaș ce strîngea oastea cu trîmbița sa, căzînd rob la vrăjmași, striga: „Nu mă omorîți, bărbaților, în zadar, căci nu am omorît nici unul dintr-ai voștri, nici că am asupră-mi altă mai mult decît această aramă“. Ei i-au răspuns că: „Mai virtos pentru aceasta trebuie să te omorîm, căci, deși

chiar tu nu poți să te bați, iar pe ceilalți toți li invitezi spre bătaie“.

Pilda: Că mai vinovați sint aceia care indemnează pe alții răi și lenevoși spre a face rău.

[88] Un bogat care avea doao fete, murindu-i una, au tocmit muieri ca să meargă după moartă, jelindu-să și plângind. Ceealaltă fată au zis: „Ticăloasele noi! Noao, cărora ni să cuvine jalea și plnsul, nu știm să le săvirșim, și acestea făr' de nici o datorie să prăpădesc cu plnsul“. Maică-sa i-au zis: „Nu te mira, fiica mea, pentru căci pling iale așa, căci pling pentru banii care au luat“.

Pilda: Că mulți din pricina iubirii de bani nu să lenevesc să să încarc cu streine măhniri.

[89] Un măgariu ce era împovărat cu lemne, trecind printr-o baltă și alunecind, au căzut și neputind să să scoale, să ticăloșea și gemea. Broaștele care era într-acea baltă, auzind ohtările lui, i-au zis: „O, prietene! Cind pentru puțină vreme ce aci stai așa te jelești, dar de te-ai afla atita vreme de cind nci aici petrecem?“

Pilda: Că oamenii cei necăjicioși, pentru puțină muncă, să tinguiesc nebăgind sama la alți mai mulți cit rabdă mai lesne și mai mari nevoi.

[90] O vulpe, suindu-se pe gard și alunecind, s-au apucat spre ajutoriu de un rug. Și după ce ș-au singerat picioarele din ghimpi și au început a o durea, au zis: „Ticăloasa eu! care am alergat la tine spre ajutoriu, și tu mai rău mi-ai făcut“. Rugul i-au răspuns: „Ai greșit, prietină, vrind să te apuci de mine spre scăpare, în vreme ce a mea fire este de a mă apuca de orice“.

Pilda: Că de nimic oameni sint aceia care aleargă spre ajutoriu la oameni a cărora fire este de a face nedreptăți.

[91] Un sărac, bolnăvindu-se rău, hotărindu-se de dohtori, să ruga de Dumnezeu să-l însănătoșeze, făgăduindu-se că va face milostenii și pînă la preț de o sută mii lei. Nevastă-sa i-au zis: „Dar de te vei însănătoși, unde ai tu aceasta avere?“ El i-au răspuns: „Și mai crezi tu că pociu eu să scap dintr-aceasta boală ca să fiu și silit de a-m urma făgăduiala?“

Pilda: Că mulți lesne făgăduiesc lucruri pe care n-au gînd să le săvirșască.

[92] Un om, apucîndu-l iarna, încît întii ș-au mîncat oile, apoi caprile, și căci iarna s-au îndelungat, ș-au mîncat și chiar boii cu care să slujea. Cîinii, văzînd aceasta, au vorbit

Intre ei și au hotărît să fugă, zicînd că: „Cînd acesta n-au avut milă de boii cu care să slujea, cum va avea de noi?”

Pilda: Că trebuie să ne ferim și să fugim de aceia oameni care nu au milă nici de ai lor.

[93] Un muncitoriu, săpînd, au găsit comoară; așadar în toate zilele făcea mulțămire pămîntului, căci el l-au făcut fericit. Norocul, viind și stînd înaintea lui, i-au zis: „Prietene! Pentru care cuvînt mulțămesti pămîntului, în vreme ce eu ți-am dat comoara, vrînd să te îmbogățesc, căci de să va întoarce vremea și această bogăție va ajunge într-alte mîini, atunci pe mine, norocul, mă vei dojeni?”

Pilda: Că trebuie să cunoaștem pe făcătorii de bine și să-i aducem mulțămire.

[94] Doao broaște ce lăcuia aproape una de alta, din care una să hrănea întru o baltă adîncă, era aproape de drum, iar cealaltă pe drum, unde avea puțină apă. Cea din baltă povățuia pe cealaltă să vie unde ea să află, ca să aibă mai temeinică viețuire. Aceealaltă nu s-au supus, zicînd că cu anevoie ti vine să să dezlipească de locul unde s-au obicinuit, pînă s-au întîmplat de au călcat-o un car și au strivit-o.

Pilda: Că cei făcători de rele să pierd mai înainte, pînă a nu să întoarce spre bine.

[95] O capră, în căldurile cele mari fiindu-i foarte sete, s-au coborît întru o adîncă ripă și, după ce au băut destulă apă, nemaiputînd să se suie, s-au căit și căuta ajutoriu. Vulpea, văzîndu-o, i-au zis: „De ai fi avut atîta minte în cap cîți peri ai în bărbie-ți, nu te-ai fi coborît mai nainte pînă nu te-ai fi socotit cum să te urci înapoi”.

Pilda: Că mai nainte trebuia să ne socotim la sfișirea lucrurilor, apoi să începem urmarea lor.

[96] Un cîine al unui grădinariu au căzut într-un puț. Grădinariul, vrînd să-l scoată, s-au coborît în puț; cîinele, socotînd că el să coboară ca să-l împingă mai afund, au mușcat pe grădinariu. El, urcîndu-se înapoi, au zis: „Bine am pățit! Pentru ce să mă silesc de a scăpa pe acela ce singur ș-au voit moartea?”

Pilda: Că de acest feliu sînt urmările celor nedrepti și nemulțămitori.

[97] Unul întindea cursa pentru păsări. Ciocîrlanul, văzîndu-l de departe, l-au întrebat ce lucrează. El au răspuns că zidește oraș. Ciocîrlanul, dîndu-i crezămînt și apropiîndu-se, s-au prins și cînd acela au alergat să-l ia, ciocîrlanul i-au zis:

„De vreme ce zidești acest feliu de oraș, puțini vor tăci
într-însul!“

Pilda: Că case și orașe să pustiesc cînd cei mai mari sînt
vicleni.

[98] Un călătoriu, mult drum călătorind, să ruga zicînd că
de va găsi cevaș, pe jumătate va jertfi cătră Dumnezeu;
așadar, găsind pe drum un sac plin de curmale și migdale,
luîndu-le, aceea ce au fost de mîncare au mîncat, iar simburii
curmalelor și cojile migdalelor le-au pus pe un loc și le-au
făcut jertfă, zicînd că: „Iată, ai făgăduiala mea, căci din
ceea ce am găsit, cele dinlăuntru și cele de pe deasupra ție
am făcut parte!“

Pilda: Că oamenii cei pentru multă iubire de avere și pe
Dumnezeu vor să-l înșale.

[99] Un cerb, orb fiind de un ochiu, păștea pe marginea
mării avîndu-și ochiul cel orb spre mare, de unde nu avea
nici o temere, iar cel zdravăn sănătos spre pămînt, ca să să
păzească de vînători. Unii ce călătorea pe mare, văzîndu-l,
l-au și săgetat. Cerbul, tînguindu-să, au zis: „O, ce întîmplare
nenădăjduită, căci din partea ce mă temeam n-am pățit
rău, ci de unde n-am gîndit că-m va veni rău, de acolo l-am
pățit“.

Pilda: Că de multe ori lucrurile ce ni să par supărătoare
sînt folositoare și cele folositoare supărătoare.

[100] Un cerb, fugînd de vînători, s-au ascuns într-o vie. Și
după ce vînătorii s-au depărtat puțin, el socotind că de tot
i-au pierdut urma, au început să mănînce frunză după
viță care, mișcîndu-să, și vînătorii, simțind, s-au întors,
socotind că vreun dobitoc să va fi ascuns în frunze. Și văzîndu-l,
l-au și săgetat. Cerbul, murind, au zis: „Cu dreptate
am pățimit, căci nu să cădea să supăr pe mîntuitorul meu“.

Pilda: Că cei ce fac nedreptăți făcătorilor lor de bine
chiar de Dumnezeu să pedepsesc.

[101] Din doi călători ce dimpreună călătorea, unul au găsit
o bardă; celalalt îl sfătuia să nu zică „găsiu“, ci „găsirăm“.
Peste puțină vreme ajungîndu-și păgubașii și gonind pe
cel ce o avea, el au zis cătră tovarăș că „o pierdurăm“. Acela
i-au răspuns: „Nu zice că pierdurăm, ci că ai pierdut-o,
căci, cînd ai găsit-o, nu ai zis găsirăm“.

Pilda: Că cei ce nu au parte din fericirile prietenilor, la
nenorocirile lor, nu să cuvîne a fi adevărați prieteni.

[102] Un corb, avînd o bucată de carne, s-au pus pe un
copaciu. Vulpea, văzînd aceasta și vrînd să ia acea carne,

au stătut și au început a-l lăuda, zicându-i că este mare și frumos și mai virtos că lui i să cade să fie împăratul paserilor și că aceasta negreșit s-ar face de ar avea și glas mare. Corbul, lăsându-și carnea din gură, au început tare a striga. Vulpea, alergând, au luat carnea zicându-i: „O, corbule! De ai fi avut minte, nu ai fi avut nici o trebuință de a împărăți!”

Pilda: Că nu să cade să ne mindrim pentru cuvintele cele lăudăroase ale lingușitorilor.

[103] Un astrolog ce obicinuia în toate sările să iasă spre căutarea stelelor, avându-și gindul și căutarea tot spre ceriu, nemaibăgând sama și unde calcă, au căzut într-un puț pe unde, trecind unul și auzindu-l cum ohta, s-au apropiat și aflând întâmplarea, i-au zis: „O, tu, care te cerci să vezi cele de pe ceriu, nu vezi și cele de pe pământ?”

Pilda: Pentru cei ce, mindrindu-se, să muncesc a face lucruri mari, nefiind vrednici a săvârși nici cele mici și obicnuite întră oameni.

[104] O cioacă, pizmuind pe corb, căci oamenii zic că prorocește ceea ce este să să întimple, și văzind niște călători trecind, au stat pe un copaciu și au strigat tare. Călătorii s-au întors spre glasul-i, spăriindu-se; din care unul, văzindu-o, le-au zis: „Să mergem, fraților, căci aceasta care strigă este cioacă și nu are prorocire!”

Pilda: Că aceia care să întrec că cei mai buni decât ei nu numai că nu pot să să asemuiască cu cei deopotrivă cu ei, ci să fac și bătaie de joc.

[105] Măgarii, stringindu-se, au trimis soli către Dia cerind scăpare de atâtea neazuri care au. Zefs (Iupiter), vrind să le arate că aceasta este peste putință, le-au zis că atunci vor scăpa de acele patimi când, pișându-să, vor putea face un rău. Ei, crezând aceasta, de atunci și pînă acum, unde vor miroși pișat de măgariu, stau de să pișă.

Pilda: Că la fieșcare ceea ce este hotărit trebuie să să urmeze.

[106] Un porcariu, gonindu-și porcii într-o pădure, ș-au pus haina supt un stejariu și s-au suit sus, de au scuturat ghinda. Porcii, mîncînd ghinda, i-au mîncat și haina. Porcariul, coborîndu-să și văzînd ceea ce s-au făcut, au zis: „O, rele dobitoace! Eu m-am muncit pentru hrana voastră și voi chiar haina mi-ați mîncat!”

Pilda: Că făcînd bine acelor ce nu li să cade de a le face ciuși de puțin fac rău chiar împotriva lor.

[107] Un om lăudăros, călătorind și apoi iarăș întorcându-se în patria sa, după ce s-au lăudat că în multe locuri au făcut mari voinicii, apoi au zis că și la Rhodos au făcut o așa mare săritură încît nici unul n-au fost de a o face, zicînd că are și martori pe aceia care acolo era de față. Unul din ascultători i-au zis: „O, prietene! De este aceasta adevărat, nu este trebuință de mărturii, putînd să zicem că aicea este Rhodos, aicea facă-se și săritura!”

Pilda: Că cînd nu avem arătarea lucrului gata, într-un zădar sînt cuvintele.

[108] Doi băieți sta lingă un bucătariu și în vreme ce el să îngrijea după trebuințele lui, unul au furat o bucată de carne și au băgat-o în sinul celui alt. După puțin, întorcîndu-se bucătariul, își căuta carnea. Băieții au început a să jura, zicînd: cel ce o luoase, că nu o are; cel ce o avea, că nu au luat-o. Atunci bucătariul, cunoscînd vicleșugul lor, au zis: „Deși mă veți înșala pe mine, iar pe Dumnezeu, pe care vă jurați, nu-l veți înșala!”

Pilda: Spre acei oameni care, cînd fac nedreptăți și nu-i pîrăște nimenea, socotesc că sînt scăpați și din răsplătire.

[109] Un leu și un urs, împreună găsind un foarte mic puiu de cerb, să lupta pentru el. Și după ce au ajuns în foarte rea stare, ostenindu-se din multa luptă, sta lungiți. O vulpe ce să întorcea în preajma lor, văzîndu-i așa lungiți și cerbulețul în mijlocul lor, alergînd printre ei l-au luat și, fugind, juca. Leul și ursul, văzînd aceasta și neputînd a să scula, au zis: „Ticăloșii noi, ne-am bătut pentru folosul vulpei!”

Pilda: Că alții muncesc și alții folosesc.

[110] O furnică, fiindu-i sete, s-au coborît la un izvor de apă unde, luîndu-o curgerea apii, puțin era de a să îneca, cînd un porumb, văzînd aceasta, au rupt o rămurică și au aruncat-o înaintea furnicii, pe care urcîndu-se, au scăpat. După aceasta, un vînătoriu iș gâtea săgeata pentru porumb. Furnica, văzînd acest feliu de lucru, au mușcat pe vînătoriu de picior; vînătoriu, durîndu-l, ș-au aruncat săgeata. Porumbul, băgînd sama, au zburat.

Pilda: Că negreșit trebuie cel ce primește facere de bine de la altul să-i răsplătească cu bine; și că nu să cuvine să credem că nu poate veni vreme să ne facă cel mai mare bine un om cît de mic.

[111] Un om cu avere hrănea o giscă și o lebădă, dar nu tot pentru o trebuință, ci pe giscă pentru trebuința mesii și pe

lebadă pentru cîntat. Și fiindcă să apropie vremea să pață gisca aceea pentru care să hrănea, și căci s-au întîmplat noaptea, în locul giștei s-au luat lebăda. Ea, după obicei, au cîntat cea dinaintea morții cîntare și cu cîntecul au dat să priceapă că nu este gisca, și au scăpat de moarte.

Pilda: Că cu muzica și cu alte daruri firești să întîmplă de scapă omul din primejdie.

[112] Un om care avea un cal și un măgariu după trebuință au călătorit cu povară. Măgariul au zis cătră cal: „Ridică-m oareșce din greutate, de voiești să fiu al tău!” Calul nevrind, și de multă greutate măgariul, căzînd, au murit. După aceasta întîmplare, stăpînul au pus pe cal toată povara și pielea măgariului. Aceasta văzînd, calul au strigat, zicînd: „Ticălosul eu! Ce mi s-au întîmplat, nevrind să iau puțină din greutatea lui; iată, acum o ridic toată dinpreună și pielea lui!”

Pilda: Că cînd cei mari dimpreună să slujesc cu cei mai mici să vor izbăvi în toată viața.

[113] O muiere văduvă iubitoare de muncă, avînd slujnice, obicinuia de le scula la lucru noaptea, în cîntatul cocoșilor. Slujnicile, supărîndu-se pentru această muncă, au hotărît între ele să omoară cocoșul casii, căci acela deșteaptă pe stăpîna lor noaptea. După ce au făcut aceasta, au căzut în mai mari nevoi, căci stăpîna lor, nemaștiînd ceasul cîntatului cocoșilor, le scula la lucru mai de noapte.

Pilda: Că de multe ori gîndirile ce facem spre supărarea altora aduc chiar noao vătămare.

[114] Un băiat ce păzea oi obicinuia, parcă ar fi văzut pe lup viînd spre stricarea oilor, de striga către săteni: „Săriți, că mîncă lupul oile!” Și aceasta făcîndu-o de multe ori, și sătenii alergînd de doao-trei ori și aflîndu-l mincinos, și cînd adevărat au venit lupul, nemandînd crezămînt în strigarea băiatului, nu au alergat spre ajutoriu și lupul, găsînd vreme, cu lesnire au prăpădit toate oile.

Pilda: Că mincinosul aceasta căștigă, de nu-l mai crede nimenea și cînd spune adevărul.

[115] Un împărat din Eghipt, vrînd să învețe maimuțe să joace, pe care îmbrăcîndu-le cu haine și puindu-le la obraz maști, le adusese la o frumoasă învățătură de joc pînă cînd un glumeț, văzînd aceasta și luînd nuci cu el, într-ascuns le-au aruncat. Ele, cum au văzut, au uitat jocul și s-au făcut numaidecît maimuțe, ceea ce era, iar nu jucători, și spărgîndu-și hainele și maschele, să lupta pentru o nucă.

Pilda: Că firea anevoie să schimbă.

[116] Un leu, un măgariu și o vulpe făcînd tovărășie, au ieșit la vîinare și, după ce au strîns destul vîinat, au poruncit leul măgariului să împarță. El, făcînd trei părți tot deopotrivă, i-au zis leului să-și aleagă. Leul, mîniindu-se, au mîncat pe măgariu, apoi au zis vulpii să împarță. Ea au pus tot vîinatul la o parte și pe sama ei numai o bucățică. Leul, văzînd aceasta, i-au zis: „Prietenă, cine te-au învățat să împarți așa de drept?” Ea i-au răspuns că: „Patima măgariului!”

Pilda: Că trebuie să luăm învățătură din patimile altora și că cînd facem tovărășii cu alții mai mari, să bîgăm sama bine de sînt oameni drepecți; și că cu cei mai mari și răi, anevoie o scoatem la cale.

[117] Un muncitoriu al pămîntului, văzînd că este aproape să-ș dea sfîrșitu și vrînd să învețe pe copiii lui muncitori, chemîndu-i, le-au zis: „Fiilor! Eu mă călătoresc dintr-aceasta viață, și orice am în vie să află!” Copiii, socotînd că comoară are în vie, după moartea părintelui lor, luîndu-și sapele, au săpat toată via foarte bine și comoara n-au găsit-o; iar viaa, săpîndu-se bine, întreit rod le-au dat.

Pilda: Că munca bogăție este.

[118] Unul, prinzînd o păsărică, au legat-o cu ață și au dat-o copilului său. Păsărica, nesuferînd de a petrece cu oamenii, cum au găsit vreme, numai decît au zburat la cuibul ei, unde, învălîndu-se ața de o ramură și nemaiputînd zbura, cînd murea, au zis: „Ticăloasă eu! Căci am greșit de nu am suferit robia a trăi între oameni; acuma îm pierz viața!”

Pilda: Că unii, vrînd să scape de mici și suferite primejdii, dau peste mai mari.

[119] Niște călători, mergînd pe marginea mării și ajungînd la un pătîl de paznici, au văzut de acolo o claie de frunzari pe mare și, departe fiind, au socotit că este o corabie; de aceea au așteptat pînă să să apropie. După ce vîntul au mai apropiat claia, au zis că nu e corabie, ci poate va fi luntre. Și, după ce de tot s-au apropiat și au văzut că este frunzari, au zis între ei: „Cît întru zădar am așteptat lucru de nimic!”

Pilda: Că așa unii din oameni, necunoscuți fiindu-ne, ni să par vrednici de mult lucru; apoi, cercîndu-să, să găsească vrednici de nimic.

[120] Oile s-au plîns către stăpînul lor, zicînd că „Noao nu ne dai nimic, ci numai ceea ce putem aduna de pe pămînt, în vreme ce noi țîi dăm lînă, miei și brînză. Și cîinilor,

care nu-ți dau nici una dintr-acestea, le dai din orice mîncare ai!“ Cîinele, auzind aceasta, le-au zis: „Pentru Dumnezeu, dar nu sint eu acela care vă păzesc, să nu vă fure oamenii și să nu vă mîncea lupii? Și de n-aș fi eu păzitoriul, nici să pașteți n-ați putea de frica care aveți!“ Acestea auzind oile, au hotărît că trebuie cîinele să aibă intîia îngrijire.

Pilda: Norodul, cunoscînd că ocîrmuitoriul lor este adevărat îngrijitoriu pentru folosul lor și odihna lor, trebuie să-l cunoască, să-l cinstească și să să supuie lui.

[121] Doi prieteni, călătorind dinpreună, au văzut ursul; din care unul, avînd vreme, s-au suit într-un copaciu, iar celalalt, văzînd că o să fie apucat, au căzut pe pămînt și s-au făcut mort. Ursul, apropiindu-se de el și mirosindu-l, l-au socotit mort, căci el își ținea suflarea (zic că ursul mortăciune nu mîncă). Așadar scăpîndu-se, s-au coborît și cel din copaciu și au întreat pe tovarăș ce i-au spus ursul la ureche. El au răspuns că l-au povățuit că de acum înainte să nu mai călătorească cu acest feliu de prieteni care, la primejdii, nu stă dinpreună.

Pilda: Pe prietenii cei adevărați, intîmplătoarele nevoi îi dovedesc.

[122] Un leu dormind, un șoarece au trecut peste el. Leul, sculîndu-se, l-au prins. Șoarecele s-au rugat să-și facă milă de el căci, nesupărîndu-l, multe mulțămiri îi va aduce. Și leul, rîzînd, l-au lăsat. După puțină vreme s-au intîmplat să să mintuiască leul prin îndatoratul șoarece, căci prinzîndu-se leul de vînători, l-au legat de un copaciu. Atunci, șoarecele, auzind gemetele lui, au venit și au ros legătura și, slobozîndu-l, ia-u zis: „Tu ai ris de mine, necrezînd că să va putea să să intîmple să ai răsplătire de la mine; acum dar află că și eu, cel mai mic dobitoac, am putut să fac bine celui mai țapăn!“

Pilda: Oamenii aceia carii au bun cuget, fie cît de mici și săraci, vine vremea de a folosi și pe cei mari.

[123] Un leu bătrîn, nemaiputînd să-și agonisească hrana, au hotărît prin meșteșugiri să să folosească. Așa, intrînd întru o peșteră, s-au prefăcut că este bolnav și multe din dobitoace, care venea spre a-l vedea, nu să mai întorcea, găsîndu-și cu acest mijloc hrana. Vulpea, cunoscînd acest meșteșug, stînd afară l-au întreat cum se află. El i-au răspuns că rău și au întreat pentru ce nu intră înlăuntru. Vulpea i-au răspuns: „Căci văz multe urme de dobitoace care au intrat și foarte puține de cele care au ieșit!“

Pilda: Oamenii cei înțelepți, băgînd sama din semne și din cele ce s-au întîmplat, scapă de primejdii.

[124] Ermis, vrînd să știe la ce cinste să află între oameni, asemuindu-se cu om, s-au dus la un săpătoriu de piatră unde, văzînd statua lui Dia, au întreat cît este prețul; și răspunzîndu-i că este un leu, au ris. Apoi, întrebînd pentru a Irii, i-au zis că este îndoit. Văzînd în urmă și statua sa, socotînd că va avea mai mult preț, căci este îngerul dumnezeilor și pricinuatoriu de ciștiguri, au întreat pentru prețul ei. Pietrariul i-au zis că: „De vei cumpăra pe acele doao, pe aceasta și-o dau dar!“

Pilda: Așa sînt și oamenii cei cu iubire de slavă zadarnică, socotînd că oamenii li au în multă cinsite, în vreme ce-i socotesc de nimic.

[125] Un cerb săcetos, mergînd la un izvor și bînd apă, ș-au văzut umbra în apă și cît pentru coarne s-au bucurat, căci sînt frumoase și mari, iar pentru picioare s-au întristat foarte, căci sînt supțiri și neputîncioase. În vremea care la acestea socotea, s-au arătat un leu și l-au pus spre goană. El, fugînd tare pe cît era loc nalt și limpede, depărtîndu-să, scăpase, iar după ce au intrat în pădure, prinzîndu-se coarnele în ramurile copacilor și nemaiputînd să fugă, s-au prins de leu. Atunci, văzîndu-și sfîrșitul, au zis; „Ticălosul eu! Din partea acelora ce mă temeam că voi pătimi rău, mă izbăvisărăm, și dintr-a celeia ce avem toată nădejdea, mi-am pierdut viața.

Pilda: De multe ori, aflîndu-ne în primejdii, ne izbăvim de acei prieteni la care nu avem nici o nădejde, iar aceia la care avem tot crezămîntul să dovedesc că sînt prădători.

[126] Un om, tăind lemne în marginea unui rîu, ș-au pierdut toporul în apă și, neștiind ce să facă, au stat pe marginea apei și să ticăloșea. Ermis, aflînd pricina și făcîndu-i-să milă de om, s-au coborît în apă și i-au scos un topor de aur și l-au întreat de este acesta care au pierdut. El au răspuns că nu e acesta. Apoi i-au scos altul, de argint; el iarăși au zis că nici acesta nu e al lui. După acestea, al treilea oară i-au scos chiar al lui topor. Atunci el au zis că: „Adevărat, acesta este care am pierdut!“ Ermis, primînd bine dreptatea lui, i le-au dăruit cîtetrele. El, mergînd acasă, au povestit cele ce i s-au întîmplat către prietenii lui, din care unul s-au socotit asemenea să facă. Și așa, mergînd la rîu, dinadins ș-au aruncat toporul în apă și, stînd pe margine, plîngea; Ermis, arătîndu-să și la acesta, și aflînd pricina plînsului,

au întrebat de este acesta care au pierdut. Și el, cu bucurie au răspuns că: „Adevărat, acesta este!“ Dumnezeu, scribindu-să de atîta a lui obrăznicie, nu numai pe acela nu i-au dat, ci nici al lui.

Pilda: Cît Dumnezeu are milă de cei drepți și ajută, atît la cei nedrepți să împotrivese.

[ANECDOTE ISTORICE]

Pentru bătrînețele și boala lui Socrat

Socrat, ajungînd în adînci bătrînețe, căzînd și în boală, cînd unul l-au întrebat cum să află, i-au răspuns că: „În tot chipul bine, căci cînd voiu trăi, am destui care mă vor răvni; și după ce voi muri, iarăș destui care mă vor lăuda“.

Antigon, văzînd pe fiul său mort, nu s-au turburat

Zic că, cînd au adus din războiu pe fiul lui Antigon, mort, el, văzîndu-l, nu ș-au schimbat fața, nici au lăcrămat, ci numai, lăudîndu-l ca pre un bun ostaș, au poruncit să-l îngroape.

Răspunsul schithului pentru frig

În vreme de iarnă au întrebat împăratul schithilor pe un despoiat de-i este frig. El așijderea l-au întrebat de-i este frig la frunte și împăratul răspunzîndu-i că nu, așadar — au zis — că și lui nu-i este frig, căci tot trupul este ca fruntea.

Pentru cei îmbrăcați în haine scumpe

Dioghenes, viind la Olimbiia și văzînd în bilci vreo cîțva tineri de la Rhodos, îmbrăcați în haine foarte scumpe, rîzînd au zis că aceasta este mîndrie. Apoi, întimplîndu-să cu lachedemonii, care avea pe umeri haine foarte soioase, au zis: „Și aceasta este altă mîndrie!“

Cum au sămțit Pitacos norocul

Pitacos au făcut la Mitilini în biserică o scară, nu pentru altă trebuință, ci ca să arate înălțarea și scoborîrea ce norocul pricinuieste oamenilor, pe care cei fericiți să urcă, și cei săraci să scoboară.

Pentru Leonida și pentru acei trei sute ostași
ce de a lor bună voie și-au primit moartea pentru
folosul patriii

Leonida din Lachedemona, dinpreună cu el și acei trei
sute ostași, dinpreună au primit moartea care s-au prorocit
înaintea Thermotilor, bătându-se voinicește pentru patria lor
Elada, și printr-această moarte și-au dobândit slavă și în veci
au lăsat mare nume.

[Desfătarea și moartea lui Tahos]

Tahos din Eghipet, în cîtă vreme au trăit viață țără-
nească și să hrănea cu puțină mîncare, era cel mai sănătos
om, iar după ce s-au dus la perși și au căzut în desfătarea lor,
nesuferind obicinuitele lor mîncări, și-au pierdut viața de
disenterie, schimbînd desfătarea cu moartea.

Pentru o muiere îngreunată și hotărîtă de moarte

Sfatul din Ariopag, prinzind o muiere otrăvitoare și
hotărîndu-o de moarte, căci au fost îngrecată, nu au omorît-o
pînă nu s-au ușurat, judecînd că nu este cu dreptul să să
piarză și pruncul cel nevinovat, ci numai cea vrednică de
moarte.

Pentru voinicia fiului lui Armadie

Fiiul lui Armadie Thespiotul, mergînd și cu alți mulți
orașani ajutoriu athineilor, înțliu s-au bătut foarte voini-
cește; apoi, sfărîmîndu-li-să armele și luptîndu-se numai cu
mîinile împotriva intrarmaților, cu slavă au murit.

Cum s-au pedepsit ai mitilineilor ajutoriu
în războiu

Cînd mitilineii au cîștigat stăpînire pe mare, au hotărît
pravilă că, oricare dintră dinșii nu vor păzi alianția, pe
copiii lor să nu-i învețe, nici carte, nici muzică, socotînd de
cea mai mare pedeapsă lipsa învățaturii.

Pentru venirea lui Evdoxie în Sichelia

Cînd Evdoxie au venit la Sichelia, împăratul Dionisie
foarte i-au mulțămît pentru venirea lui; iar el nu s-au mîndrit

cluși de puțin pentru aceasta, nici au alergat către el cu lingușiri, ci mai virtos i-au și zis că: „Am venit ca la un bun birtaș, unde am știut că au conăcit și Platon“, mărturisindu-i că n-au venit pentru împăratul, ci pentru Platon.

Dimosthen, chemat fiind de Dioghen în circiumă,
n-au vrut să între

Întru o zi, prinzind Dioghen într-o circiumă cînd, trecînd Dimosthen, l-au poftit, și el nevrînd să între, i-au zis: „Nu oumva îți este rușine să întri în circiumă, în vreme ce stăpînul tău în toate zilele intră?“, numind de stăpînul lui pe fieșcare om din norod, căci propoveduitorii și ritorii sînt slugile obștei.

Răspuns al unui copil carele au fost întrebat
de taică-său ce au învățat

Un tînr, după ce au învățat carte destulă vreme la Zinon, întorcîndu-să acasă, l-au întrebat taică-său ce au învățat. El au răspuns că-i va arăta. Taică-său, mîniindu-să, l-au bătut. Băiatul, cu umilință răbdînd, i-au zis: „Aceasta am învățat, să suferiu mîniia taică-meu“.

Cum Aristotel au cercat să potolească mîniia lui Alexandru Aristotel, vrînd să imblinzească pe Alexandru minios fiind, și ca să nu mai supere pe mulți, i-au scris într-acestaș chip: „Mîniia și urgiia nu să cuvine să să urmeze către cei deopotrivă, ci către cei mai mari; și cu tine nu este nici unul deopotrivă“.

Ce au zis Dioghen pentru megareni

Dioghen Sinopefs multe zicea împotriva neștiinții și nel învățaturii megarenilor și că vrea mai bine să fie un berbec al unui megareu, decît fiu; căci ei pentru dobitoace au mare grijă, iar pentru copiii lor nici cit de puțină.

Pentru răbdarea lui Xenocrat

Xenocrat Halchidon s-au ocărit de Platon, zicîndu-i că este un om posomorit. El nu s-au mîniat, ci mai virtos, căci altul îl invita să-i zică cevaș lui Platon, el pe acela l-au odihnit foarte cuminte, zicînd că „Și aceasta mă folosește“.

Cum Fochion au răsplătit lui Dimadin

Athineii au ales pe Dimadin și l-au orînduit ocîrmuitoriu ostășesc, iar după ce au văzut că s-au protimisit, fiind și mîndru, s-au apropiat de Fochion și i-au zis: „Împrumutează-mă cu acea necurată haină care obicinuai să o porți cînd erai ocîrmuitoriu“. El i-au răspuns că „Niodată nu te vei scăpa de nici o necurățenie, cît vei fi acesta care ești“.

Pentru marea gîndire a lui Themistoclis,
ce avea încă copil fiind

Cînd Themistoclis să întorcea de la școală, dinpreună cu îngrijitoriul său, s-au întîmplat să treacă tiranul Pisistrat. Îngrijitoriul i-au zis să să abată puțin pînă va trece tiranul.

Atunci tînărul au zis cătră îngrijitoriul: „Dar acest drum nu este destul pentru el“?

Cu ce mijloc să purta Pisistrat cătră
orașanii lui

După ce Pisistrat s-au însărcinat cu ocîrmuirea, cînd vedea orașani prin pîițe făr' de nici un lucru, li aducea și întreba pentru a lor petrecere făr' de muncă, zicînd către unii că „De v-au pierit vitele, iată că vă dau, luați și mergeți de munciți“. Și cătră alții: „De nu aveți sămînță, iată luați!“ Și acestea le făcea căci era teamă că viața aceloră cea făr' de muncă lui va aduce rău.

Ce au cuvîntat Platon pentru luxul
acragantinilor

Platon, văzînd că acragantinii zidesc lucruri de mult preț, și în mîncări așijderea cheltuiesc mult, au zis: „Acragantinii zidesc parcă o să trăiască cît este lumea, și mîncă parcă nu o să trăiască să minince și mine“.

Că somnul este frate cu moartea și pentru
moartea lui Gorghie

Gorghie, fiind foarte bătrîn și la ceasurile cele din urmă ale vieții, bolnăvindu-să, au fost dormit. Și întrebîndu-l unul cum să mai află, el au zis că: „Acum somnul mă apropie de fratele său“.

Cum Socrat au micșorat mândria lui Alchiviad

Văzind Socrat că Alchiviad s-au orbit pentru multa bogăție și s-au mândrit de tot pentru averea moșiilor, l-au adus la un loc unde era o hartă și i-au zis să caute să găsească unde este țara Athinii. După ce au găsit-o, i-au zis să caute și moșiile lui. El, căutînd și negăsind, au spus că nu sînt scrise.

Atunci i-au zis: „Așadar tu te fălești pentru lucruri care nu sînt știute în lume“.

Că împăratul Filip foarte cinstea
învățătura, și pentru Aristotel

Filip Machedon zic că era foarte bun ocîrmuitoriu ostășesc, tare în cuvînt și foarte iubitoriu de învățături. Apoi dînd lui Aristotel destulă avere, s-au făcut pricinuatoriu și de altă mai multă învățatură, cum și a istoriilor tuturor dobitoacelor.

Cum unul au făcut într-un oraș pe toți împreunați
rău

În vremea cînd hiii foarte toți întră ei s-au certat și au hotărît să scoată din orașul lor pe toți cei streini, un bărbat cu știință politicească le-au zis: „Nu cumva să goniți pe toți streinii, căci, după vreme, neavînd cu cine să ne mai învrăjbm, vom începe războiul întră noi.“

Și cu acest cuvînt i-au adus la cunoștință și apoi la unire.

Cît Filip să stăpînea în vremea izbînzii și
de ce lucru vrea des să-și aducă aminte

Cînd Filip în Heronia au biruit pe athineni, s-au mândrit de mare izbîndă, dar cuminte s-au stăpînit; și de aceea s-au socotit că este bun lucru în toate zilele un tînăr să-i aducă aminte că este om. Cum s-au și urmat, nefiînd slobod nimeni să iasă înaintea lui mai nainte pînă a nu veni băiatul să-i zică de trei ori: „Filipe! Adu-ți aminte că ești om!“

Că Xenocrat era foarte milosîrdnic

Xenocrat halchidoneanul, prietenu lui Platon, era foarte milosîrdnic, și nu numai iubitoriu de oameni, ci avea milă

și de dobitoace. Și într-o zi, aflindu-să afară tocma cind un arete gonea o vrabie, i-au zburat în brațele lui, și el au păzit-o pînă s-au depărtat aretele, apoi au slobozit-o.

Pentru mîndria lui Menecrat și cum Filip au ris de el

Doctorul Menecrat ajunsese întru atita de mare mîndrie încît să să numească Zefs. Și cind au scris cătră împăratul Filip al machedonilor, au scris așa: „Menecrat, Zefs, cătră Filip, fericire îți pofteso“. Și Filip i-au răspuns: „Filip cătră Menecrat, sănătate. Și te sfătuiesc pentru vreo cităva vreme să mergi spre lăcuință la Andichira“ (să zicea că acolo să află o iarbă care dohtorește pe nebuni).

Cum împăratul athineilor, Codru, singur au alergat spre moarte pentru folosul patriii lui

Cind athineii avea războiu cu peloponisii, li s-au făcut prorocire că vor cîștiga bătaia dacă să va omori împăratul de peloponisii. Vrajmașii, știind această prorocire, au dat poruncă cătră toți ostașii să să păzească în bătaie a nu da în Codru. El, seară fiind, s-au îmbrăcat în haine proaste și, ieșind afară din șanțuri, tăia lemne de foc. Atunci s-au întimplat să vie oameni și din peloponisii, tot pentru lemne. Codru le-au dat pricină, lovindu-i și cu cuțitul; ei, lovindu-l și omorîndu-l, s-au întors veseli. Athineii, aflînd aceste, au cîntat cîntecul de veselie și, începînd să să bată cu mînie și cu voinicie, au cîștigat.

Scrisoare vrednică de mirare

Istieu Melisie, aflîndu-să pe lingă Darie, împăratul persilor, și vrînd să facă răzvrătire în Ionia și temîndu-să să trimiță scrisoare pentru streji, au ras capul unii slugi credincioase și cu împunsături au scris: „Istieu către Aristagora: răzvrățiți pe Ionia“. Și apoi așteptînd pînă i-au crescut părul, l-au trimis; el, trecînd pîntre păzitori, s-au dus la Aristagora unde, rîzîndu-și capul, și-au arătat scrisesele. Acela, cetîndu-le, au săvîrșit lucrul.

Cum oastea lui Ieron, înșelînd pe vrăjmași,
au trecut un rîu

Ieron, neputînd să treacă un rîu din împotrivirea vrăjmașilor, au pus pe cei mai bine înarmați la petrecere și pe cei mai ușori i-au trimis în susul apii, și pe cei călăreți și mai înainte, ca să socotească vrăjmașii că pe acolo vor să treacă, unde, înșălîndu-să, s-au și strîns cei mai mulți. Atunci Ieron ș-au trecut oastea împotrîvîndu-să la acei puțîni rămași vrăjmași și numaidecît făcînd semn și celorlalți, ai lor au trecut cu toții.

Împreunarea mari folosiri și izbînde aduce

Aristid și Themistoclis, avînd între sine cea mai mare vrăjmășie cînd au venit împăratul Persiîi cu războiu, ei împreună, ieșînd afară din oraș și ridicîndu-și mîinile la ceriu, au jurat să lase vrăjmășia pînă vor birui pe persul. Și ca niște buni ostași, bătîndu-să împreună, au biruit.

Cea de silă biruință

Ificrat, aflîndu-să în războiu într-un cîmp, și vrăjmașii fiind mai mulți decît ei, au făcut șanț la spatele oștirii lui, ca să le lipsească gîndul de fugă. Ostașii, vîzînd aceasta și siliți fiind, s-au bătut cu mare voinicie și au cîștigat.

Cei biruiți biruiesc și cei biruitori să biruiesc

Athinodor, ocîrmuitoriu ostășesc, s-au biruit de cătră Fochion. Apoi, jurîndu-să cu toți soldații și ofițirii de a să bate pînă vor muri toți, și începînd războiul peste puțină vreme, cei biruiți biruitori s-au cunoscut.

[Dioghen]

Dioghen, mergînd la Platon, călca cu picioarele așternutul lui, zicînd: „Calc mîndria lui Platon“. Platon i-au zis: „O, Dioghenes! Nu ești departe de mîndrie, căci socotești că nu ai mîndrie“. El iar i-au zis: „Calc mîndria lui Platon!“ Platon iar i-au răspuns: „Și aceasta care o zici și o faci este un fel de mîndrie“.

[Dioghen II]

Mergînd Dioghen la Mindon și vîzînd orașul mic și porțile mari foarte, au zis: „Bărbaților mindeni! Închideți-vă porțile, nu cumva să vă iasă orașul afară!“

[Dioghen III]

Tot Dioghen, vîzînd pe un tînr care își risipea bogăția, au cerut un leu. El l-au întrebă: „Pentru ce de la mine cei un leu, și de la ceialalți numai cite o para?“ El i-au rîspuns: „Căci de la aceia am nădejde să mai iau și altădată, iar de la tine Domnul știe cînd voi mai lua.“

Sărăciia cea mare aduce pe om la neîntristare

Dionisie tiranul au strîns un mare bir de la supușii lui și, vîzîndu-i că să ticăloșesc, să roagă, să plîngă că nu au, au poruncit și de al doilea să stringă alt bir; și de al treilea, pînă cînd au auzit că nu să mai plîngă, ci au căzut pe mîncări și băuturi, și cînd le cer bani, în loc să plîngă, ei rîd. Atunci au zis să nu-i mai supere, căci acesta este semn de sărăcie.

Credința ciinelui

Împăratul Chiru, călătorînd, au dat peste un ciine care păzea un mort; și, cercetînd, au aflat că sînt trei zile de cînd păzește pe mort, fără de hrană. Așa au poruncit pe mort să-l îngroape, iar pe ciine l-au luat.

După citeva zile, au mers la cercetarea ostașilor, avînd și pe ciine. Acolo, vîzînd ciinele pe aceia ce omorisără pe stăpînul său, au alergat asupra lor cu mare minie și lătrîndu-i, apoi să întorcea și cătră Chiru cu acest feliu de mijloc, încît nu numai Chiru, care avea pricină, au intrat în bănuială, ci și toți să afla. Așa prinzîndu-să și dovedîndu-să, s-au pedepsit.

Cinstea cătră bătrînețe

Un bătrîn, cînd să făcea jocurile în Olimbiia, vrînd să vază și el și neavînd loc, să întorcea în toate părțile; și [nu] numai că nu-i făcea loc, ci unii și rîdea și își bătea joc de el. Iar cum s-au dus în partea unde era lachedemonii, nu numa că toți tinerii s-au sculat, vrînd fieșcare să-ș dea locul, ci

și cei de vîrsta jumătate îi făcea loc. Peloponisiile foarte au lăudat această cinste, iar bătrînul, mișcîndu-și capul cel de tot alb din bătrînețe, au zis: „Cît s-au înmulțit răul! Toți elinii cunosc binele, dar numai lachedemonii îl și fac“.

Cînd și cum pot afla împărații adevărul

Împăratul Antioh, mergînd la vinătoare și rătăcindu-să de toți prietenii și slugi, au intrat în lăcuințe de oameni săraci. Și asupra mesii chiar el deschizînd vorbă pentru împăratul, proștii, necunoscîndu-l, au zis că „Împăratul nostru despre altele este foarte bun, greșind numai căci toate trebile le are încredințate la prietenii lui, care sînt oameni răi, și împăratul, căci îi are prieteni, nu-i pedepsește; și căci este foarte iubet de vinătoare, multe lucruri din cele trebuincioase le lasă baltă“.

Împăratul, aceste auzind, atunci au tăcut. Iar a doua zi, după ce s-au strîns toți paznicii lui și s-au dovedit din haina cea roșie și din coronă, au zis că: „De cînd m-am învrednicit [cu] aceste semne împărătești, abia ieri întîliu am auzit cuvinte adevărate pentru mine vorbindu-să“.

De aceea, judecătorii nu trebuie nici să cunoască, nici să vază pe cei ce judecă, cum și ocîrmuitorii să nu dea crezămînt aceluia ce-i ridică în slavă cu laudele, ci de la strein să afle adevărul.

CUVÎNTAREA LUI XENOFON PENTRU ICONOMIE

Cap. I

Am auzit odată pe Socrat vorbind pentru iconomie, zicînd:

— Spune-m, o Critobule! Iconomia este un nume care sîmăuiește cu vreun meșteșug precum lemnăria, ferăria și zidăria?

Critobul au răspuns:

— Așa mi se pare.

Socrat:

— Așadar, precum putem să zicem care este datoriia a acestor meșteșuguri, așa și care datorie este aceștii iconomii?

Critobul:

— Socotesc că datoriia a fieștecăruia bun iconom este de a-și ocîrmi casa lui bine.

Socrat:

— Dar cînd cinevași pe acest bun iconom îl va face epítrop casii sale, voind acela, nu va putea să ocîrmuiască bine și acea casă? Căci cel ce știe un meșteșug cu care poate lucra cevaș pentru sineș nu poate lucra și pentru altul? Așijderea poate și iconomul cel bun.

Critobul:

— Ai dreptate, o Socrates! Căci și eu asemenea judec.

Socrat:

— Dar cînd cel ce știe meșteșugul iconomiii, sărac fiind, iconomisînd casa a vreunui bogat, poate ca să ia simbrie, cum să plătește meșterul care lucrează cevaș pentru altul?

Critobul:

— Negreșit, poate lua și multă simbrie cînd, după ce să va însărcina cu casa, va fi vrednic să urmeze cele cuviincioase și să înmulțească venitul.

Socrat:

— Dar zicînd casă, ce trebuie să socotim? Aceasta care obștește zicem casă, sau și oricite va avea omul și afară din casă trebuie toate să să numească averile casii?

Critobul:

— Eu socotesc că oricite averi va avea omul, fie și afară din patria sa, toate să numesc venituri ale casii.

Socrat:

— Dar ia mai spune-mi: unii au și vrăjmași!

Critobul:

— Au, și mai virtos unii au mulți.

Socrat:

— Așadar putem zice că și vrăjmașii sînt venituri ale acelor case?

Critobul:

— De rîs adevărat ar fi cînd acela care plătește iconomului ca să înmulțească veniturile casii, să-i plătească și ca să-i înmulțească și vrăjmașii.

Socrat:

— Nu este de rîs, căci dinpreună am hotărit că în casa omului să cuprînde orice dobîndire are.

Critobul:

— Eu foarte întru adevăr spui că averi numesc numai orice lucru bun are omul, iar nu și rău.

Socrat:

— Așadar să cunoaște că tu numești averi acelea care sînt folositoare la fieștecare.

Critobul:

— Negreșit, iar cite aduc stricăciune le socotesc mai mult pagube, iar nu averi.

Socrat:

— Dar dacă cineva își va cumpăra un cal și, neștiind să-l încalece bine, va cădea și va pătimi rău, calul nu să mai numește averea lui?

Critobul:

— Nu, căci averea trebuie să fie și folositoare.

Socrat:

— Așadar, după cuvîntul tău, nici pămîntul nu este avere la care îl lucrează ou acest feliu de mijloc, încît din munca lui să să păgubească.

Critobul:

— Negreșit, la acest feliu de om nici pămîntul nu este avere cînd, în loc să-l hrănească, îl face să flămînzească.

Socrat:

— Așadar, nici oile nu sînt avere la acela care, neștiind să le iconomisească, să păgubește.

Critobul:

— Negreșit, nici aceste, după părerea mea.

Socrat:

— Așadar, cum mi să pare, tu numești avere numai acele care ne folosesc, iar nu și care ne aduc stricăciune.

Critobul:

— Negreșit.

Socrat:

— Aceleași dară lucruri la cei ce știu bine să le întrebuințeze să numesc averi, iar la cei ce nu știu nu este avere? Întocma ca fluierul pe care, avîndu-l cineva care știe să cînte bine, este avere aceluia, iar avîndu-l cel ce nu știe, îl are ca o bucată de lemn netrebuincioasă, și iarăși de-l va vinde ca o marfă.

Critobul:

— Asemenea și noi gîndim că fluierile, la acela carele, de nu va ști să cînte și le va avea spre vînzare, să numesc avere; iar de nu le va vinde, sînt ca niște surcele. Așadar, o Socrate! gîndirile noastre merg împreunate, căci am zis că oricîte ne folosesc sînt averi, și fluierile, nevînzîndu-să, avere nu poate să fie.

Socrat:

— Așa va fi cînd va fi să le vînză omului care va ști să cînte; iar de le va vinde unuia care nu va ști să le întrebuițeze, atunci, și vînzîndu-le, nu sînt avere.

Critobul:

— Socoteala ta, frate, cum să arată, este că nici moneda, cînd nu va ști omul să o întrebuițeze cum să cade, nu este avere.

Socrat:

— Și tu, cum gîndesc, dinpreună ai hotărît că acelea sînt averi din care poate omul să să folosească; căci cînd cineva prin monetă va cumpăra o iarbă ce să numește ioschiasmos, care nebunește pe om, cum această monetă poate fi folositoare?

Critobul:

— Negreșit nu, ai toată dreptatea.

Socrat:

— Banii, o Critobule! cînd cineva nu știe să-i întrebuițeze trebuie să-i arunce atîta de departe încît nice să mai numească avere; iar prietenii, cînd va ști cineva să să poarte cu dinșii încît să să folosească de la ei, ce vom zice să sînt aceștia?

Critobul:

— Adevărată avere, și mult mai folositoare și mai cinstită decît averea boilor, de vor fi prieteni adevărați.

Socrat:

— Așadară și vrăjmașii sînt averi la aceia care știu cum să să folosească de la ei.

Critobul:

— Asemenea și eu cu tine gîndesc.

Socrat:

— Deci dar datoriiia bunului iconom este de-a ști cum să să poarte și cu vrăjmașii încît să să folosească de la ei.

Critobul:

— Cuvîntul îți este foarte temeinic.

Socrat:

— Vezi, o Critobule, cite case de oameni mici și mari s-au îmbogățit în vreme de războiu!

Critobul:

— Toate cite pînă acuma s-au vorbit, bine s-au judecat, o Socrate! dar pentru aceea care avem să vorbim să vedem cum o să le socotim, adecă: cînd vedem oameni cu știință

și meșteșuguri prin care pot, lucrînd, să-și prisosească venitul și căci nu vor fieșcare să să mișce printr-acele lucru pentru care ar putea folosi, îi vedem că nu să sporesc cu nici un folos dintr-acele meșteșuguri. Așadar, acești oameni, ale lor științe și meșteșuguri nu pot a fi nici bani, nici avere.

Socrat:

— Ai început, o Critobule, să vorbești pentru robi.

Critobul:

— Ba nu, frate! Întru adevăr îți zic: mai virtos unii dintru aceștia vor să să numească că sint de mare neam, pe carii eu îi văz că alții au știință ostășești, și alții politicești, dară nu vor să le și urmeze și, negreșit, după a mea judecată, căci nu au stăpîni să-i silească.

Socrat:

— Și cum este cu putință să nu aibă stăpîni, cînd ei, poftind să să ferească și vrînd să urmeze toate acele mijloace pentru căștigarea bunătăților, să opresc de cătră stăpîinii lor?

Critobul:

— Și care sint acei stăpîni care, nevăzuți fiind, tot îi stăpînesc?

Socrat:

— Într-adevăr zic că nu sint nevăzuți, ci prea văzuți și cunoscuți, și că sint foarte vicleni și pe tine însuși nu te înșală. De socotești că trecerea vieții cea cu lenevire este o mare viclenie, cum și slăbiciunea sufletului și lenea, acestora le sint stăpîni; și mai sint și alte stăpîni mai înșălătoare, carele să prefac că sint desfătări, adecă jocurile de cărți și alte feliurimi, și cele nefolositoare adunări care cu trecere de vreme să fac cunoscute și chiar la aceia care s-au înșelat, căci adevărat au fost întristări spoite numai de asămuirea desfătărilor care, stăpînindu-i, îi opresc de acele folositoare lucruri.

Critobul:

— Dar sint, o Socrate! carii nu să opresc de aceste desfătări spre a nu munci, mai virtos cu mare grije să port la toate lucrurile și la ciștigurile lor, dar și acestea tot cheltuiesc averea lor și cad în lipsă.

Socrat:

— Așadar și acestia sint robi la alții, mai fără de milă stăpîni, alții ai lăcomiilor, alții ai bețiilor, alții ai desfrănării, și alții ai iubirii de o prefăcută de nimică și prin mari cheltuieli

dobîndită cinste. Care aceste patimi, pe care din oameni vor supune, așa fără de milă îi robesc încît, pînă cînd îi vedea că sînt în starea lor și pot să muncească, îi silesc să-și dea toate câștigurile lor și pînă la cea mai mică avere să o jărtvească pentru poftele lor.

Și apoi, cînd îi vor pricepe că din pricina bătrînetelor nu mai pot a munci, pe aceia îi lasă să trăiască în ticăloase bătrînețe și să silească să facă alți robi. Așadar, trebuie, o, Critobule, să ne luptăm și să ne batem cu aceste patimi pentru câștigarea slobozenii noastre mai mult decît cu acei împărați care prin arme să muncesc a ne stăpîni; căci aceia, de multe ori întîmplîndu-să să fie oameni cu bun cuget, pe aceia care i-au stăpînit i-au făcut să fie buni și să petreacă în mai mare odihnă decît întîiu, pînă a nu fu supuși lor. Iar acești stăpîni ce aduc patimile niciodată nu conțenesc, în veci, ci ne chinuiesc atît trupurile, cît și sufletele și averile cînd sîntem supuși lor.

Cap. II

CRITOBUL

După aceste vorbe, Critobul au zis:

— O, Socrate! Cît pentru aceste, îndestul ți-am auzit cuvintele și, cercetîndu-mă singur, după a mea judecată, mă găsesc că nu sînt stăpînit de aceste patimi. Așadar, de vei voi, să mă sfătuiești: cum să fac ca să-mi înmulțesc veniturile? Socotesc că nu voi fi oprit de aceste patimi pe care tu numești stăpîne, ci fără de grije sfătuiește-mă ori ce bine știi. Nu cumva m-ai cunoscut îndestul bogat încît socotești că nu avem trebuință de avere?

Socrate:

— De zici aceste pentru mine, eu socotesc că nu am lipsă de avere, ci sînt destul bogat. Iar tu, o Critobule, mi se pare că ești sărac și întru adevăr uneori im este milă de tine.

Iar Critobul, rîzînd, au zis:

— Te jur pe numele lui Dumnezeu, o Socrate, să faci prețuire de cîți bani ar cuprinde toată averea ta, cînd s-ar vinde, și cîți bani a mea?

Socrat:

— Eu gîndesc că, de aş putea găsi un bun cumpărătoriu, aş cuprinde din case şi din toate lucrurile mele cinci sute lei; iar avuţia ta foarte încredinţat sînt că ar cuprinde peste cincizeci de mii.

Critobul:

— De vreme ce faci o aşa preţuire, cum socoteşti că tu nu ai trebuinţă de bani, iarăş de mine îţi este milă, căci sînt sărac?

Socrat:

— Căci ale mele sînt destule, de a-m da cele spre hrană trebuincioase, iar pentru podoaba ta cea luminoasă care ai, şi pentru cînte, şi de să va întrei averea ta, tot mi să pare că sînt puţine pentru trebuinţele tale.

Critobul:

— Şi cum zici aceasta?

Socrat:

— Întîiu, căci cunosc că eşti silit să faci mari ajutări ⁽¹⁾; căci de nu le vei face, nici Dumnezeu te va suferi, nici oamenii. Apoi încă eşti datoriu să primeşti mulţi streini şi să-i oaspeţi cu mari cheltuieli, şi compatrioţilor tăi să le dai baluri ⁽²⁾ şi să-i ajuţi. Căci într-alt chip vei rămînea făr' de ajutoriu şi, pe lîngă acestea, tocma acuma cunosc că oraşul te îndatorează să cheltuieşti mare sumă la hrană de cai, şi de învăţătură de jucători, şi acelora care să luptă la gîmnasii, şi la aceia ce au întîlias şedere la judecători. Mai virtos, de să va întîmpla războiu, ştiu că athineii îţi vor porunci să plăteşti simbrii la corăbieri şi alte multe ajutoare, cîte anevoie le vei suferi. Şi ori la care poruncă te vei arăta că n-ai săvirşit-o întocma, făr' de îndoială că te vor pedepsi, tocma ca cînd ai fi furat lucruri ale obştii. Încă mai văz că, socotindu-te de bogat, nu te sileşti spre a găsi mijloace de cîştiguri, ci îţi petreci vremea în lucruri copilăreşti, greşind greşală neiertată.

Pentru aceasta îţi este milă de tine, temîndu-mă nu cumva să paţi vreun mare rău şi netămăduit, ajungînd la mare neavere. Iar eu, de mi să va întîmpla vreo trebuinţă, şi chiar tu ştii că am vreo cîţiva prieteni, şi de la oricare voiu cere ajutoriu de bani, cu o mică dobîndă, negreşit îţi vor da şi voiu împlini cele spre hrană trebuincioase. Dar ai tăi prieteni, cu toate că sînt mai bogaţi decît tine, avînd şi averi mai multe, tot caută de la tine să să folosească.

Critobul:

— Eu, o Socrate, nu pociu să mă împotrivesc cuvintelor tale, ci te rog, pînă cînd este vremea îndemînată, sfătuieste-mă pîrintește ca să nu ajung adevărat vrednic de milă.

Socrat:

— Și nu ți să pare, o Critobule, această grabnică prefacere vrednică de mirare, căci puțin mai nainte, cînd eu ți-am zis că sînt bogat, ai ris de mine ca de un om care nu știe ce va să zică bogăția, și nu ai tăcut mai nainte, pînă nu m-ai silit să-ți mărturisesc că nu am nici a sutălea parte din averile tale, și acuma mă rogi să te sfătuiesc pîrintește și să te îngrijesc de a nu ajunge adevărat sărac?

Critobul au zis:

— O, Socrate! văz că tu cunoști un meșteșug prin care să dobîndește bogăția, făcînd din mică avere mare. Acela dară care din puțin scoate cîștig, din mai mult am nădejde că va putea lesne să facă averi mari.

Socrate:

— Nu-ți aduci aminte, între vorbele ce am avut mai nainte, că nu mi-ai dat vreme nici gînd să zic, zicîndu-mi că acela care nu știe cum să se poarte cu caii, cu oi, cu moșii, cu bani și cu asemenea lucruri, că nu poate să le numească avere, în vreme ce toate veniturile dintr-aceasta le fac oamenii? Așadar eu, care în toată viața mea nu am avut nici una de acestea, cum socotești că voi ști să le întrebuițez și să le iconomisesc?

Critobul:

— Dar și împreună am mărturisit că, și de nu va avea vreunul averi, poate să aibă meșteșugul iconomiei. Așadară, ce te oprește de a ști și tu acest meșteșug?

Socrat:

— Tot acea pricină este de a nu ști iconomia care poate fi și la alt om de a nu ști să cînte cu fluieru, cînd nici el nu au dobîndit, nici altul nu i-au dat ca să poată a învăța. Așijderea și eu, nici am dobîndit averi ca să pociu învăța să le iconomisesc, nici altul nu mi-au dat ale sale, ca să le ocîrmuiesc. Și este foarte adevărat că acela care întîiaș dată învață chithara, negreșit, pe cele dintîiu le strică; așa și eu, de voi cerca să învăț iconomia întîiu la casa ta, poate să-ți aduc pagubă.

Critobul:

— Cu toate mijloacele te silești, o, Socrate, să nu mă folosești!

Socrat:

— Cinstit, nu mă trag de a te folosi, ci oricite voiu ști, cu toată rîvnă ți le voi cuvînta și trebuie să te mulțamești și pe aceasta, căci îți voi aduce o pildă, adecă: de să va întîmpla să vii la casa mea pentru foc, și eu, neavînd, te voi îndrepta în altă parte, unde poți găsi și lua, negreșit nu mă vei dojeni, cum și de ai voi să înveți de la mine muzica și eu te voi îndrepta la alții, mai învățați oameni, care chiar ei ți-ar și mulțami, căci vei să înveți de la ei. Cum ai putea să te plîngi pentru această îndreptare?

Critobul:

— Adevărat, o Socrate, nu aș fi putut a avea nici o drep-tate.

Socrat:

— Așadar eu îți voi arăta, o Critobule, că pentru cît voiești acum să înveți de la mine, sînt alții mult mai învățați decît mine. Și îți adeverez că am îngrijit spre a afla care din orășani la ce fieșcare este mai cu bună știință, căci băgînd sama că, din oamenii care tot cu un lucru să străduiesc, alții sînt săraci și alții foarte bogați, m-am mirat și, pîrîndu-mi-să foarte de trebuință să cercetez ca să aflu care este pricina, am aflat că este drept cuvînt la aceasta deosibire, căci am văzut că aceia carii își caută trebile făr' de nici o socoteală și îngrijire păgubesc; iar carii cu neostenită îngrijire și bună socoteală le săvîrșesc și curînd, și lesne, și iau folosință, de la carii, de vei voi și tu să înveți, socotesc că te vei folosi, și cu ajutoriul milostivului Dumnezeu, vei putea să te faci foarte vrednic spre dobîndirea de avere.

Cap. III

Aceste auzînd, Critobul au zis:

— Acum, o Socrate, eu nu te voi mai lăsa pînă nu-m vei arăta cîte te-ai făgăduit mie, în auzul și acestora prieteni.

Socrat:

— Dar cînd eu, o Critobule, îți voi arăta întîliu că sînt unii care au cheltuit multă avere, zidînd case netrebuincioase, și alții cu puțină cheltuială ș-au făcut casă cu toate cele trebuincioase ale odihniei, ce vei socoti dintr-aceasta? Nu vei socoti că pui înainte-ți o pildă de lucrurile iconomicești?

Critobul:

— Negreșit.

Socrat:

— Dară cînd îți voi arăta că unii au pe la casele lor multe și deosebite lucruri și vase, dar fără de nici o rînduială, și cînd vor să ia dintr-însele, nu știu care de unde să le ia și unde iarăș să le puie și, în scurt, nu știu ce au și ce le lipsește, și dintr-această pricină chiar ei destul să supără și pe slugi, fără de drept cuvînt, îi pedepsesc? Iar alții, cu toate că au puține vase, dar avînd cîte le sînt trebuincioase și cu bună orînduială, toate la vreme trebuincioasă le au și fără de zgomot. Așadar, care pricină socotești că este a acestii deosibiri?

Critobul:

— Care altă poate fi, o Socrate, decît că cei neiconomi, fără de orînduială, orice lucru unde le vine îl aruncă, iar iconomii cei buni toate lucrurile casii le așază cu bună orînduială, în loc hotărit, și știu care de unde să le ia și unde iarăș să le puie.

Socrat:

— Adevărat, așa, nu le aruncă care unde să va întîmpla, căci așa văzînd slugile, așa vor și urma, ci le așază cu mare îngrijire și durere de inimă ca, văzînd slugile, asemenea să le îngrijească.

Critobul:

— Așa gîndesc că și acesta este un chip al bunei iconomii.

Socrat:

— Așa negreșit și cel mai dintii. Dară de îți voi mai arăta că unii din stăpînii care au robi și îi țin legați și în fiere, și ei tot fug, iar alții îi au slobozi și ei să mulțămesc să muncească cu toată voința lor, și nu fug niciodată, ce vei socoti dintr-aceasta? Nu ți să va părea și aceasta un mijloc al iconomiii?

Critobul:

— Negreșit, și vrednic de vedere.

Socrat:

— Dar de-ț voi mai arăta și oameni plugari, carii tot cu un feliu de sămăntură să muncesc, și alții zic că s-au stîns, au sărăcit dintru această muncă, iar alții că de aceea dobîndesc toate cele lor trebuincioase și cu mare biușugare, ce vei zice pentru aceasta?

Critobul:

— Nu pociu altceva a zice decît că cei dintîiu poate nu cheltuiesc numai la cele trebuincioase lor lucruri, ci și la nimicuri, carele aduc pagubă, și apoi nu au de unde să cheltuiască la cele trebuincioase.

Socrat:

— Poate vor fi vreunii și acest felîu, dar eu nu zic pentru acestea, ci zic pentru aceia care, plugari fiind, nu pot să-și agonisească nici cele spre hrana vieții trebuincioase.

Critobul:

— Și care va fi pricina acestora?

Socrat:

— Eu îți voi arăta și pe acestea și tu, băgînd sama bine, negreșit le vei afla.

Critobul:

— Adevărat, de voi putea.

Socrat:

— Trebuie dar, începînd această învățătură, singur să cerci pe sineși de poți învăța, căci eu te știu că, cît pentru vederea comediilor, te scoli foarte de noapte și alergi destul drum și pe mine mă îndemnezi ca să viu dinpreună, iar la vreun lucru folositoriu nu m-ai îndemnat niciodată.

Critobul:

— Așadar, o Socrate, eu îți paiu vrednic de ris?

Socrat:

— În sineși, negreșit, ești mult mai vrednic de ris; dar de-ți voi arăta că unii și din învățatura și vînzarea cailor au păgubit destul, iar alții s-au îmbogățit și să bucură pentru câștigul lor, ce vei zice?

Critobul:

— Și eu văz pe acestea și cunosc amîndoao părțile, dar și voiesc să fiu din partea cîștigătorilor.

Socrat:

— Cum socotesc, tu vezi pe aceștia tot cum vezi și pe arătătorii de tragedii și de comedii, nu ca să te asemeni lor, ci numai ca să te bucuri auzînd și văzînd, și toate cu cuvînt nu poftesti să te faci poetic, dar cînd politicește vei fi datoriu să întrebunțezi călăriia, nu vei fi adevărat neghiob cînd nu te vei sili să înveți acest lucru cum să cade? Și mai virtos cînd cail sînt folositori și la trebuințele omului și dau bun cîștig vînzîndu-i?

Critobul:

— Mă îndemnezi, o Socrate, ca să învăț cai tineri?

Socrat:

— Intocma, intru adevăr, mult te îndemnez și din copiii cumpărați ⁽³⁾ să faci buni plugari căci, cum gîndesc, sînt vîrste și de oameni și de cai care, făr' de zăbavă, să întrebuițează ⁽⁴⁾, și în scurtă vreme. Și încă pociu să-ți mai arăt că și din bărbați unii așa își iconomisesc soțiile lor, încît le au ajutoare la prisosirea casii, iar alții le au prăpăditoare casii lor.

Critobul:

— Și pentru acest rău, o Socrate, pe cine trebuie să dojenim, pe bărbat sau pe muiere?

Socrat:

— De mai multe ori, cînd oile sînt în rea stare, pe cioban dojenim, și cînd calul are vreun rău nărav, cea mai multă parte a dojenirii o dăm cătră cel care îi incalecă. Iar muierea, cînd de bărbat să va sfătui datoriile ei și ea va sta într-a ei rea voință, atunci ea trebuie să se dojenească; iar cînd bărbatul său nu o învață lucruri bune și cinstite, ci o lasă în rătăcire, atunci nu este el vinovat? Dar o, Critobule, făr' de nici o pricinuire, adevărat spune-ne, căci toți sîntem prieteni: bez nevastei tale, te mai increzi și la altul trebile tale cele mai multe și mai trebuincioase?

Critobul:

— La nimeni altul.

Socrat:

— Dar vorbești cu altcineva mai puțin decît vorbești cu nevasta?

Critobul:

— De nu voiu vorbi cu ea puțin, nu voi mai avea vreme să vorbesc cu mulți alții.

Socrat:

— Foarte tînără ai luat-o, sau că puține lucruri în lume văzuse și auzise.

Critobul:

— Adevărat.

Socrat:

— Așadar, este mai vrednic de mirare de a ști să zică ori să facă oarece din cele cuviincioase decît de ar greși mult.

Critobul:

— Așadar, cîți au luat neveste bune, după cum zici, ei le-au învățat?

Socrat:

— Nu este anevoie să facem oarecare cercetări pentru aceasta, dar eu te încredințez că Aspasia este foarte învățată, care îți va arăta toate acestea mai cu temei și mai deslușit decât mine, și socotesc că fieștecare muiere care își economisește bine casa și deopotrivă cu bărbatul să silește spre fericirea casii. Căci veniturile adevărat mai de multe ori să aduc în casă de bărbat, dar și cele mai multe să cheltuiesc prin buna economie a muierei. Și când aceste cheltuieli să fac cu orinduială, casile să înmulțesc și să îmbogățesc; și când împotriva, să micșoresc și sărăcesc. Așadară gîndesc că și oricare din alți meșteri [care], cu silință caută lucrurile lor, pot să-ți arate că ai trebuință de a învăța.

Cap. IV

Critobul:

— Dar care trebuință este, o Socrate, să-mi arăți toate meșteșugurile? Căci nici lesne este să dobîndesc vrednici muncitori care să poată ști toate meșteșugurile, nici eu nu pociu să iau bună ființă pentru toate; ci arată-mi numai pe acelea care sînt mai bune și întrebuintate la a mea silință, și care sînt acei oameni care le urmează, și chiar tu pe cît poți folosește-mă la aceste prin învățătura ta.

Socrat:

— Foarte bine zici, o Critobule, căci toate meșteșugurile cele de cuzniță, pe care le urmează meșterii ce le lucrează cu minile, sînt defăimate și cu drept cuvînt sînt fără de nici o cinste în orașele cele democraticești ⁽⁶⁾, căci supără trupurile lucrătorilor, silindu-i în veci de a sta și să străduiască tot supt acoperișul prăvăliilor, și unele din meșteșuguri să-i silească a lucra toată zioa în cuptoarele focului. Apoi, aceste cuznicești meșteșuguri mult opresc pe aceia care le urmează de a să sirgui dinpreună cu toți pentru patrie și pentru prieteni, și așa, cu vreme, aceștia ajung de a fi cu totul nevrednici la orice obștesc ajutoriu al patriii și al prieteșugului, și mai virtos unele orașe care iubesc războaiele, din pricinile căci nu suferă lesne să calce alții dreptățile lor, nici că slobozesc pe orașani să urmeze acest feliu de lucruri.

Critobul:

— Așadară, o Socrate, pe mine, care meșteșug mă înveți să urmez?

Socrat:

— Nu cumva îți va fi rușine de vom voi să urmărim împăratului persilor, carele zic că socotind că meșteșugul plugării și al războiului sînt cele mai bune, mai trebuincioase, și mai folositoare, să sirguitoare cu toate mijloacele la acestea?

Critobul:

— Și crezi tu, o Socrate, că împăratul persilor să sirguitoare pentru plugărie?

Socrat:

— Dintru această băgare de samă, o Critobule, poate nu vom putea adevăra de să sirguitoare pentru acest lucru, iar cît pentru urmările ostășești este foarte cunoscut că mult să silește; căci de la cîte neamuri ia bir pe tot anul, poruncă neclintită are dată la ocîrmuitorii acelor neamuri pentru hrana care trebuie să dea, la cîți călăreți, la săgetași, la prăștiași și la înțarmați, care aceștia au datorie și pe lăcuiitori să-i ție în bună orînduială, și de vor veni asupra lor vrăjmașii, să-i ajute, ocrotind ținutul lor. Și bezi acestea, împăratul are la marginile orașelor păzitori cu plată cărora ocîrmuitorii eparhiilor le dă hrană după cuprinderea poruncilor, iar împăratul pe tot anul trebuie să facă cercetare pentru aceia care iau simbrii și pentru toate cetele ostășești și, stringîndu-i pe toți, bezi păzitorii ce sînt împrejurul orașelor, oriunde să face adunarea, pe cei dinprejurul scaunului împărătesc îi cercetează singur, iar pe cei din ținuturi depărtate trimite oameni credincioși de îi cercetează și îi îngrijește. Și pe cîți din ocîrmuitori, din orice ceată și treaptă, îi va găsi că au numărul oamenilor lor deplin și ostași bine învățați, cai țapeni, armele bine îngrijite, pre acești ocîrmuitori îi nalță la mai nalte trepte și îi îmbogățește cu daruri mari; și pe cîți iarăși va găsi împotriva urmînd, și cu furțisaguri, pe aceștia îi pedepsește foarte greu și, scoțîndu-l din slujbă, orînduiește alții în locul lor. Așadară sîntem siliți să zicem că împăratul, printr-aceste lucruri, îngrijește și să silește pentru trebile ostășești.

Iar pentru grija plugării, cît loc el singur umblă, singur și îngrijește de să ară bine și îndestul, iar pentru cît loc nu cuprinde vederea lui, trimițînd oameni credincioși, îi îngrijește printr-aceștia și pe cîți domni îi dovedește că

Îngrijesc bine pentru sămănăturile ținuturilor lor și pentru înmulțirea lăcuitorilor, și pentru sădiri cu felurimi de copaci roditori, pe aceia îi mută la mai mari ținuturi, cinstindu-i și îmbogățindu-i cu daruri, și pe care îi găsește neîngrijitori, avându-și ținuturile cu împușinare de oameni, locurile nelucrate bine, sau din pricina lenevirilor, sau din nedreptate, sau dintr-a lor răutate, după ce îi pedepsește și îi lipsește din slujbă, și orînduiește alții. Așa și prin aceste ale împăratului urmări să dovedește că destul să silește pentru toate ținuturile lui, de a să lucra pămîntul bine și de a să păzi de păzitori ostășești; și nu ocîrmuiesc tot obrazele cele ostășești și trebile cele politicești; ci domnii ocîrmuiesc pe lăcuitori și muncitori, stringînd și birul de la ei, și cei ostășești ocîrmuitori, cetele ostășești. Și cînd cel mai mare nu păzește bine despre hoții și vrăjmășii, cel politicesc ocîrmuitoriu arată neîngrijirea lui cătră împăratul, căci dintr-aceluia pricină rămîn cîmpurile nelucrate bine, și iarăși, cînd ocîrmuitoriu ostășesc îngrijește pentru odihna cea de la ei așteptată spre înfrumsețarea și munca pămîntului. Iar domnul, dintr-ale lui greșale, își impușinează lăcuitorii și rămîne și țara nelucrată; atunci, pentru aceasta arată cătră împăratul ocîrmuitoriu cel ostășesc, căci care din neamuri nu muncesc bine și îndestul pămînturile lor, aceia nici pe seama lor nu pot avea îndestul, nici pe păzitori să-i hrănească, nici bir să plătească; și oriunde să trimit, cei mai mari îngrijitori trebuie să îngrijească pentru amîndoa aceste.

Critobul:

— Deacă împăratul urmează aceste zise lucruri, negreșit trebuie să crezi că îngrijește pentru plugărie și pentru războiu.

Socrat:

— Și încă mai îngrijește ca la cite orașe el lăcuiaște, ori la cite îi place să încunjure, să să sădească gredini, care sînt pline de flori și de tot felu de roade, care, firește, din pămînt răsar, și mai de multe ori la acele orașe lăcuiește de nu-l va sili sau căldura cea nesuferită sau fierul să fugă de la aceste locuri.

Critobul:

— Așadară unde el lăcuiește sînt datori lăcuitorii să sădească gredini frumoase, cu deosibiți copaci și cu toate celelalte bunătăți care din pămînt răsar.

Socrat:

— Mai virtos unii zic, o Critobule, că cînd împăratul împarte daruri, întîiu cheamă pe aceia care au făcut izbînde în războaie (căci nu folosește de să vor semăna multe sămănături și nu vor fi aceia care trebuie să privegheze și să le păzească), apoi al doilea pe stăpînitorii politicești care ș-au înmulțit oamenii în ținuturile lor și le-au făcut roditoare, cărora le zice că ostașii, cu toată voinicia lor, n-ar putea să trăiască de nu ar fi muncitorii pămîntului. Și să mai zice că acel mare împărat Chiru, carele era foarte lăudat, că au zis cătră cei chemați pentru daruri: „Eu s-ar fi cuvînit să iau darurile ale amîndurora, căci eu întîiu am întocmit și plugăria, și pe păzitorii muncitorilor“.

Critobul:

— Deacă Chiru au zis aceste, este invederat, o Socrate, că el s-au bucurat și căci ș-au făcut ținuturile lui roditoare și căci este bun ostaș.

Socrat:

— Adevărat, de trăia Chiru cel tînăr, ar fi ajuns cel mai bun împărat, pentru care au și lăsat multe mărturii, cum și cînd au plecat să să bată cu frate-său pentru împărăție, căci de la el n-au fugit nici unul și să meargă la împăratul, iar de la împăratul mii de oameni s-au dus cătră Chiru. Eu socotesc că negreșit este virtuos acel stăpîn la care supușii lui, cu buna lor voință urmează voința lui, și cînd să află în primejdie, făr' de silă stau pentru el; de aceea și cînd Chiru trăia, pretenii lui să bătea pentru el, și după ce au murit, toți, bătîndu-să, au murit prinprejurul trupului lui, vezi Arieu, carele s-au întîmplat atunci să fie orînduit la aripa de-a stînga.

Așadar, acest Chiru, cînd au venit la el Lisandru cu daruri din partea alianților, zic că după ce i-au făcut și alte multe bune priimiri (cum chiar Lisandru au povestit acestea cătră unul care l-au primit în casa lui cînd au fost la Megara) și li făcea cunoscută acea deosibită grădină care el au făcut la Sardis, și căci Lisandru să mira de acea grădină, căci avea într-însa copaci frumoși sădiți în rînduri drepte și toate cu gheometricească orînduială făcute; și multe și dulci miroase în toate părțile, oriîncătro mergea. Pentru acestea mirîndu-să Lisandru, au zis: „O, Chire! Eu pe toate acestea le laud pentru frumseța lor, dar mai mult mă mir de acel meșter care, pentru hatîrul tău, au măsurat și au împărțit

aşa de frumos fieştecare lucru“. Iar Chiru, auzind acestea, s-au bucurat şi au zis: „Toate acestea, o Lisandre, eu le-am măsurat şi le-am orinduit, şi multe dintr-acestea le-am sădit cu mîinile mele“. Iar Lisandru, uitîndu-să la el şi văzînd acele strălucite haine şi simţînd mirosul ce dintr-însele venea şi băgînd sama la cele bune ghiordane şi brăţări şi la ceealaltă de mult preţ podoabă, au zis: „O, Chire! Adevărat că chiar tu cu mîinile tale ai sădit vreun lucru dintr-acestea?“ Chiru i-au răspuns: „Şi cum te miri pentru acestea, o Lisandre! Eu mă jur pe lumina soarelui ⁽⁶⁾ că oricînd am fost sănătos niciodată nu am prinzit pînă a nu mă năduşi mai nainte cu lucruri sau osteşeşti, sau ale pămîntului“. Lisandru, auzind acestea, i-au apucat mîna dreaptă cu mare cucernicie şi i-au zis: „O, Chire! socotesc că cu dreptate eşti fericit, căci ai priimit această fericire ca o răsplătire a bunului tău suflet!“

Cap. V

Socrat:

— Eu îţi povestesc acestea, o Critobule, vrînd să-ţi arăt că nici cei mai fericiţi din lume nu fug de plugărie, căci să cunoaşte că ostrdia plugării este o muncă cu dulceaţă şi înmulţirea casii şi o învăţătură a trupului de a putea să săvîrşască toate acele cîte să cuvin la un om slobod. Mai întîiu, căci pămîntul la aceia care îl lucrează nu le dă numai cele spre hrană trebuincioase, ci şi cîte sînt spre desfătare; al doilea, ne dă şi cîte lucruri împodobesc oltarele şi statuele, şi chiar pe acei oameni, toate pămîntul ne aduce cu foarte frumoasă şi mirositoare flori, apoi şi cîte sume de legumi din care cînd altele le hrăneşte, altele odrăsleşte, căci ştiinţa de a hrăni oi este împreună cu plugăria. Aşadară putem şi pe Dumnezeu să mulţămim ajutînd pe alţii, şi noi să luăm cîte poate să ne fie de trebuinţă.

Dară cînd acest pămînt ne dă cu îmbiuşugare toate cele bune, nu ne şi iartă să le luom cu lenevie şi moliciune, ci ne învaţă să suferim gerul iernii şi căldura cea mare din vremea secerişului; şi acelora care singuri cu ale lor mîini muncesc, le dă putere în tot trupul, imputernicindu-i prin

muncă. Iar cîți muncesc numai îngrijință, și pe aceștia li îmbărbătează, căci li silește să să deștepte foarte de dimineată și să umble mai iute, căci și la țară și în orașe cele mai trebuincioase lucruri să săvîrșesc la ceas hotărit. Și căci plugăria este destoinică să hrănească și caii acelor care vor să-și ajute patria călărește, și acelor pe jos iarăși le face trupurile țapene, îndemnează pe oameni să fie iubeți de vînătoare, pricinuind înlesnire și hrăni cîinilor, și folosindu-să atît caii, cît și cîinii din plugărie, folosesc și ei locul, căci calul aduce pe stăpîn de dimineată la lucru, iar cîinii opresc pe gadine să nu strice roadele și oile, și în locurile cele nelăcuite pricinuesc siguranție. Și pe lîngă acestea toate, nu puțin îndemnează pe muncitorii pămîntului de a ajuta într-armați pe satul lor, semănăturile lor, căci hrînind roadele în cîmpuri, lasă pe biruitori de a le lua.

Și care alt meșteșug decît plugăria face pe oameni mai vrednici de a putea alerga, a sări și a arunca cu praștia? Care alt meșteșug răsplătește muncitorilor cu mai multă mulțămire? Care alt meșteșug primește pe îngrijitorul lui cu mai multă mulțămire, dînd voie lui să să apropie și să ia orice este trebuincios? Care primește pe streini cu mai multă iubire de străinătate? La care alt loc mai bine poate cineva să ierneze avînd toate trebuincioasele cu biușugare? În care alt loc mai frumos poate cineva să petreacă vara decît la moșie, unde sînt ape răci, vînturi răcoritoare, umbre odihnitoare? Care altu afară din munca pămîntului aduce mulțămire lui Dumnezeu, face sărbătorile mai bucuroase? Pe slugi mai iubiți, pe muiere mai veselă, mai iubitoare de copii și mai mulțămitoare cătră prieteni? Eu, din partea mea, mult mă mir deacă un om slobod are vreun alt lucru mai dulce decît acesta, sau de găsește altă petrecere mai mulțămitoare și mai folositoare la viața omului; și mai virtos, pămîntul învață și dreptate pe aceia carii pot să priceapă, căci multe bunătăți dă la aceia care îl lucrează cu ostîdie. Și deacă din întîmplare plugarii acestui pămînt își vor pierde roadele sămănăturii din pricina multelor oștiri, fiind acești oameni bine gătiți și în sufletele și în trupurile lor tot mergînd în locurile vrăjmașilor să ia orice le este spre trebuința hranii (fără numai cînd le va fi împotrivoriu chiar Dumnezeu), căci de multe ori să întîmplă în vreme de războiu să fie mai de temei de a-ș căuta plugarii hrana lor cu armele, iar nu cu plugurile, încă mai învață plugăria pe orășani a să ajuta unul cu altul și a să iubi unul cu altul,

căci cum împotriva vrăjmașilor merg mulți împreunați, așa și la munca pământului, cu mulți dinpreună să urmează. Și cum acela care va să muncească pământul bine trebuie să facă pe muncitorii lui să fie supuși și foarte gata spre muncă, așa și acela care va să fie bun ocîrmuitoriu ostășesc trebuie să urmeze asemenea mijloace, dăruind pe biruitorii ostași și pedepsind pe aceia care nu-și păzesc datoriile. Și încă, trebuie cel bun muncitoriu al pământului de multe ori să-l îndemneze, cum și ocîrmuitoriul ostășesc pe orășanii lui. Și de a spune adevărul, mai mult trebuie cineva să îndemneze pe robi cu bune nădejdi, decît pe cei slobozi, ca să-și urmeze lucrurile lor cu bunăvoință. Vrednic de laudă este și zisa aceluia vechiu învățat care au zis că plugăria este mumă care hrănește pe toate celelalte meșteșuguri, căci, cînd plugăria este înbișugată, și toate celelalte meșteșuguri să însuflețează, iar unde să va întîmpla, din orice pricină, a rămînea pământul nemuncit și făr' de rod, acolo sau pe mare, sau pe pămînt, toate meșteșugurile rămîn moarte.

Critobul:

— Oricîte ai vorbit, o Socrate, pentru aceste pricini, mi sã pare toate foarte bune; dar săvîrșirea aceștii plugării care va fi? Sã întîmplă de a fi peste puterea omului de a cunoaște mai nainte pentru acest lucru, căci omul lucrează pământul bine și-l samănă la vreme, și apoi uneori să întîmplă de ia rodul din mina muncitorului ploile cu piatră, brumele, vremea cea neploioasă sau foarte mult ploioasă, și alte asemenea răni. Cum și cu oile să întîmplă, fiind foarte bine îngrijite și hrănite, vine boală peste ele și le prăpădește de tot.

Socrat:

— Trebuie să știi, o Critobule, că toate lucrurile tale spînzură din buna judecată și voința lui Dumnezeu, căci el este stăpîn lucrurilor celor plugărești și celor de războiu. Deci cum aceia care să bat, pînă a nu începe urmările ostășești, întîliu roagă pe Dumnezeu să-i lumineze ce trebuie să facă și ce nu, așa și plugarii, mai nainte, pînă a nu-și începe munca lor, așijderea trebuie să îmbuneze pe Dumnezeu cu fapte bune. Și fii foarte încredințat că oamenii cei cu minte în veci odihnesc pe Dumnezeu pentru toate ale lor sămănături, dobitoace și toate averile.

Critobul:

— Bine zici, o Socrate, cum gîndesc, sfătuindu-mă că la orice lucru voi vrea să mă întrebunțez întliu să ceiu ajutoriul dumnezeiesc, căci adevărat este stăpînul tuturor lucrurilor celor păciuitoare și răzvrătitoare. Deci mă voi sili să fac după așa povață, iar tu dintr-aceea parte din care ai stat din cuvîntare, te rog, pentru dragostea mea, iar de acolo să începi împlinirea povățuirii, căci după ce am auzit cîte ai zis pînă acuma, socotesc că am cîștigat oareșcare lumină de a putea acuma a cunoaște mai bine decît întliu care sînt acelea lucruri pe care, întrebunțîndu-le, aș putea să string avuție.

Socrat:

— Ce dar zici, nu cumva judeci că este cu cuvîntă să cuvîntăm mai pe scurt pentru cîte am vorbit, cu socoteala doară de vom putea să adunăm și cele rămase, cum mai nainte am zis?

Critobul:

— Adevărat, bine ar fi de am putea să cuvîntăm fără sfadă toate acelea pentru care avem vorbă, cum aceia carii au tovărășii de bani săvirșesc pricinile care au între ei fără de gilceviri.

Socrat:

— Dinpreună am mărturisit că iconomiia este un nume care adeverează un meșteșug, iar meșteșugul să cunoaște că este un lucru prin care oamenii pot să-și înmulțească și să-și îmbogățească casele; casa, iară, s-au dovedit de noi că este toată averea omului, cîte are mișcătoare și nemîșcătoare; averea, iarăși, am zis că este orice lucru care este folositoriu la viața fieștecăruia om, și lucruri folositoare s-au mărturisit că sînt acelea cîte omul știe să le împreuneze.⁽⁷⁾ Și mai nainte am mărturisit amîndoi că este fără putință de a putea cineva să învețe toate meșteșugurile și că orașele cele iubitoare de războiuri pentru ale lor dreptăți nu lasă pe orașeni să învețe meșteșuguri de cujițe, căci s-au zis că vatămă trupurile și prăpădește sufletele, și dovadă adevărată este căci cînd vor veni vrăjmașii într-un oraș și ocîrmuitoriul va pune la o parte pe plugari și la altă parte pe meșteri și va întreba deosibit care hotărâsc din doao să ajute prin arme tot ținutul lor, sau avînd într-

nimic cîmpurile și sămănturile, să păzească numai zidurile orașului? La o așa întrebare socotesc că toți muncitorii pămîntului vor hotări să iasă spre ajutorul tot ținutului, iar meșterii vor hotări să nu iasă în bătaie, ci după obiceiul lor să șază în oraș, făr' de a să munci și făr' de a primejdui pentru folosul obștesc. Încă am mai judecat cu cale că plugăria este meșteșugul cel mai folositoriu al fieștecăruia bun și cinstit bărbat, din care oamenii îngrijesc toate cele lor trebuincioase, și căci această plugărie foarte lesne să învață și cu plăcere să săvîrșește, și trupurile ni le face foarte bune și sănătoase, și sufletele noastre nu să opresc de a să sili pentru binele prietenilor și al patriii. Și am mai zis că plugăria pricinuieste oamenilor de a să face voinici, căci roadele ei, care hrănesc pe cei ce bine o lucrează, sînt afară din zidurile orașului și pentru aceea, acest mijloc de viață prin munca pămîntului să cîntește de orașe, căci cunoaște că aduce în obște orașeni buni și preaiubiți.

Critobul:

— Că îndestul m-ai încredințat, o Socrate, că nu e mai bun lucru și mai dulce decît de a trăi omul din plugărie, dară și cum mai sus ai zis, că ai cunoscut foarte curat și pricinile acelora care lucrează pămîntul cu acel mijloc încît au dintr-acel lucru toate cele lor trebuincioase cu imbiușugare, și a acelora care așa muncesc încît din plugăria lor nu să folosesc cit de puțin, socotesc că foarte mult mă voiu îndatora de mă vei învăța aceste doao lucruri, ca să urmez cele folositoare și să mă depărtez de cele supărătoare.

Socrat:

— De ț-aș fi povestit dintîiu, o Critobule, că am petrecut odată cu un așa bărbat. care ni s-au părut că era adevărat dintr-acei bărbați la care cu dreptate s-au dat acest nume care să zice bun și milostiv bărbat ¹, cum te-ai fi hotărit după această povestire?

Critobul:

— Mult poftesc să aud acest feliu de povestiri, căci mai mult poftesc de a mă face vrednic de acest nume.

Socrat:

— Așadară îți voiu spune pentru care cuvinte am venit la cercetarea acestuia, căci de a ocoli pe zidarii cei buni și pe lucrătorii de aramă, și zugrafi, și săpători de piatră, și

¹ Așa numea athineii pe aceia care avea stare bună, cîștigată prin strădania țărănească, care este cea mai dreaptă cîștigare de avuții.

pe toți ceilalți buni meșteri, mi-au trebuit foarte puțină vreme, și să văz toate lucrurile acele care de ei să hotărâsc, că sînt cele mai bune și cu mare meșteșug lucrate. Iar sufletul meu foarte poftea să întîlnesc și să petrec cu unii dintr-aceia care au acel cuvios nume a celui frumos și bun, și să bag sama la acele lucruri care ei au făcut și s-au învrednicit de a lua acest nume; și căci aceste doao nume, de frumos și bun iară dinpreună legate, pe orice frumos aș fi văzut, mă apropiam de acela și mă munceam să mă încredințez de sînt împreunate tot la un obraz aceste doao: frumsețe și bune fapte. Dară acest lucru n-au avut acest felu de ființă.

Apoi, mi s-au părut cu cuviință să mă las de cercetarea obrazelor celor frumoase, și să viu la unul dintr-aceia ce să numea și virtuosi și buni, și căci auzeam că Ishomah să numea bun și virtuos de toți, și de cătră bărbați, și de cătră muieri, și de streini, și de orășeni. Am hotărît, de acum înainte, să fac mijloc de a-m petrece vremea cu acela.

Cap. VII

Așadar, văzînd odată pe Ishomah stînd în foișorul lui Zefs Eleftherie, și căci mi s-au părut că nu avea nici o treabă, apropiindu-mă și șăzînd lîngă dînsul, i-am zis: O, Ishomah, cum acuma stai făr' de aici un lucru, în vreme ce nu obicinuiești aceasta? Căci eu mai de multe ori te văz oareșce făcînd, iar prin tîrg umblînd niciodată¹.

Ishomah:

— Nici acuma nu m-ai vedea, o Socrate, de nu ași fi avut vorbă să aștept aici pe niște streini.

Socrat:

— Dar cînd nu ai un așa lucru, spune-mi, pentru dragostea lui Dumnezeu, unde îți petreci vremea și ce faci? Căci eu foarte mult poftesc să aflu de la tine ce făcînd te-ai numit bun și virtuos, căci nici îți petreci vremea în oraș, nici obicinuirea trupului tău nu te arată de orășan.

¹ De acuma și pînă la isprăvit, Socrat cu Isomah vorbesc pentru plugărie și ceialtă iconomie, iar Critobul, ca un ucenic, ascultă.

Iară Ishomah, rîzînd pentru întrebare („ce am făcut și m-ai numit bun și virtuos?“), s-au bucurat de acest cuvînt, cum mi s-a pare, au răspuns:

— O Socrate, deacă cînd alții vorbesc cu tine pentru mine îmi dau acest nume eu nu știu, dară cînd athineii mă cheamă să plătesc la obște simbria corăbierilor și alte biruri, nimenea nu caută pe acel bun și virtuos, ci curat mă strigă cu numele meu care îl am de la părinți.

Așadar, o Socrate ! pentru aceia care m-ai întreat îți zic că nu petrec nicidecum în oraș, ⁽⁸⁾ căci și nevasta mea singură este foarte destoinică să ocîrmuiască trebile casei.

Socrat:

— Dar eu, o Ishomah, mult aș pofti să aflu și aceasta de la tine: oare tu însuși ți-ai învățat pe nevasta ta de a fi iconoamă, cum să cade, sau cînd ai luat-o de la părinții ei știia să ocîrmuiască trebile casei ?

Ishomah:

— Și ce ar fi putut, o Socrate, să știe această muiere care avea numai cincisprezece ani cînd ne-am căsătorit, și de părinții ei era foarte stăpînită, încît puțin au putut să vază, să auză, și să întrebă; și iarăși ar fi fost bine de ar fi știut măcar să toarcă, să răsucească și să facă o haină și să orînduiască lucru la slujnici; iar meșteșugul bucătării l-au știut, o Socrate, foarte bine, care eu socotesc că este foarte de trebuință de a-l ști și bărbatul și muierea.

Socrate:

— Iar la celelalte toate tu ai învățat-o, o Ishomah, încît să fie destoinică de a îngriji cîte ei să cuvin ?

Ishomah:

— Nu așa lesne și cum s-au întîmplat, ci mai întîi m-am rugat de Dumnezeu să ne ajute pe amîndoi, ca eu să o sfătuesc cele folositoare și ea să le învețe.

Socrat:

— Și nevasta ta să ruga și ea de Dumnezeu cu tine dinpreună ?

Ishomah:

— Negreșit, o Socrate ! Și multe făgăduieli să făgăduia, numai să poată a să face destoinică, și îmi arăta destul că nu să va lenevi la acele ce am povățuit-o.

Socrat:

— Spune-mi, te rog, ce ai învățat-o întîiaș dată ? Căci eu mai bucuros voi asculta această povestire decît de mi-ai

spune pentru cel mai vrednic de vedere joc, prin feliurimi de luptări despoiete și călărețe.

Ishomah:

— Și după ce au început a să mai dumestnici, a mai lua îndrăzneală încît să vorbească cu mine, am întreat-o într-acestaș chip: „Spune-mi, nevastă ! Știi pentru care sfișit eu te-am luat și părinții tăi te-au dat mie ? Că nu ar fi fost de lipsă ca să putem găsi alte obraze cu care să dormim, sînt încredințat că și ție îți este foarte cunoscut; dar eu, socotindu-mă pentru sine-m, și părinții tăi iarăși pentru tine, care pe cine am putea să-l luăm mai bun tovarăș al casii și al copiilor, eu am găsit mai cu cale pe tine decît pe oricare alta și iarăși părinții tăi au ales pe mine. Deacă Dumnezeu ne va dăruî copii, atunci ne vom sfătui pentru aceia, ca să le dăm cea mai bună și cuvincioasă creștere, căci la amîndoi deopotrivă este bine de a avea la bătrînețe bun ajutoriu și îngrijitori; iar acum, această casă este pentru noi amîndoi, căci și eu, cite le am toate, le puiu la mijloc, și dumneata, cite ai adus, toate le pui la această a noastră tovarășie. Așadară nu trebuie să socotim care din noi au adus mai multă parte, ci trebuie să știm că, care din noi să va arăta tovarăș mai vrednic, acela pune partea cea mai multă și mai cinstită.“

Iar atunci muierea, o Socrate, mi-au răspuns: „Și la ce lucru voi putea eu să te ajut ? care sînt puterile mele ? Căci toate caută la porunca ta, iar a mea datorie, după cum maica mea mi-au poruncit, este de a fi înțeleaptă.“ Atunci i-am răspuns: „Adevărat, o muiere, și tatăl meu asemenea m-au sfătuit și pe mine: datoria bărbatului și a muierei acelor cu minte este de a să socoti și de a urma împreună prin acele mijloace prin care vor putea și aceste averi care le au să le dea o stare mai fericită și cum și alte mai multe să dobîndesc cu dreptate.“

Muierea m-au întreat: „Și care lucru eu urmînd pociu să ajut la înmulțirea casii?“ Eu i-am răspuns: „Adevărat, numai spre acelea la cite Dumnezeu te-au făcut puternică pravila te îndatorează; acestea numai silește-te să le săvîrșești îndesăvîrșit.“ Iarăși m-au întreat: „Și care sînt acelea ?“ Eu am răspuns: „Socotesc că cite tu trebuie să îngrijești nu sînt lucruri mici, ci numai cînd vom zice că împărăteasa albinilor, care șade în uleiul de miere, că îngrijește pentru lucrul de nimic. Eu, o nevastă, mă socotesc că Dumnezeu cu mare înțelepciune au zidit această păreche de doi

oameni, bărbat și muiere, ca să fie mai folositori la însoțire; căci mai întliu, ca să nu lipsească neamurile dobitoacelor, această tovarășie prin a lor împreunare fac copii, apoi mai virtos oamenii, print-această împreunare, cîștigă ajutoare la bătrînețe. Al treilea, viețuirea oamenilor nu să urmează afară, în cîmpuri, ca a dobitoacelor celor necuvîntătoare, ci negreșit ei au trebuință de case, apoi iarăși oamenii care vor voi să păzească la un loc uscat rodul ce-l vor strînge trebuie să aibă oameni care muncesc la vreme afară în cîmp, căci și plugăria, și sămînța, și focul, și pășunile vitelor, toate acestea ne aduc cele spre hrana vieții trebuincioase. Așadară, toate acestea să vor căra acasă și iarăși au trebuință de om, care să cuvine să le păzească și să urmeze cîte lucruri să obicinuiască într-o casă; așijderea, trebuie și lăcașuri pentru prunci, care omul va dobîndi; așijderea, trebuie lăcașuri pentru lucrul linii ce să lucrează în întrebunțarea hainelor, cum și pentru facerea plinii. Așadară, fiindcă are trebuință de îngrijire și lucrare aceste lucruri, atît cele din casă, cît și cele de afară din casă, de aceea și Dumnezeu din început au făcut firea muierei mai potrivită spre îngrijirea trebilor din casă, iar a bărbatului pentru cele de afară sirguinte, de aceea i-au și făcut trupul și sufletul mai țapăn, spre a putea suferi călduri, călătorii și războaie, iar trupul muierei, căci l-au făcut Dumnezeu mai neputincios la toate acestea, de aceea socotesc că pentru muiere au hotărit cele din casă lucruri, și căci au știut că în muiere au zămislit și au poruncit spre [a] avea îngrijirea pruncilor, pentru aceea la dînsa au și dat de a avea mai multă iubire către prunci; și căci muierei au poruncit să păzească toate cele ce să strîng în casă, știind Dumnezeu că pentru paza acestor lucruri nu este greșală de a-ș avea sufletul fricos, de aceea au dat ei mai multă parte din frică decît bărbatului, și căci bărbatul trăbuia să ajute de s-ar întîmpla vreunul să supere cele de afară din casă lucruri, de aceea l-au făcut mai îndrăzneț. Și căci trăbuia amîndoi să dea și să ia, au sădit la amîndoi ținerea de minte și neprețetarea. Așadară, nu poți să faci deosibire din felul bărbătesc și cel muieresc, care este mai presus de a să stăpîni la cîte să cuvine, fugind de cele necuviincioase, și aceasta Dumnezeu deopotrivă la amîndoi le-au băgat într-înșii și le-au dat stăpînire, ca oricare din amîndoi, sau bărbatul, sau muierea, va fi mai cîstit, acela să să cîstească și mai mult pentru acea bună faptă. Dar căci firea amîndurora nu au dat o firească urmare la toate acestea, pentru aceea și au multă

trebuință unul de altul, și însoțirea să face la această trebuință foarte folositoare. Căci oricât să împuținează de la o parte, să împlinesc de la cealaltă.

Așadar, o muiere, știind fieșcare acelea carele de cătră Dumnezeu ne sint poruncite, trebuie să ne sirguim spre a săvirși foarte bine acelea care să cuvin la datoria fieșcării; pe care dinpreună le laudă și pravila cea politicească, care însoțește pe bărbat cu muiere, și cum Dumnezeu ne-au arătat părtași la copii, așa și pravila ne face părtași la casă. Deci, la cite Dumnezeu au făcut pe fieștecare mai țapăn și mai iscusit, acestea și pravila le hotărăște vrednice de laudă, căci muierea este mai vrednică de laudă de a îngriji pentru cele din casă, decît a alerga la cele din afară, iar la un bărbat iarăș este urît de tot de a șede în veci în casă, în vreme ce a lui datorie este să îngrijască cele de afară trei. Și cînd cineva nu va păzi cele de cătră Dumnezeu sădite într-inșii, poate că nu va putea să înșele pe Dumnezeu cu această nepază a poruncii, și poate să pedepsește lenevindu-să la ale sale datorii și făcînd lucrurile muierii. Și gîndesc că și împărăteasa albinelor iubește asemenea lucruri poruncite de cătră Dumnezeu.

„Și prin care lucruri, au întrebat muierea, să asămuieste aceea cu lucrurile carele eu trebuie să le fac ?“

„Căci, o muiere, i-am răspuns, cea împărăteasă totdeauna într-acela ulei nu lasă pe albine să stea făr' de lucru, ci cite trebuie afară să lucreze le trimite în lucru, și orice aduce fieșcare spre facerea mierii le primește, le știe, le păzește pînă va veni vremea întrebuintării. Și după ce va veni vremea iernii, împarte ceea ce este cu dreptu la fieșcare, și la ceara care înlăuntru să face tot ea îngrijește ca să să țeasă acelea ochiuri bine și curînd, tot ea să sirguieste și pentru roiurile albinelor ca să să hrănească bine, și cînd să vor mări și să vor face vrednice de a lucra, le împarte și le trimite la alte lăcuinți, dinpreună cu alte tinere împărătese ce în urmă au făcut.“

Muierea au zis: „Nu cumva trebuie să fac și eu asemenea ?“

„Negreșit, i-am răspuns, trebuie să rămîi în casă și cite slugi îș au lucrurile lor afară, la moșie, să-i trimiți împreună cu mine, iar cîți trebuie să lucreze acasă, iară tu trebuie să îngrijești, poruncindu-le; și cite lucruri să aduc de pe cîmpuri trebuie să le primești cu cite dintr-acestea trebuie să să cheltuiască pe sama casii, tu însuși chiar trebuie să cheltuiești cele trebuincioase cu minte, și cite mai prisosesc trebuie

să le îngrijești și să le păstrezi ca să nu să cheltuiască pe toată luna cât s-ar cuveni pe tot anul. Și când să aduce acasă lina, trebuie să îngrijești de a să face îmbrăcămintele cele trebuincioase, așijderea trebuie să îngrijești de a să face pinea bine frământată, ca să o mănince oamenii cu mulțămirea lor. Dar deacă ți să va părea supărătoare din cîte să cuvine a le îngriji tu, muiere, precum oricare din slugi să va îmbolnăvi tu trebuie pe toți să-i îngrijești pînă să vor însă-nătoșa“.

„Adevărat, au răspuns muierea, nu numai că [nu] mi să pare supărătoare, ci foarte cu mulțămire, căci acele slugi care vor găsi bună îngrijire ne vor mulțami și ne vor iubi mai mult decît întîiu“.

Deci eu, mirîndu-mă de răspunsul ei, i-am zis: „O, muiere! oare pentru acest feliu de îngrijiri ale împărătesii albinelor să stăpînesc toate albinele cu așa călduroasă dragoste către ea încît oricare împărăteasă va lăsa uleul cu miere și va fugi, nici una nu mai rămîne înlăuntru, ci toate merg după ea?“

Și muierea mi-au răspuns, zicînd: „Eu mă mir, socotindu-mă, nu cumva aceste lucruri ale împărătesii să potrivesc mai mult la datoriile tale decît la ale mele? Căci îngrijirea cea din casă a mea și economiia ar fi vrednică de ris de nu s-ar căra de pe afară toate acelea trebuincioase prin a ta sirguintă“.

Și eu i-am zis: „Adevărat, vrednic de ris ar fi căratul lucrurilor în casă cînd nu va fi acela care le va îngriji păzindu-le. Nu vezi — după parimie — cît să ticăloșesc și sînt vrednici de milă aceia care mereu tot cară și pun în vas găurit, căci într-un zadar să ostenesc?“

„Adevărat, au zis muierea, foarte ticăloși sînt deacă pătimesc aceasta.“

„Cu toate acestea, o muiere, am zis, că sînt și alte îngrijeri, care ți să fac poftitoare, adecă cînd cumpărînd vreo roabă de tot neînvățată și vei face-o învățată și vrednică de îndoit preț, și cînd iarăși alta cumpărînd făr' de nici o știință de lucru chelării, cuhnii și a altor slujbe, și o vei face cu destulă știință, credincioasă și muncitoare, încît să o aibi vrednică la toate slujbele tale. Și cînd pe slugile casii, pe cele folositoare și cu bună orînduială, vei putea să le faci bune și pe cel rău, avînd stăpînire, să-l pedepsești, și cea decît toate mai dulce este cînd tu te vei arăta mai bună și mai vrednică decît mine și mă vei face pe mine slugă a ta, ne-

avîndă grijă să te temi nu cumva, trecînd anii tinerețelor, că-ți să va scădea în casă cinstea ta, ci vei crede că și în adînci bătrînețe ajungînd, vei fi și în casă atît mai cinstită cît cãtră mine vei fi mai bună soție și îngrijitoare a casii și și a copiilor. Căci fericirea nu să pricinuieste la viața omului prin frumusețe, ci prin faptele cele bune.“ Acest feliu de vorbe, o Socrate, țiu minte că am vorbit cu ea întîiaș dată.

Cap. VIII

Socrat:

— Acuma, o Ishomah, nu cumva te-ai încredințat că muierea dintr-aceste cuvinte s-au îndemnat mai mult la îngrijire ?

Ishomah:

— Adevărat știu că ea întru o zi foarte s-au întristat și s-au roșit de rușine, căci am cerut un lucru din cele ce s-au adus de afară în casă și nu putea să-l găsească spre a mi-l da. Și eu, văzîndu-o așa întristată, i-am zis: „Nu te necăji, o muiere, căci nu poți să găsești lucrul cel cerut, cu toate că și aceasta este adevărat sărăcie, cînd cineva are trebuință de un lucru și nu poate a-l găsi spre a-l întrebuița ; dar această lipsire nu este atîta vrednică de întristare cît este de nici a căuta, știînd că cu adevărat nu să află. Dar aceștii nenorociri nu ești tu pricină, ci eu carele, cînd ți-am dat lucrurile, nu te-am învățat unde să cuvine să pui fieșcare lucru ca să știi de unde să-l iai, căci un lucru, o muiere, nu este la oameni mai bun și lesne de a-l întrebuița decît orînduiala, căci și hora de oameni să alcătuiește, dar cînd din ei să vor face care orice i să va părea, să vede numai o turburare și o vedere neplăcută ; dar cînd, cu orînduială cîntă și dănuiesc, atunci toți privitorii cu plăcere ascultă la muzică și vād pe dănuitori. Așijderea și oștirea, cînd va fi făr' de orînduială, este un lucru foarte turburătoriu și făr' de nici o putere împotriva vrăjmașilor și cãtră prieteni de tot scîrboasă și netrebuincioasă. Căci atunci toate dinpreună aflîndu-să într-o așa neorînduială, cum mǎgariul, intrarmatul, cărătorii vaselor, săgetătorii, călărețul, carul, cum vor călători, unul oprind pe altul, adecă acela care umblă pe cel ce aleargă, și acela care aleargă pe cel ce stă ; și carul pe călăreți, și mǎgariul pe car, și cărătorii vaselor pe intrarmat. Și cînd va fi

trebuință de a năvăli și a să bate, cum vor putea să să bată, aflindu-să într-asa neorînduială ? Căci cîți ca niște intrarmați vor fi siliți să fugă de vrăjmași, ei sînt vrednici în fuga lor să calce peste intrarmați, ajutorii noștri.

Dară o oștire cu orînduială către prieteni este foarte pricinuitoare de veselie, și către vrăjmași de întristare. Care prieten nu ar vedea cu destulă plăcere pe cei mulți și împreună intrarmați cînd vor merge cu orînduială ? Care nu s-ar mira văzînd pe călăreți mergînd cu orînduială ? Care vrăjmaș nu s-ar înfricoșa văzînd multe și deosibite cete ostășești, cum intrarmați, călăreți, pāvazari, săgetători, prăștiași, că toți, cu bună orînduială, urmează după ocîrmuitorul lor ? Și mai virtos că cînd merg cu orînduială, măcar și de vor fi milioane multe, tot în odihnă merg, cum ar merge unul, căci cei din urmă totdeauna urmează în locul cel slobod ce rămîne de la cei dinainte. Așijderea și corabiia cea plină de corăbieri, pentru care altă pricină este la vederea vrăjmașilor sperioasă, iar la a prietenilor vrednică de vedere, decît numai căci aleargă tare, și pentru care pricină toți cîți sînt într-însa, unul nu supără pe altul ? Făr' de numai că ei șed cu orînduială, și cînd trag cu lopețile, cu orînduială să pleacă și să rădică, și iar cu orînduială întră și ies. Iar neorînduială, cum mi să pare, nu are nici o deosibire de plugariul care va amesteca feliurimea sămînții, punînd într-un loc orzul, griul și toate cele spre mîncare, apoi cînd va voi să facă pită, sau pline, sau bucate, atunci să stea să aleagă fieșcare neam de bob deosebit, în vreme ce ar fi putut să le aibă deosibit puse și după trebuință să ia cu înlesnire.

Așadară și tu muiere, de voiești de acum înainte să nu te mai superi pentru lucru de nimic, ci să știi cu amăruntul orice lucru unde s-au pus, și ca să iai cu înlesnire orice vei avea trebuință, și cînd eu cer vreun lucru ca să poți să mi-l dai cu bucurie, trebuie să hotărîm loc unde să punem orice feliurime de lucruri și după ce așa toate le vom așeza, apoi să învățăm pre slujnică ca orice lucru, de unde îl va lua, acolo iarăși să-l puie; căci cu acest mijloc vom și cunoaște acelea care lipsesc și care nu lipsesc, căci chiar acel loc sec ne va arăta lipsa lucrului. Și ochiul văzînd, va cerceta aceea ce va avea trebuință și acea bună așăzare a tuturor lucrurilor lesne ne va da lucrul cel trebuincios.

Am văzut odată, o Socrate, o desăvîrșită și foarte bună orînduială întrînd numai spre băgare de seamă în corabiia cea mare finicească, căci am văzut într-un loc foarte mic

sumă de lucruri deosebit aşazate; fiind că toată corabiia, prin multe funii şi unelte de lemn, trebuie să să alătore la liman şi aşijderea, cînd va să plece din liman, şi prin multe plnze şi lopeţi călătoreşte şi prin multe meşteşuguri ostăşeşti să intrarmează împotriva corăbiilor vrăjmaşeşti, şi dinpreună cu oamenii au şi multe arme. Şi oricîte vase au oamenii la casele lor, toate sînt în corabie pentru întrebuintărea mesii a tovărăşiii, şi toate părţile sînt pline de felurimi de mărfuri pe care stăpînul corăbiii pentru cîştigul lui le cară de la un loc la alt loc. Şi toate aceste cite am înşirat era într-un loc nu mult mai mare decît un învăliş unde încap zece paturi. Şi am mai băgat seama că toate acestea multe lucruri era aşa de bine aşezate, încît una nu amestecă pe alta, nici trebuie cineva să le caute, nici nu era nedeosebite, şi cele legate nu să dezlega cu anevoie, încît să pricinuiască zăbavă, fiind trebuinţa aceluia lucru grabnic. Şi am mai băgat seama la acela care este pe supt ocirmuitoariul corăbiii, că atît de bine ştiia aşezarea a tuturor lucrurilor, încît putea şi lipsind el să spuie altuia orice lucru de unde să-l ia, întocma ca unul care ştie carte şi poate să spuie pentru numele Socrat cite slove trebuie să şi unde fieşcare trebuie pusă.

Încă am mai văzut tot pe el, cînd avea vreme să cercezeze pentru toate lucrurile, cite sînt a le întrebuintă în corabie; şi eu mirîndu-mă de cercetarea lui, l-am întreat ce au făcut. Iar el mi-au răspuns: „Eu, o streine, bag seama în ce stare să află corabiia, nu cumva vreo împreunare va fi deschisă, sau vreuna din unelte pusă rău. Căci cînd Dumnezeu ne face furtună, nu avem atunci vreme să ne căutăm orice ne trebuie, zăbovind a le întrebuintă fiindcă au fost rău aşazate; şi mai virtos că Dumnezeu înfricoşază şi pedepseşte pe leneşi, şi cînd va izbăvi numai pe cei nepăcătoşi trebuie să ne mulţumim, şi iarăşi cînd va izbăvi pe corăbierii cei buni şi credincioşi, iarăş mult trebuie să mulţămim.“ Aşadară eu, băgînd seama în corabie o aşa îngrijire şi bună aşazare de toate lucrurile, am zis cătră muiere că: „Cînd corăbierii au în corăbii, oare sînt şi mici şi să mişcă foarte tare, o aşa bună şi păzită orînduală, mai virtos uneori aflîndu-să şi înfricoşaţi, şi iarăş tot găseşc făr' de nici o zăbavă orice lucru, dară noi care avem în casă locuri mari şi deosebite pentru orice lucru, şi casa ne este nemişcată, ci zidită şi întemeiată pe pămînt, oare nu va fi a noastră mare lenevire şi mare nebunie de a nu orîndui locuri vrednice, unde toate lucrurile să să aşaze cu aşă orînduală încît cu înlesnire să găsim orice trebuincios lucru?”

Deci că este bun lucru de a aşaza cu orînduială toate feliurimile vaselor şi că este lesne de a să hotări loc pentru toate acestea, destul s-au vorbit; şi cît mi să pare că bun lucru este cînd măcar şi cizmele, ori de ce preţ vor fi, s-ar pune cu orînduială. Cît de bun, aşijderea, şi hainele cînd s-ar aşaza deosibite, cum şi aşternuturile, şi vasele de aramă, cum şi oricte sînt pentru trebuinţa mesii; şi încă, iarăş, bun este şi acela pentru care nu omul cel înţelept, ci cel nebun va rîde, adecă de a să pune în orînduială şi oalele, căci toate acestea feliurimi de vase, aşzîndu-să cu orînduială, seamănă ca o horă a căruia şi mijlocul este frumos, întocma ca hora cea împreunată de oameni, căci nu este numai jocul frumos, ci şi mijlocul jocului. Şi deacă cite zic sînt adevărate, putem, o muiere, să le cercăm şi să le punem în lucrare, fără de a păţi vreo pagubă şi făr' de a munci mult. Şi pe lîngă acestea, nu trebuie, o muiere, să te superi socotind că va fi anevoie să găsim unul din slugile noastre, care va putea să înveţe toate lucrurile cele hotărite şi să ţie minte unde să puie fieşcare lucru; noi ştim făr' de nici o îndoială că tot oraşul are toate lucrurile în minte mai mult decît noi, ⁽⁹⁾ şi oricăruia din slugi vei porunci să-ţi cumpere sau să-ţi aducă ceva din tîrg, nici unul nu să va mira pentru porunca-ţi, ci fieşcare să va arăta că ştie unde să meargă să găsească şi să-ţi aducă lucrul cel cerut. Şi pricina aceştii înlesniri nu este alta ci numai căci toate lucrurile să vind în locuri hotărite. Dară cînd cineva va căuta pe vreun om, carele poate că şi el caută de a găsi pe acela care îl caută pe el, de multe ori să întimplă de să osteneşte de tot şi nu poate a-l găsi; aceştii pricină nu este alta, ci numai căci aceştia nu au loc hotărit unde să aştepte unul pe altul." Aşdară, cît pentru orînduială şi pentru de deosibirea vaselor, ţiu minte că am vorbit cu muierea întru aceştiaşi chip.

Cap. IX

Socrat:

— Şi ce au ieşit dintr-aceaste, o Ishomahe ? Oare muierea s-au arătat că s-au supus oareşce la acele bune şi folositoare învăţături ?

— Şi ce alt, o Socrate, ar fi făcut ? Nu numaidecît au început să să făgăduiască că să va sirgui, şi de faţă îşi arăta

bucuriia ei cea mare, căci acuma au găsit mijlocul îndemnării a tuturor lucrurilor în vreme ce mai înainte să afla într-o mare neștiință, și mă ruga ca cît mai în grab să orînduiesc toate lucrurile după mijlocul care vorbisem.

Socrat:

— Și cum, o Ishomahe, ai făcut tu așăzarea lucrurilor ?
Ishomah:

— Întîiu mi s-au părut că este cu cuviință să-i arăt ce feliu de făptură avea casa. Această casă, o Socrate, nu e împodobită cu felurimi de lucruri sau cu zugrăveli, ci toate odihnila s-au făcut cu acest feliu de socoteală, încît să aibă lucruri cuviincioase pentru toate lucrurile cele trebuincioase și folositoare la aceia ce vor lăcui, încît chiar locurile îți va arăta care unde s-ar cuveni să să puie, din care odaie de somn, ca un loc mai singur, ne arăta că este cu cuviință să punem acolo cele mai scumpe haine, așternuturi și vase, și în locurile cele uscate sămănăturile, și în locurile cele cu reveneală vinul, și în locurile cele mai luminoase cîte lucruri vreau lumină mai multă. Și mai arătîndu-i și odăile ce sînt pentru oameni, că sînt într-acestaș chip alcătuite, încît vara să fie răcoroase și iarna călduroase, mai arătîndu-i și toată casa că este cu fața spre miază-zi, din care lesne să cunoaște că iarna va avea soare, iar vara umbră. Încă i-am mai arătat ușa odăii unde trebuie să-ș aibă lăcuința muiera, că să închide din partea odăii unde eu șez, cu cuvînt de a nu să băga nici a să scoate lucruri necuviincioase, nici robii noștri fără de știrea noastră să nu să însoare, căci cei buni, însurîndu-să și făcînd copii, înmulțesc bunătatea, iar cei răi înmulțesc răutatea.

Și după ce am umblat toate lucrurile și am cuvîntat aceste cuvîntări, apoi am început să deosibim toate lucrurile casii după felurimea lor. Și am început întli să stringem toate cîte întrebuițăm spre săvîrșirea jertfelor, apoi am deosibit podoabele care muiera trebuie să le poarte în zile de sărbători, cum și ale mele haine de sărbători, de războiu; așijderea, așternutul muieresc și așternutul cel bărbătesc, cizmele muieresti și bărbătești, puind deosibit armele și deosibit uneltele de țesut, deosibit cele trebuincioase spre facerea plînti, deosibit ale cuhnii și deosibit tacîmu mesii. Și apoi, din toate acestea am deosibit care trebuie să întrebuițăm în zile de lucru și care în zilele cînd dăm ospeturi la streini, puind iarăși deosebit acele lucruri ce trebuie să să cheltuiască pe toată luna și cele ce sînt trebuincioase pe

seama al tot anului, căci cu acest mijloc ni să face cunoscut din cele ce avem, de ne ajunge pe seama anului, sau, de prisosesc, sau de ne lipsesc. Și așa, după ce am deosibit toate lucrurile casii după feliurimea lor, am pus fieșcare lucru în locul lui cel cuviincios.

Apoi, cîte din vase întrebuițează slugile pe toată ziua, cum ale cuptoriului, ale cuhnii, și alte lucruri muieresti, și orice alt asemenea lucru, după ce toate le-am arătat la slugi și locul unde trebuie fieșcare lucru să-l puie, le-am dat în mîinile lor și le-am poruncit să ni le dea iarăș cînd le vom cere întregi, iar cîte întrebuițăm în zile de sărbători sau cînd avem streini sau la alte întrebuițări de peste an, acestea toate le-am dat chelăresii cu număr și în scris, arătîndu-i și locul fieșcărui lucru, zicîndu-i ca orice lucru, oricui va da, să ție minte ca să-l ceară înapoi și să-l puie cu orînduală iar de unde l-au luat, iar chelăreasă am orînduit pe aceea care am băgat seama că nu-i place lăcomiia, nici beutura vinului, nici somn mult, nici împreunarea bărbaților și aceea care ni s-au părut că are minte și să socotește cum să să depărteze de acelea greșeli pentru care poate păți necinste și care voiește de a să strădui ca să să cîștige de la noi cinste pentru a ei cu bună voie slujbă. Pe aceasta am învățat-o să să poarte cătră noi cu durere de inimă, căci la toate bucuriile și întristările noastre chemam și pe ea, ca să să împărtășască, și așa am făcut-o ca să să silească spre înmulțirea casii, îndreptîndu-o la acest lucru și făcîndu-o oareșce părtașe de această fericire; și am mai făcut-o să iubească și dreptatea, cinstînd mai mult pe drepți decît pe nedrepți, făcîndu-i cunoscut că acei drepți trăiesc mai bogat și mai presus decît iubitorii de nedreptate. Pe una ca aceasta am orînduit într-aceasta slujbă.

Și după săvîrșirea tuturor acestor lucruri, o Socrate, am zis cătră muiera mea că toate aceste orînduieli nu ne folosesc întru nimic deacă ea nu va îngriji de a să păzi acea orînduală a fieșcărui lucru, zicîndu-i că și la orașele cele ce au bune pravili să cunoaște că orășanii nu să multămesec să scrie numai pravili bune, ci aleg și orînduiesc boieri care trebuie să păzească pravilele. Care băgînd seama bine pe cei ce vor găsi că urmează pravililor, îi laudă, și pe cei înpotrivă urmînd, îi pedepsesc. Așadar și tu, o muiera, trebuie să te socotești că ești întocma ca un păzitoriu de pravilă asupra lucrurilor casii, și cînd ți să va părea cu cuviință să

cercetezi toate vasele, intocma cum cercetează pe păzitori soldați ocîrmuitoriul lor. Și să bagi seama de este fieștecare lucru în bună stare, cum sfatul cercetează caii și călăreții, și intocma ca o împărăteasă să lauzi și să cinstești pe sluga cea vrednică și să ocărăști și să pedepsești pe acea slugă care nu-ș păzește datoriile. Și, pe lângă acestea, am mai învățat-o să nu să întristeze căci voiu orîndui mai multă îngrijire să aibă dumneaei pentru averea noastră decît slugile, arătîndu-i cuvîntul că slugilor nu li să cuvine alta decît să ducă și să aducă ce li să vor da, sau să le îngrijească, sau să le păzească, dar voie nu are nici unul să ia cel mai mic lucru de nu-l va da stăpînul său, căci numai stăpînilor li să cuvine să întrebuițeze orice după voia lor, și oricare va cunoaște că, păzînd această bună orînduială, va avea și mare folos; și care nu o va păzi, va avea mare pagubă. Aceluia să și cuvine cu toată dreptatea de a avea cea mai multă parte a îngrijirii.

Socrat:

— Și ce ți-au răspuns muierea, o Ishomahe, cum s-au hotărit după ce au auzit aceste cuvinte ?

Ishomah:

— Ce alta decît mi-au zis că de socotesc eu că i să va părea ei cu greu de a griji pentru lucrurile noastre, rău judec la aceasta, căci ei mai mult i să va părea cu greu cînd eu aș fi sfătuit-o să să lenevească spre datoriile ei; pentru că, cum este firesc lucru, muierea cea cuminte să să silească spre îngrijirea copiilor, iar nu să să lenevească, așa zicea că este și firească datorie să îngrijască pentru averea lor. Și de aceea muierea cea cu minte mai mult să bucură cînd îngrijește pentru ale sale lucruri, decît cînd să lenevește pentru această îngrijire.

Cap. X

Socrat:

— Deacă muierea ta ți-au răspuns aceste cuvinte, o Ishomahe, adevărat pricep că are duh temeinic.

Ishomah:

— Îți voiu mai povesti și altele ale ei mari socotițe, pe care o dată le-au auzit de la mine și numaidecît le-au pus în urmăre.

Socrat:

— Și care sînt acelea ? Căci eu mai mult mă mulțănesc să aflu bune fapte a unei muieri ce este în viață, decît de mi-ar zugrăvi Zeuxis cea mai frumoasă muier e și mi-ar arăta-o.

Ishomah:

— Eu, o Socrate, văzîndu-o odată că s-au sulimănit și s-au rumenit pe obraz foarte mult, ca să să arate mai frumoasă din cît adevărat era, și că purta cizme cu tiocuri înalte, ca să să arate mai înaltă din cît firește era, am întrebat-o într-acestaș chip: „Spune-mi, o muier e, cu care mijloc dintr-aceste doao de m-aș purta asupra averii mele mă vei socoti tovarăș mai vrednic de iubire, adecă cînd ți-ași arăta adevărat toată averea mea sau cînd m-aș sili să te înșăl, zicîndu-ți că am mai multe bogății, arătîndu-ți bani răi și ghiordane mincinoase, și hainele cele roșii mincinos văpsite, silîndu-mă să te fac să crezi că sînt adevărate ?“ Iar muier e, numaidecît tăîndu-mi vorba, mi-au zis: „Vorbește bine, ferească Dumnezeu de a fi așa, căci atunci nu poci să te iubesc din tot sufletul“. Și eu atunci iar i-am zis: „Oare, o muier e, împreunatune-am prin cununie ca să fim deopotrivă părtași trupurilor noastre ?“ Iar ea mi-au răspuns: „Așa zic oamenii“. Eu iarăși am zis: „Cu care din doao mijloace de m-aș purta, ți-aș părea mai vrednic de iubit, adecă cînd aș îngriji să-ți aduc trupul meu sănătos, imputernicit și cu cea adevărată firească față, sau cînd m-aș sili să te înșăl, spoîndu-mă cu roșeață și cu albeață, încît să fac față de om tînăr, și în loc să vezi și să apuci cel adevărat trup al meu, să apuci roșeața și albeața spoită ?“

Ea mi-au răspuns că „Eu nu mă mulțănesc nici într-un chip să apuc roșeața prefăcută în fața tinerimii, ci voiesc chiar al tău trup, așa cum să află firește, nici că-mi place să văz căniți, ci sănătoși“. „Așadar trebuie să știi, o muier e, că nici mie nu-mi place să văz mai mult sulimanul și rumeneala, ci ferescul tău obraz, căci cum Dumnezeu au făcut pe armăsari să iubească iepel e, și taurii pe vaci, și berbecii pe oi, așa au făcut și pe oameni de a iubi pe curatele trupuri muier ești, căci prefăcutele frumșeți pot a înșăla numai pe cei streîni oareșce, iar pe bărbații lor peste putîntă este, fiindcă ei, de să vor sili să înșale unul pe altul, făr' de zăbavă, sau de față, sau cînd să vor deștepta și să vor scula din așternut, pînă a nu să împodobi, sau din pricina nădușelii, sau a lacrimilor, sau a spălatului, să dau numaidecît de față.“

Socrat:

— Pentru dragostea lui Dumnezeu, spune-mi ce ți-au răspuns muierea la aceste cuvinte ?

Ishomah:

— Nu s-au mai silit de aci înainte de a mai întocmi nici o prefăcută frumsețe, ci au fost în veci cu față curată și împodobită după cît să cuvine. Și apoi des mă întreba de mai am ceva să o sfătuiesc ca, purtindu-să după povăța mea, să fie adevărat frumoasă, iar nu cu mai pe deasupra și prefăcută. Eu, după acestea, am mai sfătuit-o că niciodată să nu șază ca slugile făr' de a nu face ceva pînă a nu-i sili stăpînii, ci să urmeze ca un stăpîn, îngrijind pentru lucrul țesutului, să bage seama la scoaterea pînii, la facerea bucatelor, să cerceteze pe chelăreasa cu ce măsură dă toate lucrurile și să se întoarcă în toate locurile, băgînd seama de să află fieștecare vas la locurile cele hotărîte, socotind că cu acest mijloc să săvîrșește și îngrijirea și oareșcare umblet care folosește trupul; mai virtos pentru acest folos i-am zis că, citeodată, să și frămînte piinea, să scuture hainele și așternuturile, și apoi iarăși să le așaze cu orînduială, căci cu acesta mijloc, ostenindu-se oareșce, va mîncea cu mai multă poftă, va fi mai sănătoasă și să va arăta adevărat și mai frumoasă. Și că fieștecare stăpînă a casii, curată fiind la obraz și nu urît îmbrăcată, cînd să silește la trebile casii, cu chelăreasa dinpreună, îndemneze pe bărbat de a o iubi mai mult și mai virtos cînd toate acestea le face bucuroasă și veselă, iar nu silită. Dar cite în veci șed nemișcate și posomorite, acele ajung de a să sâmui cu cele ce să împodobesc numai ca să înșale.

Așadară trebuie să știi, o Socrate, că muierea mea, învățîndu-și datoriile ei, să poartă întocma după cum am povățuit-o, cu mijloacele care ți-am povestit.

Cap. XI

Socrat:

— Oricîte mi-ai spus, o Ishomahe, pentru faptele muierii tale, socotesc că le-am învățat îndestul la această a noastră întliaș cuvîntare, care pricinuiesc destulă laudă și ție, și aceii muieri. Acum mă rog, spune-mi și faptele tale, ca și

tu să te bucuri povestind acelea, după cum ești îndestul învățat, și eu, ascultînd și învățînd, de voi putea, să urmez urmările ale celui bun și cu bune daruri bărbat, să-ți mulțumesc foarte mult.

Ishomah:

— Adevărat, o Socrate, cu toată mulțămirea mea îți voi povesti ce urmez, ca și tu să mă sfătuiești și să mă îndreptezi la lucrul ce poate nu îl săvîrșesc cum să cade.

Socrat:

— Dar pe un bărbat în tot chipul bun și cu bune daruri cum va fi lesne să-l îndreptez eu, și mai virtos eu care mă socotesc că birfesc și că umblu în vînt¹ și mă numesc și sărac, care lucru să vede că este o greșală de un om nebun. Cu toate acestea, o Ishomahe, foarte mult m-ași fi turburat pentru acest al meu nume, de nu să întîmpla cu vreo citeva zile mai nainte să întîlnesc calul al unui strein anume Nichiu, după care am văzut mulți oameni mergînd spre a-l vedea și lăudîndu-l cu multe laude. Așa, apropiindu-mă și eu, am întrebat pe îngrijitorul calului de are acest cal multe averi și bogății. Acela, uitîndu-se la mine ca la un nebun de tot pentru întrebarea mea, au zis: „Și cum să poate să aibă calul averi și bogății?”

Așa, dintr-acest răspuns, însufletîndu-mă oareșce, aflînd că este prin puțință și calul cel sărac să poată a să face bun și lăudat, de va avea firește bune daruri, așadară fiind că și eu pociu să mă fac bărbat cu fapte bune, povestește-mi cu amăruntul faptele tale; căci oricîte voi putea înțelege din a ta povestire, mă voiu sili chiar de mine să fac începere a le urma. Căci zioa de mine este norocoasă spre începerea virtuții.

Ishomah:

— Tu, o Socrate, glumești, dar eu îți voi povesti care urmări, pre cît este prin puțință întrebuițînd, mă silesc spre petrecerea zilelor vieții mele, căci prin cercarea care am făcut, am aflat adevărat că oamenii, cînd nu știu ce trebuie să facă și nu să sirguiesc spre săvîrșirea acelor lucruri, niciodată nu-i lasă Dumnezeu de a să îmbogăți; iar cînd știu ceea ce este să urmeze, și să și silesc, atunci le dăruiește fericiri. Așadară, eu totdeauna încep de la Dumnezeu, dar mă silesc foarte mult de a săvîrși toate cele care sînt cu cuviin-

¹ Ca un acest feliu om defăimează Aristofan pe Socrat în cîme-dia lui care să numește *Norurile*.

ță ca să-m fie iertat, după rugăciunile mele să dobîndesc sănătate, virtute, cinste în oraș, dragoste întră prieteni, izbîndă în războiu și prisosire de avuție prin drepte mijloace.

Socrat:

— Oare, o Ishomahe, îngrijești de a te îmbogăți înclt, avînd mulți bani, să aibi și multe griji pentru ei ?

Ishomah:

— Negreșit, o Socrate, îngrijesc, pentru aceasta care mă întreb, căci foarte mult mă bucur cînd și cele cătră Dumnezeu datorii le împlinesc cu cuviințe mari, și pe prietenii de vor avea trebuință, să-i ajut, și pe patrie, cînd im va fi cu putință, să nu o las nelmpodobită.

Socrat:

— Adevărat, o Ishomahe, cite zici toate sînt bune, și de bărbat cu putere, și cum pociu să mă împotrivesc ? Că nu sînt mulți oameni carii nu pot trăi fără de a avea trebuințe de ajutoriul altora, și iarăși că mulți sînt care să mulțămesc de a fi cu putință să dobîndească numai atîta cît să le ajungă pentru cele trebuincioase lor lucruri. Așadară, cîți pot să-și agonisească avere nu numai pe seama trebuinții casii lor, ci și mai mult, încît să poată și patria lor să o înfrumusețeze, și pe cei scăpătați să-i miluiască, cum pe aceștia putem să-i judecăm că nu sînt bărbați cu minte adîncă și foarte întemeiați, ci cît pentru acești oameni este netăgăduită datorie să-i lăudăm. Dar tu, o Ishomahe, spune-mi, de unde faci începerea vieții tale cei cu orînduială ? Cum te sîrguiești pentru sănătatea ta ? Cum pentru a-ți împuternici trupul ? Cum te întorci din războiu întreg și fericit ? Iar mijlocul prin care cineva poate a strînge bani, mă mulțămesc să-l aud și mai pe urmă.

Ishomah:

— Toate acestea lucruri, o Socrate, să țin unu cu altu, cum gîndesc, cum cînd cineva are mijloc de a avea cele trebuincioase spre hrana vieții, de va munci și trupul oarece, mi să pare că la acesta va fi mai delungată, și tot la acela, de să va munci mai mult, să prisosește voinicia ; și cînd va învăța toate mișcărilor ostășești, să va izbăvi și mai fericit, și cînd îngrijește trebile lui, cuminte, negreșit trebuie să înmulțească și averea casii sale.

Socrat:

— Dar, o Ishomahe, cite plîna acum mi-ai zis, toate le-am priceput, adecă că care om să trudește își obicinuieste

trupul bine, și care să silește, acela dobîndește mai lesne cele bune. Dar eu voi să știu cu ce îți trudești trupul spre dobîndirea sănătății și a voiniciei și cum cele ostășești mișcări le înveți ? Și cum te silești să-ți înmulțești bogăția într-atît încît și pe prieteni, și pe patria ta, și pe scăpătați să ajuți, aceste sînt care voiesc să le aflu.

Ishomah:

— Eu, o Socrate, mă deștept foarte de dimineață și, cum mă scol din așternut, pe oricine voiu să întîlnesc, negreșit pociu să-l apuc acasă, sau de voi avea pricini înlăuntru, în oraș, mă duc spre săvirșirea lor tot cu obicinuitul meu umblet; dar de nu voiu avea treabă în oraș, atunci îmi trimițu calul la cîmp, unde lucrează oamenii, și eu merg pînă acolo cu picioarele. Și mai virtos, o Socrate, cît ar fi mai cu plăcere de ași face acel drum pe supt o umbră de copaci într-adins puși.

Și după ce ajung la lucrători, deaca ei sădesc ceva sau ară, sau seamănă, sau adună vreun rod, după ce voiu vedea toate acestea cum să urmează, îi mai și povățuiesc cele mai cuviincioase; după acestea, de mai multe ori încalec calu și iau un umblet întocma ca la alergăturile războiului, fără de a mă abate de drum strîmb, sau rău, sau coborît, sau de șanțuri largi, sau strîmte, băgînd seama numai cît este prin putință de a nu-mi șchiopa calul sau într-alt chip a-l zminti printr-aceste alergături. Și după acestea toate, sluga, luînd calu și orice altu este trebuincios de a lua de la moșie, merge acasă în oraș, iar eu, cînd umblînd, cînd alergînd, mă întorc acasă, apoi prînzesc, o Socrate, cu acest feliu de cumpăt încît în cealaltă vreme a zilei să nu mă supăr nici de foame, nici de greutatea a multei mîncări.

Socrate:

— Adevărat, o Ishomahe ! Foarte mult îmi place mijlocul cu care trăiești, căci tot în vreme urmezi și acelea care te ajută la sănătate și la putere, și la acele care te obicinuesc la războiu, și sirguintele bogățiilor, care toate acestea mi sã par vrednice de laudă și adevărat avem destulă cunoștință că te sirguiesti pentru toate acestea, după cum sã cade, căci te vedem mai de multe ori cu mila lui Dumnezeu foarte sănătos și virtos, și te știm că te numeri între cei mai voinici calăreți și între bogăți.

Iahomah:

— Acestea dar făcînd eu, o Socrate, și tot știu că mulți mă clevetesc, iar tu poate așteptai să auzi că voi începe să-ți

zic că, pentru aceste urmări, mă numesc bun și cu bune daruri.

Socrat:

— Dar eu aceasta vream să te întreb, de te sirgwiești ca la vreme trebuincioasă să poți să te îndreptezi la cite îți zic împotrivă-ți și să defăimezi pe cei nedrepti ?

Ishomah:

— Dar din chipul vieții mele nu poți socoti, o Socrate, că eu totdeauna mă silesc să arăt învederată îndreptare, căci nimănui nu fac nici o nedreptate și pe mulți, după cit pociu, îi ajut; și nu ai priceput că cu pilda viețuirii mele defăimez pe toți acei oameni pe citi cunosc că și deosibit la mulți fac nedreptate, și de obște pe tot orașul, fără de a ajuta pe oameni niciodată.

Socrat:

— Dar mai spune-mi, o Ishomahe, te rog, de te silești să le propoveduiești acestea și prin bunătate.

Ishomah:

— În toate zilele, o Socrate, mă învățu la cuvintare, căci auzind cind pe o slugă, cind pe alta, sau defăimind, sau îndreptindu-se, mă silesc să aflu adevărul. Și de alte ori, sau defăimez pe cineva cătră prietenii miei, sau laud, sau împăciuiesc pre unii din rude, sfătuindu-i că mai mult să folosesc de vor fi prieteni decit vrăjmași. Altă dată, iarăși, fiind mulți adunați, dojenim pe vreunul din ocîrmuitorii ostășești sau ne îndreptăm pentru el, pentru cite, fără de dreptate, l-au pîrit, sau defăimăm între noi pe acela care, fără de dreptate, s-au cinstit. Și de multe ori, sfătuindu-ne cite vrem să le facem, le lăudăm, și cite iarăși nu, le defăimăm. Și de multe ori chiar eu, o Socrate, neavînd cuvînt de îndreptare, m-am hotărit ce trebuiam să pătinesc și să plătesc.

Socrat:

— Și de cine te-ai hotărit, o Ishomahe? Aceasta nu am știut-o.

Ishomah:

— De cătră nevasta mea.

Socrat:

— Și cum te sirgwiești la o așa pricină ?

Ishomah:

— Cînd face trebuință să vorbesc adevărul, sînt un ritor foarte mare, iar cînd mă silesc să vorbesc minciuni, vrînd să fac nedreptul drept, atunci nu pociu să cuvintez.

Socrat:

— Poate, o Ishomahe, nu poți să faci minciuna adevăr, după mijlocul ritorilor.

Cap. XII

Socrat:

— Dar nu cumva, o prietene, voiești să te duci și eu te opresc ?

Ishomah:

— Întru adevăr, nu, căci plină nu să va închide târgu, eu nu pociu să fug.

Socrat:

— Tare păzește de a nu pierde numirea cu care te numești, adecă bărbat bun și cu daruri bune, căci, cu toate că ai multe treburi pe care acuma erai silit de a le săvârși, dar tu, pentru făgăduiala care ai dat la cei streini, de a vă întilni aicea în târg, stai și li aștepți ca să nu rămii mincinos.

Ishomah:

— Trebile mele, o Socrate, nu rămîn nesăvârșite, căc am la moșiile mele îngrijitori vătași.

Socrat:

— Cînd ai trebuință de vâtaf, o Ishomahe, care din doao faci: după ce afli pe vreunul că este vrednic de a vătăși, îl cumperi pe acela ca cînd ai avea trebuință de vreun zidariu, te silești să cumperi pe acela pe carele vei afla că este bun, sau tu singur înveți cum să vătășească ?

Ishomah:

— Eu singur, o Socrate, mă sirguiesc să-l învăț, căci cînd eu lipsesc, acela care trebuie să rămîie în locul meu și să implinească cele trebuincioase lucruri, ce alta trebuie să știe acela decît aceea care eu știu ? Căci, de sînt vrednic să-mi ocîrmuiesc lucrurile mele, atunci și pe altul pociu învăța cite eu știu.

Socrat:

— Dară el întii trebuie să aibă dragoste asupra ta și cătră lucrurile tale deacă el trebuie întocma să implinească locul tău cînd vei lipsi; căci fără de dragoste ce va folosi, măcar oricare știință a vâtafului ?

Ishomah :

— Adevărat, întru nimic, dară de a să arăta el cu dragoste cătră mine și cătră lucrurile mele, tot eu trebuie să mă silesc întâi de a-l învăța.

Socrat :

— Și cum poți să-l înveți pe fieștecare de a avea dragoste spre tine și spre lucrurile tale ?

Ishomah :

— Negreșit, făcîndu-l și pe el fericit cînd, Dumnezeu binevoind, ne va dărui îmbiușugare de vreun bine.

Socrat :

— Așadară, cuvîntul tău mărturisește că cei ce primesc oareșce din fericirile tale, aceia te iubesc și să silesc să-ți slujească cu credință.

Ishomah :

— Acest mijloc, o Socrate ! văz că este cel mai bun de a căștiga dragostea.

Socrat :

— Și cînd această slugă, o Ishomahe, te va iubi, oare numai prin dragostea lui să va putea face destoinic de a fi în locul tău ? Nu vezi că mai toți oamenii, cu toate că între ei să arată că petrec cu dragoste, dară mulți dintr-înșii nu vor să să sirguiască ca să săvîrșească spre folosul altora acelea bune lucruri care le poftesc de a să săvîrși pe seama lor ?

Ishomah :

— Eu întru adevăr îți spui că, cînd voiesc ca să orînduiesc vătași îngrijitori lucrurilor mele, îi învăț de a să și sili.

Socrat :

— Cum, pentru numele lui Dumnezeu, căci eu gîndeam că este peste putință prin învățare să poată cineva face pe altul sirguitoriu.

Ishomah :

— Adevărat, o Socrate, nu poate cineva pe toți oamenii deopotrivă să-i învețe de a să face silitori la lucru.

Socrat :

— Dară care sînt aceia pe care nu e cu putință de a putea cineva să-i învețe ? Dă-i, slujește-mă curat pentru aceștia.⁽¹⁰⁾

Ishomah :

— Mai întâi, o Socrate, nu poți să faci silitori în lucru pe bețivi, căci beția îi face să uite toate lucrurile care sînt datori a le săvîrși.

Socrat:

— Așadară numai bețivii este peste putință să să facă sirguitori, sau mai sînt și alții ?

Ishomah:

— Ba adevărat, mai sînt și iubitorii de somn, căci dormind mult, nici ei nu pot să facă cele trebuincioase, nici pe alții nu îndemnează.

Socrat:

— Și apoi numai aceștia mai sînt care nu pot învăța sirguinta, sau pe lingă aceștia mai sînt și alții ?

Ishomah:

— Eu încă mai socotesc că sînt și aceia carii cu totul s-au dat la curvii; căci aceia peste putință este de a să povățui sau de a să întoarce la vreo altă îngrijire, decît la aceasta, fiind că aceștia nu pot lesne să găsească vreo nedejde sau vreo îngrijire mai dulce decît aceasta a curviii. Și cînd le va veni ceasul de a alerga după această blăstemăție, cea mai mare pedeapsă nu poate să-i oprească lesne dintr-acest drum. Așadară eu îngrijesc și pe cîți voi cunoaște cu asemenea patimi, nici mă mai gîndesc de a mă sili să-i fac îngrijitori lucrurilor mele.

Socrat:

— Dară aceia carii au dragostea câștigurilor oare nu pot să învețe sirguinta plugării ?

Ishomah:

— Aceștia, o Socrate, sînt foarte înduplecători la sirguinta a acestor lucruri și nici trebuie alta să le mai arăți decît că sirguinta este câștigătoare de bani.

Socrat:

— Dară pe ceilalți, carii nu să stăpînesc de aceste patimi și sînt oarece mai puțini iubitori de bani, cum li înveți să să facă silitori la lucrurile tale ?

Ishomah:

— Foarte lesne, o Socrate, căci cînd li văz că să silesc, li laud și li cinstesc, și iarăși cînd li văz lenevoși, mă meșteșugesc să le zic și să le fac lucruri care pot să le aducă întristare.

Socrat:

— Pentru dragostea mea, fă oarecare opreală cuvîntului tău și spune-mi pentru această învățătură: cînd chiar stăpînul este lenevos, este prin putință să facă pe slugi silitori în lucru ?

Ishomah:

— Aceasta este atita peste putință cît este și unui om care nu va avea cît de puțină știință a cîntării să poată să facă pe alții cîntăreți; căci cum cînd un dascăl învață pe ucenici o învățatură rău, anevoie vor putea ei să o învețe bine. Așa și un stăpîn, cînd va arăta lenevirea sa, anevoie este să să facă sluga silitoare. Și ca să-ți spui mai pe scurt, nu ții minte să fii cunoscut vreodată slugi bune ale unui stăpîn rău, iar slugi rele la stăpîni buni am văzut, dar nu și nepedepsiți. Așadară, cine voiește să facă pe slugi silitoare trebuie și chiar el să îngrijească și să cerceteze lucrurile lor și pe ceia ce săvîrșesc cu sirguintă datoriile lor, cu mulțămîtă să le facă răsplătiri; iar pe cei lenevoși, fără de zăbavă să-i pedepsească după cît li să cuvine. Foarte de haznă mi să pare și răspunsul aceluia prost: cînd un împărat au găsit un cal bun și, vrînd să-l îngrașe curînd, au întreat pe unul din cei buni vizitii ce lucru îngrașă pe cal mai curînd; iar el, cum să zice, au răspuns că ochiul stăpînului.

Așadară, o Socrate, și toate celelalte bune lucruri după părerea mea, tot ochiul stăpînului le săvîrșește.

Cap. XIII

Socrat:

— Cînd, o Ishomahe, vei porunci cătră unul din slugile tale că negreșit trebuie să să sirguiască la cîte tu vrei, oare atunci acela poate să să facă destoinic de a îngriji ca un bun iconom, sau trebuie să mai învețe și alte ceva, de vreme ce este datoriu să să facă bun iconom ?

Ishomah:

— Adevărat este trebuință să învețe el ce lucru să cuvine să facă și cînd, și cu care mijloc; iar cînd nu să vor urma așa, atît poate folosi un vâtaf al stăpînului lui lucrurile ce lui s-au încredințat, cît un dohtor care umblă la bolnavi dimineața și seara, fără de a ști să orînduiască bolnavului oarece folositoriu.

Socrat:

— Dară cînd el va învăța cum să cuvine orice lucru să săvîrșască bine, oare el va mai avea trebuință să mai învețe altceva, sau va fi desăvîrșit bun vâtaf ?

Ishomah:

— Gîndesc că trebuie să învețe meșteșugul să stăpînească și să economisească.

Socrat:

— Oare îi înveți pe acești vătași de a să face destoinici la această stăpînire și ocîrmuire ?

Ishomah:

— Pe cît pociu mă silesc.

Socrat:

— Cum dară, pentru dragostea lui Dumnezeu, îi înveți să stăpînească și să economisească oamenii ?

Ishomah:

— Foarte lesne, o Socrate, încît, cît auzind mijlocul, poți să și rizi !

Socrat:

— Nu, Ishomah, nu este acest lucru vrednic de ris, căci acela care poate să facă pe unul vrednic a putea să stăpînească pe alți oameni, învederat lucru este că acesta poate să facă și stăpînitori de oameni, și cel ce face stăpînitori de oameni poate să facă ca să povățuiască împărați. Așadară, acela care poate să facă aceste lucruri nu este vrednic, cum socotesc, de rău, ci vrednic de mare laudă.

Ishomah:

— Celelate dobitoace, o Socrate, să învață de a să supune printr-aceste doao mijloace, căci cînd cu îndrăzneală să împotrivesc, să pedepsesc; iar cînd cu voință slujesc, să răsplătesc cu buna îngrijire. Cîrlanii învață să să supuie la îngrijitorii lor, căci cînd să supun primesc îngrijiri, iar cînd să împotrivesc, iau bătăi, pînă să învață cu acest mijloc a să purta după voia îngrijitorului; iar cățăii, cu toate că sînt cu mult mai jos decît oamenii și la limbă, dară tot cu acest meșteșug învață să joace, să să dea peste cap și alte multe asemenea lucruri, căci cînd să supun, la dau hrană, iar cînd nu, le dau bătaie. Iar pe oameni poate cineva să-i supuie la datoriile lor numai cu cuvîntul, arătîndu-le că chiar lor le folosește plecăciunea lor. Și mai virtos pe robii foarte lesne poate să-i aducă la supunere pedeapsa cea sălbătăcească. Și de vei lăsa citeodată să-și mulțamească burtele cu plăcerile lor, atunci mult poți să faci cu ei, și cari dintrînsii să vor întimpla din fire să fie iubitori de cinste, numai lauda îi îndemnează spre iubirea lucrurilor, căci unii din oameni firește au foame și sete de laudă, nu mai puțin decît alții au de mîncare și de băutură.

Aşadară, cite mijloace întrebuiţez eu spre a face pe oameni supuşi, acelea toate le învăţ şi pe aceia carii voi să-i fac vătaşi. Iau multe haine şi cizme, cite sînt datoriu să le dau la muncitori, dară nu le fac pe toate tot deopotrivă, ci altele mai proaste şi altele mai bune, iar celui leneş, rău, dau vrednic să-l cinstesc cu cele bune, iar celui leneş, rău, dau cele proaste. Căci mi să pare, o Socrate, că să întîmplă mare minie la muncitorii cei buni şi vrednici cînd văd că trebile să săvîrşesc prin ei, iar răsplătirile deopotrivă le iau şi aceia carii nu vor să muncească şi să între în primejdie cînd va fi trebuinţă. De aceea şi chiar eu singur nu judec că este cu cuviinţă muncitorii deopotrivă cu cei răi (1). Şi cit pentru vătaşii mei, cînd află că au împărţit la cei vrednici cele mai bune lucruri, îi laud, şi cînd iară voi afla că vreun nevrednic, sau prin linguşirea lui, sau prin altă mijlocire, s-au folosit mai mult decît cel vrednic, nu pierz vremea, ci numaidecît îl ocărăsc şi mă silesc să-l fac să priceapă că această nedreptate nu foloseşte chiar lui.

Cap. XIV

Socrat:

— Dară cînd, Ishomah, vătaful tău să va face destoinic spre a stăpîni pe muncitori aşa încît să-i ţie plecaţi, oare atunci socoteşti pe acesta desăvîrşit bun vătaf, sau tot mai trebuie să mai înveţe ceva ?

Ishomah:

— Trebuie încă să mai înveţe a să depărta de acelea lucruri care să cuvin numai stăpînilor şi să nu fure, căci cînd acela care are în mîna lui toate roadele sămănăturilor va îndrăzni să răsipească, atît încît imbiuşugarea roadelor să nu să cumpănească cu muncile şi cu cheltuielile, ce să va folosi stăpînul care va semăna cu atîta strădanie ?

Socrat:

— Oare tu singur te sileşti să-l înveţi această dreptate ?

Ishomah:

— Aşadară nu găsesc pe toate slugile gata de a să supune la această învăţătură. Cu toate că eu iau capete de pravilă,

altele din pravila lui Dracon și alte dintru a lui Solon * și mă silesc cu acestea să-i fac drepti, căci și acești bărbați, cum socotesc, au hotărît multe pravile spre învățatura aceștii dreptăți. Unde este scris că cînd vreunul să va prinde furînd, să plătească lucrurile cele furate și preț de patru ori mai mult decît acelea lucruri și să să lege [in] inchisoare. Și care, după aceasta, va îndrăzni și de al doilea oară să fure, să să omoare. Cu aceasta ni să adeverează că aceștia carii au scris pravilele au făcut acestea hotăriri vrînd să facă ca cei nedrepti să nu poată a se folosi din a lor rea iubire de cîștig; așadară eu, arătîndu-le alte capete dintr-aceste pravile și alte din cele împărătești, mă silesc să fac pe acestea slugi drepte la cîte lucruri li să încredințează, căci acele pravile hotărăsc numai pagube la cei greșiți. Iar pravilele cele împărătești nu numai păgubesc pe cei ce fac nedreptăți, ci și folosesc pe cei drepti și cu acest mijloc, mulți din care sint iubitori de nedrepte cîștiguri, văzînd pe dreptii că să fac mai bogați decît cei nedrepti, lesne să depărtează de nedreptate. Iară pe cîți văz că, cu toată facerea de bine ce le fac, ei tot vor să urmeze nedreptățile, pe aceia îi scot din vătășie ca pe niște oameni ce nu pot a să mai îndrepta și a să depărta de această nedreaptă cîștigare. Și împotriva, pe cîți voi cunoaște că sint drepti și că să scribesc de această multă nedreaptă cîștigare și că poftesc să fie laudați de mine, cu aceștia mă port întocma ca cu niște slobozi și nu numai că îi îmbogățesc, ci îi și cinstesc ca pe niște oameni buni și cinștiți, căci mă socotesc că această deosibire are omul cel iubitoriu de cîștig: că pentru cinste și pentru laudă, muncește cu a sa bună voie și, cînd trebuie, intră și în primejdie și să depărtează de tot de cîștigul cel nedrept.

Cap. XV

Socrat:

— Dară cînd tu vei sădi în vreunul aceasta, adecă a pofti fericirea ta și de a să sili pentru bunăstarea lucrurilor tale,

* Dracon și Solon sint scriitorii pravililor athineilor, din care Solon este cel mai din urmă și îndreptătoriu pravililor lui Dracon, iar Dracon au fost mai vechiu, dară foarte strașnic, căci pentru cele mai mici nedreptăți pedepsea cu moartea. Pentru care, întrebat fiind, au răspuns căci că nu are mai mare pedeapsă pentru cele mai mari nedreptăți.

cînd li vei învăța desăvîrșit toate mijloacele cu care săvîrșind lucrurile tale să fac mai folositoare, și cînd îl vei face deștoinic să stăpînească și veniturile ale fieștecarei vremi și să ți le dea întregi, întocma ca cînd le-ai dat tu lui, atunci nu te voiu mai întreba de mai trebuie acesta să mai învețe ceva, căci așa fiind, mi să pare că este foarte vrednic de a vătăși. Dară aceea, o Ishomahe, nu o trece care au rămas cu totul necer[ce]tată la această între noi vorbă.

Ishomah:

— Care?

Socrat:

— Ai zis mai sus că este mare lucru de a învăța cineva să cerceteze fieșcare lucru, căci ziceai că, cînd omul nu știe care lucru cînd să-l facă și cu ce mijloc, nu folosește nici sirguinta care pune pentru acest lucru. Cîte lucruri, o Ishomahe, au fost trebuincioase spre învățarea unui iconom socotesc că le-am învățat foarte bine, adecă cum trebuie cineva să-l facă ca să iubească pe stăpînul său și să fie sirguitoriu, vrednic și drept; dară aceea care ai zis că acela carele îngrijește bine plugăria trebuie să învețe care lucruri trebuie să facă, cu care mijloc și la care vreme, aceasta mi să pare că am trecut-o cu vederea necercetată, cum am zice că trebuie să știe carte acela care va să poată scrie, aceea care altu îi va cuvînta, și să cetească acelea care de la altul vor fi scrise. Căci auzind eu aceasta, că trebuie să știe carte, poate să fi priceput ce însemnează cuvîntul, dară pentru aceasta nu să adună, că am învățat și lucru, și că pociu să știu și carte. Așa și la această pricină, adecă că acela care voiește să să sirguiască bine pentru plugărie trebuie să o învețe, cît pentru aceasta lesne mă supui. Dară de aceea nu să alege că am învățat mijlocul cu care trebuie să ar și, cînd făr' de a ști meșteșugul, voiu hotărî numaidecît să și ar, mi să pare că ași sâmui cu un dohtor care merge din casă în casă și vede pe bolnavi fără de a ști fieștecăriua care folositoare dohtorie să-i orînduiască; așadar, ca să nu fiu ca acesta, învață-mă aceste lucruri ale plugării.

Ishomah:

— Acuma cei de la mine, o Socrate, să-ți arăt învățătura meșteșugului plugării.

Socrat:

— Așa, o Ishomahe, căci poate acesta este meșteșugul care face bogați pe aceia carii cunosc bine plugăria, iar pe

cei ce nu o cunosc li face să muncească mult și să trăiască săraci.

Ishomah:

— Acuma, o Socrate, vei auzi și iubirea de omenire a acestui meșteșug al plugării; căci după ce este foarte folositoare și foarte poftitoare în lucrurile ei, și lucru iubit de Dumnezeu și de oameni, apoi este și foarte lesne de a-l învăța omul. Așadară, cum nu să cade să să numească vrednic lucru? Vrednice numim și cite din dobitoace, cu toate că sînt bune, mari și folositoare, dară sînt blinde și plecate cătră oameni; căci meșteșugul plugării nu seamănă cu celelalte meșteșuguri, la care învățătorii să străduiesc mult fără de a cîștiga hrana cea trebuincioasă, ci este foarte lesne de a-l învăța oamenii căci fieștecare un lucru poate a-l învăța numai văzînd pe muncitori lucrînd, și altul iarăși numai auzînd cînd vorbesc ei pentru această muncă; și așa curînd poate bine a le învăța încît, de va voi, poate și pe altul să învețe. Mă socotesc că chiar tu, făr' de băgare de seamă, mult ai învățat din lucrurile ei, fiindcă ceialalți meșteri toți ascund cele mai temeinice din meșteșugurile lor, iar plugarii, cari știu de ară și seamănă bine, să bucură foarte cînd cineva să uită la ei și ia seama la lucru. Și de-i vor întreba pentru orice lucru cum îl lucrează, nu ascund nimic. Așa, plugăria face pe iubitorii ei să fie prea vrednici la năravurile lor.

Socrat:

— Întîia cuvîntarea ta, o Ishomahe, este bună și căci am auzit-o, este peste putință a mă lăsa de întrebare. Și tu (căci este foarte lesne de a o învăța) pentru aceia și mai mult povestește-mi ale plugării lucruri, căci nu aduce ție rușine de a mă învăța cele lesne, ci mie mai multă de a nu le ști, și mai virtos cînd sînt și folositoare.

Cap. XVI

Ishomah:

— Mai întliu, o Socrate, voi să-ți arăt că nu este anevoie de a cunoaște acea parte a plugării, pe care o numesc că are multe chipuri, aceea carii vreau numai cu cuvîntul să vorbească în desăvîrșit pentru ea, iar în faptă niciodată nu

o urmează; aceștia obicinuiesc de zic că acela care voiește să are bine trebuie mai întâi să cunoască firea și ființa pământului.

Socrat:

— Dar mie mi să pare că cu cuvint zic aceasta, căci acela care nu știe ce felu de rod poate să rodească acel pământ, negreșit acesta nu poate ști nici ce să semene, nici ce să sãdească.

Ishomah:

— Aceasta poate cineva să o afle din arătările vecinilor, băgînd seama la sămănături și la copaci, dară și de o va afla aceasta cineva, nu folosește acela să sã lupte cu Dumnezeu, căci acela de va semăna și de va sãdi de acelea lucruri care fantasia lui le va voi, iar nu care pământului îi va plăcea să nască și să hrănească, acela nu să va învrednici să-ș stringă rod. Și iar, dacã alt pământ, din pricina lenevirii lucrătorilor lui, nu poate să-ș arate puterea, atunci putem, din locul vecinului nostru, să aflăm adevărul sau chiar de la vecini, întrebîndu-i, putem afla pricina. Căci tot pământul, și nelucrat fiind și prăginit, tot îș arată puterea cea firească, căci naște și hrănește frumoși copaci de cei neroditori, dar cînd va primi bună îngrijire și lucrare, cît mai bine ar hrăni pe cei roditori! Așadară, pot să afle firea și obiceiul pământului și acei oameni carii nu au nici o știință de arătură.

Socrat:

— Cît acuma, o Ishomahe, sint îndestul de îndrăzneț, căci cunosc că nu trebuie să mă depărtez de plugărie cu cuvint că-mi este temere că nu voiu cunoaște firea pământului, mai virtos căci îmi aduc aminte că și unii din cei mari pescari, cu toate că nu bagă seama la nici o arătură, dară cînd vãd pe cîmpuri roadele, nu să tem cu hotărîre să zică care parte de loc este bună și care rea, ci hotărăsc și ei pentru pământul cel bun întocma ca aceia carii au bună știință pentru plugărie.

Ishomah:

— Așadară, o Socrate, de unde poștești să fac incepere de a-ți aduce aminte pentru plugărie? Căci sint foarte incredințat că o să vorbesc pentru plugărie cătră un om carele știe destul de mult.

Socrat:

— Socotesc, o Ishomahe, că cu toată mulțămirea mea, mai întâi aș vrea să învăț aceea care să cuvine la un bărbat

filosof, adecă cu care mijloc, de ași voi să lucrez pământul, ași putea să iau mult rod de grâu și orzu.

Ishomah:

— Așadară, trebuie să știi că locul care voiești să ari pe el trebuie să-l faci ogor cu vreo cîtăva vreme mai nainte.

Socrat:

— Aceasta o știu.

Ishomah:

— Oare trebuie să începem arăturile în vreme de iarnă?

Socrat:

— Dară atunci pământul trebuie să fie tinos.

Ishomah:

— Judeci cu cuviință să începem în vremea săcerișului?

Socrat:

— Dar atunci pământul este foarte tare uscat, și plugul anevoie va umbla.

Ishomah:

— Așadară, trebuie să începem arăturile primăvara.

Socrat:

— Negreșit, atunci arîndu-se pământul, să fărîmă și mai lesne.

Ishomah:

— Ba și buruienile toate, o Socrate, întorcîndu-să cu rădăcinile în sus, să fac întocma ca gunoiul. Dară nu să cade încă să și sămănăm, căci vor crește buruieni și socotesc că vei ști și aceasta, că de a să face arătură bună, trebuie să fie pământul curat de orice rădăcini și ars de soare.

Socrat:

— Asemenea și eu socotesc că trebuie să să facă aceasta.

Ishomah:

— Oare socotești că acestea să vor face mai lesne într-altă vreme decît cînd plugariul după săceriș va ogori de multe ori pământul?

Socrat:

— Știu adevărat că cu nici un alt mijloc nu pot rămînea în fața pământului ierburile și a să usca, nici pământul să să arză de căldură, decît numai cînd va ogori în mijlocul vremii săcerișului.

Ishomah:

— Dară cînd țelina o sapă oamenii cu sapele, oare nu este adevărat că trebuie să deosibească ierburile din pământ?

Socrat:

— Și ierburile să le zvîrle jos, ca să să usuce, iar pămîntul să-l întoarcă cu brazda dedesupt, ca să să coacă.

Cap. XVII

Ishomah:

— Cît pentru sămănaturi, vezi, o Socrate, că noi amîndoi ne potrivim foarte bine.

Socrat:

— Adevărat ne potrivim.

Ishomah:

— Dar pentru sămănat cunoști altă vreme, mai potrivită decît timpul anului, pe care toți cei mai vechi oameni, și cei de acuma cercînd, au cunoscut că acela este mai folositoriu, și cînd vine toamna, toți oamenii caută la Dumnezeu, așteptînd ploaie și voie de a semăna?

Socrat:

— Adevărat toți oamenii au cunoscut că nu trebuie de bună voie să semene în pămînt uscat, căci cîți au îndrăznit să semene mai nainte de cele obicinuite ploi ale toamnei, au pățit de multe ori pagube.

Ishomah:

— Cît pentru aceasta, toți oamenii sintem la un gînd.

Socrat:

— La cîte Dumnezeu ne învață, așa trebuie să fim toți la un gînd, adecă toți oamenii dinpreună socotesc că în vremea iernii le folosește să să îmbrace cu haine groase, de vor putea; și să arză foc, de vor avea lemne.

Ishomah:

— Dară cît pentru sămănat, o Socrate, mulți să sfădesc zicînd alții că trebuie să semene mai timpuriu, sau mai tîrziu, sau în mijloc.

Socrat:

— Dară Dumnezeu nu aduce toate vremile în veci cu o rînduială; uneori sămănatura cea timpurie aduce foarte fericit rod, alteori cea mai tîrzie, și de alteori cea de la mijlocul vremii.

Ishomah:

— Dară tu, o Socrate, care vreme socotești mai folosi-

toare de a alege cineva și de a întrebuința numai o vreme dintr-aceste trei, sau mult, sau puțin de va voi să semene? Sau să înceapă de la cea mai timpurie vreme și să semene pînă la cea mai tîrzie?

Socrat:

— Eu, o Ishomahe, mă socotesc că va fi mai folositoriu de a sămăna în cîtetrele vremile, căci socotesc că este mai bine de a lua cineva totdeauna o îndestulă sumă de bucate, decît uneori mult și alteori puțin, încît să nu-i ajungă nici spre hrană.

Ishomah:

— Și la această, o Socrate, tu care înveți de la mine, tot o judecată ai cu mine, care te învăț; și mai virtos și mai nainte decît mine ai hotărît această alegere a vremii.

Socrat:

— Și ce, la aruncatul semînții este vreun meșteșug în feliurimi?

Ishomah:

— Negreșit, trebuie să cercetăm și aceasta. Așadară pentru sămînța, că să aruncă cu mîna, aceasta și tu o știi.

Socrat:

— Negreșit, căci am văzut.

Ishomah:

— Dară alții o aruncă după cum locul cere, alții poate nu.

Socrat:

— Așadară, cum mîna aceluia care cîntă cu chithara, așa și aceluia care aruncă sămînța trebuie să să obicinuiască ca să poată sluji după gînd.

Ishomah:

— Adevărat, căci și pămîntul într-altă parte este mai gras, într-alta mai slab.

Socrat:

— Adecă, cu alte cuvinte, altul mai neputincios și altul mai iute; dar ce iese dintr-aceasta?

Ishomah:

— Te întreb, o Socrate, oare deopotrivă sămînță trebuie să arunce cineva și la un pămînt și la altu, sau la care dintru amîndouă mai mult?

Socrat:

— La vinul cel mai tare gîndesc că turnăm apă mai multă și pe omul cel mai țapăn încărcăm greutate mai multă, de va fi trebuință să rîdice ceva, și de să va întimpla trebuință să să hrănească de alți oameni scăpătați, celor mai bogați

le-aș porunci să hrănească pe cei mai mulți, dară cît pămîntul cel neputincios să va face mai tare, căci va pune cineva într-însul mai multă sămînță? Te rog, învață-mă aceasta.

Ishomah, rîzînd, au zis:

— Tu, o Socrate, glumești, dară trebuie să știi bine că după ce vei arunca sămînța în pămînt și pămîntul iar luînd multă hrană din ceriu, crește atunci o iarbă măruntă; și cînd acea măruntă iarbă sau o vei dezrădăcina sau o vei tăia, aceasta dă mare folos la pămînt spre a da îmbiușugare de roadă, căci hrănește pămîntul întocma ca gunoiul. Dară de vei lăsa să hrănească pămîntul și acelea ierburi pînă cînd să va coace rodul care ai sămănat, puțin rod vei lua, întocma cum este anevoie de a putea o scroafă să hrănească bine mulți porci.

Socrat:

— Cuvîntul tău, o Ishomahe, este că trebuie la pămîntul cel negras să aruncăm sămînță mai puțină.

Ishomah:

— Așa adevărat, o Socrate, și chiar tu ai mărturisit zicînd că găsești cu cale să pui mai ușor greutatea asupra celor neputincioși.

Socrat:

— Dară pentru care pricină la multe sămănături puneți săpători?

Ishomah:

— Știi negreșit că în vremea iernii să fac multe ploi.

Socrat:

— Negreșit.

Ishomah:

— Și trebuie să socotim că și multe sămănături să acopere de acel pămînt tînos și multă sămînță să pierde de acele prisosiri de ape ce curg peste arături și de multe ori, din pricina ploilor celor multe, cresc dinpreună cu rodul felurimi de ierburi, încît înecă rodul.

Socrat:

— Toate aceste să întîmplă.

Ishomah:

— Așadară nu socotești că la asemenea întîmplări trebuie să dea oareșce ajutoriu sămănăturii?

Socrat:

— Negreșit.

Ishomah:

— Dară cu care mijloc socotești că pot arătorii să ajute pe acele sămănături pe care le-au călcat apa?

Socrat:

— Trăgînd ușor acel spălat pămînt ce l-au aruncat apa și punînd alt pămînt bun.

Ishomah:

— Dară cînd cresc ierburi foarte mari, încît nu să mai vede sămănătura, și trag toată puterea sămănăturilor, întocma ca trîntorii care mîncă rodul care albinele cu muncă îl string, ce trebuie atunci plugarii să facă?

Socrat:

— Adevărat face trebuință să să taie toate acele nefolositoare ierburi.

Ishomah:

— Așadară ai priceput că este cu cuvînt și foarte de trebuință săpătura la sămănături?

Socrat:

— Negreșit,* dară mă socotesc cîtă putere are cuvîntul, cînd să deslușește prin pilde curate, cum prin pilda trîntorului care mîncă strădania albinelor. Dar mi-ai dat

* După mijlocul scriitorului să cunoaște că pe vremea și pe la acele locuri, făr' de deosibire, toate sămănăturile și sădirile trebuie să fi fost cu acest feliu de mijloc, încît făr' de deosibire putea sau să le sape, sau să le plivească, cum săpăm copacii, porumbul, cartofii și alte multe, și cum plivim lăptucile, ceapa și alte multe, printre care poate omul a păși. Dar eu socotesc că și celelalte sămănături le ajută cu orice mijloc, mai virtos cu plevila, după cum și acia scrie și am văzut plivînd grîul, orzul, ovăzul, meiul, și toate care sînt de asemenea neam le plivesc, deacă este trebuință, negreșit, și mijlocul înlesnirii este, căci au sămănătura dreaptă și pe urma plugului cade bobul, iar nu e sămănătură peste tot locul amestecată și după ce crește grîul cît de mare, tot poate să umble pîntre el. Și bez acest folos, cel mai mare este la seceriș, căci nu îl taie cu secerea, apucînd omul cu mina și stînd toată zioa plecat de mijloc, ci îl cosesc cu o coasă, cu acest feliu de meșteșug făcută încît, mergînd cositoriul pe rînd drept și cosînd cu acea coasă, spicurile vin la o parte și cotoarele în altă parte. Acest mijloc de seceriș aduce al treilea folos, cu ușurință la cei ce îl string și îl leagă. Căci acesta, mergînd pe rînd cît îi coprinde brațul îl și leagă. Este cercetat și adevărat că un cîmp mare sămînat, la care ar trebui o mie de oameni ca să-l secere și să-l lege într-o zi tot seceritul, cu acest mijloc mai puțin de o sută îl isprăvesc într-o zi. Nu puțin folos socotesc că acest mijloc va aduce fieștecăruia muncitoriu, adecă în loc de a-și isprăvi grîul, orzul, ovăzul și alte cîte întrebuițează cu secerea în zece zile, să-l săvîrșească într-o zi; și folosul cel mare [nu] este numai că cîștigă zile de alt lucru, ci căci nu-și pierde rodul cel muncit, stringîndu-l în puține zile; căci stringîndu-l în multe zile,

mare pricină de a mă necăji asupra acelor ierburi care, după ce nu ne folosesc întru nimic, ne desputernicează și sămănăturile cele cu atita strădanie muncite și așteptate să ne întrebuințeze peste tot anul.

Cap. XVIII

Socrat:

— Apoi, după acestea toate lucruri, va veni și vremea săcerișului, așadar învață-mă orice știi și pentru seceriș.

Ishomah:

— Te voi învăța de nu vei ști, asemenea cum eu știu. Deci dar că trebuie să să taie orice sămănătură, aceasta o știi.

Socrat:

— Și cum să poate să nu știu?

să întâmplă negreșit și zile rele, ploioasă, care coprinde în câmp toată strădania omului de un an și o strică. Căci în vreme cînd să string bucatele, un iconom bun, băgătoriu de seamă, un sirguitoriu în lucru lui, de dobîndirea lucrului numai de un ceas îi aduce mare bogăție, iar leneșul și nebăgătorii de seamă la vreme, într-acele zile ce să string rodirile pămîntului, și care lasă lucru de astăzi pe mîine, numai întâmplarea cea împotrivity de o zi poate să-l facă de a fi lipsit peste tot anul. Așadar plugăria cere de a avea pămînt curățit de ierburi și frămîntat, și în vremea săcerișului nu primește pierdere nici de un minut; și meșteșugurile cu care ușurează lucrurile, care în partea locurilor, unde s-au deșteptat omenirea, de mult le sînt cunoscute, iar unde încă pînă acuma să află tot în întunerecime și în amețala somnului, dă ticălosul de om adormit cu sapa de zece ori într-un loc făr' de folos, căci nu știe care este folosul lui, și care știe nu poate să îl arate, și care poate nu vrea, judecînd că, de să vor deștepta cei adormiți, noi unde vom mai găsi loc?

Multă rivnă am avut o asemenea coasă să o trimițu în patria mea, din Stiria, unde nu numai am cunoscut acest folos, ci au și simțit chiar mîinele mele și ușurința lucrului, și lesnirea, dar mi-au fost teamă că nu numai că puțin vor vrea să afle ce folos poate aduce acest lucru țărănesc, ci poate mulți mă vor și dojeni, mirîndu-să căci văd între noblețe o coasă, în vreme ce ar fi trebuit să le trimițu vreo apă meșteșugariță cu care, ungînd ișlicile, hainele, papucii, să să facă toate poleite. Și adevărat că este de mirare cum oamenii care își scurtoază viața și își strică ochii spre a găsi folositoare lucruri pentru no-roade, cum nu să silesc să gătească un meșteșug pentru coconășii ai acestui cuibuleț de loc din toată lumea, cu care, cum să vor stropi, să-ș poleiască hainele.

Ishomah:

— Dar cu care mijloc din doao cînd vei lucra, cu fața în vînt va trebui să stai, ori cu spatele?

Socrat:

— Cu spatele, căci cînd cinevaș, seceră înpotriva vîntului, și praful și paiele mult supără la ochi și la mîni.

Ishomah:

— Dar paiele unde le tai, mai în sus, cătră spic, sau tocma jos pe pămînt?

Socrat:

— De vor fi paiele sămănturii de tot mici, trebuie să le tai de jos, ca să nu pierzi folosul paielor; iar de va fi destul de mari, atunci trebuie oareșce mai sus, căci și acelea care rămîn pe pămînt tot îngrășe ca gunoiul, după ce să putrezesc și să ogorăsc.

Ishomah:

— Vezi, o Socrate, cum singur curat te prinzi cu vorba, căci știi întocma ca și mine.

Socrat:

— Mă apropiu de a învăța, dar voiu să bag seama să știu și treaba arii.

Ishomah:

— Negreșit știi că sămănturile le calcă cu caii.

Socrat:

— Cum să nu știu, și mai virtos știu că unii săvirșesc acest lucru cu caii, cu boii, și alții cu măgarii.

Ishomah:

— Și ce socotești, numai acest lucru este, că calce sămănturile?

Socrat:

— Și ce altu pot a mai ști dobitoacele?

Ishomah:

— Dar cine trebuie să îngrijească spre a potrivi aria și a întoarce paiele?

Socrat:

— Știut lucru este că treierătorii, ei trebuie să întoarcă paiele, trăgînd cele nezdobite supt picioarele dobitoacelor, și lesne să-i îndrepteze orice, șă curînd să săvirșească lucru.

Ishoamh:

— Aceste dar, o Socrate, le știi întocma ca și eu.

Socrat:

— Dar mai spune-mi, o Ishomahe, căci trebuie, cind vinturăm, să alegem boabele din paie.

Ishomah:

— Spune-mi, o Socrate, oare știi că, de vei vintura împotriva vintului, paiele toate și le va arunca asupra arii?

Socrat:

— Negreșit.

Ishomah:

— Și așa vor cădea paiele și pe sămînță.

Socrat:

— Negreșit, căci nu poate să arunce vintul așa de departe paiele, încît să petreacă sămînța.

Ishomah:

— Dar de vei vintura în josul vintului?

Socrat:

— Atunci, cunoscut lucru este că paiele le va duce vintul mai înainte decît rodul.

Ishomah:

— Dar cînd vei vintura ca pe jumătate rodul ce ai avut în arie, oare ridici toată acea sămînță și apoi iarăși vinturi ceialaltă, sau o stringi la steajăr?

Socrat:

— String sămînța cea curată ca să să arunce paiele în părțile cele curate ale arii și să nu fiu silit de a vintura de doao ori tot acelea paie.

Ishomah:

— Așadar tu, o Socrate, vei putea să înveți pe altul să curețe sămînța mai lesne.

Socrat:

— Eu, cum să vede, am uitat că acestea le știam mai înainte. De aceea sînt și în bănuială, nu cumva voiu ști să și poleiesc, să cînt cu fluijeru și să zugrăvesc? Căci nimenea m-au învățat nici aceste lucruri, nici plugăria, ci numai că cum plugăria oamenii o lucrează, așa și pe celealalte toate meșteșuguri.

Ishomah:

— Nu ți-am zis, o Socrate, că meșteșugul plugării este îmbiușugătoriu, căci este și foarte lesne de a-l și învăța cineva?

Socrat:

— Așadar, din lucruri pricep că, în vreme ce știam ale plugării lucruri, nu mă simțeam că știu chiar acest meșteșug al plugării.

Socrat:

— Dar spune-mi, o Ishomahe, sădeala copacilor este o parte din meșteșugul plugării?

Ishomah:

— Negreșit.

Socrat:

— Și cum dar nu știi nimic pentru sădeala copacilor, cînd pentru sămănături am știut?

Ishomah:

— Și cum, adevărat nu știi nimic?

Socrat:

— Cum să știu în vreme cu nu am cit de puțină cunoștință care neam de copaci, în ce feliu de pămînt să sădească, nici cît de adînc să fac groapa, nici cît de lată, nici cît să las lungimea copaciului afară, nici cu care mijloc să-l pui în pămînt, încît lesne să să prinză.

Ishomah:

— Așadar, află cîte nu știi. Sint foarte incredințat că ai văzut săpînd gropi pentru copaci.

Socrat:

— De multe ori.

Ishomah:

— S-au întîmplat să vezi vreodată gropi mai adînci decît o jumătate de stînjîn?

Socrat:

— Atît de adînc niciodată, ci mai puțintel am văzut.

Ishomah:

— Dar lărgimea, ai văzut-o mai mult decît o jumătate de stînjîn?

Socrat:

— Aceasta și mai puțin decît adîncimea.

Ishomah:

— Dar spune-mi și aceasta: ai văzut vreodată groapă de copaci numai de o palmă adîncă?

Socrat:

— Adevărat nu, căci nici de doao nu este destul, fiindcă să vor scoate din rădăcina cînd vor săpa copacii prinprejur, de vor fi sădiți așa în față.

Ishomah:

— Iată dar că ai și la aceasta destulă știință, de vreme ce știi că mai adânc de jumătate de stînjin nu să sapă, dar nici numai de o palmă adânc nu să poate.

Socrat:

— Aceasta o vede fieștecare, ca un lucru învederat.

Ishomah:

— Oare cunoști și deosibești cu vederea numai care pămînt este cel mai uscat și care cel mai revenit?

Socrat:

— Uscat pămînt mi să pare acela care este pe loc nalt și spre miază-zi, iar umed acela care este prin văi.

Ishomah:

— La care dintr-acestea amîndoa feliurimi de pămînt vei săpa groapa mai adîncă pentru copaci, în cel uscat sau în cel umed?

Socrat:

— Negreșit, într-acei uscat, căci într-acei umed de voiu săpa adînc, voiu da de apă, și înlăuntru în apă nu să sădesc copacii.

Ishomah:

— Cu orînduială mi-ai răspuns și pentru aceasta. Dar cînd groapele sint săpate și gata, și să pun copacii, te-ai întimplat vreodată să vezi?

Socrat:

— Negreșit.

Ishomah:

— Dar tu, cînd vei voi să vlăstească cu grabă ceea ce vei sădi, care va fi mai bine, oarecînd vei pune oareșce alt pămînt mai lucrat, sau tot acei tare pămînt care au fost?

Socrat:

— Învederat lucru este că va fi mai bine și mai curînd va izbuti, cînd să va pune alt pămînt și mai gunoios.

Ishomah:

— Așadar, hotărit trebuie să punem alt pămînt.

Socrat:

— Negreșit.

Ishomah:

— Dar cînd vei sădi viță, cu care mijloc te socotești că va fi mai bine: de vei pune toată dreaptă în sus, sau de o vei pune încovoiată, și încovoitura în pămînt? Și de va fi sădeala pe deal, capu viței cei de afară să caute în susu dealului, avînd încovoitura într-acestaș chip?

Socrat:

— Negreșit, cu acest mijloc este mai bine căci și ochiurile vin mai multe în pământ; și cum cele de afară dau vlăstaruri, așa și cele dinlăuntru să fac toate rădăcină. Și fiind acele mai multe decât cele de afară, cresc vlăstarele de afară și mai imputernicite.

Ishomah:

— Așa, și la aceasta te potrivești cu a mea socoteală. Dar pe urmă, grămădești numai pământul împrejurul aceluia sădit lucru, sau îl și calci cu mijloc cuviincios?

Socrat:

— Trebuie călcat, căci de nu va fi călcat bine, de jur împrejur, de să va întâmpla ploaie multă, să va face ca tina; iar de nu, soarele iarăș, afinat fiind pământul, îl va arde pînă afund, și așa acel lucru sădit totdeauna este primejdie sau de multă udătură, sau de multă uscăciune.

Ishomah:

— Tu dar, o Socrate, pentru săditul viilor ai toate științele, întocma cum și eu.

Socrat:

— Oare tot cu acest mijloc trebuie să sădim și ceilalți copaci?

Ishomah:

— Așa socotesc toate sădirile cele roditoare; căci, deaca la sădirea viii toate s-au hotărît cu cuviință, care dintr-aceste lucruri nu vor folosi și la celelalte sădiri?

Socrat:

— Dar cum trebuie să sădim smochinul, maslinul?

Ishomah:

— Acuma vei să mă cerci, în vreme ce și aceasta o știi mai bine decât ceialaltă și vezi foarte bine că cit pentru un maslin să face groapă cu mult mai largă și mai adîncă decât la viță; și vezi că la toate tăieturile rădăcinilor să pune tină.

Socrat:

— Toate acestea le-am văzut.

Ishomah:

— Așadar, deaca le-ai văzut, care lucru nu știi?

Socrat:

— Adevărat, o Ishomahe, cite lucruri mi-ai zis, toate le știu, dar mă socotesc: cînd mai nainte pe scurt m-ai întrebat de știu să sădesc, pentru ce ți-am răspuns că nu știu, nici gîndeam că nu voiu putea ⁽¹²⁾ să dau cuvînt cum trebuie să sădesc, iar după ce ai început să mă întrebi deosibit,

pentru fieşcare ți răspunz cu cuvînt la toate acelea care tu le ştii, tu acela care te numeşti plugariul cel vestit. Dar mai spune-m, o Ishomahe, oare întrebarea este învăţătură? căci tocmai acum mă pricep cu care mijloc m-ai întreat pentru fieşcare lucru, căci îndreptîndu-mă printr-acelea care eu le ştiu bine şi arătîndu-mi că sînt întocma care eu socoteam că nu le ştiu, mă faci să crez că le ştiu şi pe acestea bine.

Ishomah:

— Dar de te-aş fi întreat şi pentru argint, care este bun şi care nu? Oare aş fi putut să te înduplec că ştii foarte bine să deosibeşti banii cei buni din cei răi? Sau te-aş fi întreat pentru aceia care ştiu să cînte cu fluieru, nu cumva aş fi putut să te înduplec să crezi că ştii să cînti cu fluieru? Aşijdera pentru zugrafi şi alte asemenea meşteşuguri.

Socrat:

— Poate ai fi putut să mă îndupleci, căci m-ai înduplecat să crez că sînt foarte învăţat la meşteşugul plugării, cu toate că ştiu că nimeni, niciodată, nu m-au învăţat acest meşteşug.

Ishomah:

— Aceasta nu să poate, o Socrate! Dar eu dintli ți-am spus că plugăria este un meşteşug atît iubitoriu de omenire şi blînd, încît numai văzînd şi auzînd ne învăţăm; şi apoi, multe lucruri ne învaţă şi ea singură, cum am zice: viţa, de să va întimpla să aibă vreun copaciu aproape, să prinde de el; cu aceasta ne învaţă că cere haraci şi după ce să deschid frunzele, cînd strugurii încă sînt foarte cruzi, ne învaţă să-i legăm şi să-i umbrim de soare cu frunza. Şi cînd este vremea ca să să coacă şi să să îndulcească strugurii, ne învaţă să doborîm frunza ca să să coacă rodul bine, şi cînd să vor coace bine, ne învaţă să o culegem.

Cap. XX

Socrat:

— Deacă, o Ishomahe, este atît de lesne să înveţă fieşcare plugăria şi toţi depotrivă ştiu care lucru trebuie să facă, pentru ce toţi plugarii nu au depotrivă stare şi unii trăiesc foarte bogat, avînd şi de prisos, iar alţii nici cele trebuincioase nu pot căpătui, ci mai virtos să şi îndetorează?

Ishomah:

— Eu, o Socrate, îți voi arăta pricina: nu este meșteșugul plugării, nici nemeșteșugul, carele face pe alții bogați și pe alții săraci, nici vei auzi vreodată vorbindu-să o așa vorbă, că casa cutăruia au sărăcit căci nu au arat cu orînduială, nici căci n-au sădit copacii în linie dreaptă, nici căci vreunul, necunoscînd pămîntul care primește viața, și au sădit vie în pămînt neroditoriu, nici căci aflîndu-se făr' de știință, nu ș-au pus gunoiu pe pămînt, ci foarte des auzim că cutare om nu ia rod din cîmpurile lui căci să poartă leneș la toate lucrurile și căci nu-ș îngrașe locurile, și altu iarăș că nu are vin, căci nu îngrijește de a bine sădi vie, sau că nu îngrijește de a o lucra încît bine să-i dea rod; și altu iarăș că nu are untdelemn și zmochine, căci nu să sirguiește și nu caută nici un mijloc de a le avea. Acestea sint, o Socrate, pricinile cele adevărate, la care avînd deosibire plugarii, au negreșit și deosibită stare, dar nu că unii dintr-aceștia au găsit ceva mai deosibit asupra plugării. Așa și ocîrmuitorii ostășești, cu toate că la unile lucruri tot o știință au toți, dar adevărat lucru este că, din pricina sirguinții, alții sint mai buni și alții mai proști; căci multe lucruri care le știu toți ocîrmuitorii, și cei mai mulți din soldați, unii le săvîrșesc și alții împotrivă, să lenevesc, avînd pildă la aceasta că toți cunosc că, cînd oștirile merg prin țări vrăjmășești, mult folosește să umble cu o așa orînduială încît întîmplîndu-să trebuință, curînd să poată a să bate bine, aceasta știînd toți ostașii, alții păzesc orînduiala, alții să lenevesc. Așijderea toți iar știu că mult folosește de a orîndui păzitori de zioa și de noaptea, și la aceasta unii să sirguiesc, iar alții nu, și mai virtos cînd trec prin strîmtori urite, care din ocîrmuitori nu știu că trebuie mai întliu să cuprinză cele mai cuviincioase locuri? Ci și pentru aceasta, alții îngrijesc, iar alții să lenevesc. Asemenea dar și pentru gunoiu, toți plugarii zic că mult folosește în lucrul plugării și cu toate că și făr' de multă muncă poate a-l avea, căci singur să face, dar unii să sirguiesc să-l strîngă și să-l întrebuinteze, iar alții să lenevesc. Cît este lenevia vrednică de osîndită: Dumnezeu ne dă ploi, locurile cele băltoase să umplu de tină, pămîntul cel bun ne dă tot felul de rod, și cel ce voiește să semene cum am zis trebuie să-ș curețe locul. Dar cel ce va pune într-acele tinoase locuri sămîntă, acelaia chiar vremea li va arăta că nimic nu va săcera, căci care sămîntă, care pămînt, stînd în apă stătătoare, nu va putezi?

Dar și la cîte pămîntul are trebuință de dohtorie, sau căci prea umed fiind, putrezește sămînța, sau căci este foarte sărat, usucă rodul, toți plugarii, pentru toate acestea, știu dohtorii, adecă că umezeala prin șanțuri să trage și pămîntul cel prea sărat să drege amestecîndu-să cu alt pămînt, uscat sau umed, care nu are acea putere a sărăturii, și pentru toate acestea alții să sirguiesc, iar alții stau făr' de nici o îngrijire. Și de va fi cineva cu totul făr' de știință și nu va ști ce lucru poate să rodească pămîntul, nici au văzut vreodată vreun rod sau vreun copaciu, nici au putut a auzi pe altul vrednic vorbind pentru această plugărie și întru atîta neștiință de va fi cineva, iarăși nu este mai lesne de a lua știință pentru acest lesne lucru decît a învăța meșteșugul călării și mai virtos cunoștința omului? Căci pămîntul nu ne arată nici un lucru cu înșelăciune, ci cîte poate sau nu poate, foarte curat ni le arată și întru adevăr; așadar mi sã pare că pămîntul și cercetează fără greșală pe cei răi și cei buni, și apoi își aduce toate ale ei urmări foarte lesne de a le cunoaște și a le învăța, căci cîți lucrează celelalte meșteșuguri pot a pricinui că nu le știu desăvîrșit, iar acela care va pricinui că nu știe meșteșugul arăturii învederat singur să mărturisește că are rău suflet, căci nu este om care nu știe că pămîntul, lucrîndu-să, răsplătește muncitorilor; deci nimeni nu mai este la îndoială că omul nu poate să trăiască făr' de a avea cele spre hrana vieții trebuincioase. Așadar acela care nu știe nici un meșteșug cu care să se hrănească, nici nu va să lucreze pămîntul, învederat lucru este că acesta au hotărit să trăiască furînd sau în silă luînd dreptul altuia, sau cerînd milostenie, sau că este un mare blestemat.

Și pe lingă toate acestea, mai are plugăria și alte mari deosebiri, cînd, din doi muncitori, unul va îngriji de a-ș găsi lucrători din vreme și a-i pune la lucru la vreme, iar celalalt să lenevește la aceștia, căci un muncitoriu numai, începînd lucru de dimineața și muncind cu inimă, este mai folositoriu decît zece lucrători care tîrziu încep lucru și devreme îl lasă. Așadar, cînd stăpînul unii moșii, măcar pentru oricare pricină, va lăsa pe lucrătorii lui să se poarte cu lenevire, acesta în toată vremea pierde din orice pe jumătate, cum și la călătorii, cînd doi oameni tineri și sănătoși, avînd să călătorească drum de doao o sute de ceasuri și într-aceștia poate fi deosibire după iuțeală, și de o sută ceasuri, cînd unul își va urma drumul făr' de multe adesă stări, iar celalalt, lene-

vindu-să, va vrea să să odihnească pe la izvoare, pe la umbrii de copaci frumoși; așa și la plugărie, mare deosibire au aceia ce fără de contenire muncesc la locurile care au, și aceia care nu sînt iubitori de muncă, ci caută totdeauna pricinuire de a nu lucra, plăcîndu-le lenevirea. Iar lucru cel bun sau cel rău al pămîntului atîta deosibire are, cît cea desăvîrșit bună lucrare de cea de tot rea, cînd aceia care sapă viile, ca să le curețe de ierburi, sapă așa de lenevos încît săpătura lor folosește ierburilor de a crește mai bine, cum nu ai zice, că o vie, săpîndu-să cu acest mijloc, au rămas mai rău negrijită, căci nu au folosit viței, tăind ierburile din rădăcină, ci au scărmanat ierburile ca să crească mai bine.

Aceste sînt pricinile care doboară acele case care au multe averi, iar nu neștiința plugării, căci cînd cheltuielile să fac cu îndestulare și veniturile nu să potrivească cu cheltuielile, pentru ce trebuie să ne mai mirăm, căci această casă, în loc să să înmulțească, ajunge la stingere? Iar cîți cu strădanie muncesc în lucrurile lor dobîndesc averi, este învederat lucru. Și chiar tatăl meu era prea meșter la aceasta și pe mine m-au învățat și nu mă lăsa niciodată să cumpăr loc lucrat bine de alt muncitoriu, ci mă sfătuia să cumpăr loc nemuncit și nesădit de la stăpîn leneș, căci acele locuri lucrate bine să cumpără cu preț mult, și nu ai cu mijloc să le mai deschizi, și că locurile cele necăutate adevărat în vedere nu sînt plătite; dar lui îi plăcea acel loc care, din zi în zi, ar putea să primească pe el izbutiri în venituri, căci acela aduce folos. Așadar, moșia cea mai nainte necăutată, îngrijindu-o bine, să face folositoare. Deci, o Socrate, te încredințez că noi multe locuri am făcut să plătească înzecit preț după cît le-am cumpărat, iar aceasta meșteșugire este atît de bună și foarte lesne de a învăța-o cineva, încît ajunge numai să o auzi și numaidecît ai și învățat-o, putînd de vei pofti și pe altul să înveți, căci și tatăl meu nici n-au învățat acest lucru de la altcineva, nici că cu multă socoteală l-au aflat, ci numai, iubitoriu fiind de muncă și al plugării, au poftit să cumpere o moșie ca să aibă o lucrare prin care să-ș petreacă vremea și, folosindu-să, să se bucure, căci firește tatăl meu iubea plugăria mai mult decît toți athineii.

Socrat:

— Dar spune-mi te rog, o Ishomahe, cîte moșii nemuncite bine au cumpărat părintele tău și le-au lucrat bine, oare

toate le-au ținut pe seama lui, sau că și vindea dintr-acestea cînd găsea bun prețu?

Ishomah:

— Adevărat vindea, și în locul acesteia numaidecît cumpăra altă moșie, iar necăutată bine de stăpin.

Socrat:

— Zici, o Ishomahe, că firește părintele tău era iubitoriu de plugărie, cum mulți din neguțitorii de sămănături, că acești neguțători, iubind foarte cîștigul cel din sămănături, oriunde vor auzi că să află multe roade, călătoresc pe mare spre cumpărarea lor, trecînd Marea Egheei, Marea Neagră și capul Siceliei și cumpărînd cît mai mult grâu, tot îl încarcă în corăbii și îl duc spre vînzare; și nu-l duc la orice loc să vă întîmpla, ci unde vor auzi că roadele au mult preț, căci oamenii au lipsă. Așadar și taică-tău să cunoaște că acest feliu de iubitoriu de plugărie au fost.

Ishomah:

— Dară tu glumești, o Socrate, iar eu și pe cei ce iubesc să zidească la case nu socotesc că sînt alții, ci aceia care după ce le și zidesc, de vor găsi preț bun, le vînd, și fac altele ca niște vrednici, căci nu li să sparie ochiul de lucru.

Socrat:

— Întru adevăr, o Ishomahe, prin jurămint de incredințare: și că crez cuvintele* tale, și judec că toți oamenii firește iubesc acele lucruri din care socotesc că vor avea folos.

Cap. XXI

Socrat:

— Dar pricep, o Ishomahe, că toată cuvîntarea ta ai făcut-o foarte potrivită cu ziua noastră, căci zisa ta au fost că meșteșugul plugării este mai lesne spre învățare decît toate celelalte meșteșuguri; și eu acuma, prin toate acestea de tine zise, m-am înduplecat că este foarte adevărat.

Ishomah:

— Cît pentru aceasta, nu sînt la nici o îndoială, iar cît pentru sirguitori în lucru, că au mare deosebire de leneși, întrebuițarea stăpînirii oamenilor, pociu și aceasta să

* În text: și că crez că cuvintele (n. ed.).

ți-o arăt ca un lucru deobște în toate lucrările, în plugărie, în politică, în iconomie și în războiu, cum am zice cînd în corăbii corăbierii să află pe acelea lungimi ale mărilor și trebuie, trăgînd cu lopețile, să petreacă zile și nopți, unul din ocîrmuitorii corăbiilor poate face acestea ca să iuțească sufletele oamenilor spre a munci cu voia lor, iar alții iarăși sînt atît de reci și leneși, încît abea săvîrșesc tot acea călătorie în îndoită vreme, și cei dintîi, nădușiți și lăudîndu-se ei într-ei, ies și să odihnesc, săvîrșindu-și mai curînd și mai frumos treaba lor, sau avînd să vînză sau să cumpere, iar ceilalți, făr' de nădușală, abea ajung, scribindu-să și* ocîrmuitorii de ei; așijderea și ocîrmuitorii ostășești au mare deosebire între ei, căci unii fac pe ostașii lor foarte leneși, încît să scribesc de orice muncă și primejdie și foarte obraznici, încît după datorie și cu bunăvoință să nu să supuie făr' de a fi negreșit trebuință, și mai virtos să și laudă că sînt vrednici să să împotrivescă la ocîrmuitoriul lor, și îi mai fac și rău nărăviți, încît să nu să rușineze cîtuș de puțin cînd fac cele rele, iar alții iarăși buni și dumnezeiești ocîrmuitori și bine învățați, luînd în grija lor pe acești rău nărăviți ostași, sau și pe alții, le suflă scribă spre toate acele rele lucruri, îi face să să supuie cu a lor bună voie la plecăciune și să să bucure pentru aceia fieșcare, și toți dinpreună, și cînd va veni vremea de muncă, muncesc din tot sufletul, căci cum la unii din oamenii cei proști este o firească voință de muncă, așa și la toată oastea să naște de cătră ocîrmuitorii cei buni o iubire de muncă și de cinste spre a-i vedea ocîrmuitoriul că fac oarece bun. Și acei ocîrmuitori să fac foarte mari care iubesc și să cinstesc de ostașii lor, iar nu aceia care au numai ostași voinici în trupuri și meșteri de a arunca săgeata și la călărie, ci aceia care pot să bage în sufletele ostașilor că trebuie să între în foc și în toată primejdiia, pe acești ocîrmuitori cu dreptate cinevaș să-i numească că sînt cu mare minte, cu care mulți, avînd asemenea judecăți, merg după ei, acest ocîrmuitoriu cu dreptate trebuie să să zică că merge cu mină mare, căci multe mîini vor să slujească după socoteala lui și mare adevărat este acel bărbat care poate cu mintea mai mult decît cu trupul să facă lucruri mari; așijderea și la lucrurile casii, care vataf face pe muncitori de a fi cu bună voință și îi învață de-a pururea în muncă

* În text: de (n. ed.).

neostenită, acesta negreșit lucrează spre fericirea casii și înmulțește averea. Dar când chiar stăpînul va veni la moșie, care poate să și pedepsească pe cel rău lucrătoriu și să cinstască cu răsplătire pe cel gata spre muncă, deacă, o Socrate, lucrătorii nu vor face nici o schimbare, ci stau tot într-aceea rea stare, pe acest stăpîn eu nu-l laud, ci împotriva laud pe acel stăpîn a căruia venire aduce la muncitori bună voință și întrecere între ei și iubire de cinste la fieștecare, pentru acest stăpîn pociu zice că are vedere împărătească și acesta mi să pare că folosește la orice alt lucru care să săvîrșaste de oameni, și nu mai puțin și la plugărie. Dar acest bun lucru întru adevăr nu poate cineva să-l învețe așa lesne, căci s-au întîmplat odată să vază și să auză, dar cineva să să facă la acesta desăvîrșit trebuie să ia destulă învățătură, să aibă iscusință și, cel mai mare, să fie bărbat cu daruri de la Dumnezeu, căci eu crez că acest bine nu este lucru oamenesc, ci dumnezeiesc, de a stăpîni și de a ocîrmui cineva oamenii cu a lor bună voie; care acesta curat să cuvine numai la cei adevărați, înțelepți și virtuoși de a pedepsi cineva pe acei ce nu voiesc să muncească. Aceasta, după a mea judecată, o dă Dumnezeu numai la acela pe care îl cunoaște că nu-și aduce aminte de moarte, și să socotește că e vrednic să trăiască în veci, cum Tandalu să zice că petrece în iad temîndu-să să nu moară de a doa oară⁽¹³⁾.

POVĂȚUIREA A LUI ISOCRAT CĂTRĂ DIMONIC

Întîia cuvîntare

I. La multe lucruri, o Dimoniche, vom găsi pe oamenii cei buni și cei răi cu mare deosebire la judecățile lor, dar mai multă deosebire la prieteneșugurile ce au avut între dinșii, căci cei răi cinstesc pe prietenii lor numai cînd să află pe față, iar cei buni îi iubesc și cînd lipsesc. Dar cunoștințele oamenilor celor răi puțină vreme țin, iar prieteneșugurile acelor cu daruri bune rămîn în toată vremea vieții lor.*

* Prieteneșugul oamenilor celor răi nu poate fi pentru multă vreme, căci este întemeiat numai spre folosul lor, carele după ce va lipsi, negreșit va lipsi și prieteneșugul, iar acelor buni trebuie să fie temeinic și vecinic, căci este zidit în virtute care este nemuritoare și neschimbată.

II. Așa dar socotindu-mă că aceia care poftesc să să cinstească și vor să să procopsească trebuie să fie următori oamenilor celor cu bune fapte, iar nu acelor răi, îți trimiseiu acest cuvânt povățuitoriu ca o arvună a celui așteptat între conprietegug și semn aceii vechi cunoștințe ce am avut cu taică-tău, Ipponic, căci, cum fiii moștenesc averea părintească, așa trebuie să moștenească și prietesugul părintesc.

III. Și văz că la aceasta și norocul împreună cu noi lucrează și vremea de acum ne ajută, căci tu poștești să înveți și eu mă sirguiesc să învăț pe alții, și tu făr' de prejetare te silești la învățătura filosofiii, și eu îndreptez pe iubitorii ei.

IV. Și ciți scriu pentru prieteni cuvinte îndemnătoare spre învățătura ritoricii bun lucru fac, dar nu să silesc spre învățătura a bunii nărviri, care este cea mai deosibită parte a filosofiii; iar ciți învață pe tineri nu cum să-ș obicinuiască limba lesne spre buna cuvintare, ci învață cu care mijloc să dobîndească bunătatea și bunele fapte, aceștia cu atît mai mult folosesc pe ascultători, că aceia îi îndemnează numai la ritorică, iar aceștia ne îndreptează și ithica.

V. Pentru aceea dar eu, negăsind cu cale să-ți scriu cuvînt îndemnătoriu spre învățătura ritoricii, ci cuvînt povățuitoriu spre învățătura acelora la care tinerimea trebuie să poftească de a să sirgui, cum și de care lucruri să să depărteze, și cu care oameni să-și petreacă ceasurile și cum să-și ocirmuiască viața, fiind că numai aceia care au viețuit cu aceste mijloace au putut să dobîndească adevărata virtute din care nici un alt lucru nu este mai cinstit, nici mai temeinic la viața omului. Căci pe frumsețe sau vremea o prăpădește, sau boala o veștejaște, și bogăția este mijloc mai mult înlesnitoriu spre faceri de rele decît de bine, fiindcă pricinuieste tinerilor lenevire și îndemnează la desfrinare; voinicia iarăși, de va fi întovărășită cu buna judecată, folosește, iar făr' de aceasta mai mult supără, și trupurile acelora ce să sirguiesc le împodobeste, iar silința sufletească o întunecează. Dar dobîndirea virtutii la ale căroră suflete să va încuiba, în adevăr numai aceasta dinpreună cu ei îmbătrînește și este mai bună decît bogăția și mai trebuincioasă decît buna noblețe, căci lucrurile care la alții să par că este peste putință a le săvirși, ea le face înlesnitoare, și acele care să par la cei proști că sînt foarte înfricoșate le rabdă cu îndrăzneală, și lenevirea o socotește ca o defăimare, iar munca laudă.

VI. Și aceasta este foarte lesne de a o pricepe cineva, și din strădaniile a lui Iraclie, și din urmările a lui Thisei,

căci viețuirea lor cea virtuoasă au dat o așa mare laudă la faptele lor, încît nici un veac să nu poată a le șterge, și numai ale acelora strălucite fapte, ci și ale părintelui tău bune meșteșuguri, de le vei ținea minte, le vei avea bune pilde, căci el ș-au petrecut viața îmbrățosînd virtutea și învățîndu-și trupul bine cu muncile și răbdînd primejdiile cu îndrăzneală, nici iubea bogăția prea mult și primea cele bune ca un muritoriu și îngrijea pentru ale lui ca un nemuritoriu. Cu acest mijloc viețuind, omul să dovedește că are minte, adevă cînd iconomisește averea unul întocma parcă ar crede că o să trăiască în veci și, cînd dobîndește, parcă ar vrea să moară, căci așa urmînd să depărtează de două mari greșeli, de desfrînare și de iubirea de argint. Nici trăia în micșorare, ci era iubitoriu de bune lucruri și măreț, și la prieteni darnic și mai mult cînstea pe aceia care îl iubea decît pe rudele lui, căci el judeca că la prieteneșug mai mult folosește fireasca bunătate decît pravila oamenilor, și asemenea năravurilor, decît rudenia și buna voință, decît sila și silnicia.

VII. Nu ne va ajunge vremea de vom voi cu amăruntul să povestim toate urmările ale aceluî fericit părinte al tău, ci cea cu amăruntul și întocma povestire urmărilor lui altă dată îți voi face; iar acuma numai ți-am arătat un semn de bun cuget al părintelui tău Ipponic, după care tu luînd pildă, întocma așa trebuie să trăiești, avînd viețuirea lui ca o pravilă și rîvnind la a lui bunătate și virtute, căci este foarte necuviincios lucru zugrafii să ne arate foarte curat fireasca frumsețe a dobitoacelor, iar fiii să nu să ia după virtuțile părinților.

VIII. Și te socotește că nu să cuvine la nici un lucrătoriu să să învețe atîta ca să să împotrivească la potrivnicii săi, cît să cuvine tu să îngrijești ca să sămuiești părintelui tău la virtute. Dar deși va avea cineva acest feliu de socoteală, este peste putință să dobîndească cînd nu va fi plin de multe și bune învățături, căci trupul crește firește, cu ostenele de mijloc, iar sufletul cu cuvinte folositoare. De aceea eu mă voi cerca să te sfătuiesc în puține cuvinte cu care urmări poți, după a mea socoteală, să te faci virtuos și să dobîndești mare laudă între oameni.

Învățăături moralicești

IX. Întîiu trebuie să fii cucernic la cele dumnezeiești, nu numai dînd făgăduieli, ci și păzindu-le, căci cea dintîi adeverează că ai destule bogății, iar cea de al doilea te arată curat la inimă.

X. Cîstește pe Dumnezeu în sine-ți și mai virtos și cu norodul dinpreună, căci cu acest mijloc te vei arăta că și cătră Dumnezeu jertfești, și pravilele păzești.

XI. Fii cătră părinții tăi acest feliu cum vei voi să fie cătră tine fiii tăi.

XII. Nu-ți învăța trupul cu acele trupești învățăături care folosesc la voinicie, ci cu acelea care folosesc la sănătate, și aceasta poți să o dobîndești dacă vei lăsa munca cînd încă vei mai putea să muncești.

XIII. Nu iubi ris fără' de orînduială, nici nu lauda cuvînt obraznic, căci cel dintîi este semn de om neghiob, și cel de al doilea de nebun.

XIV. Acelea care este rușine să le faci, socotește-le că este rău să și le vorbești.

XV. Obicinuiește să nu stai posomorît, ci socotit; căci pentru cea dintîi te vor hotărî mîndru, iar pentru cea de al doilea necuminte.⁽¹⁾

XVI. Socotește-te că mai mult decît toate trebuie să aibi orînduială bună, rușine, dreptate și înțelepciune, căci într-această virtute să coprinde toată buna nărvirea tinerilor.

XVII. Nu crede niciodată că, de vei face vreun rău, va fi pînă în urma tăinuit, căci și de-l vei ascunde de oameni, de Dumnezeu nu îl vei putea ascunde și cugetul tău în veci te va împunge.

XVIII. Teme-te de Dumnezeu, cîstește-ți părinții, blagocestiv fii către prieteni, supune-te la pravili.

XIX. Aleargă după acelea poște care îți aduc cîste, căci veselia cea cîstită este lucru foarte bun, iar cea necîstită foarte rău.

XX. Silește-te a te îndrepta la cite te defaimă, măcar de te-ar cleveti, căci oamenii cei proști adevărul nu-l știu, ci după zisa lumii judecă.

XXI. Crede că toate urmările tale sînt cunoscute, căci și de te vei ascunde pentru puțină vreme, în urmă tot te vei dovedi.

XXII. Multă laudă vei dobîndi de te vei arăta că nu faci acelea pentru care dojenești pe alții, care le fac.

XXIII. De vei fi iubitoriu de învățătură, vei fi și mult învățat.

XXIV. Acele care nu le știi, des cetește-le ca să nu le uiți, și acelea iarăși care nu le-ai învățat, îngrijește a le învăța, căci deopotrivă este necuviincios lucru cînd cineva va auzi un cuvînt folositoriu și să nu-l învețe, cum și cînd îi va da prietenii vreun dar și să nu-l primească.

XXV. Vremea care îți rămîne din îngrijirea lucrurilor celor spre viață trebuincioase, petrece-o cu învățătura, căci cu acest mijloc acelea care alții le-au găsit cu anevoie mare, tu le vei învăța cu lesnire.

XXVI. Crede că învățătura este mai bună decît banii cei mulți, căci banii curînd să pierd, iar învățăturile sînt vecinice, fiindcă numai învățătura este lucru nemuritoriu.

XXVII. Nu te lenevi să mergi drum lung cătră aceia cari îți făgăduiesc să te învețe oarece folositoriu, căci făr' de cuviință este, în vreme ce neguțătorii călătoresc pe așa lungimi de mări ca să-și înmulțească averea, iar tinerii, mîndrin-du-să, să nu voiască nici pe uscat să umble spre a-și lumina simțirile.

XXVIII. Obicinuiște-te să fii iubitoriu de a aduce închinăciune la oameni, iar în vorbă să fii dulce la cuvînt, și datoria celui dintîiu este de a aduce îndată închinăciuni fieștecăruia, iar celui de al doilea de a le vorbi cu blîndețe.⁽²⁾

XXIX. Fii bun cătră toți și petreci numai în adunările celor virtuoși, căci cu acest mijloc nici cei dintii nu să vor scribi de tine, și la cei d-al doilea te vei face prieten de iubit.

* Τοῦτο συμβουλοῦει καὶ ὁ σοφός, σπάνιον εἰσαγε τὸν πόδα πρὸς τὸν φίλον ἵνα μῆσου πλησθεῖς μισήσῃσε. Rar mergi la prietenul tău, ca nu cumvaș săturîndu-să prietenul de tine, te va urî. Am fost cu totul împotrivi-toriu la această judecată a scriitorului, căci am socotit că prietenu cu prietenul trebuie în veci să petreacă ceasurile fiindcă cînd unul, cînd altul este să-și povestească sau bucuriia, sau întristarea lor, și că adevăratul prieteșug și dragostea adevărată de adesa vedere nu să stînge, ci mai mult să aprinde, aceasta τὸ πολὺ εἶναι ἀπῆδς, καὶ ἵνα μῆσου πλησθεῖς μισήσῃσε. Cum nu-ș are puterea și asupra bogă-tului scumpul care s-au făcut rob bogății? Cum nu să scribește de a-ș înmulți banii pînă în ceasul morții? Așa și acela care adevărat va fi rob prieteșugului și dragostii, nu să scribește de adesa vedere, ci oricîte ceasuri vor vedea acei doi stăpîniți întru adevăr de acel sfînt sentiment, la despărțire tot simt sufletele lor cevaș supărare, măcar și de ar fi peste de doao ceasuri iar să să vază, iar acea dragoste prie-tenescă care s-au stîns din pricina adesei vederi, aceea deloc nu i s-au convenit să i să dea această numire, ci numire de un prefăcut, de un lingușitor, de un interesat care sau des, sau rar, va vedea pe acel

XXX. Nu merge des la prietenii tăi*, nici nu vorbi cu ei mult tot pentru un lucru, căci orice este mult este scirbit.

XXXI. Învață-ți trupul cu munci de bunăvoință, ca să poți suferi și pe acelea care fără de voie ți să vor întâmpla.

XXXII. Ferește-te de toate acelea de care rușine este să să stăpânească sufletul omului, cum de ciștigul cel nedrept, minie, bucurie, întristare; și pentru ciștig să socotești că acelea sînt prin care vei putea să te îndemînezi, iar nu acelea prin care te vei îmbogăți; pentru minie, de te vei purta către aceia cari îți vor greși întocma cum vei pofti să să poarte alții cătră tine cînd vei greși; pentru cele vesele lucruri, de vei socoti necuviincios lucru de a stăpîni pe robi, în vreme ce tu ești rob al poftelor celor rele, și la cele triste, cînd vei socoti nenorocirile celorlalți oameni și îți vei aduce aminte că și tu ești om.

XXXIII. Păzește mai mult tainele care prietenii ți le încredințează decît banii, căci oamenii cei buni trebuie să arate în faptă credința lor mai vrednică de crezămînt decît jurămîntul altora.

XXXIV. Socotește-te că nu trebuie să crezi pe cei răi ca pe cei buni.

XXXV. Nu-ți spune taina ta cătră nimeni fără numai deacă sînt deopotrivă folositoare la cel ce te va auzi, ca să fie silit de a le ținea taine.

XXXVI. Primește jurămînt cu sila numai pentru doao lucruri: sau de a te scăpa de vreo clevetire, sau de a scăpa

numit, trebuie să-l desfacă fără de nici un cuvînt; drept mai virtos acei oameni carii au obiceiul sfadele lor să le aibă în mesele lor, în familiile lor și între prieteni, cu aceia, cît vei fi strein, ești foarte bine, iar cît te vei împrieteni, nu ai scăpare de gîlcevuri, căci acest obicei avînd, nu poate cu alții să și-l urmeze, ci cu aceia cu care își petrece ceasurile, cu ticălosul prieten. Ticăloșia cea nesuferită este căci cînd omul destule au pățit, încît abia să poată zice că au cunoscut cevaș din cele ale lumii, atunci simpte că i s-au sfîrșit și anii vieții, iar acum tocmai la vîrsta de cincizeci de ani, află ca la prieten trebuie să merg foarte rar, căci este prieten, iar la vrăjmaș foarte des, sau să-l dobîndesc prieten, sau să-l facă să creadă că nu-i sînt vrăjmaș. și cu acest mijloc să mă folosesc eu de la dînsul, iar nu el de la mine. Aceasta eu o judec că adevărat poate fi un mijloc potrivit unui diplomatic, carele niciodată nu poate să-și aibă cugetul curat, iar pentru un adevărat prieten și pentru un om cu temei în toate lucrurile lui, trebuie și prietenul să-l cunoască că este bun, și că stă de față pentru el, și vrăjmașul că este vrăjmaș, căci numai cu acest mijloc poate a să și cunoaște acela care este vrednic de a lua acest nume de prieten, căci, după mijlocul scriitorului cu care ne învață să ne purtăm către prieteni, nu mai poate a să numi prieten, ci un nimic.

pe vreun prieten din primejdie. Iar pentru bani niciodată nu jura pe Dumnezeuul tău, măcar și de vei face drept jurământ, căci către unii te vei arăta ca un călcătoriu de jurământ și către alții ca un iubitoriu de argint.

XXXVII. Nu face pe nimeni prieten pînă nu vei cerceta bine cum s-au purtat cu cei mai de nainte ai lui prieteni, căci trebuie să crezi că, cum s-au purtat către aceia, așa să va purta și către tine.

XXXVIII. Tirziu împrietenează-te, dar după ce te vei împrieteni, fii neclintit căci cît este rușine de a nu avea nici un prieten, atîta este mai mult și de a-i schimba; și nu numai rușine, ci și pagubă mare: rușine este, căci acela care nu are nici un prieten să socotește om de nimic și rău; și pagubă este, căci omul firește neputincios fiind, are trebuință de ajutoriul altora, făr' de care nu poate petrece într-această viață. De aceeaia și zice cel învățat Sirah: cine au găsit prieten au găsit mare bogăție.

XXXIX. Nu cerca pe prieteni cu păgubi, dar iarăș, nu voi să nu-i cercetezi, și aceasta o vei face cînd, făr' de a avea trebuință de nimic, te vei preface că ai vreo trebuință.

XL. Vorbește cu prietenii tăi pentru lucrurile cele deobște cunoscute întocma ca pentru niște mari taine, căci și de nu-ți vei doblîndi socoteala, nici o pagubă nu vei simți, iar de-ți vei cîștiga gîndul, vei afla mai bine și judecata lor*.

XLI. Cearcă-ți prietenii la întimplătoarele sărăcii din viață-ți și la primejdiioasele tovorășii, căci aurul să cearcă în foc, iar prietenii să cunosc în neputințe și primejdii.

XLII. Atunci îți vei face datoriia ta cum să cade către prietenii tăi, cînd nu vei aștepta să te roage ei, ci tu, cu bună voință, îi vei ajuta la vreme trebuincioasă.

XLIII. Socotește-te că deopotrivă urît lucru este să te biruiască vrăjmașii cu ale lor rele fapte, și prietenii să te întrecă cu facerile de bine.

XLIV. Iubește nu numai pe aceia care să întristează cînd pătimesti rău, ci pe și aceia care nu te pizmuiesc cînd te afli

* Și la aceste puncturi îndrăznesc să zic că nu să cuvîne deloc să numim prieteni pe aceia cu care trebuie să ne purtăm cu acest feliu de mijloace și să-i cercăm, după zisa scriitorului, întocmai ca pe un strein de tot. Iar de l-am cercetat și l-am găsit destoinic, și s-au dat numirea de prieter, atunci nu rămîne de a ne purta cu dînsul după cum scriitorul zice, ci toate cele mai ascunse ale inimilor lucruri trebuie să le descopere fieșcare unul altuia, chiar după zisa filosoficească, că prieteșugu este un suflet în doao trupuri.

în fericirile tale, căci mulți pățimesc dinpreună cu prietenii la patimile lor, iar când îi văd în fericiri, nu să bucură pentru binele lor, ci mai virtuos îi și pizmuiesc.

XLII. Adu-ți aminte de prietenii tăi carii nu sint față când te afli cu alți prieteni, ca să te arăți că și pentru aceștia, când vor lipsi, asemenea te vei purta.

XLVI. Iubește să fii la haine curat, iar nu împodobit, căci cea dintâi, ca o iubire de curățenie, este vrednică de laudă, iar cea de al doilea, ca o iubire de lux, este vrednică de scîrbire.

XLVII. Nu iubi prea mare sporire de avere, ci de mijloc dobîndire.

XLVIII. Batjocorește pe aceia care își pun toată virtutea să dobindească multă bogăție în vreme ce nu știu cum să întrebuințeze nici averea care o au; aceștia pățimesc întocma ca acela care are cal bun și nu știe să-l încalce.

XLIX. Silește-te să-ți faci bogăția ta bani și averi; bogăția este bani la aceia care știu să se bucure de ea, și averi la aceia care știu să le întrebuințeze.

L. Cîstește averile tale pentru doao pricini: adecă ca să poți plăti vreo mare pagubă ce poate să ți se întimplă, și ca să ajuți pe prietenii tăi la trebuințele lor. Iar cît pentru trebuința cheltuielii spre viețuire-ți, nu o iubi foarte mult, ci pe cît să cuvine.

LI. Mulțamește-te la starea care te afli, dar silește-te să mai prisosești.

LII. Nu ocări pe nimeni pentru sărăcie, căci norocul este deobște la toți, și întîmplarea cea de mîine este necunoscută.

LIII. Fă bine la cei buni, căci facerea de bine este cea mai bună comoară când este întemeiată la un om bun.

LIV. De vei face bine către oamenii cei răi, vei păți întocma ca aceia care dau mîncare la cîini streini, căci aceștia îi latră întocma ca pe fieșcare altu; asemenea sint și oamenii cei răi, căci ei fac rău acelora care le-au făcut bine, întocma ca acelora care le-au făcut rău.

LV. Fugi de lingușitori, întocma ca și de înșelători, căci pe amîndoi de-i vei crede, multă supărare vei cerca.

LVI. Dacă priimești prieteșugul acelora care te lingușesc, și te îndemnează la rău, nu vei cîștiga în toată viața ta prieteni care îți vor zice adevărul și te vor îndemna la bine, căci de vreme ce ai iubit pe cei mincinoși, de cei adevărați te vei scirbi.

LVII. Când te afli în adunare, fii bucuos, iar nu posomorît, căci a acelora posomorîți mîndria numai robii o suferă, iar mijlocul cel blînd al acelor voioși toți îl primesc cu bucurie.

LVIII. Vei fi foarte bun politicos de nu vei fi iubitoriu de sfadă, nici neplăcut, nici împotrivă la toate, și de nu vei răspunde cu răutate la mîniia tovarășilor tăi, măcar și de să vor mîniia făr' de dreptate și făr' de cuvînt (și cînd te vei supune lor și după ce le vor trece mîniia, atunci poți să-i cerți), nici cînd vei vorbi cu tot dinadinsul pentru lucruri vrednice de rîs, nici cînd vei glumi la lucruri vrednice de laudă (căci orice lucru ce nu să face în vremea lui și cum să cade anevoie îl suferă fieșcare), nici cînd îți săvirșești facerile de bine făr' de bunăvoință (acest obicei mulți îl au, care adevărat fac bine, dar nu cu toată inima), nici cînd vei fi iubitoriu de clevetire, căci este lucru foarte urit, nici lesne iubitoriu de ocări, căci pe mulți minie această urmare.

LIX. Fugi de adunările cu băuturi, iar de ți să va întimpla silit să mergi, fugi pînă a nu te îmbăta, căci cînd mintea să va întuneca de vin, pătimește întocma ca acelea căruțe ce își pierd cărașii și atunci umblă în toate părțile; așa și sufletul face multe greșeli cînd mintea să va pierde de vin.

LX. Socotește lucrurile nemuritoare ca să te faci om cu mare suflet și că toate sînt supuse pierderii, ca să te mulțamești pe cît să cuvine.

LXI. Socotește că învățătura este atît mai mare bine decît neînvățătura încît cu învățătura toate relele le faci în cîștig, iar neînvățătura chiar ea păgubește pe aceia care o au, căci de multe ori cei neînvățați în faptă s-au pedepsit de aceia pe care ei cu cuvinte au supărat.

LXII. Pe aceia care voiești să-i faci prieteni, laudă-i înaintea acelora de la care ei pot afla, căci începerea prietenșugului este lauda și a vrăjmășii vorbirea de rău.

LXIII. Cînd te sfătuiesti pentru vreun lucru, obicinuieste lucrurile cele trecute să le aibi ca niște pilde pentru cele viitoare, căci cele nevăzute să cunosc mai lesne din cele văzute.

LXIV. Socotește îndelungat și aceea ce vei hotări urmează cu grabă.

LXV. Socotește că cel mai mare bine ce să așteaptă de la Dumnezeu este fericirea și cel de la noi sfătuirea cu minte.

LXVI. Pentru acele lucruri pentru care te sfiesti să-ți spui slobod gîndul tău și voiești să să facă cunoscute la unii din prietenii tăi, vorbește întocma ca pentru o pricină, căci cu

acest mijloc și judecata prietenilor o vei pricepe, și pe tine nu te vei dovedi.*

LXVII. Când voiești să iei povățuire de la vreun prieten chiar pentru ale tale pricini, cercetează și află întâi cum ș-au ocîrmuit pricinile lui, căci orcare chiar ale sale lucruri rău le-au ocîrmuit, cum va fi destoinic să sfătuiască pe altul bine?

LXVIII. Și atunci te vei îndemna mai mult să te sfătuiesti, cînd te vei socoti bine la nenorocirile care să întimplă din pricina nesocotirii, cum și pentru sănătate, atunci avem îngrijire mai multă cînd ne aducem aminte de darurile boalelor.

LXIX. Ia-te după năravurile și faptele cele bune ale împăraților, căci cu acest mijloc te vei arăta că-i iubești și lauzi urmările lor și vei dobîndi de la ei dragoste, și din această dragoste, de la norod slavă.

LXX. Supune-te la pravilile împărătești, dar socotește de mai tare pravilă voința lor, căci cum aceia care trăiesc în vro stăpînire obștească, pe norod trebuie să-l lingusească, așa și acela care trăiește într-o stăpînire, împăratului trebuie să să închine.

LXXI. De vei fi ocîrmuitoriu la vreun oraș, nu întrebuița nici un om rău la ocîrmuirile lucrurilor tale, nici ale orașului lui, căci aceia tot rău vor face și toate acelea de ei rele făcute cu dreptate asupra-ți vor cădea.

LXXII. Cînd vei ieși din slujbele obștii, ieși mai mult lăudat decît bogat, căci lauda norodului este cu mult mai cinstită și mai folositoare decît bogăția.

LXXIII. Nici un lucru rău nu să cuvine nici să ajuți, nici să ocrotești, căci te vei arăta că și tu faci asemenea rele lucruri ca acela pe care tu îl ajuți.

LXXIV. Cît vei voi sirguieste-te să dobîndești stare mai mare decît alții, însă prin dreapta adunare și din pricina aceii bogății nu te socoti că ai mai multă dreptate decît ceilalți compatrioți ai tăi, ca să te arăți că iubești dreptatea din a ta bună voie, iar nu din neputință.

LXXV. Mai mult iubește să fii sărac drept decît bogat năpăstuiitoriu, căci dreptatea este atît mai bună decît banii,

* În scurt, zic că scriitorul nu povățuiește asupra prieteșugului ca un filosof, ca temeinic în paza datorilor omenirii și a cinstii, ci ca un diplomatic, ca un curtezan, care are ca o jucărie toate sentimenturile cele filosofesti, și aicea într-o asemenea jucărie au venit soarta a ticălosului prieten.

fiindcă banii folosesc numai pe cei în viață aflați, iar dreptatea, după ce folosește pe aceștia, le aduce cinste și după moarte; și banii pot a-i avea și oamenii cei răi, iar dreptatea nu pot avea-o făcătorii de rele.

LXXXVI. Nu râvni la aceia care cîștigă averi prin nedreptăți, ci cinstește pe aceia care cearcă pagube pentru dreptate; căci cei dreپți în veci sînt mai sus decît cei nedreپți, fie măcar aceia și în trepte mai nalte.

LXXXVII. Îngrijește pentru toate cele trebuincioase ale vieții, dar mai mult decît toate învață-ți mintea, căci cel mai mare bine în cel mai de nimic lucru este mintea luminoasă în trupul omului.

LXXXVIII. Silește ca să fii iubitoriu de muncă spre folosirea trupului și iubitoriu de filosofie spre odihna sufletului, ca cu puterea trupului să poți săvîrși cele trebuincioase, și cu mintea mai nainte să gîcești cele folositoare.

LXXXIX. Orice lucru vei voi să vorbești, întii socotește bine, căci la mulți să întîmplă de le aleargă limba înaintea socotelii.

LXXX. Socotește că nici un lucru omenesc nu este nici temeinic, nici vecinic; de aceea, și cînd te afli în fericiri, nu fi nebun de veselie, și cînd te afli în nenorociri, mai mult decît să cuvine nu te întrista.

LXXXI. La doao puncturi hotărește să vorbești: ori cînd știi foarte curat acele lucruri pentru care vei să vorbești, sau cînd este negreșit trebuință de a vorbi. Căci la aceste doao întîmplări este mai bună vorba decît tăcerea, iar în celelalte vremi, pentru tăcere căire nu vei avea.

LXXXII. După cît să cuvine, bucură-te pentru fericiri și întristează-te pentru nenorociri. Dar ceialaltă lume să nu cunoască nici una, nici alta, căci cît este făr' de cuviință să-ți ascunzi averea care o ai în casă, și ceea ce ai în inimă-ți să o dai de față.

LXXXIII. Teme-te mai mult de vorbire decît de primejdie, căci numai cei răi trebuie să să teamă de moarte, iar cei buni trebuie să să teamă de viața cea necinstită.

LXXXIV. Mai virtos decît toate silește să trăiești întru toate întemeiat, iar de ți să va întîmpla vreodată să-ți primejduiești viața, sirguită-te să scapi din războiu cu laudă și cinste, iar nu cu ocară și rușine, căci moartea este la toți oamenii o datorie obștească, iar moartea cea bună este dată numai la cei virtuosi, cea din urmă cuvîntare.

Indemnătoare la virtute și la iubirea de învățatură

LXXXV. Și nu te mira, o Dimoniche, cînd multe dintr-acestea care ți-am zis nu ți să potrivesc pentru vîrsta cea copilărească, căci aceasta și eu o știu foarte bine. Ci am vrut cu o muncă tot într-o vreme să-ți dau o bună învățatură pentru viața de acuma și să-ți las o moralicească povățuire pentru viața cea din urmă, căci trebuința și folosul acestora foarte lesne le vei pricepe, iar pe acela care va putea să te sfătuiască cu toată inima, anevoie îl vei găsi. Așadar, ca să nu mai cauți într-altă parte aceste povățuiri folositoare spre viețuire, ci ca să le scoți de aicea întocma ca dintr-o cămară bogată, am socotit că trebuie să nu las nici un lucru dintr-acelea care să cuvine să te povățuiască.

LXXXVI. Și mult aș mulțami lui Dumnezeu de nu mă vîi înșăla după judecata care am pentru tine, căci știu că vom găsi pe cei mai mulți oameni care cum iubesc mai mult bucatele cele dulci decît cele folositoare, așa își petrec și vremea cea mai multă cu prietenii care umblă cu ei după relele voințe, iar nu acu aceia care li sfătuiască binele, dar tu, o Dimoniche, socotești că vei fi hotărît să urmezi împotriva aceloră după multa sirguintă ce vezi că ai la celelalte învățături, și oricare poruncește chiar lui de a urma cele mai bune fapte, acesta trebuie să iubească și pe acela care îl sfătuieste la virtute.

LXXXVII. Și mai mult te vei indemnă să iubești lucrurile cele bune de te vei socoti ca și poftele ce dintr-aceste vin sînt mai adevărate, căci la lenevire și la iubirea vieții cei desfrîinate numaidecît întristările să apropie la poftă, iar sirguinta virtutii și cea cuminte viețuire ne dă totdeauna bucurii mai adevărate și mai îndelungate* și cînd săvîrșim voințele desfrînării, peste puțină vreme ne și întristăm, iar urmînd stăpînirea poftelor, dinpreună cu întristările, avem și bucurie, și în toate lucrurile noastre, atît nu ținem minte cele trecute sau începerea, cît nu simțim și isprăvitul, căci cele mai multe lucruri din viața noastră nu le facem pentru

* Fieșcare din sine știe că, cînd face lucru bun, își simte în sufletul lui o mare bucurie, și cînd iarăși face rău, o mare întristare, și aceasta este un adevăr învederat pentru care nu poate nimeni zice că este bănuială, căci pe fieșcare îl înduplecă cugetul lui, care cuget peste puțină este vreodată a înșăla pe altul, sau chiar pe el a greși.

dobîndirea acestora, ci le facem pentru acelea care să pricinuesc dintr-însele.

LXXXVIII. Adu-ți aminte și aceasta că oamenii cei obișnuiți a trăi în necinste și urît pot să facă orice le vor veni, căci acest temei au hotărît din începutul vieții lor; iar cei cu bune fapte nu pot să batjocorească virtutea și să nu aibă pe mulți împotriva lor, căci cei mai mulți oameni nu să scîrbesc de aceia care fac rele, ci de aceia pe care îi cunosc că sînt mai vrednici de laudă decît ei, și aceasta întru adevăr, căci cînd ne este noao iertat să vorbim de rău pe aceia care numai cu cuvîntul greșesc spuiind minciuni, cum nu vom zice că adevărat aceia sînt răi, care în toată viața lor rău s-au purtat? Și nu vom greși de vom zice că acești oameni nu numai chiar pe ei năpăstuiesc făcînd nedreptate norodului care le-au dat bogăție, cinste, prieteni, și ei au făcut chiar pe sineși nevrednici de aceste, ci dau și rea pildă în orice loc să vor afla trăind.

LXXXIX. Și dacã omul să cuvine să cerceteze gîndul lui Dumnezeu, socotesc că Dumnezeu îndestul va fi arătat care îi este voința și cum să arată către cei răi și către cei virtuosi, și crezi că sînt pildele mai la toți cunoscute cu care s-au răsplătit oamenii cei buni și cei răi? De asemenea istorii sînt mulțime de cărți pline, din care mult să vor folosi acei tineri carii vor voi să să asemene cu albina, care șade de multe ori pe multe flori pînă găsește acea floare din care poate să-și scoată miere, unde rămîne pînă sugă tot bunul; așa și tinerimea trebuie să cetească orice carte vede întiaș dată (căci tot va afla un ce care nu l-au știut), apoi găsind pe cea folositoare, să-și strîngă rodul, căci cu acest mijloc și iar este anevoie de a goni cineva cu totul relele năravuri*.

* Eu m-aș mulțămi, acele care nu are voință într-această vreme să facă nici un felu de bine spre fericirea omenirii, și mai virtos a nații sale, sau spre deșteptarea norodului, sau spre odihna neputincioșilor, sau spre lipsirea nedreptăților, sau spre îndreptări de alte noao bune orînduiei, și cu un cuvînt spre podoaba patriii, în tot chipul, acela care nu are voință chiar el singur să urmeze nici una dintr-acestea, aș fi mulțămit, zic, cînd și pe alții n-ar opri îndemnîndu-i și împotriva acestor bune lucruri, căci și aceasta s-ar socoti ca o virtute cînd nu ar pizmui pe cei de bune lucruri voitori și sirguitori, și nu ar îndemna pe aceia care au puteri și mijloace să facă bine între oameni.

PARTEA AL TREILEA

IUBIRE DE PATRIE ȘI NEIUBIRE DE CĂȘTIG

1. Între elcii — solii — ce s-au trimis în vremile vechi de romani cătră Piru, împăratul Ipirului, au fost și vrednicul de laudă Favrichie; și după ce ei ș-au făcut arătările și ș-au luat răspunsul, împăratul, trăgînd de o parte pe Favrichie, au zis: „Cunosc darurile tale, luminate Favrichie, adevărat ești mare comandir obștesc, căci știi să ocîrmuiești bine și să urmezi întocmai ca un irou și cele ce te mărturisăsc este dreptatea și căci știi să te stăpînești, și căci te mulțamești pe puțin, și în scurt ai laudă de un bărbat desăvirșit împodobit cu toate feliturile de bune daruri. Dar încă mai știi că nu ai îndestul venit după trebuință-ți, și că numai la aceasta norocul ți-au făcut nedreptate, nedîndu-ți pe cît să cuvinea să aibă un așa senator al patriii tale. Așadar, voiesc ca să-ți împlinesc această lipsă, dîndu-ți atît aur și argint încît să te fac cu avere mai multă decît toți cei mai bogați romani, căci cunosc că, cît pentru un împărat, nu poate socoti cheltuială mai vrednică de laudă alta decît aceea care să dă spre întrebuițarea și ușurința acelor mari bărbați vrednici de cinste, hotărînd că aceasta este cea mai laudată cheltuială din bogățiile împărătești. Dar nu cumva să gîndești că pentru mulțămirea acestui dar îți voiu cere vreo nedreaptă sau necuviincioasă slujbă, ci mai virtos aceea care îți voiu cere îți va aduce și mai multă cinste și putere în patria ta. Așadar, cea mai dintîi rugăciune îți fac să mă ajuți cu toate mijloacele spre a cîștiga pe senatorii voștri, care totdeauna să împotrivesc, neapropiîndu-se cituș de puțin spre învoire și păciuire; acestora te rog să le faci cunoscut că eu m-am făgăduit ca să ajut pe tarantinii și pe romanii care sînt împrejurul Italiiei, și că în vreme ce mă aflu cap a unei oștiri așa de tare și biruitoare, nu pociu să-î las făr' de nici un ajutor, căci aceasta îm va aduce rușine.

Și fiindcă sint silit de a mă întoarce în ținutul meu, de aceea și mai mult voiesc pacea, și cînd această treaptă a împărăției mă face să-mi pierz credința către senatul vostru, chiar tu ia-mă pe cheazășie-ți, împreunîndu-te cu mine ca să mă ajuți cu ale tale povățuiri la urmările mele și să ocirmuiești chiar tu oștirile supt numele meu. Așadar eu, avînd trebuință de prieten credincios, cu așa bune daruri, și tu iarăși, avînd trebuință de împărat, prin a căruia daruri mai cu prisos să-ți împlinești cele spre faceri de bine cugetări, socotesc că nu să cuvine să ne păgubim fieșcare de ajutoarele ce putem avea unul de la altul“.

Aceste cuvinte auzind Favrichie, după zăbavă de un minut au răspuns zicînd: „Împărate Pire! De prisos socotesc de a mai zice cevaș la știința care am pentru lucrurile obștești și ale mele, sau pentru sărăcia mea, căci cunosc că îți sint toate atît bine cunoscute, încît nu mai face trebuință de a mai spune și eu că nu am nici bani, nici robi, din care să mă folosesc, ci numai o casă proastă și o moșioară din care abia im agonisesc cele spre hrana vieții trebuincioase. Cu toate acestea, nu cumva socotești că sărăciia mă coboară din cuviincioasa viețuire, sau cinstea a altui roman, măcar cît de bogat? Mai virtos împlinîndu-mi datoriile unui cinstit bărbat și adevărat credincios patriot, sărac fiînd, sint și mai vrednic de laudă decît de aș fi fost bogat. Așadară, iartă-mă, împărate, să-ți zic că nu ai făcut bună judecată pentru mine, căci și de nu sint cu mari avuții, dar niciodată n-am crezut, nici voi crede că sărăciia m-au supărat sau, aflîndu-mă în treaba obștească sau aflîndu-mă viețuînd într-ale mele, nu cumva patria mea pentru sărăcie m-au depărtat, ca un nevrednic, din cele mai cinstite dregătorii? Carele sint cele mai dintîiu ș-adevărate rivne ale celor cu mari suflete oameni, și între cea dintre ei, sint depărtat din cele mai mari dregătorii? Nu mi să incred cele mai ascunse folosiri ale patriii? Cînd este trebuința de a să face chipzuirii pentru cele mai deosebite pricini, nu sint cerut de a fi față, căci au trebuință pentru judecată? Și după toate acestea, primesc cinste deopotrivă cu cei mai bogați și mai puternici, și de mi să întîmplă vreo pizmuire, este numai căci mă laudă și mă cinstesc compatrioții miei peste măsură; și în vremea care săvirșesc aceste slujbe, la nimenea cheltuiesc dintr-al meu avut, cum și nici un altu din romani. Roma nu imputinează averile orășanilor săi, urcîndu-i la trepte nalte. Și nu numai că dă și toate cuviincioasele cheltuieli

la cei în slujbe trimiși, ci încă le dă și cu mare îmbiușugare peste cît li s-ar cuveni, căci orașul nostru nu este ca alte orașe, la care norodul este sărac, stins, și unii proști de tot, alții făr' de nici un dar și alții streini, de curînd veniți, și au adunat toate bogățiile; la noi nu este așa, ci toți sintem bogați cînd orașul este bogat, fiindcă să îmbogățeste pentru noi, prin noi, și primește în slujba lui făr' de deosibire, bogat și sărac, mare și mic, pe cît fieșcare este vrednic. Iar cel nelvățat, rău și nevrednic, sint depărtați, ca prin a lor pildă să să îndrepteze cei din urmă viitori. Și cunoaște pe toți deopotrivă, făr' de a nu primi nici o altă deosibire fără numai cîntea cea personală, care fieșcare va fi dobîndit prin a sa virtute și slujbe către patrie*; iar cît pentru a mea stare, nu numai că nu mă ticăloșesc, potrivindu-mă cu cei bogați, ci mă socotesc și mai fericit decît toți, simțînd

* Care sint virtutele noastre și slujbele către patrie, pentru care tot omul din norod, de cum să naște și pînă moare, necontentit dă bani, făr' de a ști cui trebuie să dea, cît și pentru ce? Ci atît numai vîd că, cînd scapă din mina zapciului pentru banii birului, îl așteaptă și îl coprinde pocovnicul pentru gloabă, cu vreo pricină prefăcută, și cînd socotește că va fi scăpat și de aceasta, îl așteaptă căpitanul pentru asemenea trebuințe și cu asemenea mijloace; și cînd încă nu s-au dezmetit de aceste turburări, îl poștește iar zapciul, pentru oareșce folos și al lui, tot cu pricini meșteșugite. Apoi, după aceștia, iată și humbașirii pentru rămășițuri, ale cărora urmări și socoteli numai Dumnezeu poate le ști. Apoi, cînd calcă focul cel mai mare, este cînd vin pocovnicii cei mari, care sint peste toate județele, și cînd intră în sat, este foc și pîrjol, căci cercetează pricini de ani cinci, zece și doaozeci, pentru care de multe ori s-au cercetat, s-au judecat și s-au globit oamenii. Acestora, de le va vorbi cineva cu rău pentru aceste nelegiuite urmări, numaidecît te infricoșează cu numele spătarului, vistierului, iar de le vor vorbi cu mijloc, încît să cunoască că aceste urmări nu sint omeneshi, atunci îți răspund într-alt chip, zicînd că ce o să facă? Banii care i-am dat, cumpărînd această slujbă, să-i piardă? Și unde să înșir toate cele nepomenite, care vin pe capul acestui norod: nu cumvaș condicarul nu cumpără, și urmează asemenea? Sau vameșul ce dă inzecit decît condicarul, și asemenea vataful de plaiu, și chiar ispravnicul care să face prin bani. Apoi lasă, zic, toate celelalte împliniri ale huzmeturilor, cu care nedrept mijloc să vînd, să primesc de la lăcuitori (pentru care toate mai pe larg să vor arăta în altă cărtică ce, în urma aceștii, va veni, unde mă spovedesc chiar eu în ce chip am urmat pe acelea vremi), din care judec că un norod ocîrmuit cu acest felu de mijloace nu poate fi fericit, și nici cei mari, nici cei de mijloc, nici cei mici nu pot fi fericiți, cînd chiar Dumnezeu ne este împotrivoriu, nici norodul nu va putea ajunge într-altă stare decît într-aceasta în care să află.

atita mulțămire încît mă țiu și măreț. Mica* mea moșie
îm aduce toate cele trebuincioase, cînd voi căuta-o cu silință
și voi păzi bine roadele ei, așadar ce mai am trebuință?
Căci, cînd am foame, orice mîncare curată, fie și făr' de
multă cheltuială, mă satură cu toată plăcerea, și cînd am
sete, cu mare poftă beau apă, și după oareșcare muncă, cu
mare mulțămire dorm, și mă mulțănesc cu orice îmbrăcă-
minte, fie numai curată și destoinică de a mă încălzi în vremea
iernii; și din toate omul să le aibă spre multe întrebunțări,
mie numai cele trebuincioase nu-mi lipsesc. Deci dar făr'
de cuvînt și dreptate m-aș plînge de noroc, carele îmi dă
toate cite firea au întrebunțat. Adevărat că de prisos nu
mi-au dat, dar nici poftă de acest prisos nu mi-au însuflat;
aceea pentru care mi s-ar cuvini să mă ticăloșesc este căci
nu pociu să ajut pe alții care vor avea trebuință, numai
pentru această trebuință de prisosul averii poate cineva să
rămnească la cei bogăți, dar cînd dintr-acel puțin ce am împăr-
tășesc pe prietenii miei și cînd, după putere, fac faceri de
bine către orășenii miei și, în scurt, după cit pociu îmi fac
toate datoriile, pentru ce am să mă mai tînguiesc? La bogății
n-am poftit niciodată, căci de mulți ani aflîndu-mă în slujbe
obștești, mi s-au întîmplat mulțime de întîmplări de la care
aș fi putut să string sume de avuții, și nesupuse clevetirilor,
dar iar n-am voit, cum aceea care mi s-au întîmplat cînd
am fost orînduit mai nainte de vreo cîțva ani, mai mare
ocîrmuitoriu ostășesc împotriva samnitenilor, zefcanilor și
bretanilor, cînd am și stăpînit o mare parte de loc și, biruind
pe vrăjmași de multe ori, am coprins cu stăpînirea multe orașe
pline de feliurimi de bogății. Și din cîștigurile ce s-au luat,
am îmbogățit ostași**, am despăgubit pe toți orășenii din
cheltuielile cu care au ajutat la războiu, și după ce m-am
învrednicit cu triumf***, am folosit și casa ostășească cu
patru mii talere. Așadar, după ce am socotit drept unimi o
așa mare bogăție, din care aș fi putut să iau cit aș fi vrut,
după ce m-am lepădat de o bogăție cu dreptate luată și
nu m-am atins de multele cîștiguri, cele din războiu pentru
cinstea mea, acuma cum s-ar cuveni să primesc darul și

* În text: maica—greșeală de tipar evidentă pentru că în originalul francez este „mon petit champ“ (n. ed.).

** În text: aș îmbogăți; în originalul fr.: „j'enrichis toute l'armée“ (n. ed.).

*** Cîți ocîrmuitori să întore biruitori de la războiu, le fac în orașele lor semne de cinste precum arcuri, porți și altele asemenea.

argintul ce vei să-m dai? Atunci ce vor socoti compatrioții miei pentru mine? Care pildă bună le voi da și, întorcându-mă la Roma, cum voi suferi să mă batjocorească? Și uritelor lor căutături asupra-mi cum le voi răbda? Orînduiții noștri boieri asupra bunei orînduiei și bunelor fapte nu mă vor îndatora să dau cuvînt înaintea tuturor pentru darurile ce voiești să-m dai? Nu, împărate Pire, te rog aibi tu bogăția și eu sărăciia cu cinstea mea.“

2. Ocîrmuitoriul ostășesc Brisac își isprăvise toată averea cheltuind-o în trebuințele patriii, să să amestece în viclășugurile gunzonilor, dar s-au mulțămît să-și aibă cinstea mai mult decît orice alt. Și cînd unii din prieteni i-au zis că cu acest mijloc o să-și lase casa făr' de nici o avere, el au zis: „O să las acelea ce mi-au fost prin putință, adecă cinste și bune pilde, căci mi s-ar cuveni mie, în vreme ce mi-am cheltuit tot avutul ce să slujesc patriii mele, Galiii, acuma să-l puiu la loc cu pagubă?“

3. Împăratul Eduard al Angliei, încunjurînd orașul Cale în (anul) 1346, și după încunjurarea de șapte luni, cînd lăcuiorii începuseră a să hrăni cu cele mai spurcate dobitoace, au făcut cerere ca să să predea; și după rugăciunile orașanilor, mai-mare păzitoriul cetății, anume Ioan de Bien, urcîndu-să pe zidul cetății, au dat sămn că voiește să vorbească. Eduard au trimis pe Gavdierul, pe Mavni, și pe Carie Baseto să vorbească cu el, cînd le-au zis Ioan de Bien:

— Iubiților domni! Sînteți foarte voinici în războaie și știți că împăratul Galiii, stăpînul nostru, ne-au trimis aici că să păzim acest oraș și cetate într-acest chip, încît nici noi să nu fim huliți, nici împăratul să să păgubească. Și cît au fost prin putința noastră, ne-am făcut datoria, dar acum ne lipsesc toate cele spre hrană trebuincioase, nemairămîindu-ne nimic, încît, dacă iubitoriul de oameni al vostru împărat nu să va milostivi către noi, trebuie toți să murim de foame. Așadar vă rog siliți-vă pentru noi cu această rugăciune de a ne lăsa să fujim.

Atunci le-au răspuns Gavdierul, zicîndu-le că:

— După știința noastră, care o avem chiar din glasul împăratului, nu să înduplecă să vă lase de a vă duce, ci cere să vă lăsați toți în voința lui, ca pentru unii să ia schimburi, iar pe alții să-i omoare.

De Bien au rugat pe Mavni să vorbească pentru orașanii orașului Cale. Englezul, care judeca că acești orașani ca niște credincioși supuși au păzit datoria lor, cu bucurie au primit această cinstită vorbă, pe care au și săvârșit-o cu destulă sirguință, ajutat fiind și de ceilalți ofițeri. Împăratul, după oareșcare împotrivire, s-au înduplecat la fierbințele lor rugăciuni, și le-au zis:

— Domnilor, nu voiesc să urmez numai ale mele voințe și împotrivă acelora ce voi ați găsit cu cale. Deci dar spuneți către păzitoriul orașului Cale că mijlocul cu care pot a să învrednici de milostivirea mea este numai cînd șase din cei mai mari orașani vor veni, avînd capetele și picioarele goale, uitîndu-să în jos la pămînt și avînd cheile orașului și ale cetății în mîini. Și rămîind acești șasă în voința mea, atunci aceilalți toți fie slobozi.

Mavni au alergat și au spus orașanilor poruncile cele nedrepte și sălbatică ale biruitoriului. Orașanii, auzînd aceastea cereri, toți au rămas mărături, socotînd că cine vor fi aceia care vor putea să să hotărască de a să face jărtfă acelu tiran, și cum avuțiia și treapta fieșcăruia să va prețui întru o așa întristată întimplare. Și în vreme ce toți să afla într-acestea gînduri, un om întră în mijlocul adunării, anume Efstathie al Sfîntului Petru, nume care este neuitat în cărțile Galiii, și au strigat cu glas îndrăzneț, zicînd:

— O, fraților, toți ciți aicea sinteți strînși, mare sărăcie va fi de a lăsa cineva pe un norod ca acesta să moară de foame, făr' de a să găsi mijloc de izbăvire, și mare dar va găsi înaintea lui Dumnezeu acela care îl va scăpa dintr-această ticăloșie. Așadar eu socotesc că am găsit un mijloc și am nădejde că voi găsi înaintea lui Dumnezeu un mare dar de voi muri ca să izbăvesc pe acest întreg norod; și voiesc eu să fiu cel dintîiu care voi muri pentru voi.

Mirarea au coprins pe întristare. Fieștecare din norod alerga către Efstathie al Sfîntului Petru și cu lacrimi îi săruta mîinile și hainele. Iar vărul lui, anume Ioan de Eros, numai-decît s-au dus și el și, căzînd la picioarele lui Efstathie, s-au pus în rînd cu el, vrînd ca să să împărtășească și el de cea adevărată cinste, primindu-și moartea pentru toți compatrioții. Pilda acestor doi au îndemnat pe Iacob și pe Petru Vizand, tot rude ale lui Efstathie, să să jărtfească și ei pentru patrie, și pe lingă aceștia s-au mai alătorat și alții doi orașani, a căror nume istoriia nu le are. Aceștia stringîndu-să și îm plinînd numărul cel cerut de împăratul ca să să jărtfească

și așa să scape toți ceilalți orășani, s-au trimis oștirii englezești cu acel mijloc cu care împăratul Anglii au poruncit.

Pentru aceasta vedere, toți au ajuns la mare umilință, bez Eduardu carele, aruncînd asupra lor o căutare posomorîtă, au poruncit să-i ducă la închisoare. Și așa întru zădar prințul de Gal au căzut de multe ori la picioarele împăratului, căci el nu contenea strigînd cu glas sălbatec:

— Gîdea să vie !

Cînd pe toți i-au coprins obșteasca deznădăjduire, iar împărăteasa, toată plină de lacrimi, au căzut la picioarele împăratului, rugîndu-să să nu întine biruința cu moarte a acestor șase ticăloși oameni, care nu numai că nu au greșit nimic, ci mai virtos sînt și vrednici de a avea către dinșii smerenie fieșcare om*. Atunci împăratul au zis:

— Ah, stăpînă ! mult ași fi poftit la această întîmplare să fi lipsit, căci mă rogi cu acest feliu de mijloc încît nu pociu

* Iată faptele cele virtuose, iată aceia ce hotărîsc nu numai să lucreze ceva pentru folosul patriii fără de plată, sau averea să și-o cheltuiască spre a face bine patriii, ci chiar și viața să și-o piarză pentru această dulce gîndire a numelui patriii; iată adevărat bune daruri, căci acești oameni după porunca tiranului ca șasă orășani să să piarză de vor voi să scape pe toți ceilalți orășani, și aceasta poate au făcut-o socotînd că nu să vor găsi oameni ca de a lor bună voie să și primească moartea, ca să scape pe alți mulți din moarte. Dar aceștia fiind impresurați de toate darurile și imputernicîndu-să, au hotărît-o. Și dintr-asa vrednică de laudă și vecinică de pomenire hotărîre, ce au ieșit? Întîi, că un oraș plin de bărbați, mulieri și copii, ș-au cîștigat viața; al doilea, și chiar ei ș-au cîștigat viața prin a lor mare virtute, aducînd la milă nu pe prieteni, ci chiar pe vrăjmaș, și al treilea, că chiar împărăteasa au fost silită de înfocata lor pentru patrie dragoste cu lacrimi să le cîștige viața, apoi să-i dăruiască cu hrană, haine și destui bani. Și al patrulea, că s-au întors în patriia lor cu o așa slavă, încît toți împărații, cu toate avuțiile lor, nu o pot cumpăra.

Acestea, fraților, nu sînt basne, ci lucruri urmate și de cei ce au scris istorii înșămnațe, și pe veacul de acuma și chiar în anii noștri, asemenea urmare de oameni ce s-au deșteptat și cu cunoscut care este adevărata cinste și bogăție a unui bun patriot. De aceea și zic că vremea este de a ne apropia și noi la adevăratele judecăți, la foloștoarele simțiri, la sirgînțe spre folosul patriii, nu luînd pildă de la acești șasă, care nu au nici o deosibire de acei sfinți martiri, căci sîntem departe de asemenea urmări, ci să luăm pildă din cele de ieri întîmplăte și nu departe, ci în vecinătatea Ungarii, unde un profesor, arătînd prin cuvîntare că spre mai multă deșteptare a nației este trebuință de mari zidiri, de mulți profesori și de multe cărți, și numaidecît graf Ștefan Seceni au dat spre ajutorul acestui folositoriu lucru tot venitul casii lui de peste un an, graf Gheorghe Andraș doao sute cincizeci de florinți ajutoriu, graf Gheorghe Caroli jumătate venitul al casii lui, și de-a pururea din veniturile lui pe tot anul cite doao mii cinci

să mă împotrivesc ție. Așadar, pentru hatîrul tău, îi iert.

Iar împărăteasa cea plină de daruri, aducîndu-i în odaia ei, după ce i-au ospătat și le-au dat haine și destulă avere spre încredințarea dragostii și a cinstitii care are către ei, i-au trimis cu destui paznici la casele lor.

4. Un roman anume Pitilie s-au surghiunit* de stăpînire făr' de dreptate unde, mergînd unul din prietenii lui spre parigorie, i-au zis că în Roma aproape este ca să facă răzvrătire, și atunci poate iarăși îl vor chema înapoi. El atunci au zis către prietenul lui:

— Frate, ce ți-am greșit, încît să-mi urezi întoarcere mai ticăloasă decît surghiunul ?

5. Cînd lachedemonii au omorît pe elcii Persiiei, s-au hotărît că, cînd aceasta nelegiuită urmare în grab nu să va spăla, va aduce în patria lor, Sparta, cele mai mari rele; atunci doi orășani, anume Buris și Spartis, au hotărît ei să să piarză pentru singele elciilor, spre a nu veni acele mari rele asupra tot orașului, și s-au dus singuri de s-au dat în miinile împăratului Xerxu al Persiiei. Iar împăratul, mirîndu-să de a lor voinicescă hotărîre, în loc să-i supere, îi îndemna să rămîie în curtea lui, iar ei au răspuns că: cum va fi prin putință să trăiască ei afară din patria lor, în vreme ce ei au hotărît să vie și să-și piarză viața ca să să răsplătească acel nevinovat

sute, Abraham de Bai doazeci de mii florinți, și graf Franț Palfi, doao mii cinci sute pe tot anul, și încă alții mulți, pe care poate am fi putut să-i însemnez, de nu m-ar fi apucat ameteala de un așa înfocat patriotism ce am văzut.

Oare și la noi peste putință va fi aceia care să simt că n-au avut nici un ban și dintr-această patrie au strîns milioane, și alții mai puțin, dar tot bune stări au făcut, și măcar toți ceialalți carii, de cînd ne-am născut și pînă acum, tot luom dintr-această patrie și nu i-am dat niciodată, zică: oare peste putință este să să strîngă și de la noi, de la toți, un condeiu de doao-trei sute mii, spre a să plăti oameni de a tălmăci cărți, lexicoane și gramatici, care sînt foarte trebuincioase spre luminarea norodului, mai virtos acuma la deschiderea școalelor, care sâmuiesc întocma ca lemnarii sau fierarii ce vor deschide prăvălii făr' de a avea nici una din unelte, acest feliu de lucruri zic, nu zic pierdere de tot avutul, ci cuget ajutătoriu spre folosul patriii și lipsire de „adu-mi, dă-mi tu mie, patrie“. Dar cit și pentru ce, nu e slobod de a întreba, căci obiceiul și voia s-au făcut pravilă.

* Eczil, în limba franțozească, să tălmăcește cînd un orășan face vreo greșală; ocîrmuirea, spre necinstea lui, îl trimite la o opreală de unde nu este slobod a merge unde va vrea pînă cînd îi va da iertăciune.

singe al elciilor lui, și așa să nu vie acele rele asupra patriii lor ?

6. Un olandez, ocîrmuitoriu ostășesc, anume Ioan Scafilear, s-au rinduit în leat 1482 să păzască cetatea Vernevilton, intru care închizindu-să, s-au bătut foarte tare; dar cînd, în urmă, toți cei din cetate au fost siliți să să dea la vrăjmași cu tocmeli, vrăjmașilor întliul cuvînt al tocmelii le-au fost de a cere să să arunce Scafilear după zidurile cetății jos. Iar orășanii s-au jurat toți că mai bine să moară decît să primească o așa nedreaptă tocmeală. Atunci Scafilear singur s-au aruncat de pe ziduri jos, strigînd:

— Fraților, de vreme ce moartea este negreșit o dată să vie la om, pentru ce să nu moriu acuma, cînd cu moartea mea scap pe toți orășanii din moarte ? Și pentru ce să moriu altă dată, cînd cu moartea mea nu voi putea face nici un folos, iar acum, primindu-mi moartea de care eu scăpare nu o să am, pricinuiesc la voi toți viață ?

7. Attilie Rigulu, ce ocîrmuia oștirile romanilor, după ce au biruit și au căzut rob cu alții mulți, calhidonii l-au trimis chiar pe el în patria sa, la Roma, ca să vorbească pentru pace sau, nesăvirșindu-să pacea, să vorbească pentru schimbarea robilor, avînd destulă nădejde de buna săvirșire a aceștii cereri, căci chiar și pe el îl folosea de a să sili ca să scape din robie. Dar toată această treabă împotriva s-au întîmplat, și chiar din pricina lui.

Calhidonii, cînd l-au trimis, l-au înfricoșat că, de să va întoarce făr' de săvirșire, îl vor omori, și cu toate acestea l-au trimis făr' de a mai lua vreo altă chizășie, decît numai făgăduiala lui cea prin jurămint, într-atît de mult credința jurămintului să socotea de sfîntă într-acelea veacuri. Romanii au fost foarte gata să jărtfească orice spre dobîndirea a acelu bîrbat, și aștepta numai un cuvînt să iasă din gura lui și ar fi călcat toate obiceiurile ce avea la asemenea întîmplări și, în scurt, îi înlesnea toate nevoințele spre a cuvînta acel cuvînt, cerînd de la el să-și dea judecata cînd era strînsi toți conpatrioții lui. Iar Rigulul, aflîndu-să în mijlocul bună-tăților și al cinstii, impresorat de nevastă și copii, toate intru nimic le-au avut, pentru folosul și cinstea patriii lui s-au împotrivit la schimbarea robilor, zicînd de față că:

— Aceasta schimbare va aduce foarte rea urmare la stăpînirea democratiei*, căci acei nevoinici orășani, care ș-au închinat armele la vrăjmași, nu mai sînt vrednici de nici o milă, nici că trebuie cineva să mai dea la ei nici un crezămînt și că, deaca pentru hatîrul aceloră să vor preface așa vechi pravili, peste putință va fi a mai putea cineva să să laude pentru ostașii romani, cum pînă atunci, căci înlesnirea de a să schimba cei robiți îi scapă pe ei de acea trebuință, spre a hotări sau să biruiască, sau să să piarză, trebuință zic care săvirșea cea mai mică putere a armelor romanesti. Iar cit pentru mine, trebuie să să socotească — au zis — că în vîrstă care mă aflu, moartea mea nu poate să aducă pagubă patriii mele în vreme ce compatrioții mei au în stăpînirea lor atîți de mulți carhidonii, ocîrmuitori ostășesti, în vîrstă și în puteri să folosească foarte mult și în mulți ani pe patria lor.

Așadar, aceasta a lui judecată, cu toate că au fost făr' de voia compatrioților lui, căci ei vrea să-l aibă, dar tot au biruit și au plecat Rigulul din patria lui Roma, făr' de a-l putea opri. Atunci lacrămile soțiii lui și ale copiilor și ale prietenilor și ale tuturor compatrioților i-au pătruns inima, dar nu l-au oprit, căci atunci nu să mai socotea la alta decît la jurămîntul care au făcut că să va întoarce, cum și cînd să afla în mijlocul sfatului nu avea alta nimic înaintea ochilor lui decît folosul patriii, în vreme ce Rigulu știa foarte bine că, întorcîndu-să la carhidoni, care va fi înfricoșata răsplătire la a lui virtute. Și adevărat, căci carhidonii, aflînd că chiar el au sfătuit pe romani să nu schimbe robii și mai virtos aflînd și chiar mijlocul cuvîntării lui cu care i-au înduplecat să să supuie găsirii lui cu cale, și de aceea au și socotit pentru el noao mijloace de pedeapsă; și cum au venit, numaidecît l-au aruncat la închisoare foarte întunecoasă, oprindu-i și somnu, apoi, tăindu-i plopănila ochilor, l-au pus împotriva soarelui; apoi l-au pus într-un vas împresorat peste tot cu cuie și în urmă l-au răstignit pe cruce, cînd au și murit, făr' de a i să micșora în toate acestea pedepse sufletul cel mare al acestui irou și într-atît nu au arătat nici un semn că s-au

* Romanii nu obicinuia să schimbe pe robi, dînd pe ostașii vrăjmașilor ca să ia pe ai lor.

căit, încît fieșcare trebuie să judece că dragostea patriii l-au întărit de a răbda asemenea pedepse*.

8. La războiul ce s-au făcut la Nervindi, la leat 1693, ocîrmuitorii ostășesc anume Lixemburg, văzînd pe un ostaș al lui că să depărtează puținel din orînduiala oștirii, l-au întrebat cam răstit unde să depărtează. Soldatul i-au răspuns, dezvălîndu-și haina și arătîndu-i rana din care trebuia să moară:

— Stăpîne, mă depărtez patru pasuri ca să moriu cu toată mulțămirea mea pentru patrie, și căci, aflîndu-mă supt un așa ocîrmuitoriu, și căci tocma în ceasurile morții pociu să te încredințez că nu este nici un ostaș care nu are asemenea gîndari și hotărîri, și ca să nu să împedece în trupul meu, iată moriu la o parte.

9. Pavel Emilie, după ce au biruit pe Peseiu, împăratul Machedonii, să gătea să să întoarcă la Roma cu triumf, și cu cinci zile mai nainte pînă a nu să învrednici de această cinste, află moartea a unuia din fiii lui, în vîrstă de 14 ani; și după alte cinci zile, după ce ș-au cîștigat triumful, află moartea altui fiu, în vîrstă de 12 ani. Pentru această întîmplare au plîns toată Roma, iar Pavel Emilie, cu toată mărirea întristării lui, au cuvîntat aceste cuvinte, care au rămas vecinice spre pomenire:

— S-au cuvenit după o așa mare fericire să mă tem de o oareșcare nenorocire, și iată că norocul, prin mine au hotărît așa mari fericiiri patriii mele, iar urgia au trebuit să cază numai pe capul meu.

10. La războiul ce au fost în Semveh, un om de bun neam din satul Undelvaldu al Elvetiiei, anume Arnoldes de Bighelridos, văzînd că compatrioții lui nu pot să răzbească

* În vreme ce, de ar fi hotărît să-și calce jurămîntul, rămînd în patriia lui și mai neîntorcîndu-să la calhidoni, sau de nu ar fi sfătuit chiar el pe compatrioții lui că nu e bine să să facă începere de a-și schimba robii, nu ar fi pățit nici una de acestea; ci el, ca să-și păzască și jurămîntul care au făcut la calhidoni, că va merge, va vorbi și să va întoarce, și ca să nu strice pravila patriii lui, ce avea de anu schimba robii care cădeau în războiu, și au hotărît, păzînd amîndoa datoriile, și către folosul patriii, și cătră paza jurămîntului, au hotărît să să întoarcă singur în mîinile vrăjmașilor, de unde să află slobod și în patriia lui.

în oastea austriecească și să-i strice, căci descălecînd de pe cai s-au făcut toți tot un trup, lipit unul de altul, și făcînd ca un zid de lance și sulițe, au hotărît să le deschiză drum jărtfindu-se întîi el pentru patrie, și au zis către ei:

— Prietenilor, iată merg să-mi jertfesc viața că să vă gătesc izbîndă, dar vă las toată familia mea în grija voastră, și care vreți veniți, și cum voiu face, faceți.

Aceasta zicînd, au făcut pe toți aceia care după el au venit un trup în trei cornuri, puindu-să el în capu cornului din nainte. Și cu acest mijloc mergînd spre mijlocul oștirilor vrăjmașești, sfărîmînd cîte sulițe au putut, au căzut mort și, prin această a lui urmare și moarte, deschizînd drum celor din urma lui care, bătîndu -să și cu mai mult foc pentru moartea lui, au biruit pe vrăjmași.

11. Lăcuiitorii orașului Ruenu au arătat și aceștia pildă patrioticească, nu mai puțin vrednică de pomenire decît a orașanilor Cale; în leat 1417 au ținut pe angli 14 luni împrejurul cetății lor și poate că niciodată nu le-ar fi deschis porțile deaca duca Burgonii, care atunci ocirmaua Galia, nu i-ar fi lăsat și de nu s-ar fi vindut chiar de păzitoriul cetății și, bez acestea, atîta foamete stăpînisă pe tot orașul, încît au fost siliți să scoată afară din oraș 12 mii bărbați și muieri, fiind de prisos. Și pe lîngă celelalte nenorociri, au fost și aceasta una, căci au văzut că vrăjmașii pe toți aceștia i-au gonit înapoi pînă la șanțurile cetății, unde sta lăntuiți, așteptîndu-și fieștecare moartea, sau de foame, sau de sete, sau de loviturile vrăjmașilor, căci toate acestea peste ei trebuiau să treacă.

La așa mare trebuință aflîndu-să ruenii și tot nu s-au deznădăjduit, ci mai virtos s-au arătat și foarte voinici, cînd cel mai mare dintră ei, anume Alenos Vlaghardu, adese s'împuternicea arătîndu-și cătră ei toate datorile lui, și luîne supt ocirmuirea lui 10 mii de rueni au ieșit afară din cetată asupra vrăjmașilor și, în vreme cînd mulți de ai lor să virisăr i între vrăjmași în podu de peste o apă (ai căruia stilpi, tăiaț, fiind cu herastrae de cel vînzătoriu, ce mai sus am numit), au căzut în apă cu toți ciți era pe pod, iar cei în urmă rămași văzînd că sînt siliți de pricina foamei să se întoarcă și să se închine vrăjmașilor, au cerut ca printocmeli să se închine, dar au fost peste putință să poată a să săvirși această cerere pînă a nu da în mina împăratului Anglii pe aceia care au fost mai vestiți și în bătăi, și în trebile senatului, din care

cel dintli cerut au fost acest Alenu Vlaghard. Și mulți dintr-acești ceruți, cu dare de bani au scăpat, iar acest vestit nevrind să-ș răscumpere viața cu bani, au zis:

— Mai bine moriu cu cinstea mea pentru patrie, decit să mă arăt ca un om de nimic inaintea unui împărat strein.

12. Sillas, stăpînind orașul Prinesto, au poruncit ca pe toți orășanii să-i treacă supt sabie, bez pe acel orășan care el trăgea la gazdă de cite ori venea la acest oraș. Aceasta ostașii spuindu-o lui, el au zis:

— Nu voiesc să-mi căștig viața de la gîdea compatrioților miei și prăpăditoriul patriii mele !

Și așa, amestecîndu-să între compatrioții lui, s-au omorît cu ei dinpreună.

13. Lăcuatorii orașului Mesinii s-au primejduit toți să se taie de Pombiu, căci au făcut legături de împreunare cu Mariu; iar ocîrmuitoriul Mesinii, anume Denie, aflînd această hotărîre a lui Pombie, s-au dus cătră el și au zis:

— Stăpîne, pentru ce voiești să omori atîți oameni nevinovați, în vreme ce unul numai este vinovat, și acela sînt eu, care îți vorbesc, căci eu sînt acela care i-am îndemnat și mai virtos i-am silit pe mesineni ca să se împreune cu Mariu ? De aceea eu numai sînt acela pe care trebuie să-l pedesești !

Atunci Pombiu, mirîndu-se de sufletul cel mare al acestui voinic și bun patriot, i-au iertat atît pe el, cit și pentru el pe toți orășanii.

14. Un ostaș călăreț din ceata sfintului Egnan, rînidu-să foarte greu în războiul ce s-au făcut în cîmpurile Stadelului, în leat 1735, au văzut pe ocîrmuitoriul lor făr' de cal și aproape de a să prinde rob. Numaidelit au descălecat el de pe cal și l-au dat ocîrmuitoriului, împotrivîndu-să vrăjmașilor cu acelea puține puteri ce-i mai rămăsese pînă a se depărta ocîrmuitoriul cînd, prinzîndu-să de vrăjmași, au zis că:

— Mai bine este să se piarză un obicinuit ostaș decit un ocîrmuitoriu, care poate să izbăvească pe mulți ostași, și chiar pe orașul nostru !

15. Orașul Vavvi, cuprinzîndu-să de duca al Burgonii, s-au păzit iarăși numai de orășani, tot cu acea vrednicie

cum orașul Cale și Ruen. Într-acest oraș, toți lăcuiitorii fără de deosebire, bătrini și tineri, de neam și proști, să bătea foarte tare, și cînd bărbații au vrut să iasă împotriva vrăjmașilor și puțin au fost foarte rău să se biruiască, muierile orașului, văzînd aceasta, au ieșit toate supt ocîrmuirea lui Ioan Hahei spre ajutoriul bărbaților lor, într-armate cu pietri, cu foc grecesc * și cu plumb topit; și cu acest mijloc au gonit pe vrăjmaș, carele a doua zi au slobozit impresorarea orașului, trăgîndu-să. Iar împăratul, spre răsplătire și pomenire, au hotărît prin pravilă pe tot anul să se facă o slujbă bisericească spre aducerea aminte a aceștii deosebite întîmplări, în care zi să fie și muierile dinpreună cu bărbații lor, și îmbrăcate cu hainele din zioa nunții, și încă și la celelalte zile de peste an să se împodobască cum vor vrea.

16. Cînd împăratul Xerxu, cu războiu au ajuns la Sparta, atunci mai învederat s-au cunoscut iubirea de patrie ce urmare are în sufletele cele mari și tari ale oamenilor, căci atunci bărbați și muieri, bătrini și tineri, și fără de deosebire toți de orice treaptă și vîrstă să îmbrîncea pentru iubirea de cinste care să facă mai mari jărtve; pentru dragostea patriii și pentru îndestularea acelor adormiți de tot, și silă de a să deștepta, aducem pilde mai multe muieresti, din care întii:

1) O muiere, într-armînd pe fiul său ca să-l trimiță la războiu, i-au dat pavăza în mînă, zicîndu-i:

— Fiule, ori să vii cu ea avîndu-o în mînă-ți, sau să te aducă pe ea (am mai zis că aceia care în războiu să bătea bine și să omorea, spre cinstea lor li aducea acasă pe pavăză).

2) Aflînd că unul din feciorii ei, din care avea trimiși în războiu, după ce s-au bătut cu mare vitejie, cu cinstea lui au căzut în cîmpul războiului, atunci au strigat zicînd:

— Nu mă mir de această auzire, căci știu că au fost fiul meu.

Mai în urmă, aflînd că celalalt fiu al ei ș-au scăpat viața, dar fiind ca un nevoiaș, atunci cu minie au strigat:

— Acesta dar n-au fost fiu al meu și geaba au scăpat, căci nici acasă, nici în orașul meu nu-și va găsi loc.

3) Alta iarăși muiere, avînd cinci fii la tabăra oștirii lor și cu neastîmpărare așteptînd să afle vestiri de războaie,

* O materie arzătoare, care nici în apă nu să stingă.

au întrebat pe un rob care venise din războiu; și căci el i-au spus că câte cinci fii ai ei au căzut în bătaia dintii, ea i-au zis:

— Nu te întreb aceasta, dobitocule, ci te întreb de au biruit ai noștri!

Atunci, spuindu-i el că ai noștri au câștigat mare biruință, numaidecît au alergat la beserică și au mulțămît lui Dumnezeu căci nu s-au pierdut fiii ei fără de folosul patriii.

4) Altă muiere, în vreme ce orașul lor era cuprins de vrăjmași, și fiul ei au fost pus la un loc spre pază, și văzîndu-l mort tocma într-acel loc unde îl puseseră, i-au zis:

— Iată, aceasta au murit, locul fără de păzitori nu poate sta: impliniți-l cu frate-său!

17. Au spus unui ocîrmuitoriu ostășesc franțoz că fiul său s-au omorît în războiu. El au zis:

— Într-acest ceas trebuie să ne socotim cum să ne batem bine ca să biruim pe vrăjmași, și-apoi mine în voiu plînge pe fiul meu, căci patria are mai multe drepturi decît un părinte.

18. Ocîrmuitoriul ostășesc și mai-marele comandir al corăbierilor, M.D.F., în războiul ce au avut la Fonteneo, văzînd pe cel dintîi fiu al lui căzut mort lîngă el, l-au dat la soldați să-l ducă la tabără oștirilor. După aceasta, întocma parcă ar fi uitat cu totul acea întristată întîmplare începînd bătaia și alergînd înaintea tuturor, el au cîștigat o nepomenită izbîndă. Aceasta aflîndu-o împăratul, după săvîrșirea războiului l-au chemat, vrînd să-i mulțamească pentru viteazul lui suflet și să-i facă cunoscut că foarte s-au întristat pentru moartea fiului său. El, după ce au auzit acestea toate, cu lacrimi au zis:

— Preainalte împărate, fiul meu și-au pierdut viața pentru folosul patriii; el au fost datoriu să dea acest bir cătră patrie căci eu am fost orășan mai nainte pînă a nu fi părinte al acestui fiu.

PILDE SPRE CREDINȚĂ

1. Cînd răzvrătitorii să gâlcevea pentru scaunul lui Enricu al patrulea, Nicolae Poterul de Noviu de Blagminilu, întîiul șazătoriu al senatului, s-au hotărît de răzvrătitoriu spre

moarte. Duca al Magnenții, care era mișcătorul al aceștii răzvrătiri, întimplându-să să se întorcă la Pariz tocma întru acea vreme, cînd îl ducea la judecată pe Nicolae, acest dux era om rău, dar avea multă smerenie cătră Blagmenie, care alergînd chiar el la închisoare l-au slobozit. Atunci Blagmenie, căzînd la picioarele lui, i-au zis:

— Stăpîne, îți sint datoriu chiar viața mea, dar îndrăznesc să-ți ceiu un dar mai mare decît acesta, adecă să-mi dai voie să mă întorc la cel după pravilă stăpîn al meu, Enrieu, și pe tine te voiu cunoaște în toată viața mea izbăvitoriul meu, dar iartă-mă, căci nu pociu să-ți slujesc ca unui stăpîn.

2. Cînd făr' de veste s-au stăpînit Cremona, un căpitan al oștirilor, anume Machedonelu, au scăpat pe ocîrmuitoriul Vilerua al Cremonii din mîinile unor ostași care îl întindea pentru averea ce avea asupra-i. Într-această stare aflîndu-să ocîrmuitoriul, s-au plecat la urechea căpitanului și i-au zis:

— Sint cel mai mare comandir, anume Vilerua. De mă vei îndrepta la ostașii miei și de vei voi să rămi cu mine, te voiu rîndui ocîrmuitoriu asupra oștirilor călări și deosibită simbrie îți voiu da pe tot anul doao mii talere.

Magdonel i-au răspuns:

— Mulți ani sint de cînd slujesc cu credință împăratului meu și nu mi s-au întimplat pînă acuma să fac vreun lucru împotriva datoriilor mele și a slujbei, căci aleg mai mult cînstea decît bogăția. De aceea zic că într-un zădar mă cerci cu făgăduiala de bani și treaptă mai naltă decît am, în vreme ce sint încredințat că negreșit le voiu dobîndi și de la împăratul meu, slujînd cu credință, și atunci voiu fi mai cînstit decît cumpărîndu-le de la gali, cu vinzări.

3. Graful de Naso, unul din ocîrmuitorii lui Carol Cuintu în leat 1536, înfricoșa Peroniia, iar un gal de neam dintr-un sat aproape de oraș, anume Estirmileia, simțînd cite rele poate să se întimple într-acest oraș, mai virtos căci nu avea orașanii nici o strînsoare de bucate, luîndu-și familia și cite sămănături el au avut și cite au mai putut să stringă și de pe la alții de prinprejur, au intrat în oraș cu orașanii, împărțînd la ei atît bucatele care au adus, cit și cîți bani intradins strînsesă, și în scurt, atît de mult însuflețise pe toți orașanii și prin cuvinte, și prin ale sale fapte, încît toți au hotărît să se împotrivescă pînă la moarte. Bunele urmări ale acestui Estirmilu întru nimic au arătat toate gîndirile

și muncile vrăjmașilor care au fost siliți, după o lună, să și fugă, fiindu-le într-un zădar cercările care le-au făcut de patru ori, căci niciodată n-au putut să se apropie de cetate.

4. În leat 1565, răzvrătitorii au cuprins împărătescul palat al Ispaniei și l-au ars, încît abea prin foc au scăpat împăratul care, gonindu-să, au fost silit să și bată. Dar după puțină vreme au căzut foarte rău rănit pe trupurile a altor credincioși ai lui oameni, din care abea unul încă mai avea viață, și acela foarte tînăr, numai de ani 14, care singur își urma războiul. Și după ce au căzut stăpînul său, răzvrătitorii mirîndu-să de voinicia lui, impresurîndu-l, au precurmat lovirile, vrînd să-i dăruiască viața și slobozenie. Iar copilul, uitîndu-să cătră ei, le-au zis:

— Nu fraților, nu, căci n-am putut să ajut pe stăpînul meu; sînt datoriu să merg după el, căci într-alt chip, viața mea îmi va fi ocară, de aș căștiga-o de la ucigătorii stăpînului meu.

Acestea zicînd, au dat pînă s-au rănit tare și, alergînd, ș-au dat sufletul asupra trupului stăpînului său.

5. Ioan Hursi, graful al Malicornii și cavalier de împărătești cinsti, să află ocîrmuitoriu la Poatu; în vremea cînd Galia o stăpînea Enricu al treilea, să împărțise în multe cete răzvrătitorii eparhii lui și prinzîndu-l, îl trăgea prin ulițile orașului, lipindu-i adesea sabia pe grumaz, ca să-l înfricoșeze de a să depărta de credința ce avea către împăratul lui. Într-acele primejdioase minaturi, au zis:

— Niciodată n-am făcut lucru scîrnăv și jurămîntul care mă siliți să fac este urmare scîrnăv; așadar, viața puteți să mi-o luați, iar cinstea nu.

6. În vremea răzvrătirilor, cea mai mare nenorocire este netemeinicirea acelor mai mulți cinstiți bărbați și că acești cinstiți nu să împotrivesc răutății cu deopotrivă voinicie cum acei răi să împotrivesc binelui la asemenea întîmplări; cînd cei buni vor avea asemenea îndrăzneli, după cît au acei răi, negreșit virtutea în veci va birui, pentru care avem pilde multe și foarte destoinice, prin care să adeverează că numai o îndrăzneță urmare a unui cinstit bărbat este destoinică de a trage spre ea tot norodul.

7. Robirea împăratului în războiul ce s-au urmat în Poatiere au fost destul semn ale înfricoșatelor releu rmări

ce s-au întîmplat în Galia. Dofinie, într-a căruia mîni au venit puterea stăpînirii, avea împotrivitori o mare parte de oameni pe carii trebuia odată să-i stăpînească și prădîndu-să de cătră bătrîni orașului, pe care el făr' de mînte i-au chemat ca să se socotească dinpreună cu ei, pentru scăparea aceștii primejdii ce să așteaptă în patria lor, după puțînă vreme au fost silit că lase Parisul, carele încă era împresorat.

La această întîmplare, Marchel, cel dintîi din neguțatori, unul din cei mai mari răzvrătitori ai aceii vremi, temîndu-să nu cumva că nevrednica lui urmare tirziu va lua pedeapsa cea cuviincioasă, au hotărît să silească lucrurile și prin puterea care avea din pricina treptii lui, au socotit să deșchiză porțile orașului la împăratul navarin Carol cel Rău carele, pe urmă, s-ar fi numit împărat al Galiii. Toate au fost gata, minutul și ceasul hotărît și urmarea cea rea nu i să părea vrednică de bănuială cînd credința și vrednicia numai a unui orășan s-au făcut pricină de a nu lua săvirșire această răzvrătire care era să se săvirșască noaptea, la întîia zi a lui avgust.

Împăratul al Navarii aștepta să între prin poarta Sfințului Antonie, la miezul nopții, Marchel singur s-au dus la această poartă și pe unii din orășani, ca păzea acolo, i-au trimis într-alte părți, și în locul lor au pus oameni de-ai lui, și luînd cheile orașului din mîinile păzitoriului, sta gata la vreme să deșchiză. Cînd un căpitan al unui ținut, anume Ioan Mailaard, au ajuns cu destui oameni, prieteni ai lui, cărele știînd tainicile socoteli ale acestui neguțatoriu, au venit ca să se împotrivescă la această săvirșire a vînzării și numaidecît vîzîndu-l, au zis:

— Ce cauți aici la această vreme, Marchelle ?

— Ce-ți pasă ție, Ioane, i-au răspuns; eu am venit ca să îngrijesc pentru siguranța orașului al căruia sint îngrijitoriu.

— Aceasta nu este adevărat, iarăș i-au zis Mailaardu, și îți voi arăta — întorcîndu-să cătră cei ce avea cu el — că acest vînzătoriu ține și cheile porților ca să le deșchiză la vrăjmași.

Neguțatoriul iarăș i-au zis:

— Minciuni spui, Ioane !

Atunci Ioan, zicîndu-i „Tu spui minciuni !”, au și lovit cu sabia pe Marchel și l-au doborît la picioarele lui. Întru acea vreme, și cei care era cu el au alergat asupra oamenilor lui Marchel și pe unii i-au tăiat, iar pe alții i-au luat robi.

După aceasta Mailardu, alergînd în oraşul anume Sfîntului Onorie, carele era gata să primească oştirile împăratului Navarii şi, deşteptînd pe norod cu strigările lui, s-au săvîrşit gîndul cel izbăvitoriu din primejdie.

PĂRINTEASCĂ ŞI FIIASCĂ IUBIRE

1. Ioan al II-lea Vasilovici, ţar al Muscovii, carele pînă la o vreme îi era faptele aşa de minunate încît să socotea ca o podoabă a Rosiîi, după aceasta au căzut într-o aşa mare trîndăvie, încît s-au scirbit tot norodul de el şi, strîngîndu-să toată boierimea, l-au rugat să orînduiască pe fiul său ocîrmuitoriu lor. A doao zi, Ioan s-au dus unde era tot norodul strîns, făr' de pază împărătească, după obicei, şi aruncîndu-şi coroana şi haina împărătească în mijlocul norodului, au strigat cu mare glas:

— Daţi semnele împărăteşti la altul, care va şti mai bine decît mine să stăpînească, la care să vă supuneţi şi voi mai bine. Eu am cîştigat împărăţiile Cazanului şi Astrahanului şi Liviniia, am bătut cu mare biruinţă pe turci, am păzit în veci cînstea neamului rusesc, şi cînd Rosiîi în vremea împărăţiei mele s-au necînstit de vreun alt neam şi nu s-au făcut indestulată răsplătire ? Şi după toate aceste ale mele slujbe, astăzi cereţi alt împărat ! Aşadar, găsiţi-vă să vă stăpînească !

Iar norodul cu mare mirare aştepta să vază sfîrşitul aceştii întimplări vrednice de mirare, cînd unii din boieri au strigat:

— Tu, tu numai eşti al nostru stăpîn, nici că vom vo pe altul afară din tine !

Această cuvîntare s-au urmat de tot norodul şi i s-au dat iarăşi coroana şi haina împărătească, iar el au răspuns că le primeşte acestea numai ca să pedepsească pe cei dintîi pricinuitori răzvrătirii. Apoi, întorcîndu-să cătră fiu său, l-au învinovăţit ca pe un pricinuitoriu aceştii răzvrătiri, şi cînd tînărul prinţip au căzut la picioarele taică-său ca să se apere, el, dîndu-i o lovitură în cap cu un ciomag — care totdeauna obicinuia să-l aibă în mîna — i-au făcut rană de moarte. Ticălosul fiul său, vrînd să se tragă, au căzut iarăş. Atunci numai îndată urgiia părintelui său s-au muiat şi în

locul ei l-au cuprins întristarea și deznădăjduirea. Și văzînd pe fiul său galben și mai mort, au strigat:

— Doamne al răsplătirilor, aceasta au fost cea din urmă săgeată a urgii tale cătră mine ! Eu singur sint omoritorul fiului meu ! Am pierdut, ticălosul, tot rodul al atitora îngrijiri și strădanii ce am pus pentru el, din copilăria lui.

După aceasta, aruncîndu-să pe trupul fiului său, au strigat:

— Fiule, tu, cu toate că mori, dar tot ești cu mult mai fericit decît mine, căci eu de acum înainte nu mai trăiesc pentru altcevaș, ci numai ca pentru tine să plîng și pe sine-m să mă scribesc și tot minutul al vieții mele va fi mai rău decît moartea !

Prințipul cel tînăr, abia deșchizîndu-și ochii și aruncîndu-i cu durere cătră părintele lui, au zis:

— Părinte, moriu cu mulțămîta mea căci văz că inima ta iarăș s-au întors cătră mine și iubirea părintească ți-au pricinuit atitea lacrimi, dar eu niciodată n-am gîndit acest lucru care mă învinovățești și marturi la aceasta am ceriul care au voit să dau un acest feliu de sfîrșit, așadar nu trebuie să te împungă cugetul pentru moartea mea, fiindcă eu mă întristez numai căci nu am murit în mijlocul vrăjmașilor, bătîndu-mă pentru tine.

Apoi, după cinci zile, prințipu cel tînăr au și murit, dar și părintele lui foarte puține zile au avut, căci acea întristare i-au scurtat zilele vieții, carele foarte des striga:

— Preaiubite al meu fiule Ioane !

Și acestea i-au fost și cuvintele cele din urmă, cînd ș-au dat și el sfîrșitul.

IUBIRE DE FIU

1. Alexandru cel Mare, cetînd o scrisoare de la Antipatru trimisă către el, întru care să coprîndea multe plîngeri împotriva maicii lui, Olimpiada, au zis către aceia ce era pe lingă el:

— Nu cunoaște Antipatru că numai o lacrămă a maicii mele poate să spele toate aceste vorbiri ?

2. Ferdinand, împăratul Aragoniii, tatăl lui Alfonsu al V-lea, la moartea lui au rugat pe cel mai mare al lui fiu

și firesc moștenitoriu al scaunului împărăției să lase împărăția Castilia la cel mai tânăr frate, Ioan.

— Părinte, au răspuns Alfonsu, hotărîrea de a mă supune voințelor tale în veci îmi va fi mai poftitoare decît toate dreptățile ce aș putea a avea ca un cel dintîi fiu; și dacă socotești că fratele meu va săvîrși datoriia împărătească mai bine decît mine, eu mă înduplec și dinpreună hotărîsc să-i dai toate împărățiile și vom urma poruncilor tale, întocma ca și ale lui Dumnezeu.

3. Ludovic de Burbon, grafu al Montpensierului, întrînd cu oștirile în Italia, s-au dus la Puzzola, unde era mormîntul părintelui lui din leat 1496, și, după ce au făcut pomenire cu mare cheltuială, au poruncit să deschiză mormîntul ca să vadă oasele părintelui lui, pe care îl iubea foarte tare. Dar această vedere i-au adus o așa mare simțire, încît de multă întristare au căzut mort, din care pricină s-au și numit, în toată tabăra oștirilor galicești și în toată Galiia, irou al fieștii iubiri.

4. După izbînda cea din Actiu, împăratul Avgust, cerțînd pe robi, au găsit și pe Metel, cel mai mare vrăjmaș al lui, și cu toate că ticăloșia și întristarea îi schimbaseră toată fața, dar fiul său aflîndu-să slujind în oștirile cele biruitoare și văzîndu-l l-au cunoscut și, cu grabă alergînd s-au aruncat în brațele lui, apoi întorcîndu-și ochii cei plini de lacrimi către împăratul Avgust, au zis:

— Stăpine ! Părintele meu au fost vrăjmașul tău, și ca un vrăjmaș este vrednic de moarte; dar eu, pentru ale mele credincioase slujbe, trebuie să fiu răsplătit. Așadar, pentru aceste ale mele slujbe, dăruiește părintelui meu viață, și în locul lui omoară-mă pe mine.

Iar împăratul Avgust atît i s-au muiat inima de o așa fiiască dragoste către părinte, încît au iertat pe Metel.

5. Manilie Torcuatu, carele în copilăria lui să arăta de tot nărod și neghiob, și în urmă, pentru a sa virtute și daruri ostășești, atît de mult s-au lăudat în toată Roma încît părintele lui au fost silit de l-au prins la o moșie ca să șază făr' de a avea voie să vie în oraș. Dintru această pricină, cei mai mari ai norodului au îndrăznit de a zice împotriva-i că este foarte nemilos părinte și au cugetat de a-și urma împotriva lui. Tînărul Manilie, aflînd primejdia întru care

părintele lui să afla viind noaptea pe ascuns în Roma, s-au dus drept la casa protivnicului părintelui lui și, avînd cuțit mic ascuns pe supt haină și găsimdu-l singur în odaie, făr' de zăbavă i l-au pus în piept, zicînd:

— Mort vei fi în minut de nu vei jura că te depărtezi de urmările ce le faci împotriva părintelui meu.

Atunci, acel căpetenie, spăriindu-să, au făcut jurămîntul cel cerut și tînărul Manilie după aceasta, făr' de a mai cuvînta măcar un cuvînt, s-au dus la acel loc unde părintele lui îl surghiunise.

6. O muiere romană hotărîndu-să de moarte de judecători, au dat-o în mîna gidei ca să o omoare la închisoare. Lui, făcîndu-i-să milă de lacrămile ei, n-au putut să o omoare, ci au hotărît să o ție la închisoare cu socoteală ca, nedîndu-i de mîncare, va muri de foame, făr' de a o omorî el. Și căci dedese voie fiicei ei să meargă să o vază, o și păzea de a nu-i duce de mîncare și după vreo cîteva zile, vîzînd că ea tot trăiește, au păzit mai bine cînd fie-sa mergea. Atunci au și văzut cu mare întristare și mirare că fie-sa hrănea pe mumă-sa cu țîță. Dintr-această vedere, gîdea, fiind împresorat de mirare, au alergat către judecători și i-au adus pe toți să vază lucru vrednic de mirare, spuindu-le cum au urmat pricina de nu au omorît-o. Așa toți au luat atît pe mumă, cît și pe fată, și cu slavă purtîndu-le, pe maica au iertat și fiicii ei i-au făcut simbrie din casa orașului, căci norodul romanilor era foarte drept și răsplătitoriu la virtute.

7. Unii călători trecînd prin Glasgov și fiind siliți de a rămînea la orașul Zanesc ne-au povestit aceasta întîmplare vrednică de auzire că ei, neavînd ce să facă, au zis unul dintre ei:

— Să stăm la fereastra birtului ca să luom seama la trecători — care birt era împotriva pușcării; și între alții am văzut și pe un bărbat călare, îmbrăcat cu haine albastre și proaste și avînd în cap pălărie cusută. Acesta, descălecînd în curtea birtului, ș-au dat calul la birtaș. După acestea s-au apropiat la un bătrîn carele să străduia să aștearnă curtea birtului cu pietri, căruia, după ce i s-au închinat, i-au luat tîrnăcopul cu care, dînd de trei-patru ori în pămînt, au zis către bătrîn că:

— Această muncă este foarte grea pentru vârsta ta, oare nu ai copii care, împărtaşindu-şă la această muncă, să te urmeze pe tine, bătrîn fiind ?

Atunci au răspuns bătrînul:

— Am, domnule, trei copii la care aveam mari nădejdi, dar ei acum nu pot să mă ajute.

Streinul l-au întrebat:

— Dar unde să află ?

Bătrînul au răspuns:

— Cel mai mare au ajuns în stare de ocîrmuieşte o sută de oameni la Indiia, în părţile răsăritului; cel d-al doilea iarăş, cu nedejde de a să înălţa ca frate-său, au intrat în slujbă ostăşească. Iar cel de al treilea, ticălosul, s-au pus chezaş pentru mine şi, neputînd să plătească datoriile mele, stă la închisoare.

După această povestire, călătorii, depărtîndu-şă puţinţel şi acoperindu-şi obrazul cu minile, iarăşi au zis către bătrîn:

— Dar acel neomenit fiu, carele au ajuns şi ocîrmuitoriu de o sută de oameni, nu ţi-au trimis nimic ca să te scape dintr-această ticăloşie ?

Atunci bătrînul i-au zis:

— A ! Nu numi pe acel om neomenit, căci acela este plin de daruri, fiindcă iubeşte şi cinsteşte pe taică-său, şi mi-au trimis bani mai mulţi decît mi-au trebuit. Dar, din nenorocire, i-am pierdut, căci m-am făcut chezaş pentru stăpînul casii unde şăz, om foarte cinstit carele, neavînd să plătească, mi-au pricinuit mie prăpădenie căci mi-au luat din casa tot, orice am avut.

Atunci un alt tînăr, scoţînd capu din uşa puşcării unde era închis, au strigat:

— Părinte, părinte ! Decă frate-mieu Gulielm încă trăieşte, este acest călătoriu cu care vorbeşti !

Atunci au răspuns călătorii zicînd:

— Aşa, prietene, cu adevărat sînt, aruncîndu-şă în braţele bătrînului carele, din pricina lacrărilor, nu putea să-şi vie în simţire, cînd tot într-acea vreme, o muiere ieşind dintr-o proastă casă striga:

— Unde eşti, unde eşti, iubite Gulielm ? Vino şi spre mine, vino să îmbrăţoşezi şi pe maica ta !

Ofiţiriul, abia văzînd pe maica-sa şi lăşînd pe taică-său, s-au aruncat în braţele maică-sa. Atunci, dîndu-ne şi noi jos, am înmulţit numărul privitorilor ce privea această mi-

loasă întâmplare, iar unul dintr-ai noștri, domnul Bramblu, despărțind lumea, să apropie cătră călătoriu și zisă:

— Cinstite căpitane ! Ne rugăm să ne faci cinste de a ne dărui prieteșugul tău și cu toată mulțămirea noastră am fi călătorit dinpreună drum de o sută de ceasuri, numai ca să fim cu ochi privitori aceștii vesălitore întâmplări a unii asemenea familii; și vă rugăm pe toți de a ne face cinste să prinzim dinpreună la birt.

Iar căpitanul cu toată bucuria i-au primit cererea, rugându-ne pentru puțină așteptare și zicându-le că nu va avea odihnă pînă a nu scăpa și pe frate-său de la închisoare. Și numaidecît alergînd și numărînd suma pentru care era închis, l-au slobozit. După aceasta, toată familia bătrînului viînd la birt, au găsit pe bunul simțitoriu Gulielm impresurat de mulți oameni de care era primit cu mare bucurie, și el așijderea pe toți asemenea îi primea. Iar noi, cum am găsit puțină vreme de a vorbi cu el mai slobod, nu am pierdut-o, cînd mi-au și zis acest căpitan anume Brobbios:

— Domnilor ! Numai astăzi îndesăvirșit simț mulțămirile norocirii căruia îi sint datoriu în toată viața mea; unchiul meu destul s-au silit să mă învețe meșteșugul țesutului, dar eu nu am putut cit de puțin să dobîndesc plăcere la acest lucru, și din lenevie și nemulțămital trai, m-am scris în oștirile tovarășiii indianilor cînd eram în virstă de 18 ani. Și cea mai dintîi fericire mi-au fost căci peste puțină vreme mi-au băgat seama lordu Clevi, a căruia virtute și bunătate și darnica mărîre toată Evropa o cunoaște. Pofta ce aveam spre a-m păzi datoriiile zidăra mai mult bunătatea lui ce o avea către mine și, din treaptă în treaptă, m-au suit pînă m-au făcut ocirmuitoriu de o sută de oameni și mi s-au încrezut și casa cu banii ai aceștii oștiri. Și prin iconomie și prin cinstite mijloace, mai virtos prin neguțătorii dobîndînd doaozeci de mii de litre sterline*, m-am lăsat din slujba oștirii, din care adevărat am trimis și părintelui meu de trei ori, dar numai cei dintîi i-au primit, care au fost două sute de litre sterline, iar cea de al doilea au căzut în mîinile unui datornic, și cei de al treilea, iarăși prin un om de bun neam, carele pe mare s-au prăpădit.

După prînz căpitanul au dat părintelui cincizeci de litre sterline ca să-și împlinescă cele mai trebuincioase trebuinți, și bez aceștia au hotărît pentru taică-său și pentru maică-sa

* O litră sterlină este doi galbeni împărătești.

venit pe tot anul optzeci de litre sterline, s-au făgăduit să-i cumpere un venit statornic pentru acel frate care intrase în slujbă ostășească, iar pe cel mai mic să-l puie la un meșteșug de mînă care avea hotărîre din nou, întîiaș dată să-l facă cunoscut în patria sa, ca să facă înlesnire la aceia care trebuie să să hrănească cu o lucrare de mînă, și surorii sale, care să măritase după un om sărac, i-au dat cincizeci de litre sterline. Și după ce au împărțit alte cincizeci de mii litre sterline la toți săracii orașului, au făcut un preavesel praznic, unde au chemat pe toți compatrioții lui.

8. Ferdinand al II-lea, carele au împărțit în leat 1157, avea mulți fii, din care au fost și Alfons al VII-lea, care au primit coroana după el. Acest Ferdinand au trăit mulți ani și era mai totdeauna bolnav, la care boală acest Alfonsu îl odihnea, căutîndu-l cu mare dragoste, nelipsind de lîngă el într-altă vreme decît numai cît era silit să îngrijească și pentru ale stăpînirii, care era în grija lui. Și Ferdinandu iarăș îl iubea foarte mult, și să silea să-i ascunză cea mai multă parte a boalei lui și păzea vreme ca să-l cinstească în fața norodului, arătîndu-i mărturii ale dragostii lui către fiul său.

Într-una din zile, aflînd că Alfonsu să întoarce de la o izbîndă ce au făcut împotriva moronilor și că îl aduc în triumfu, au poruncit numaidecît să-l rădice și să-l ducă înaintea fiului său ca el, mai nainte decît toți, să să bucure de el și să-i ureze de bine; iar Alfonsu, cum au văzut pe taică-său, numaidecît descălecînd, au alergat spre închinăciunea lui și întru zădar părintele lui îl silea să încalece, arătîndu-i că nu e cuviință să vie pe jos în vreme ce toți cei cu el dinpreună sînt călări. Atunci fiul său i-au răspuns:

— Adevărat, taică, dar aceia nu sînt fiii tăi.

Și așa, au mers pe lîngă sedia * taică-său pînă l-au dus acasă la palatul împărătesc unde, ajungînd singur în brațele lui, l-au dus pînă în odaia sa și, după ce l-au odihnit, au zis:

— Taică ! cită este dragostea ta cea către mine o cunoștii, dar a mea cea către tine nu poți să o știi. Ai voit să nu viu pe jos, și eu rivneam la slujba slugilor care îți rădica sedia, și de multe ori mi-au venit în gînd să gonesc unul din slugi și să întru eu în locul lui !

* Un coș mic de carită, ce-l poartă pe mîni, care este pentru bolnavi și bătrîni.

Și după puține zile murind taică-său, Alfonsu au mers după mort pînă la mormînt îmbrăcat în haine triste, cu părul despletit și cu capul plecat la pămînt și cu nepomenită întristare.

IUBIRE FRĂȚEASCĂ

1. Caton Iticheu, încă copil fiind și întrebîndu-l unii pe cine iubește mai mult, au răspuns că pe frate-său. Apoi, iarăși întrebîndu-l, dar după frate-său, pe cine iubește, el iarăși au zis:

— Pe frate-meu !

Și întrebîndu-l și a treia oară, el tot asemenea au răspuns. Și cînd era în Asia, aflînd că frate-său este foarte bolnav în Thesalonichi, cu toată împotrivirea vremii, cînd peste puțină era cu corabiia să călătorească, au plecat și s-au dus la frate-său care, neputînd a să tîmădui, au și murit. Iar Caton, după ce au stat nedezlipit de el pînă în ceasurile morții, și destul ș-au udat părul cu lăcrămile sale, au făcut și o îngropare foarte măreață cu cheltuiala lui.

2. Enricu, cel mai mic din trei fiii ai lui Gulielm, cel ce au făcut multe dobîndiri prin războaie, au silit pe acei doi mai mari frați să deșchiză războiu împotriva lui. Și fiind el țapăn și mai meșteșugăreț de a să împotrivi lor, s-au închis în muntele Sfîntului Mihail, pe care munte l-au și impresurat cu oștiri frații lui, Robertu și Gulielm cel Piros. Și după puțină vreme prințipul Enricu, strîmtorîndu-să tare de lipsirea apii, au cerut de la frații lui. Și frate-său cel mai voinic, Robert, i-au trimis apă într-un vas mare și văzînd pe fratele lui Gulielm că s-ausupărat pentru căci au trimis apă, i-au zis:

— Oricît de nedrept să va fi arătat fratele nostru către noi, niciodată nu trebuie să poftim să moară de sete; căci dintr-această pricină poate mai mult să să supere și să și moară, și cînd după aceasta să va întîmpla să avem trebuință de un al treilea frate, unde îl vom găsi ?

IUBIREA DE SOȚIE

1. O muiere romană anume Valeriia, văduvind și încă tânără fiind, au fost întrebată pentru ce nu voințe să ia alt bărbat. Ea au răspuns:

— Căci acela care am avut au murit numai pentru toată ceialaltă lume, iar pentru mine trăiește și va trăi cît și eu voiu mai trăi.

2. Ducusul de la Virtemberg cu toate puterile s-au împotrivit la alegerea care s-au făcut spre a să încorona Conradu al treilea împărat al Austriii, care s-au și încoronat în leat. 1138. Și după încoronația lui, duca au fost silit făr' de voința sa să-l cunoască, dar s-au închis în cel mai mare oraș, anume Zaisterghiu și acolo, după ce l-au coprins oștirile, au stat cu mare voinicie dar pînă în urmă n-au putut să să împotrivească. Și împăratul, căci avea hotărîre să-l prăpădească negreșit și să-l omoare, i s-au făcut milă de muieri și le-au dat voie să iasă, avînd cu iale și orice avere mai scumpă vor avea. Atunci, soția ducii au gîndit un mijloc meșteșugareț ca să scape pe bărbatu-său, l-au luat în spinare dinpreună și alte muieri avînd pe bărbații lor în spinare, ca o avere cea mai scumpă (după porunca împăratului) și au trecut chiar prin vederea lui. Împăratului, făcîndu-i-să milă de o așa vedere vrednică de milă și de pomenire, au iertat atît pe duca și pe toți orașanii, făcînd dar spre muierile lor.

3. Pirtis, amestecat fiind într-o răzvrătire ce să făcuse împotriva împăratului Clavdiu, s-au prins în Dalmația și cînd îl punea în corabie, ca să-l ducă la Roma, soția lui anume Oriia au rugat pe cel mai mare să nu o despărțească de bărbatu-său, zicînd că:

— Voi negreșit veți avea trebuință să dați slugi la un așa om ca bărbatul meu, carele este în naltă treaptă, ca să-i slujească la masă, ca să-l dezbrace și ca să-i încălzească casa; toate aceste slujbe mă însărcinez eu să le fac.

Și, neputînd prin rugăciuni să facă nimic, au tocmit o luntre pescărească și-au urmat după corabiia unde era bărbatu-său. Și după ce au ajuns la Roma și i s-au tăiat toate nedejdile, au jurat că de îl vor pierde, nici ea să nu mai trăiască, și văzînd că slujnicele ei o păzea foarte tare, au zis către iale:

— Mijlocul vostru nici un folos nu poate aduce, căci puteți numai să faceți să mori mai anevoie, dar nu puteți să-mi opriți moartea!

Acestea zicînd, fără de veste s-au răpezit din pat și, lovindu-și capu foarte tare de perete, au căzut mai moartă; și după ce oareșce ș-au venit în simțire, iarăș au zis:

— Nu v-am spus că, de îmi veți opri mijloacele cele lesnitoare spre a muri, că voi găsi altele, mai cu silă?

Și în scurt aflînd că bărbatu-său s-au hotărît de moarte, găsînd un cuțit și luîndu-l, au alergat către bărbatu-său: junghiindu-să întîi ea singură, l-au dat bărbatu-său, zicîndu-i

— Pitis, ia cuțitu; eu n-am simțit nici o durere, căci au trebuit să moriu cu tine dinpreună.

4. Carol Emanuil, duca al Savoii, s-au cercat să stăpînească Ghenova cu vicleșug, și puînd și scările pe zidul cetății, tot nu ș-au dobîndit gîndul și cîți din ocîrmuitorii ostășești au căzut în minile ghenovezilor, toți s-au omorît cu morți batjocorite. Într-aceștia au fost și un numit ofițir, a căruia muiere era îngreunată. Și alergînd la locul unde îi omorea, s-au rugat să-i dea voie să-l îmbrătoșeze cea din urmă îmbrătoșare, dar nu s-au învredniț de această rugăciune, și după ce l-au omorît, fără de a o lăsa să se apropie de el, s-au dus după mort pînă la acel loc unde îi aruncă; și stînd împotriva aceluia pe care ea poftea, s-au omorît.

5. Sinorix, împăratul Galatii, plăcîndu-i foarte o muiere anume Cammas și ca să poată a o avea, au omorît pe bărbatul său anume Sinaton și apoi au făcut muierii cunoscut că voiește să o ia de soție. Muierea, aflînd aceasta meșteșugire și avînd gînd să-i facă răsplătire groaznică, s-au prefăcut că să înduplecă la poftele lui. Așa l-au și poftit să vie la biserica Artemidei, unde era slujitoare, arătîndu-i că cu acest mijloc să face legătura între ei mai sfîntă (avea obiceiul la cununie de a bea amîndoi dintr-un vas).

Camma, după ce ș-au făcut jurămîntul cel obicinuit, luînd vasul, carele era plin cu otravă, după ce au beut, l-au dat lui Sinorix. El, netemîndu-să cituși de puțîn de o așa înșelăciune, au beut otrava. După aceasta Camma, cu mare bucurie, au strigat:

— Iată, moriu cu toată mulțămirea mea, căci moartea aubitului meu bărbat Sinatu nu au rămas nerăsplătită!

Și după puține ceasuri, amîndoi au și murit.

6. Ecaterina Ermani era soția a unui luntraș olandez carele, prinzindu-să de ispaniolii ce impresurase orașul Ostenda, s-au aruncat în pușcărie dinpreună cu alți mulți compatrioți ai lui. Ea, aflînd această auzire vrednică de întristare, ș-au tăiat părul, s-au îmbrăcat bărbătește și s-au dus la tabăra oștirilor Ostendii și s-au scris între ostașii ispanilor. Acest ostaș s-au făcut vrednic de băgare de seamă, căci era întocma ca un iroiu voinic, și pentru frumșeta obrazului. Și, întimplindu-să să bată foarte voinicește tocma în vederea grafului Bicoa, i-au zis graful:

— Frumosule și voinice ostaș! Cere orice vei voi și îți voi da!

Ecaterina i-au răspuns zicînd:

— Ocîrmuitoarele, dar de să va întimpla să fiu muiere, îți întorci făgăduiala?

Graful iar i-au zis:

— Împotrivă, poate atunci și o voi mai mări-o.

Atunci s-au descoperit că este muierea luntrașului ce era la închisoare și căzînd la picioarele grafului au cerut slobozenia bărbatului său, cînd graful, făr' de zăbavă ridicîndu-o de jos, nu numai i-au dat pe bărbat, ci i-au trimis acasă și plini de daruri.

7. Robertu, fiul lui Gulielm, celui dobînditoriu, s-au rănit, cu săgeată foarte otrăvită și auzind pe doftori că au hotărit pe cum că este peste putință să scape de nu va suge cineva acel otrăvit singe din rană, au zis:

— Mai bucuros sînt să moriu decît să mă arăt atît de nedrept încît să puiu pe altul în primejdie de moarte ca să scap eu!

Dar muierea lui, Sibilla, păzind vreme cînd dormea greu, i-au supt rana și pe bărbat au scăpat. Iar ea, făr' de zăbavă, au murit.

MULȚĂMIREA

1. Cardinalul Bolseu, iubit foarte de Enricu al optulea, craiul Angliii, căzînd în urgie și gonindu-să, făr' de zăbavă l-au lăsat și toți prietenii, din care numai unu, anumă Fiț,

Viliam, îi arăta tot acel prieteșug și l-au poftit să șază la casa lui. Și neputînd să-l înduplece, l-au rugat să vie măcar pentru o zi. Cardinalu, priimindu-i chemarea, s-au dus și au fost primit cu toate mijloacele cele mai cuviincioase.

Aceasta aflînd craiul, au trimis de au dus pe Fiș Viliam și, plîm de minie, l-au întreat:

— Cum ai îndrăznit tu să te arăți cu atîta milostivire către un om osîndit și gonit de mine ca un vinovat de pe-deapsă?

— Stăpîne, au răspuns acela, plecăciunea mea cea către mărirea ta este zugrăvită adînc în sufletul meu și nu sînt nici rău orășan, nici necredincios supus, căci nu am primit în casa mea pe cardinalul cel oropsit, nici pe vînzătorii patriii mele, ci pe făcătorii de bine și pe acela de la care orice am tot de la el este. A! Stăpîne, de l-aș fi lăsat pe acesta în nenorocirea lui, ar fi trebuit să mă socotesc ca un cel mai nemulțămitoriu decît toți și om de nimic*.

Acestea auzînd Enricu și mirîndu-să de bunătatea, virtutea și temeinicia bărbatului, i-au dat cavalerie și l-au numit deosibit povățuitoriu al craiului.

2. Un arap anume Ludovic Derulos, rob al unui lăcui-toriu de la Sfîntul Domenic, avînd făgăduială de la stăpînul său de multă vreme că îl va slobozi, să purta cu așa bune mijloace, încît să poată a să arăta că este vrednic de slobozenie. Dar văzînd că stăpînul său în toate zilele găsea pricinii spre a-și întoarce făgăduiala, au hotărît să stringă bani ca să să răscumpere.

Într-acea vreme s-au întîmplat ca stăpînitoriu al Sfîntului Domenicu să dea la arapi un loc deosebit pe care ei putea să-l lucreze, avînd slobozenie de doao ceasuri pe zi, spre înlesnirea hrării și a îmbrăcămîntelor. Printr-acest mijloc, cei mai muncitori dintre arapi să folosea nu numai cu cele lor trebuincioase, ci încă și oareșce de prisos, prin

* Cu aceste cuvinte au vrut să arate că el nu e datoriu să știe pe cine stăpînitoriu iubește și pe cine nu, și asemenea să să arate și el, adecă făr' de a fi către el vinovat să să scirbească și să fugă de el, căci l-au depărtat stăpînirea; și iarăși pe acela carele stăpînirea, pentru interesurile ei, îl trage și îl arată că-l iubește, el neavînd nici o datorie către acela să i să ciocoincească, ci este datoriu către acela pe la care au cunoscut bine să se arate cu mulțămire, iubindu-l și cînstîndu-l făr' de a mai cerceta de este curtezan sau oropsit de curte. Și acest nărav fiind dar bun, au găsit dar de la împăratul.

care prisos fieşcare după puterea ştiinţii lui să neguţătorea. Aşadar, printr-acest mijloc, Derulos, stringind în puţini ani atîţia bani, cu care au socotit că va putea să se dezrobească, i-au dat stăpînului său, iar acela nu i-au primit, zicîndu-i:

— Fugi, că eu te-am iertat fără plată de cînd m-ai făcut să-mi cunosc datoriia.

După puţină vreme, vînzîndu-şi moşia, s-au streinat în Galia unde, din pricina marilor cheltuieli, ş-au isprăvit toată averea şi, nemaiavind mijloace de hrană, au fost silit să se întoarcă iarăşi în America, în stare vrednică de milă şi silit să trăiască la cele mai proaste circiumi din limanuri*. Derulos (cu toate că de multă vreme să uitase de stăpînul său cel vechiu), aflînd sărăciile lui şi cercetîndu-i lăcuinţa, după ce l-au găsit, i-au căzut la picioare numîndu-l stăpîn şi făcătoriu de bine, şi cu multele lui rugăciuni l-au înduplecat să lăcuiască în birtul lui, rugîndu-l ca negreşit să-l socotească întocmai ca o avere a lui. Dar temîndu-se nu cumva acest mijloc de vieţuire îi va aduce întristare, într-una din zile, căzîndu-i la picioare, i-au zis:

— Blagorodnice stăpîne! Eu îţi sînt datoriu toată averea, aşadar chiar tu stăpîneşte-o toată, întocmai ca ale tale, şi lasă acel loc care te-au sărăcit !.

— Şi cum, au răspuns, mai voiesc eu să trăiesc în Galia ?

— A! Ce fericire ar fi pentru sluga ta cînd aşi putea să te înduplec să primeşti cu mulţămirea ta un mic bir a mulţămirii mele! Oare voiu avea noroc să nădăjduiesc că vei primi acest dar ?

La acestea, stăpînu-său, indetul mulţămit pentru primirea şi bunătatea lui, nu putea să-i răspundă, iar robul nu ş-au conţinut vorba, ci l-au întreat:

— Oare ţi-ar ajunge pe tot anul venit de o mie cinci sute lire**?

Atunci iarăş stăpînul său, lăcrămînd, i-au zis:

— A! Ajunge-ţi, Derulos!

Arapul, ieşind afară şi după puţină vreme torcîndu-să, îi dă în mîna o hîrtie scrisă după o rînduială prin care i să orînduia venit de o mie cinci sute de lire pe tot anul; şi după

* Limanurile sînt acelea locuri unde trag corăbiile şi le leagă pînă încarcă sau descarcă mărfurile, unde şi stau într-acea vreme cînd nu pot să călătorească.

** Lira este cu şasă creiţari mai mare decît ţvanţigu austriacesc.

aceasta, mergînd iarăși în Galia, lua acest venit cu șasă luni mai nainte sorocului.

3. Cînd împăratul Piru al Ipirului au căzut pe Argos, omorînd și prădînd, un fildîș, simțînd că îi lipsește îngrijitorul lui (carele, ticălosul, mai nainte de puțină vreme căzuse între mulțimea morților), au alergat în mijlocul ostașilor, înbrîncînd pe toți, făr' de a cunoaște prietenii sau vrăjmașii, și căutînd toate trupurile cele singerate, au găsit și pe al stăpînului său, pe care luîndu-l în ritual lui, l-au scos afară din tabăra oștirilor.

CREDINȚA CEA FIERBINTE

1. Aghippa de Avigne, unul din cei mai mari bărbați ai Galiei, căzînd rob la Sentighia, cînd era războaiele chiar între ei, au luat voie făr' de chezășie, numai cu cuvîntul, de la ocîrmuitorul tuturor oștirilor ce era întru acest ținut, ca să petreacă vreo cîteva zile în orașul Rohelii. Dar abia el pleacase și au sosit poruncă la Sentlevul ca să-l trimeată la Bordu legat și cu pază bună. Sentlevu l-au înștiințat pe ascuns să nu se întorcă și, cînd l-au văzut că s-au întors s-au mirat foarte și s-au întristat, cînd Aghippa de Avigne au zis către el:

— Stăpîne, am venit ca să mă dau în minile tale după făgăduiala care ți-am fost dat și, bez aceasta, căci am știut că de nu aș fi venit, ai fi căzut în urgia stăpînirii cei bănuitoare și rea. Cunosc că aceasta au hotărit moartea mea și cu toate acestea viu ca să-m împlinesc datoriile ale cinștii și mulțămirii.

2. Părintele a lui Lavieru, franțiscan portugal, prinzîndu-să rob de indieni dinpreună cu alți mulți domni, au cerut să i să dea voie ca singur să meargă să vorbească pentru schimbarea robilor, iar împăratul indianilor i-au arătat că nu-i dă crezămînt, că — nesăvirșind nimic — să va întoarce. Atunci franțiscanul au dat în mina împăratului mătăniile lui ca cel mai temeinic odor al credinții lui și așa, mergînd și nesăvirșind nimic, s-au întors și s-au dus drept la închisoare. Atunci împăratul, mirîndu-se de credința lui, au iertat atît pe el, cît și pe toți compatrioții lui.

3. Lordu Peterzvuruhu, ce biruise pe cel în locul împăratului Filip al cincelea, care le ocărnuia în Barțelona, în leat 1705, orînduind ponturile învoirii, fără de veste au auzit strigări și văietări înfricoșate ce răsună din toate părțile. Atunci, cel în locul împăratului i-au zis:

— Milorde, tu ne vinzi, căci în vreme ce noi, încrezîndu-ne în voi, tocmmim voirile dintre noi, englezii — oamenii voștri — trecînd șanțurile, înjunghie, fură și jefuiesc.

Atunci, Peterzvuruhu i-au zis:

— Ești greșit, căci aceste oștiri negreșit trebuie să fie ale prințipului Darmștatu, și de mă vei lăsa să intru în orașu-ți fără de zăbavă cu englezii miei, toate le voi odihni și întorcîndu-mă la porțile orașului voi săvirși tocmelile.

Cel în locul împăratului s-au înduplecat la aceasta și Peterzvuruhu au alergat cu cei mai mari ai lui ofițiri, au gonit pe acei hoți, silindu-i să dea îndărat lucrurile ce luaseră și după aceasta, întorcîndu-să la porțile cetății, au iscălit învoiriile.

4. Sfintul Ludovic, printîndu-să rob de serachini și toc-mindu-se ca să plătească spre dezrobire doao sute de mii de lire, au orînduit spre plata aceștii sume pe Filip din Montfortu carele, cu meșteșug frumos, au înșelat pe serachini, dîndu-le mai puțin din sumă 10.000. Apoi, întorcîndu-se la împăratul, să lăuda pentru înșălăciunea ce au făcut, pe care o numea minunată meșteșugire. Acestea auzînd împăratul, l-au ocărit foarte rău și i-au poruncit negreșit să îndrepteze această greșală, zicîndu-i:

— Eu, cu toată primejdiia întru care mi să află viața în tot minutul, dar nu mă voi mișca de aicea pînă nu să vor plăti acele doao sute de mii de lire, căci care cînte va mai fi la cei fără de lege cînd vor vedea că un împărat creștin este necinstit și nepăzitoriu jurămîntului lui?

5. După ce Marie au încercat cele mai mari patimi, întorcîndu-să de la Africa, și-au găsit scăpare lîngă ipatu* China carele, tovărășindu-se cu Sertorie, au ținut în Italia cel între ei războiu. Sertorie credea că nu ar fi trebuit China să primească un așa om ca Marie, carele după ce este cel întli pricinătoriu ale tuturor acestora rele urmări, acuma

* Cea mai mare treaptă în republica romanilor.

cere să ia stăpînirea oștirilor. Iar China, primind cuvintele prin care Sertorie îi întemeia socoteala, i-au zis că cum ar putea acum să-l gonească chiar cînd el au chemat pe Marie? Atunci Sertorie i-au zis aceste cuvinte:

— Eu am socotit că Marie au venit în Italia nechemat de nimeni și de aceea la sfătuirea ce ți-am dat am căutat numai la folos; dar, de vreme ce chiar tu l-ai chemat, nu să mai cade să te mai socotești la altceva, ci numai să-l primești!

Credința cea fierbinte nu mai primește nici socoteală, nici bănuială.

6. În leat 1763, un englez anume Gulielm Orebobul s-au osindit la pedeapsă de moarte dinpreună cu alți cincisprezece vinovați, carele cu o zi mai naintea omorîrii au voit ca negreșit să-și vază soția și să-i dea sărutarea cea din urmă. Așadar, aducînd vin și chemînd și pe păzitoriul, după ce destul au beut, cînd l-au cunoscut că este beat, i-au spus pofta lui, cerîndu-i să-l slobozească de la închisoare numai pentru doao ceasuri, jurîndu-să că negreșit să va întoarce la hotărîtul ceas. Păzitoriul, beat fiind, i-au primit cererea și i-au deșchis lanțul întru care era băgat. Atunci Orebobul, fără de zăbavă au alergat la muierea lui care, vîzîndu-l, au rămas mărmurită, îl rugă să nu să mai întoarcă, ci să fugă; iar el s-au împotrivit foarte tare pentru aceasta nedreptă urmare, arătîndu-i că făgăduiala și jurămîntul este lucru sfînt. Ci aceea la care au judecat că trebuie să să înduplece au fost numai de a șădea lingă ea numa vreo citeva ceasuri.

Într-această vreme, păzitoriul deșteptîndu-să, au căzut în mare neastîmpărare căci ceasul cel hotărît au bătut și carăle pentru ridicarea vinovaților au sosit, și în vreme ce acei hotărîți de moarte trebuia să fie șaisprezece, să găsec numai cincisprezece. Cînd, întrebîndu-să păzitoriul și el spuîndu-le întîmplarea, l-au și urcat în car în locul aceluia și i-au dus unde era să-i omoare. Orebobul, carele adormise foarte greu, deșteptîndu-să și aflînd ce ceas este, au alergat la închisoare de unde, aflînd acelea care să întîmplasără, au alergat spre acel loc unde îi ducea să-i omoare și ajungînd carăle, s-au apropiat de acela unde era păzitoriul și suflînd foarte greu, au zis către el:

— Dă-te jos, destulă vreme ai cuprins locul meu, trebuie să mi-l iau, zicînd și către ceialalți că: De nu v-ați fi grăbit așa mult, nici tu nu ai fi făcut osteneala să vii pînă aicea

pentru mine, nici eu nu ași fi ostenit așa mult, alergînd ca să vă ajung!

Acestea zicînd s-au suit în car, arătîndu-le că îi pare foarte rău de vor fi crezut că s-ar fi putut să nu-și păzească el făgăduiala și jurămîntul lui. Ce lucru vrednic de bucurie ar fi cînd, după această povestire, cetitorii singur s-ar sili să creadă, întîi că acest lucru s-au întîmplat, și al doilea, că acest vinovat s-au iertat pentru credința lui.

NEBĂGAREA ÎN SAMĂ DE BOGĂȚIE

1. Callia, cea mai de aproape rudă a lui Aristidu și cel mai bogat orășan decît toți athineii, au fost tras în judecată de un alt orășan, carele toate celelalte pricini le-au lăsat și au vrut numai să-l învinovătească pentru căci, bogat fiind, nu i-au fost rușine să vadă pe Aristidu și pe toată familia lui întru așa mare lipsire, încît să nu aibă nici cele din toate zilele trebuincioase. Callia, văzînd că aceste cuvinte amult au ațîțat pe judecători, au cerut ca negreșit să să aducă Aristidu și să mărturisească singur înaintea judecătorilor adevărul, „de nu i-am dat mari sume de bani și de nu l-am silit îndestul ca să le primească, și niciodată n-au vrut să ia, zicîndu-i că cu mai drept cuvînt poate el să să laude pentru sărăcie, decît eu pentru avere, căci de a să găsi oameni care să întrebuițeze bogăția, sau bine sau rău, este foarte lesne, iar de a să găsi măcar numai unul carele să sufere sărăciia cu mare răbdare este foarte anevoie și că numai aceia care sînt săraci făr' de voia lor să rușinează pentru sărăciia lor“.

Aristidul, aducîndu-să, au mărturisit că toate cuvintele a rudii lui sînt adevărate, și așa toți cîți s-au aflat în odaie judecători au ieșit, fiind bine încredințați în inimile lor că mai cu cuviință este să fie cineva sărac ca Aristidu, decît bogat ca Callia și pentru aceea Platon, care povestește pentru toți aceia carii au făcut bune fapte în Athina, zice că pe Aristidu au găsit mai vrednic de laudă, căci ceilalți cum Themistoclis, Chimon, Periclis, adevărat au împodobit orașul cu drumuri frumoase, cu ziduri de mult preț și au făcut și vechituri mari și alte multe vrednice de băgare de seamă, dar Aristidu numai au lăsat pildă de o desăvîrșită stăpînire,

căutînd ca prin toate urmările lui să facă pe orășeni virtuosi. Nebăgarea de seamă de bogăție arată pe cea adevărată mărire a sufletului și pe cei necuprinși de dînsa îi scapă de orice stricăciune.

ÎN CE CHIP OAMENII CEI DIN VECHIME ÎNTREBUIŢA BOGĂŢIA

1. Chimon, ocîrmuitoriul ostășesc al athineilor, nici o altă simțire de bucurie nu avea pentru bogăția lui decît numai căci o împărțea la compatrioții lui, din care pe alții îi îmbrăca și pe alții îi ajuta la toate nevoițele lor. Filopimen iarăși, din bogățiile ce cîștiga de la vrăjmași, le întrebuița spre cumpărare de cai și de arme pentru cei lipsiți și spre dezrobirea robilor, iar Aratu, ocîrmuitoriul ostășesc al aheilor, au fost iubit de toți căci și-au izbăvit patria lui întrebuițînd toate darurile cîte au luat de pe la împărați spre a odihni toate vrăjbile, altora plătindu-le datoriile, pe alții ajutîndu-i la toate trebuințele lor și dezrobînd pe robi.

2. Între romani o pildă numai este destulă să se cuvînteze, a lui Plinie cel Tânăr carele au cheltuit mari averi pentru trebuințele prietenilor lui, și la alții au dăruit datoriile ce avea să ia; pe alții au plătit de datorii, care era făcute cu cuviință, la alții înmulțea zestriile fetelor, ca să-și poată găsi bărbați de potriva lor, la alții înlesnea mijloacele de a să face călăreți romani, la alții își da moșiile în arendă cu mai puțin preț după cît ar fi putut să le dea, vrînd să-i ajute, pe alții care voia să se întoarcă în patria lor îi ajuta dîndu-le cheltuiala cea trebuincioasă, ca să poată fieștecare să-și dea sfîrșitul vieții în patria lui. Era om cu bună socoteală, blînd la toate întîmplările gilcevitoare ale casii și cu bucurie lua mai puțin din dreptele lui; au dăruit doichii lui o mică moșioară, din care să se hrănească, au dăruit patriii lui o bibliotecă dinpreună și cu veniturile cele trebuincioase spre întemeierea ei, au plătit simbrii la dascăli spre învățarea tinerimei și au zidit case spre hrana săracilor, și toate aceste

le făcea dintr-o avere de mijloc, căci nu era atât de bogat, și înlesnirea spre toate acestea era căci el trăia cu puțin, cum chiar el singur mărturisește lucruri vrednice de mirare, săvârșite de om mic.

Tălmăcirea de asemenea folositoare pilde va arma în al doilea tom.

ELEMENTURI DE FILOSOFIE MORALĂ

alcătuite de
Neofit Vamva pentru
iubitoarea de învățătură tinerime a grecilor...
și tălmăcite în limba românească spre folosul
tinerilor români de Constantin Radovici
dintre Golești

Cap. XI

DATORII CĂTRE ALȚII

DREPTATEA

Cea dintliu din virtuțile soțiale este dreptatea *, care ne poruncește să dăm fiecăruia ceea ce i să cuvine ** și să ne purtăm cătră ceilalți cum vrem să se poarte și ei cătră noi. Aceasta este axiomă și temei al legii cei firești, pe care Dumnezeu au întipărit-o în inimile noastre și pe care niminea nu poate să o calce fără a nu fi pedepsit, sau cel puțin fără de a simți cele dinlăuntru muștrări ale cugetului.

Dreptatea mai în parte să privește în doao chipuri: a) Să numește dreptate împărțitoare aceea după care în oarecare chip să împart deopotrivă, și după puterile și talanturile fiecăruia, meseriile, vredniciile, cinstile, dregătoriile politicești, bogățiile, răsplătirile și pedepsele. Acest fel de dreptate să aduce la domni, la dregători, la judecători și la alții asemenea într-ale cărora mîini să încredințeze stăpînirea politicească. b) Astfel este ceea ce să numește dreptate sinalagmatică sau îndreptătoare, care ne poruncește să dăm fiecăruia dreptul său: pentru că Dumnezeu nu au dat acestuia o fire și celuilalt alta, încit unul să ceară de la ceilalți să păzească drepturile lui, iar el să calce pe ale celorlalți ***. Bunele sfirșituri ale dreptății este buna orînduială, siguran-

* Κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὐδ' ἔσπερος οὐδ' ἕως οὕτω θαυμαστός (Aristotel, Ἐθδῆμ. Βιβλ. ε, κεφ. 4). ⁽¹⁾

** Καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς, κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς ἄλλον, καὶ ἕτερον πρὸς ἕτερον. Οὐχ οὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἰρετοῦ πλέον ἀπὸ τῆς ἑλαττοῦ δὲ τῆς πλησίον τοῦ βλαβεροῦ δ' ἀνάπαλιν ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν (Aristotel, Ἠθικ., Βιβλ. ε, κεφ. 9). ⁽²⁾

*** Δικαιοσύνης δ' ἐστὶ τὸ διανεμητικὸν εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν, καὶ σώζειν τὰ πάτρια ἔθνη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους καὶ τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας

ția și fericirea de obște; fără dreptate, toate lucrurile ar fi în turburare și în războiu necurmat, supușii s-ar scula împotriva cîrmuitorilor, slugile împotriva stăpînilor și rudele împotriva rudelor. Dintr-acestea dar să socotește cit sintem datori să păzim legile dreptății, nu numai pentru siguranțta și fericirea de obște, ci și pentru a noastră în parte, la care cel mai primejdios vrăjmaș este nedreptatea.

Sint multe întimplări în care dreptatea trebuie să-și cumpăteze asprimea străjniciei sale. Cînd legea vorbește de obște și să întimplă ceva în parte, precum să întimplă de multe ori, atunci judecătorul trebuie să îndrepteze lipsa aceea a legiuitorului, care și el ar fi făcut-o de ar fi fost față sau de ar fi legiuit pentru un lucru, dacă l-ar fi prevăzut *. Dar prevederea celor în parte este mai presus de puterea omului. Așadar, dreapta judecată pentru acestea rămîne la cei ce judecă acum cele de acum. Cumpătarea asprimii în asemenea întimplări să numește îndurare sau milostivire **.

Arhidam, craiul lachedemonenilor, auzind într-o zi pe un curtezan al său că lăuda foarte pe un muzicant: „Prietene“, i-au zis, „care cinste dar păstrezi pentru virtute, de vreme ce lauzi cu atita entuziasm meșteșugul unui muzicant ne-trebnic?“

Filosoful Bia, silit de dreptate să osindească spre moarte un vinovat, au plîns pentru jalnica stare a acelu nenorocit și fiindcă l-au întrebat unul: „Pentru ce plîngi? Nu stă în mîna ta să slobozi pre acest om, precum și să-l osindești la moarte“? — „Nu“, i-au răspuns Bia, „dreptatea și legile cer să-l osindesc la moarte, iar firea cere să plîng nenorocirile omenirii“.

(Aristotel, *περι Ἀρετ.*). ⁽³⁾ Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἔστιν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, τιμῆς ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας. ἐν τούτοις γάρ ἐστι καὶ ἄνισον ἔχειν καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου. Ἐν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν (Aristotel, *Ἠθικ. ἐ, κεφ. ε.*). ⁽⁴⁾

* Aristotel, *Ἠθικ. ε, κεφ. ιδ.*

** Ὅ γάρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβὸς δίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καὶ περ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν. Ἐπιεικὴς ἔστι, καὶ ἡ ἐξίς αὐτῆ. Ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἕτερα τις ξεῖς (ὁ αὐτὸς αὐτόθι). ⁽⁵⁾

GENEROZITATE

Generozitatea înfătoșază un suflet nobil și înalt la cugetări în stare să jertvească și averi, și viața pentru fericirea celorlalți. Cinstea stă în împlinirea datoriilor soțiale ce rânduiesc firea și legea, iar generozitatea înaltă pre om mai presus, ca să zic așa, și de firea omenească. Este simțire nobilă ce vine într-aceeași vreme din mărinimie, din iubirea de omenire și din bunătate.

Pompeiu hotărise să prăpădească cu totul pe lăcuiitori Mesinii pentru că fuseseră în partea lui Marie. Cîrmuitoriul acestui oraș, anume Sthenie, au venit la Pompeiu și i-au zis:

— Pentru ce ai hotărît să prăpădești atîți nevinovați pentru un vinovat? Eu sint acela care am înduplecat pe mesinieni să ia partea lui Marie; așadar pe mine numai trebuie să pedepsești.

Pompeiu, mirindu-să de generozitatea lui, au iertat tot orașul.

IUBIRE A DE OMENIRE

Iubirea de omenire este, precum și chiar numele arată, dragostea cea către oameni, care să zice și iubire de cel de aproape. Oamenii, și de au deosebire de idei, la față și la oarecare alte obiceiuri, dar toți au suflet și trup dintr-aceeași ființă și ca niște oameni nu au nici o deosebire; încît și de ar fi fost fără trebuință, și atunci trebuie să se iubească unul pe altul, văzînd fiecare în sine chipul cel firesc al celuilalt. Și negreșit, scopu preînțeleptului și preabunului ziditor nu au fost să facă și să însuflețească astfel de estimi asemenea la chip ca să se urască una pe alta. Dar lingă aceasta avem și tot aceleași trebuințe. Și precum vrem să ne ajute alții la împlinirea lor, asemenea este cu dreptate și noi să ajutăm pe ceilalți. Deci cu care cuvînt trebuie să urăsc pe acela de la care poate să am trebuință de ajutor? Dar este de alt neam, sau nepotrivit cu ideile mele? Fie. Deosebirea națională, care stă în deosebirea limbii, a cîrmuirii și altor asemenea feliurimi de pe alocurea, nu ridică așijderimea firii omenești, nici relațiile cele firești ce sint între oameni. Treptele dragostii sint deosebite, cu neamul meu am mai

multe legături. Simț că cu starea lui să țină dinpreună și starea a firii mele cei firești, moralicești și politicești. De aceea trebuie să-l iubesc mai mult decât pe alte neamuri și să contribuiesc, cât voi putea, spre paza și înmulțirea bună-tăților lui. Și din împotrivă, să mă nevoiesc spre depărtarea sau imputinarea răutăților. Dar după analoghie, trebuie să iubesc și să ajut la vreme de nevoie măcar pe oricare om, numai pentru că este om și pentru că și eu pociu avea trebuință de oricare om. Deosebit numai când ajutorul ce-i voi face va fi pricinuitor de vătămare la neam, la patrie sau la vreun alt obraz către carele am datorii mai sfinte. Așijderea, nepotrivirea ideilor nu ridică datorii iubirii de omenire. La orice lucru nu să potrivească ideile oamenilor, sau toți sînt înșălați, sau unii cunosc adevărul, iar unii trebuie să fie înșălați. Așadar, dacă înțeleg și sînt cu adevărat încredințat că eu știu adevărul, nu am nici o dreptate să urăsc pe cel înșălat, precum nici bogatul pe sărac, nici cel ce are vreun alt bine pre cel ce nu-l are, ci mai virtuos dimpotrivă, trebuie să-m fie milă de el și să-l ajut la trebuințele lui. Dar de înțeleg că și eu nu cunosc adevărul lucrului, cu ce cuvînt trebuie să urăsc pe acela ce să află la un astfelu de înșălăciune și neștiință tot pentru acel lucru? Așadar, cât de neînțelegători și nedrepti sînt cîți să urăsc între ei pentru nepotrivirea ideilor!

BUNĂTATEA

Bunătațe să cheamă virtutea acea care face pe om să vorbească pentru ceilalți și să le facă bine, să se păzească de a face rău și să fie totdeauna dulce și blînd*. Virtutea aceasta este caracterul oamenilor celor cinstiți.

Împăratu Piru, cînd au aflat că doi tineri ce era în slujbă au vorbit împotriva lui cu defăimare la masă, i-au chemat și i-au întreat cu un mijloc înfricoșător dacă au vorbit împotriva împăratului lor cu atîta nerușinare. Unul din ei i-au răspuns:

— Așa, împărate, și de am fi băut mai mult, și mai rău am fi vorbit împotriva ta.

Piru au ris de acest răspuns și i-au iertat.

* Kai ó αγαθός μὲν ὁμοίος ἀεί, kai οὐ μεταβάλλεται τὸ ἦθος, ὁ δὲ φάσλος kai ὁ ἄφρων οὐδὲν εἰσικεν εἰσθεν kai ἐσπέρας (Aristotel, Eúθημ. Βιβλ. ξ κεφ. ε). (6)

Intr-o zi, in vreme de vară, cind marele Turen, îmbrăcat cu o haină de casă sta rezemat la fereastră, unu din slugile palatului, socotind că este vreunul din al doilea bucătari, l-au lovit la spate cu toată puterea. Turen s-au întors cu mirare să vadă cine l-au lovit; sluga deznădăjduită i-au căzut la picioare cerîndu-și iertăciune, căci s-au înșălat socotindu-l că este Gheorghie.

— Bine, i-au zis Turen, frecîndu-și într-aceeași vreme spinarea, și Gheorghie de ar fi fost, nu trebuia să-l lovești așa de tare.

NEMITUIREA SAU NESTRICAREA

Nemituire sau nesticare să zice cînd cinevași nu să stăică la judecățile sale, adecă nu hotărăște să facă sau să zică vreun lucru ce cunoaște că este necuviincios sau nedrept, nici cu făgăduieli, nici cu înfricoșări, nici cu bani. Nemituirea este una din cele mai dintiu datorii ale judecătorului, căci este organ al legii și o nebăgare de seamă, ce poate fi iertată la un om prost, este greșală neiertată la acela ce este orînduit să hotărăscă pentru norocu sau cinstea orășanilor. Preanumitul Aristid, cînd judeca doi oameni, unul dintre ei, ca să ațîțe minia judecătorului împotriva celuilalt, au început să spuie că împrotivitorul lui au vorbit attea lucruri rele împotriva lui Aristid. Dar acest bărbat nesticat: „Lasă“ i-au zis „acum cele ce au vorbit rău împrotivnicul tău pentru mine. Noi să cercetăm ce ți-au făcut; aci, acum nu sînt judecător pentru cele ce s-au zis cu defăimare pentru mine, ci pentru pricina prigonitorii voastre.“

NEIUBIREA DE CÎȘTIG

Neiubire de cîștig să zice a desprețui ori ce cîștig ca să nu ne micșorăm haractirul, încît să facem sau să zicem ceva împotriva datoriiilor și a cugetului nostru. Antipatru, cîrmuitoru Machedonii, au trimis lui Fochion, generalului athinenilor, o mare sumă de bani. Fochion au aruncat-o. Trimisul i-au zis:

— Ține-o măcar pentru fiul tău.

— Nu, i-au răspuns Fochion. Dacă fiul meu va și să-ș întocmească viața și năravurile, li este destulă moște-

nirea părintească. Iar de va fi desfrînat, nici o sumă de bani nu-i va ajunge.

Cînd Turen era în expediție, au venit lăcuiitorii unui oraș și i-au dat trei sute mii de franci numai ca să nu lase oastea să treacă prin orașul lor. Acest neiubitor de cîștig irou le-au răspuns:

— Fiți odihniți; drumul meu este altu. Dar însă luați-vă banii înapoi.

SINCERITAT E

Sinceritatea este o simțire nobilă care face pe om să vorbească adevărul și niciodată să nu-l ascunză cu socoteala ca să înșale pe ceilalți. Dumnezeu au dat omului daru gîndirii ca să-l întrebuițeze spre arătarea adevărului, iar nu ca un organ al minciunii și al prefăcătoriii.

CREDINȚA

Credință sau, cum obicinuim să zicem mai deobște, încredințare, să zice să urmăș după cugetul nostru și să rămînem credincioși în făgăduielele și legăturile noastre. Gheloi, împăratul siracuseilor, au avut trebuință de mulți bani pentru ostășirea ce avea de gînd să facă și au zis către norod să facă ajutor. Dar văzînd că siracusanii nu prea vrea, le-au cerut împrumut, făgăduindu-să să li-i întoarcă după războiu. Ei atunci i-au dat numaidecît, știînd că era credincios, și adevărat că la soroc i-au și întors.

Cît este de trebuincioasă această virtute la omul cel soțial și mai virtos cînd are și stăpînire politicească sau relații neguțătorești și daraveri! Un portoghez din tagma franțiscanilor, robît în războiu de indieni dinpreună cu alți mulți compatrioți ai săi, au cerut să-l lase să se ducă în patriia sa ca să vorbească pentru schimbarea de robi. Dar împăratul indienilor să indoia pentru întoarcerea lui și monahu, ca să-l încredințeze, i-au dat ca un zălog sfoara tagmii lui, și acela au priimit-o ca un lucru de mare preț a robului, așteptînd sfîrșitul. Iar monahul, neputînd săvirși nimic, s-au întors îndărăt, dîndu-să în lanțurile robii. Dar împăratul atîta s-au mirat de credința omului și au

luat atita de mare stimă pentru neamul în care să nasc
astfel de oameni, încît au slobozit numaidecît atît pe el,
cît și pe toți compatrioții săi robi.

FACEREA DE BINE

Facerea de bine este una dintr-acele iubite virtuți a
căroră numai numele veselește auzirea și pricinuieste în
suflet o bucurie dumnezeiască. Această virtute ajută pe cei
nenorociți, mîngie pe cei întristați, ușurează pe cei nepu-
tincioși și păzește această sfîntă unire pe care ziditorul au
vrut să puie între oameni. Numai ea ar fi putut să facă
fericit, ca să zic așa, neamul omenesc, dacă toți ar fi urmat
cu statornicie lucrarea ei. Xenofont zicea că facerile de bine
sînt atîtea trofee, sau semne de credință, ce făcătorul de
bine ridică în inimile oamenilor. Dacă fiecare om ar face
binele după puterea lui, nu s-ar găsi nicidecum oameni
nenorociți și săraci.

Facerea de bine este aplecarea firească spre a face bine
și izvorăște din iubirea de omenire, care ne îndeamnă a
contrebui după putință spre fericirea celor ce sînt asemenea
cu noi. Negreșit, nemărginita înțelepciune a lui Dumnezeu,
prevăzînd că era peste putință a să ținea o potrivire între
oameni cît pentru bunătățile cele după pămînt, ca să oprească
nepotrivirea ce să pricinuieste dintr-aceasta și ca să facă
o dreaptă cumpănire între lucrurile omenești, au însuflat
la fieșicare om această firească simțire pentru ticăloșiile
aseminiilor săi. Așadar, toți oameni trebuie să socotească
facerea de bine ca o datorie adevărată, ca o îndatorire netă-
găduită, cînd sînt în stare ca să o săvîrșească. Nu trebuie
să amestecăm voirea de bine cu facerea de bine, căci au
între ele atîta deosebire cîtă are privirea din lucrare. Voirea
de bine este o bună voință, iar facerea de bine este voință
adevărată, săvîrșită prin faptă. Acela care voiește binele
altuia să numește voitor de bine, dar făcător de bine nu
este decît numai acela carele face binele. Toți cei ce sînt
puternici pe pămînt o au ca o slavă să arate voirea lor
de bine cătră cei mai mici, dar puținei să văd între ei făcă-
tori de bine; și cel prea puțin slobod la mîină, și cel mai scump
poate să fie voitor de bine, căci nu-i pricinuieste nici o
cheltuială. Dar ca să se zică și să fie cinevași făcătoriu
de bine, trebuie să facă la ceilalți bine și, pe cît este prin

putință, să-i ajute la trebuințele lor. La un om simțitor nu poate fi alt lucru mai plăcut decît să vadă oameni ajutați de el, nu poate fi lucru mai dulce decît a auzi că-l mărturisesc de făcător de bine. Însă cînd facem bine, trebuie să cercetăm dacă întîmplările să potrivească cu voința noastră și să băgăm seama cui facem bine. Nu este într-adevăr cu dreptate, nici de folos la obște să se facă bine leneșilor, risipitorilor și, în scurt, aceluia ce sînt săraci sau din lenevire, sau din relele lor năravuri, căci atunci este întocmai ca cînd am cinsti răotătea și am necinsti virtutea, și într-acest chip să înmulțim pre cei răi și netrebncici și să împuținăm numărul celor virtuoși. Pe lingă acestea trebuie să urmăm facerea de bine fără de a o arăta, căci atunci să vede că este slavă zadarnică. Dar nici mijlocu cu care să face facerea de bine nu este vrednic de a nu fi nebagat în seamă. Acea cărorora să fac faceri de bine nu rămîn îndatorați mai puțin pentru mijlocul cel bun al făcătorului de bine, decît chiar pentru facerea de bine.

Împăratu Titu, cînd împreună cu prietenii săi, și-au adus aminte că într-acea zi nu i-au cerut nimeni nici un dar și, întristîndu-să, au strigat:

— Am pierdut, prietenii mei, zioa de astăzi.

Alfons al VI-lea, craiul Aragonii, știa că în curtea lui sînt unii carii, pe ascuns, îl vorbea de rău, vrînd cu mincinoasele lor clevetiri să înnegrească cinstea lui; dar craiul, în loc să-i pedepsească pentru nemulțămirea lor: „Astfel“, au zis, „este soarta crailor, a face nemulțămitori, dar orice fel de nemulțămire im vor arăta, niciodată nu vor putea să mă oprească de a fi slobod la mină și făcător de bine“.

Alexie, împăratul Moscoviei, la anul 1646, aducîndu-i după obicei să iscălească o hotărîre de moarte a unui osîndit, „Nenorocitu de mine“, au zis, „eu dar sînt împărat mai mult ca să întăresc moartea supușilor miei decît ca să păzesc viața lor“!

MULȚĂMIREA

Mulțămire să zice simțirea care trebuie să avem pentru facerile de bine ce am primit, să ne aducem aminte și, cînd putem, să răsplătim făcătorilor de bine cu alt asemenea vrednic dar. Simțirile mulțămirii sînt atît de firești

la om, înclt și neamurile cele sălbatece, a cărora tăria de inimă li aduce plină și a minca carne de om și a bea sînge omenesc, dar și ele cinstesc pe făcătorii de bine, și cu toate că sînt mîncătoare de oameni, socotesc că nemulțămirea este o răutate prea neomenită. Dar ce zic oamenii? Lei, pardali, tigri, fiiarele cele mai sălbatece iarăși cunosc pe făcătorul lor de bine și, cumpătînd căutătura cea înfricoșată, acoperind dinții cei iubitori de sînge și stringînd unghiile cele sfișuitoare, îmbrășoză și ling mîinile cele făcătoare de bine, ocrotesc pe făcătorul lor de bine și, într-un cuvînt, își uită chiar firea lor, supuinđu-să la legea ziditorului cea prea de obște și prea mîntuitoare a toată firea cea simțitoare, la simțirea, zic, a mulțămirii. În sfîrșit, ca să pricepem mai bine ce fel este datoriiia mulțămirii și cît de mare rău este nemulțămirea, să ne uităm și în scriptura cea veche, și în cea noaoă, că Dumnezeu muștrînd răutățile oamenilor, de multe ori le cuprinde în numele nerecunoștinții și a nemulțămirii, nu numai pentru că toată răutatea omului este nemulțămire cătră ziditoriul și stăpînul, făcătoriiul său de bine, ci că nemulțămitoriul este și cu adevărat omul cel mai rău și gata spre orice răutate cînd poate. De aceea cu dreptate nemulțămitorul este urît pretutindinea; cu dreptate să pedepsea între perși după pravilă; cu dreptate și romanii cei vechi socotea cuvîntul *ingratus* (nemulțămitor) de cea mai mare necinste. Așadar și din sineși, și din cele din protivă, să arată cît de vrednică de dragoste virtute este și la Dumnezeu, și la oameni, mulțămirea.

Ludovic al XVI-lea, la anul 1683, au trimis poruncă cătră admiralul său Teschi, să arză Algerul ca să pedepsească necredințele și insultările barbarilor. Algerinii, neputînd să depărteze de la țarmurile mării lor flota, ale căriia trăsnete vărsa asupra lor foc și moarte, s-au gîndit să puie în gurile tunurilor orașului robi franțezi ale cărora mădulări, mergînd cu repeziciune, cădea în corăbiile franțuzești. Un corăbier algerin, carele în vreme ce era cursar pe mare să prinsese de franțezi și priimise în toată vremea robii toată căutarea iubirii de omenire, au cunoscut între franțezii cei ostîndiți la această înfricoșată moarte a tunului pe un ofițer, anume Hoizel, de la care văzuse cele mai mari căutări. Așadar să roagă, căzînd la pămînt și cerînd izbăvirea făcătorului său de bine. În sfîrșit, văzînd că rugăciunile lui nu să ascultă

și că să gătea să puie foc la tunu unde era legat franțezu, numaidecît cade peste dînsu, îl îmbrătoșază și să anîna de el tare, zicînd cătră tunar:

— Pune foc! Fiîndcă nu pociu să izbăvesc pe făcătorul meu de bine, să am măcar acesată mulțămire de a muri dinpreună cu el!

Generalul algerinilor cel mai nainte neînpăcat s-au spăimîntat de această vedere și au dăruit pe făcătorul de bine mulțămirii și recunoștinții.

DĂRNICIA

Dărnicie să zice a împărtăși pe alții din averile noastre fără de scumpătate. Dar, precum la făcerea de bine, așa și la dărnicie, trebuie mare băgare de seamă la alegerea persoanelor ca nu cumva să fie nevrednice.

Împăratu Chiru judeca că dărniciia este cu adevărat o virtute împărătească. În bogățiile și puterea lui nu găsea alt mai mare și mai de mult preț decît plăcerea de a împărtăși și pe alții dintr-ale sale: „Am“, zicea, „adevărat, mari bogății; o mărturisesc și voiesc să o știe toți. Dar aceste bogății sînt deopotrivă de obște și la supușii miei. Pentru care sfîrșit într-adevăr aș fi vrut să le strîng? Pentru trebuințele mele? Ca să le cheltuiesc singur? Și de aș fi vrut, nu puteam! Le strîng ca să le împarț la răsplătirile acelor ce slujesc neamului cu folos și spre ajutorul celor ce fără de dreptate sînt nenorociți.“

„Haractirul cel adevărat a unui stăpînitor este a da și a ierta, zicea Carlu Emmanuil I, duca al Savaudii. Aș fi fost cel mai ticălos om din lume dacă Dumnezeu nu m-ar fi adus în stare să săvîrșesc amîndouă aceste lucruri“.

Întru una din zile a adus unul din păzitori comorii lui Alfonsu al V-lea, craiului Aragoniii, înaintea lui zece mii monete de aur, pe care văzîndu-le unu din curtezanii și socotînd că împăratu nu-l aude, au zis către cel ce-i era aproape:

— Iată o sumă de bani care ar fi putînd să mă facă fericit în toată viața mea!

— Fii! I-au zis craiul și numaidecît i-au și dat.

Dar însă trebuie să socotim că acest curtezan era om cu mare cinste și au slujit obștii, căci într-alt chip această dărnicie nu este vrednică de laudă.

PRIETENIA

Prietenia este unirea inimilor și a sufletelor, de mai multe ori a doi oameni, iar uneori și de mai mulți, care privește totdeauna spre bine. Așadar, face trebuință că inimile să se placă una cu alta și să aibă temeiul plăcerii în virtute, să împărețască între ele potrivirea, sinceritatea și ne iubirea de ciștig, să întîmpine unul trebuințele altuia, să oprească greșalele, să se facă cîrmă înțeleaptă la năvălirile patimilor și, cu un cuvînt, să se desăvîrșească între dinșii totdeauna spre bine. O astfel de prietenie este desăvîrșită și un bine foarte mare la aceia ce-l au*. Îndoite puteri ale cuvîntării, îndoite chibzuri la cele ce au să se facă, îndoită bucurie la fericiri, îndoite toate bunătățile și nici un rău. Poate cinevași să-și inchipuiască vreun alt lucru mai tare sau mai nobil? Dar cît este de rară între oameni astfel de prietenie! Bogății mai virtuos, cei puternici, domnii, craii, cari toți au mai mare trebuință decît ceilalți oameni de o astfel de prietenie, aceștia sînt cei mai lipsiți, mai mult că nu vor, iar nu că nu pot să găsească prieten adevărat. Nu-i fericit cînd îi vezi împreju-rați de mulțime de oameni, carele sînt gata la voiele lor, gata și osîrdnici la poruncile lor și într-armați spre ocrotirea lor, că aceștia toți sînt lingușitori ai bogăției și ai stăpînirii, păzitori plătiți, jertvitori și cinstitori ai plăcerilor. Nu e nici unul prieten adevărat părtaș al nîrocirii și al nenorocirii, sfătuitoare fără vicieșug la folosurile cele adevărate, mustător înțelept al greșalelor. „Vezi, zicea înțeleptul Alfons, aceste păsări carele vin la fereastra mea și, după ce hrănesc fărămiturile, zboară? Acestea sînt icoana curtezanilor miei, cari după ce să îmbogățesc în palaturile mele, mă năpustesc și fug“. Astfel sînt ei în toiul fericirii și puterii lor.

Dar la sărăcie? Dar la cădere? Atunci să cunoaște înfri-coșata lipsire a prietenilor celor adevărați: nici un ajutor, nici o mîngăiere, ci cu totul năpustire jalnică a aceluia căruia cu puțin mai nainte să închina. Atunci nu este lucru rar a auzi împotriva lui și pîri, și ocări, și sarcasmuri. Nu este anevoie să vezi și mîini ridicate împotriva lui, carele mai

* Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων οὗτοι γὰρ τάγαθὰ ὁ μοιῶς βούλονται ἀλλήλοις ἢ ἄγαθοί. ἀγαθοὶ δ' εἰσὶ καθ' αὐτοῦς. οἱ δὲ βουλόμενοι τάγαθὰ τοῖς φίλοις ἐκείνων ἕνεκα, μάλιστα φιλοὶ. δι' αὐτοῦς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. Διαμένει οὖν ἡ τούτων φιλία ἕως ἂν ἀγαθοὶ ᾖσιν, ἢ δ' ἀρετὴ μόνιμον (Aristotel, Βιβλ. η', κεφ. δ'). (7)

Înainte să intrarma spre ocrotirea lui, vedere vrednică de milă, iar nu și de mirare la acela carele judecă pricinile cele adevărate. Fiindcă prietenia este cu adevărat o potrivire însoțită cu inimă curată, cu înțelepciune, cu muștrarea greșalelor, cu slobodă sfățuire la cele ce trebuie să facă, cu ne iubire de cîștig; cum dar poate să se apropie lesne la tronuri mîndre, la bogăție și putere împrejurată de mult meșteșugarița pîră și lingușire, carele de multe ori înșală și pe cei mai cu minte și mai înțelepți domni? Negreșit, pentru aceste nelesniri să miră Istoriia cînd găsește vreodată prietenia aproape de schiptruri și de comori, ca pe Suli lîngă Enric al IV-lea, craiul Galiei, carele cîntea și iubea pe craiu și să iubea asemenea de el. Pentru aceasta și înțeleptul Plutarh, pomenind prieteșugul acelor doi preaslăviți generali, a lui Pelopida și Epaminonda, zice cu dreptate că: „cu toate că amîndoi au făcut multe lucruri spre slavă, dar cei cu minte nici un lucru nu socotesc așa de mare cît dragostea și prieteșugul ce au rămas între dînșii din început pînă în sfîrșit neclintită, pe care au cîștigat-o prin atîta nevoițe și cîrmuiri ostășești“.

Așadar, nu trebuie să numim prietin tovărășiile ce să fac cu gînd de cîștig, de plăcere, sau de vreun alt asemenea lucru carele, schimbîndu-să sau stricîndu-să, schimbă și strică și unirea, precum sînt tovărășiile cele neguțătoarești, de amor, și altele asemenea, de noroc și de patimile cele nestatornice. De aceea, omul cu minte nu trebuie să se împrietenească mai nainte de a cerceta bine năravurile și socotelile aceluia cu care are să se împrietenească și mai nainte de a le cerca multă vreme*. Și după ce-l va cerceta cu gînd de adevărată prietenie și îl va găsi vrednic de dînsa și îl va dobîndi, este dator să-l păzească tocmai ca pe sineși**.

Tineri compatrioți! O astfel de virtuoașă și înțeleaptă prietenie vă poftesc în această vîrstă a voastră, în care mai virtos aveți trebuință de adevăr și de dreaptă povățuire, căci tocmai această vîrstă să supune mai lesne la înșălăciune, cînd nu are povățuire singură. Așa, iubiți fii ai patriii, nu vă

* Κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἄλλας συναναλῶσαι οὐδ' ἀποδέξασθαι δὴ πρότερον οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἂν ἑκάτερος ἑκάτερῳ φανῆ φίλητός και πιστευθῆ (Aristotel, 'Ἠθικ. Βιβλ. η', κεφ. δ). (6)

** Ὡς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ο σπουδαίος, και πρὸς τὸν φίλον ἕτερος γὰρ αὐτός ο φίλος ἐστὶ (Aristotel, 'Ἠθικ. Βιβλ. δ, κεφ. δ). (7)

poftesc mic lucru poftindu-vă prieten virtuos și înțelept. Fericit este cu adevărat acel tânăr carele va ciștița la drumul înțelepciunii și al virtuții un asemenea prieten, care să urmeze tot acel drum, să se încorageze între dinșii, să se însuflețeze la înaintare, să oprească unul rătăcirea celuilalt și să-i aducă la ceea ce este drept și cinstit.

VORBITORIA

Vorbitorie să zice mijlocul cel dulce și plăcut cu care trebuie să ne purtăm cătră oameni, păzind cuviința la haractiru fiecăruia*. Această virtute soțială face pe om a fi iubit și plăcut. Dimprotivă, este lucru greșos, varvar și mai mult sălbătăcesc decit omenesc, căutătura cea defăimătoare și mișcările trupului celē necuviincioase. Drept aceea, din mică copilărie trebuie să ne obicinuim a fi vorbitori, căci acest mijloc haracterisește mai mult pe un om cu creștere bună decit hainele cele strălucite și slugile ce-i vin pe urmă.

PATRIOTISMUL SAU IUBIREA DE PATRIE

Patriotismul este o rîvnă fierbinte pentru binele patrii, de care rîvnă însuflețiți, orășanii contribuiesc fiecare ce poate. Toți simțim oareșcare mulțămire aducîndu-ne aminte de locul în care ne-am născut și ne-am crescut, persoanele cu care am făcut cele dintiu cunoștințe și am priimit cele dintiu simțiri. Ne bucurăm inchipuindu-ne și chiar lucrurile cele neînsufleție ale patriii, socotindu-le ca niște tovarăși ai vîrstii noastre cei copilărești și, precum zice unu din cei de acum înțelepți, dragostea patriii este legea climelor care îndatorează pe toate noroadele să se mulțamească de locul nașterii lor, precum și pomii, ca să zic așa, și toate celelalte estimi însuflețite. Așadar, să vede că firea însuflă la toți această dragoste a patriii, precum și pe aceea a ființii noastre. Dar patriotism adevărat este, precum am zis la început, rîvna pentru binele de obște, iar nu numai simțirea cea firea-

* Διαφερόντος δ' μιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωρίμοις, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διαφοράς, ἐκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον, καὶ καθ' αὐτὸ μὲν αἰραόμενος τὸ συνηδόνειν λυπεῖν δ' εὐλαβούμενος (Aristotel, Ἠθικ. Βιβλ. δ.)⁽¹⁰⁾

scă sau lipirea cea pricinuită din cele dintliu obicinuite. Acela care are adevărat patriotism vede în patriia sa și fericirea, și cinstea, și slava sa, simte că fără patrie omul este întocmai ca un rătăcit care să duce fără de orinduală încoace și încolo. Dar avind patrie varvară, nenumită și defăimată, este mai ticălos decît acela care nu are patrie, căci toți îl nesocotesc ca pe un născut și crescut într-un loc neslăvit și nesocotit. Producturile Africii, ale Indiii și ale Americii au căutare pretutindinea și sint scumpe, căci într-insele să găsească bune felii de materialuri; dar africanii, indii și sălbatecii Americii sint desprețuiți, căci în om să caute învățatură, știință, moral și nobilitate. Și acestea este cu neputință a le dobîndi cineva în patrie varvară. Au fost vreme cînd orășanul Athinelor, zicînd numai că este athinean, să cinstea, să ajute la trebuințele sale și avea intrare cinstită pretutindinea; dar acuma să cinstește numai miera Athinelor, iar strănepoții Temistocleilor și Pericleilor sint văzuți cu nesocotire. Într-acest chip dar omul să micșorează, își pierde slava și ființa cea moralicească și politicească, cînd patriia sa e lipsită de bunătățile politepsirii, de meșteșuguri și științe, prin care neamurile să fac puternice și strălucite. Dar ce caut cu o limbă căzută să arăt nenorocirile ce urmează după decăderea patriii? Să ascultăm cu cutremur tînguirile plateilor, cînd și-au pierdut patriia: „Pe cine va găsi cineva mai ticăloși decît noi? Carii numai într-o zi ne-am pierdut și cetatea, și locu, și toate averile? Lipsiți asemenea de toate cele trebuincioase, acuma am ajuns de umblăm din loc în loc, săraci de tot și neștiind încotro să ne întoarcem, căci, izgoniți din patrie, întristați și rătăciți, ne învîrtim prin toată Ellada întristîndu-ne de toate lăcuințele. Căci de mergem la case de oameni nenorociți, ne mîhnim fiind siliți, pe lingă patimile noastre, a ne împărtași și de ale celorlalți; și iarăși, de mergem pe la alții mai fericiți, mai rău ne întristăm, nu că pizmuim fericirile lor, ci că în fericirile vecinilor vedem ticăloșiile noastre pentru care noi nici o zi nu petrecem, fără de a lăcrăma, ci jălind patria și tînguindu-ne pentru schimbarea ce s-au făcut, ne petrecem toată vremea; căci ce inimă socotiți că avem noi văzînd pre părinții noștri că, tocmai la bătrînețe, nu să hrănesc după cum să cuvine, și pe copii, care nu să cresc după nădej-dile cu care i-am făcut, ci pe mulți slujind pentru puțină plată, pe alții umblînd după muncă și alții, fiecare după cum poate, dobîndindu-și hrana cea din toate zilele, nepotrivit

și cu faptele strămoșilor, și cu virstele lor, și cu socotelele noastre? Dar ceea ce ne întristează mai mult decît toate este cînd vede cineva despărțindu-să nu numai orășani de orășani, ci și neveste de bărbați, și copii de maici, și toată rudenia care s-au întîmplat la mulți din orășanii noștri din pricina neaverii. Căci pierderea averii de obște au făcut pe fiecare din noi în parte să avem nădejdi deosebite...". Acestea negreșit socotindu-le orășanii cei buni și înțelepți și știind că

...răul de obște ajunge pe fiecare în parte

Și porțile curții nu pot să-l oprească,

Căci sare și peste zidu cel mai nalt și-l găsește negreșit

Măcar și de să va ascunde cineva în colțu cel mai ascuns, sau în cămara cea mai depărtată,

să aprind de rivna patriiii, vor să păzească cele de acum și să sirguiesc să adauge pe cele ce lipsesc, socotind acestea bucurii ale lor, și slavă, și laudă nobilă.

Un dregător roman, anume Pomponie, căzuse în robie la războiul ce avea împotriva lui Mithridat. Craiul au îngrijit de dinsul, au rînduit doftori ca să vindece ranele ce avea și, după ce s-au însănătoșit bine, l-au întrebat dacă, spre răsplătirea binelui ce i-au făcut, li va fi credincios prieten: „Îți sînt prieten, i-au răspuns romanul, dacă vrei și tu să fii prieten al patriiii mele. Iar de vei sta să o urăști și să-i fii împotrivic, atunci și eu îți voi fi în veci vrăjmașu cel mai neîmpăcat“.

Aristid și Temistocleu era vrăjmași; dar cînd au văzut patriia în primejdie: „Să lăsăm“, au zis Temistocleu, „vrăjmașiiia noastră aici, la porțile patriiii, și cînd ne vom întoarce din slujba ostășească, de vei pofți, iarăși vom lua vrăjmașia noastră.“

IUBIREA DE ÎNVĂȚĂTURĂ

Iubirea de învățatură este cu adevărat virtute de om, cînd privește la desăvirșirea lui cea cuvîntătoare și moralicească* și la binele cel obștesc; căci cine să silește ca să-și

* Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες οἴονται φιλοσοφεῖν καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι, ὁμοίον τι ποιούντες τοῖς κάμνουσιν, οἱ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιοῦσι δ' οὐδὲν τῶν προσταττομένων ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐκεῖνοι εὐ ἐξουσι τὸ σῶμα οὕτω θεραπευόμενοι, οὐδ' οὗτοι τὴν ψυχὴν οὕτω φιλοσοφούντες (Aristotel) Ἡθικ. Βιβλ. β, κεφ. γ). ⁽¹¹⁾

Impodobească duhul cu multe și luminoase idei, fără a-ș regula năravurile după cuvîntul cel drept, fără a pune și în lucrare folositoare și la alții adevărurile ce știe, este mai rău și mai vrednic de ură și decît cel mai neomenit iubitor de argint. Iubitorul de argint lipsește pe sărac de ajutorul al căruia folosul este materialnic și nu poate să ție multă vreme, nici să se întinză la mulți oameni, iar cine învață sau au învățat numai pentru sine, acesta lipsește pe ceilalți nu cinci sau zece, ci un oraș întreg și un neam întreg de un folos, ale căruia efecturi rămîn în veci. Așadar, adevărata iubire de învățatură trebuie să privească la folosul de obște. Dar nu sînt mici bunătățile cîte pricinuiesc din aceasta și chiar la însuși iubitoru de învățatură. Lîngă mulțămirea ce el găsește neîncetat în sine, lîngă plăcerea aceea de multe feluri și dumnezeiască ce dobîndește din adevăratele idei, lîngă folosul dintr-acestea la întîmplările vieții sale, lîngă alte multe bunătăți de care cei neînvățați sînt lipsiți, este negreșit un lucru dumnezeiesc a ajuta pe oameni cu cel mai bun mijloc, luminînd mintea, îndreptînd năravurile și descoperînd meșteșuguri și aducîndu-le la desăvirșire.

Nu este mai mică virtute și cînd cinevași, neputînd să dobîndească învățatură sau din pricina vîrstii sale, sau pentru alte întîmplări nebiruite, ajută spre așăzarea ei și încouragează iubirea de învățatură cu ajutoare după puterea sa.

ANEXĂ

ÎNȘTIINȚARE PENTRU ȘCOALA DIN SATUL GOLEȘTI,

CE SĂ AFLĂ ÎN JUDEȚUL MUSCELULUI, CĂTRĂ PĂRINȚII
CEI CE VOR VOI SĂ ÎNVEȚE COPIII DUMNEALOR LIMBA
ROMÂNEASCĂ, NEMȚEASCĂ, GRECEASCĂ, LATINEASCĂ ȘI
ITALIENEASCĂ, ȘI MAI VIRTOS SĂ ÎNVEȚE CEL DINTIU
TEMEIU AL OMULUI, PENTRU CARE ÎNVĂȚATURĂ SĂ ȘI
TIPĂRESC CĂRȚILE CELE TREBUINCIOASE

În viață încă fiind răposatul întru fericire banul Radu
Niculaiuvici Goleșcu, părintele meu, s-au așezat dascal la
moșia Golești, în odăile ce sînt înaintea bisericii, pentru
învățătura copiilor satului în limba românească.

Această școală s-au urmat și după ce au venit această
moșie în moștenirea mea, pînă în vremea cunoscutelor
întîmplări răzvrătiri, care au pricinuit toate feliurimile de
pagube și stricăciuni, fără de a pricinui un cît de mic folos
la obșteasca fericire. Dară, cu toate acestea neostenind a
hrăni această cugetare spre un folos obștesc cît de mic, și
din norocire luminîndu-mă mai bine spre acest folos din cea
puțină călătorie ce am făcut în țări streine, văzînd deosebirea
careă este într-acele neamuri și într-ale noastre, și bună
desăvîrșire la toate lucrurile, am fost silit să alergu la acelea
mijloace prin care să face omul bun creștin, bun patriot,
bun orășean, bun părinte, bun tovaroși în căsătorie, și toată
tinerimea cîștigă bunele năravuri, și că dascălul și îndemnă-
torul acestor bune lucruri este lumina și deșteptarea ce
să dobîndesc prin învățatură. Cum și nu puțină deșteptare
și îndeminare la aceasta mi-au dat cuvintele cele povățuitoare,
scrise și în vileag cuvîntate ale ieromonahului chir Efrasim
Poteca, profesorul filosofiei în școlile naționale din Țara
Românească în București, dintru a căruia îndestulată învă-
țatură și cea cu oștină sîrguință așteaptă nația românească
mare folos și rod. Așadar, rîvna acestui om ce au arătat-o
și povățuirile lui, cum și cunoștința cea din călătoria mea
dobîndită, mi-au îndestulat judecata, adică că peste puțină
este de a dobîndi un neam bun năravuri întemeiate, îmbună-
tățiri și, în scurt, prefacere din rău spre bine, fără de întia
cîștigare a luminei, care își ia începerea și întemeierea de
la învățatură. Și socotind că vremea este ca fieșcine din

fiii nobleții, după puterea sa, și mai virtos din cheltuiala luxului furînd și spre obșteasca învățătură întrebuițînd, să ajutăm la aceasta cea dintîiu facere de bine cătră patrie.

De aceea am hotărît să întocmesc la moșia mea Golești școală slobodă obștească, unde pot merge fiii nobleții, ai norodului, și măcar și robi, pămînteni și streini, pentru limba românească, nemțească, grecească, latinească și italienească. Care nu au a asculta numai această învățătură, ci în cîtă vreme fieșcare să va afla la această școală, are a auzi și în toate duminicile, după săvîrșirea slujbei, cuvîntări povățuitoare spre depărtarea relelor năravuri i a viețuirii cei trîndăvite și îmbrățișirea virtutei, adecă: cum trebuie omul să-și păzească datoriile sale cătră milostiva dumnezeire și cătră părinții lor, nepricinuindu-le mîhnire în toată viața, măcar cea mai mică, de a aduce cinste cătră oclrmuitoariul locului și a-și răspunde legiuita dajdie, de a aduce cinste cătră toți bătrînii ai orașului sau ai satului lor, și de a-și da plecăciunea cătră tot omul cu care să va întîlni, și de a-și săvîrși fieșcine, măcar de orice treaptă va fi, slujba sa cu credință, cinste și vrednicie, și de a nu fi nici unul leneș în lucrurile sale, căci lenevia este cea mai mare pagubă și vrăjmaș al omului; și în scurt, toate cite sînt cerute de dumnezeire de la făptura mînilor sale, plăcute stăpînirii, compatrioților și omenirii. Așijderea și fetele (pentru care sînt deosebite lăcașuri), bez învățătura cărței, vor asculta și cum li să cuvine să să poarte la întrebuițarea lucrurilor celor casnice, spre odihna părinților, cum și pentru vrednicia și economia ce trebuie să aibă cînd să vor căsători, și învățătura de cite lucruri sînt cuviincioase de a ști o muiare, cum de a împleti, de a coase și alte asemenea.

Așadar, fieșcare părinte, de orice treaptă va fi, sau neguțătoriu, sau boiaru, sau birnic, sau măcar și rob, poate a-și trimite copiii la această școală spre aceste învățături, făr' de nici o plată, la leat 1826, maiu întîiu. Iar care din părinți vor voi ca fiii dumnealor să lăcuiască dinpreună cu școlarul, cît pentru lăcuința lor sînt jertfite toate odăile ce sînt înaintea bisericei, cum și casa cea mare, împrejurată cu zid, și alte multe odăi împrejurul curței. Toată grădina cu felurime de pometuri, unde pot, după obicei, împreună cu dascălu, să să preumble și să și lucreze pentru însănătoșirea trupului, avînd toate cite sînt într-însa spre întrebuițarea lor, acestea toate și învățătura făr' de nici o plată. Iar cît pentru hrana copiilor, spălătura i îmbrăcămintea, să vor tocni cu școlarul.

De aceea și pohtesc pre dumnealor, părinții acestor fii, carii vor voi să-și trimeată copiii spre aceste învățături, să nu să biruiască de acea firească milostivire către fii, iertându-le să facă cele necuviincioase fapte, vrind cu acest mijloc să le arate că-și iubește fiii. Căci va fi cu păcat cele ce dascălul va înrădăcina în sufletele lor cu acele folositoare povățuiri părinții să le dezrădăcineze, mîngăindu-i cînd greșesc și dîndu-le începere de rele năravuri, fiindcă acest mijloc este cel mai dîntiu spre buna creștere a copiilor, căriia trebuie să-i luom foarte bine seama. Și căci noao aceste mijloace încă nu ne sint cunoscute bine, iar altor neamuri ce s-au deșteptat de multă vreme le sint foarte cunoscte și îmbrățișate. De aceea în veci povățuirile părinților către fii să le fie de a da ascultare dascalilor, și cînd și cînd, cerce-tînd învățătura lor față cu școlarul, acelora pentru care școlarul să va mulțami, părinții să facă dar acelor copii de un leu, sau jumătate, sau măcar de o para, după puterea fieșcăruia părinte. Iar acelora pentru care școlarul nu să va mulțami, părinții sau maicile lor să le arate că se despăr-tesc de ei și fug mîhniți, în vreme ce alți părinți merg pe la casele lor veseli, căci copiii lor nu numai învață bine, ci și urmează după povățuirile dascalilor. Și cu acest mijloc, copiii să vor folosi cu învățatură și cîștigare de bune năravuri, părinții să vor bucura pentru toate acestea, și mie nu-m va rămîne cheltuiala și strădaniia într-un zadar. Căci impropivă urmînd, nici copiii compatrioților miei nu vor dobîndi nici un folos, din care pricină și sufletele răposaiilor părinților miei nu vor simți nici o mulțumire, nici cei din urma noastră viitori, fii, nepoți și strănepoți, nu vor avea nici o pildă folositoare. Așadar negreșit trebuie ca, căzînd cu pocăință și cu rugăciune către milostivul Dumnezeu, ca să ne ajute și întliu să îmbrățișăm învățătura, care este cea dîntiu pricină spre a cîștiga adevărata lumină, apoi vredniciia economică, unirea, dreptatea și bunele năravuri. Și să depăr-tăm luxul, jafurile, mîndriia și această toată dezghinare care din zi în zi ne aduce la rea dărăpănare. Atuncea trebuie să avem nădejde că ne va izbuti gîndul cel folositoriu, spre cîștigarea învățături și bunelor năravuri.

*Constandin Radoviț
din Golești*

Deși, din mila lui Dumnezeu, intru întregimea sănătății și trupești, și mintale, mă aflu pînă astăzi, dar însă poruncii evanghelicești ascultător fiind, unde zice „Privegheați, că nu știți ziua, nici ceasul în care Fiul Omenesc vine“ și moartea d-a pururea înaintea ochilor avînd, socotit-am cele după urmă gînduri și voințe ale mele într-această diată, scrisă și iscălită de mine, a așterne, spre a se pune în lucrare cîte dintr-insele privesc asupra chiverniseliî casii și a copiilor miei, după trecerea mea dintr-această viață vremelnică către cea nemuritoare și vecinică. Făcînd dar întîi mărturisirea pravoslavnicii părinteștii mele credință a unuia sfinte, sobornicești și apostolicești biserici a Răsăritului, ca un fiu adevărat al ei, ceiu de la toți pre cîți ca un om voiu fi mîhnit, dată și de mine tuturor celor carii mă vor fi supărat, iertăciune din tot sufletul. După aceasta, întorcîndu-mă cu lăcrămații ochi către preaiubiții miei copii și aprinsul de rîvnă suflet către mult dorita Patrie, și împuns despre o parte de îngrijirea părintească către fiii miei, iar despre alta, de cunoștința datoriilor omului către Patrie, doresc, voiesc și poruncesc părintește fiilor miei ca, uniți întîi între dînșii, așa într-un gînd să-și îndrepteze faptele și învățăturile către folosul Patriii, precum eu, unit purtînd în sufletul meu ideea ei cu a lor, nu le poci lesne despărți, nici poci de una grăind a nu gîndi la amîndoă. Căci, măcar deși tîrziu de tot am avut noroc de a afla că, cînd omul nu gîndește la folosul Patriii, nici ea nu are datoria către el. De aceea, fiilor, fiți buni, voioși spre siujbele ei, ca să vă aflați fieșcare particulara statornicie și nestrămutată fericirea cea după putința omului în viața soțială. Deci, rugînd pe dumnealor frați, i soru-mea, i gineri-mieu, i boier Alexandru N. Filipescu, Mihalache i Costache Cornești, i Manolache Florescu să binevoiască a să însărcina cu epitropia casii mele i a copiilor, îi pohtesc a urma întocmai așezămînturilor și orînduieiilor mele de mai jos.

Toate lucrurile mele cele mișcătoare, după moartea mea să le vînză fără de deosebire, și cu banii ce se vor aduna să să plătească datoriile. Iar neajungînd, atunci toate cele nemișcătoare să se dea în arendă pã atîția ani încît să ajungă ca și datoria să se plătească, și să rămîie și pã seama cheltuielilor spre hrana, îmbrăcămîntea și învățatura copii-

lor, învățătura însă aceasta să le fie: după ce vor trece tot cursul științelor, apoi unul să învețe doctoria, altul matematica, și doi prăvilile i orînduială ostășască; și, cînd patria va avea orînduială dă ostași regulați, atunci acești doi să slujească Patriii și chiar cu singele lor.

Orînduitele de biserică pomeniri să le facă făr' de pombe, căci însum, în viață-m fiind, am îngrijit cît mi-au fost prin putință, nepotrivit lucru socotind a lăsa altora după moartea mea aceasta îngrijire. De aceea, fiilor, vă și pohtesc să nu vă amăgiți că alții trebuie să vă fie îngrijitori sufletelor dumneavoastră, ci fieșcare, în viață fiind, pe neputincios ajutați negreșit, făr' de a vă sfii că dintr-aceasta veți săraci. Așijderea, vă pohtesc ca și cheltuiala cea spre hrana și îmbrăcămîntea copiilor cu mare iconomie să să dea, ca să aibă din destul pe seama învățăturii, căci hrînindu-se ca tot omul și purtînd postav prost, nu vor fi goniți de nimeni, iar pro-copseala lipsindu-le, și ei vor fi săraci și făr' de nici o cinste, și Patriii netrebuincioși. De va urma trebuință a să vinde acaret spre plata datoriii, atunci să nu să vînză din cele ce am de moștenire de la răposatul părintele meu, după testamentul său, ci din cele ce însum am agonisit, adică casile zidite pã locul cumpărat, i Belvederea, pentru care am cumpărat moșie de am dat schimb și bani, cum și șaizeci pogoane vie pã moșia părintească, ale căroră trei acareturi sint toate sineturile. Cînd după aceasta nu va mai rămînea nici o datorie, atunci, puindu-se la mijloc și zestrea fiicii mele, să se împartă casa la toți frații deopotrivă și, dîndu-să întii fii-mii tot acele acareturi i lucruri ce să coprind în foaia de zestre, cum și prisosul, de va fi cu putință iar cu apropiere de acele acareturi, apoi, părțile ce vor rămînea pã seama fraților să se dea în arendă și dintr-acele venit să să cheltuiască cum am zis. Această însă deopotrivă împărțeală atunci să-și aibă urma-rea cînd pe dumneaiei, maica copiilor (pe carea eu am iertat-o din tot sufletul și mă rog și pã mine să mă ierte) va avea un asemenea cuget pentru toți; iar cînd va voi pentru oricare cuvînt sau pe copilă să nu o împărțească deopotrivă cu fiii, sau pã vreunul din fii să-l împărțească mai mult, atunci acel prisos să se scază din partea ce i se cuvîne a avea din periusia mea, care să se împartă iar la toți ca, fără deosebire, nici unul să nu aibă mai mult sau mai puțin din amîndouă periusiile.

Vă mai pohtesc, frați epitropi, ca venitul fieșcăruia fiu din parte-i să i se dea după ce va ajunge în vîrsta pravilni-

cească, cînd va avea săvîrșit tot cursul învățăturilor prin care o să-și cîștige hrana vieții, adevă unu doctor, altu inginer și doi nomicoși, dar și atunci vă rog cu lacrimi să fiți cu luare-aminte asupra aceluia ca să vedeți de are cînstită viețuire, de este iconom, de să silește să-i prisosească dintr-acel puțin venit un cît de mic capital sau, și de il cheltuiește, însă nu la nimicuri, ci la învățătură și la lucru de la care așteaptă folos. Unuia ca acela nu numai să i se urmeze darea venitului părții sale, ci să i să facă, cu fierbințeală vă rog, tot ajutorul după putință, înlesnindu-l spre mai bune urmări și povățuirea la cîte vîrsta nu-l destoinicește a judeca și a urma. Iar care, prin nenorocirea sa cea de bună voie, se va arăta împotrivor voințelor mele celor părintești și neurmător bunelor povățuiri ale dumnealor fraților epitropi, aceluia să i să dea numai jumătate din venitul părții sale, iar cealaltă jumătate să fie la păstrare, pînă îș va veni în cunoștință și îș va îndrepta viața spre calea cea bună, făcîndu-să cunoscut prin stăpînire ca pă unul ca acela nimeni să nu-l împrumute în nădejdea părții sale, căci acești copii n-au părți slobode de vînzare pînă nu vor ajunge toți în vîrsta pravilnicească. Căci atunci să va alege cine care parte stăpînește și, cînd unul va voi să vînză, poate altul să cumpere.

Aceste toate hotăriri și așezămînturi pe seama casii mele și a copiilor făcute, nefiind spre vătămarea nimănuia, crez că nu numai să vor urma de către epitropii miei, ci că și milostiva stăpînire le va ținea în seamă și le va înlesni, de le va trebui, urmarea; de aceea mă și rog dumnealor epitropilor întocmai să le păzească, ca să aibă blagoslovenia lui Dumnezeu și a Patriii.

1825, noiembrie 10

Constantin Goleșcu adeverez

NOTE ȘI COMENTĂRII

INSEMNARE A CĂLĂTORIILOR MELE

Volumul *Insemnare a călătorii mele*, Constandin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826, este tipărit în „Crăiasca tipografie a Universității ungare“ din Buda, 1826, 237 p. + 2 pe tabla de materii intitulată *Arătare despre cele ce să coprind în călătoria ce am făcut în anul 1824, 1825, 1826*. Această „arătare“ include mai multe titluri de capitole și subcapitole decât sînt în textul propriu-zis; de aici, edițiile ulterioare au preluat și inclus în cuprinsul relatării unele titluri, în special cele marcînd comentariile autorului, numite de el „cuvîntări deosebite“. Am generalizat acest procedeu și am introdus aceste titluri din tabla finală de materii pretutindeni în text, la locul cuvenit, între paranteze drepte. În rest, am urmat întru totul ediția princeps ale cărei exemplare (din Biblioteca Academiei, Biblioteca Centrală de Stat ș.a.) nu prezintă diferențe între ele.

Avizul („imprimatur“) cenzorului budan pentru cărțile românești, G. Petrovici, este din 2 septembrie 1826, ceea ce duce la concluzia logică că volumul a fost terminat și predat tipografiei înaintea acestei date. Cu toate acestea, cum am arătat pe larg în studiul introductiv, mai multe mențiuni din partea finală a textului (la 10 octombrie 1826 Goleșcu se afla în „crăia Vittemberg“, la 20 noiembrie se afla la Viena etc.) dovedesc că această parte trebuie să fi fost scrisă și predată tipografiei cel mai devreme la sfîrșitul anului 1826, mult după data la care cartea primise viza amîntită. „Insemnarea“ lui Dinicu Goleșcu n-a putut deci să apară înainte de începutul anului 1827.

Într-adevăr, faptul că volumul a fost tipărit abia în prima parte a anului 1827 este confirmat indirect în cîteva documente aflate în arhiva tipografiei Universității din Buda, menționate pentru prima dată și publicate în traducere românească de M. N. Rusu, în articolul *Dinicu Goleșcu*, din *România literară*, X (1977), nr. 6, p. 4—5. Ele se leagă de faptul că „Insemnarea“ cuprinde un scurt pasaj referitor la paricidul tînărului conte Beleznyay. Deși cartea fusese văzută de cenzură, după apariție, oficiul gremial de revizuire a cărților sesi-

zează autoritatea superioară și aceasta, Consiliul locumtenențial ungar din Buda, trimite pricina Cancelariei imperiale din Viena cu propunerea de a se interzice punerea ei în vânzare, la 18 decembrie 1827. Iată textul (*art. cit.*, p. 4):

„Oficiul gremial de revizuire a cărților, înaintînd două exemplare din cărțile publicate în semestrul I în tipografia cezaro-crăiască, dă cu umilință următoarele lămuriri:

Cărțile rămase nu se fac vinovate de nici o observație, în afară de cărticica românească de sub nr. 30, care descrie călătoria autorului Colescu (*sic!*) relatînd la p. 162, cum reiese din rîndurile 12—14, trista întîmplare petrecută cu comitele Beleznav, întîmplare care mai bine ar fi dată uitării decît să fie memorată prin cărți tipărite.

Acest consiliu nu poate să aprobe cele de mai sus, dar cum cenzorul care și-a dat avizul de tipar a decedat între timp și nu mai poate fi tras la răspundere, nu se găsește altă soluție decît în cazul retipăririi acelei opere să se omită paragraful menționat, iar exemplarelor care se mai găsesc în comerț să li se interzică vânzarea. Revizoratul atrage atenția oficiului să acționeze cu toată băgarea de seamă la cenzurarea lucrărilor românești“.

Cancelaria aulică din Viena privește cu mai multă îngăduință pericolul prezumtiv al pasajului incriminat din cartea lui Dinicu Golescu și răspunde Consiliului locumtenențial, prin contele Adam Revitzky, abia în ziua de 4 aprilie 1828, următoarele (*op. cit.*, p. 5):

„Cu bunăvoință trebuie să declare (cancelaria — *n.n.*) că preamîlîțata sa maiestate imperială a acceptat operele prezentate ei, imprimînd prin grija Tipografiei Universității din Pesta în decursul primului semestru al anului 1827 și că reține totuși cu plăcere propunerea referitoare la cărticica românească în care se amintește trista întîmplare ce s-a iscat între conții Beleznav și găsește de cuviință că, în cazul reimprimării opusculului, mai întîi să fie înlăturată comentarea amănunțită a acestei isprăvi, dar să nu fie îndepărtate din comerțul de carte exemplarele existente pînă acum.

Prin urmare, se aduce la cunoștința acestui Înalt Consiliu locumtenențial ungar preainalta rezoluție regală față de sugestia abia făcută acolo și confirmată aceluiași consiliu la 18 decembrie a.p. cu adresa nr. 33 115, la acțiunea cenzorilor de reluare a lucrării. Cele de mai sus se înaintează pentru cunoaștere și respectare.“

Consiliul locumtenențial trimite la rîndul lui directorului tipografiei, Mathias Anton Marcovics, la 6 mai 1828, hotărîrea instanței superioare. Publicată în traducere românească în *art. citat* al lui M. N. Rusu, adresa este reprodușă în originalul latin în culegerea lui Andrei Veress, apărută postum sub îngrijirea lui S. Domokos, *A Bu-*

dei Egyetemi Nyomda román kiadványainak dokumentumai (1780—1848), Budapest, 1982, p. 377, din care extragem esențialul:

„În legătură cu mica lucrare românească, care apare la nr. 300 în lista respectivă, între lucrările tipărite în cursul primului semestru al anului 1827 la Tipografia Univeristății regești din Pesta și înaintată către noi de susnumita voastră domnie, prin mijlocirea raportului din data de 9 iulie a aceluiași an, și care conține în ea descrierea călătoriei autorului ei, Golești, a fost emisă de curind o atare binevoitoare rezoluție regească: anume ca, în cazul unei retipăriri a acestei mici lucrări, să fie lăsat la o parte cuprinsul paginii 162, de la rindul al doilea pînă la al paisprezecelea, care cuprinde istorisirea tristei întâmplări care s-a petrecut între conții Beleznay. Dar totuși exemplarele aceleiași mici lucrări, aflate încă dinainte în comerțul de carte, să nu fie oprite de la vînzarea în public.“

Nu este inutil de menționat că regestul acestui document, care îi consemnează cuprinsul în limba maghiară în dosarele tipografiei, rezumă eronat textul și statuează interzicerea cărții lui Dinicu Golescu (*op. cit., loc. cit.*):

„Ertesíti, hogy Constantin Golescu havasalföldi bojár román utazási művet (*Insemnare a călătoriei mele*), amely a Nyomdában a múlt év első felében jelent meg, rendes jóváhagyás mellett felsőbb rendeletre kivonták a kereskedelmi forgalomból a Beleznay grófok benne leirt szerencsétlen esetének ismertetése miatt.“

(Se aduce la cunoștință că descrierea călătoriei boierului român care a apărut în prima jumătate a anului trecut la tipografie, cu aprobare în ordine, a fost scos din circuitul comercial prin decizia organelor superioare din cauza publicării cazului nenorocit al contelui Beleznay.)

Despre felul în care a fost primită cartea de către contemporani nu știm mai nimic. *Cuvîntul epitaif* al lui Heliade Rădulescu nu o pomeniște între marile sale realizări, *Dialogul despre literatura românească* din *Biblioteca românească* a lui Z. Carcalechi, care îl amintește pe Golescu printre scriitorii importanți (fasc. VIII, 1834, p. 32), spune în general că „multe cărți au dat spre luminarea neamului afară“, fără a o numi, iar în 1839, cînd M. Kogălniceanu scrie un discurs despre istoria culturii și a literaturii noastre, el pomeniște cartea și pe autor numai din auzite, drept „un voyage en Allemagne, par Radu Golescu de Valachie“ (cf. *Documente și manuscrise literare*, publicate de Paul Cornea și Elena Piru, vol. II, București, 1969, p. 222). Doar învățatul Vasile Popp o pomeniște în 1827, în prefața scrisă la psaltirea în versuri a ciudatului Pralea, ca o dovadă că „cultura Evropei străbate și în părțile acestea“, într-un subsol unde menționează și *Adunare de*

pilde („Multe bune și folositoare pentru cultura neamului și economia cîmpului au văzut și au însemnat în călătoria sa prin Evropa dumnealui Constantin Radovici din Golești, care, de le va pune în lucrare atîta cît poate un om privat, mare folos va aduce patriii. Vezi călătoria lui, tip. în Buda, 1826, și *Adunarea pildeilor filosofești* de același...“), precum și Heliade, în articolul introductiv al *Curierului românesc* intitulat *Istoria pe scurt a gazetei*, unde acesta invocă mărturia cărții lui Dinicu Golescu pentru faptul că, în alte părți, țărani citeau gazeta în mod curent: „Ca să arătăm cîtă întindere are gazeta în luminată Europă în zioa de astăzi, pentru aceasta citește și călătoriile d-lui marelui logofăt Constantin Golescu, unde vei videa că și chiar plugarii simt acolo că trebuie să trăiască după vrednicia cuvîntului...“ (*Curierul românesc*, I, 1829, nr. 1, 8/20 aprilie, p. 3). Nu este de mirare că, peste o jumătate de secol, *Conspectul asupra literaturii române* al lui V. Gr. Pop, care înregistrează nume precum N. Rucăreanu, V. Boerescu sau farmacistul Ștefan Popini, nu-l amintește în nici un fel pe Dincu Golescu.

Gr. Tocilescu știa însă cartea și o consultase chiar, deși nu o are cu el în străinătate, cînd scrie articolul *Ceva despre Constantin din Golești*; consacrat mai ales *Adunării de pilde*, articolul se referă și la *Insemnare a călătoriei mele*, caracterizînd-o corect: „Întreprinzînd o călătorie prin Europa occidentală, el observă totul cu amănunte și, întorcîndu-se în patrie, publică viagiul său plin de-nvățăminte pentru concetățenii săi“ (*Românul*, XIX, 1875, 18 iulie, p. 642).

Primul care semnalează valoarea și originalitatea operei lui D. Golescu, propunîndu-și chiar să republice părți alese din ea, este M. Gaster, în articolul *Din scrierile lui Constantin Golescu în Revista literară*, VI (1885), nr. 22, p. 478—481 (articolul se continuă în nr. 24 și 25 cu prezentări și extrase din carte). El începe prin însăși constatarea că numele acestui mare patriot și om de cultură lipsește din manualele vremii: „În zadar veți căuta acest nume printre cărțile de istoria literaturii române, cu toate că avem de la dînsul mai multe opere interesante din punctul de vedere al concepțiunii lor, al stilului lor, al scopului ce urmăresc, și cari le pun mai presus decît alte opere moderne, trîmbițate și sus lăudate“. Gaster găsește că în cărțile lui Dinicu Golescu „recunoaștem spiritul de renaștere puternică, suflarea patriotică care pune toate în slujba dezvoltării naționale și care ne dau oglînda acelor vremuri de frămîntare, cînd epoca modernă începe a se accentua în toate manifestările literare“. Despre *Insemnare a călătoriei mele*, autorul constată că „este totdeodată înțlia lucrare de felul acesta ce o posedăm în literatura română; este cel dintîi călător care-și descrie călătoria în limba română și cu un scop bine lămurit...“ Publicația lui Gaster se intrerupe însă înainte de a ajunge la sfîrșit

din cauza expulzării autorului, care apucă însă să reproducă precuvintarea cărții, însemnare despre „lux“, lunga filipică împotriva asupritorilor țăranului și alte câteva fragmente importante.

Aceste încercări de recuperare n-au însă ecou imediat și manualul de limba și literatura română al lui Al. Philippide din 1888, de pildă, nici nu menționează numele lui Dinicu Golescu. Abia după începutul secolului nostru se poate vorbi de pătrunderea sa în conștiința publică, odată cu larga prezentare pe care o face ideilor sale — pe baza relatării călătoriilor — Pompiliu Eliade în *Histoire de l'esprit public en Roumanie*, Paris, 1905. Acesta îi consacră un larg capitol „primului român modern“, considerându-l figura cea mai reprezentativă a perioadei de tranziție și comparându-l cu Herodot și Montaigne; el este primul care își dă seama că descrierile propriu-zise sînt partea cea mai afectată de trecerea timpului; „au contraire, ses explications au bas des pages, ses parentheses, ses exclamations, ses réflexions, ses longues digressions, les passages où il s'est le plus laissé aller, et qui décèlent plus d'abandon et moins de travail de sa part, voilà ce qui nous intéresse aujourd'hui d'abord, car c'est là que nous découvrons l'âme de l'auteur et le tableau de son époque“ (I, p. 179). După doi ani numai, N. Iorga îi acordă și el scriitorului un loc de frunte între reprezentanții generației sale și-i examinează *Însemnarea* în perspectiva încercărilor similare ale unor predecesori sau contemporani, prezentînd observațiile luminatului boier ca „un întreg program în vederea europeanizării noastre“ (*Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, I, 95).

Pe terenul astfel pregătit, prima ediție a *Însemnării de căldtorie* se bucură de o primire foarte favorabilă. Realizată de un bun istoric și arhivist, Nerva Hodoș, bibliotecar la Academie, ediția — așa cum menționam și în *Nota asupra ediției* — este încă utilă. Dacă textologia era încă departe de exigențele moderne, editorul suplinește o mare parte din această lacună prin minuția și exactitatea cu care reproduce textul, iar introducerea sa schițează primul tablou, amplu și documentat, al genealogiei familiei, al vieții și al activității autorului (N. Hodoș este primul și, din păcate, ultimul cercetător care a avut acces la arhiva familiei, păstrată în conacul de la Golești, care a fost distrusă în timpul primului război mondial). Toate recenziile și notițele care sînt consacrate acestei ediții salută nu numai munca probă a editorului, dar și revelația unei cărți pe nedrept uitate. Ov. Densusianu vorbește de „un observator pătrunzător și dornic de a vedea pe compatrioții lui cu alte obiceiuri și alt suflet“ (în *Viața nouă*, VI, 1919, nr. 9, p. 180.) C. Stere pomeneste de „un interes de actualitate“ al cărții (*Viața românească*, V, 1910, nr. 7), iar N. Iorga, care folosește prilejul pentru a face încă un portret moral al autorului, salută ediția care „e perfectă prin reproducerea îngrijită și sigură a textului... prin bogăția știrilor cuprinse

în *Prefață*, prin varietatea multora din informații și prin critica discretă cu care e scos la lumină adevărul" (N. Iorga, *O nouă ediție a amintirilor lui Dinicu Golescu*, în *Neamul românesc literar*, II, nr. 20, p. 311—312). Consecință directă a interesului stîrnit pentru Dinicu Golescu prin această ediție sînt și o serie de articole semnate de G. Bogdan-Duică, N. Bănescu ș.a., pe care cititorul le va găsi indicate în bibliografia finală; acest interes explică și reluarea ediției lui Nerva Hodoș chiar în anul următor, într-o colecție populară („*Biblioteca populară «Socec»*“, București, 1911, X + 246 p.) și în 1915, în seria de autori clasici ai vechii edituri Minerva, cu o prefață de P. V. Haneș. Cele trei ediții ale *Insemnării* în numai șase ani dovedesc că succesul cărții nu se limitase la cercul restrîns al cîtorva specialiști.

La p. 36, referirea la „bietul Efrosin“ care criticase luxul dăunător trimite la un discurs al lui Eufrosin Poteca, *Cuvînt zis la ziua nașterii Domnului nostru Is. Hs. către înălțimea sa Grigorie Ghica voievod...* în 1825. Vorbînd înaintea domnitorului, Poteca arată că „slava împăraților europeni în ziua de astăzi“ se datorează dreptății, grijii pentru comerț și altor calități: „iar de lux să feresc ca de niște venin aducătoriu de moarte. Stofele cele scumpe în ziua de azi au rămas numai pentru comediași, iar cei cinstiți să fălesc cu înțelepciunea, cu dreptatea...“ etc. (E. Poteca, *Cuvinte paneghirice și moralnice*, București, 1826, p. 21).

La p. 39, tabloul reprezentînd „o fereastră zugrăvită cu fofezeli, deschise și un cap de om scos pe fereastră“, din galeria imperială vieneză ar fi, după C. Stere, „cunoscuta pînză a lui Samuel Hoogstraeten, care și astăzi se află în Galeria Imperială din Viena. Hoogstraeten e un elev al lui Rembrandt, și nu dintre cei mai de seamă, și dacă Golescu vorbește despre el și nu menționează nici un tablou al lui Rembrandt însuși, de pildă, nu poate fi decît o explicare: ceea ce l-a impresionat în cazul de față este pur și simplu trucul tehnic...“ (C. Stere, „*Europa*“ pentru un călător român din 1825, în vol. *În literatură*, Iași, 1921, p. 18). Identificarea tablourilor amintite de Golescu l-a atras de altfel pe C. Stere în chip special. Cele două tablouri, unul „întru care să arată întristarea a unii întregi familii pentru fiul ce să pornește la războiu“ și celălalt, „unde să arată bucuria a altii familii pentru fiul ce s-au întors acasă de la războiu“ (pe aceeași pagină) sînt, după Stere, „cele două tablouri cu acest subiect de Johann P. Krafft, pictorul vienez de la începutul veacului al XIX-lea deși n-am controlat data achizițiunii lor de către galeria imperială“ (*op. cit.*, p. 19), iar din galeria de pictură din München, „un copil ce să silește, suflînd, să stingă o luminare ce o ține o fată

în mână“ (ed. de față, p. 92) ar fi „micul cadru al lui Gottfried Schalken, din școala lui Gerard Dov (astăzi în galeria Erlangen)“; „Seneca, cînd singur se omoară în baie“ (ed. de față, p. 92) ar putea fi opera lui Rubens, căci „nu cred că i-ar fi putut atrage atențiunea pinza lui Ribera cu același subiect, ce se află în aceeași veche pinacotecă“, după cum tot lui Rubens i-ar aparține alte tablouri menționate în aceeași înșurire, „Arhanghelul Mihail aruncînd jos spre răzvrătitorul inger“, „biruința lui Thesei ce au făcut asupra Palestrii, împărătesii amazoanelor“, „Războiul amazoanelor“, „Moartea pruncilor celor nevinovați“ și „Isus Hristos primind cu blîndețe pe pocăita păcătoasă“ (Stere, *op. cit.*, p. 19—20), iar „Avraam, stînd gata să jertfească pre fiul său Isaac, și ingeriul îl poprește“ (ed. ns., p. 92) „nu poate fi decît celebrul *Sacrificiul lui Isaac* de Rembrandt, din vechea pinacotecă“ (Stere, *op. cit.*, p. 21—22).

La p. 47, celebra filipică împotriva asupritorilor țaranului și în general împotriva decăderii morale din țară poate fi comparată cu formularea ei mai generală și mai estompată, din pilda [906] din *Adunare de pilde*, unde Dinicu Golescu zice: „O, cît nu credem că omul pentru om este datoriu, ci noi ne scribim, îl batjocorim, nu îl ajutăm, nu îl învățăm, destul îl năpăstuim prin judecăți nedrepte...“ etc. (vezi, în ed. de față, p. 77).

La p. 85: Vistierul Hagi Moscul, pe care Dinicu Golescu îl dă ca exemplu de negustor „statornic în averile sale“, dușman al luxului și bine întemeiat în întreprinderea lui, este bancherul bucureștean Ștefan Hagi Moscu, care va da un faliment răsunător în 1837, sărăcind un mare număr de deponenți. Despre acest eveniment care a impresionat epoca avem însemnarea unui contemporan, confirmînd însă indirect buna apreciere de care acesta se bucura în lume și implicit judecata lui Golescu: „1837, mai 3, au dat faliment căminarul Ștefan Moshu cu sumă de datorie mare pentru cincisprezece meleoane, cum să aude. La 4 mai i s-au pecetluit casa și lucrurile dintr-însa, pînă la luminările de seu. Numai de această casă nu avea temere țara să o vază căzută în adîncă sărăcie...“ (cf. Ilie Corfus, *Însemnările Androneștilor*, București 1947, p. 77). Falimentul bancherului nu s-a datorat însă nepriceperii sau unor manevre necinstite, ci faptului că împrumutase cu sume uriașe pe diferiți mari boieri, inclusiv pe fostul domnitor Alex. Ghica, aceștia neonorînd la scadență polițele și făcîndu-l în acest fel pe Hagi Moscu să nu poată plăti datoriile contractate față de băncile vieneze (cf. Const. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, București, 1972, p. 185 și urm.). În momentul falimentului, Al. D. Ghica ar fi datorat băncii Hagi Moscu suma — uriașă pe

atunci — de peste 15 000 lire sterline (D. Limona și Elena Moisuc, *Casa comercială Hagi Moscu...* (II), în *Revista arhivelor*, nr. 4, 1977, p. 396).

La p. 90: Biblioteca regală din München sau Hofbibliothek, fondată în 1558 de ducele Albrecht al V-lea al Bavariei, era — și este încă, sub denumirea de Biblioteca de stat a Bavariei — una dintre cele mai mari biblioteci din Europa, mai ales în domeniul cărții rare, al incunabilelor și al manuscriselor, posedând astăzi peste trei milioane de cărți, 16 000 incunabile, 16 000 manuscrise latine, 8 000 germane ș.c.l. Perioada în care o vizitează Dinicu Golescu este una de mare avânt, acum fiind aduse aici un mare număr de cărți și manuscrise din centrele monacale învecinate ca Salzburg, Tegernsee, Schäftlarn, din Regensburg, Freising ș.a.

Dintre piesele enumerate de Golescu, „lexiconul latinesc manuscris pe memvrană de la anul 1158“ este probabil *Glossarium Salomonis*, un dicționar enciclopedic compilat de episcopul Salomon III din Constanț (sec. IX—X), scris în 1158 pe pergament, cu mai multe ilustrații.

La p. 95: acel „vestit profesor din toată Evropa, anume Thirsie, om de neam saxon, blajin și foarte iubitoriu de omenire“, este Friederich Wilhelm Tiersch (1784—1860), cunoscut elenist, filolog și pedagog, profesor la Universitatea din München, viitor președinte al Academiei bavareze de științe, autor al unei *Griechische Grammatik*, apărută în 1812 și reeditată de mai multe ori, al unei ediții din Pindar și al mai multor studii între care *De l'état actuel de la Grèce et des moyens d'arriver à sa restauration* (Leipzig, 1833), dar și al unui volum de călătorii în Italia, apărut chiar în anul când îl cunoaște Golescu, 1826. Are preocupări majore pentru reorganizarea învățământului, fiind inițiatorul sistemului de învățământ în vigoare în mai toată Germania la mijlocul secolului trecut. El este probabil unul dintre acei „profesori streini“ la sfatul cărora Dinicu Golescu îndeamnă pe compatrioții să-și trimită copiii la studii când se află în vîrstă fragedă și nu când sînt deja formați. Relația dintre savantul german și cărturarul român este confirmată de două scrisori adresate de Golescu lui Thiersch care, deși fără importanță pentru opera scriitorului nostru, atestă calitatea relațiilor pe care acesta le-a putut stabili în decursul călătoriei sale. Scrise într-o franceză fără cusur și cu o caligrafie care trădează obișnuința acestui scris, epistolele nu pot fi autografe ale lui Golescu și deci nu ne pot dezvălui „un Dinicu Golescu bun cunoscător al limbii franceze“, cum consideră I. Oltean, care publică textele în *Manuscriptum*, nr. 2, 1977, p. 174—

177. Ele au fost probabil traduse și scrise de către unul din dascălii francezi ai timpului, care nu lipseau pe atunci la București, și pe care Golescu l-a folosit ca interpret. Reproducem aici, după articolul citat al lui I. Oltean, cele două texte, aflate astăzi în fondul Thierschiana de la Bayerische Staatsbibliothek:

„I

Golesco
à payer à M. Knittelmaier
316 fl. 8 kr.
le 16 sept.

Bucarest, le 23 Août
N.S. 1828

Monsieur,

Je devais en effet envoyer depuis long-tems l'argent qui m'a été demandé, mais comme j'étais décidé d'aller prendre des bains à Carlsbad d'après les ordres des médecins, et que je devais déjà y être au mois d'août, je croyais apporter cet argent moi même. Maintenant que des circonstances impreuues ne me permettent plus d'entreprendre ce voyage, j'envoie les 300 fl. que vous aurez la bonté de remettre à mr. l'administrateur Knittelmaier. Je sais, Monsieur, cette occasion pour vous témoigner la haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être

Votre très humble et très obligeant serviteur,

Constantin Golesco

Vous aurez la bonté de remettre au Pr. Charles Soutzo la lettre ci-incluse ainsi que 20 florins.

II

Monsieur le Conseiller,

Vous ne trouverez pas indiscret, j'ose l'espérer, si je prends la liberté de m'adresser souvent à vos bontés, dans le but de procurer un protecteur bienveillant à de jeunes gens que l'amour de l'instruction anime et conduit dans la capitale que les lumières et la sagesse ont choisi pour leur séjour. Telle est aujourd'hui l'occasion que fournit le départ des Mrs. Jean et Constantin Kretzulesco, mes compatriotes, qui se dirigent à Munich dans l'intention salutaire de cultiver leur esprit et de devenir un jour dignes de servir utilement, et de consacrer leur connaissances à leur patrie.

Daignez donc, Monsieur le Conseiller, les guider dans la voie qu'ils doivent suivre pour arriver au terme désiré, et leur tenir lieu de père et de protecteur; leur qualité d'étrangers et le but de leur voyage sera, sans doute, un titre suffisant à vos yeux, pour leur mériter la faveur insigne que je sollicite aujourd'hui à leur égard.

Quant à moi je ne cesserai jamais de témoigner la reconnaissance sans bornes et la grande considération avec laquelle

J'ai l'honneur d'être, Monsieur le Conseiller,

Votre très humble et très obseissant serviteur

Constantin Golescu

Bucarest

Le 5 juillet 1829"

ADUNARE DE PILDE

Prima carte pe care a tipărit-o Dinicu Golescu la Buda în anul 1826 este *Adunare de pilde bisericești și filosofești, de întâmplări vrednice de mirare, de bune gândiri și bune neravuri, de fapte istoricești și anecdote, tălmăcite de pre limba grecească în cea romanească de Constantin Radovici din Golești, deosibită în trei părți și dată în tipăriu*. La Buda, în Crăiasca tipografie a Universității ungar[ești], 1826, purtînd tot pe foaia de titlu traducerea germană aproximativă *Moralische Sammlungen aus der Kirchengeschichte und gemeinnützige Sätze aus der Philosophie*. Pe pagina de gardă a cărții apare titlul prescurtat: *Adunare de folositoare învățături*. Cartea are 416 pagini și poartă la sfîrșit indicația: „Tălmăcirea de asemenea folositoare pilde va urma în al doilea tom“, de unde rezultă că autorul avea de gînd să o continue; moartea sa neașteptată, patru ani mai tîrziu, l-a împiedicat să ducă și acest proiect la îndeplinire. Ea primește viza cenzorului imperial, Gheorghe Petrovici, la 18 mai 1826, cînd autorul se afla, după toate probabilitățile, la Buda.

Textul se reproduce pentru prima oară, urmînd ediția princeps din 1826, cu corecturile eratei despre care am oferit amănunte în *Nota asupra ediției*.

Adunare de pilde este, în intenția lui Dinicu Golescu, un manual de filosofie practică, accesibil celor mai largi pături și vîrstelor celor mai fragede datorită faptului că învățăturile sale sînt transmise prin intermediul unor texte accesibile cu caracter literar: fie proverbe, maxime, sentințe, fie anecdote, povestiri de dimensiuni diferite (unele

au chiar două sau trei pagini), din care se degajă cu claritate un îndemn moral. Este sigur că Dinicu Golescu a gândit această antologie ca o carte de școală în sensul cel mai larg al cuvintului. Există mărturii că *Adunare de pilde* a fost difuzată gratuit printre copii tocmai ca premiu sau ca manual. O notiță nesemnăată, din 1827, pe un exemplar al cărții arată că „Această carte, fiindcă le-au făcut Golescu și le-au dat părintelui Eufrosin Poteca ca să le împărțească la noi, la băieți, și mi-au dat și mie pe aceasta, dar nu ca să o vînz ori s-o prăpădesc, decît numai ca să mă deprinz a citi bine și slobod“ (publicată de M. Gaster, *Din scrierile lui Constandin Golescu*, în *Revista literară*, VI, 1885, nr. 22, p. 479), iar un bilet tipărit de la „împărțirea darurilor la examenul general al anului 1837, în colegiul Sf. Sava din București“, atestă că volumul era încă distribuit ca premiu — la unsprezece ani după apariția sa — dintr-un fond donat probabil școlii tot prin intermediul lui Poteca, care funcționase aici ca profesor pînă în 1832 (cartea, premiul al II-lea dat școlarului Vasile Aricescu din cl. a II-a umanioare pentru „siliință la învățătura hronologhiii“, adică a istoriei, se află azi în fondurile Bibliotecii Academiei).

Așa cum rezultă din chiar titlul său, cartea lui Dinicu Golescu este o antologie. În prefața adresată „iubitului cetitor“, el indică trei dintre sursele sale: vechea tipăritură românească *Pilde filosofesti*, pe care o citise mai demult dar, nemaigăsind-o acum probabil (el vorbește de „rărirea în care au ajuns această carte“), selectează și traduce din originalul ei grecesc un număr de sentințe, un volum al „franzozului anume M. H. Lemeru“ și, în al treilea rînd, „cărțile dascălului meu, chirie Stefan Comita, ce și sfinția sa are adunate de la alți mai vechi scriitori și așezate pentru întrebuințarea învățaturii...“ Prima dintre aceste surse nu a fost greu de identificat și ea este cunoscută cercetătorilor care ne-au precedat. Tipărită pentru prima oară de Antim Ivireanu în 1713 și tradusă din grecește tot de el, după cum afirmă Del Chiaro în scrierea sa memorialistică *Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Veneția, 1718, p. 124, *Pildele filosofesti* este la origine o culegere de maxime traduse din limbile arabă, persană și turcă de cunoscutul orientalist francez Antoine Galland, cel care a făcut cunoscute europenilor pentru prima dată faimoasele *O mie și una de nopți*; ea a fost publicată în anul 1694 la Paris sub titlul *Les bons mots et les maximes des Orientaux. Traduction de leurs ouvrages en arabe, en persan et en turc* (cf. Al. Dușu, *Un livre de chevet dans les Pays Roumains au XVIIIe siècle*: „*Les dits des philosophes*“, în *Revue des études sud-est européennes*, IV, 1966, nr. 3—4, p. 513—533). Culegerea lui Galland a fost tradusă în italiană de secretarul lui Constantin Brîncoveanu, acel Anton Maria Del Chiaro amintit mai sus; textul său a fost tradus în neogreacă de predicatorul curții brîncove-

venești, Ioan Avramios, iar acesta, la rîndul său, în românește de către Antim Ivireanu. Atît textul românesc, *Pilde filosofesti de pe limba grecească tipărite rumânește* . . . , cît și cel neogrec, Γνωμικά παλαιών τινών φιλοσόφων, au fost tipărite la Tîrgoviște în 1713 și au fost reeditate de numeroase ori: cel grec în 1732, 1758, 1780, 1800, 1816 etc., iar cel român în 1783 (în două ediții: una la Rîmnic, alta la Sibiu), 1795, 1844; el a mai fost inclus, fără specificarea originii, în *Octoihul mic* tipărit la Iași în 1786 de iluministul Leon Gheuca (cf. Al. Dușu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII*, București, 1968, p. 50). De asemenea, versiunea românească a acestei culegeri a circulat intens în tot cursul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea în copii manuscrise, dintre care un număr considerabil — cca douăzeci și cinci — se păstrează pînă astăzi, în biblioteci publice. Ele provin din toate provinciile țării, atestînd o difuzare remarcabil de unitară pe teritoriul românesc, și se găsesc în general în culegeri de tip etic educativ, alături de alte texte analoge precum *Floarea darurilor*, *Întrebări și răspunsuri*, *Învățătură de obște*, pilde extrase din *Ceasornicul domnilor* al lui Guevara sau din cărți populare, care alcătuiesc — după opinia lui Al. Dușu — un „adevărat breviar destinat să ofere posesorului său sfaturi . . . pentru a-l face să devină un *honnête homme*“ (*op. cit.*, p. 53). Includerea cărții printre sursele antologiei didactice a lui Dinicu Golescu urmează deci unei tradiții bine stabilite.

A doua sursă indicată de autor este „cartea franțuzului anume M. H. Lemeru ce o numește *Luminoasă pildă sau noao adunare de fapte istoricești și anecdote*“. Într-o carte dedicată familiei Golescu, G. Bengescu o identifică drept „l'ouvrage de Lemaire *Recueil de faits historiques et d'anecdotes*, paru à Paris en 1820“ (*Les Golescu*, Bruxelles, [f.a.], p. 149). Autoritatea de bibliograf și, poate, aceea de rudă a Goleștilor a făcut ca indicația lui Bengescu să nu mai fie verificată și a trecut ca atare în lucrări ulterioare: Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, 1972, p. 242, Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, 1977, p. 599 ș.a. Scriitor didactic și specialist în adaptările unor opere literare pentru uzul tineretului, Henri Lemaire este autorul unui mare număr de lucrări, care s-au bucurat de succes la începutul secolului trecut, antologii morale și de învățătură precum *Le nouvel écolier vertueux*, Paris, 1817, *Guide de la jeunesse à son entrée dans le monde ou le Retour des anciennes vertus*, Paris, 1818, *Anecdotes chrétiennes ou choix d'anecdotes* . . . , Paris, 1820, sau adaptări pentru tineret ale unor opere literare cunoscute, de diverse proveniențe, cele mai multe avînd însă deja un caracter moralizator pronunțat: *Le Petit Robinson*, Paris, 1810 (în 1836 ajunsese la ediția a noua), *L'Épictète de la jeunesse ou Pensées morales* . . . ,

Paris, 1815, *Petit Anacharsis ou le voyage du jeune Anacharsis en Grèce abrégé... pour l'usage de la jeunesse*, Paris, 1820, ba chiar și *Le Château de Kenilworth*, melodramă în trei acte „trasă” după romanul lui Walter Scott împreună cu Boirie, în 1822, și multe altele, inclusiv niște *Beautés de l'histoire des voyages les plus fameux...*, 1821, în două volume. Cartea utilizată de Dinicu Golescu prin intermediul traducerii grecești a ginerelui său Al. Racoviță nu este însă aceea indicată de Bengescu, al cărei titlu nu figurează în catalogul Bibliotecii Naționale din Paris, ci *Les exemples célèbres ou nouveau choix de faits historiques et d'anecdotes propres à orner la mémoire de la jeunesse et à lui inspirer l'amour de toutes les vertus qui peuvent faire le bonheur et la gloire de l'homme en société*, Paris, 1817. A treia ediție, apărută în 1823 (a doua nu este cunoscută), este probabil cea care a stat la originea traducerilor apărute în antologia lui Dinicu Golescu.

A treia indicație a compilerului antologiei, cea referitoare la cărțile lui Stefan Commitas, este ambiguă și se pretează la două interpretări. Prima ar fi aceea că Golescu vorbește de cărțile din biblioteca eruditului său dascăl, pe care acesta i le-ar fi împrumutat pentru a-și extrage din ele textele necesare; acest lucru ar fi fost posibil însă numai înainte de 1821, când Commitas părăsește Bucureștii pentru a nu mai reveni niciodată, și ar împinge astfel prea înapoi momentul începerii lucrului efectiv la proiectul său didactic-moralizator. A doua interpretare posibilă este aceea că Dinicu Golescu s-a referit la cărțile și compilațiile didactice ale lui Commitas însuși, în primul rând (așa cum bănuiește Ariadna Camariano-Cioran fără să aducă însă argumente, *op. cit.*, p. 129) acea enciclopedie didactică tipărită în douăsprezece volume la Viena, între 1812—1814, *Ἐγκυκλοπαιδεία ἑλληνικῶν μαθημάτων...*, care cuprinde un mare număr de texte clasice utilizate în învățământul vremii, fie pentru traduceri, fie pentru comentarii cu caracter filosofic-moral. Din această antologie foarte răspândită în epocă, Dinicu Golescu utilizează — așa cum vom vedea mai departe — două opere importante: fabulele esopice și *Discursul către Dimonicos* al lui Isocrat. Se confirmă deci ipoteza privitoare la faptul că „enciclopedia” lui Commitas i-a fost, într-o oarecare măsură, model; rolul lui Dinicu Golescu în realizarea selecției nu trebuie însă minimalizat, căci el alege două texte din cele câteva zeci ale imensei antologii care este „enciclopedia” lui Commitas, potrivit nu unui plan de învățământ ca acolo, ci unor principii morale unitare (nu e imposibil ca și vreun alt text să provină totuși din culegerea profesorului său, căci n-am putut vedea decât primele zeci din cele douăsprezece volume ale antologiei menționate, la Biblioteca Centrală Universitară din Iași).

Uitată pentru o jumătate de secol, *Adunare de pilde* este readusă în atenția posterității prin articolul lui Gr. G. Tocilescu *Ceva despre Constantin din Golești*, în *Românul* din 18 și 19 iulie 1875. El are surpriza să găsească la un anticar din Praga această carte pe care n-o cunoștea („O fericită întâmplare mi-a dat plăcuta ocaziune ca, întrerupînd pentru cîteva ore ocupațiunile curat universitarii, să studiez o pagină din viața unui mare patriot român de la începutul acestui secol, a lui Constantin Goleșcu. Răscolind într-o zi prin rafturile prăfuite ale unui buchenist d-aci... , nu fără mirare dădui peste o carte românească pe care n-o cunoșteam...”) și prezintă pe larg volumul, din care apreciază limba „corect română, astfel precum o vorbește poporul, amestecată pe ici-colea cu neologisme ca *simțimint*, *interesat* și cîte altele. Alegerea sentințelor și istorioarelor este făcută cu gust și simț practic...”, precum și critica îndreptată mai ales împotriva „dandyilor noștri mînușați și binoclași cari, în zădărnicia trufiei lor, desprețuiesc limba și obiceiurile...” După articolul lui Tocilescu nu mai găsim mențiuni notabile ale acestei cărți pînă la *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea* a lui N. Iorga, din 1907; el o amintește aici, la sfîrșitul paragrafului dedicat lui Goleșcu: „Tot în acest an se dă în lucru și apare un fel de carte de cetire pentru popor, alcătuită de Goleșcu, pe de o parte, dintr-o culegere didactică a dascălului său din vremuri, Stefan Comita, și, pe de altă parte, după *Luminoasa pildă sau nouă adunare de fapte istoricești și anecdote* de H. Lemaire” (vol. I, ed. Rodica Rotaru, p. 102). Mai mult nu spun nici alte sinteze care i-au urmat: P. V. Haneș o citează în prefața ediției sale din 1915, G. Călinescu o menționează doar în *Istoria sa*, iar Gh. Popp, care-i consacră autorului o micromonografie în 1968, consideră și el că volumul era destinat „a fi manual didactic”, dar crede că versiunea lui Goleșcu din *Pilde filosofești* este „superioară” celor românești anterioare (ale lui Antim Ivireanu adică), numește „mici istorioare cu animale” fabulele al căror autor nu-l recunoaște și, indus în eroare de o greșeală de tipar, crede că autorul lui Πρὸς Διόνικον este Socrate, nu (pseudo)-Isocrate. Într-un fel, lipsa de atenție cu care a fost tratată antologia lui Dinicu Goleșcu este consecința directă a necunoașterii sale. Păstrată în puține exemplare, niciodată reeditată, era oarecum firesc ca discuția ei să rămînă la generalități. Considerînd că ea luminează în mare măsură concepțiile etice și pedagogice ale lui Dinicu Goleșcu, că ea completează imaginea gînditorului și patriotului care a scris *Insemnare a călătoriei mele*, am crezut că reeditarea ei într-un volum de scrieri este indispensabilă.

PARTEA ÎNȚII

Partea întâi a antologiei cuprinde un număr de 946 învățături de diferite tipuri — maxime, proverbe, sfaturi morale, anecdote istorice sau pseudoistorice cu tilc, gnome numerice ș.a. — cărora li se adaugă în final, sub titlul *Întrebare a lui Omir pentru pește*, câteva jocuri de cuvinte de tipul celor întâlnite frecvent prin calendarele vremii. O parte considerabilă a acestor pilde a fost tradusă după culegerea menționată a lui Antoine Galland, utilizată în versiunea neogreacă a lui Ioan Avramios; Dinicu Golescu a selectat din acest text un număr de 273 pilde pe care le găsim în prima treime a acestei părți, ultima identificată de noi fiind aceea cu numărul 296. Cele 23 pilde intercalate între ele reprezintă uneori elaborări personale ale autorului (comentarii sau meditații inspirate de maximele care le precedă) sau au fost astfel modificate încît nu le-am putut stabili modelul. Întrucît nu există un studiu comparativ al versiunilor greacă și română din *Pildele filosoferi* (el ar fi fost necesar pentru că nici textul, nici ordinea pildelor nu sînt în întregime identice) și pentru a pune în lumină felul personal în care Dinicu Golescu traduce aceste „pilde“, redînd de multe ori sensul general și nu litera textului, dezvoltînd ideea care îl interesa, adăugînd uneori observații, completări sau introducînd rezerve, am reprodus în notele de mai jos atît modelul neogrec al fiecărei maxime, cînd l-am putut identifica, cît și traducerea mai veche a lui Antim, de obicei foarte aproape de original. Am utilizat în acest scop prima ediție a lui Antim, din 1713 (pentru textul vechii traduceri românești), și cea mai recentă dintre traduceri neogrecești aflate în Biblioteca Academiei care reeditează traducerea lui Avramios, adică aceea din 1780 (pentru textul grec). Originalul neogrec și traducerea lui Antim Ivireanu (aceasta dată între ghilimele) sînt ordonate sub numărul fiecărei pilde din textul lui Golescu, număr dat de noi cu acest prilej și pus între paranteze drepte, pentru că nici una dintre versiunile existente — grecești sau românești — nu numerează pildele. În unele cazuri am adăugat acestor două paralele la textul pildelor lui Golescu (modelul grecesc și traducerea anterioară a lui Antim) și comentariul, îndreptarea sau traducerea noastră, dacă și cea a lui Antim se îndepărtează de original. În alte câteva cazuri am făcut trimitere la pilde existente în culegerea de *Povăștiri i cuvinte adevărate* a lui Iordache Golescu, utilizată în ediția realizată de Iuliu A. Zanne în cadrul colecției sale *Proverbele românilor*, vol. VIII, București, 1900.

În notele care urmează, ordonate după numărul pildei din textul lui Dinicu Golescu, cititorul va observa câteva lipsuri. Ele sînt ale

acelor pilde al căror model n-a fost identificat în culegerea lui Avramios, respectiv în traducerea lui Antim Ivireanu, și nu au nici o paralelă apropiată în culegerea lui Iordache Golescu.

[1] Εγὼ φοβοῦμαι τὸν Θεὸν καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν Θεὸν, δὲν φοβοῦμαι ἄλλὸν πάρεξ ἐκείνου ὁποῦ τὸν Θεὸν δὲν φοβάται.

„Eu mă tem de Dumnezeu și după Dumnezeu nu mă tem de altul fără numai de acela ce nu să teme de Dumnezeu.“

[2] Δὲν ἔμπορεῖ νὰ γνωσίση τινὰς καλὰ τὸν ἑαυτὸν, ἂν δὲν γνωσίση πρὸς τὸν πλάστην του.

„Nu se poate să cunoască neștine pre sineș bine de nu va cunoaște întâi pre ziditoriul său.“

[3] Ἀπωλείται ὁποῖος ἀφίνει τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ὑποτάξη τὸ λογικὸν του.

„Cine supune mintea sa pohtelor celor rele piere.“

(Piere cine-și abandonează rațiunea poftelor.)

[4] Ἡ ζωὴ εἶναι ἕνας ὄπνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν ἐξυπνοῦμεν, πρᾶς μόνον τὴν ὄραν τοῦ θανάτου.

„Viața iaste un somn dintru carele nu ne putem deștepta, fără numai la ceasul morții.“

Păstrînd sensul exact, Golescu stilizează traducerea maximei care va face o carieră strălucită în literatura universală, numind una din temele cele mai vaste și mai des abordate cu titlul piesei lui Calderón: *La vida es sueño*.

[5] Δὲν εἶναι ὄρφανός, ὁποῖος δὲν ἔχει πατέρα, ἀλλ' ὁποῖος δὲν ἔχει ἐπιστήμην, καὶ καλὴν παιδευσιν.

„Nu este sărac acela ce n-are tată, ci acela ce n-are învățatură și bună pedeapsă.“

[6] Ἡ ἑλλειψὶς τῆς καλῆς γνωμῆς, εἶναι χειροτέρα ἀπὸ κάθε πτωχείαν.

„Lipsirea minții ceii bune iaste mai rea decît toate sărăciile.“

[7] Κανένα πρᾶγμα δὲν κρύπτει καλλίτερα ἐκεῖνο ὁποῦ εἶσαι, ὅσῳν ἦσιωπή.

„Nici un lucru nu ascunde mai bine aceea ce ești decît tăcerea.“

[8] Ἡ ἀγχινοια ἀπὸ ὅλα τὰ ἀποκτῆματα εἶναι πλουσιωτέρα.

„Isteciunea iaste mai bogată decît toată ciștigarea.“

Prin „iscusința și deșteptarea“, Golescu încearcă să aproximeze cuvîntul care înseamnă „perspicacitate, finețe de spirit“.

[9] Μὲ τὴν γλυκεῖαν συνομιλίαν ἀποκτῶνται πόλλοι φίλοι.

„Cu vorbele cele dulci să cîştigă mulți priateni“.

[10] Ὁ ἄνθρωπος ὅσον ἔχει ὀλιγώτερον νοῦν, τόσον ἔχει περισσοτέρην κενοδοξίαν.

„Omul cu cit are minte mai puținică, cu atita are mai multă trufie.“

[11] Ἡ ἐκδίκησις δὲν εἶναι μεγαλοφυχία.

„Răsplătirea nu iaste mare însuflețire.“

(Răzbunarea nu este mărime de suflet.)

[12] Ὁ τρελλός ἔχει τὴν καρδίαν του εἰς τὸ στόμα, καὶ ὁ φρόνιμος ἔχει τὴν γλῶσσαν του εἰς τὴν καρδίαν.

„Nebunul are inima lui în gură și înțeleptul are limba lui în inimă.“

În timp ce Antim traduce exact (aceasta e de altfel și sensul originalului francez al lui Galland, pe care îl cităm după Al. Dufu, *op. cit.*, p. 72: „Le coeur de l'insensé est dans sa bouche, et la langue du sage est dans son coeur“), Golescu fie că nu înțelege, fie că nu e de acord cu maxima astfel formulată și o modifică.

[13] Ὅταν βλέπης τοῦ λόγουσου ἀνώτερον τοῦ ἐχθροῦσου, συγχωρησα του, καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεόν διὰ τοῦτοσου τὸ κέδροσ.

„Cînd te vezi mai mare decît vrăjmașul tău, iartă-i greșala și mulțamește lui Dumnezeu pentru această dobîndă ce ai cîştigat.“

[14] Ὅταν εἶσαι χαρούμενος, δὲν πρέπει νὰ ζητᾶς ἄλλην ἐκδίκησιν ἐναντίον ἐκείνου ὁποῦ σὲ φθονεῖ, διατὶ τὸν φθονεῖ ἢ λύπη ὁποῦ ἔχει διὰ τὴν χαράνσου.

„Cînd ești vesel, nu să cuvine să ceri altă răsplătire împotriva celuiia ce te zavistuieste, căci ajunge întristăciunea ce are pentru bucuriia ta.“

Ca și la maxima de sub [11], termenul ἐκδίκησις trebuie mai degrabă tradus prin „răzbunare“ decît „răsplătire“.

[15] Δὲν εἶναι ἀρρώστια πλέα κινδυνώδης, ὅσον εἶναι ἡ ἑλλειψις τῆς γνώσεωσ.

„Nu iaste boală mai primejdioasă decît lipsa minții.“

[16] Ὅποιοσ ἐλέγχει τινὰ παρῆρησια τὸν ἀτιμάζω.

„Cine dojdește pe cineva de față îl necinstește.“

[17] Ὅποιοσ ὀμιλεῖ ὀλίγα, δειχνει σημεῖον φρονιμάδοσ.

„Cine vorbește puțin arată semn că iaste înțelept.“

„Decît nebun“ este adaosul lui Golescu.

[18] Ἡ ταπεινώσις εἶναι ἓνα μέσον δυνατὸν, διὰ νὰ χαβῆς ἐκεῖνο ὁποῦ ἐπιθυμᾶς.

„Smerenia iaste o mijlocire putincioasă pentru ca să iai aceea ce poștești.“

Traducerea lui Antim este exactă („Umilitatea este un mijloc potrivit pentru...“) față de cea a lui Golescu care explică, introducînd o opoziție inexistentă în original: „decît cel arțăgos și mindru“.

[19] Τὸσον εἶναι νὰ φυτεύσης αὐθι εἰς τὴν κοπριαν, ὅσον νὰ κάμης καλὸν εἰς ἓνα ἀπαιδευτοῦ, ἢ εἰς ἀνθρώπων ἀχρεῖον.

„Atîta iaste să sădești flori în gunoi, cît iaste să faci bine unui nepedepsit și unui om netrebnic.“

(... unui ignorant și unui om de nimic.)

[20] Ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι διὰ νὰ ἀναχωρήτῃ ἀπὸ τὸ σῶμα, τί ὠφελεῖται νὰ ἀποθάνῃ ὁ ἀνθρώπος ἐπάνω εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, ἢ ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα;

„Cînd iaste să se despartă sufletul de trup, ce să folosește omul de va muri pre scaun împărătesc sau pre pămînt?“

[21] Λάμβανε παράδειγμα ἀπὸ τοὺς προγόνου σου, καὶ ἀγωνίζου νὰ κάμνης καλὰ ἔργα.

„Să iai pildă de la strămoșii tăi și te nevoiaște să faci fapte bune.“

[22] Μὴν εἶσαι ἀμελλῆς πρὸς ἄλλους, διὰ νὰ μὴ γένουν καὶ οἱ ἄλλοι ἀμελεῖς πρὸς τοῦ λόγου σου.

„Nu fi lenevos spre alții pentru ca să nu să faci și ceialalți leneși spre tine.“

[23] Λάμβανε, καὶ χάριζε καὶ ἐσὺ μὲ εὐλογον τρόπον.

„Să iai și să dăruiești și tu cu mijlocire cuvinoasă.“

[24] Ἄσ μὴ θανατῶσῃ τινὰς, ἀν ἐκεῖνοι ὁποῦ ζητοῦ πράγματα, ὁποῦ δὲν τοὺς πρέπουν, πέφτουν εἰς δυστυχίας ὁποῦ δὲν ἀπαντῶνται.

„Nu iaste să se minuneze neștine de cei ce cercă lucruri care nu li se cuvîn și apoi cad întru nenorocirile carele nu gîndesc“.

(Să nu se mire cei...) Golescu adaugă o metaforă traducerii.

[25] Ἡ τύχη καὶ ἡ δόξα ἔχουν ἀναμεταξύτους μίαν συμφωνίαν τόσον δηνατινὴ ὁποῦ ὁποῖος δὲν ἔχει τύχην, δὲν ἔχει ὄτε δόξαν.

„Norocirea și mărirea au împreună o legătură atîta de tare, cît cine nu are norocire nu are nici mărirea.“

[26] Ἄργα λαμβάνει τινὰς ἐκεῖνο, ὁποῦ ἐπιθυμᾷ, ὅταν τὸ γυρεύῃ μὲ παραπολλὴν κόπον.

„Rareori va lua neștine aceea ce pofteste cînd o cere cu pohtă prea multă.“

[27] Διατί ἐσὺ μοῦ ἐλέγχεις τὴν ἁμαρτίαν ὁποῦ ἔκαμα, ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς μοῦ τὴν ἐσυγχώρησ;

„Pentru ce im înfruntezi păcatul ce am făcut, de vreme ce Dumnezeu mi l-au iertat?“

Golescu modifică traducerea, punând accentul nu pe competența divinității, ci pe situația morală: și cel care îl blamează este demn de blam.

[28] Nu am putut identifica modelul grecesc al acestei epigrame, care ar putea fi compusă de Golescu ca o completare a celei precedente; ea nu se află nici în textul lui Antim.

[29] "Ὅποιος μὲ τὰ πολλὰ μέτωρα εὐγαίνει ἔξω ἀπὸ τὰ θριαυτοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ πρέπον, ἀβόλετον εἶναι νὰ μὴ μισηθῆ, ἢ νὰ μὴ καταφονεθῆ.

„Cine, cu glume multe, iase afară din hotarale sale și din ceea ce i să cuvine nu iaste cu puțință să nu să urască sau să nu să defăimeze.“

(... să devină odios și disprețuit.)

[30] Ὁ ἄνθρωπος, ὁποῦ ἀληθινὰ ἠμπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ ἄνθρωπος, γνωρίζεται ἀπὸ πεντε σημεῖα. α. εἶναι ἀμετάβλητος ὡς κάθε πρᾶγμα, ὁποῦ τοῦ σηνέβη. β. εἶναι ταπεινός ἐυρισκόμενος εἰς μεγαλεῖα. γ. δὲν ἀποφέογει τὰς αἰτίας, ὁποῦ τοῦ προσφέρονται, διὰ νὰ δεῖξῃ τὴν γενναιοτήτάτου δ. δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν, πᾶρεξ τὴν δόξαν τοῦ καὶ τὴν τεμητόν, καὶ. ε. ἂν δὲν εἶναι σοφός, κα'ν ἀγαπᾷ τὴν σοφίαν, καὶ τὰς ἐπιστήμας.

„Omul carele cu adevărat să poate numi om să cunoaște după cinci semne: întâiu, este neschimbat la fieștece lucru ce i s-ar întâmpla; a doao, aflindu-să în mărire, iaste smerit; a treia, nu să dă în lături de pricinile ce i se aduc pentru ca să-și arate bărbăția sa. Și a cincea: de nu iaste învățat, incailea iubește pre cei înțelepți și învățați.“

[31] Ὁ νικητῆς πρέπει νὰ εἶναι εὐχαριστημένος εἰς τὴν νίκην τοῦ καὶ νὰ συγχωρῆ τὸν νικημένον.

„Biruatoriul să cuvine să fie mulțămīt de biruința sa și să iarte pre cel biruit.“

[32] Ὅταν εὐγῆ τινὰς ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ, πρέπει νὰ πολιτεύεται μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁποῦ ἐπολιτεύετο, ὅταν εἶχε τὴν ἀξίαν.

„Cind va ieși neștine din dregătorie| să cuvine să petreacă în același chip ce petrecea și cind avea dregătoria.“

[33] Ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος, ὁποῦ δὲν ἐπιθυμᾷ τιποῆς. καὶ σκλάβος εἶναι ὁποῖος ἐλπίζει ἐκεῖνα ὁποῦ ἐπιθυμᾷ.

„Slobod iaste acela carele nu pohtește nimic, și rob iaste carele nădăjduiaște acelea ce pohtește.“

[34] Σπούδαζε, καὶ μάνθανε τὰς ἐπιστήμας, πρὸ τοῦ νὰ ὑπανδρευθῆς.

„Nevoiaște de învăță învățăturile pină a nu te însura.“

[35] Ἄν εἶχες καὶ χίλιας χάρετις εἰς τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς σου, τίποτες δὲν σέωφελουβ, ὅταν ἡ τύχησου εἶναι εὐαντία.

„De-ai avea și o mie de daruri în perii capului tău, nimic nu-ți folosesc deaca îți stă norocul împotriva.“

Neînțelegînd probabilă aluzie mitologică la legenda lui Samson, Golescu modifică textul spunînd „atîtea daruri (în sens de talente, virtuți — *n.n.*) cite fire de păr“.

[36] Ἄς εἶσαι πάντοτε ἄπλοῦς καὶ ἄδολος, ἂν καὶ τύχη ἐκινδῆνευς
νὰ χαθῆ ἡ ζωὴ του διὰ ταύτην σου τὴν ἀπλότητα καὶ ἀκακίαν.

„Să fii pururea făr' de răutate și făr' de viclesug, măcar de ți s-ar
întîmpla să-ți răpui și viața pentru aceste bunătăți.“

[37] Μὴ δώσης δανεικά, διὰ νὰ ζήσης ἐλεύθερα.

„Nu da în datorie pentru ca să trăiești slobod.“

[38] Ὅποιος προστάζει μὲ πολλὴν αὐθεντεῖαν ἐκείνους, ὁποῦ εἶναι
εἰς τὴν ὑποταγὴν του, εὐρίσκει γλάωρα ἄλλον αὐθέντην, ὁποῦ τὸν προσ-
τάζει μὰ τὸν ὁμοῖον τρόπον.

„Cine poruncește cu multă stăpînire celor ce sînt supuși lui află
adese alt stăpîn de-i poruncește și lui într-același chip.“

[39] Ἡ ἀληθινὴ εὐγένεια στέκεται εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ ὄχι εἰς τὸ πλῆθος
τῶν προγόνων.

„Adevărata evghenie stă în bunătăți, iar nu în mulțimea strămo-
șilor.“

Dinicu Golescu reelaborează maxima și modifică termenul prin-
cipal al comparației, care era „virtutea“, ἀρετή (ca în originalul fran-
cez: „La véritable noblesse consiste dans la vertu, et non dans le nombre
des aïeux“), în „fapte bune“, adică înlocuiește cauza prin efectul ei.

[40] Δὲν εἶναι πρᾶγμα, ὁποῦ νὰ ξεμακρῆνῃ περισσότερον κάθῃ λογῆς
ἄνθρωπος ἀπὸ λόγουσου, ὡσάν ἡ πολλὴ ἔπαρσις, καὶ ἡ κενοδοξία.

„Nu iaste lucru carele să depărteze mai mult pre fieștece fel de
om de la tine ca multa semeție și trufia.“

[41] Ὁ φιλάργυρος βλέπει πάντοτε μεγάλην ἐρημίαν εἰς τὸ σπῆτισου.

„Scumpul vede pururea mare pustietate în casa lui.“

[43] Πρέπει νὰ κλίνης καὶ εἰς τὴν γνώμην τῶν κατωτέρωνσου, διὰ νὰ
ἀπολαύσης ἀπ'αυτοῦς τὴν δούλευσιν, ὁποῦ ποῦ χρειάζεται.

„Să cuvine să te pleci și la socoteala celor mai mici decît tine
pentru ca să cîștigi de la dîșșii slujba ce-ți trebuiește.“

[44] Ὁ ἄγνωτος ἄνθρωπος γνωρίζεται ἀπὸ τὰ λόγιου.

„Omul cel făr' de minte să cunoaște după vorbele lui.“

Golescu traduce prin „nebunul“ termenul grec ἄγνωτος, ceea
ce trădează intenția originalului, care zice „L'insensé se fait connaître
par ses discours“.

[45] Μὴ πληφῶσης μὲ ἐχαριστίαν τὸ καλὸν ὁποῦ ἀπολαμβάνεις ἀπὸ
τινὰ.

„Să nu plătești cu nemulțumirea binele ce-ți fac alții.“

[46] Είναι καλλίτερον να έχης μίαν τεχνήν, διά να κερδαίνης τήν ζωοτροφίαν σου, παρά να απλώνης τό χέρι να ζητάς έλεημοσύνην, διά να ζήσης.

„Mai bine iaste să aibi un meșteșug pentru ca să-ți cîștigi hrana ta, decît să întinzi mina să cei milostenie ca să trăiești.“

Termenul „meșteșug“ nu redă exact sensul mai larg al gr. τέχνη, care traduce pe „art“ din original („Il vaut mieux posséder un art dont on puisse gagner sa vie que de tendre la main pour la demander“).

[47] Ὁ φιλάργυρος τρέχει εύθυβόλως πρὸς τήν πτωχείαν, και ἐδὼ μὲν τερνὰ μίαν ζωήν πτωχικήν, ἀλλ' ἐν ἡμέρα κρίσεως θελεῖ δώση λογαριασμόν ἴσων πλούσιος.

„Scumpul aleargă drept la sărăcie și aici petrece o viață sărăcească, iar la zioa judecății va da seama ca un bogat.“

[48] Τὰ καλλίτερα πλούση, ὁποῦ ἡμπορεῖ τινὰς να δώση τῶν παιδιῶν του, εἶναι να τὰ ἀνάθρηψη καλά, και τιμημένα.

„Bogațiile cele mai bune ce ar putea să dea neștine copiilor lui sînt să-i crească bine și cu cinste.“

Din nou Golescu modifică, probabil nu fără intenție, litera originalului, punînd în locul educației „bune și onorabile“, învătătura bunei viețuiri (practică) și a științelor.

[49] Πρέπει να λογιάζωμεν καλὸν ἀδελφὸν ἐκείνον, ὁποῦ μας βοηθᾷ με τὰ ὑπάρχοντα του, και ὄχι ἐκείνον, ὁποῦ εἶναι ἀπὸ τὸ αἷμα μας, και ἔπειτα μᾶς ἐγκαταλείπει.

„Trebuie să socotim frate bun pre cel ce ne ajută cu averile sale, iar nu pre cela ce ne iaste singele, și apoi să leapădă de noi.“

Τὸ αἷμα inseamnă nu numai „singe“, ci și „rudă de singe“.

[50] Οἱ φίλοι τούτου τού καιροῦ, εἶναι κατάσκοποι τῶν ἔργων μας.

„Prietenii aceștii vremi sînt iscoditorii faptelor noastre.“

„Iscoditor“ inseamnă „spion“; Antim traduc exact modelul grec, care și el urmează pe cel francez („Les amis de ce tems sont les espions de nos actions“), în timp ce Golescu îl dezvoltă, explicîndu-l.

[51] Ἐκεῖνος ὁποῦ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν κόσμον και πάλιν ἀγαπᾷ τὰ πλούτη. ἀκόμι εἰς τὸν κόσμον εἶναι.

„Cela ce s-au depărtat de lume și tot iubește avuțiile tot iaste în lume.“

În introducînd precizarea că maxima se referă la cei ce se îmbracă în haine negre, Golescu face evidentă adresa ei antimonică, anticlericală.

[52] Ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνος εἶναι ὁ πλέα φρόνιμος, ὁποῦ με τοὺς ἄλλους εἶναι ὁ πλέα γλνκός.

„Între oameni acela iaste mai înțelept carele iaste cu ceialaltî mai blind.“

[53] Τὸ σῶμα διατηρεῖται μετὴν τροφήν καὶ ἡ ψυχὴ μετὰς εὐποιίας.

„Trupul se păzește cu hrana și sufletul cu facerile de bine.“

[54] Μὴ μεταθέσης εἰς τὴν αὔριον τὸ καλὸν ἔργον, ὅπου ἠμπορεῖς νὰ τὸ κάμης σήμερον.

„Nu muta pe mine fapta cea bună carea o poți face astăzi.“

[55] Δὺο πράγματα εἶναι ἀχώριστα τοῦ ψεύδους, οἱ πολλαὶ ὑποσχέσεις, καὶ οἱ πολλαὶ προφάσεις.

„Doao lucruri sînt nedespărțite de minciună: multele făgăduieli și multele pricini.“

„Pricini“ înseamnă aici „motivații, scuze“ (în textul francez: „Deux choses sont inséparables du mensonge, beaucoup de promesses et beaucoup d'excuses“).

[56] Παρακίνα τοὺς συγγενεῖς, καὶ τοὺς φίλουςσου νὰ συναναστρέφονται, καὶ νὰ ἐπιμελῆται ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου, μὰ μὴ τοὺς παρακινᾶς νὰ εἶναι γείτονες.

„Îndeamnă pre rudenii și pre prieteni să petreacă împreună și să poarte de grijă unul de altul, dar nu-i îndemna să fie vecini.“

Antim traduce exact textul grec, și el conform celui francez („Recommandez aux parens et aux alliez de se voir et de se rendre visite; mais ne leur recommandez pas d'être voisins“); Golescu îi adaugă învățăturii un membru cu sens contrar, referitor la nevoia de a nu lăsa femeia de lingă sine, care mai apare în aceste „pilde“.

[57] Ὁ καλὸς φίλος γνωρίζεται, ἀπὸ τὴν σταθερότητα ὅπου ἔχει, εἰς τὸ νὰ βαστᾶ τὸν λόγοντου

„Priiatenul cel bun să cunoaște după întemeierea ce are a-ș ținea cuvîntul.“

Golescu traduce mai bine, „statornicie“, decît „întemeiere“.

[58] Φυλάσσου ἀπὸ τὴν φιλίαν τοῦ τρελλοῦ διατὶ ἀγκαλὰ καὶ νὰ ἔχη σκοπὸν νὰ τοῦ κάμη χάριν, ὁμως δὲν θέλει λείψει, ὅπου νὰ μὴ σοῦ κάμη καὶ κανένα ἄδικον.

„Păzește-te de prietșugul nebunului pentru căci, măcar că socoțește să-ți facă vreun bine, iar nu va lipsi să nu-ți facă și vreo strîmbătate.“

[59] Ἡ ἐνθόμησις τῆς νεότητος δὲν φέρνει ἄλλο, πᾶρεξ πίκραν.

„Pomenirea tinerețelor nu aduce alta fără numai întristăciune.“

Atît Golescu, cit și Antim traduc exact modelul grecesc; originalul francez nu vorbise însă de *amărăciune*, ci de *regret*: „Le souvenir d'avoir été jeune ne produit que du regret“

[60] Ἡ μέθη εἶναι ἡ πόρτα, διὰ τῆς ὁποίας ἐμβαίνει. ὁ ἄνθρωπος εἰς ἄπρεπα πράγματα.

„BeŃia iaste uša prin carea intră omul în lucruri necuvioase.“

[61] Κανένα πράγμα δὲν παρηγορᾷ τόσον, ὅσον ἡ παρουσία τοῦ πιστοῦ καὶ εὐλικρινοῦς φίλου.

„Nici un lucru nu mîngie pe om atîta cit a vedea pre priiatenul său cel credincios și drept.“

Comentariul din paranteză îi aparține lui Golescu și este specific prețuirii cu totul deosebite pe care o acorda prieteniei, asupra căreia se oprește de mai multe ori în cuprinsul acestei *Adunări de pilde*.

[62] Ἡμεῖς θλιβόμεσθην ὅταν δὲν ἔχωμεν πλοῦτον, καὶ ἀφ' οὗ τὸν ἀπολαύσωμεν, περιπλεκόμεσθην εἰς τὴν ἀγάπηντου, καὶ εἰς τὰς φροντίδας

„Ne pare rău cînd n-avem avuția, și după ce o cîștigăm, intrăm în dragostea ei și în griji.“

A doua parte a versiunii lui Golescu nu mai traduce originalul, ci îl comentează; versiunea lui Antim este literală.

[63] Ἡ φιλαργυρία εἶναι ἡ παιδευσὶς τοῦ πλουσίου.

„Scumpetea este pedearpa bogatului.“

„Scumpetea“ și „iubirea de argint“ înseamnă „zgîrcenia“.

[64] Ἐνας φιλάργυρος πλούσιος, εἶναι πτωχότερος ἀπὸ ἕνα πτωχὸν μεταδοτικόν.

„Un bogat scump iaste mai sărac decît un sărac îndurătoriu.“

Cuvîntul „d arnic“ folosit de Golescu este mai propriu decît „îndurătoriu“.

[65] Δύο λογιῶν ἄνθρωποι δὲν εὐχαριστοῦνται ποτὲ, ἑκείνοι ὁποῦ ζητοῦν τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἐκείνοι ὁποῦ συμμαζώνουν πλοῦτον.

„Doao feliuri de oameni nu să mulțumesc în veci: cei ce să muncesc să afle meșteșugurile și cei ce strîng bogății.“

[66] Ὅποιος εἶναι ἀπαιδευτος, εἶναι ὡσάν ἕνα κορμὶ χωρὶς ψυχὴν (Cel care este ignorant este ca un trup fără suflet.)

Traducerea pildei lipsește la Antim.

[67] Pare o dezvoltare proprie a lui Golescu sau o continuare a maximei precedente.

[68] Ἐκεῖνος ὁποῦ πολλὰ βιάζεται, τὸ μετανοεῖ, διατι μόνον μέ τὴν ὑπομονὴν γίνονται καλὰ τὰ πράγματα.

„Cel ce foarte să grăbește pre urmă să căiaște, pentru că numai cu răbdarea să fac toate lucrurile.“

[69] Ἐχει χρειάν ἀπὸ συμβουλὴν, ὅποιος διδὲι συμβουλὴν εἰς ἄνθρωπον ὑπερήφανον.

„Cela ce dă sfat omului celui mîndru trebuie sfătuit.“

(„Mîndru“ = trufaș, orgolios.) Comparația din partea a doua a maximei îi aparține lui Golescu.

[70] Οί φθονεροί δὲν ἔχουν ἀνάπαυσιν, καὶ οἱ ψεῦσται δὲν ἔχουν ἐντροπήν.

„Invidioșii nu au odihnă iar minciноșii nu au rușine.“

[71] Φυλάσσου ἀπὸ τὸν μεγάλον, ἀφ' οὗ τὸν γελάσης, ἀπὸ τὸν τρελῶ-
λὸν, ἀφ' οὗ τὸν περιπαιξής, ἀπὸ τὸν φρόνιμον ἀφ' οὗ τὸν βλάψης, καὶ ἀπὸ
τὸν κακόν, ἀφ' οὗ κάμης φιλίαν μὲ λόγουτου.

„Păzește-te de omul cel mare după ce-l vei amăgi; și de cel nebun după ce-l vei batjocori; și de cel înțelept după ce-l vei păgubi; și de cel rău, după ce vei face priiteșug cu dînsul.“

[74] Ἐνας μονάρχης φρόνιμος δὲν μετανοεῖ ποτὲ, πῶς εἶναι τοιοῦ-
τος.

„Un monarh înțelept nici odinioară nu să va căi căci iaste în-
țelept.“

[75] Ἐχε ὑπομονήν, διατι μὲ τὴν ὑπομονήν κάθε πρᾶγμα κατορθά-
νεται.

„Aibi îngăduială, căci cu îngăduiala tot lucru să isprăvește.“

[76] Κάθε μεγάλη ἔχθρα ἤμπορὲ νὰ χαλασθῇ μὲ τὴν συνήβασιν, ἢ
δὲ ἔχθρα τοῦ φθονεροῦ δὲν χαλάται.

„Fieștecare vrăjmășie poate, cu tocmirea, să să strice; iar vrăjmășia zavistnicului nu să strică.“

[77] Ὁ ἄνθρωπος ποτὲ δὲν μετανοεῖ, πῶς ἐσιώπησε.

„Omul nici odinioară nu să căiește căci au tăcut.“

[78] Καλλίτερα νὰ εἶναι μόνος, παρὰ κακὰ συντροφιασμένος.

„Mai bine iaste a fi singur decît însoțit de cei răi.“

[79] Ἐνας φιλάργυρος ὁποῦ φυλάσσει τὰ πλούτητον, παρομοιάζεται
μὲ ἓνα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐμπρὸς θέντου ψωμί, καὶ δὲν τρώγει.

„Un om scump carele își păzește averile sale să potrivește cu un
om ce are pline înaintea sa și nu mănîncă.“

Golescu hiperbolizează pilda, tradusă exact de Antim.

[80] Ὁ λαὸς δὲν ἀφίνει τὸν βασιλέα του, μήτε εὐγαίνει ἀπὸ τὴν προσ-
ταγὴν καὶ ὑποταγῆντου χωρὶς μεγάλη αἱματοχυσίαν.

„Norodul nu-și părăsește pre împăratul său, nici iaste din porunca
lui fără multă vărsare de sînge.“

Față de traducerea exactă a lui Antim, Golescu introduce adaosuri importante, arătînd că poporul nu urmează orbește pe stăpînitor, ci numai dacă-l iubește; ideea se leagă de mai multe texte selectate

de Golescu pentru această culegere, de pildă cf. mai departe *Cuvntarea lui Xenofon pentru iconomie*, XXI, 5 ș.a.

[81] Τὸ ψεῦμα τίποτες ἄλλο δὲν ἀποκτᾷ πάρεξ ἐντροπὴν καὶ ἀτιμίαν.
„Minciuna alt nimic nu dobîndește fără numai rușini și necinste.“

[82] Ἐνα ψεῦμα, ὁποῦ ἔχει διὰ σκοπὸν τὴν εἰρήνην, εἶναι πλεόν βζιον ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἀλήθειαν, ὁποῦ προξενᾷ ἐπανάστασιν καὶ πόλεμον.

„Minciuna dintru carea să pricinuiască pace iaste mai vrednică decît adevărul carele aduce împotrivire și vrajbă.“

[83] Κανένας δὲν δείχνει περισσότερον τὴν χωριατωσίην του, ὡσάν ἐκεῖνος, ὁποῦ ἀρχίζει νὰ λαλῆ πρό τοῦ νὰ τελειώσῃ ὁ ἄλλος.

„Nimenea nu-ș arată mai mult mojicia decît cela ce începe a vorbi mai nainte decît a isprăvi altul voroava sa.“

[84] Πολλάκις ἐκεῖνοι ὁποῦ εἶναι φυσικά μεγαλόδωροι, δὲν ἔχουν δύνανμιν νὰ δίδουν, καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ ἔχουν τὸν τρόπον, δὲν εἶναι μεγαλόδωροί.

„De multe ori cei ce sînt din firea lor darnici n-au putință să dea, și cei ce au să dea nu sînt darnici.“

[85] Ὅποιος ἀγωνίζεται νὰ δειξῆ τοῦ λόγουτου φρόνιμον, λοφίζεται ἀγνωστος καὶ μωρὸς ἐνώπιου θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

„Cel ce să silește să arate pre sineși că iaste înțelept, să socotește fără minte și nebun înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor.“

[86] Τὰ πλοῦτη εἶναι διὰ νὰ ζῆ ὁ ἄνθρωπος μὲ πλεᾶ ἀνάπαυσιν πλὴν δὲν πρέπει νὰ ζῆ μόνον διὰ νὰ σωρεύῃ πλοῦτον.

„Averea iaste ca să trăiască omul cu odihnă, iar nu să cade să trăiască numai ca să grămădească avere.“

Trebuie remarcat și aici că Golescu modifică maxima pentru a-i introduce un element caracteristic gîndirii lui morale: averea trebuie să servească nu numai pentru traiul bun al celui care o posedă, ci și pentru a-i ajuta pe cei nevoiași.

[87] Δὲν πολιτεύεται φρόνιμα, ὁποῖος σου δίδει ἐλπίδα καὶ ἐπειτασοῦ τὴν περνεῖ.

(Nu te lăsa condus de sentimentul care-ți dă speranță și apoi trece.)

[88] Δύο λογιῶν ἄνθρωποι κοπιᾶζουιν μάταια, ἐκεῖνοι ὁποῦ κερδαίνουιν καὶ δὲν χαίρουιν τὰ κέρδη τους, καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ μανθάνουιν ἀπὸ ἓνα διδάσκαλον τοῦ ὁποῖου τὰ ἔργα δὲν συμφώνουιν μὲ τὴν μάθησιν-του, καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν του.

„Doao bresle de oameni muncesc în deșărt: cei ce eștigă și nu-ș potrec cu cîștigările lor și cei ce învață de la un dascăl ale căruia fapte nu să potrivesc cu învătătura și cu dascăliia lui.“

[89] Ἐκεῖνος ὁποῦ σοῦ ἀναφέρει τὰ καμώματα τῶν ἄλλων, ἤξευρε πᾶς ὁμοῖος ἀναφέρει καὶ τὰ ἐδικάσου ἐλλαττώματα εἰς τοῦς ἄλλος.

„Cela ce înștiințează ție faptele altora, să știi că asemenea va înștiința și ale tale smintele către alții.“

[90] Οἱ βασιλεῖς περισσότερον χρειάζονται τὴν συμβουλὴν τῶν σοφῶν, παρά οἱ σοφοὶ τὴν χάριν τῶν βασιλέων.

„Mai mult trebuiaște împăraților sfatul înțelepților, decât înțelepților darurile împăraților.“

[91] Ἐκεῖνος ὁ ἴδιος ὁποῦ σὲ κολακεύει, σε βδελύσσεται μέσα εἰς τὴν καρδιάντου.

„Însuși acela ce te ciocotințește, acela se scirbește de tine întru inima sa.“

[92] Ἡ ἀμέλεια καὶ ὁ πολὺς ὕπνος ὄχι μοναχὰ ἀποκόπτουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν δούλεισιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀκόμι τὸν φέρουν καὶ εἰς πτωχείαν.

„Lenea și somnul cel mult nu numai de la slujba lui Dumnezeu îndărătnicează pe om, ci încă și la sărăcie îl aduc.“

[93] Κάμνε καλὸν, ἂν θέλης νὰ λάβῃς καλὸν.

„Fă bine de vei să afli bine.“

[94] Μὴ ξεσκεπάσῃς εἰς τὸν φίλονσου κάθε μυστικὸν, διατι εὐδέχεται καμὴν φορὰν νὰ γενῆ ἐχθροσσοῦ, καὶ πάλιν μὴ κάμνης εἰς τὸν ἐχθρόν-σου κάθε κακὸν, ὁποῦ δύνασαι, διατι ἔμπορεῖ νὰ γενῆ φιλόσσοῦ.

„Nu descoperi către prietenul tău toată taina ta, că poate vreodată să se facă neprieten ție. Și iarăși nu face neprietenului tău ce rău îți va fi pen puțință să-i faci, că poate să se facă prieten ție.“

[96] Golescu a reunit într-un singur precept două maxime ale modului grecesc, care se regăsesc separate de asemenea și în traducerea lui Antim:

Ὁ ὀφρόνιμος ἐχθρὸς εἶναι πλέα ἀξιεπαῖνος ἀπὸ τὸν τρελλὸν φίλον.

„Neprietenul cel înțelept iaste mai vrednic de laudă decât priiatenul cel nebun“, respectiv:

Ὅποιος κάμνει φιλιὰν μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῶν φίλωντου, ζητᾶ νὰ βλάβῃ τοὺς φίλους του.

„Cel ce face prietșug cu neprietenii priiatenilor lui caută să facă stricăciune aceluorași priiateni ai săi.“

[97] Κάλλιον νὰ εἶσαι πτωχὸς, παρά νὰ ἐχῃς πλοῦτον κακὰ ἀποκτη-μένον.

„Mai bine iaste a fi sărac decât a avea avere cștigată din nedreptăți.“

Și traducerea lui Antim, și cea a lui Golescu („din sudoarea săracului“) depășesc — știau ei pentru ce — termenii originalului grec care, ca și cel francez, se referă numai la o avere rău agonisită: „Il vaut mieux être pauvre que d'avoir des richesses mal acquises“.

[98] Ὁ διάβολος δὲν ἔχει δύναμιν ἐπάνω εἰς τοὺς καλοὺς, μήτε ὁ αὐθέντης ἐπάνω εἰς τοὺς πτωχοὺς.

„Dracul n-are putere asupra celor buni, nici Domnul asupra celor săraci.“

[99] Τριῶν λογίων ἄνθρωποι δὲν εὐγάζουν καυένα καλὸν ἀπὸ ἄλλους τρεῖς. ὁ εὐγενικός ἀπὸ τὸν ἀχρεῖον. ὁ καλὸς ἀπὸ τὸν κακόν. καὶ ὁ φρόνιμος ἀπὸ τὸν τρελλόν.

„Trei feliori de oameni nu scot nici un bine de la alți trei: cel de treabă de la cel netrebnic, cel bun de la cel rău și cel înțelept de la cel nebun.“

Și Golescu, și Antim fac să dispară o nuanță existentă încă în traducerea grecească referitoare la prima pereche de incompatibili, care în originalul francez nu trimitte la *buni* și *răi*, ci la *nobili* și *nenobili*: „Trois sortes de personnes ne tirent rien de bon de trois autres: le noble du roturier, le bon du méchant, ni le sage de l'ignorant“.

[100] Ὁ ἄνθρωπος γνωρίζεται ἀπὸ τὴν γλώσσαν του, καὶ τὸ κούφιον καρῶδι, ἀπὸ τὸ ἐλαφρωμάτου.

„Omul se cunoaște de pe limba lui și nuca cea găunoasă de pe ușurimea ei.“

[101] Ὁ φρόνιμος ὅπου σιωπᾷ, περισσότερα λέγει ἀπὸ τὸν τρελλόν, ὅπου λαλεῖ.

„Înțeleptul cel ce tace mai multe zice decât nebunul carele vorbește.“

[102] Ἡ φρονιμάδα γνωρίζεται περισσότερον, ὅταν ἔχη ἀντίκρουτα τὴν τρελλάδα καὶ τὴν μωρίαν.

„Înțelepciunea să cunoaște mai mult cînd are împotriva ei nebunia.“

(Înțelepciunea se face mai bine cunoscută cînd are împotriva ei nebunia și prostia.)

[103] Δὲν εἶναι πρᾶγμα δυσκολότερον, ὅταν νὰ γνωρίση τινὰς τὸν ἐαυτόντου.

„Nu iaste lucru mai cu anevoie decât a cunoaște neștine însuși pre sine.“

[104] Ἡ ἐντροπή ἐμποδίζει πολλάκις, καὶ δὲν ἀπολαμβάνομεν ἐκεῖνο, ὅπου ἐπιθυμοῦμεν.

„Rușinea îndărăcnează de multe ori să nu dobîndim aceea ce pohtim.“

[105] Ὅταν εἶναι ἀχαμνός ὁ χρόνος, δὲν πρέπει νὰ ἐρωτᾷς τὸν πτωχόν, πῶς εὐρίσκεται, ἂν δὲν ἔχης γνώμην νὰ τὸν βοηθήσης.

„Cînd iaste timpul lipsit, nu să cade să întrebî pre sărac cum să află lucrurile lui, deaca n-ai gînd să-l ajuți.“

[106] Ἡ καλλιτέρα μέθοδος εἰς τὰς μελάλους συναθροίσεις εἶναι, νὰ μὴ λέγῃς τίποτες εναντίος τῆς γνώμης κανενός.

„Măiestriia cea mai bună la adunările cele mari iaste să nu zici nimic împotriva socotelii altuia.“

[107] Οἱ καλοὶ εἶναι χαρούμενοι, ἀγκαλιὰ καὶ πτωχοὶ οἱ δὲ κακοὶ εἶναι πικραμένοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τὰς εὐθηνίας τοὺς.

„Cei buni sînt veseli, măcar de sînt și săraci; iar cei răi sînt scribiți și între bogățiile sale.“

[108] Ὁ ἄνθρωπος ὁποῦ δὲν ἔχει νοῦν, γνωρίζεται ἀπὸ ἐξῆ σημάδια. θυμώνεται χωρὶς αἰτίαν λέγει λόγια, ὁποῦ δὲν ἀχρείζουσι τίποτες. ἐμπιστεύεται εἰς κάθε λογῆς ἄνθρωπον. μεταβάλλεται ὅταν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταβαλῆ. ἀνακατώνεται εἰς ἐκεῖνα ὁποῦ δὲν τοῦ πρέπουσι. καὶ δὲν ἤξεύρει νὰ διακρίνῃ τὸν φίλον ἀπὸ τὸν ἐχθρόν.

„Omul ce n-are minte să cunoaște de pre 6 semne: să minie fără pricină; grăiaște cuvinte care nu sînt de nici o treabă; să încredințeață la fieștece om; să prefacă cînd nu iaste pricină să se prefacă; să amestecă întru cele ce nu să cuvin; și nu știe să aleagă pre priiateni din vrăjmași.“

Golescu întoarce termenii maximei, arătînd nu care sînt semnele celui fără minte, ci care sînt caracteristicile celui cu minte, păstrînd însă termenii de referință așa cum apar în textul grec, respectiv cel francez („Un homme sans esprit se connoît à six sortes de marques: en ce qu'il se fache sans sujet, en ce qu'il dit des paroles qui ne servent à rien, en se qu'il se fie à tout sortes de personnes, en se qu'il change lorsqu'il n'a pas lieu de changer, en ce qu'il s'embarasse de ce qui ne le regarde pas, et en ce qu'il ne sauroit faire le discernement d'un ami d'avec un ennemi“); scopul său nu este unul pur etic, urmărind stigmatizarea defectului pe care îl numește pentru a putea fi recunoscut, ci pedagogic, numind calitățile cerute unui om „cumiște“.

[109] Εἰς μάτην ἀπαντῶμεν πάντε πράγματα ἀπὸ πάντε διαφορετικούς ἀνθρώπους. χείρισμα ἀπὸ πτωχὸν δούλευσιν ἀπὸ ἀμελή. βοήθειαν ἀπὸ ἐχθρόν. συμβολήν ἀπὸ φθονερόν καὶ ἀληθινὴν ἀγάπην ἀπὸ μίαν γυναῖκα.

„În deșărt așteptăm 5 lucruri de la 5 feliuri de oameni: daruri de la cel sărac; slujbă de la cel lenes; ajutoriu de la vrăjmași; sfat de la pizmași; și dragoste adevărată de la muiare.“

Față de original, Golescu adaugă o lungă diatribă la adresa femeii și a inconstanței sale.

[110] Ὅποιος συχνάζει εἰς τοὺς κακοὺς, κάμνει ἄδικον τῆς τιμῆς τοῦ ἀν' καθ' ὑπόθεσιν δὲν ἐφθάρη ἀκόμι ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τοὺς. τὸ ὁμοιον συμβαίνει καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὁποῦ συχνάζει εἰς τὰ καπηλεῖα. διατι

ὅποιος τὸν βλέπει, δὲν λέγει πῶς ὑπάγει διὰ τὴν προσευχηθῆ, ἀλλὰ διὰ τὴν κρασί.

„Cel ce se împreună adesea cu cei răi face nedreptăți cinstei sale, măcar de nu s-ar fi și stricat încă de împreunăările lor; asemenea să împlină și la acela ce merge adesea la circumă, pentru că oricine-l vede nu zice cum că merge ca să se închine, ci ca să bea pe vin.“

Conform manierei sale de traducere, Golescu explicitează originalul, adăugându-i încă un exemplu.

[111] Ὁ πτωχὸς ὅπου ἔχει τὸ τέλος εὐτυχισμένον, πλεον ἀξιοτίμητος λογίζεται. παρὰ ἕνας βασιλεύς, ὅπου ἔχει δυστυχισμένον τὸ τέλοςτου.

„Sărăcul carele are sfârșitul său norocit să socotește mai vrednic de cinste decât un împărat ce are sfârșitul lui nenorocit.“

[112] Ἐπειδὴ καὶ ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία διάβασις, πρέπει κ'ἂν τὴν περιπατήσωμεν μὲ τρόπον τοιοῦτον, ὅπου οἱ ἀκόλουθοιμας τὴν εἰσοδὸν καλὸν διὰ λόγουμας.

„De vreme ce lumea nu iaste alt fără numai o preumblare, să cade încai să umblăm cu o mijlocire de carea cei ce ne vor urma să grăiască bune pentru noi.“

Golescu traduce textul stilizându-l, în timp ce Antim respectă întru totul originalul („Întrucît lumea nu e decât o trecere, se cuvîne să parcurgem această plimbare așa fel încît...“).

[113] Ἐνας αὐθέντης ὅπου δὲν ἔχει δικαιοσύνην εἶναι ὡσάν ποταμὸς χωρὶς νερόν.

„Un domn ce n-are dreptate iaste ca un rîu fără de apă.“

(„N-are dreptate“ în sens de „nu este drept.“)

[114] Ἐνας μοναχὸς ἀνθρώπος δὲν ἔμπορεῖ τὴν σκοτώση ἄλλους ἑκατόν μὲ τὸ σπαθίτου. ἀλλὰ μὲ τὴν φρονιμάδατου ἔμπορεῖ τὴν ἀφανίση ἕνα ὀλόκληρον στράτευμα.

„Un om singur nu poate să ucigă cu sabia lui o sută de oameni; iar cu înțelepciunea lui poate să piarză o oaste întreagă.“

[115] Ἡ μεταχείρησις τῶν βασιλειῶν ὑποθέσεων εἶναι ὡσάν τα ταξίδια τῆς θαλάσσης, εἰς τὰ ὅποια κερδαίνει τινὰς, καὶ χάνει. σωρεύει θησαυρούς, καὶ χάνει τὴν ζωὴν του.

„Slujirea trebilor celor împărătești iaste ca călătoria de pre mare, întru carea dobîndește neștine și pîiarde: grămădește avuții și pîiarde viiața.“

[116] Ὁ κακὸς ἀνθρώπος πρέπει τὴν λογίζεται ἀποθαμένος, ἀγκαλιὰ καὶ τὴν ζῆ. ἀλλ' ὁ καλὸς ζῆ καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀποθαμένους.

„Omul cel rău să cade să se socotească mort, măcar deși trăiaște; iar cel bun trăiaște și între cei morți.“

[117] Είναι πλέον επιθυμητόν τὸ νὰ ἀποθάνῃ τινὰς με δόξαν, παρὰ νὰ ζῆ καταφρονημένος.

„Mai dorit lucru iaste a muri neştine întru slavă decit a trăi întru ocară.“

[118] Ἡ φιλία τῶν μεγάλων ἀνθρώπων, ὁ ζεστός χαιρὸς τοῦ χειμῶνος, οἱ γλυκεῖαι συνομιλίαι τῶν γυναικῶν καὶ ἡ χαρὰ τῶν εὐθρόων, εἶναι τέσσαρα πράγματα, εἰς τὰ ὅποια δὲν πρέπει νὰ θαρρῆσαι.

„Prieteşugul oamenilor celor mari, vremea cea caldă a iernii, vorbele cele dulci împreună cu muierile şi bucuria vrăjmaşilor sînt patru lucruri spre care nu să cade să te nădăjduieşti.“

Sensul exact al ultimului termen apare în traducerea lui Golescu, a *pune temei*, așa cum reiese și din originalul francez al maximei: „L'amitié des grands, le tems chaud en hiver, les douces paroles des dames et la joie des ennemis sont quatre choses ausquelles il ne faut pas se fier“.

[119] Δὲν πρέπει νὰ λαλῆς με τοὺς τρελλοὺς, μῆτε νὰ ἔχῃς καμίαν συναναστροφήν με αὐτοὺς διατι ἀπὸ κανένα πρᾶγμα δὲν ἐντρέπονται.

„Nu să cade să vorbeşti ce cei nebuni, nici să aibi vreo petrecere împreună cu dişii, pentru că de nici un lucru nu să ruşinează.“

[120] Πολλὰς φορὰς ἕνας σκλάβος εἶναι ἄξιος περισσοτέρας τιμῆς, παρὰ ἕνας ἄρχοντα.

„De multe ori un rob iaste vrednic mai de multă cinste decit un boiaru.“

[121] Μὴν ἀναβάλλῃς ἐπὶ τὴν αὔριον ἐκεῖνο, ὅπου ἔχεις νὰ κάμῃς σήμερον

„Să nu muţi până mîine treaba ce ai a face astăzi“

[122] Δὲν πρέπει νὰ ἀφήσῃς τὸν παλαιόνσου φίλον, διὰ τὸν νέον. διατι ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἀλλαξίαν. ποτὲ δὲν εὐγαίνεις κάνενα καλόν.

„Nu să cade să laşi pre priiatenul tău cel vechiu pentru cîştigarea celui nou, că dintr-o schimbare ca aceasta nici odinioară nu iaste vreun bine.“

[124] Δὲν πρέπει νὰ καταφρονοῦμεν τοὺς ἀνθρώπους, βλέποντες τοὺς δυστυχισμένους, καὶ καταφρονημένους, διατι καὶ ἡ μέλισσα εἶναι ἕνα ζωῶφιον ποταπὸν εἰς τὸ φαινόμενον, ὅμως τὸ κοφίνι τῆς δίδει πλουσιοπάροχον τὸ μέλι.

„Nu să cade să defăimăm pre oameni cînd îi vedem nenorociţi şi rău îmbrăcaţi: pentru că şi albina iaste o gînganie proastă la vedere, iar uleiul ei dă miire din destul.“

[126] Είναι πολλὰ δύσκολον νὰ κάμῃς σοφόν ἕνα ἀστόχαστον καὶ ἀμαθῆ, διατι ἡ ἀστοχαστία του τὸν κάμνει νὰ θαρρῆ, πῶς ἤξεύρει περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅπου τὸν μαθητεύει.

„Iaste foarte anevoie a face învățat pre unul fără socoteală ce iaste neînvățat, pentru că nesocoteala lui îl face să socotească că știe mai mult decît acela ce-l învață.“

[127] Οἱ περισσότεροι φίλοι συμφώνουν εἰς τοῦ λογουσοῦ, διὰ τὰ γέουν συμμετοχοὶ τῆς τραπέζης σου. καὶ εὐθύς ὁποῦ εἶδουν πῶς τὰ ὑπάρχοντάσου ὀλιγοστεύουν, σὲ παραιτοῦσι.

„Priiatenii cei mai mulți să apropie de tine pentru ca să se împărtaşească mesei tale, iar deaca văd că ți să împuținează averea, îndată te părăsesc.“

[128] Ὁ φιλάργυρος εἶναι ἕνα ὑποκείμενον κατάρας, τόσον συμμὰ εἰς τὸν κόσμον, ὅσον καὶ συμμὰ εἰς τὴν πίστιν, μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐχθρὸς ἀλωννῶν τῶν πτωχῶν.

„Iubitoriul de argint iaste primitoriu blestemului atita de cătră lume, cit și de cătră credință, de vreme ce iaste vrăjamsț tuturor să-racilor.“

[129] Οἱ φίλοι ὁποῦ κοιτάζουν μόνον τὸ συμφέρον τους, εἶναι ὡσάν τὰ σκυλιὰ τοῦ παζαρίου, ὁποῦ ἀγαποῦν περισσότερον τὰ κόκαλα, παρὰ ἐκείνοῦ ὁποῦ τὰ ρίχνουν.

„Priiatenii ce caută numai folosul lor sint ca clinii târgului, ce iubesc mai mult oasele decît pre ceia ce le aruncă.“

[130] Κάθε ἕνας λαμβάνει κατὰ τὸ μέτρον ὁποῦ δίδει.

„Fiește cine va lua după măsura carea va da.“

[131] Ὅποιος θέλει νὰ προκόψῃ εἰς ἀθρονητικὴν αὐλήν, πρέπει νὰ φυλάξῃ πέντες πράγματα. πρῶτον νὰ διορθώσῃ μὲ τὴν πραότητα καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τὸν θυμὸν του. δεῦτερα νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ τὸν νικήσῃ ἡ πλεονεξία, τρίτον νὰ εἶναι καθαρὸς καὶ δίκαιος εἰς τὴν μεταχείρησιν τῶν πραγμάτων, ὁποῦ εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐπιστασίαντου. τέταρτον νὰ μὴ δώσῃ χώραν νὰ τὸν ἀπατήσῃ τὸ δαιμόνιον τῆς ὑπερηφανίας καὶ πέμπτον νὰ μὴ συγχίζεται ἂν ἤθελε τοῦ συνέβῃ ἡ μεγαλητέρα ἐναντιότης.

„Cel ce va să procopsească la curte domnească i să cade să păzească cinci lucruri: întâi, să îndrepteze cu blindețe și cu dulceață mânia sa; a doua, să nu lase să-l biruiască lăcomiia; a treia, să fie curat și drept întru isprăvnicia lui; a patra, să nu dea voie să-l înșale dracul truției; a cincea, să nu să turbure măcar de i s-ar întimpla și cea mai mare împotrivire.“

Traducerile românești, datorită intermediarului grec, nu redau exact nuanța originalului francez în final, căci acesta vorbește nu de „împotriviri“, ci de „nepotriviri“: „... la cinquième, de ne pas s'ébranler pour tous les contre-temps qui lui arriveront“.

[132] Ἡ δούλευσις τῶν βασιλέων εἶναι ὡσάν μια εὐρύχωρος θάλασσα, ὁποῦ ταξίδευουν οἱ πραγματευταὶ καὶ ἄλλοι μὲν καταποντίζονται, ἄλλοι δὲ ἀποκτοῦσι μεγαλώτατα πλοῦση.

„Slujba împăraților iaste ca o mare desfătăță pre carea călătoresc
neguțătorii; și unii să ineacă, iar alții agonisesc bogății prea mari.“

[133] Φοβου έκείνον όπου σέ φοβάται.

„Teme-te de cela ce să teme de tine.“

Golescu dezvoltă mult această maximă, incercind s-o motiveze.

[134] Φυλάσσον από την οικειότητα των βασιλέων με τοσοουτον στο-
χασμού, δσον πρέπει να φυλάττης από την φωτίαν τὸ ξηρόν ξύλον.

„Ferește-te de prieteșugul împăraților cu atita socotință cît să
cade a să feri de foc lemnul cel uscat.“

[135] Ευθὺς κατά την ὑπομονήν, ἔρχεται ἡ ἀρχὴ τῆς χαρᾶς.

„După răbdare, îndată vine începerea bucuriei.“

[136] Ἡ χολὴ εἶναι ἡ αἰτία των λογισμῶν.

„Deletniciia iaste pricina cugetelor celor rele.“ („Minia este...“)

[137] Δείχνε τὰς ἐδικασσου ἀρετὰς, και μὴ θεμελιώνεσαι εἰς τὴν εὐγέ-
νειαν του γένουσου. μὴν ἀναφέρνης ζωντανούς διὰ ἀποθαμένους, και
μὴ δίδης ἓνα ἀποθαμένον διὰ ἓνα ζωντανόν.

„Arată-ț ale tale bunătăți și nu te întemeia pe blagorodiiia nea-
mului tău; nu aduce aminte vii pentru morți și nu da pre un mort
pentru un viu.“

Partea a doua a pildei lui Golescu este doar dezvoltarea și explici-
tarea maximei pe care Antim o traduce exact.

[138] Εἶναι ἴσια δυστυχησμένοι και οἱ βασιλεῖς, και οἱ ὑποκείμενοι,
ὅταν οἱ ἀξιοι καταφρονουνται, και οἱ ἀχρειοι ἔχουν τις πρώτας ἀξίας.

„Întocma nenorociți sint și împărații, și supușii, cînd să defăi-
mează cei vrednici și cei netrebncici au diregătoriile cele mai de sus.“

[139] Εἰς ἐκείνους όπου σου ζητοῦν κανένα πρᾶγμα, ἀποκρίσου εἰς
τρόπον, όπου νὰ μὴ κακίσουν.

„Spre ceia ce cer vreun lucru de la tine răspunde-le în chip să
nu să mânia.“

Completarea din traducerea lui Golescu i se datorează.

[140] Οἱ ἀδελφοῖσου και οἱ φίλοισου εἶναι ἐκείνοι όπου σέ βοηθοῦν
εἰς τὰς ἀνάγκας σου.

„Frați și priiateni îți sint ceia ce-ț ajută la nevoile tale.“

[141] Τὸ πλεον, ἀκριβοῦν και πολῦτιμον ἀπόκτημα, εἶναι ὁ πιστός φίλος.

„Căștigarea cea mai scumpă și de multă prețuire iaste priiatenul
cel credincios.“

[142] Δὲν πρέπει νὰ θαρρένης εἰς τὰς ἐξωθεν φαντασίας, διατι και τὸ
τόμπανον, με ὄλον όπου κάμνει τότου ἤχον και ταραχήν, εἶναι γεμάτον
ἀπὸ ἄνεμον.

„Nu să cade să te nădăjduiești nălucirilor celor din afară, pentru
că și toba, măcar că face atita sunet și zgomot, iar iaste plină de vînt.“

Imaginea plastică a celor laudăroși („umflați în blane, care cînd vorbesc parcă sînt epitropii lui Dumnezeu“) este o dezvoltare a lui Golescu, inexistentă în intermediarul grec.

[143] Δέν πρέπει νά φοβᾶσαι ἀπό ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὁποῦ φυλάγεσαι, ἀλλὰ μάλιστα ἀπό τὸ μέρος ὁποῦ λογιάζεις πῶς νά εἶσαι σίγουρος.

„Nu să cade să te temi de cătră partea ce te ferești, ci mai virtos despre partea ce socotești că vei fi întărit.“

(... din partea de care crezi că ești sigur.)

[144] Καθὼς ἡ καχεξία τοῦ σώματος, δέν ἔμπορεῖ νά ἀλλαχθῆ εἰς μίαν τελείαν ὑγείαν, ἔτζι καὶ τὸ διαφθαρμένα ἦθη, δέν ἔμπορῶν νά ἀλλαχθοῦν ποτὲ εἰς ἡθῆ ἐπαινετὰ, καὶ ἀκατάκριτα.

„Precum boala cea rea a trupului nu poate să să schimbe întru o deplină sănătate, așa și năravurile cele stricate nu pot să să schimbe niciodată întru năravuri laudate și nedefăimate.“

Cuvîntul grecesc *cahexie* („stare proastă“), utilizat uneori ca substitut al cancerului, este folosit de Golescu în text alături de încă două echivalente: *patima* și *vătămarea rînzei*, pentru a circumscrie mai îndeaproape sensurile greu de redat în românește.

[145] Ὅποῖος ἔχει εἰς τιμὴν, καὶ περιποίησιν τοῦς κακοῦς ἀνθρώπους καὶ ἀχαρίστους κυβερνώ ἀγκάθια, καὶ θρέφει ὄφεις μέσα εἰς τὸν κόλποντου.

„Cel ce are la cinste și la socotință pre oamenii cei nemulțămitori chivernisește mărăcini și hrănește șārpi în sinul său.“

[146] Ὁ ἀνθρώπος ὁ εὐγενὴς ἂν καὶ νά εἶναι πτωχός, ὁμῶς δέν γίνεται καταφρονεμένος, καθὼς καὶ τὸ λεοντάρι ἀγκαλὰ καὶ νά εὐρίσκεται εἰς τὴν ἄλυσον ὁμῶς εἶναι πάντοτε ἀνδρεῖον.

„Omul, măcar de va fi și sărac, nu să defăimă: precum și leul, măcar de va fi și în lanț, dar pururi iaste viteaz.“

Traducerea lui Golescu este de această dată mai fidelă sensului decît cea a lui Antim.

[147] Ἐνας δίκαιος Ἦγεμὼν εἶναι εἰκὼν καὶ τύπος τοῦ Θεοῦ ἔκανθ εἰς τὴν γῆν.

„Un domn drept iaste icoană și închipuire lui Dumnezeu pre pămînt.“

[148] Ἡ δούλευσις, ὁποῦ γίνεται εἰς τοῦς μεγάλους, παρομοιάζεται, με τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὄσον πλέα προχωρεῖ τινὰς, τόσον περισσότερον κινδυνεθεῖ.

„Slujba ce să face la cei mari să închipuiaște cu marea, întru carea cît să mai tinde omul, atîta mai mult intră în primejdie.“

[149] Ὁ ἀνθρώπος δέν ἔχει μεγαλύτερον ἐχθρόν ἀπὸ τὴν κοιλίαντου.

„Omul nu are mai mare vrăjmaș decît pre pîntecile său.“

[150] Ἡ ζωὴ τοῦτου τοῦ κόσμου εἶναι ἓνα παιδικὸν παίγνιδι.

„Viața lumii aceștia iaste o jucăreaie copilărească.“

[151] Οἱ πλέον κακοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅπου δὲν θέλουν νὰ συγχωρήσουν.

„Oamenii cei mai răi sint cei ce nu vor să iarte.“

[152] Ἡ πλεονεξία εἶναι μία ἀρρώστια πολλὰ κινδυνώδης ὡσάν ὅπου πολεμᾷ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τοσὸν εἶναι βλαβερὰ, ὅπου καθ' ἓνας ξεμακρύνει ἀπὸ ἐκείνους, ὅπου πάσχουν τοιαύτην ἀσθένειαν.

„Lăcomia iaste o boală foarte primejdioasă de vreme ce să împotrivește sufletului și inimii, și atita iaste de vătămătoare, cit fieștecine să depărtează de cătră ceia ce pătimesc de această boală.“

[153] Ἡ εὐγένεια δὲν εἶναι τελεία ἀνίσως καὶ δὲν βαστάται μὲ τὰ καλὰ ἔργα.

„Blagorodii nu iaste desăvirșită deacă nu să va ținea cu fapte bune.“

[154] Μὴ παῦθς νὰ λέγης τὴν ἀλήθειαν ἀγκαλὰ καὶ νὰ ἡξεύρης πῶς εἶναι μισητή.

„Nu te lăsa de-a grăi adevărul, măcar deși iaste uricios.“

[155] Ἐσὺ θέλεις, ὅτι ὁ ἐχθρὸς σου νὰ μὴ μάθῃ τὸ μυστικόνσου μὴ τὸ φανερώσης εἰς τὸν φίλονσου.

„De vei vrea să nu-ți afle vrăjmașul tău taina, nu o arăta la priiatenul tău.“

[156] Modelul acestei pilde nu poate fi găsit nici în versiunea grecească a textului, nici în originalul ei francez; ea este poate alcătuită de Dinicu Golescu și în acest caz ar reprezenta o prețioasă mărturie a preferințelor personale.

[157] Πέντι πράγματα εἶναι ἀνωφελῆ, ὅταν δὲν εἶναι συντροφιασμένα μὲ ἄλλα πέντε, ὁ λόγος χωρὶς ἀποτέλεσμα. τὰ πλούτη χωρὶς οἰκονομίαν, ἡ ἐπιστήμη χωρὶς τὰ καλὰ ἔθη, ἡ ἐλεημοσύνη χωρὶς σκοπὸν, καὶ ἡ ζωὴ χωρὶς τὴν υἰεσίαν.

„Cinci lucruri sint nefolositoare cînd nu sint însoțite de alte cinci: cuvîntul fără de ispravă; bogățiile fără chiverniseală; știința fără năravuri bune; milostenia fără gînd bun; și viața fără sănătate.“

[158] Ἡ φιλαργυρία, ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἡ φιλαυτία, εἶναι τρία πράγματα, ὅπου ὀλιγοστεύουν τὴν ζωὴν.

„Scumpătatea și pohta și iubirea de sine sint trei lucruri carele scurtează viața.“

[159] Ὁ εὐγενὴς ὅπου ζῆ χωρὶς καμίαν ἀξίαν, δὲν πρέπει νὰ βάλλεται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ζωντανῶν.

„Cel de bun neam, de va trăi fără vreo dregătorie, nu să cade să să puie în numărul celor vii.“

[160] "Όταν οι ύποκείμενοι άδικοϋνται, άπό τους άθθεντικούς ύπηρέ-
τας, και δέν ήμποροϋν νά δώσουν είδησιν τοϋ ύγεμόνος τους μέ τό νά τους
έμποδιζει ή μεγάλη έξουσία τών άρχόντων. ή τύχη τους είναι παρόμοιας,
μέ ενός άνθρώπον τύχη, ό όποιος στενοχωρούμενος άπό τήν δίψαν,
συμψάνει εις τό Νείλον τόν ποταμόν διά νά πίνη, μά εκεί εύρίσκωντας
ένα κροκόδελο, ή θεωρία εκείνη τοϋ σηκώνει τόν πόθον, όπου ειχε διά
νά πίνη νερόν.

„Cind cei supuși pat strîmbătate de slugile domnești și nu pot
să dea știre domnului lor, împiedecîndu-i puterea cea mare a boia-
rilor, norocul acelora iaste asemenea unui om ce i să supără de sete
și, apropiindu-să de rîul Nilului să bea, află acolo un corcodel și ve-
derea aceluia îi ia pohta carea avea ca să ia apă.“

[161] Τά φαγητά είναι ή τροφή τοϋ σώματος, και οι καλαι συνομιλίες
είναι ή τροφή τής ψυχής.

„Bucatele sînt hrana trupului, iar voroavele cele bune sînt hrana
sufletului.“

[162] 'Εκείνοι όπου κάμνουν τά πλέον άσοπα κακά, είναι εις κάποιον
τρόπον πλέον ύποφερτικοί, παρά όπου είναι ένας πτωχός ύπερήφανος.

„Ceia ce fac lucrurile cele mai necuviincioase sînt în oarecare
chip mai suferiți decît cînd ar fi un sârac trufaș.“

[163] 'Η μεραλητέρα κακία είναι τό νά ήμπορης νά κάμης καλόν εις
άνθρωπον, όπου έχει χρεία, και νά μη θέλγης.

„Răutatea cea mai mare iaste a putea să faci bine omului lipsit
și a nu vrea.“

[164] 'Ανίσως και τινάς σε έλέγχει διά τά ελαττώματасου, μην έχης
κακήν καρδίαν έναντίουτου, αλλά λυποϋ διά τά πράγματα όπου σοϋ λέγει.

„De te va dojeni neștine pentru greșalele tale, să n-aibi asupra
lui inimă rea, ci să te întristezi pentru lucrurile ce-ți zice.“

[165] Οι κινδυνώδεις συνομιλίες είναι χειρότεροι άπό τά φαρμακερά
φαγητά.

„Voroavele cele primejdioase sînt mai rele decît bucatele cele
otrăvite.“

[166] Είναι έξη πράγματα, επάνω εις τό όποιο δέν πρέπει νά θεμελιώνης
τάς έλπίδαςου, ή σκιά μιās μικράς νεφέλης, διατι διαβαίνει. ή φιλία τών
κακοτρόπων, διατι περνά ώσαν άστραπή. ή άγάπη τών γυναικών, διατι
πάνει μέ κάθε παραμικρόν άφουρμην. ή εύμορφία, διατι εις τέλος άφανίζεται
μέ δλον όπου είναι ή πλέα τελεία τά ψεύτικα έγκώμια, διατι καταυτψσιν
εις τό οϋδέν και τέλος πάντων τά πλούτη, και τά καλά τούτου τοϋ κόσμου
διατι φθείρονται.

„Sînt șase lucruri pre carele nu să cade să-ți întemeiezi nădejdie:
umbra unui nor mic, pentru căci trece; priiteșugul oamenilor celor

răi, căci ca fulgerul să trece; dragostea muierilor, cînd fitece pricină contenește; frumusețea, căci piare de tot, măcar de iaste cea mai desăvîrșită; laudele cele mincinoase, pentru că ies într-un nimica; și mai pre urmă decît toate, bogățiile și bunătățile lumii aceștia, pentru căci să strică și pier.“

[167] Ἐν θέλῃς νά ἀποκτήσης τιμὴν, κάμνε τιμὴν εἰς τοὺς ἄλλους.

„De vei să cîștigi cinste, fă cinste tuturor.“

[168] Διὰ νά εἶσαι εἰς ὅλους δεκτός, ἄρμοζε τὰ λογιᾶσου κατὰ τὴν κλίσον καὶ θέλησιν τοῦ καθ'ἑνός.

„Pentru ca să fii priimit de toți, tocmește-ți cuvintele după plăcerea și voia fieștecăruia.“

[169] Μὴ γελᾷς χωρὶς ἀφορμὴν, διατὶ τὰ τέτοια γέλοια εἶναι διπλή τρελλάδα.

„Nu rîde fără pricină pentru că risurile acestea sînt indoită ne-bunie.“

• Golescu modifică pilda, dîndu-i o expresie particulară.

[170] Nu are model în intermediarul grec; poate fi o dezvoltare a pildei de sub [168].

[171] Μετωρίζου μὲ τοὺς ὁμοίους σου, διὰ νά μὴ σοῦ φανῇ παρέξενον ἀνίσως καὶ σοῦ ἀνταποδώσουν μέτρον διὰ μέτρον.

„Glumește cu cei ce-ți sînt deopotrivă, ca să nu ți să pară cu ciudă de-ți vor întoarce gluma pentru glumă.“

[172] Ἡ μεγαλειότης τῶν βασιλείων φαίνεται, ὅταν κάμνουν δικαιοσύνην.

„Mărireă împăraților să arată cînd fac dreptate.“

[173] Τὰ μεγάλα ἔξοδα φέρνουν τὸν ἄνθρωπον εἰς πτωχείαν.

„Cheltuielile cele mari aduc pre om la sărăcie.“

[174] Ὅσον ἠμπορεῖς, ὀλιγώτερα ἄσπρα δάνειζε τὸν φίλονσου, διὰ νά μὴν ἔλθῃς εἰς κίνδυνον νά τοῦ τὰ ζητήσης. εἰδὲ ἔχῃς χρέος νά τὸν δανείσης δανεσης, λόγιασαι πῶς τοῦ τὰ ἐχάρισες, καὶ μὴ τὰ γυρεύσης πλέον ἀλλὰ πρόσμενε νά σοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ ἀτός του.

„Cît poți mai puțin împrumutează cu bani pre priiatenul tău, ca să nu vii la primejdie să-i ceri; iar de ai datorie ca să-l împrumutezi socotește cum că i-ai dăruit, să nu-i mai ceri, ci să aștepți să ți-i dea însuși el, necerșut.“

[175] Ἡ παρηγορία τῶν λυπημένων εἶναι νά ἴδουν τοὺς φίλαστους.

„Măngăierea celor scîrbiți iaste a vedea pre priiatenii săi.“

[176] Ὁ φίλος εὐκολα γίνεται ἐχθρός, καὶ ἀφ'οῦ γένῃ μίαν φορὰ ἐχθρός, εἶναι δύσκολον νά γένῃ πάλιν φίλος.

„Priiatenul lesne să face vrăjmaș; și deaca să face o dată vrăjmaș, iaste cu nevoie a să mai face iarăș priiaten.“

[177] Nu i-am putut identifica modelul; o maximă identică se găsește în colecția lui Iordache Golescu sub nr. 10 306: „Curind să te dăsfaci dă acel prieten ce curind să minie și fără nici o pricină“.

[178] Τίμα τὸν πατέρασου, διατι και τὰ παιδίασου θέλουν σὲ τιμήση.
„Cinstește pre tata-tău pentru că și copiii tăi te vor cinsti pre tine.“

Antim traduce exact intermediarul grec, care urmează la rîndul său pe cel francez („Honorez votre père, votre fils vous honorera de même“), în timp ce Dinicu Golescu introduce în această regulă veche un element nou: „pe taică-tău și pe maica ta“.

[179] Φυλάσσου ἀπὸ ἑνα φίλον, ὁποῦ ἀγαπᾷ τὸν ἐχθρόνσου.

„Ferește-te de priiatenul cel ce iubește pre vrăjmașul tău“.

[180] Ἐνα δράμι μάλαμα νὰ χαρίσης εἰς ἑνα πτωχὸν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου, ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν δράμια χαρισμένα εἰς ἄλλοι τινά, ὁποῦ εἶναι ἐξωτῆς συγγενείαςσου.

„Un dram de aur de vei dărui unui sărac din rudele tale, plătește mai mult decît 100 de dramuri dăruite unuia ce iaste afară din rudenția ta.“

[181] Μὴ κάμνης φιλίαν μὲ ἀνθρώπους, ὁποῦ κοιτάζουν μόνον τὸ συμφέρον τους, διατι αὐτοὶ πρῶσέχουν εἰς τὴν ὀφέλειαν τους, ὄχι, εἰς τὴν φιλίαν σου.

„Nu face prieteșug cu oamenii ce caută numai folosul lor pentru căci ei iau aminte de folosul lor, iar nu de prieteșugul tău.“

[182] Μὴ γένης ἐχθρὸς ἔνος, ὁποῦ εἶναι δυνατώτερος ἀπὸ λόγουσου

„Nu te face vrăjmaș vreunuia ce iaste mai puternic decît tine.“

[183] Εἰς δύο λογιῶν ἀνθρώπους μὴ θαρβρεύεσαι ποτὲ, εἰς ἑνα δυνατὸν ἐχθρόν, και εἰς ἑνα πλαστὸν φίλον.

„La doao feliuri de oameni nu te încredința niciodată: la vrăjmașul puternic și la priiatenul înșelătoriu.“

[185] Ὅποιος δὲν ἔχει φίλους, εἶναι ξένος ὁποῦ και ἂν εὐρίσκειται.

„Cela ce n-are priiatin iaste striin oriunde s-ar afla.“

[186] Δὲν εἶναι κἀνένα σφάλμα τόσον μέγαλον, ὁποῦ νὰ μὴν εἶναι ἄξιον συγχωρήσεως.

„Nu căuta diregătorie carea nu ți se cade.“

Golescu dezvoltă o maximă concisă atît în intermediarul grec, cît și în originalul francez („Ne cherchez pas de dignitez que vous ne les méritiez“).

[187] Nu am putut identifica modelul; cf. și Iordache Golescu nr. 14 111: „Cinstea, cu bani cînd să cumpără, sărăcie îi aduce.“

[188] Τὰ ταξίδια δίνουν γνῶσιν μᾶς διδάσκουν τὴν ἀρετὴν και μᾶς ἀνοίγουν στράταν διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν πλοῦτη.

„Călătoriile dau minte, ne învață bunătatea și ne deschide calea ca să câștigăm avuții.“

Vezi și la Iordache Golescu sub nr. 12 714: „Plimbarea pîn țări străine mult te deșteaptă și patimile pîn locuri străine mult te învață“.

[189] Ἡ σωτή εἶναι ἓνα κάλυμμα, ὁποκατω εἰς τὸ ὁποῖον κρύπτεται ὁ ἄμαθής.

„Tăcerea iaste un acoperămînt sup carele să ascunde cel neînvățat.“

[190] Ἡ πλέα βλαβερὰ πληγὴ εἶναι ἐκείνη, ὁποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ φίλου.

„Rana cea mai vătămătoare iaste ceea ce vine de la mina priiatenului.“

[191] Ὅποιος ἐξοδιάζει περισσότερον ἀπὸ τὸ εἰσόδηματου, ἕως τέλους πτωχεύει.

„Cel ce cheltuiaște mai mult decît iaste venitul lui în cea mai de pre urmă sărăcește.“

[192] Καθὼς τὸ νερόν, μὲ ὄλον ὁποῦ νὰ εἶναι και καθαρόν, δὲν δύναιται νὰ ασπρίση ἓνα ῥοῦχον μαῦρον, οὕτω και ἡ κλὴ νοῦθειά δὲν ἤμπορεῖ νὰ μεταβάλλη μίαν κακὴν φύσιν.

„Precum apa, măcar de ar fi cit de curată, nu poate să albească o haină neagră, așa nici învățătura cea bună nu poate schimba firea cea rea.“

[193] Ὁ κόσμος γίνεταῖ πολλὰ στενὸς ὅτον δύο ἄμαθεῖς φιλονεικοῦν ἀναμεταξὺ τοῦς.

(Lumea devine mai strîmtă cînd doi proști se ceartă între ei.)

[194] Ὅποιος δὲν ἔχει φίλους, ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήση καλλίτερα εἰς τὴν ἔρημον, παρὰ νὰ ζῆ ἀνάμεσα εἰς τοῦς ἀνθρώπους.

„Cel ce n-are priiaten s-ar cădea să să despartă mai bine într-o pustie decît să trăiască între oameni.“

[195] Μὴ συναναστρέφουσαι συχνὰ μὲ τοῦς κακοὺς διατι ἔχων τας μὲ αὐτοῦς, ἀνακάτωσιν, φθάνει νὰ λογισθῆς και ἐσὺ πταιστής, μὲ ὄλον ὁποῦ εἶσαι ἄθῶος.

„Nu te amesteca adesea cu cei răi, pentru căci va ajunge amestecarea ce vei avea cu dinșii să te facă vinovat măcar de vei fi și drept.“

Este o altă formulare a maximei de sub [110].

[196] Εὐτυχὴς εἶναι ἐκεῖνος, ὁποῦ ἔχει τὴν ὑγίαν σου.

„Norocit iaste cela ce are sănătatea sa.“

[197] Μὴ δανείσης τίποτες τὸν φίλον σου, ἀν ἐπιθυμᾷς νὰ μὲνη πολὺν καιρόν ἢ φίλία του.

„Nu împrumuta cu nimic pre prietenul tău de pohtești să rămlie întru multă vreme prietesugul tău.“

[198] Ὅποιος πάχει ολιγώτερον ζῆ περισσότερον.

„Cel ce pătimizește mai puțin trăiește mai mult.“

[199] Ἀπόφευγε τὰς κρίσεις, διατι αὐται παρὰ μοιάζονται με μίαν φωτίαν, ὅπου με κόπον σβύνεται, όταν μίαν φοράν ἀνάψη.

„Fugi de judecăți că acestea sînt asemenea cu focul carele cu osteneală să stinge deacă să aprinde o dată.“

[200] Ἡ τυραννικὴ κυβέρνησις τῶν βασιλέων εἶναι πλέον ὑποφερτικὴ, παρὰ ἡ κυβέρνησις τοῦ λαοῦ.

„Chiverniseala cea tirănească a împăraților iaste mai suferită decît chiverniseala norodului.“

Așa cum se poate observa, traducerea lui Dinicu Golescu răstoarnă înțelesul maximei originale — pe care Antim o traduce exact — și pare să prefere tirania poporului, adică anarhia, celei a unei singure persoane, adică a împăratului. Explicațiile acestui fapt neobișnuit pot fi două. Prima ar fi aceea că Golescu ar prefera într-adevăr „tiraniceasca“ (absoluta) ocîrmuire a norodului, ca o formă de republică, opusă guvernării arbitrare a unui domn fără legătură cu interesele țării, pînă nu demult un fanariot trimis de la Poartă. Ar fi de mirare însă ca o astfel de atitudine să nu se observe și în alte împrejurări (Golescu a fost mai toată viața un demnitar de rang înalt pe lângă diferiți domni) și ea să nu-i fi fost reproșată ulterior. Mai probabil este deci că avem a face cu o greșeală de tipar („nesuferită“ în loc de „suferită“) care se acordă mai bine și cu restul frazei, care o explică: anarhia, „tiranicească ocîrmuire... a noroadelor“ este aceea care nu alege, „arde și uscat și verde, și bătrîn și tînăr“, pe cînd „tiraniceasca ocîrmuire a împăraților“ alege foarte bine.

[201] Ἐν κάμης καλόν, σοῦ ἀνταποδίδεται καλόν ἀντι καλοῦ, ἀμὴ ἂν κάμης κακόν, ἤξευρεπὼς θέλει σοῦ ἀποδοθῆ κακόν μεγαλήτερον.

„De vei face bine, ți să va răsplăti binele pentru bine, iar de vei face rău, să știi că ți se va răsplăti mai mare rău.“

[202] Ὁ πόθος τοῦ πλούτου εἶναι πρᾶγμα βιαιότερον, καὶ πλέα τιμωρητικόν ἀπὸ τὴν δίψαν.

„Pohta bogăției iaste lucru mai silitoriu și mai muncitoriu decît setea.“

[203] Ὅποιος εἶναι ἐλεύθερος, καὶ θέλει νὰ ζῆσῃ ἐλεύθερα, πρέπει νὰ φυλάξῃ δύο πράγματα τὸ ἓνα, νὰ μὴν ὑπανδρευθῆ μήτε ἂν τοῦ ἐδίδαν διὰ γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως, καὶ τὸ ἄλλο, νὰ μὴ χρεωστῆ, ἂν καὶ ἤθελαν τοῦ δώσει ἀδειαν νὰ πληρώσῃ, ἕως τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως

„Cel ce iaste slobod și va să trăiască slobod, să cade să păzească doao lucruri: unul, să nu să însoare măcar de i-ar da muiare pre fata

Impăratului; iar altul, să nu să îndatorească, măcar de i-ar da așteptare ca să plătească pină în zioa județului.“

[204] “Οποιος ἔκαμε καλὸν εἰς ἀχάριστον ἄνθρωπον, πολλὰ τὸ ἐμετάνοησε.

„Cel ce-au făcut bine omului celui nemulțămătoriu mult s-au căit.“

[205] Ταῖς περισσότεραις φοραῖς θέλωντας τινὰς νὰ γελάσῃ τοὺς ἄλλους, εὐρίσκεται γελασμένος.

„De multe ori, vrînd neștine să înșale pre alții, să află el înșălat.“

[206] “Ὅσον πλεῖ ὁ ἄνθρωπος προχωρεῖ εἰς τὴν δούλευσιν, καὶ εἰς τὴν χάριν τῶν πριγγίπων, τόσον εἶναι μεγαλύτερος ὁ κίνδυνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμβαίνει.

„Cît mai mult încape omul la slujba și la harul domnilor, cu atît iaste mai mare primejdia întru care intră.“

[207] Ἡ συντροφία ἐκείνων ὁποῦ μισοῦμεν, εἶναι πρᾶγμα χειρότερον ἀπὸ τὸν ἴδιον θάνατον.

„Însoțimea celor ce-i urim iaste lucru mai rău și decît moartea.“

Versiunea lui Dinicu Golescu este mai degrabă o interpretare decît o traducere a modelului grecesc și, așa cum face în mai multe cazuri, o încercare de motivare a maximei prin introducerea unei fabule, a unei întimplări exemplificatoare.

[208] Κάλλιον εἶναι νὰ ἀποθάνῃς μὲ τιμὴν, παρὰ νὰ ζῆς μὲ κατασχύνην.

„Mai bine iaste să mori cu cinste decît să trăiești cu rușine.“

Maxima reia o veche cugetare, pusă în circulație de Tacit în *Viața lui Agricola* („O moarte demnă este mai frumoasă decît o viață rușinoasă“). Mai important este că Golescu alege maxima, care are un corespondent foarte apropiat într-un vers al unui cîntec revoluționar grecesc (Ὁ Θούριος al lui Rhigas Velestinlis), la numai cîtiva ani după evenimentele de la 1821: καλλίτερα μίς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ παρὰ πενήντα χρόνων σκλαβιάς ὑπομονή.

(Mai bine un ceas de viață liberă decît cincizeci de ani de robie răbdătoare.)

[209] Golescu unifică într-o singură pildă două maxime ale originalului, care apar independent și în traducerea lui Antim:

“Ὅποιος ἀρνεῖται τὴν εὐεργεσίαν ὁποῦ ἔλαβε, δειχνεῖ τοῦ λόγουτοῦ τῆς εὐεργεσίας ἀνάξιον.

„Cel ce să leapădă de facerea de bine ce au luat arată pre sineși nevrednic facerii de bine“ și

Οἱ γέροντες δὲν ἔχουν χρεῖαν ἀπὸ ἀφρώστιαν μεγαλύτεραν, ἀπὸ τὸ γῆρας τοῦς.

„Celor bătrâni nu le trebuiaște boală mai mare decât bătrânețele lor.“

[210] „Οποιος όμιλεί με άνοικτόν πρόσωπον δείχνει πώς λέγει την άλήθειαν.

„Cel ce vorbește cu față deschisă să arată că grăiaște adevărul.“

[211] Είναι μία άταξία όπου δέν έχει πρόφασιν, τό να κάμνης εβεργείαν ενός όπου δέν έχει άναγκόν.

„Iaste o nerfnduială fără pricinuire a face bine unuia ce n-are nevoie.“

[212] Δέν ήμπορει τινάς να θεμελιωθή επάνω εις την φιλίαν τών μεγάλων διατι άλλάστουν την γνώμην τούς με κάθε παραμικράν αίτίαν όπου τούς δώσης.

„Nu poate neștine să să întemeiaze pre priietesugul celor mari, că să schimbă de fieștece pricină mică ce le vei da.“

[213] Γίνεται ό άνθρωπος εύτυχής με την φιλίαν τοϋ πιστοϋ φίλον „Să face omul norocit cu priietesugul priiatenului credincios.“

Traducerea lui Golescu inversează sensul (dacă nu e o greșeală).

[214] Μη θαρρείς εις τās κολακείας τών έχθρώντ σου και μη ηψώνεσι διά τὰ εγκώμια, όπου σου δίδουν οι κόλακες, διατι οι πρώτοι σου σταίνουν παγίδας, και οι δεύτεροι επιθυμουν τὰ υπάρχοντα σου.

„Să nu te nădăjduiești mîngăierilor nepriiatenilor tăi și să nu te înalți de laudele ce-ți dau ciocoi, pentru că cei dintii îți pun cursă, iar cei de-a doua răvnesc avușile tale.“

[215] „Όταν οι έχθροισου έχουν άναμεταξύτους διχόνους, τότε ζής με άσφάλειαν, άνή φυλάσσου, όταν τους ίδης πώς είναι σύμφωνοι και ένωμένοι.

„Cînd vrăjmașii tăi au între dînșii vrajbă, trăiaște cu întărire, dar te păzește cînd îi vei vedea că sint tocmiți și uniți.“

[216] „Όποιος μοναχός του συμβουλεύεται, έχει χρείαν από άλλην μίαν συμβουλήν.

„Cel ce să sfătuiască singur îi trebuiaște și lui altă sfătuire.“

[217] „Όποιος δέν κάμνει καλόν εις τόν καιρόν τής εύτυχίας του, πάσχει περιστά κακά άφ' όϋ δυστυχίηση.

„Cel ce nu face bine pre vremea norocirii lui pătimește multe rele după ce va sărăci.“

Traducerea lui Antim trebuie corectată în final: „după ce se vor întoarce lucrurile, după dizgrația lui“.

[218] „Άν δέν σε βοηθά ή τύχη, μήσου φανή παράξενον διάθεσαι και έσϋ τόν έαυτόν κατὰ τās φαντασίας της.

„De nu-ți ajută norocul, să nu-ți pară cu ciudă, ci te alcătuiește și tu pre sine-ți după nălucirile lui.“

Maxima grecească adaptează originalul franțuzesc: „La fortune ne vous est pas favorable? Que cela ne vous embarasse pas, accomodez-vous à ses caprices“.

[220] Δὲν πρέπει νὰ ἐντρέπῃσαι, νὰ ἐρωτήσῃς ἐκεῖνο, ὅπου δὲν ἴξεύ-
ρεις.

„Nu să cade să-ți fie rușine a întreba să înveți ceea ce nu știi.“

[221] Ἀπὸ ὄλας τὰς ἀσθενείας, ἡ ἀμάθεια εἶναι ἡ πλεον κινδυνώδης, διατι δὲν εἶναι ἰατρεια ὅπου νὰ ἴμφορῃ νὰ τὴν θεραπεύσῃ τινὰς. δὲν εἶναι λαμπάδα, ὅπου νὰ ἴμφορῃ νὰ διώξῃ τὸ σκόπος τας, καὶ δὲν εἶναι παραί-
νεσις, ὅπου νὰ ἴμφορῃ νὰ τὴν ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν κακὴν στράταν εἰς τὴν
ὁποῖαν περιπατεῖ.

„Din toate boalele, neînvățătura iaste mai primejdioasă pentru că nu iaste nici un leac să o poată tămădui, nici făclie ca să poată izgoni întunerecul ei, nici îndreptare ca să o poată întoarce din calea ei rea în carea umblă.“

Traducerea lui Dinicu Golescu pune „neîndestularea“ în loc de „ignoranță“, ca în traducerea lui Antim; cum nu e posibilă o greșeală în traducerea unui termen curent ca ἀμάθεια, trebuie să conchidem că Dinicu Golescu a modificat voluntar înțelesul maximei grecești.

[222] Εἶναι σκληρὸν πρῆγμα νὰ ὑποτάσσεται τινὰς, εἰς τοῦ ἄλλου τὰ προστάγματα, ἀφ'οὗ ἐσυνήθισε νὰ προστάξῃ, καὶ νὰ κακοπαθαίνη, ἀφ'οὗ ἀνετράφη ἀνάμεσα εἰς τὰς τρυφάς.

„Cu greu lucru iaste a să supune neștine poruncilor altuia, fiind el obicinuit a porunci; și a pătimi rău, fiind crescut între răsfățaciuni.“

[223] Χίλια κακά ὅπου νὰ κάμη ἓνας ἄνθρωπος τῆς κοινότητος, τινὰς δὲν τὰ λογιάζει, μὰ διὰ ἓνα μοναχὸν σφάλμα ὅπου νὰ κάμη ἓνας αὐθέν-
της, διώκεται ἀπὸ μίαν εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν.

„Măcar o mie de rele de ar face un om din cei proști, nimenea nu le socotește, iar un domn de va face numai o greșală, se gonește dintr-o țară în alta.“

E de presupus că această maximă este modelul celei corespunzătoare din pildele lui Golescu, deși înțelesul ei este deformat. De fapt, Golescu inversează sensul ei, arătând că nimeni nu poate reproșa domnului chiar „milioane de supărări“, în timp ce orice nesupunere a norodului este pedepsită.

[224] Μὴ κακοποιήσῃς τοὺς δούλουςσου χωρὶς αἰτίαν, διατι ἐσὺ δὲν τοὺς ἐπλασας, ἀφῃσαι τὴν γνώμην τὴν δυσάφεστον, ὅπου ἔχεις ἐναντίον τοὺς, καὶ ἐνθυμήσου, πῶς ἔχεις καὶ ἐσὺ ἓνα αὐθέντην μεγαλήτερον ἀπὸ λόγουσου.

„Nu face rău slugilor tale fără vină, pentru că nu i-ai zidit tu; lasă gîndul cel rău ce ai asupra lor și-ț adu aminte că ai și tu stăpîn mai mare decît tine.“

[225] Οἱ βασιλεῖς εἶναι διὰ τὰ φυλάττουσιν καὶ τὰ διατηροῦσιν τοὺς νόμους καὶ οἱ νόμοι οἱ καλῶς διατηρημένοι, αὐξάνουσι τὴν δόξαν τῶν βασιλέων.

„Împărații sînt ca să păzească legile, iar legile cele bine păzite măresc slava împăraților.“

[226] Δὲν εἶναι τινὰς βασιλεὺς χωρὶς ὑπήκοου, ἀλλ' ἀνίσως καὶ τὸ ὑπηκοοῦν δὲν εἶναι πλούσιον, ὁ βασιλεὺς πρέπει τὰ λογιάζει διὰ οὐδέν.

„Nu iaste nici un împărat fără supuși, iar de nu vor fi supușii bogăți, împăratul să cade să-i socotească ca într-o nimică.“

Deși versiunea lui Dinicu Golescu adaugă un text considerabil celui existent în modelul grec, el redă corect sensul acestuia și nu traducerea lui Antim.

[227] Ὁ φθονερός εἶναι πάντοτε θυμωμένος εἰς ἑκείνον, ὃποῦ ποτὲ δὲν τὸν ἐβλάψε.

„Zavistnicul iaste pururea mâniaș asupra celuiia ce nu l-au vătămat.“

[228] Εἰς ὁποῖον κατάστασιν εὐρεθῆς, ἄς εἶσαι πάντοτε ταπεινός.

„Ori în ce stare te vei afla, să fii pururea smerit.“

[229] Εἰς ὁποῖον σπῆτι εἰσέλθης, ἄς εἶσαι κύριος καὶ τῶν ὀμμάτων σου, καὶ τῆς γλώσσης σου.

„Ori în ce casă vei intra, să fii stăpînitoriu și ochilor tăi, și limbii tale.“

[230] Πρὸ τοῦ τὰ συντόχης λόγιασε τί ἠμποροῦν τὰ σοῦ ἀποκριθοῦν οἱ ἀκούοντες.

„Pînă a nu vorbi, socotește-te ce vor să-ț răspunză cei ce te vor auzi.“

[231] Ὁ φίλος, τοῦ ὁποῖου ἡ φιλία εἶναι μόνον πρὸς τὸ συμφέρον του, εἶναι παρόμοιος μὲ τὸν κυνηγόν, ὃποῦ ῥίχνει τὸ σιτάρι διὰ τὴν ωφέλειαν του, καὶ ὄχι διὰ τὰ θρέψη τὰ πουλία.

„Priiatenul al căruia priiteșug iaste numa de folosul său iaste asemenea cu vîntătorul ce aruncă grăul pentru folosul său, iar nu pentru ca să hrănească păsările.“

[232] Διατι κάμνεις φιλίαν μὲ ἀνθρώπους, ὃποῦ δὲν ἔχουν κανένα χάρισμα εἰς τοῦ λόγουτους; διατι οἱ τοιοῦτοι δὲν εἶναι ἄξιοι μήτε φιλίας, μήτε ἐχθρας.

„Pentru ce faci priiteșug cu oamenii ce n-au nici un dar la dînșii, că nu sînt vrednici nici de priiteșug, nici de vrajbă.“

Deși nu alterează înțelesul, Golescu reduce pilda la simplul ei enunț.

[233] Καθώς οι βασινείς είναι άνωτεροι από όλους, έτσι πρέπει και τα λόγια, και τα έργα τους να υπερβαίνουν τα λόγια, και τα έργα πάντων, διὰ τὰ λογιάζονται δικαίως μεγάλοι.

„Cu cât împărății sînt mai presus decît toți, cu atîta să cade și cuvintele și lucrurile lor să covîrșească cuvintele și lucrurile tuturor, pentru ca pe dreptate să să socotească mari.“

[234] Μὴν ἔχης οἱ κειότῃσα, μὲ ὀκτῶ λογίων ἀνθρώπους μὲ ἓνα φθονερόν μὲ ἓνα ὁποῦ δὲν σὲ λογιᾶει μὲ ἓνα ψεύστην μὰ ἓνα ὑπερήφανον μὲ ἓνα ἀπαίδευτον μὲ ἓνα τρελλόν μὲ ἓνα φιλάργυρον και μὲ ἓνα συκοφαντην.

„Cu opt feliuri de oameni să n-aibi priiteșug: cu cel zavisnic, cu cel ce nu te socotește, cu cel scump, cu cel nepedepsit, cu cel nebun, cu cel asupritoriu și cu cel mîndru.“

Cele opt “feliuri de oameni” (din care Golescu reține doar șase, și Antim șapte) sînt: invidiosul, cel ce se judecă, impostorul, orgoliosul, ignorantul, nebunul, zgîrcitul și calomniatorul.

[235] Ὁ μεγαλόδωρος εἶναι ἐγγὺς τοῦ Θεοῦ, ἐφ’ὅς τῶν ἀνθρώπων, και μακρὰν ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως.

„Darnicul iaste aproape de Dumnezeu, aproape de oameni și departe de focul iadului.“

[236] Δύο πράγματα προξενοῦν θλίφιν, ἓνας φίλος πικραμένος, και ἓνας ἐχθρὸς χαρούμενος.

„Doao lucruri aduc intristare: priiatenul cel intristat și vrăjmașul cel vesel.“

[237] Ἡ ἐχθρα ἀνάμεσα εἰς τοὺς συγγενεῖς εἶναι χειροτέρα ἀπὸ τὸ δάγκαμα τοῦ σκορπίου, διατι ὁ πόνος τοῦ δαγκάματος βαστᾶ ὀλίγον καιρόν, μὰ ἡ ἐχθρα τῶν συγγενῶν εἶναι παντοτινὴ.

„Vrajba între rudeniile iaste mai rea decît mușcarea scorpiei, pentru că dorul mușcării ține puțină vreme, iar vrajba rudeniilor iaste vecuitoare.“

Trebuie remarcată forma *dorul* pentru *durerea*.

[238] Τὸ καλοκαίρι ἐπιθύμουμεν τὸν χειμῶνα και ὁσάν ἐλθῃ ὁ χειμῶν, τὸν μισοῦμεν ὥστε ὁποῦ εἶναι ἀληθινόν, πῶς ὁ ἀνθρώπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζήσει εὐχαριστημένος εἰς μίαν κατάστασιν.

„Vara pohtim pre iarnă, iar deacã vine iarna, o urim; insã aceasta ne aratã cã nu poate omul sã trãiascã într-o stare mulțãmitã.“

[239] Εἰς τοῦτον τὸν κόσμον τιμοῦνται ἐκεῖνοι, ὁποῦ δὲν εἶναι ἄξιον τημῆς, και καταφρονοῦντα οἱ ἄξιοι ἀνθρώποι, διὰ τοῦτο ὁ κόσμος εἶναι παρόμοιος μὲ τὴν θαλασσαν, εἰς τὴν ὁποῖαν τὸ μαργαριτάρι, βυθίζεται και τὸ ψοφίμι πλέει ἐπάνω εἰς τὸ νερόν.

„Într-aceastã lume sã cinstesc ceia ce nu sînt vrednici de cinstë și sã defaimã oamenii cei vrednici; drept aceea lumea iaste asemenea cu marea, întru carea mǎrgăritariul sã cufundã, iar mortãciunea plutește deasupra apei.“

[240] Δὲν εἶναι θανααστὸν πρᾶγμα, ὅτι τὸ κρασι νὰ κάμνη μεταδοτικὸν ἓνα φιλάργυρον ἄνθρωπον.

„Nu iaste minunat lucru a face vinul darnic pre omul cel scump?“

La Golescu apare turcismul *giumert*, explicat în apoziție; îl vom găsi și în „provățuirile“ lui Iordache Golescu sub aproape aceeași formă: „Vinul numai pǎ cel scump îl arată de giuvert.“

[241] Ὁ κόσμος εἶναι ὡσάν ἓνα ξενοδοχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ὁδοιπὸρος σήμερον κοιμᾶται καὶ αὔριον μισεύει.

„Lumea iaste ca o casă priimitoare de striini, întru carea călătoriul astăzi mine, și mine să duce.“

Versiunea lui Golescu ilustrează foarte bine tendința sa de a dezvolta textul maximei originale, făcându-l explicit, și de a-i adăuga o fabulă, o mică poveste concentrată, fie pentru a o motiva, fie pentru a-i demonstra consecințele.

[242] Ὅποιος δὲν ἔχει ἄσπρα, εἶναι ὡσάν ἓνα πουλι χωρὶς πρεπά, καὶ ὡσάν ἓνα καράβι χωρὶς ἄρμενα.

„Cel ce n-are bani iaste ca o pasăre fără de arepi și ca o corabie fără vetrilă.“

[243] Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, χαλᾶ τὸ θέλημα τῶν ἀνθρώπων.

„Voia lui Dumnezeu strică voia oamenilor.“

[244] Λάμβανε παράδειγμα ἀπὸ τὰς δυστυχίας τῶν ἄλλων, διὰ νὰ μὴ λάβουν οἱ Ἕλλοι παράδειγμα ἀπὸ τὰς ἐδικάσου.

„Ia pildă de la nenorocirile altora pentru ca să nu ia alții pildă de la ale tale.“

[245] Μὴ κλείσης τὴν πόρταν σου εἰς ἐκείνους, ὅπου θελοῦν νὰ εἰσελθουν, καὶ μὴ κρατήσης τὸ ψωμισσὸν ἀπ' ἐκείνους, ὅπου ἐπιθυμοῦν νὰ τὸ φάγουν.

„Să nu închizi ușa ta celor ce vor să intre și să nu oprești pînea ta de la ceia ce vor să o mănînce.“

[246] Κάμνεις εἰς τὸν Θεὸν τὸ καλὸν, ὅπου κάμνεις εἰς τὸν πλησίον σου.

„Binele ce faci aproapei tău îl faci lui Dumnezeu.“

Faptul că Golescu traduce termenul consacrat de „aproapele tău“ prin cel de „vecinul tău“ dovedește încă o dată că mentalitatea lui era departe de a fi dominată de clișee și concepte religioase; el urmărea în primul rînd să dea o carte de precepte practice, de reguli de comportare în viață.

[247] Ἄγκαλὰ καὶ ὁ ἐχθρὸς σου φαίνεται ἓνας μύρμηγκας ὁμῶς ἐπὶ λογίαζε τὸν ὡσάν ἓνα ἐλέφαντα.

„Măcar că vrăjmașul tău să vede ca o furnică, iar tu să-l socotești
cît pe un pil.“

În textul lui Golescu grupul „ca un cerb de mare“ este un com-
parativ („cît un cerb...“) și nu e vorba de vreun animal marin; el
înlocuiește elefantul, animal exotic, printr-unul autohton, din grija
ca înțelesul exemplului să nu scape cititorului obișnuit, care nu avusese
prilejul să vadă elefanți.

[248] Μάνθανε νὰ ὑποφέρης στερεὰ τὰς μεταβολὰς τῆς τύχης.

„Învață-te a răbda cu tărie schimbării norocului.“

[249] Ἐκατόν κλαέπται δὲν ἠμποροῦν νὰ ξεγυμνώσουν ἓνα πτωχόν
γυμνόν.

„O sută de tihari nu pot despuia pre un sărac gol.“

[250] Ὅσον εἶναι πλεόν ἐμποδισμένα τὰ πράγματα, τόσον περισσό-
τερον τὰ ἐπιθυμοῦμεν.

„De cît sînt oprite lucrurile, de atîta mai mult le pohtim.“

[251] Ὅποιος θέλει τὸν φίλον χωρὶς ἐλάττωμα, ἀπομένει χωρὶς φίλους.

„Cel ce pohtește priiaten fără teahnă rămîne fără priiateni.“

[253] Μὴ φανερώσης εἰς κανένα ἐκεῖνο, ὅπου θέλει νὰ κάμης, διατι
θέλεις περιγελοσθεῖ, ἂν δὲν τὸ ἐπιτύχης.

„Nu arăta cătră nimeni lucrul ce vei să faci pentru că, de nu-
vei nemeri, te vor ride.“

[254] Ὁ τρελλὸς μὲ τὴν τρελλάδα του κάμνει ἐκεῖνο, ὅπου κάμνει
καὶ ὁ σοφὸς μὲ τὴν φρονιμάδατου.

„Nebunul, cu nebuniia lui, face acelea ce și înțeleptul cu înțelep-
ciunea lui.“

[255] Ἡ ἐλπίδα εἶναι μία συντροφία θαυμαστή καὶ ἀγκαλιὰ αὐτὴ δὲν
μᾶς ὀδηγεῖ πάντοτε εἰς ἐκεῖνο ὅπου ἐπιθυμοῦμεν, ὁμὸς ἢ συντροφία τῆς
μᾶς ἀρέσει.

„Nădejdea iaste o soție minunată și măcar că ea nu ne ponățuiaște
pururea la celea ce pohtim, iară încă și însoțirea ei ne place.“

Pentru înțelegea ambelor versiuni românești, și cea a lui Golescu
și cea a lui Antim, trebuie să ne raportăm la originalul francez: „L'es-
pérance est une compagne admirable; si elle ne conduit pas toujours
où l'on souhaite d'arriver, au moins sa compagnie est agréable“.

[256] Ὅποιος ψαρεύει τὰ μαργαριτάρια, βυθίζεται εἰς τὴν θάλασσαν
καὶ ὁποιος ἐπιθυμᾷ μεγαλεῖα περνᾷ τὰς νόκτας ἀγρυπνός.

„Cel ce vânează mărgăritariul să afundă în mare și cel ce poh-
tește măriri trece nopțile cu privighere.“

[257] Ὅταν βλέπης τὸν πτωχὸς εἰς τὴν πόρταν τοῦ πλούσιου, κλαίει τὴν
τύχην τοῦ πτωχοῦ, ὅπου ἔχει χρεῖαν ἀπὸ τὸν πλούτιον, καὶ καίε καὶ τὴν

τύχην τοῦ πλούσιον, διὰ τὴν ἀγάπην, ὅπου ἔχει εἰς τὰ πλούτη, ἀλλ' ὅταν ἴδῃς τὸν πλούσιον εἰς τὴν πόρταν τοῦ πτωχοῦ, μακάρισαι τὸν πτωχόν, διατι δὲν ἔχει χρεῖαν ἀπὸ κανένα πράγμα, μακάρισαι δὲ καὶ τὸν πλούσιον, διὰ τὴν τιμὴν ὅπου κάμνει εἰς τὸν πτωχόν.

„Cînd vezi pre sărac la ușa bogatului, căiaște norocul săracului că are trebuință de la bogat, sau căiaște norocul bogatului, pentru dragostea ce are spre avere; iară cînd vezi pre bogatul la ușa săracului, laudă pre cel sărac că n-are lipsă de nici un lucru și laudă și pre bogat pentru cîntea ce face săracului.“

[258] Ὀλίγης τιμῆς ἄξιος εἶναι ὁ φίλος, ὅπου κάμνει κολακείας.

„De rujină cînte iaste vrednic priiatenul ce face Țirmonii.“

De această dată traducerea lui Golescu este mai corectă: „lingu-șături“, nu „Țirmonii“.

[259] Μὲ τοὺς ξένους πρέπει νὰ κάμνης κολακεῦματα, ἀλλ' ὄχι μὲ τοὺς φίλους.

„Cu cei striini să cade să faci Țirmonii, iar nu cu priiatenii.“

[260] Πλέον ενοχλητικὸν πράγμα εἶναι, νὰ ὑπηρετᾶς ἓνα ἄρρωστον παρὰ νὰ εἶναι ἄρρωστος.

„Mai cu supărare iaste a sluji unui bolnav decît a fi tu bolnav.“

[262] Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι σταθερὸς ὡσαν πύργος, καὶ ὄχι ἐλαφρὸς, καὶ εὐκολότρεπος ὡσάν ὁ ἄνεμος.

„Omul să cade să fie întărit ca un turn, iar nu ușor și lesne mutat ca vîntul.“

„În originalul francez e vorba de „stîncă“, nu de „turn“ („L'homme doit être ferme et stable comme un rocher et non pas léger et mobile comme le vent“); modificarea apare în intermediarul grec.

[264] Ἡ γλυκοσυντυχία εἶναι τὸ ἅλας τῶν καλῶν ἡθῶν, καὶ τῶν λαμπρῶν χαρισμάτων.

„Voroava cea dulce iaste sarea năravurilor celor bune și darurilor celor luminate.“

[265] Οἱ ψεῦσται εἶναι ἐκεῖνος ὅπου ὀμνύοον πολλάκις.

„Mincinoșii sint ceia ce să jură de multe ori.“

[266] Οἱ ἀπταιστος ὀμιλοῦν μὲ τόλμην καὶ μὲ ἐλευθερίαν.

„Cei fără vină vorbesc cu îndrăzneală și slobod.“

[267] Ὅποιος δὲν φθονᾶται, δὲν ἔχει εὐμορφα χαρίσματα.

„Cela ce nu-l pizmuiăște nimenea nu are daruri frumoase.“

[269] Φεῦγε τὴν συντροφίαν ἐκείνων ὅπου θλίβουν τοὺς ἄλλους, διατι ὅταν ἡ φωτία εἶναι κοντὰ, πρέπει καθ' ἑνας νὰ φυλάγεται νὰ μὴ καθί.

„Fugi de însoțimea celor ce necăjesc pre alții, căci cînd iaste focul aproape, să cade să să păzească fieșcine să nu să arză.“

[270] Τὰς κρίσεις ἀνάμεσα εἰς τοὺς φίλους, τὰς ἰσάζει ἡ φιλία,
„Judecările între priiateni le tocmește priieșugul.“

Pentru a înțelege exact maxima trebuie văzut originalul francez:
„La querelle entre les amis redresse l'amitié“.

[271] Νὰ δώσης μάθησιν ἐνὸς κακοῦ, εἶναι ὡσάν νὰ βάλλης τὸ σπαθί
εἰς τὸ χέρι τοῦ τρελλοῦ.

„A da învățătură unui om rău iaste ca cum ai da sabie în mîna
unui nebun.“

Modificarea față de originalul francez („Enseigner un méchant
c'est mettre le sabre à la main d'un assassin“) apare în intermediarul
grec.

[272] Οἱ ἄνθρωποι τῆς κούρτης ὑπερετοῦν τὰς βασιλεῖς μὲ ζήλον πο-
λὺν καὶ μὲ πόθον, διατι ἤξευρον, πῶς ἐτζί θέλουν φθάσει εἰς τὴν ἀξίαν
ὁποῦ ἐπιθυμοῦσιν.

„Oamenii curții slujesc împărătilor cu multă rîvnă și cu pohtă
pentru că știu cum că într-acest chip vor ajunge la dregătoria ce
pohtesc.“

[273] “Ενας μονάρχης ὁποῦ γυρεῖει τρυφαίς καὶ ἀνάπαυσε, καὶ ὑπο-
φέρει νὰ εἶναι τὸ ὑπήκοον εἰς δυστυχίαις, γλήγορα βλέπει σκοτινιασμέ-
νην τὴν λαμπρότητον τῆς δόξηςτου.

„Un împărat ce să dă după desfătăciuni și după odihne și suferă
să fie supușii lui în nenorociri curînd vede întunecată lumina slavei.“

[274] Ἡ ἐλπίδα ἐρχεται ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν καθὼς καὶ τὰ φῶς
ἐρχεται ὕπερα ἀπὸ μίαν σκοτεινὴν νύκτα.

„Nădejdea vine în urma deznădăjduirii precum și lumina vine
în urma unii nopți întunecoase.“

[275] Ὁ ἀπαιδευτος κριτῆς μὲ τὸ νὰ σφάλῃ συχνά, δὲν ἀφίνει τὸν
σοφὸν νὰ συμμῶσῃ εἰς τὸ κριτήριον του, διὰ νὰ μὴν ἐλέγξῃ τὰ σφάλματα-
του.

„Judecătoria cel nepedepsit, greșind adesea, nu lasă pre cel în-
țelept să să apropie de județul lui, pentru ca să nu-i fățișaze greșă-
lele.“

[276] Εἰς κάθε λογῆς κατάστασιν δυσυχίας, ἡ εὐμορφία ἔχει τοῦτην
τὴν ἐξαιρετον χάριν, ἦγουν πῶς ἔλκει εἰς τοῦ λόγουτῆς ὁλονὼν τὰ ὄμματα.

„Ori la ce felu de stare a nenorocirii, frumusețea are acest dar
ales, adevă trage la dînsa ochii tuturor.“

Originalul francez zice: „En quelque état de misère que ce soit,
la beauté a celà de particulier qu'elle attire les yeux de tout le monde“.

[277] Δὲν πρέπει νὰ καυχώμεσθε μήτε εἰς τὰ πλοῦτη μας, μήτε εἰς τὴν γνῶσιν μας ἀλλὰ νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, πῶς εἴμεσθε φρονιμοὶ, ἔναρετοι καὶ μὲ καλὰ ἤθη.

„Nu să cade să ne laudăm nici întru averea noastră, nici întru mintea noastră, ci să mulțemim lui Dumnezeu că sintem înțelepți, îmbunătățiți și cu năravuri bune.“

[278] Μὴν ἔχης οἰκειότητα μὲ τὸν ἁκαμάτην διατι ὁ κακὸς φθεῖρει εὐκολα τὸν δὲν βλέπεις πῶς ἡ φωτία ἀλλάσσεται εἰς στακτὴν;

„Nu avea priință cu leneșul pentru căci cel rău strică lesne și pre cel bun; au nu vezi cum să preface focul în cenușă, căci iaste lingă cenușă?“

[281] Μὴ κασαφρονέσης κανένα. ἀγκαλὰ καὶ νὰ εὐρισκεται εἰς ποταπὴν κατάστασιω διατι ἡ τύχη ἤμπορεῖ νὰ ὑψωση καὶ νὰ αταβάση ἔσενα.

„Nu defăima pre nimenea, măcar de s-ar afla la fitece stare proastă, pentru că norocul poate să înalțe pre acela și să pogoare pre tine.“

[282] Ἔως ὅπου ἡ τύχη σοῦ βοηθεῖ, καὶ ἔως ὅπου ἐξουσιάζεις τοὺς ἄλλους, περιπάτει φρόνιμα διατι γλήγορα θέλεις παραιτήση κάθε πρᾶγμα μὲ τὸν ἐφχομὸν τοῦ θανάτου, στοχὰ σου ἔκείνους, ὅπου ἴθραν, προτῆτερα σου στοχάσου τὰ βασίλεια πῶς ἐπέρασαν καὶ ἀπὸ τὰ περασμένα δὲν ἀπομένει τίποτε, παρὰ μόνου τὰ ἴχνη τῆς ἀρετῆς.

„Pînă cînd norocul îți ajută și pînă cînd tu stăpînești pre alții, umblă înțelepțește pentru că curînd vei părăsi tot lucrul cu venirea morții; ia aminte la ceea ce au fost mai naintea ta, ia aminte la împărații cum s-au trecut și cum, din cele trecute, n-au rămas nimic fără numai urmele bunătății.“

[283] Ὁ ὑπνος παχαίνει τὸ κορμί, ἀλλ' ὁ νοῦς αὐξάνει εἰς τὴν ἀγευπνίαν.

„Somnul îngrășe trupul, iar mintea trăiește cu privegherea.“

[284] Περισσότερα γνῶσις χρειάζεται, καὶ ὀλιγότερα λογία διατι πάντοτε ἕνας πολὺλογος λογίζεται ἄγνωστος.

„Trebuieaște să aibă neștine minte mai multă și cuvinte mai puține, pentru că omul cel ce vorbește multe pururea să socotește că are puțină minte.“

[285] Δὲν εἶναι κανένας τόσον σοφός, ὅπου νὰ μὴν εἶναι ἄλλος σοφώτερος ἀπ' αὐτόν.

„Nu iaste nimenea atîta de înțelept cît să nu afle altul mai înțelept decît dînsul.“

[286] Ἡ τύχη ἔρχεται μὲ ταῖς ἐλυσίδαῖς εἰς τὰ ποδάρια, ἀλλ' ὅταν ἀναχωρῆ σαῖς συντριβεῖ δλαις μὲ τὴ δύναμιν, ὅπου βάλλει, διὰ νὰ φύγη.

„Norocul vine cu lanțuri în picioare, iar cînd să duce, le sfărămă toate cu puterea ce pune ca să fugă.“

[287] Δὲν εἶναι πικρότερον πρῶγμα ἀνάμεσα εἰς τοὺς φίλους, ὡσάν ὁ χαιμὸς τῶν φίλων.

„Nu iaste mai amar lucru între priiatini decât piarderea priiatenilor.“

[288] Μὴ λέγῃς λόγια ἄτιμα, καὶ ἂν ἀκούσῃς ἄλλους νὰ τὰ λέγουν, ἐσὺ πρόσχε εἰς ἄλλο καὶ καμῶσου πῶς δὲν τὰ ἀκούεις.

„Nu grăi cuvinte necinstite; și de auzi pre alții grăindu-le, fie să-ți fie gîndul într-altă parte și te fă cum că nu auzi.“

[289] Καθὼς ἡ φωτία ἀνάπτει μὲ τὰ ξύλα, ἔτσι καὶ ὁ πόλεμος ἐγείρεται μὲ τὰ λόγια.

„Precum focul să aprinde cu lemnele, așa și vrajba să scornește cu cuvintele.“

Intermediarul grec modifică puțin sensul maximei din culegerea lui Galland: „De même que le feu s'allume avec le bois, de même aussi la guerre s'excite par les paroles“.

[290] Τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ τοῦ κακοῦ σκύλη, πρέπει νὰ φοβᾶσαι περισσότερο τὴν σιωπὴν, παρά τὴν φωνήν.

„De tăcerea omului rău, ca și de a cinelui rău, să cade să te temi mai mult decât de glasul lui.“

[291] Ὅμοιος εἶναι νὰ πῆναι τινὰς ἀπὸ χρυσὸν ποτήρι φαρμάκι θανάσιμον, καὶ νὰ πάρῃ συμβουλὴν ἀπὸ φίλον κακόγνωμον.

„Asemenea iaste a bea neștine din păhar de aur otravă de moarte și a lua sfat de la priiatenul cu minte rea.“

[292] Ὅπου εἶναι πολλοὶ νόμοι, ἐκεῖ εἶναι καὶ περισσῆς ἀδικίας.

„Unde sint legi multe, acolo sint strîmbătăți multe.“

[293] Ὁ καιρὸς εἶναι ὁ καλλίτερος σύμβουλος.

„Vremea iaste svetnicul cel mai bun.“

[294] Περισσότερον ὠφελεῖται ὁ φρόνιμος ἀπὸ τὸν τρελλόν, παρά ὁποῦ ὠφελεῖται ὁ τρελλὸς ἀπὸ τοῦ φρόνιμου διατι ὁ φρόνιμος βλέπει τοῦ τρελλοῦ τὰ σφάλματα, καὶ ἀπέχει ἀπ' αὐτὰ ἄλλ' ὁ τρελλὸς δὲν μμεῖται τοῦ φρονίμου τὰ κατὰ ἔργα.

„Mai mult să folosește înțeleptul de la cel nebun decât nebunul de la cel înțelept, pentru că înțeleptul vede greșalele nebunului și să depărtează de la iale, iar nebunul nu urmează lucrurilor celor bune ale înțeleptului.“

[295] Ὅποιος φοβᾶται καὶ ἐντρέπεται, δὲν κάμνει ποτὲ ἀδικίαν.

„Cel ce să teme și să rușinează nu face niciodată strîmbătate.“

[296] Τὸ βαρύτερον φορτίον ὁποῦ βαστᾶ ἡ γῆ, εἶναι ὁ ἀπαιδευτός ἀνθρώπος.

„Povara cea mai grea ce poartă pămîntul iaste omul nepedepsit.“

PARTEA A DOUA

Partea a doua a *Adunării de pilde* cuprinde la început trei grupuri distincte de „învățăături“, după care urmează traducerea a două texte eline clasice. Primul grup este compus din 27 anecdote avându-l în centru pe „un sholastic“, adică un pedant, cărora li se poate adăuga a douăzeci și opta, cuprinzând o istorioară cu tîlc prezentă și la Anton Pann (despre cei patru ghiduși care mănîncă la un birt și joacă apoi baba-oarba cu birtașul ca să afle cine va plăti). Al doilea grup cuprinde 98 de fabule, marea majoritate esopice. Toate acestea au fost numerotate de noi de la 1 la 126, pentru a înlesni referințele ulterioare. Cel de al treilea grup, alcătuit din anecdote mai mult sau mai puțin istorice, cu întâmplări și vorbe memorabile atribuite unor figuri cunoscute din Antichitate precum Diogen, Platon, Xenocrat, Temistocle și mai ales Socrate, n-a necesitat o numerotație specială din partea noastră întrucît respectivele texte —41 în total— au titluri proprii.

Din primul grup de anecdote, cele avîndu-l ca erou pe „un sholastic“, cîteva se regăsesc în *Calendarul...* de la Buda pe anul 1825 (cele numerotate de noi 5, 13, 17, 22, 23) și nu e greu să bănuim o legătură între cele două publicații, tipărite în aceeași tipografie, într-un interval de timp relativ scurt, mai greu e de aflat care dintre ele e îndatorată celeilalte. E probabil ca, din manuscrisul lui Golescu, ele să fi trecut în calendarul lui Carcalechi.

Fabulele esopice, cele mai multe dintre ele cunoscute deja cititorilor români prin tipăriturile și manuscrisele anterioare (o listă a lor în M. Moraru — C. Velculescu, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi*, I, p. 211 și urm.) și prin volumul de *Alese fabule* al lui N. Oțălea din 1784, sînt traduse după textul din „enciclopedia“ lui Commitas, vol. III, Viena, 1812, p. 7—46, după cum o arată succesiunea fabulelor, care este identică în ambele părți. Dinicu Golescu nu traduce însă toate fabulele, ci face și aici o selecție: el elimină fabula numărul 3 din textul lui Commitas (Πήραυ Δύω), 17 (Ἔοφις, tradusă de obicei prin *Șarpele și Zeus*) ș.a. Dat fiind că traduceri moderne urmează de obicei altă succesiune a fabulelor și pentru a oferi cititorului posibilitatea de a confrunța traducerea lui Golescu cu cele recente, mai exacte, am indicat în continuare numărul de ordine al textului lui Golescu, urmat în paranteză de numărul corespunzător al fabulei în traducerea lui Traian Diaconescu, Esop, *Fabule*, București, 1972. Numerele lipsă sînt cele ale fabulelor cărora nu li s-a putut identifica modelul:

30 (194); 31 (172); 32 (324); 33 (190); 34 (220); 35 (168); 36 (32); 37 (56); 38(201); 39 (104); 40 (329); 41 (350); 42 (239); 43 (286); 44 (24); 46 (287); 47 (20); 48 (169); 49 (334); 50 (77); 51 (11); 52 (287); 53 (353); 54 (357); 55(351); 56 (167); 57 (7); 58 (336); 60 (279); 61 (223); 62 (302); 63 (68); 64 (78); 65 (35); 66 (42); 67(22); 68 (183); 69 (231); 70 (267); 71 (150); 72 (327); 73 (185); 74 (264); 75 (43); 76 (274); 77 (301); 78 (153); 79 (134); 80 (326); 81 (247); 82 (91); 83 (91); 84 (143); 85 (158); 86 (125); 87 (325); 89 (271); 90 (31); 91 (46); 92 (80); 93 (84); 94 (67); 95 (40); 96 (155); 97 (283); 98 (260); 99 (105); 100 (103); 101 (256); 102 (165); 103 (65); 104 (170); 105 (262); 107 (51); 108 (246); 109 (200); 110 (242); 112 (141); 113 (89); 116 (209); 117 (83); 118 (164); 119 (258); 121 (254); 122 (206); 123 (196); 124 (108); 125 (102); 126 (253).

Traducerile lui Golescu sînt uneori greu de înțeles:

(1) Într-o traducere cursivă, „morală“ fabulei suna astfel: „Poate fi reproșat (este reprobabil) orice lucru făcut în grabă“.

(2) „Pilda împilează“ traduce, cu posibilitățile limbii de atunci, pe ὁ μῦθος ἐλέγχει adică „Povestirea condamnă“.

Asemenea stîngăcii, firești pentru epoca respectivă și lipsa exercițiului de traducător a lui Golescu, sînt numeroase și nu le-am mai semnalat; pasajele obscure pot fi clarificate prin confruntarea cu traducerea modernă indicată.

Din al treilea grup de pilde, *Răspunsul schițului pentru frig* apare și în culegerea lui Iordache Golescu, și în folclor, de unde a cules-o Gaster (cf. *Literatura populară română*, ed. a doua, București, 1983, p. 118).

CUVÎNTAREA LUI XENOFON PENTRU ICONOMIE

Xenofon este unul dintre autorii utilizați în mod obișnuit în școala grecească — inclusiv la noi, pe care a făcut-o deci și Dinicu Golescu — pentru exerciții de traducere din elină în neogreacă, făcîndu-se pe marginea textului comentarii multiple, cum se obișnuia pe atunci, din punct de vedere gramatical dar și istoric, etic, filosofic ș.a. Operele preferate erau însă *Anabasis* și *Kyropedia*, care ni s-au păstrat în mai multe copii manuscrise de utilizare didactică (cf. și Ariadna Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 120). Golescu este primul care utilizează tratatul socratic al lui Xenofon Περὶ Οἰκονομίας sau Λόγος οἰκονομικός în scopul unei educații morale și pentru a da tineretului un exemplu de viață nobilă, independentă și cumpănită prin cultivarea pămîntului, căci această îndeletnicire este, după Socrate însuși, așa cum remarcă un comentator modern, „arta cea mai

apropiată și cea mai dragă unui adevărat om de onoare“ („farming being the art nearest and dearest to the perfect gentleman“, cf. Leo Strauss, *Xenophon's Socratic Discourse. An Interpretation of the „Oeconomicus“*, Ithaca and London, 1970, p. 196). O dovadă că alegerea lui Golescu, spre deosebire de alte texte din acest volum, nu se datorește popularității scrierii lui Xenofon în medii scolastice este și faptul că se cunoaște o singură traducere neogreacă a sa, datorată lui Dimitrie Nicolau Darvari, împreună cu alte două scrieri ale lui Plutarh și Isocrat: *Αληθής ὁδὸς εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἦτοι λόγοι παραινέτικοι τρεῖς*, Viena, 1796. Fără să putem afirma cu siguranță că Golescu a tradus textul lui Xenofon din elină, se poate în orice caz preciza că nu traducerea neogreacă a lui Darvari i-a servit drept model pentru că acesta dă rezolvări diferite unor chestiuni în care traducerea lui Golescu urmează fidel originalul elin.

Din lipsa unui vocabular corespunzător și a dificultăților textului original, traducerea lui Dinicu Golescu prezintă unele imperfecțiuni asupra cărora atragem atenția mai jos, corectându-le unde este cazul după ediția și traducerea lui Pierre Chantraine: *Xénophon, Economique*, Paris, Les Belles Lettres, 1949.

- (1) „... să faci mari ajutări“. Textul original vorbește de „mari sacrificii“.
- (2) „să le dai baluri“: e vorba de fapt de „mese“ oferite concetățenilor săi.
- (3) „Întocma, întru adevăr, mult te îndemnez și din copiii cumpărați să faci...“ Textul traducerii este ininteligibil pentru că în fraza anterioară era vorba de cai. Începutul frazei lui Socrate ar trebui să sune cam așa: „Nu, [nu te sfătuiesc] decît să cumperi sclavi copii și din copiii cumpărați să faci...“ etc.
- (4) „să întrebuințezi și în scurtă vreme“, text confuz din cauza improprietății vocabularului: „pot fi întrebuințați în scurtă vreme“
- (5) *Cuzniță* este un termen neatestat în altă parte pentru „fierărie“ (sl. кузница). Originalul elin vorbește de meșteșuguri care utilizează focul, fierăria sau olăria. De asemenea, originalul elin vorbește de faptul că aceste meșteșuguri sînt disprețuite în orașe; „orașele cele democraticești“ este o adăogire a traducătorului.
- (6) Și originalul elin, și traducerea lui Darvari conțin jurămîntul „pe Mithra“; echivalarea „pe lumina soarelui“, îi aparține traducătorului român sau intermediarului pe care îl urmează.
- (7) „... cite omul știe să le împreuneze“, adică „să le utilizeze bine“.
- (8) „... îți zic că nu petrec nicidecum în oraș...“ Înțelesul textului original este contrar: „...nu rămîn deloc acasă...“
- (9) „noi știm... că tot orașul are toate lucrurile în minte mai mult decît noi“. Traducerea corectă este: „Noi știm... că în tot orașul“

- șul fiecare lucru se află într-un număr de o mie de ori mai mare decât la noi“.
- (10) „Dă-i, slujăște-mă curat pentru aceștia“ trebuie tradus: „Arată-mi clar care sînt aceștia“.
- (11) „... nu judec că este cu cuviință muncitorii deopotrivă cu cei răi“. În textul traducerii este o lacună care trebuie completată astfel (textul cu cursive): „... muncitorii *buni să fie răsplătiți* deopotrivă cu cei răi...“
- (12) „nici gîndeam că nu voiu putea“ trebuie de fapt citit, așa cum indică originalul, „nici gîndeam că voiu putea...“.
- (13) După interpretarea pe care o urmăm aici, ultimul paragraf al textului trebuie reformulat, fraza începînd înainte de locul unde pune punct traducătorul: „De a pedepsi cineva pe acei ce nu voiesc să muncească (* a impune oamenilor o conducere tiranică în pofida voinței lor) — zice traducerea lui Chantraine), aceasta, după a mea judecată, o dă Dumnezeu numai aceloră pe care-i știe că merită să ducă viața lui Tantal care, se zice, a rămas în iad pentru vecie de teama de a nu muri a doua oară“.

POVĂȚUIREA A LUI ISOCRAT CĂTRĂ DIMONIC

Ca și în cazul lui Xenofon, operele lui Isocrate, cunoscut retor grec din sec. V—IV î.e.n., s-au bucurat de o foarte largă răspîndire, începînd încă din Antichitate. Ele au fost cunoscute și utilizate de un mare număr de autori, în special didactici, precum Hermogen, Stobeus, Orion, apoi de autori bizantini ca Suidas, Maxim Planudes și în general de autorii de scrieri parenetice de tipul reprezentat de „Oglinda prinților“ a lui Agapet. E. Brémond, editorul discursurilor lui Isocrate (Paris, Belles Lettres, 1928, p. 109), zice în acest sens: „Exhortations, miroirs de princes, recueils de sentences et de proverbes, dans un sens plus large, ouvrages d'éducation et de morale, parallèlement, traités de rhétorique et de grammaire, font au Πρὸς Διμόνικον de nombreux emprunts“. Cunoscut și de Cantemir, care-l citează în *Divan* tocmai cu discursul tradus de Dinicu Golescu, Isocrate este un autor familiar Academiiilor grecești din București și Iași, de unde și frecvența numelui său în manuscrisele grecești din sec. al XVIII-lea provenind din aceste medii, în multe cazuri fiind vorba tocmai de Πρὸς Διμόνικον. Scrierea (a cărei autenticitate a fost de altfel contestată; ea ar aparține unui autor neidentificat, care imită magistral stilul lui Isocrate) nu era însă populară numai în mediile intelectuale răsăritene, ci era considerată ca un bun material pentru studiul limbii eline și în Apus, fără îndoială și în legătură cu

conținutul său moral, evident încă primului său traducător în franceză, abatele Regnier, care și-a intitulat versiunea *Discours à Démonique sur la conduite d'un honneste homme dans tout le cours de sa vie...*, Paris, 1700. Se pot număra astfel, începând din 1823, cu *Discours d'Isocrate à Demonique, avec les racines des mots qui y sont contenus, suivie de leur table...* etc., cca cincisprezece ediții numai pînă la mijlocul secolului, unele din ele îngrijite de eleniști cunoscuți ca E. Geruzez sau Quicherat.

Alegerea lui Dinicu Golescu nu era deci nici anacronică, nici în-
timplătoare. Însă interesul major al acestei traduceri, prima tradu-
cere românească din opera lui Isocrate, rezidă în comentariile și re-
zervele făcute de Dinicu Golescu, așa cum a arătat-o mai de mult
Al. Duțu (*Un critique des normes de conduite isocratique: Dinicu Go-
lescu*, în *Revue des études sud-est européennes*, V. 1967, nr. 3-4, p. 475
și urm.). Desigur, discursul în sine cuprinde o serie de sfaturi de com-
portare care completează și uneori se suprapun peste cele din prima
parte a culegerii, selectate din *Pilde filosofesti* și din alte surse similare
(îndemnul de a nu rîde „făr' de orînduială“, de a-și iubi și respecta
părinții, de a prețui învățătura mai mult decît bogăția, de a vorbi
politic, de a căuta societatea celor buni ș.c.l.), dar în cîteva cazuri
Dinicu Golescu introduce comentarii proprii destinate să combată
sau să atenueze judecata prea „diplomatică“ a autorului. Comentînd
de pildă sfatul de a „nu merge des la prietenii tăi“, Golescu face o
adevărată apologie a prieteniei („Am fost cu totul împotrivoriu la
această judecată a scriitorului, căci am socotit... că adevăratul
prieteșug și dragostea adevărată de adesa vedere nu să stînge...“)
care se alătură proverbelor cu acest sens din prima parte a *Adunării
de pilde* și mai ales indică, prin meditația asupra acestui sentiment
care se adaugă marelui număr de maxime referitoare la prietenie din
partea anterioară, o stare de spirit și o preocupare caracteristică noii
mentalități de la începutul sec. al XIX-lea.

Golescu însuși face vizibilă această schimbare în notele la care
ne referim cînd constată că autorul nu vorbește despre prietenie „ca
un filosof“, ci ca „un curtezan, care are ca o jucărie toate sentimen-
turile cele filosofesti“. Dincolo de recea strategie a politicii, a științei
conducerii și convingerii maselor, normele epocii cer respectarea „sen-
timenturilor“ și noua filosofie nu poate rămîne străină de aceasta.
Ea trebuie să răspundă cerințelor enumerate de Golescu în ultima notă
a textului: „fericirea norodului, și mai virtos a nației sale“, „deștep-
tarea norodului“, „lipsirea nedreptăților“ ș.a.

În originalul elin, textul lui (pseudo)-Isocrate era împărțit în
52 de paragrafe, pe care traducerea lui Golescu le respectă numai la

Început, ajungând în final la 89, iar de la capitolul (paragraful) al nouălea înainte dublează această numerotare prin alta, neregulată, care n-a putut fi explicată logic. Ea provine din faptul că, în „enciclopedia“ lui Comitas, textele — și deci și textul lui (pseudo)-Isocrate — păstrează marginal numerotarea paginii din manuscrisul sau ediția folosită, și este astfel un indiciu că Golescu a folosit textul respectiv din antologia profesorului său. Această numerotare n-a mai fost reprodusă.

(1) Traducerea lui Dinicu Golescu este greșită în final și trebuie amendată astfel: „Obişnuiește-te să ai o înfățișare nu posomorită, ci gladioasă, căci cea dintâi te va face să pari insolent, în timp ce cea de a doua te va face să pari înțelept“.

(2) Pasajul este deformat de lipsa vocabularului necesar în traducerea lui Golescu. El poate fi citit astfel: „Fii politicos în purtarea ta și binevoitor în cuvintele tale; politețea este în felul cum te porți cu cei pe care îi întâlnești, iar bunăvoința în cuvintele plăcute pe care le spui lor“.

PARTEA A TREIA

Partea al treilea, cum zice autorul, din *Adunarea de pildă* reprezintă în întregime o traducere fidelă după cartea indicată în „cuvântul înainte“ sub titlul *Luminoasă pildă sau noao adunare de fapte istoricești și anecdotă* a „franțozului anume M.H. Lemeru“ iar în original *Les Exemples célèbres ou nouveau choix de faits historiques et d'anecdotes propres à orner la mémoire de la jeunesse, et à lui inspirer l'amour de toutes les vertus qui peuvent faire le bonheur et la gloire de l'homme en société, par M. H. Lemaire*. Apărută pentru prima oară în 1817, cartea a fost de mai multe ori reeditată. Am utilizat ediția a treia, „revue et augmentée“, din 1823, care a stat probabil și la baza „adunării“ lui Dinicu Golescu. Întrucât antologatorul nu folosește direct textul francez, ci intermediarul neogrec al lui Al. Racoviță, în traducerea sa s-au strecurat mai multe inadvertențe, iar numele proprii sînt de cele mai multe ori desfigurată. Am corectat toate aceste abateri în notele care urmează și am oferit în unele cazuri extrase din textul original pentru a se putea face o comparație cu traducerea lui Dinicu Golescu.

Primul capitol al acestei părți, intitulat *Iubire de patrie și ne iubire de câștig*, traduce titlul primului capitol al cărții lui Lemaire, *Amour de la patrie et désintéressement*. Dintre cele douăzeci și una istorii edificatoare cuprinse aici, Golescu include optsprezece în selecția sa.

El a renunțat la două mici pilde, despre curajul cavalerului d'Assas și despre regele Jean II al Portugaliei, și la ultima din capitolul lui Lemaire, care trata pe larg despre Jeanne d'Arc. Iată începutul primei povestiri în original:

„Parmi les ambassadeurs que les Romains envoyèrent en une certaine occasion à Pyrrhus, roi d'Épire, se trouvait Fabricius, dont la réputation s'étendait au loin. Quand le monarque eut répondu à l'ambassade, il prit ce Fabricius en particulier, et lui tint ce discours: « Je connais tout votre mérite, illustre Fabricius. Vous êtes un grand capitaine; vous savez commander et agir en héros; la justice et la tempérance sont votre caractère, et vous passez pour un homme accompli dans toutes les vertus. Mais je sais aussi que vous êtes sans bien, et qu'en cela la fortune vous a mal partagé, en vous réduisant, pour les commodités de la vie, à l'état des plus pauvres sénateurs... »“ etc. (*op. cit.*, p. 11).

1. Lungul pasaj din textul lui D. Golescu, la p. 290 în ediția de față, care începe cu cuvintele „niciodată n-am crezut, nici voi crede că sărăcia m-au supărat...“ și se încheie cu „primesc cinste deopotrivă cu cei mai bogați și mai puternici“, redă într-un mod ininteligibil originalul francez, desigur din cauza intermediarului grecesc utilizat. În original (*ed. cit.*, p. 14), acest pasaj sună astfel: „... je n'ai jamais cru, et ne crois point encore que mon indigence m'ait jamais fait aucun tort, soit que je me considère comme personne publique, ou comme simple particulier. Ma patrie, à cause de ma pauvreté, m'a-t-elle jamais éloigné de ces glorieux emplois qui sont le plus noble objet de l'émulation de tous les grands cœurs? Je suis revêtu des plus hautes dignités. On me met à la tête des plus illustres ambassades. J'assiste aux plus augustes cérémonies. On me confie les plus saintes fonctions du culte divin. Quand il s'agit de délibérer sur les affaires les plus importantes, je tiens mon rang dans les conseils, et j'y donne mon avis. Je vais de pair avec les plus riches et les plus puissants...“.

Ambele note explicative din acest text, atit cea amplă care prefigurează paginile din *Însemnare a călătoriei* despre roiul de jefuitori ai țăranelui (p. 291 în ediția de față), cit și a doua, care explică ce era triumful la romani, nu provin din original și aparțin deci lui Dinicu Golescu.

2. „Ocirmuitorul ostășesc Brisac“ din textul lui Golescu este „le maréchal de Brissac“, iar „vicleșugurile gunzonilor“ redau deformat ceea ce în original este numit „les intrigues des Guises“. Fraza lui Golescu este însă ininteligibilă din cauza unei lacune, așa că reproducem mai jos începutul acestui text:

„Le maréchal de Brissac avait épuisé sa fortune pour servir sa patrie. Il fut facilement redevenu riche, s'il eût voulu entrer dans les intrigues des Guises; mais il préféra l'honneur à tout...“

3. Ioan de Bien din textul lui Golescu este Jean de Vienne, Găbrierul, Mavni și Carie Baseto sînt numai doi: „Gautier de Mauni et le sire de Basset“, Efsthatie al Sfîntului Petru este Eustache de Saint-Pierre, Ioan de Eros este Jean d'Aire, Iacob și Petru Vizand sînt Jacques et Pierre Wisant, prințul de Gal este „le prince de Galles“. Este foarte probabil că, așa cum procedase și la traducerea exemplor din *Pildele filosofesti*, Golescu caută expresia cea mai românească și mai plastică, pentru că ea nu traduce exact nici originalul francez, nici ceea ce putea fi în intermediarul neogrec. Discursul regelui englez către soția sa (care în original sună: „Ah! madame, s'écria le monarque enfin subjugué, je aimasse mieux que vous fussiés autre part que cy. Vous me priés cy à certes que je ne puis vous éconduire: si vous le donne à votre plaisir“) are în versiunea lui Dinicu Golescu o formă prea naturală pentru a fi întîmplătoare: „... nu pociu să mă împotriesc ție. Așadar, pentru hatîrul tău, îi iert“.

4. Romanul numit Pitilie în traducerea lui Golescu este Rutilius.

5. Neștiind probabil cum să traducă *oracolul* din original („l'oracle annonça que ce crime attirerait les plus grandes malheurs...“) pe care desigur că intermediarul neogrec avea cum să-l redea, Golescu a recurs probabil la o perifrază: „s-au hotărît că cînd această nelegiuîtă urmare în grab nu să va spăla...“

6. „ocîrmuitoriul ostășesc anume Ioan Scafilear“ este căpitanu Jean Scaffelaar, iar cetatea Vernevilton este „la tour de Barnevelt“

7. „Calhidonii“ din textul lui Golescu sînt de fapt cartaginezi iar „acea trebuință spre a hotărî sau să biruiască, sau să să piarză, trebuință care zic săvîrșea cea mai mică putere a armelor romanești“ (p. 298 în această ediție) redă imperfect ceea ce în original sună: „...cette nécessité de vaincre ou de mourir, qui avait de tous temps fait la principale force des armées romanes“.

Nota despre faptul că romanii nu obișnuiau „să schimbe pe robi“ provine din original, unde zice: „Les Romains ne rachetaient jamais leurs prisonniers“. Cea din finalul textului, care îi explică înțelesul, aparține lui Golescu.

8. „Ocîrmuitorul ostășesc“ redă de această dată pe „le maréchal de Luxembourg“, iar Nervindi este Nerwinde.

9. „Pavel Emilie“, care „au biruit pe Peseiu, împăratul Mache-doniei“ este „Paul Emile, vainqueur de Persée, roi de Macédoine“.

10. „Războiul ce au fost la Semveh“ redă „la bataille de Sempach“, iar „un om de bun neam din satul Undervaldu al Elvetiîi, anume

Arnoldes de Bighelridos“ este „un gentilhomme du pays d'Underwald, en Suisse, nommé Arnold de Winkelried“. „Un trup în trei cornuri“ redă pe „en forme de triangle“.

11. Alenos Vlanghardu este forma sub care ajunge la Golescu numele lui Alain Blanchard.

12. Sillas este Sylla din textul francez, iar Prinesto este Préneste.

13. Sub numele de Pombie și Denie trebuie recunoscute cele originale: Pompée și Sthénius.

14. „Un ostaș călăreț din ceata sfintului Egnan“ redă pe „Un cavalier du régiment de Saint-Aignan“.

15. „Orașul Vavvi“ este „la ville de Beauvais“, iar Jeanne Hachette este numele femeii care apare în traducerea lui Golescu sub forma Ioan Hahei. Nota despre focul grecesc nu figurează în originalul francez.

16. Finalul paragrafului introductiv, după „...să facă mai mari jărtve“ (p. 302 în ed. de față), pare adăugat de Golescu. În original paragraful se termina cu cuvintele „... la gloire de lui faire les plus grands sacrifices“ (p. 33, *ed. cit.*).

A treia pildă, unde femeia „numaidecît au alergat la beserică și au mulțămît lui Dumnezeu“, are în original „La mère court au temple et rend grâces aux dieux“.

17. Un „ocirmuitoriu ostășesc“ traduce de această dată pe „un général français“.

18. „Ocirmuitoriul ostășesc și mai-marele comandir al corăbierilor, M.D.F.“ redă pe „M. de G***, maréchal de camp, commandant des carabiniers“, cu o greșeală care se datorează probabil intermediarului; acesta a folosit probabil cuvîntul franțuzesc care, transcris grecește, poate fi luat drept *καρὰβοκόρης* sau *καρὰβιώτης*, corăbier.

Al doilea capitol al acestei părți, *Pilde spre credință*, traduce capitolul *Fidelité* din cartea lui Lemaire, respectiv toate cele șapte pilde cuprinse în el.

1. „Nicolae Poterul de Noviu de Blagminilu, întiiul săzătoriu al senatului“ redă pe „Nicolas Potier de Noviou de Blancménil, président au parlement“, iar „duca al Magenții“ pe „le duc de Mayenne“.

2. Machdonel și mai departe Magdonel sînt unul și același personaj, Magdonel și în original.

Pasajul „au scăpat pe ocirmuitoriul Vilerua al Cremonii din mîinile unor ostași care *îl întindea* pentru averea ce avea asupra-i“ (subl. ns., p. 304 în ediția de față) traduce următorul text din originalul francez: „tira le maréchal de Villeroi d'entre les mains de plusieurs soldats qui venaient de la prendre, et qui se disputaient sa dépouille“.

3. „Graful de Naso“ este „le comte de Nassau“, iar „un gal de neam dintr-un sat aproape de oraș, anume Estirmileia“ este „un gentil-homme français des environs, nommé d'Esturnel“.

4. Pilda nu se petrece în Spania, cum reiese din textul lui Golescu, ci în Japonia, fiind vorba de „le palais de l'empereur du Japon“.

5. „Ioan Hursi, graful al Malicornii și cavaler de împărătești cinsti“ este în original „Jean de Chourse, comte de Malicorne, chevalier des ordres du roi“.

6. Numerotat de Golescu (sau de intermediarul lui Racoviță) ca și cum ar fi vorba de o altă istorisire din șirul celor expuse ca exemple de fidelitate, acest text nu este decît o frază de introducere pentru povestirea mai lungă plasată sub numărul 7 (în originalul francez, textele nu sînt numerotate, ci separate doar printr-un spațiu alb).

7. „Dofinie“ din textul lui Golescu este „le dauphin“, moștenitorul tronului, iar „prădîndu-să se cătră bătrînii orașului pe care el fără de minte i-au chemat“ provine din „trahi par les états-généraux qu'il avait imprudemment assemblés“, „Marchel, cel dintîi dintre neguțători“ este „Marcel, prévôt des marchands“, „împăratul navarin“ este „roi de Navarre“, Ioan Mailaard este Jean Maillard iar „orașul anume Sfîntului Onorie“ este „la porte Saint-Honoré“.

Al treilea capitol, intitulat *Părintească și fiiască iubire*, care traduce titlul francez *Amour paternel et amour filial*, cuprinde singura povestire existentă în originalul lui Lemaire, cea a lui „Ioan al II-lea Vasilovici, țar al Muscoviii“, adică în original a lui „Ivan IV, ou Jean Basilowitz, czar de Moscovie“.

Capitolul *Iubire de fiu* din textul lui Golescu traduce integral cele opt povestiri existente în capitolul *Amour filial* din cartea lui Lemaire. Cele două note, prima indicînd valoarea lirei sterline și a doua explicînd cuvîntul *sedie* (el nu provine din originalul francez, unde este folosit *litière*), par a fi fost redactate de Dinicu Golescu.

Capitolul *Iubire frățească* include două din cele trei pilde oferite în capitolul *Amour fraternel*, din sursa citată. În prima, Caton Iticheu este Caton d'Utique, iar în a doua — respectiv a treia în textul lui Lemaire — „cel mai mic din trei fii ai lui Gulielm, cel ce au făcut multe dobîndiri prin războaie“ este „le plus jeune des trois fils de Guillaume le Conquérant“. Tot aici, „Gulielm cel piros“ traduce pe „Guillaume le Roux“, Golescu neînțelegînd intermediarul care tradusese pe „roșcatul“ cu *ρωπός*, „înflăcărat, incandescent“.

Capitolul *Iubirea de soție* traduce pe cel intitulat în originalul francez *Amour conjugal*, preluînd toate cele șapte povestiri ale sale. La a doua, se introduce explicația „împărat al Austrii“ acolo unde originalul avea doar „Conrad III, proclamé empereur en 1138“. În

a treia povestire, Oriia este în original Arria, iar în a patra, despre Carol Emanuil, propoziția finală „și stînd împotriva aceluia pe care ea poftea, s-au omorît“ (p. 316 în această ediție) traduce ceea ce în textul francez este „elle s'assit devant cet objet de ses regrets (cada-vrul soțului său — n.n.) et y demeura sans vouloir prendre aucune nourriture. Elle y mourut de douleur“. În a șasea povestire, Ecaterina Ermani echivalează pe Catherine Harman din textul francez, iar graful Bicoa pe „comte de Bucquoi“. În ultima povestire, „Guillaume le Conquérant“ din original este redat de această dată prin „Gulielm cel dobînditoriu“.

Capitolul *Mulțămirea* traduce toate cele trei pilde existente în capitolul *Reconnaissance* din original. În prima, „cardinalul Bolseu“ redă pe „le cardinal Wolsey“ iar Fiț Viliam pe Fitz-Williams, iar în a doua, „un arap anume Ludovic Derulos, rob al unui lăcuioriu de la Sfîntul Domenic“ traduce pe „un nègre nommé Louis Desrouleaux appartenait à un habitant de Saint-Domingue“. „Ritul“ elefantului, din a treia istorisire, redă desigur *trompa* din original, pe care Golescu n-avea cum s-o echivaleze.

Nici una dintre notele existente la acest capitol în textul lui Dinicu Golescu nu provine din original.

Capitolul *Credința cea fierbinte* traduce toate cele șase povestiri din capitolul *Bonne foi* al originalului. În prima, Aghippa de Avigne este Agrippa d'Aubigné, Sentighia este Saintonge, Rohela este La Rochelle, Sentlevu este Saint-Leu, iar „războaiele chiar între ei“ redă pe „les guerres civiles“. În a doua, „părintele a lui Lavieru“ redă pe „le père de Laurière“, iar „mătăniile lui ca cel mai temeinic odor al credinții lui“ este de fapt „son cordon“ pe care el „le lui donna comme le gage le plus assuré de sa bonne foi“. În a treia, „cel în locul împăratului Filip al cincilea, carele ocîrmuia în Barțelona“ traduce pe „vice-roi qui commandait dans Barcelone pour Philippe V“. În a cincea, „ipatu China“ este „le consul Cinna“. În a șasea, „acel loc unde îi ducea să-i omoare“ este numit în original: Tyburn.

Trecînd peste capitolul *Sagesse dans ses goûts*, din textul originalului, cu o singură pildă, și peste cel despre *Sobriété*, tot cu o singură povestire, Golescu traduce singura povestire a capitolului *Mépris des richesses* sub titlul *Nebăgarea în samă de bogăție*. Ceea ce în textul său este „au împodobit orașul cu drumuri frumoase, cu ziduri de mult preț și au făcut și vechituri mari și alte multe vrednice de băgarea de seamă“, în originalul francez sună: „ont... embelli la ville de portiques, de bâtimens superbes, l'ont remplie d'or et d'argent et d'autres pareilles superfluités et curiosités“.

În fine, ultimul capitol existent în *Adunarea de pilde*, intitulat *În ce chip oamenii cei din vechime întrebuința bogăția*, cuprinde cele două exemple oferite de Lemaire în capitolul *Manière dont les anciens usaient de la fortune*. În a doua povestire, „case spre hrana săracilor“ traduce „un établissement pour élever les orphelins et les enfants des pauvres“, iar „om mic“ din final traduce pe „un particulier“.

ELEMENTURI DE FILOSOFIE MORALĂ

Pentru a completa probabil apariția anterioară a *Adunării de pilde*, „un fel de carte de citire pentru popor“ cum o numește Iorga, cu o privire mai sistematică și mai teoretică asupra moralei, Dinicu Golescu traduce și tipărește la București, în anul 1827, în tipografia de la Cișmea a doctorului Caracaș (cea pe care o va cumpăra Heliade în 1830), volumul *Elementuri de filosofie morală, alcătuite de Neofit Vamva pentru iubitoarea de învățură tinerime a grecilor... și tâlmăcite în limba românească spre folosul tinerilor români de Constantin Radovici dintre Golești*. În București, la tipografia de la Cișmea, 1827, 380 p. Deși nu conține nici „un succint expozeu introductiv“ datorat lui „Dinicu Golescu însuși“, cum crede tratatul de *Istorie a filosofiei românești* (vol. I, 1985, p. 293), ci este o traducere exactă, fără nici o intervenție personală (note, adaosuri sau modificări) a traducătorului, apariția respectivă este importantă în perspectiva ideilor lui Golescu: ele completează și dau un contur mai exact unor principii morale expuse sub formă fragmentară și concretă în tâlmăcirile și adaptările din *Adunare de pilde*, făcând totodată mai evident aristotelismul care constituie fundalul prim al formației sale, firesc la urma urmelor la un fost elev al Academiei grecești din București. Originalul lui N. Vamva, intitulat *Στοιχεῖα τῆς φιλοσοφικῆς ἡθικῆς*, a apărut la Veneția, în tipografia lui N. Glykis, în 1818, 350 p. Am ales pentru exemplificare capitolul XI al cărții, *Datorii către alții* (în original: *Χρέη εἰς τοὺς ἄλλους*), care nu este fără legătură cu o serie de proverbe și cugetări din *Adunare de pilde*. Textul se reproduce după ediția originală.

În traducerea textului, Dinicu Golescu a lăsat neschimbate —adică netraduse— notele din subsol care trimit la sursele autorului grec, limitate în capitolul ales de noi doar la Aristotel. Am verificat și corectat textul acestor citate după *Aristotelis Ethica Nicomachea*, ed. I. Bywater, Oxford, 1962, și *Aristotelis Ethica Eudemia*, ed. Fr. Susemihl, Leipzig, 1884, și dăm în continuare traducerea lor: în cazul citatelor din *Etica Nicomahică*, după traducerea recentă, cu studiu

introdactiv și comentarii, de Stela Petecel, București, 1988, iar în cel al textelor din *Etica Eudemică*, în traducerea colegului Constant Georgescu. Singurul citat din Περὶ ἠρετῶν a fost colaționat cu textul din ediția Didot (v. II, cap. V) în lipsa alteia mai bune.

(1) Nota lui Golescu trimite la *Etica Eudemică*, cartea V, cap. I, însă citatul se află în cap. I al cărții a IV-a care, cum se știe, reproduce cap. I al cărții a V-a din *Etica Nicomahică*. Îl dăm în traducerea menționată a Stelei Petecel: „dreptatea este privită în general ca o suverană a virtuților, mai strălucitoare decât luceafărul de seară, mai strălucitoare decât luceafărul de zi“ (Aristotel, *Etica Nicomahică*, 1129 b).

(2) Dreptatea este dispoziția morală datorită căreia numim drept omul capabil să înfăptuiască în mod deliberat ceea ce este drept și să opereze o justă distribuție între el și altcineva, fie între alte două persoane, astfel încât din ceea ce este de dorit să nu-și atribuie sieși mai mult și altora mai puțin (și invers, din ceea ce este dăunător), ci să respecte egalitatea proporționată (Aristotel, *Etica Nicomahică*, 1134 a).

(3) O caracteristică a dreptății este faptul de a fi distributivă după valoare și de a păstra moravurile părintești și cele legiuite; și de a păzi legile scrise și de a grăi adevărul în distingere și de a prezerva asemănările (Aristotel, *Despre virtuți și vicii*, V, 2).

(4) În ce privește forma de dreptate particulară și dreptul care-i corespunde, există o primă specie ce se aplică la distribuția onorurilor, a bunurilor materiale sau a tot ceea ce poate fi repartizat între membrii unei comunități politice (căci în acest domeniu pot interveni egalitatea sau inegalitatea în ceea ce posedă unul față de altul) și o altă specie, care asigură corectitudinea raporturilor private (*Etica Nicomahică*, 1130 b).

(5) Din cele mai de sus reiese clar și natura omului echitabil. Cel ce își propune și îndeplinește efectiv acte echitabile, cel care nu se cramponează de lege în detrimentul altuia, ci mai degrabă înclină să cedeze din dreptul său, deși are legea de partea lui, este un om echitabil; dispoziția morală care-l caracterizează, echitatea, este o formă de dreptate și nu o dispoziție diferită (*Etica Nicomahică*, 1137 b/1138 a).

(6) Iar cel bun este egal întotdeauna și nu își schimbă caracterul, iar cel bicisnic și cel fără de minte nu pare a fi întru nimic de la răsărit sau de la apus (*Etica Eudemică*, 1239 b).

(7) Perfectă este însă prietenia dintre oamenii cu noblețe spirituală, adică cei ale căror afinități izvorăsc din virtute. În același fel își doresc ei binele unul altuia: ca oameni de virtute; și oameni de virtute ei sînt în însăși esența lor. Iar a dori binele prietenului pentru prietenul însuși înseamnă a fi prieten în sensul cel mai înalt (pentru că o astfel de prietenie se datorează structurii interioare a celor ce o resimt și

nu unei stări accidentale). Prietenia lor durează atita timp cît dau dovadă de virtute, iar virtutea este durabilă (*Etica Nicomahică*, 1156 b).

(8) Aşa cum spune proverbul, oamenii nu se pot cunoaşte unii pe alţii înainte de a fi consumat împreună „măsura de sare“ despre care este vorba acolo, deci nu se pot accepta reciproc şi nu pot fi prieteni înainte de a se arăta unul faţă de altul demni de prietenie şi încredere (*Etica Nicomahică*, 1156 b).

(9) După cum cel vrednic se poartă cu sine, tot aşa se poartă şi cu prietenul său: căci prietenul este un alt sine (*Etica Nicomahică*, 1125 b).

(10) Comportarea sa nu este aceeaşi faţă de oamenii de prestigiu şi faţă de oamenii oarecare, faţă de cei pe care-i cunoaşte bine sau cei pe care-i cunoaşte mai puţin şi, ţinînd seama şi de alte deosebiri, el acordă fiecăruia ce i se potriveşte, dorind să facă plăcere pentru plăcerea în sine şi ferindu-se să provoace supărare (*Etica Nicomahică*, 1126 b/1127 a).

(11) Cei mai mulţi nu le practică însă ci, recurgînd la argumente, îşi închipuie că fac filosofie şi că astfel pot deveni oameni desăvirşiţi, procedînd la fel ca bolnavii care, deşi ascultă cu atenţie recomandările medicilor, nu respectă nimic din ceea ce li se prescrie. Şi, aşa cum aceştia din urmă nu-şi vor vindeca trupul îngrijindu-l astfel, nici ceilalţi nu-şi vor vindeca sufletul filosofînd în acest mod (*Etica Nicomahică*, 1105 b).

ANEXA

ÎNŞTIINŢARE PENTRU ŞCOALA DIN SATUL GOLEŞTI

Textul acestui prospect al şcolii ne este cunoscut numai din prefaţa lui Nerva Hodoş la ediţia din 1910 a *Insemnării...* lui Dinicu Golescu. „Tipărit în formă de broşură“, cum spune acesta, prospectul se păstra probabil în arhiva familiei de la Goleşti, care a fost distrusă în condiţiile menţionate, şi nu cunoaştem alt exemplar. Am fost nevoit deci să reproduc „înştiinţarea“ după *Introducerea* lui Nerva Hodoş la ediţia citată, p. XL—XLIV, intervenind doar în mică măsură în punctuaţia textului, pentru a-l face mai inteligibil, şi transcriind pe é final în ea, potrivit normelor anunţate în nota asupra ediţiei.

Textul prospectului arată foarte clar că Dinicu Golescu intenţiona să pună în practică, treptat, toate ideile înaintate al căror enunţ teoretic este cuprins, uneori în formulări foarte asemănătoare, în *Insemnare a călătoriei*, încă neapărută în aprilie 1826, cînd această *Înştiinţare* a fost — cel mai tîrziu — difuzată. Şcoala, a cărei activitate a început efectiv în primăvara aceluia an, a funcţionat pînă la sfîrşitul anului 1830, cînd s-a risipit ca o consecinţă directă a morţii fondatorului şi animatorului său. Despre felul în care ea a tradus în practică

cele mai multe dintre năzuințele exprimate în prospectul inițial vorbește cel mai bine o notă nesemnată din *Curierul românesc* (an II, 1830, nr. 8, joi 10 aprilie, p. 29), care aparține foarte probabil chiar lui Heliade Rădulescu:

„Ieri am avut mulțumirea să fiu de față la examenul copiilor din școala Goleștilor (o, cât este de vrednic de laudă acest iubitor de patrie și de bine C. Goleșcul, carele cu atîta rîvnă și statornicie să silește spre a ținea această școală! și cât am fi de fericiți cînd simțimentul său cel patrioticesc s-ar înmulți în mai mulți rumâni și prin aceasta am dobîndi mai mulți rivali ai săi!). Socotește cîtă mulțumire a trebuit să simță un român văzînd niște copii și fetițe dintre compatrioții săi să răspundă cu cea mai desăvîrșită încredințare asupra catihismului, grămăticiei, ritoricii, geografiei, istoriei, istoriei naturale și mitologiei! Și acestea toate însuflate de un singur profesor, iarăși rumân, d. Aron, bărbat vrednic de toată cinstea după ostenelele sale, care dau dovadă că cunoaște și simte foarte bine cugetul cel nobil al întemeietorului acestii școli.

După aceasta, seara s-au urmat tot de acești copii reprezentația unei tragedii intitulate *Regulu*. Nu poate cineva descrie mulțumirea privitorilor în care îi strămuta declamarea unei copilițe de opt ani a d. Grigorie Leurdeanul, ce juca rola Marțiii. Lacrămi de bucurie smulgea din ochi tuturor această copiliță și mie și mai mult, văzînd cât este de destoinic duhul românesc cînd ar fi lucrat și bine pregătit! Noi pînă acum, de voi îndrăzni a zice că am avut vreun fel de creștere, ne-a fost pare că am fi fost pregătiți să mergem și să trăim altundeva; pare că eram călători și streini în patria noastră. Ne silea părinții noștri a învăța limba lui Platon și Aristotel, care nu este pentru toată treapta și pentru toate vîrstele și ieșeam din școli cu aceasta nedesăvîrșită și fără nici o cunoștință de omenire...“

După cum reiese și din acest text, Aaron Florian pare să fi fost singurul profesor al școlii. Angajat inițial ca profesor de latină pentru această școală, el tipărește la rîndul său un prospect, în limbile română și latină, cu text paralel, pe care îl semnalează și îl tipărește pentru prima dată — cu mici scăpări — Petre V. Haneș în introducerea ediției sale din *Însemnare a călătoriei...*, București, 1915, p. XII—XIV. Pentru lămuririle suplimentare pe care le dă despre programa școlii din Golești, îl reproducem în continuare după originalul păstrat astăzi la Biblioteca Academiei, Foi volante LXXXVI/42:

„Înștiințare

Iubirea patriii și dorirea cea necurmată de a mișca fericirea nației românești este îndemnul acel prea lăudat pentru care dumnealui boiarul Constantin Goleșcu, marele logofăt al Prințipatului Valahiei,

au întemeiat școală în limba națională, italienească, nemțească și grecească la moșia dumnealui Golești, în județul Mușcelului, spre a să împărtăși plăcutul gust al științelor cu fiii națiunii românești. Ca acest sfat cu mîngîiere să să împlinească, nu să putea alt mijloc și mai folositoriu cugeta decît să să facă rînduială ca și limba latinească, ce este prea de lipsă românilor, să să învețe; pentru că românii și sint stră-nepoți romanilor și limba lor este în aproape rudenie cu cea latinească.

Folosul acestii limbi l-au cunoscut toate națiunile cele fericite ale Evropii care, toate, prin ajutoriul limbii latinești au ajuns la această naltă stare a săvîrșirii. Nu fără pricină așadar să sfătuiesc toți fiii națiunii românești carii voiesc a-ș cultivi limba națională ca să alerge spre îmbrățișarea limbii latinești, căci aceasta făcînd, vor cunoaște mai curat din ce strălucită viță sint născuți și mai ageri vor fi spre a urma strămoșilor săi în deprinderea virtuții.

Într-această școală ce este rădicată cu mare rîvnă spre folosul patriii, eu cel mai jos iscălit, isprăvind cursul învățăturilor în limba latinească în crăiasca Universitate din Peșta, întărit fiind și cu testimoniurile profesorilor, și ca un neaș român, avînd știința și în limba românească, învoindu-mă cu dumnealui boiarul, m-am orînduit învățător. De aceea, după datorie înștiințez pre toți aceia carii voiesc a părăsi cea mai dinainte nedeșteptare și a urma calea fericirii, ca să-ș trimiță copiii la această școală din Golești, în județul Mușcelului, spre învățatura limbii latinești; unde afară de mijloacele spre hrană trebuincioase, pentru lăcaș și învățătură nimic nu trebuie a să îngrijii. Aici toți aceia carii vor alerga, pre lîngă învățăturile mai din jos în limba latinească, ce în soroc de 6 ani cu ei să vor împărtăși, și în limba națională a ceti, a scrie și după reguli a lega cuvintele să vor învăța. Strădania mea cea mai mare va fi ca, după sistema școlasticească a altor înalte școli, să întrebuițez toate acelea cari întipăresc în mințile tinerilor dreapta creștere, iubirea adevărului și propășirea spre fericirea virtuții.

Sporul care vor face întru învățături și în moralitate, ce preaiubita patrie dorește, sfîrșitul pentru care tinerii vor alerga, îl înlesnește, și toți cei buni îl poftesc, va adeveri că părinților nu le va părea rău pentru trimiterea copiilor la această școală.

Din cursul gimnasticesc

I. A ceti. A scrie. Partea întia din gramatică, 4 speții din aritmetică. Învățătura creștinească.

II. A dooa și a treia parte din gramatică. Istoria despre începutul rumânilor. Gheografia Țării Rumânești. Aritmetica. Învățătura creștinească.

III. A patra parte din gramatică. Istoria romanilor. Povătuirile spre facerea cărților și a jalbelor. Gheografia țărilor celor mai vestite. Învățătura creștinească. Arithmetica.

IV. Ritorica. Gheografia Europii. Istoria popoarelor celor mai vestite din Europa. Învățătura creștinească. Arithmetica. Autorii clasicești.

V. Poezia. Istoria popoarelor celor vechi. Gheografia Asiei, Africii, Americii, Polineziei. Mithologia. Învățătura creștinească.

Din cursul filosoficesc

VI. Din filosofie. Loghică. Metafizica curată și aplecată. Morală. Algebră. Gheometrie. Istoria universală. Istorie firească. Fizică.

A. Florian

Învățătorul limbii latinești“.

Știri apărute în ultimii ani indică însă posibila existență a încă unui profesor la școala din Golești. G. Fotino (*Școala din Golești*, în vol. II al culegerii *Din istoria pedagogiei românești*, București, 1966) și Gh. Pârnuță, într-un articol din *Revista bibliotecilor* și apoi în *Istoria învățămîntului și gîndirea pedagogică din Țara Românească. Sec. XVII—XIX*, București, 1971, semnaleză încă un prospect similar, semnat de „Nicolae Nicolau, scolarhu școalei de la Golești“, existent în fondul Bibliotecii Centrale de Stat. Întrucît foaia volantă nu are nici titlu, nici dată, dar semnatarul pomeneste numele lui Dinicu Golescu, „la căruia împlinitoriu bunei cugetărei domniei sale m-am învrednicit a fi eu, de domnia sa ales spre acest bun și sfînt gînd“, este evident că nu poate fi vorba decît de această școală și de această perioadă. Gh. Pârnuță, *op. cit.*, p. 231 și urm., crede că Nicolae Nicolau, fiul lui Nicola Nicolau, negustor scăpătat, traducător și în urmă și el învățător la școala din Schei (despre care cf. N. Iorga, *Testamentul lui Nicola Nicolau*, în *Analele Acad.*, mem. sect. ist., tom XI, 1931), ar fi venit la Golești în 1830, ca director („șolarh“) al școlii de fete, întrucît el funcționase ca profesor la clasa de fete în școala din Schei, între 1 ian. 1820 și 1 ian. 1830 (procesul verbal al deciziei de angajare a profesorilor pe anul 1829 la A. Bârseanu *Istoria școalelor române gr. or. din Brașov*, Brașov, 1902, anexa, p. 53 a). Documentul nu infirmă dar nici nu sprijină presupunerea. Nu avem în schimb nici o dovadă documentară că Nicolae Nicolau ar fi predat efectiv măcar o singură zi la școala din Golești; mai mult, el nici nu este semnalat, atunci sau mai tîrziu, în Țara Românească. Faptul că el semnează un prospect scolastic întru totul asemănător cu cel al lui Golescu însuși sau cu cel al lui Aaron Florian ne duce mai degrabă la presupu-

nera că el este întocmit în aceleași scopuri și deci la aproximativ aceeași dată cu acestea, adică înainte de începerea funcționării școlii din Golești. Într-adevăr, faptul că el nu amintește nimic de activitatea școlii de pînă atunci — dacă am accepta ideea că prospectul datează din 1830 — și că pledează pe larg, cu argumente logice și simbolice, pentru necesitatea educației, a școlii în sine, arată suficient de clar că nu e vorba de un moment ulterior, ci de unul premergător deschiderii școlii. După opinia noastră, e probabil ca prospectul acesta să premeargă celor două cunoscute pînă acum (al lui Goleșcu și al lui Aaron Florian), iar Nicolae Nicolau să fie primul învățător desemnat al școlii din Golești, aflată pe atunci (poate chiar în toamna lui 1825, cînd Goleșcu se afla în trecere prin Ungaria) abia în stadiul de proiect. În orice caz, dacă N. Nicolau ar fi venit ca ajutor al lui Aaron Florian la începutul anului 1830, el ar fi fost menționat în articolul citat din *Curierul românesc*, care specifică, dimpotrivă, un singur profesor; dacă el ar fi venit în toamnă, după moartea lui Dinicu Goleșcu și după plecarea lui Aaron Florian, ar fi vorbit despre protectorul său ca despre „răposatul“, nu ca despre o persoană în viață („unul și cel mai dinti... este domniia sa, de bun neam născut, chirie chir...“ ș.a.m.d.). De altfel, un cercetător ale cărui surse nu ne sînt accesibile arată că tatăl presupusului profesor de la Golești, Nicola Nicolau, „pune slujba sa de bună voie jos“, adică demisionează din postul de profesor la școala din Schei, la 11 oct. 1830 și lasă în loc pe fiul său, Nicolae Nicolau (Aurel A. Mureșianu, *Contribuții la istoria vechii familii brașovene a Nicolaștilor*, în *Țara Birsei*, III (1935), nr. 3, p. 324).

Nu știm motivul pentru care s-a renunțat la serviciile lui Nicolae Nicolau după lansarea prospectului său, probabil în iarna anului 1825—1826 (dacă presupunerile noastre sînt corecte); e posibil ca el însuși să fi acceptat mai degrabă o promisiune din partea concetățenilor săi brașoveni, în așteptarea materializării celei de la Golești. Este cert însă că și prospectul pe care el îl semnează conține și dezvoltă idei caracteristice lui Dinicu Goleșcu, nu numai cea principală, privind necesitatea învățaturii și perspectivele luminoase care se deschid unui popor superior educat, dar și argumente de amănunt, cum e aceea că părinții, „nefiind indulciți cu dulceața învățăturilor și științelor, nu vor nici pe fiii lor să-i împărțasească de această dulceață, zicînd « Cum am trăit noi fără de științe, vor trăi și ei, că nu sînt mai buni decît noi »“, care dezvoltă un paragraf din *Insemnare a călătoriei*, cunoscuta critică a stărilor de spirit de la noi: „noi, cei bătrîni, neștiind nimic de tot pe lingă alții dintr-alte părți ale lumii, cu neștiința vom și intra în pămînt. Și copiii noștri, neavînd de la cine învăța și a să îndrepta, asemenea cu noi vor și urma, de nu și mai rău...“

Reproducem în continuare prospectul lui Nicolae Nicolau după singurul exemplar cunoscut, care se află în secția de carte rară a Bibliotecii Centrale de Stat; el este descris de Gh. Pârnuță, *Învățăturile și îndemnurile lui Nicolae Nicolau*, în *Revista bibliotecilor*, XXII (1969), nr. 2, p. 100—101, și apoi de Daniela Poenaru, *Contribuții la bibliografia românească veche*, Tirgovişte, 1973, p. 161.

„Cinstiți lăcuitori ai Țării Românești și mie frați în Hs.!

Cu îndrăzneală frățească și fără nici o fățarnicie vin a vorbi către toți de obște și a zice aceea care între toate națiunile Evropei este cunoscut și arătat, cum că din pământurile Țării Românești curge miere și lapte nu numai pământurilor, dar și la oricare națion de oameni care să învrednicește a cunoaște și a afla aceste izvoare dulci.

Din locuri depărtate, strimte și necăjite, aleargă într-acest de Dumnezeu blagoslovit pământ să să împărțăsească de aceste nesfârșitoare și dulci izvoare și în puțină vreme să să indestuleze dă toate desfătările pământului și viețuiesc norocit.

Așadar, pre un pământ așa blagoslovit lăcuind cineva și dobîndind bunătățile lui cele firești, cu cuviință este, pre lingă acestea, să să împărțăseze și de cele duhovnicești sau sufletești bunătăți și daruri, ca mai multă cinste și slavă să adauge acestui vechiu și odinioară slăvit neam al pământului acestuia, adecă românesc.

Întrebînd vreunul: prin care mijloc să-și adauge această cinste, eu răspunz acum că mijlocul cel mai dintîiu și mai cu temeiu altul nu poate fi decît oricare părinte carele va fi dăruit de la Dumnezeu cu fii și cu fiice să fie îndatorat și să voiască, făr' nici o pricină împotrivoitoare, a-și da pruncii la vremea lor, adecă de mici, la scoale, care acum, din milostivirea preafnaltei domnii pe la toate județele s-au așezat și s-au orînduit scoale a să învăța fiii patriei fără de nici o cheltuială.

Nu este numai acest mijloc spre îmbunătățirea și deșteptarea tinerilor și fiilor patriei, dar încă și altul s-au adăogat lingă acesta, adecă: s-au aflat și așa patrioți și fierbinți iubitori de neam, boiari mari ai pământului, carii hotărâsc și pe la moșiile domnialor să așeze scoale de obște de mai multe limbi, cu a domnialor cheltuială despre toate cele de lipsă. Unul și cel mai dintîiu la acest bun și sfînt lucru din acești boiari, și binevoitoriu al neamului românesc, este domnia sa de bun neam născut chirie chirie Constandin Golescu, al căruia împlinitoriu buneii voinței și cugetării domniei sale m-am învrednicit a fi eu, de domnia sa ales spre acest bun și sfînt gînd al domniei sale din proniia dumnezeiască povățuit.

Așadar, cinstiți lăcuitori ai acestui pământ blagoslovit, vin cu această mai întîiu din firească rîvnă către însuși naționul meu, al doilea din datoria dregătoriei mele de învățătoriu și povățuitoriu spre fericirea sufletească, din adîncul sufletului meu să vă poftesc

și să vă rog ca să nu fiți nesocotitori acestor faceri de bine care adevărații patrioți cu jertfiri de mari cheltuieli și dragoste adevărată spre patrioți voiesc ca, după fireasca bunătate a pământului, și prelăcutorii acestui pământ asemenea să-i facă.

Istoriile prea curat ne arată cum că varvare națioane, dupe locuri sălbatece, pietroase și neroditoare, ba încă din locuri neroioase și bălți, ridicară orașe și mari cetăți; prin silința unor vrednici de pomnire bărbați, în aceste mai nainte pustii locuri așezară orînduieli bune, scoale de învățături și de alte folositoare științe, și acum acele locuri și națioane întrec pre acelea care lăcuiesc pe locurile și pământurile cele din vechime dumesnice și bine roditoare.

Drept aceasta mare jele este în unele inimi bine voitoare a vedea aceste fericiri sufletești prin alte locuri și pământuri, cum ziseiu odinioară pustii și sălbatece, și în pământul cel mai bun spini și mărăcini sufletești, care mai de tot covârșiră firea cea dumnezeiască a sufletului. Oh! Ce jele și ce mîhnire este în sufletele acelora carii văzură înflorirea varvarilor națioane și pre naționul lor, cel odinioară slăvit și decît toate națioanele mai luminat, acum dar să-l vază întru adîncimea neștiinței și năravurile cele mai vătămătoare sufletului!

De unde curge acest lucru? va întreba poate oarecare din ascultători. Din altă pricină nu poate urma, respunz eu, decît din pricina părinților carii au fii și fiice ca aceia, nefiind îndulciți cu dulceața învățăturilor și științelor, nu vor nici pre fiii lor să-i împărtășească de această dulceață, zicînd: «Cum am trăit noi fără de științe, vor trăi și ei, că nu sînt mai buni decît noi».

Oh! Ce judecare fără cuvînt și împotriva firei! Nu este dar despre o parte de tot fără de cuvînt, căci unul, carele nicidecum nu au gustat miere, cum poate prejudeca sau cunoaște dulceața ei? Așa și acela carele nu au gustat dulceața învățăturei și folosul ei, cum poate să deosebească binele din rău? Unul ca acela să poartă numai de obiceiurile care din prunciia lui au luat, rele sau bune, după cum i-au fost povățuirea, iar nu din judecarea minței.

Voi să aduc spre aceasta o prea firească pildă și zic: care om va putea zice cum că merele cele pădurețe de prin păduri sînt întocma la vedere, la mărime, la gustul lor, ca și cele domnești de prin grădinile cele bine lucrate? Negreșit, altul nu va putea zice așa un lucru decît acela carele poate niciodată nu văzu alte mere decît numai pădurețe. Așadar, unul ca acesta cum poate să facă prejudecare între aceste doao soiuri de mere, cînd numai un soi u cunoaște?

Să vedem dar acum și să ispitim cum și în ce chip să deosibesc aceste mere și nu sînt un feliu, căci dintru început au fost și acele domnești numai pădurețe, și acum ce mare deosebire au din celelalte!

Lucrul și adevărul este așa, adică: firea pământului naște toate lucrurile numai un felu, iar iscusința și silința omenească le preface după pofța și gândul său în tot chipul, toate câte firea crude sau sălbatece naște. Întru asemenea să poate judeca și de firea omenească, că lăsând cineva pre un prunc numai în firea lui care să naște, neauzind sau nevăzind de la nimeni nimic, ce rămîne? Numai un dobitoac precum și adevărat este, dară deosibește din celelalte dobitoace prin sufletul său cel cuvîntătoriu. Lăsîndu-să dar singur între alte dobitoace, face și el tot acele firești lucruri ca și acelea între care să află.

Poate va zice cineva cum că aceasta ce zic eu sînt numai bărfiri. Nu sînt bărfiri, ci adevărate, că cercarea a multora și întîmplările le-au arătat adevărate.

Cine este dar acela sau aceia carii pot face pre pruncul să să deosibească din celelalte dobitoace? mă va întreba cineva. Răspunsul spre această întrebare este arătat de sine, adecă: aceia carii l-au născut au cea mai dintîiu datorie, adecă părinții lor, ca să-i învețe și să-i povățuiască spre lucruri bune și pentru dînșii folositoare.

Este dar întrebare de știu toți părinții acelea care sînt folositoare fiilor lor. Prea puțini sînt de aceia. Pentru ce nu sînt toți așa? Căci nu să învațară nici aceia mai bine decît cum știu. Ce să facă dar aceia carii nu știu să învețe pre fiii și fiicele lor acelea care să cuvîne?

Să-i dea altora ca să-i facă adevărați oameni, carii știu acest lucru cum să-l urmeze. Aceia dar carii sînt? Orînduiții învățători sau dascăli ai scoalelor.

Așadar, îndatorat este tot părintele din firească datorie să poarte grije pentru buna creștere și norocirea fiilor săi la vremea lor, adecă din pruncie, până cînd nu să sădesc în mintea și obiceiul lor lucruri rele și spre nenorocirea lor, că apoi cele bune învățături nu pot prinde rădăcină în minte, neavînd loc lingă cele mai dintîiu înrădăcinate.

Acum nu poate zice nimenea spre îndreptarea sa că nu ar avea unde să-și dea fiii spre deșteptarea minții și îmbunătățirea lor, că acum acest felu de mijloace s-au orînduit, adecă scoale obștești prin toate locurile, și încă văzînd rîvna părinților spre deșteptarea fiilor, și mai mult să vor înfierbînta de această sfîntă rîvnă și dragoste cătră patrioți acei iubitori de patrie.

[...]

Din datoria mea cuvîntez dumneavoastră la toți acestea și mă rog a nu fi nesocotite toate acestea folositoare învățături și îndemnuri.

Nicolae Nicolau
școlarhu școalei de la
Golești"

Cum reiese și din nota citată din *Curierul românesc*, la școala din Golești au învățat, probabil de la început, și fete. Aceasta era însă o școală elementară; după deschiderea ei, și poate datorită observațiilor pe care funcționarea ei le prilejuiește, Dinicu Golescu își concretizează ideea unei școli speciale de fete cum văzuse în străinătate. Prospectul acestei școli, pe care voia s-o deschidă în proprietatea sa numită Belvedere, în marginea Bucureștilor, apare în *Curierul românesc* nr. 43 din 10 aug. 1830, p. 171—172 și el prezintă multe asemănări cu ceea ce văzuse logofătul la Viena; moartea sa însă, peste mai puțin de două luni, a împiedicat materializarea acestui proiect. Reproducem în continuare „înștiințarea“, scrisă probabil de Dinicu Golescu sau sub directa lui îndrumare, după ziarul în care a apărut prima dată:

„Înștiințare.

Institut pentru creșterea fetelor

Tinerimea este floarea neamului omenesc. Aceasta, îngrijindu-se cu o educație vrednică de starea omului, nu va întârzia la vreme de a-și da rodul său, care este mărime și fericirea cea adevărată a omului. Acest adevăr, dacă nu toți din nenorocire, dar îndrăznesc a zice că cei mai mulți au început a-l simți și la noi încă mai de mult și n-au întârziat a îl pune în lucrare, carii prin casele lor, carii trimițându-și copiii în luminata Europă și cari îngrijind și silindu-se a se face școli publice pentru învățătura acelor ce nu au aceste mijloace. Aceasta însă prin cele mai multe părți s-au pus în lucrare numai pentru băieți, care sînt numai o jumătate din această nouă omenire ce se gătește a rămînea în locul nostru, făcînd o mare nedreptate celeilalte jumătăți, adică fetelor; în vreme ce, ca să zic adevărul, mai că mai de trebuință ar fi învățătura și buna îngrijire fetelor și a se socoti mai de mare preț decît a băieților.

Îndată ce maica Natură ne dă ființa și ne aduce în lume, muma este cea dintîiu ce ne primește la brațele sale cele călduroase și să însărcinează cu îngrijirea noastră și pare că ar face un tăcut dar prea deslușit jurămint înaintea celui preainalt că va fi răspunzătoare pentru toată fericirea și nefericirea noastră. Muma este cel dintîiu dascăl al nostru, de la dînsa începem a lua cele mai dintîiu cunoștinți, în brațele ei începem a judeca binele din rău; în brațele ei petrecem toată pruncia și copilăria noastră; din faptele ei începem și noi a ne închipui cum trebuie a trăi în viitoare; însoțirea cea mică ce stă în familia noastră, unde muma este cîrmuitorul și economul, ne înfățișează adunarea acestor în parte însoțiri care fac politiceasca soțietate; și în-

tr-un cuvânt, drumul care ni-l apucăm într-aceasă viață își are începutul de la cele dintîiu și fragețe pasuri pe care drum muma ne îndreptează și în care gheniul cuvîntării și al judecării noastre muma începe a ni-l desfășura. Să ne închipuim acum o muma ce nu-i pasă de seama ce are să dea pentru noi; a căria toate cunoștințele ti sînt încurcate; în a căria minte binele este în primejdie a fi rău, și rău are cînte a să numi bine; a cării faptele sînt o singură degradație a omenirii, însoțirea o singură neînvoire și nerînduială; drumul pe care merge, din mica copilărie rătăcit, acest prea prețuit ghem al judecării încurcat, rupt și fără căpătîiu; ce drum oare ar trebui să apucăm dintr-o astfel de familie? Și cum ar trebui să ne îndreptăm faptele noastre? Iată toată pricina fericirii și a nefericirii noastre și iată și pentru ce fetele trebuiesc și mai mult decît băieții a începe la învățătura datoriilor lor.

O acest fel de școală d. marele logofăt C. Golescul voiește a întemeia la Belvedere, afară din București, cu învățăturile următoare: limba românească, franțuzească și nemțească; aritmetica, geografia, istoria sfîntă și universală, mitologia, retorica, poezia, muzica, zugrăveala, cusuturi, croituri, economia casii, danțul și limba italienească.

Cursul învățăturilor cum vor urma una după alta:

Anul dintîiu

Limba românească, după metoda alilodidacticii, în care să va cuprinde cititul, scrisul, catihismul, cele patru părți ale socotelii, idei pregătitoare de geografie și de istorie.

Anul al 2-lea

Istoria sfîntă și a Țării Rumânești, începuturi de gramatică și început de limba franțuzească.

Anul al 3-lea

Grămatica desăvîrșit, începuturi de retorică și poezie, limba franțuzească și începuturi de muzică.

Anul al 4-lea

Aritmetica, geografia, limba franțuzească și nemțească și muzica.

Anul al 5-lea

Istoria universală, limba franțuzească, nemțească, italienească și muzica.

Retorica, poezia, mitologia, limba franțoească, nemțoească, italienească, muzica și danțul. Zogrăveala, cusătura și economia casii vor fi în lucrare în toată această vreme de șase ani“.

Dinicu Golescu nu și-a limitat însă activitatea pe tărîm școlar numai la aceste forme instituționale. El este și inspiratorul și mecenatul primei formații instrumentale moderne despre care avem știri precise. Ion Ghica o crede posterioară școlii de la Golești și legată de aceasta într-un fel: „Dinicu Golescu, boier iubitor de progres — zice el într-una din scrisorile către V. Alecsandri —, după ce înființase sub direcția distinsului profesor și patriot Florian Aaron o bună școală românească la moșia sa din județul Muscel, aduse de la Sibiu și un dascăl de muzică, căruia-i încredințase instrucțiunea instrumentală a doisprezece țigănași...“ Prima mențiune a orchestrei este însă mult mai veche, căci ea este pomenită sub denomiția de „muzica Golescului“ în alaiul înmormîntării domniței Marioara a lui Alexandru Suțu, la 19 februarie 1820 (cf. V. A. Urechea, *Istoria românilor. Ultimei domni fanarioși*, București, 1898, p. 484). În timpul revoluției, „muzica Golescului“ este înrolată sub steagul eteriștilor, cu asentimentul lui Dinicu, zice un istoric grec al evenimentelor (Ilie Fotino, *Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilante în revoluțiunea din anul 1821*, trad. de P. M. Georgescu, București, 1874, p. 118, nota), ceea ce ni se pare improbabil, și este semnalată în timpul celebrei bătălii sîngeroase de la Drăgășani, cînd „Caravia, cel care era mai mare al mavroforilor dupe jos [...] merse cîntînd, cu muzica Golescului înainte, la turci“ (Din memorialul lui Dumitrache Protopopescu, în C. D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 44). După înfrîngerea mavroforilor, muzicanții fac parte dintre foarte pușinii cruțați de învingători: „au luat prizonieri numai trei oameni și întreaga fanfară, care aparținea lui Dinicu Golescu“ (relatarea lui Liprandi, în *Documente privind istoria României. Rîdșcoala din 1821*, vol. V, p. 318). Această formație ar fi fost nucleul din care s-a creat ulterior prima fanfară militară a țării: „Din rîndurile instrumentiștilor ridicați de Dinicu Golescu se va alcătui în 1830 prima fanfară militară la Craiova... sub conducerea unui muzicant ungar, Doboș, și a subșefului Dinică, clarinetist al lui Golescu...“ (cf. și T. Burada, *Cercetări asupra muzicii ostășești la români*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, VI, 1891, p. 49—71).

Între cărțile tipărite de Dinicu Golescu în anul de grație 1826 se află și o traducere a acelor pasaje din tratatele ruso-turce care se referă direct la statutul și viitorul Țărilor române:

Aduflare de tractaturile ce s-au urmat între preaputernica împărăție a Rusiilor și Nalta Poartă; însă acelea numai care sînt pe seama Prințipurilor Valahiei și Moldaviei, începute de la pacea ce s-au săvîrșit la Kainargic în anul 1774, și pînă la cea de acum de la Akkerman, 1826. Tălmăcite de Constantin Radovici din Golești, marele logofăt de Țara de Jos al Prințipatului Valahiei este, în ciuda acestui titlu foarte lung, o broșură de 88 pagini, format mic, apărută la începutul anului 1827, deși pe foaia de titlu poartă anul 1826 (bunul de imprimare al cenzurului G. Petrovici este din 12 ianuarie 1827), fără tablă de materie. Ea conține un scurt cuvînt introductiv, intitulat *Cătră cititor!*, și părțile referitoare la Principate din tratatele de la Kuciuc-Kainargi, din 10 iulie 1779 (p. 7—15), „Capetele de învoiri cerute la anul 1783, dechembrie 28” (p. 15—18), „Tractaturile ce s-au săvîrșit la împăciuirea ce s-au săvîrșit la anul 1792, dechembrie 29” (p. 19—24), „hathumaiumul” din 1803 (p. 25—64), „tractatul de la București, 16 mai 1812” (p. 64—75) și cel de la Akkerman, din 1826 (p. 75—88). Este ultima dintre cărțile publicate de D. Golescu în 1826 la Buda, „în crăiasca tipografie a Universității ungare”.

Cu excepția prefeței amintite, cartea nu are nici o altă contribuție originală — însemnare, adnotare etc. — a lui Dinicu Golescu. Textul celor mai multe tratate, în fragmentele respective, pare să fi fost tradus după anexa lucrării lui W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, „traduction de l'anglais,” ediția a doua, Paris, 1824, așa cum presupune și G. Bengescu (*Les Golesco*, Paris, [f. a], p. 148). Numai acceptînd un original franțuzesc se pot explica și unele expresii greu inteligibile din traducerea lui Dinicu Golescu: „cavalier a tuturor treptelor celor de bun neam” pare a traduce astfel pe „chevalier des ordres de Russie, grand-croix de l'ordre imperial de Marie-Thérèse” etc., unde *ordre* a fost înțeles ca *rang* (deci „treaptă”); „aceia ce . . . să găsească în zioa de astăzi în catarg și pe închisori” traduce pe „ceux qui se trouvent aux galères ou dans les prisons”; „entière et parfaite amnistie” este echivalat prin „o vecinică neaducere aminte de orice faptă” ș.c.l., traduceri care aruncă lumini prețioase asupra francezei lui Dinicu Golescu — imperfectă, deși considerabil mai bună decît s-a crezut pînă acum; textul său poate proveni însă și dintr-o traducere grecească a tratatelor cum e cea din ms III 106 de la B.C.U. Iași.

După toate aparențele, volumașul lui Dinicu Golescu a răspuns unei necesități reale pentru că traducerile sale au fost reproduse după

câțiva ani în foiletonul gazetei brașovene *Foaie pentru minte, inimă și literatură* sub titlul *Tractaturile ce s-au luat săvârșire la împăciuirea ce s-au urmat între preaputernica împărăție a toată Rusia și a Naltii Porți turcești, care s-au săvârșit la tabăra oștirilor, aproape de satul Kainargic, în anul 1774, iulie 10*: în nr. 7 din 16 febr. 1842, p. 50—53, continuate în nr. 8 din 23 febr., p. 57—60, în nr. 9 din 2 martie, p. 69—71, în nr. 10 din 9 martie, p. 77—79, în nr. 11 din 16 martie, p. 86—88, și în nr. 12 din 23 martie, p. 91—94, unde se încheie odată cu încheierea hathumaiumului din 1803 (p. 64 în broșura originală), deși foiletonul poartă la sfârșit mențiunea „va urma”. După acest model, căpitanul G. Rucăreanu va începe în același an publicarea unei alte colecții de acte, *Adunare de cele dintii hathumaiumuri (fermane) ce s-au dat după vremi de către Poarta otomană Țării Românești*, tot în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, an V (1842), nr. 15 și urm.

Ecoul broșurii se poate urmări și în Moldova, căci ea a fost copiată și continuată într-un manuscris al lui Iordache Mălinescu, personaje ale cărui preocupări culturale și îndeosebi istorice sînt destul de bine cunoscute (cf. Virginia Isac, *Iordachi Mălinescu. Contribuții la viața și activitatea sa*, în vol. *Ștefan Meteuș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 441—445, și corespondența sa cu G. Bariț, în *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VI, București, 1983, p. 13 și urm.). Aflat astăzi în Biblioteca Academiei sub cota ms. 1 175, manuscrisul poartă titlul următor, imitat întru totul după cel al lui Golescu: *Adunare de tractaturile ce s-au urmat între preaputernica împărăție a Rusiilor și Înalta Poartă însă acele numai care să ating de Prințipurile Moldavii și Valahii, începute de la pacea ce s-au săvârșit la Cainargic în anul 1774 și pînă la cea de acum, 1829, septemvri în 2, din capitalia Andrianopol, prin Iordachi Mălinescu, în Botoșani, 1829* (cf. și G. Ștrempele, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I, București, 1978, p. 248). Deși Iordache Mălinescu nu pomeneste nicăieri culegerea lui Dinicu Golescu, textul său o urmează fără nici o abatere, adăugîndu-i doar cuprinsul tratatului ulterior, din 1829.

Golescu însuși plănuia o reeditare mai largă a tratatelor din 1826 pentru că într-o înștiințare apărută în vara anului 1830, printre alte lucrări gata de tipar pe care le prezintă publicului (între care harta statistică de care am mai amintit în prefață), el enumeră și „încă o colecție a tuturor tractaturilor ce s-au încheiat între împărăteasca curte a Rusiilor și între Înalta Poartă în vreme de cinci războaie, care sînt tîlmăcite și gata de a să da la lumină” (în *Curierul românesc*, II, 1830 nr. 42 din 7 aug., p. 168). O culegere cu un conținut similar, dar independentă de aceea a lui Golescu de această dată, va apărea abia în 1850: *Culegere de tractatele de pace încheiate între înaltele curți otomană și ru-*

sească, cum și de alte osebite acte atingătoare de Prințipurile Valahiei și Moldaviei, traduse în limba românească de M. Chifalov, București, în tipografia lui I. Copainig, 79 p.

Partea privitoare la tratatul din 1812 din broșura lui Goleșcu este reprodusă de V. A. Urechea în *Istoria românilor*, tom IX, București, 1896, p. 710—712.

Am socotit util să dăm, măcar aici, un fragment din această culegere, pentru a completa portretul cărturarului și tabloul preocupărilor sale. Fragmentul pe care îl reproducem în continuare urmează textul broșurii originale.

„Cătră cititor!

Intr-această vreme, cînd prin cele de acum împăciuire între aceste 2 puteri, ne-au dobîndit patria multe fericiri și cea mai dintîiu, dobîndirea de domn pămîntean, după ale căruia bune măsuri și a tutulor de obște frați compatrioți așteaptă Nația în scurtă vreme mare folos; socotind că nu puțin folos va aduce de a ști fieșcine din lăcuiitorii acestui prințipat al Valahiei toate capetele de tractaturi ce caută spre foloasele patriii noastre. am hotărît ca, după putere-m, să aduc și eu acest mic folos, adunîndu-le și tîlmăcindu-le în limba națională, să le fac deobște cunoscute.

Deci dar, dobîndind aceste foloase ce sînt pricinuitoare de toate felurile fericirilor care să adună din negoțul cel slobod, din deșteptarea și luminarea prin școale, din depărtarea luxului și a leneviii, din îmbrățișarea economiiei și a vredniciei cea cuvîncioasă spre deschiderea tutulor produciturilor pămîntului și a fabricilor și spre orice altă bună faptă ce au luminat și au îmbogățit și pe alte nații, nu vă leneviți ca fieșcare după a sa meserie să aducă binele înființat în folosul obștesc, părinții străduindu-să cu lucrarea pămîntului, maicile îmbrățișînd toată economia casii și fiii toți de obște al tot norodului alergînd la școale spre cîștigarea învățăturilor.

[...]

După aceste toate, în anul 1807 deschizîndu-să războiu iarăș între aceste 2 împărății, care războiu după 5 ani trecuți potolindu-să și făcîndu-să iarăș pace, s-au trimis de admiralul Ciciagof cătră Divanul Prințipatului Valahiei și Moldaviei capetele de tractaturi ce să cuvin la aceste 2 prințipaturi. Preanaltul și preaputernicul aftocrator a toată Rusia și Preanalta Poartă turcească, poftind să dea sffrșit războiului ce de multă vreme era într-aceste 2 împărății și să întemeieze o pace, prietașug și strașnică unire, au binevoit să încredințeze această bună și sfîntă pricină la sirguința și cugetul acelor cu deplină putere supușilor lor, orînduind preaputernicul aftocrator al Rusiei pe luminatul Mihail

comisul Golinicef Cutuzov otcirmuitor oştirii pedestre, mai marele otcirmuitor al oştirilor și cavalier a tuturor treptelor celor de bun neam ș.c.l., iar Nalta Poartă pe Ahmet Pașa, marele vizir, și otcirmuitoriu al oştirilor Naltii Porți, ca acești 2 să orinduiască după trebuință spre a să săvârși și a să iscăli acest sfînt lucru al păcii, de aceia ce să vor alege de amîndoa părțile. Așadar, din partea aftocratoriceștii ruseștii curți s-au ales cu deplină putere d. Andrei Italinski, sfetnic de taină al Curții rusești și c.l., și d. Savanaf, ghegeneral maior ș.c.l., și Fonton, sfetnic de taină al împărăteștii mării ș.c.l., iar despre partea Naltii Porți s-au orinduit prealuminatul Seid Mehmet Galip-Efendi, chehaia-bei al Naltii Porți, și Mastar Zade Ibrahim Ali-Efendi, cazaschier și mai mare judecător al turceștilor oștiri de la Ynadol, și Abdul Halip-Efendi, cașelaru ianiciarilor, care aceștia toți după a lor vorbă și deopotrivă schimbare a celor de plină putere scrisori, s-au întocmit pentru cele mai de la vale capete.

Cap. 2. Împăciuitorii împărați, după săvîrșirea păcii și a prieteșugului, făgăduiesc o desăvîrșită neaducere aminte și obștească iertare tuturor supușilor cîți în vremea războiului au intrat în slujbă ostășească, sau cu orice chip vor fi urmat împotriva folosului împărăției, sau împotriva ținuturilor lor. Așadar, acestia nu mai sînt datori a da cuvînt pentru orcare mișcare împotrivoitoare ce vor fi făcut, ci fieșcare, întorcîndu-să la ale sale, să-și primească cele mai dintii drepturi, ocrotindu-să de prăvili cum și ceialanți toți.

Cap.3. Toate întocmirile ce de multe ori la săvîrșirea păciuirilor s-au săvîrșit și s-au cunoscut de Curtea rusască și de Poarta turcească, acum s-au întărit și rămîn în cea mai dinainte putere, bez acele care, după vremi, s-au schimbat cu oareșce prefacere. Așadar, amîndoa curțile să făgăduiesc să păzească necălcate și sfinte și cele de acum și cele mai dinainte întocmiri.

Cap.4. Prin hotărîrile capului dintii, s-au așezat hotar între aceste, 2 puteri girla Prut, de unde intră în ținutul Moldavii și pînă unde dă în Dunăre, și de acolo malurile cei mai de sus numite girli pînă la Chili și pînă unde intră în Marea Neagră; și ostroavele cele mici ale Dunării care pînă la începerea războiului era nelăcuite, și încep dincolo de Ismail și să împreună la Chili, aceste rămîn la Rusia, căci sînt cu mai multă apropiere la marginea din stînga, dar nu să vor otcirmui de nici o stăpînire, nici trebuie să se întemeieze sau cu ziduri, sau să se împresoare cu nici un mijloc, ci să rămîie pustii. Iar supușii acestor 2 puteri au voie de a pescui și de a tăia lemne. Cum și ostroavele cele prea mari, ce sînt împotriva Ismailului și Chili, începîndu-se cu depărtare de un eas de cel mai aproape mal al Dunării, rămîn și acestea pustii, pentru care mai în urmă să va hotărî și mai bine să va însămma.

Iar celelante cetăți, care și înainte războiului era supt stăpînirea rusească, cum cel vechi Chili, nu să coprind într-această linie a hotărârilor. Iar celant loc al acestui cap de învoire îl lasă Poarta supt stăpînirea preaputernicii Rusii tot, carele este despre mina stîngă a Prutului, dinpreună și cu toate cetățile, orașele și cu toate lăcuințele ce să vor afla pe acest loc. Așijderea lasă și Prutul jumătate, carele hotărăște acest 2 împărății. Corăbiile cele neguțitorești ale amînduror puteri să luntreze și în sus și în jos pe limba Dunării ce este cătră Chili, și pe toată Dunărea. Iar corăbiile rusești cele ostășești pot să luntreză suindu-se pe Dunăre numai pînă unde dă Prutul în Dunăre.

Cap.5. Aftocratorul a toată Rusia dă înapoi la prea Nalta Poartă acea parte de loc a Moldavii ce să află pre malul Prutului de-a dreapta; așijderea și Valahia cea mare și cea mică, cu toate cetățile, în starea ce acum să află și cu toate orașele, satele și în scurt, cu toate cite să cuvin la capul de al 2-lea acestii împăciuirii. Toate întocmirile ce să cuprind la privilegiurile Moldavii și Valahii să-ș aibă întocmai urmarea, cum și mai nainte de războiu, după puterea articolului a 5-lea a capetelor celor mai dinainte. Iar celelante deosebite întocmiri, și cele ce să coprind în capul 1-lea la pacea din Iaș făcută, să-ș aibă toate deplin puterea lor, care hotărâsc de a nu cere Poarta nici o despăgubire pentru pierdutele venituri, să nu să ceie nici un bir pentru toată vremea războiului; lăcuiitorii amînduror prințipaturilor să rămîie în soroc de 2 ani slobози de bir și angara, socotindu-să din ziua facerii tractaturilor, și fieșcare din lăcuiitori, făr' de deosebire, pentru orcare trebuință va avea să meargă în țări streine, să fie slobod cu soroc de 4 luni. Și în scurt, Prințipatul Moldavii să va milostivi Nalta Poartă de a întocmi birul după mărimea ei și starea cea de acum.

Cap.7. Acei supuși ai Porții care, după începerea războiului au rămas într-această parte de loc, sau în vremea războiului au venit într-acest loc, care au rămas în stăpînirea Rusii, pot să treacă în ținuturile Naltii Porți, rămînînd acolo făr' de a le popri nime nimic, avînd voie să-ș vinze lucrurile lor la oricare din lăcuiitori și luînd cu ei orce vor vrea, pot să se mute în ținutul Naltii Porți. Această slobozenie să dă și la acei pămînteni al acestui loc care au pe acest loc averi, iar acuma lăcuiesc în ținutul Porții; și la acestia și la cei mai nainte ziși, spre a-ș pune în orînduială pricinile lor, li să dă soroc de 18 luni de la zioa schimbărilor capetelor de pace.

Așijderea au slobozenie și tătarii, cîți într-această vreme a războiului s-au mutat din Basarabia în Rusia, de a să întoarce orcînd vor voi în ținutul Porții, dar cu tocmeală de a plăti Nalta Poartă la curtea rusească cheltuielile ce au făcut la mutarea și lăcuința acestor tătari. Așijderea și creștinii aceia carii au averi întru acest loc, ce au rămas la

împărăția Rusiei, și aceia ce s-au născut într-acest loc, iar acum să află în alte părți din ținutul Naltii Porți, și acestia pot când vor voi să se întoarcă într-acest loc și să lăcuiască cu toate ale lor familii, neopriți de nimenea, avînd și acestia voie să vinze orice feliu și orcîtă stare vor avea la supușii Naltii Porți, și tot avutul ce vor cuprinde să și-l aducă în ținutul Rusiei; la care să va da iarăși soroc de 18 luni din zioa întăririi păciurii.

Cap.10. Toate cele prin judecări urmate pricini ale supușilor de amîndoaouă puterile, ce nu au luat săvîrșire din pricina războaielor, aceste nu trebuie să se socotească întemeiate, ci după pace să se cerceteze și să se săvîrșească după pravili. Toate datoriile supușilor ce au unii cătră alții, cum și ale fiscului, adecă a stăpînirii, trebuie să se plătească.

Cap. 11. Așijderea după întocmirile păcii ce s-au făcut între acești împărați, a cărora schimbarea s-au și săvîrșit după întărirea legăturilor, trebuie oștirile ale împărăteștii curți, ce vor fi pe uscat și pe mare, să iase din ținuturile Porții turcești. Dar fiindcă acest lucru nu să poate a să săvîrși așa lesne pentru multa depărtare a locului și pentru alte împiedecări, pentru aceea s-au făcut tocmeală într-acești 2 monarhi de a să hotărî spre săvîrșirea acestui lucru soroc de 3 luni, socotindu-să din zioa ce să va face schimbarea învoirilor de pace. Și în vremea acestui soroc trebuie oștirile împărăteștii Curți rusești ce vor fi pe uscat și pe mare să deșarte cu totul acele locuri evropenești, asiaticеști și mările ce s-au dat înapoi la Nalta Poartă. Iar acele locuri și cetăți ale Naltii Porți pe care încă vor fi oștirile rusești, pînă la împlinirea celui mai sus zis soroc, pînă atunci rămîn supt stăpînirea și supt otcîrmuirea ruseștii Curți, făr' de a să mesteca cîtuș de puțin Poarta turcească în stăpînire, pînă la împlinirea acestui numit soroc, și pînă la călătoria toatei oștiri, care oștire pînă la acel soroc trebuie să-ș primească cele spre hrană trebuincioase și alte trebuincioase lucruri dintr-acest ținut.

Iar cele mai de la vale însemnate capete: 1, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, neavînd nici o coprindere pentru foloasele prințipatului Valahiei și Moldaviei, nu s-au scris. S-au dat aceste întocmiri de pace supt iscălitura a lui Andrei Italinski și Iosif Fonton, în anul 1812, maiu 16., în București.

Iar după aceste legături, după trecerea de 9 ani, întimplindu-se cunoscutele păgubi și atingerea acestor 2 prințipaturi, s-au urmat cele mai de la vale întocmiri.

Preanalta și preaputernica împărăție a toată Rusia și Nalta. Împărăție turcească, vrînd să dea sfîrșit la pricinile ce s-au întimplat după întocmirile ce s-au făcut la București la anul 1812 și să se întemeieze împăciuirea între amîndoaouă împărățiile, s-au învoit să să trimeată de amîndoaouă părțile oameni cu deplină putere care, depărtînd

toate pricinile care pot aduce vrajbă, să puie în lucrare tractaturile ce s-au săvârșit la București, precum și cele mai vechi întocmiri pe care întocmirile de la București le-au întărit, a cărora tractaturi statornică pază va ținea fericită împăciuirea între amândouă părțile. Deși dar, pentru aceste săvârșiri, preanaltul și marele împărat a toată Rusia au orînduit cu plină putere pe graful Mihail Voronțof, ghegeneral adiutant, ghegeneral de pedestrime, mădular al sfatului împărăției, ghegeneral-gubernator al Rusiiei noao, comisar cu deplină putere în provincia Basarabia, cavaler al rîndului al Sfîntului Alexandru Nevski, cavaler al crucii cei mari al ordului Sfînt. Gheorghie de al 2-lea rînd, cavaler al ordului Sfînt. Vladimir de 1-lea rînd, cavaler a Sfînt. Anii de 1-lea rînd cu diamanturi și cavaler a mai multora orduri din stăpîniri străine; cum și pe Alexandru Ribeaupierre, sfetnic dinlăuntru, adevărat camerier, sol extraordinar și ministru cu deplină putere la Nalta Poartă, cavaler ord. Sfînt. Anii al rîndului de 1 cu diamanturi, cavaler a crucii cei mari a Sfînt. Vladimir de al 2-lea rînd, precum și cavaler ord. austriesc a lui Leopold de 1-lea rînd. Iar Nalta Poartă au orînduit pe Seid Mehmet Hadi-Efendi, de obște controler din Anadol, ca pe cel întii cu plină putere, și pe Seid Ibrahim Ifet-Efendi, cadiul de la Sofia și molla de la Scutari, ca pe al doilea cu plină putere, care acestia sosind la Akkerman au hotărît și au iscălit cele de la vale 8 capete de învoire, din care:

1. Întărește toate adăogările și întocmirile păcii ce s-au făcut în București, la anul 1812, și le aduce la o mai curată descoperire, socotindu-le toate acele întocmiri ca niște părți ale acestor de acum învoiri.

3. Fiindcă întocmirile și capetele ce coprind privileghiurile Valahii și Moldavii, la o numită adăogare a capului de al 5-lea a legăturii de la București s-au întărit, de aceea să îndatorează Nalta Poartă sfînt a ținea acele numite privileghiuri, întocmiri și capete în toată vremea cu credință nevicleană, și să făgăduiește în vreme de 6 luni după iscălirea acestor de acum legături să înnoiască hațișerifurile de la 1802, prin care hațișerifuri fieșcare acele privileghiuri deosebit să numesc și să întăresc.

Și pe lîngă acestea, fiindcă alegerea domnilor la aceste 2 prințipaturi s-au făcut din boierii Moldavii și ai Valahii, și căci la această orînduială ș-au dat înduplecarea sa și curtea rusească, s-au hotărît atît despre partea Naltii Porți, cît și despre partea Naltii Curți rusești, ca cele numite hațișerifuri de la 1802 negreșit deplin să se îndesăvîrșeze prin adăogările care să cuprind la deosebitul act al acestii întocmiri, carele act s-au desăvîrșit de orînduții cu deplină putere de amîndouă părțile și carele să va socoti ca o parte a acestii de acum depline întocmiri.

ACT DEOSIBIT PE SEAMA PRINȚIPATULUI VALAHIII ȘI MOLDAVII

— Fiindcă domnii Valahiii și Moldaviii trebuie să se aleagă din boieri pămînteni, de aceea alegerea lor de acum înainte în fieșcare din amîndoa prîncipaturile să se facă cu înduplecarea și voința Porții prin Obșteasca Adunare a Divanului, după obșteșcul obicei al țării.

— Boierii Divanului din amîndoa prîncipaturile, ce sînt ca niște mădulari ai țării, cu obșteasca voință a tot norodului să aleagă domn pe unul din cei mai bătrîni și mai vrednici spre a săvîrși această otcîrmuire; și pe acest ales domn, prin anafora să-l facă cunoscut la Poartă, carele primindu-să de la Poartă, să va numi domn și își va lua semnele domniii. Iar cînd Poarta nu va primi pe acel ales domn din mari pricini, și cînd acestea mari pricini la amîndoa curțile să vor face cunoscute că sînt adevărate, să fie slobozi boierii de a alege un alt cuviincios domn.

— Vremea otcîrmuirii domnilor să fie hotărîtă cum și mai nainte, pe 7 ani deplin, socotindu-să din zioa de ș-au luat numirile, fiind neclintîți mai nainte de acest soroc numit. Iar cînd într-acest soroc vor face vreo învinovățire, atunci Poarta va face cunoscută acea învinovățire la elciul Rusiii și, cînd, după cercetarea amînduror stăpînirilor, să va dovedi acea învinovățire, atunci numai să fie lipsit de domnie. Și carii domni într-acest soroc de 7 ani să vor purta bine, neurmînd nici o vină, atît la amîndoa curțile, cît și la norodul ce otcîrmuiește, acela poate fi ales și pentru alți 7 ani, cînd va fi ales de boierii Divanului, cu obșteasca învoire a lăcuitorilor. Iar cînd, sau din pricina vreun; boale, sau a bătrînețelor, sau din veri oricare pricină, vreun domn va voi să se lapede de otcîrmuire în vremea acelor 7 ani, atunci Poarta să facă aceasta cunoscută la curtea rusească, și așa numai cu hotărîrea amîndurora curților poate a să lăsa. Fieșcare domn care, după împlinirea de 7 ani, sau de să va lepăda, sau de nu va mai fi ales domn, pierde titlul domniii, rămîind în treapta boieriii, îndatorindu-să să petreacă cu pace și cu astîmpărare, nemaiputînd fi mădular al Divanului, nici a mai intra în vreo slujbă obștească, și după aceasta nici a mai putea fi altă dată ales de domn.

— Fiii domnilor sau ai acelor ce din bună voie s-au lepădat, sau ai celor lipsiți, rămîind în treapta boierilor, pot intra în slujbe pămîntesti și pot fi aleși și de domni. Iar întîmplîndu-să vreun domn sau să se scoată, sau să se lapede, sau să moară, Divanul va orîndui caimacan spre otcîrmuirea țării pînă ce să va alege alt domn.

— Fiindcă hatîșeriful de la 1802 au rădicat toate greutățile, birurile și alte cereri care la 1783 să orînduisără, așadar domnii cu boierii Divanului să hotărască și să puie la orînduială birurile țării de peste tot anul

după hataşeriful de la 1802; şi bez aceste aşezăminturi, domnii nici într-un chip nu mai au slobozenie de a urma într-alt feliu.

— Domnii sînt datori să cinstească, ascultînd toate propunerile solului preanaltii împărăţiei ruseşti, aşijderea şi ale consulilor ce le dau după porunca elciilor, care sînt coprinzătoare atît pentru cele mai sus zise, cît şi pentru nestrămutarea privilegiurilor ţării, cum şi pentru paza tuturor acelor ce să cuprind într-acest act.

— Domnii, dinpreună cu Divanul, au să hotărască în fieşcare prinţipat numirea beşliilor, după cum au fost şi înainte de anul 1821. Şi după aceasta orînduială cu nici o pricinuire să nu poată a să înmulţi, bez cînd să va întîmpla să se cunoască cea mai mare trebuinţă de amîndoa curţile de a să înmulţi; şi beşliii să aibă tot acele orînduiele ce au avut înainte de an. 1821, şi agalele lor să se aleagă tot cum mai nainte să alegea. Carii aceşti toţi numai acele datorii să urmeze pentru care din început s-au orînduit, făr' de a să amesteca la trebile ţării, nefiind slobozi de a urma cîtuşi de puţin vre oricare lucru în ţară.

— Şi toate lucrurile dinprejurul Brăilii, Ghiurghiovului, Cule şi peste Ôlt, ce să vor fi hrăpit de turci, să se întoarcă la stăpînii lor prin un soroc hotărît, ce prin ferman să va da.

— Cîţi din boierii moldoveni şi rumâni, carii în vremea răzvrătirii au fost siliţi să-şi lase patria, slobod pot să se întoarcă înapoi, făr' de a să supăra de nimeni pentru nici un lucru, şi pot iarăşi a intra în deplina primire a dreptăţilor lor, privilegiurilor şi stăpînirea moşiiilor, şi orice au avut în stăpînirea lor, cum şi mai nainte.

— Din pricinile necazurilor şi păgubirilor ce au cercat aceste 2 prinţipaturi, Nalta Poartă va ierta toate birurile şi toate daturile ce sînt pe seama Porţii în soroc de 2 ani; iar după 2 ani, să se dea birurile şi toate acele ce sînt legate să dea după hataşeriful de la 1802, făr' de a să adăuga nici într-un chip măcar cel mai puţin lucru.

— Poarta slobozeşte tot chipul de negoş al ţării, de toate veniturile pămîntului, cum şi cîte lucruri îşi iau săvîrşire prin munca mînilor, urmînd norodul toate aceste cum vor socoti că le este mai spre folos, făr' de a să uita zahereaoa, care este pe seama Tarigradului şi pe seama trebuinţii prinţipaturilor (socotindu-se aceste prinţipaturi ca un chelar al Porţii). Toate hotărîrile ce să cuprind în hataşeriful din an. 1802, pentru aceste zaherele şi pentru cu orînduială plata lor ce este a să urma după preţul ce după vremi să urmează, să se păzească cu cea de-amăruntul luare de seamă. Iar cînd să va întîmpla asupra preţului nelvoire, atunci aceasta rămîne la hotărîrea Divanului.

— Boierii sînt datori a pune în lucrare hotărîrile domnilor, aducînd îndeşavîrşită supunere, iară şi domnii să nu să arate cătră boieri cu grozavnicie, nici pedepse nevrednice să le hotărască, şi făr' de a le fi

vina prin dovadă mărturisită, și boierii să se pedepsească numai cînd vor fi judecați după hotărîrea pravililor și obiceiurile țării.

— Și fiindcă neodihnele ce s-au întîmplat într-acești după urmă ani au smintit orînduiala acestor 2 prințipaturi, de aceea domnii, dimpreună cu Divanul, să se sirguiască fără cea mai puțină întîrziere de a pune cele mai bune mijloace spre îmbunătățirea stării acestor prințipaturi ce li s-au încredințat în minile lor. Care aceste îmbunătățiri caută spre obștească reformă de a fieșcăruia prințipat, care reformă numai-decît, fără cîtuși de puțină zăbavă, să se puie și în lucrare.

— Toate aceste drepturi și privilegiuri ale acestor 2 prințipaturi, cum și hațișeriful ce coprinde aceste dreptăți, să se păzească nesmintite și neclintite, bez acele capete ce prin acest de acum act au luat prefacere. După aceste toate, noi, cei mai de la vale iscăliți cu deplină putere, fiind orînduiți spre a ne învoi cu cei din partea Naltii Porți cu deplină putere orînduiți, am hotărît și am orînduit capetele de învoiri cele mai sus-zise, ce sînt pe seama Valahiii și Moldaviii după coprinderea capului de al 3-lea al acestii învoiri, spre descoperirea și întărirea tractaturilor din București, hotărîndu-se întră noi și întră cei cu deplină putere din partea Naltii Porți orînduiți, învoiri cele de acum prin 8 capete, care s-au și întărit, dîndu-să actul cel deosebit ce este pe seama Valahiii și Moldaviii, întărit cu pecetea și iscălitura noastră în mîna celor cu deplină putere ai Naltii Porți, învoiri săvîrșite la Akkerman, în anul 1826, septemvrie 25.

*Graf Mihail Voronțov, m.p.
Ribeaupierre, m.p.*

[DIATA]

Diata lui Dinicu Golescu, al cărei original a fost probabil distrus odată cu întreaga arhivă a familiei, în timpul primului război mondial, se păstrează într-o copie manuscrisă, în dosarul epitropiei fiilor săi Ștefan și Nicolae, la Arhivele Statului, fond Tribunalul Ilfov, secția I c.c., dosar 154/1831, f. 2 recto-verso. Prima dată, textul diatei a fost publicat de N. Bănescu în articolul „*Diata*“ marelui logofăt Constantin Golescu. *Epitropia casei sale*, în *Neamul românesc literar*, II (1910), nr. 39, 26 sept., p. 617—621, și nr. 40, 3 oct., p. 629—631, împreună cu o destul de largă prezentare a cazului respectiv: la moartea lui Dinicu Golescu este numită o epitropie pentru fiii săi încă minori, formată din Alexandru Filipescu, Ștefan Meitani, Barbu Știrbei și Emanuil Florescu. La 22 iunie 1831 însă, la aproape un an după decesul lui Dinicu Golescu, epitropii numiți de Divan înștiințază această autori-

tate că s-a găsit un testament olograf, în care este instituită o epitropie formată din rude, drept care semnatarii înaintează copia actului și cer să fie descărcați de sarcină. Pentru că este interesantă în privința posterității lui Dinicu Golescu, reproducem adresa după dosarul menționat de la Arhivele Statului (f. 3):

„Către cinstitul judecătoresc Divan:

Între hîrțile casii răposatului logofătului Costandin Golescu am găsit și o diată a răposatului, făcută încă din anul 1825, noiembrie, adevărită și de răposatu părintele Dionisie mitropolitu, a căreia coprire o și alăturăm, prin care lasă epitropi pă fata i sora dumnealui, pe ginerele dumnealui i pe dumnealor frații Cornești, pe dumnealui comisul Alexandru Filipescu și pe dumnealui aga Florescu, cu orînduială cum să urmeze după moartea sa. Și fiindcă noi sîntem orînduiți de cinstitul Divan după cererea ce prin jalbă au făcut clironomii răposatului, ca să nu rămîie asupra-ne vreo responsabilită, nu lipsim a da în cunoștința cinstitului Divan să binevoiască a face cunoscut numiților boieri, spre a să însărcina cu ipitropia aceasta după diata răposatului.

Alexandru Filipescu
Ștefan Meitani

Barbu Știrbei
Manolache Florescu
1831, iunie 22“

Deși rude sau vechi prieteni, epitropii aleși de Dinicu Golescu s-au recuzat din diferite motive: Alexandru Racoviță, ginerele, pentru că, aflindu-se cu slujba în provincie, bunul mers al trebilor ar suferi (4 ian. 1832), Iordache Golescu pentru „greutatea trebilor puse asupra-mi și vîrsta bătrîneților“ (14 nov. 1831), Manuil Cornescu pentru „multele trebi ale dregătoriiî întru care mă aflu“ (21 ian. 1832) etc. Procesul respectiv tîrăgîndu-se, cei doi fii au ajuns la vîrsta legiuită și au intrat direct în posesia moștenirii care li se cuvenea.

Tot după copia de la Arhivele Statului, textul a fost republicat și de G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, vol. II, București, 1975, p. 209—210.

Publicăm textul, la rîndul nostru, după copia aflată în depozitul indicat mai sus, păstrînd caracteristicile grafice ale copistului, care contravin în unele cazuri celor ale lui Dinicu Golescu: el scrie, de pildă, *тновѣжături* (Тновѣжături) unde Golescu scria consecvent *тновѣжături* (Тновѣжături) etc.

*

Între puținele documente rămase de la Dinicu Golescu, la Arhivele Statului se păstrează și două bilete autografe: către Gh. Leurdeanu, la 9 aprilie 1820, relativ la moșia Vrăneanca, și către părintele Protasie de la Mitropolie, la 1 febr. 1830, referitor la niște bani depuși la logofeție. Neavînd nici un interes literar sau cultural, nu le-am mai reprodus aici.

GLOSAR

Aktivada = moluscă; scoică
ailvaghén = trăsură de poștă; poștă rapidă
aliant = aliat
anghiră = ancoră
antică = obiect antic de artă; vestigiu antic
arete = erete

bez = fără
broșbă = nap

cadră = tablou
cahexie = stare proastă a sănătății; boală
calamar = cefalopod din Marea Mediterană
carchin = crab
caridă (căridă) = crevete
castorh = castor
cavalerie (cavalerie) = decorație
ceucă = specie de cioară
ciocotnișă = lingușitor, parazit
ciudi = a se minuna
clup = club
contracciu = titularul unui contract, concesionar (de obicei al unui venit al statului rezultat dintr-un monopol, în schimbul căruia concesionarul avansa o sumă fixă)
cracatișă = caracatiță
croazea (croază) = stofă țesută în patru fire încrucișate (fr. *croisée*)
crontal (crontaler) = monedă austriacă de argint
ctenie = moluscă bivalvă; scoică (ngr. *κτένι θαλασσινών*, fr. *peigne de mer*)

cumbara = bombă, ghiulea
cuznicesc = de fierărie
cuznișă = fierărie

deletnicie = ocupație
droșcă = trăsură primitivă, fără arcuri

estim (estimp) = anul acesta
estime = entitate, ființă (format după τὸ ὄν din textul lui Vamvas)

fașă = culoare
fildeș = elefant
florărie = seră de flori
forșpan = cai de poștă

gerah = chirurg
ghiordan = colier
giumert = generos, galanton
gufar = specie de ton din Mediterana

haznă = folos
hel = anghilă (pește asemănător cu țiparul)
hiu = hiot, locuitor al insulei Chios

ioschiasmos = plantă din fam. solanelor, cu proprietăți narcotice și
efect calmant

ipat = consul
irat = venit
imburdoșată (imburtoșată) = gravidă
îndărăcnează = trage înapoi
îngrecată = gravidă

jalogie = jaluzea, oblon

lavișă = bancă de lemn
leenă = leoaică
licurin = pește afumat

liman = port

limbosnic = limbut, vorbăreț

lostărie = birt, local (it. osteria)

loză = viță de vie

lude = persoană care plătește birul dintr-o familie; cap de familie pentru impunere.

maimar-bașa = arhitect, șeful zidarilor

maldeh (maldeș, malteh) = țesătură

melanurie = obladă, pește cu țepi din Mediterana

mertic = vas de lemn pentru măsurat grăunțele; măsura respectivă

mil = blană

mironosiță = femeie cucernică

moron = maur

moșmulă = moșmoană, corcodușă

mufluzi = a da faliment

mungrie = pește marin serpentiform, înrudit cu anghila (lat. conger)

namestie = dependență, acaret; proprietate funciară

nobl = nobil

nomicos = jurist

orangerie = seră

orășan = cetățean

organ = instrument muzical; orgă

otcirmuitor ostășesc = comandant militar; general

pagurie = crevete de mare

paguroman = homar

palamidă = pește marin înrudit cu sardina

parigorie = consolare

pătul = construcție rudimentară din lemn sau nuiele pentru depozitarea finului, cerealelor ș.a.

percal = țesătură de bumbac.

periusie = avere

petalidă = scoică

peșudă = ton (pește)

pină = scoică

pivă = tun

plevilă = plivit

poamă = fructă

pocovnic (polcovnic) = colonel; comandant

poftori = a repeta
politefsit = cu o purtare cuviincioasă, bine educat
posluşnic = slujitor, îngrijitor
politicos = locuitor al unei politii, burghez

rufie = specie de peşte marin numit şi merù (lat. epiphelus)

salahie (selahie) = calcan
sârîş = care iese din rînd
schelă = port
scorpidie, scorpiu = scorpion
scule = bijuterii
scumbrie = scrumbie
scump = zgîrcit
scutelnic = persoană scutită de plata birului
set = loc; (aici) terasă amenajată în pantă
sedie = litieră
sholastic = pedant
sinalagmatic = contractual; mutual, reciproc
sinet = document, chitanţă
siriman (sirman) = orfan
sofielă = societate
spaler = spalier, suport de sîrmă întins pe pari de lemn pentru plan-tele cu tulpină ierboasă
spenşer = haină scurtă
stacoj = rac
steajăr = mijloc
supie = sepie

şadtrvan = fîntînă arteziană
şchilopsar = rechin
şef = şes

tarsana = şantier naval
teahnă = vină, greşeală; defect
thinos = ton (peşte)
ticălos = sârman, nenorocit

tui = coadă de cal legată de o lance ca însemn al puterii în armata și administrația otomană

ḡaganie = crab

varmegie (*varmeghie*) = comitat

vechil = locuitor

vetrilă = pânză de corabie

vinărici = dare pe vin, impozit

vreană = vrană, gura butoiului

xifie = sabie (pește)

xaherea = provizii

xapciu = agent executiv

xavistnic = invidios, pizmaș

xmaridie = pește mic din Mediterana, fără valoare

xograficesc = referitor la pictură (ngr. ζωγραφικω = a picta)

xugraf = pictor

BIBLIOGRAFIE

I. OPERA

- Adunare de pilde bisericesti și filosofesti, de întâmplări vrednice de mirare, de bune gândiri și bune neravuri, de fapte istoricești și anecdoti, tâlmăcite de pre limba grecească în cea românească de Constantin din Golești.* La Buda, în crăiasca tipografie a Universității ungar., 1826, 416 p.;
- Insemnare a călătoriei mele, Constandin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826.* Buda, în crăiasca tipografie a Universității ungar., 1826, 237 p. + 2 p.;
- Adunare de tractaturile ce s-au urmat între preaputernica împărăție a Rusii și Nalta Poartă.* Buda, în crăiasca tipografie a Universității ungar., 1826, 88 p.;
- N. Vamva, *Elementuri de filosofie morală... tâlmăcite în limba românească spre folosul tinerilor români de Constantin Radovici dintre Golești*, București, în tipografia de la Cișmea, 1827, 380 p.;
- Insemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826, tipărită din nou și însoțită de o introducere de Nerva Hodoș, București, Tip. Cooperativa, 1910, LXI + 148 p.;*
- Insemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826, tipărită din nou, cu o prefață de Nerva Hodoș, București, 1911, X + 246 p. („Biblioteca populară «Socec»“;*
- Insemnare a călătoriei mele în anii 1824, 1825, 1826, cu o prefață, indice de lucruri și de cuvinte de Petre V. Haneș, București, Minerva, 1915, XXXII + 234 p.*
- Călătorii*, publicate de Petre V. Haneș, București, [f.a.] [1934], XXI + 227 p. (colecția „Literatura clasică românească“);
- Insemnare a călătoriei mele*, ediție îngrijită de Ion Pillat, București, [f.a.] [1942], 96 p. (colecția „Pagini alese“);
- Insemnare a călătoriei mele*, ediție îngrijită de Panaitescu-Perpessicius, București, 1952, 189 p. („Biblioteca pentru toți“);
- Insemnare a călătoriei mele*, București, Ed. tineretului, 1955, 161 p. (colecția „Biblioteca școlarului“);

- Insemnare a călătoriei mele.* Ediție îngrijită și prefațată de G. Pienescu, București, Ed. tineretului, 1963, 229 p. (colecția „Biblioteca școlarului“);
- Insemnare a călătoriei mele.* Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Gh. Popp, București, Espla, 1964, XXIV + 196 p. („Biblioteca pentru toți“);
- Insemnare a călătoriei mele,* Constandin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826. Cuvint înainte de Marin Bucur, București, Ed. Eminescu, 1971, 188 p. („Biblioteca Eminescu“);
- Insemnare a călătoriei mele.* Postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu, Ed. Minerva, București, 1977, 258 p. (colecția „Arcade“).

II. SCRIERI DESPRE DINICU GOLESCU

- Mircea Anghelescu, *Dinicu Golescu în Italia, în Transilvania*, XVII (1988), nr. 11, p. 31—32;
- Idem, *Recitind „Insemnările“ lui Dinicu Golescu*, în *Revista de istorie și teorie literară*, XXXVI (1988), nr. 3—4, p. 16—21;
- Iosif Antohi, *Dinicu Golescu — Johann Heinrich Pestalozzi. Idei pedagogice, realizări*, în *Studii și comunicări de istorie și etnografie ale Complexului muzeal Golești* (în continuare: SCIE), vol. II, 1978, p. 107—110;
- Georgeta Antonescu, „*Insemnare a călătoriei mele*“, document al unei epoci de tranziție, în *Pro Didactica* (Cluj-Napoca), vol. IV (1986—1988), p. 5—12;
- N. Bănescu, *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Golescu*, Vălenii de munte, 1910, 308 p.;
- Idem, „*Diața*“ marelui logofăt Constantin Golescu. *Epitropia casei sale*, în *Neamul românesc literar*, II (1910), nr. 39, p. 617—621, și nr. 40, p. 629—631;
- Beke Gyorgy, *Tollal és tettekkel. Ketszáz éve született D. Golescu*, în *A Het*, VIII (1977), nr. 8, p. 4;
- George Bengescu, *Une famille de boyards lettrés roumains au dix-neuvième siècle: les Golescu*, Paris, [f.a.] [1921], 286 p.;
- Idem, *Despre activitatea literară a unor membri ai familiei Golescu în cursul secolului al XIX-lea*. Discurs... cu răspuns de N. Iorga, București, 1923, 30 p.;
- Dan Berindei, *Călătoriile lui Dinicu Golescu în Europa de centru și de apus*, în vol. *Cultura națională română modernă*, București, 1986, p. 419—431;
- Gh. Bogdan-Duică, *Din vremea lui Constantin Golescu*, în *Cultura românilor*, I (1915), nr. 6, p. 319—330;

- Monica Budiş, *Elemente folclorice și etnografice în opera Goleștilor*, în SCIE, vol. II, 1978, p. 473—484;
- I. Buzăși, *200 de ani de la nașterea lui Dinicu Golescu*, în *Transilvania*, VI (1977), nr. 3, p. 27;
- Idem, *Un cărturar patriot: Dinicu Golescu*, în *Steaua*, XXXI (1980), nr. 11, p. 42—43;
- D. Caracostea, *Dinicu Golescu*, în *Epoca lui I. Heliade Rădulescu* (curs dactilografiat), București, 1938, p. 16—27;
- Șerban Cioculescu, *Un mare cititor de cultură română: Dinicu Golescu*, în *România literară*, IX (1976), nr. 21, p. 7;
- Idem, *Un precursor: Dinicu Golescu*, în *Tribuna României*, VI (1977), nr. 103, p. 12;
- Al. Ciorănescu, *Italia în literatura românească*, în *Roma*, XII (1932), nr. 4, p. 6—10;
- Petre Comarnescu, *Călătoriile pentru cunoaștere ale lui Dinicu Golescu și I. Codru-Drăgușanu*, în *Revista Fundațiilor regale*, X (1943), nr. 5, p. 393—409;
- Eugenia Constanținescu, *Contribuția lui Dinicu Golescu la dezvoltarea învățămîntului românesc*, în SCIE, vol. I, 1974, p. 33—39;
- Olga Constanținescu, *Concepția social-economică a lui Dinicu Golescu*, în *Probleme economice*, XVIII (1965), nr. 6, p. 89—98;
- Pompiliu Constanținescu, *Dinicu Golescu* (conferință radiodifuzată la 11 aprilie 1942), în *Scrieri*, ediție îngrijită de Constanța Constanținescu, vol. III, București, 1969, p. 89—94;
- Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 220—224;
- N. Deleanu, *Primul român civilizat: Dinicu Golescu*, în *Mișcarea socială*, II (1931), nr. 4, p. 653—661;
- Mihai Diaconescu, *L'Oeuvre littéraire de Dinicu Golescu et les traditions de la rhétorique roumaine*, în *Synthesis*, V (1978), p. 163—170;
- Constantin Dinu, *Familia Golescu și rolul ei în istoria Țării Românești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și pînă la mijlocul sec. al XIX-lea*, București, 1975, 152 p. (Universitatea din București. Facultatea de istorie. Teză de doctorat dactilografiată);
- Idem, *Anița Golescu și soțul ei Nicolae Golescu*, în SCIE, vol. III, 1980, p. 45—51;
- Werner Draeger, *Bemerkungen zu den Ländernamen in den Schriften C. Golescus*, în vol. *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 255—264;
- Al. Dușu, *190 de ani de la nașterea lui Dinicu Golescu*, în *Revista bibliotecilor*, XX (1967), nr. 1, p. 46—47;

- Idem, *Un critique des normes de conduite isocratique : Dinicu Golescu*, în *Revue des études sud-est européennes*, V (1967), nr. 3—4, p. 475—488;
- Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie au XIXe siècle*, Paris, 1905, vol. I, p. 171—219, vol. II, p. 215—224;
- George Fotino, *Casa Goleștilor*, București, 1943;
- Idem, *Școala din Golești (1826)*, în *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, 1966, 213—244;
- Idem, *Dinicu Golescu* (dactilogramă în mai multe variante, neterminată, la Muzeul Golești, inv. nr. 83), [f.a.], 12 p.;
- M. Gaster, *Din scrierile lui Constandin Golescu*, în *Revista literară*, VI (1885), nr. 22, p. 478—481; nr. 24, p. 529—533; nr. 25, p. 585—588 (neterminat);
- Const. V. Gerota, *Însemnările lui Dinicu Golescu după 100 de ani*, în *Convorbiri literare*, LXII (1930), nr. 11, p. 1122—1129;
- Petre V. Haneș, *Un călător englez despre români. O scriere engleză despre Principatele Române tradusă în românește de Constantin Golescu*, București, 1920, 140 p.;
- Idem, *Constantin Golescu*, în vol. *Studii și cercetări*, București, [f.a.] [1928], p. 31—53;
- I. Heliade Rădulescu, *Cuvtnt epitaful nepregătit la moartea marelui logofăt Constandin Golescu*, în *Curierul românesc*, II (1830), nr. 60, p. 239—240 (și în *Opere*, ed. V. Drimba, vol. III, București, 1975, p. 415—418);
- Idem, *Echilibru între antiteze*, București, 1859—1869, 400 p.;
- Dumitru Imbrescu, *Călătoriile lui Dinicu Golescu*, în *Ramuri*, XXXIX (1943), nr. 6—7, p. 184—199;
- Octavian Ionescu, *Valoarea pedagogică a memorialului „Însemnare a călătoriei mele”*, în SCIE, vol. II, 1978, p. 93—98;
- Atanasie Iordache, *Goleștii. Locul lor în istoria României*, București, 1979, 436 p.;
- Idem, *Pe urmele Goleștilor*, București, 1982, 293 p.;
- N. Iorga, *Dinicu Golescu*, în *Oameni care au fost*, vol. I, București, 1934, p. 401—404;
- Mircea Iorgulescu, *Un luminător: Dinicu Golescu*, în *Tribuna*, XXI (1977), nr. 5, p. 6;
- Idem, *Politică morală socială, cultură, 200 de ani de la nașterea lui Dinicu Golescu*, în *Luceafărul*, XX (1977), nr. 7, p. 1 și 3;
- Idem, *T. Vladimirescu și Dinicu Golescu*, în *România literară*, XI (1978), nr. 50, p. 12—13;
- Idem, *Din vremea lui Dinicu Golescu*, în vol. *Firescul ca excepție*, București, 1979, p. 7—56;

- Claudiu Isopescu, *Il viaggiatore Dinicu Golescu e l'Italia*, în *L'Europa orientale*, XII (1932), nr. 5-8, p. 250-280;
- Lucia Jucu-Atanasiu, *Dinicu Golescu, exponent al epocii premoderne și precursor al generației pașoptiste (I)*, în *Analele Universității Timișoara*, XV (1977), p. 1-17; (II), în rev. cit., XVI (1978), p. 3-13;
- Adrian Marino, *Luminile românești și descoperirea „Europiei“*, în *Revista de istorie și teorie literară*, XVIII (1979), nr. 1, p. 27-48;
- Elena Maxim, *Elemente etnografice în lucrarea „Însemnare a călătoriei mele“ de Dinicu Golescu*, în SCIE, vol. II, 1978, p. 485-494;
- Doina Modola-Prunea, *Încemările lui Dinicu Golescu*, în *Tribuna*, XVII (1973), nr. 35, p. 4;
- Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români, Epoca modernă*, București, 1987, p. 27-32;
- I. Negoiteșcu, *Dinicu Golescu*, în *Argeș*, VIII (1973), nr. 61, p. 4; (în vol. *Analize și sinteze*, București, 1976, p. 9-10);
- Aurel Nicolescu, *Observații asupra neologismelor din „Însemnare a călătoriei mele“ a lui Dinicu Golescu*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea*, vol. II, București, 1958, p. 5-53;
- Elie Nicolescu, *Din genealogia familiei Golescu: Eustratie vistiierul*, în *Noua revistă română*, II (1901), nr. 44, p. 381-334;
- Vasile Novac, *Goleștii în istoria Bucureștilor*, în *Muzeul de istorie a municipiului București. Materiale de istorie și muzeografie*, vol. IX, 1972, p. 213-222;
- Idem, *Despre progresul social. Dinicu Golescu*, în *Argeș*, XII (1977), nr. 1, p. 12;
- Idem, *Dinicu Golescu și educația fetelor*, în SCIE, vol. II, 1978, p. 111-115;
- Idem, *Goleștii și Gorjul*, în SCIE, vol. III, 1980, p. 45-51;
- Idem, *Țărâniștea în gândirea lui Dinicu Golescu*, în *Ialomița. Materiale pentru istoria agriculturii în România*, 1983, p. 449-455;
- T. Olah, *200 éve született Dinicu Golescu*, în *Uj Elet*, XX (1977) nr. 6, p. 11;
- I. Oltean, *Dinicu Golescu către Friedrich Thiersch*, în *Manuscriptum*, VIII (1977), nr. 2, p. 174-176;
- Idem, *Dinicu Golescu und seine Reise*, în *Volk und Kultur*, XXX (1978), nr. 5, p. 41-49;
- Idem, *Receptivitatea la artă a lui Dinicu Golescu*, în *Revista muzeelor și monumentelor istorice. Seria muzee*, XV (1978), nr. 7, p. 30-31;
- Cornelia Papacostea Danielopolu, *Intellectualii români din Principate și cultura greacă, 1821-1859*, București, 1979, p. 111-114;

- Perpessicius, *La centenarul călătoriei lui Dinicu Golescu*, în *Universul literar*, XLII (1926), nr. 36, p. 11–13. (reprodus în *Mențiuni critice*, I, și în *Opere*, vol. II, București, 1967, p. 68–76);
- Idem, *Ailvagen și vapor la Dinicu Golescu*, în *Cuvântul*, VI (1930), nr. 1988, p. 1–2 (reprodus în *Mențiuni critice*, vol. II, și în *Opere*, vol. III, București, 1971, p. 278–282);
- Idem, *Insemnare a călătoriei lui Dinicu Golescu. Proiect de prefață*, în vol. *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, București, 1957, p. 167–198;
- Al. A. Philippide, *Pe marginea „Insemnărilor” lui Dinicu Golescu*, în *Adevărul literar și artistic*, IX (1930), nr. 518, p. 1 (reprodus în vol. *Considerații confortabile*, vol. II, București, 1972, p. 59–63);
- Idem, *Scriitori uitați*, în *Adevărul*, XLV (1930), nr. 14384, p. 1–2;
- Idem, *Dinicu Golescu — un începător al scrisului românesc modern*, în *Limba și literatura română*, XII (1977), nr. 2, p. 5–6;
- Ion Pillat, *Insemnările de călătorie ale lui Dinicu Golescu*, în *Conferența*, IV (1940), nr. 3, p. 44–49; și în vol. *Tradiție și literatură*, București, 1943, p. 263–270;
- C. Ptele, *Dinicu Golescu*, în *Universul literar*, XLV (1929), nr. p. 130–131;
- Gr. Ploșteanu, *Constantin Dinicu Golescu către Fr. Tiersch. Contribuții la biografia Goleștilor*, în *Cronica*, XII (1977), nr. 5, p. 6;
- D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945, p. 344–358 (versiunea românească în D. Popovici, *Studii literare*, ediție îngrijită și note de Ioana Em. Petrescu, vol. I, Cluj, 1972, p. 351–364);
- Gh. Popp, *Un reprezentant de seamă al luminismului românesc*, în *Revista de filosofie*, XIV (1967), nr. 4, p. 399–411;
- Idem, *Dinicu Golescu*, București, 1968, 124 p.;
- Idem, *Insemnare a călătoriei mele (retorica)*, în *SCIE*, vol. II, 1978, p. 67–85;
- Gr. Postelnicu, *Dinicu Golescu prin Banat*, în *Analele Banatului*, I (1928), nr. 1, p. 75–79;
- Sextil Pușcariu, *Dinicu Golescu și epoca sa*, în *Societatea de mline*, VII (1930), nr. 23–24, p. 420–424 (manuscrisul conferinței la Biblioteca Centrală de Stat, inv. nr. 28.397);
- M. N. Rusu, *Dinicu Golescu*, în *România literară*, X (1977), nr. 6, p. 4–5;
- Idem, *O tipăritură necunoscută a lui Dinicu Golescu*, în *Amfiteatru*, XII (1977), nr. 2, p. 414;
- Idem, *Dinicu Golescu — 200*, în *Săptămâna*, 1977, nr. 324, 18 febr. p. 3;

- Ion Simionescu, *Dinicu Golescu, în Oameni aleși*, vol. II (Românii), ed. a V-a, București, 1942, p. 80—89;
- Apostol Stan, *Gîndirea și activitatea social-politică a lui Dinicu Golescu*, în *Revista de istorie*, XXX (1977), nr. 6, p. 1071—1086;
- Idem, *Reflectarea unor realități social-politice românești în însemnările de călătorie ale lui Dinicu Golescu*, în SCIE, vol. II, 1978, p. 59—66;
- M. Stăncescu, *Disertație asupra lui Dinicu Golescu*, în *Prietenii istoriei literare*, I (1931), p. 96—106;
- Fl. Stănculescu, *Ecoul ideilor social-politice ale lui Dinicu Golescu în gîndirea și activitatea dascălilor școlilor naționale*, în SCIE, vol. II, 1978, p. 89—100;
- C. Stere, „Europa“ pentru un călător român din 1825, în vol. *În literatură*, Iași, 1921, p. 7—40;
- G. Ștrempel, *Dinicu Golescu, autor al primului jurnal de voiaj din literatura românească*, în *Revista Comisiei Naționale a R. S. România pentru UNESCO*, XIX (1977), nr. 1—2, p. 97—100;
- Pavel Șusară, *Personalitatea lui Dinicu Golescu și receptarea artei europene*, în *Arta*, XXXIII (1986), nr. 10, p. 10—11;
- D. Teleor, *Dinicu Golescu*, în vol. *Figuri mari*, București, 1915, p. 39—46;
- Gr. Tocilescu, *Ceva despre Constantin din Golești (1780—1830)*, în *Românul*, XIX (1875), 18 iulie, p. 642—643, și 19 iulie, p. 646;
- Gabriel Tepelea, *Contribuția lui Dinicu Golescu la dezvoltarea limbii române literare*, în SCIE, vol. II, 1978, p. 87—92;
- Eugenia Tudor Anton, *Dinicu Golescu*, în *Viața românească*, serie nouă, XXXIII (1980), nr. 10, p. 75—77;
- N. A. Ursu, *O disertație necunoscută de la 1822 privitoare la limba română literară*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. I, 1969, p. 155—170;
- A. Veress, *Golescu bojar ulteirasa Erdelyröl...*, în *Erdely Museum*, XL (1935), p. 372—376;
- Emil Virtosu, *Un olean despre Dinicu Golescu*, în *Arhivele Olteniei*, XVI (1937), nr. 89—91, p. 180;
- Mircea Zăciu, *Dinicu Golescu*, în vol. *Colaje*, Cluj, 1972, p. 11—16;
- H. Zalis, *Dinicu Golescu*, în vol. *Scriitori pelerini*, București, 1973, p. 37—59;
- Paul Zarifopol, *Rămînem în tradiție*, în *Dreptatea*, III (1929), nr. 472, p. 1;
- Idem, *Texte clasice despre țăran*, în *Dreptatea*, III (1929), nr. 503, p. 1—2 (ambele reproduse în *Eseuri*, ediție de Al. și R. Săndulescu, vol. II, București, 1988, p. 112—113 și 116—118).

INDICE TOPONOMASTIC*

- Aar: 104, 111, 112
 Absburg (Habsburg): 112
 Actiu (Actium): 309
 Ada (Adda): 73
 Adelzberg (Adelsberg): 61
 Adriatică: 61
 Aelighecraiț (?): 115
 Africa: 321
 Agrau (Aarau): 111
 Ainburg (Hainburg): 17, 19
 Aintiren (Eintürnenberg): 115
 Alger: 337
 Alpar (Alpar): 78
 Alpi: 99
 Alsteten (Altstetten): 103
 Altausen (Althausen): 114
 Altdorf: 115
 Altenting (Alt-Ölting): 89
 Ambon (Abony): 11
 America: 31, 110, 319
 Amfing (Ampfing): 89
 Ammerzee: (Ammersee) 96
 Amșteten (Amstetten): 87
 Anadol (Anatolia, aici Imperiul
 Otoman): 31
 Andichira: 206
 Andraș-haza (András-Haza): 11
 Anglia: 293, 295, 300, 317
 Antrah (Aintrach): 115
 Arad: 78, 80
 Aragonia (Aragon): 308, 336,
 338
 Arberg (Aarberg): 111
 Arcadia: 179
 Argau (Aargau): 103
 Argos: 320
 Arnah (Arnach): 115
 Aroș-haza (Oros-Haza): 78
 Asia: 314
 Astrahan: 307

* Acest indice toponomastic este destinat în primul rând să permită cititorului identificarea localităților al căror nume a fost adeseori deformat în textul lui Golescu, iar uneori — datorită intermediarului sau neînțelegerii unor explicații — transmis în forme aproape imposibile de recunoscut. Pentru toponimele din *Insemnare a călătoriei mele* am beneficiat de identificările făcute de G. Pienescu în ediția sa din 1963, pe care le-am verificat, completat și corectat în câteva cazuri. Toate numele de locuri din text, așezate alfabetic după forma utilizată de Dinicu Golescu, sînt urmate între paranteze de numele corect în limba sau limbile de origine, de forma lor actuală, dacă ea există, precum și de forma consacrată în limba română. Toponimele neidentificate au fost semnalate printr-un semn de întrebare.

Athina (Atena): 167, 169, 179,
205, 323, 342
Au-Garten (Augarten, parc în
Viena): 44
Austria: 10, 11, 13, 19, 22,
37, 42, 46, 59, 70, 76, 82,
87, 98, 110, 315
Avangi (Avange, Avenches): 107
Avric (Avrig): 7

Baden (în Austria): 45, 46
Baden (în Elveția): 103, 112
Baden (ducat în Germania):
98, 99, 111, 114, 115
Bagdat (Bagdad): 31
Baierbah (Bauerbach): 87
Baiers (Beierz); 115
Balenți (Velencez, Băile Victo-
ria): 11
Banat: 78, 79, 80, 81
Banefurt (Baienfurt): 115
Banghei (Wangen): 96
Banuabic (Bánya-Bük, Vilcele):
9
Barad (Nagy Bárad): 11
Barot (Bárad): 11
Barțelona (Barcelona): 321
Batani (Báttonya): 78
Bavaria: 85, 86, 87, 89, 91,
93, 96, 98, 105, 106, 110,
114, 115
Beci (Viena): 19
Becicherec: 80
Bega: 79
Beligrad (Carlsburg, Alba-Iulia):
9
Beligrad (Beograd, Belgrad): 76
Belvedere (parcși palat în Viena):
37, 43, 92
Belvedere (moșie a lui Golescu
în marginea Bucureștilor): 350

Bern: 99, 101, 103, 104, 105,
106, 108, 111
Bertaite (Bergatreute): 115
Beznau (Betznau): 99
Bibere (Biberen): 106
Bioren (Büren): 111
Bisenghen (Büssingen): 114
Birsă: 5, 7
Boden (lacul Boden sau Cons-
tanz): 96, 98, 114
Bogart (Bogár-Telke, Băgara):
11
Bologna (Bologna): 91
Boșur (Bozsúr, Bujorul): 79
Brașov: 5, 6, 7, 10, 53, 55,
78, 79, 80, 82, 85, 110
Brestăia (Brescia): 72
Broie (Broye): 107
Bruc (Brugg): 112
Bruh (Bruck): 59
București: 70, 71, 346
Buda: 13, 15, 16
Buhloe (Buchloe): 96, 115
Burchersdorf (Purkesdorf): 86
Burțah (Wurzach): 115

Caiserstul (Kaisersthul): 112
Cale (Calais): 293, 294, 300,
302
Calehberg (Kilchberg): 102
Calenberg (Kahlenberg): 45
Calțdorf (Kaltsdorf): 60
Caniza (Kanizsa, Stara Kanji-
ža): 80
Caransebeș: 80
Carlsburg (Alba-Iulia): 9
Cartog (?): 11
Castelnuovo: 72
Castilia: 309
Caufberen (Kaufbeuren): 96
Cazan: 307

- Cerneți: 50
 Checichemet (Kecschemet): 80
 Chemelbah (Kemmelbach): 87
 Chemene (Gümnenen): 106
 Chempten (Kempten): 96
 Chereti Uifalu (Berettyó Ujfalu): 11
 China: 3, 39, 93
 Chioroș (Körös, Crișul): 11
 Chipru (Cipru): 66
 Chirhdorf (Kirchdorf): 115
 Chispetri (Kis Petri, Petrind): 11
 Chisuisal (Kis Uj Szállása): 11
 Chistelec (Kis Telek): 80
 Chites (Kittsee): 17
 Chittetău (Chizătău): 79
 Ciongrad (Csongrád): 78
 Cîneni: 8
 Clasi: 35
 Clausenburg (Cluj): 10
 Cluj: 5, 9, 10, 11, 78, 80, 103
 Comloș: 80
 Constanț (Konstanz): 98, 99
 Copet (Coppet): 107
 Coplend (Koblenz): 112
 Corinth: 156
 Corniia: 81
 Cosova: 79
 Craiova: 12, 33, 50
 Crasna: 79
 Cremona: 76, 304
 Crezbor (Kressbronn): 99
 Creincalg (Krieglach): 59
 Criti (Creta): 66
 Cronștat (Kronstadt, Brașov): 103
 Cumorin (Komorn, Komárom): 16
 Dalmațiia: 315
 Darfinghen (?): 114
 Dermihle (Der Mühle, moara, explicație luată probabil drept nume de loc): 111
 Deva: 78, 79, 80
 Dieticon (Dietikon): 103
 Dîmbovița: 76
 Dobra: 78, 79, 80
 Dornbah (Dornbach): 44
 Dorog (Dárog): 16
 Drau (Drava): 60
 Dreherg (?): 115
 Duli (Dullit): 107
 Dunărea: 14, 15, 17, 22, 37, 45, 76, 82, 87, 115
 Ebah (Hepbach): 114
 Eferding (Efferding): 87
 Eghipet (Egipt): 3, 195, 202
 Elenatal (Helenenthal): 45
 Elești (Elesd, Aleșd): 11
 Elisabetștadt (Elisabethstadt, Dumbrăveni): 82
 Ellada (Grecia): 202, 342
 Elveția: 85, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 110, 111, 112, 114, 115, 299
 Englitera (Anglia): 110
 Ennieș (Henniez-Les-Bains): 107
 Ens (Enns): 87
 Enzesvailer (Enzisweiler): 99
 Erchaim (Erkheim): 115
 Erlav (Erlaf): 87
 Erischirhen (Eriskirchen): 99
 Ermanștad (Hermanstadt, Sibiu): 8
 Eșa (Aschch): 99
 Eși (Acs): 16
 Evropa (Europa): 3, 50, 52, 61, 65, 74, 82, 95, 100

Faistriți (Feistritz an der Drau):

61

Făgăraș: 7

Făged (Fäget): 79

Fechete-to (Fekete-Tó, Feche-
tău): 11

Felega (Felegy-Haza): 80

Felvinț (Felwincz, Vințul de
Sus): 9

Fermodon (Thermodon): 92

Fertofen (Ferthofen): 115

Fișamend (Fischament): 19

Fișbah (Fischbach): 99

Florentia (Firenze, Florența): 5

Folcs-Garten (Volksgarten, parc
in Viena): 36

Folcherțofen (Volkershofen): 115

Forst (Vogt): 115

Frant (Franz): 61

Frauenfeld: 99, 100

Frauenlot (?): 115

Freiburg: 106, 107

Fridrișafen (Friedrichshafen):
99

Fuzina (Fusina): 68

Galatia: 316

Galați: 76

Galia (Gallia, Franța): 293,
300, 305, 306, 309, 319,
320, 340

Ganovici (Gonovitz): 61

Garda: 72

Geele (Sihl): 102 Geneva

Geneva (sau Lemán, lac); 107

Geneva (oraș): 96, 99, 101, 106
107, 108, 110, 111

Gesmar (Szatymár): 80

Gheniu (Gönyü): 16

Ghenova (Genova): 316

Gheregova (Teregova): 80

Ghimbășal: 7

Ghirezău (Gerelsau, Fenyő-Fal-
va, Bradu): 7

Ghizenvailer (Giessenweiler):

Glascov (Glasgow): 310

Golești: 3, 117, 327, 346, 347,
348

Gotnatinghen (Gottmadigen):
114

Graț (Graz): 60

Grihdorf: 101

Gros (Gross Emmental, „gtră“
in cantonul Bern): 103

Grosvardain (Grosswardein, Ora-
dea): 11

Gusendorf (Günsendorf): 59

Haag: 89

Haagnau: 99

Haromroza (?): 78

Herenhauzen (Ehrenhausen): 60

Heroneia (Cheroneea): 169, 205

Hirșova: 76

Hohstras (Hödervar): 16

Iberlinghen (Überlingen): 114

Illerfeld (Illerfeld): 115

Iliria: 79

Iller: 96

Imanștat (Immenstadt): 99

Inas (Inarcs): 80

India: 3, 311

Ining (Inning): 96

Inn: 87, 115

Ionia: 206

Iosefștat (Josephstadt, subur-
bie a Vienei): 24

Ipir (Epir): 289

Iraclia (Herculanum): 91

Islicon (Islikon): 100

Isni (Isny): 96

Ispania (Spania): 92, 305

Italia: 64, 68, 69, 72, 73, 76,
77, 78, 91, 309, 322

- Lacedemonia:** 167, 179, 202
Ladis (Adige): 72
Lai: 61
Laibah (Laibach, Ljubljana)
 61
Laius (Lajosmizse): 80
Landberg (Landsberg): 96
Laxenburg: 42
Leh (Lech): 96
Leman (lacul Geneva): 107
Lembrih (Lebering): 60
Lendorf (?): 89
Leopoldsberg: 45
Leopoldstat (Leopoldstadt, su-
burbie a Vienei): 24
Leşinic (Lesnek): 78
Limat (Limmat): 102, 103, 112
Lindau: 96, 98
Linț (Linz): 87
Lințburg (Lenzburg): 103
Lipsia (Leipzig): 14, 112
Loitște (Unter Loitsch): 61
Lombardia: 76
Lozana (Lausanne): 107
Lugoș (Lugoj): 79, 80
Lusent (Lucens): 107
- Machedonia (Macedonia):** 299
Malhing (Malching): 89
Malctle (Malktl): 89
Mantua: 77
Manțel (Manzell): 99
Marburg: 60
Mardorf (Markdorf): 114
Martonalva (Märtineni): 82
Martșcalg (Mürzzuschlag): 59
Mărțov (Mürzho): 59
Merc (Melk): 86
Mediaș: 7, 82
Mediolanum (Milano): 73
Megara: 179, 224
Mehadia: 80, 81, 82, 103
- Melighen (Meilingen):** 103
Menipghen (Memmingen): 115
Merburg cf. Mertburg
Mertburg (Meersburg): 99, 114
Messina: 301, 331
Mező-Hegheș (Mező-Hehyes): 78
Mezo-Telek (Mező-Télegd, Ti-
leagd): 11
Micloșvar (Miklosvár, Miclo-
șoara): 82
Milan (Milano): 21, 73, 75, 91
Mildorf (Mühldorf): 89
Milembah (Mühlembach, Sebeș):
 9
Mindelheim (Mindelheim): 115
Mindon: 208
Minhen (München): 89, 93, 96,
 115
Mitileni (Mitilene): 201
Mocrin (Mokrin): 80
Moldavia (Moldova): 11, 14,
 76
Morat (Murten): 106, 111
Moreia: 66
Morghes (Morges): 107
Mudon (Moudon): 107
Mur: 60
Mureș: 9, 78, 82
Mureșvașarhei (Marosvasarhely,
Tg. Mureș): 7, 8
Muscovia (Moscova): 307, 336
- Naestadt (Neustadt, Wiener**
Neustadt): 59
Naesteten (?): 112
Nafpactu (Naupacta, Lepanto):
 67
Naichirhen (Neunkirchen): 59
Naidorf (Neudorf): 16, 59
Natanet (Nagy Enyed, Aiud): 9
Navarra: 306

- Naxu (Naxos): 92
 Nenŝingen (Neuzingen): 114
 Nermeli (Nezsmühl): 16
 Nervindi (Nerwinde): 299
 Nicopoli (Nicopol): 76
 Nireş (Nyires, Almaşu): 11
 Nimfenburg (Nymphenburg):
 93, 106
 Nion (Nyon): 107
 Nollenbarc (Nonnenbach): 99

 Oberauerbah (Oberauerbach):
 115
 Obercamlah (?): 115
 Oberdorf (?): 99
 Oberghingburg (Obergünzburg):
 96
 Oberlaibach (Ober Laibach, Vrh-
 nika): 61
 Oberŝel (Oberzell): 115
 Ocsa: 80
 Ofen (Buda): 15
 Ofen (sat în Baden): 99
 Oiştea: 78
 Oladifalu (Gáfalva): 82
 Olimbiia (Olimpia): 201, 208
 Olt: 7, 8, 47, 60, 114
 Olten: 111
 Oradia Mare (Oradea): 11, 78
 Orcheni (Örkeny): 80
 Orgaci (Inarcs): 80
 Orsova (Orşova): 80
 Ostenda (Ostende): 317
 Oterloh (?): 115
 Ozvad (Sankt Oswald): 61

 Paca (Paka): 80
 Padua (Padova): 68, 69, 110
 Papiermile (Papiermühle, fa-
 brică de hirtie, probabil o
 explicătie): 103

 Paradaisgarten (parc în Viena):
 36
 Paris: 73, 110, 112, 304, 306
 Pasdorf (Passdorf): 89
 Pasau (Passau): 115
 Pavia: 76, 77
 Păuliş: 78
 Pegau (Peggau): 59
 Peroniia (Peronne): 304
 Persia: 207, 296
 Perşling (Perschling): 86
 Peşta (Pest): 11, 12, 15, 33,
 76, 78, 80, 85, 103
 Peter (Peteri): 80
 Pfaifenofen (Pfaffenhofen): 96
 Pileş (Pilis): 11, 78
 Pilet cf. Pileş
 Plamina (Planina): 61
 Po: 76
 Poatiere (Poitiers): 305
 Poatu (Poitou): 305
 Podpeşt (?): 61
 Pojon (Pozsony, Pressburg, Bra-
 tislava): 37
 Pombia (Pompei): 91
 Pranghins (Prangin): 107
 Prater: 73
 Prevald (Prewald): 61
 Prevereghe (Preveranges): 107
 Prezburg (Pressburg, Bratisla-
 va): 17, 19, 45
 Prinesto: 301
 Puzzola: 309
 Raab (Győr): 16
 Radna: 78
 Radnot (Radnoth, Iernut): 82
 Raghendorf (Ragendorf): 17
 Raismarc (Reussmarkt, Mier-
 curea Sibiului): 9
 Randec (Randegg): 114
 Ravengburg (Ravensburg): 115
 Recaş: 79
 Reius (Reuss); 103, 112

Ren (Rhein, Rin): 99, 111,
112, 113, 115

Renoe (Renens): 107

Retelstain (Rötelstein): 59

Retenbah (Röthenbach): 96

Reuss cf. Reius

Rhodos: 201

Riedern: 114

Reighelsburg (Regelsburg): 19

Rineldingen (Riedlingen): 115

Ripen (Kippenhausen): 99

Riten (Reppisch): 103

Rohela (La Rochelle): 320

Roma: 15, 77, 78, 92, 293, 296,
297, 298, 299, 309, 310,
315

Ron (Rhöne): 107

Rosiia (Rusia): 14, 103, 307

Roşava (Orşova): 76

Ruenu (Rouen): 300, 302

Sacol (Szakul): 80

Sant Pelten (Sankt Pölten):
86

Santpeter (Sankt Peter): 61

Sardis: 224

Sava: 61, 76

Savoia: 316, 338

Savandia cf. Savoia

Sas-Sebeş (Mühlembach, Sebeş)
9, 78, 80

Saxen (Sachsen, Sásime): 82

Saxonia: 23

Săcele: 9

Scoltveni (Scholtwien): 59

Secler (Szekler, Secuime): 82

Seghedin (Szeged): 79, 80

Seghişoara (Sighişoara): 82

Semveh (Sempah): 299

Sent-Demeter (Szent Demeter,
Dumitreşti): 82

Senteş (Szentes): 78

Sessena (Sessana): 61

Servia (Serbia): 82

Sfinghen (?): 115

Sfintu Domenic (Santo Domin-
go): 318

Sibenbirghen (Siebenbürgen,
Transilvania): 5, 8, 9, 10,
11, 82

Sibii (Sibiu): 5, 7, 8, 9, 10, 71,
78, 79, 80

Sigartschirhen (Sieghartskir-
chen): 86

Sighardin (Scharding): 87

Sil (Cilli): 61

Silistra: 76

Singhen (Singen): 114

Slatina: 80, 82

Solnou (Szolnok): 11

Solotur (Soloturn): 111

Someş: 11

Son (Sann): 61

Sorocsar (Soroksár): 80

Sovirşita (Săvirşin): 78

Sparta: 296, 302

Stadec (Stadech): 301

Stadel (Stadl): 114

Steclin (?): 115

Steten (Stetten): 99

Stetinghen (Steisslingen): 114

Stiria (Styrien): 59, 264

Stocau (Stockach): 114

Strasburg (Strassburg): 115

Stremberg (Strengberg): 87

Şafhauzen (Schaffhausen): 114

Şarding (Scharding): 87, 89

Şărcaia: 7

Şenbrun (Schönbrunn): 44, 94

Şezburg (Schäsburg, Sighişoara):
82

Şistov (Svistov): 76

Şvehat (Schwechat): 19

- Taldorf (Thaldorf): 115**
Temeş (Timiş): 79
Temeşvar (Timişoara): 79, 85
Terimisamcş (Török-Szentmiklos): 11
Tesalonichi (Salonic): 314
Tess: 101, 102
Tevuş (Teiuş): 9
Thermotile (Thermopile): 202
Tirol: 98
Tirs: 89
Tisa: 11, 78, 80
Tiurgau (Türgau): 99, 101
Tlat (Glatt): 101
Toc (?): 78
Torda (Turda): 9, 10
Transilvania: 11, 78, 79, 103
Trasin (Traisen): 86
Traum (Traun): 87
Triesti (Triest): 58, 59, 61, 62, 63, 64, 68, 75 76
Țara Românească: 4, 40, 47, 50, 60, 70, 71, 100, 114, 346
Țara Turcească: 14
Țarigrad (Istanbul): 70
Țiglet (Csegled): 11, 78
Țoțed (Kössesd, Coșevița): 79

Uifalu (Berettyó Ujfalu): 11
Uliu (Üllö): 78
Ulu (Üllö): 11
Undervald (Underwald): 299
Ungaria: 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 33, 46, 78, 79, 80, 106, 295
Ungherhauzen (Ungerhausen): 115
Uța (Also-Utsa): 7

Vadi (Vidy): 107
Vaingarten (Weingarten): 115
Valahia: 5, 8, 11, 14, 19, 33, 79, 82, 101, 103
Valizee (Wallisellen): 102
Vavvi (Beauvais): 301
Vărădia: 78
Vening (Nieder-Weningen): 112
Veneția: 31, 32, 62, 63, 65, 67, 68, 68, 77
Vereşvar (Vörösvár): 16
Vergon (Versoix): 107
Verneilton (Barnevilt): 297
Verona: 71
Viderghetingen (Wiedergeltingen): 115
Vidin: 76
Viena: 5, 14, 18, 19, 21, 22, 24, 31, 35, 36, 40, 41, 45, 46, 47, 58, 64, 68, 70, 73, 74, 76, 86, 91, 92, 96, 114, 116
Vildeg (Wildeg): 111, 112
Vintetur (Wintenthur): 101
Viselburg (Wieselburg): 16, 17
Virtenberg (Württemberg): 98, 99, 111, 114, 115
Vitenberg cf. Virtenberg
Vitlisba (Wiedlisbach): 111
Vițenția (Vicenza): 69
Vlădeni: 7
Vod (Vaud): 107

Zam (Saane): 106
Zama (Saane): 78
Zeisterghin (Weinsperg): 315
Zurih (Zürich): 101, 102

SUMAR

<i>Dinicu Golescu in vremea sa</i>	V
<i>Notă asupra ediției</i>	LXIII
Însemnare a călătoriei mele	1
Cătră cititor	3
Cronștad, ce-i zic românește Brașov	5
Făgăraș	7
Avric	7
Ermanștad. Sibiul	8
Milembah, Sas-Sebeș	9
Carlsburg. Beligrad	9
Torda	10
Clauzenburg. Cluju	10
Grosvardain. Oradia-Mare	11
Peșta	12
Ofen. Buda	15
Naidorf	16
Raab	16
Viselburg	17
Aghenburg	17
Prezburg. Pojonu	17
[Cuvîntări deosebite]	18
Viena. Beciul	19
[Cuvîntări deosebite]	20
[Cuvîntări deosebite]	25
[Faceri de bine]	26
[Spitaluri]	27
[Școale]	28
[Cuvîntări deosebite]	30
[Cuvîntări deosebite]	34
Clasi	35
[Cuvîntări deosebite]	35

Folcs-Garten	36
Paradais-Garten	36
Prater	36
Belvedere, ce să tălmăcește: Frumoasă-vedere	37
Șenbrun. Fântâna cea frumoasă	40
Laxenburg	42
Au-Garten	44
Dornbah	44
Calenberg și Leopoldberg	45
Baden	45
Elenatal	45
[Cuvântări deosebite]	46
[Graț]	60
[Cuvântări deosebite]	60
Triești	61
Veneția	65
Padua	68
Vițenția	69
[Cuvântări deosebite]	70
Verona	71
Brestia	72
Milanu	73
[Cuvântare deosebită]	74
Pavia	76
Cremona	76
Mantua	77
[Cuvântare deosebită]	79
[Mehadia]	81
[Cuvântare deosebită]	81
[Cuvântare deosebită]	82
[Cuvântări deosebite]	87
Minhen	89
[Biblioteca]	90
[Icoane și cadre]	91
[Grădinile]	93
[Școale, spitaturi și altele]	95
[Cuvântare deosebită]	97
[Cuvântări deosebite]	100
[Cuvântări deosebite]	103
[Bern]	103
[Birturile]	105
[Losana]	107
[Geneva]	107

[Universitate]	108
[Cuvîntare deosebită]	111
[Cataractul Rinului]	113
Adunare de pilde	117
Iubite cetitoriule	119
Partea întâi	121
Partea a doua	180
[Pilde și fabule]	180
[Anecdote istorice]	201
Cuvîntarea lui Xenofon pentru economie	209
Povățuirea a lui Isocrat către Dimonic	276
Partea a treia	289
Elementuri de filosofie morală	327
Anexă	345
Înștiințare pentru școala din satul Golești	346
[Diata]	349
<i>Note și comentarii</i>	353
<i>Glosar</i>	441
<i>Bibliografie</i>	447
<i>Indice toponomastic</i>	455

